

HEYDƏR ƏLİYEV

MÜSTƏQİLLİYİMİZ
ƏBƏDİDİR

iyirmi doqquzuncu kitab

iyul, 2000 - sentyabr, 2000

AZƏRNƏŞR
BAKİ-2009

Buraxılışına məsul
akademik

RAMİZ MEHDİYEV

ƏLİYEV HEYDƏR

Ə 56 Müstəqilliyimiz əbədidir. B., Azərneşr, 2009, 520 səh.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin oxuculara təqdim olunan 29-cu cildində müstəqil Azərbaycan dövlətinin iqtisadi qüdrətinin gücləndirilməsi, xalqımızın rifahının yaxşılaşdırılması naminə aparılan islahatlar, eləcə də ictimai-siyasi həyatın mühüm məsələlərinə dair materiallar verilmişdir.

Kitabda prezident Heydər Əliyevin Avstriya respublikasına rəsmi səfəri zamanı bu ölkənin dövlət və hökumət başçıları, tanınmış ictimai-siyasi xadimləri, Avstriyanın nüfuzlu mətbuat orqanlarına verdiyi müsahibələri dərc edilmişdir.

Həmçinin bu cildə Türkiyə prezidenti Əhməd Necdət Sezərlə görüşləri və mühüm sənədlərin imzalanması, Dağlıq Qarabağ probleminə aid prinsipial çıxışları nəşr edilmişdir.

Kitaba daxil edilmiş materiallarda, eyni zamanda görkəmli ədəbiyyat və incəsənət xadimləri, məşhur idmançılar və məşqçilərlə görüşləri və respublikamızın daxili həyatına aid mühüm sənədlər öz əksini tapmışdır.

VVK -32

Я 0801000000
М – 651(07) – 2009

BBK-32

© Azərneşr, 2009

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

AVSTRİYA RESPUBLİKASINA RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ MÜSAHİBƏ <i>3 iyul 2000-ci il.....</i>	10
AVSTRİYANIN FEDERAL PREZİDENTİ TOMAS KLESTİL İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>4 iyul 2000-ci il.....</i>	12
AZƏRBAYCAN VƏ AVSTRİYA HÖKUMƏTLƏRİ ARASINDA SƏNƏDLƏRİN İMZALANMASI MƏRASİMİNDƏN SONRA BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT <i>4 iyul 2000-ci il.....</i>	14
AVSTRİYANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ, ATƏT-in HAZIRKI SƏDRİ XANIM BENUTA FERRERO-VALDNER İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>4 iyul 2000-ci il.....</i>	17
VYANA ŞƏHƏR MERİYASINDA GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>4 iyul 2000-ci il.....</i>	18
AVSTRİYA RESPUBLİKASI PARLAMENTİNİN SƏDRİ HAYNTS FİŞER İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN <i>4 iyul 2000-ci il.....</i>	19
AVSTRİYA RESPUBLİKASININ FEDERAL KANSLERİ VOLFQANQ ŞÜSSEL İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>4 iyul 2000-ci il.....</i>	20
AVSTRİYA İQTİSADİYYAT PALATASINDA ÖLKƏNİN XARİCİ SİYASƏT VƏ BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏR CƏMİYYƏTİNİN ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ <i>4 iyul 2000-ci il.....</i>	21
BMT BAŞ KATİBİNİN MÜAVİNİ, NÜMAYƏNDƏLİYİN BAŞ DİREKTORU PİNO ARLAKKI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>5 iyul 2000-ci il.....</i>	29
BMT-nin SƏNAYE İNKİŞAFI TƏŞKİLATININ – YUNİDO-nun BAŞ DİREKTORUNUN MÜAVİNİ NİLMADXABON MOXANTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>5 iyul 2000-ci il.....</i>	34
BMT-nin VYANADAKI NÜMAYƏNDƏLİYİNDƏ NÜVƏ SİLAHLARININ HƏRTƏRƏFLİ QADAĞAN EDİLMƏSİ ÜZRƏ TƏŞKİLATIN HAZIRLIQ KOMİSSİYASININ İCRAÇI KATİBİ VOLFQANQ HOFFMANIN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>5 iyul 2000-ci il.....</i>	36
BMT-nin VYANADAKI NÜMAYƏNDƏLİYİNDƏ BEYNƏLXALQ ATOM ENERJİSİ AGENTLİYİNİN BAŞ DİREKTORU MƏHƏMMƏD ELBARADE İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>5 iyul 2000-ci il.....</i>	37
AVSTRİYA RESPUBLİKASININ İQTİSADİYYAT PALATASINDA BU ÖLKƏNİN İŞGÜZAR DAİRƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>5 iyul 2000-ci il.....</i>	38
VYANADA VƏ ƏTRAF ŞƏHƏRLƏRDƏ YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARIN BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>5 iyul 2000-ci il.....</i>	39

BMT-nin SƏNAYE İNKİŞAFI TƏŞKİLATININ – YUNİDO-nun BAŞ DİREKTORU KARLOS MAQARİNOS İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN <i>5 iyul 2000-ci il.....</i>	45
VYANA MOTSAERT ORKESTRİNİN KONSERTİNİ DİNLƏDİKDƏN SONRA ORKESTRİN YARADICI KOLLEKTİVİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>5 iyul 2000-ci il.....</i>	46
AVSTRİYANIN NÜFUZLU MƏTBUAT ORQANLARINI TƏMSİL EDƏN JURNALİSTLƏRLƏ GÖRÜŞ VƏ ONLARA MÜSAHİBƏ <i>6 iyul 2000-ci il.....</i>	47
VYANADAN BAKIYA QAYIDARKƏN BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB <i>6 iyul 2000-ci il.....</i>	52
MONQOLUSTANIN PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB NATSAQIYN BAQABANDIYƏ..	55
QAZAXISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB NURSULTAN NAZARBAYEVƏ.....	56
VENESUELA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB HUQO ÇAVES FRİASA.....	57
QƏMƏR ADALARI FEDERAL İSLAM RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB KOLONEL AZALİ ASSUMANIYƏ.....	58
ƏRƏB ÖLKƏLƏRİ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>7 iyul 2000-ci il.....</i>	59
YAPONİYANIN BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB YOŞİRO MORİYƏ <i>7 iyul 2000-ci il.....</i>	62
MEKSİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB VİSENTE FOKS KESADAYA <i>7 iyul 2000-ci il.....</i>	63
DÜNYA BANKININ AZƏRBAYCAN, GÜRCÜSTAN VƏ ERMƏNİSTAN ÜZRƏ DİREKTORU CUDİ OKONNOR İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>8 iyul 2000-ci il.....</i>	64
PERU RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ALBERTO FUXİMORİYƏ <i>10 iyul 2000-ci il.....</i>	67
FRANSA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB JAK ŞİRAKA <i>10 iyul 2000-ci il.....</i>	68
TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ ƏHMƏD NECDƏT SEZƏR İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>11 iyul 2000-ci il.....</i>	69
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ VƏ TÜRKİYƏNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTLƏRİ ARASINDA AZƏRBAYCAN–TÜRKİYƏ DANIŞIQLARINDA ÇIXIŞ <i>11 iyul 2000-ci il.....</i>	70
AZƏRBAYCAN VƏ TÜRKİYƏ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTLƏRİ ARASINDA DANIŞIQLAR BAŞA ÇATDIQDAN SONRA BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT <i>11 iyul 2000-ci il.....</i>	73

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ADINDAN TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ ƏHMƏD NEĞDƏT SEZƏRİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>11 iyul 2000-ci il.....</i>	75
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN VƏ TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ ƏHMƏD NECDƏT SEZƏRİN MÜVƏQQƏTİ MƏSKUNLAŞMIŞ QAÇQINLARLA GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTİ <i>12 iyul 2000-ci il.....</i>	79
SURİYA ƏRƏB RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB BƏŞŞAR ƏSƏD <i>13 iyul 2000-ci il.....</i>	83
RUSİYA FEDERASIYASI XARİCİ İŞLƏR NAZİRİNİN MÜAVİNİ, XƏZƏRİN STATUSUNUN TƏNZİMLƏNMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ ÜZRƏ PREZİDENTİN XÜSUSİ NÜMAYƏNDƏSİ VİKTOR KALYUJNİ BAŞDA OLMAQLA RUSİYANIN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>13 iyul 2000-ci il.....</i>	84
XALQ ARTİSTİ AZƏR RZAYEVƏ <i>14 iyul 2000-ci il.....</i>	86
AVROPA SİYASİ TƏDQIQATLAR MƏRKƏZİNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>17 iyul 2000-ci il.....</i>	87
ALMANİYA BUNDESTAQININ DEPUTATI, BUNDESTAQIN «QAFQAZ QRUPU»NUN ÜZVÜ DOKTOR XANIM İRMQARD ŞVAYTSER İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>17 iyul 2000-ci il.....</i>	92
TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİ QURU QOŞUNLARININ KOMANDANI, ORDU GENERALI ATİLLA ATƏŞ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>17 iyul 2000-ci il.....</i>	94
ATƏT-in HAZIRKI SƏDRİ, AVSTRİYANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ XANIM BENİTA FERRERO-VALDNER İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>18 iyul 2000-ci il.....</i>	95
ATƏT-in HAZIRKI SƏDRİ, AVSTRİYANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ XANIM BENİTA FERRERO-VALDNERİN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>18 iyul 2000-ci il.....</i>	96
BELÇİKANIN KRALI ƏLAHƏZRƏT II ALBERTƏ.....	101
BELÇİKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB Gİ BERHOFSTADTA.....	102
ÜMUMRUSİYA «RİFAH» İCTİMAİ-SİYASİ HƏRƏKATININ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>21 iyul 2000-ci il.....</i>	103
KOLUMBİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ANDRES PASTRANA ARANQOYA.....	109
AZƏRBAYCANDA MİLLİ MƏTBUATIN YARADILMASININ 125 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ JURNALİSTLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ <i>21 iyul 2000-ci il.....</i>	110
YEKUN NİTQİ	

MİSİR ƏRƏB RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB MƏHƏMMƏD HÜSNİ MÜBARƏKƏ	119
YAPONİYA MİLLİ NEFT KORPORASIYASININ PREZİDENTİ YOŞİRO KAMATA BAŞDA OLMAQLA KORPORASIYANIN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>25 iyul 2000-ci il</i>	120
MALDİV RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB MƏMUN ƏBDÜL QƏYYUMA	122
FRANSA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB JAK ŞİRAKA <i>26 iyul 2000-ci il</i>	123
ALMANİYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ FEDERAL PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB YOHANNES RAUYA <i>26 iyul 2000-ci il</i>	124
ALMANİYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ FEDERAL KANSLERİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB HERHARD ŞRÖDERƏ <i>26 iyul 2000-ci il</i>	125
KANADANIN «ALBERTA ENERJİ» ŞİRKƏTİNİN SƏDRİ DON STEYSİ VƏ ONUN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>27 iyul 2000-ci il</i>	126
AZƏRBAYCAN ELMLƏR AKADEMİYASININ PREZİDENTİ, MİLLİ MƏCLİSİN DEPUTATI, AKADEMİK FƏRAMƏZ QƏZƏNFƏR OĞLU MAQSUDOV İLƏ VİDALAŞMA MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ <i>31 iyul 2000-ci il</i>	128
BENİN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB MATYE KEREKUYA <i>2 avqust 2000-ci il</i>	130
MAKEDONİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB BORİS TRAYKOVSKİYƏ <i>2 avqust 2000-ci il</i>	131
İSRAİL DÖVLƏTİNİN PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB MOŞE KATSAVA <i>2 avqust 2000-ci il</i>	132
VENESUELA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB HÜQO ÇAVES FRİASA <i>2 avqust 2000-ci il</i>	133
AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ STENLİ ESKUDERO İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>3 avqust 2000-ci il</i>	134
İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ ƏLİRZA BİKDELİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>3 avqust 2000-ci il</i>	136
MACARİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB FERENTS MADLA <i>4 avqust 2000-ci il</i>	137
BOLİVİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB HÜQO BANSER SUARESƏ <i>4 avqust 2000-ci il</i>	138

SİNQAPUR RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB S.R.NATHANA	
<i>4 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>139</i>
XALQ RƏSSAMI TOĞRUL NƏRİMANBƏYOVA	
<i>5 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>140</i>
"LİTERATURNAYA QAZETA" NİN XÜSUSİ MÜXBİRLƏRİ İLƏ SÖHBƏT	
<i>15 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>141</i>
EKVADOR RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB QUSTAVO NOBOA BEHARANOYA	
<i>9 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>145</i>
ÇAD RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB İDRİS DEBİYƏ	
<i>9 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>146</i>
KONQO RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB DENİ SASSU – NQESSOYA	
<i>9 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>147</i>
HİNDİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB K.R.NARAYANANA.....	
	<i>148</i>
KOREYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB KİM DAY ÇUNQA...	
	<i>149</i>
XALQ ŞAİRİ BƏXTİYAR VAHABZADƏYƏ	
<i>15 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>150</i>
TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN QAZILƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>15 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>151</i>
MDB-nin ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT BAŞÇILARININ QEYRİ-FORMAL ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN YALTAYA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB	
<i>18 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>154</i>
RUSİYA FEDERASIYASININ PREZİDENTİ VLADİMİR PUTİN İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞ	
<i>18 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>156</i>
UKRAYNA PREZİDENTİ LEONİD KUÇMA İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞ	
<i>18 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>157</i>
ERMƏNİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ROBERT KÖÇƏRYAN İLƏ GÖRÜŞ VƏ JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB	
<i>18 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>158</i>
GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ EDUARD ŞEVARDNADZE İLƏ GÖRÜŞ VƏ JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB	
<i>19 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>160</i>
YALTA ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏN BAKIYA QAYIDARKƏN BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ VERDİYİ MÜSAHİBƏ	
<i>19 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>162</i>
İNDONEZİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ƏBDÜRRƏHMAN VAHİDƏ.....	
	<i>163</i>
UKRAYNANIN PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB LEONİD KUÇMAYA	

<i>22 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>164</i>
URUQVAY ŞƏRQ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB XORXE LUIS BATLYE İBANYESƏ	
<i>22 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>165</i>
«BAKI-CEYHAN NEFT ODİSSEYASI-2000» LAYİHƏSİ ÜZRƏ HƏYATA KEÇİRİLƏN MOTOYÜRÜŞÜN İŞTİRAKÇILARI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>22 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>166</i>
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KEÇMİŞ PREZİDENTİ, AZƏRBAYCAN XALQ CƏBHƏSİ PARTİYASININ SƏDRİ ƏBÜLFƏZ ELÇİBƏYİN VƏFATI İLƏ ƏLAQƏDAR OLARAQ MÜRACİƏT	
<i>22 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>170</i>
TÜRKİYƏNİN DÖVLƏT NAZİRİ ABDULHALUK MEHMET ÇAYIN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>23 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>171</i>
AVSTRALİYANIN SİDNEY ŞƏHƏRİNDƏ KEÇİRİLƏCƏK XXVII YAY OLİMPİYA OYUNLARINDA İŞTİRAK EDƏCƏK AZƏRBAYCAN İDMANÇILARININ YOLASALMA MƏRASİMİNDƏ NİTQ	
<i>25 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>176</i>
ÜMUMDÜNYA SÜLH ZİRVƏ GÖRÜŞÜNÜN BAŞ KATİBİ CƏNAB BAVA ÇAYNA.....	<i>180</i>
MOLDOVA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB PETRU LUÇİNSKİYƏ.....	<i>181</i>
TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ƏHMƏD NECDƏT SEZƏRƏ	
<i>29 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>182</i>
MALAYZİYANIN DÖVLƏT BAŞÇISI ƏLAHƏZRƏT SULTAN SƏLAHÜDDİN ƏBDÜL ƏZİZ ŞAHA	
<i>29 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>183</i>
MALAYZİYANIN BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB MAHATHİR BİN MƏHƏMMƏDƏ	
<i>29 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>184</i>
«QURTULUŞ» QAZMA QURĞUSUNUN İSTİSMARA BURAXILMASINA HƏSR OLUNMUŞ MƏRASİMDƏ NİTQ	
<i>29 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>185</i>
QIRĞIZISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ƏSGƏR AKAYEVƏ	
<i>29 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>188</i>
ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB İSLAM KƏRİMOVA	
<i>29 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>189</i>
«LUKoyl» NEFT ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ CƏNAB V.Y.ƏLƏKBƏROVA	
<i>29 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>190</i>
ZƏFƏR BAYRAMI VƏ TÜRKİYƏ SİLAHLI QÜVVƏLƏRİ GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ MƏRASİMDƏ NİTQ	
<i>30 avqust 2000-ci il.....</i>	<i>191</i>

YENİ DƏRS İLİNİN BAŞLANMASI VƏ BİLİK GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ KEÇİRİLƏN TƏNTƏNƏLİ TOPLANTIDA NİTQ <i>1 sentyabr 2000-ci il</i>	193
ÖZBƏKİSTANIN MÜSTƏQİLLİK GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ ÖZBƏKİSTANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>1 sentyabr 2000-ci il</i>	197
LİVİYA ƏRƏB XALQ SOSİALİST CƏMAHİRİYYƏSİNİN RƏHBƏRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB MÜƏMMƏR ƏL-QƏZZAFİYƏ <i>1 sentyabr 2000-ci il</i>	200
MƏŞHUR NORVEÇ SƏYYAHI TUR HEYERDAL VƏ ONU MÜŞAYİT EDƏN ŞƏXSLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>2 sentyabr 2000-ci il</i>	201
MOSKVANIN "KOMMERSANT" QƏZETİNİN MÜXBİRİ AZƏR MÜRSƏLİYEVƏ MƏXSUS MÜSAHİBƏ <i>8 sentyabr 2000-ci il</i>	205
MOSKVANIN "KOMMERSANT" NƏŞRİYYAT EVİNİN HƏFTƏLİK "VLAST" ("Hakimiyət") JURNALININ AZƏRBAYCANA HƏSR OLUNMUŞ ƏLAVƏ NÖMRƏSİNDƏ MÜSAHİBƏ	207
Q E Y D L Ə R	210
ŞƏXSİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ	233
COĞRAFİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ	237

**AVSTRİYA RESPUBLİKASINA
RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİSTLƏRƏ MÜSAHİBƏ**

3 iyul 2000-ci il

Siz mənim səfərimin məqsədini bilirsiniz, elan olunubdur. Avstriyaya gedirəm. Avstriyanın prezidenti cənab Klestil məni çoxdandır dəvət edibdir. Bu rəsmi ziyarəti həyata keçirmək üçün indi oraya gedirəm.

Orada Avstriyanın dövlət və hökumət başçıları ilə – həm prezidentlə, həm kanslerlə, həm də parlamentin sədri ilə, sonra Xarici İşlər naziri ilə görüşlər olacaqdır. Bilirsiniz ki, bu il Avstriya ATƏT-də sədrlik fəaliyyətini həyata keçirir, Avstriyanın Xarici İşlər naziri də ATƏT-in hazırda fəaliyyətdə olan sədridir – onunla görüş olacaqdır.

Bir də ki, bilirsiniz, beynəlxalq təşkilatların bir qisminin qərargahları Avstriyada yerləşir. O cümlədən, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bir neçə təşkilatının baş qərargahları da Vyanadadır. ATƏT-in də baş qərargahı Vyanada yerləşir. Ona görə də bütün bu təşkilatların rəhbərləri ilə də görüşlərim, danışıqlarım olacaqdır. Hesab edirəm ki, bu bizim ölkəmiz üçün çox əhəmiyyətlidir, vacibdir.

Avstriya kimi bir dövlətlə bizim əlaqələrimiz yaxşıdır. Nazirlər səviyyəsində, bir çox başqa səviyyələrdə Azərbaycanın Avstriyaya, Avstriyadan Azərbaycana səfərlər çox olubdur. Ancaq dövlət başçısının – prezidentin də səfəri lazımdır.

S u a l: Cənab Prezident, Minsk qrupunun həmsədrləri ilə görüşünüzü necə dəyərləndirirsiniz?

C a v a b: Görüşün əsas hissəsini televiziya ilə veriblər, yəqin ki, eşitmişiniz. Hələ ki, onlarda yeni bir şey yoxdur. Onlar Ermənistan prezidenti Köçeryanla mənim bilavasitə görüşlərimə ümid bəsləyirlər. Biz də onların fəaliyyətinə ümid bəsləyirik. Əgər dünən televiziya ilə seyr etdinizsə, mən onlara olduqca kəskin dedim ki, siz altı aydır fəaliyyətinizi dayandırmısınız, fəaliyyətinizi gücləndirməlisiniz. Onlar da söz verdilər ki, bunu edəcəklər.

S u a l: Cənab Prezident, Türkiyə prezidenti Əhməd Necdət Sezərin Azərbaycana qarşıdakı səfəri zamanı hansı məsələləri müzakirə edəcəksiniz və Azərbaycan qazının Türkiyəyə ixracı məsələsində Türkiyə prezidentindən hansı irəliləyişi gözləyirsiniz?

C a v a b: Onu Türkiyə prezidenti buraya gələndə deyərsiniz, danışarıq. Türkiyənin hörmətli prezidenti Əhməd Necdət Sezər ayın 11-də Azərbaycana rəsmi səfər edəcəkdir. Türkiyənin yeni prezidenti kimi, onun xarici ölkəyə ilk səfəri Azərbaycandır. Bəziləri deyirlər ki, o, Kiprə getdi. Amma onlar Kipri xarici ölkə hesab etmirlər. İlk xarici səfəri Azərbaycandır. Mən bunu xahiş etmişdim, yəqin ki, o da mənimlə eyni fikirdə olubdur. Ayın 11-də gələcəkdir. Təbii ki, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan, indiyə qədər yaranmış əlaqələr hamısı davam edəcək, heç bir dəyişiklik olmayacaqdır. Dəyişikliyin olmasına əsas da yoxdur. Səfərə gələndə danışacağıq, onda biləcəksiniz.

S u a l: Cənab Prezident, Azərbaycan Avropa Şurasına üzv qəbul edildikdən sonra bu, Avropa ölkəsinə ilk rəsmi səfərinizdir. Bu səfər çərçivəsində sənədlərin imzalanması gözlənilirmi?

C a v a b: Bəli, gözlənilir. Bir neçə sənəd imzalayacağıq. Prezidentlə mən sənəd imzalayacağam, bir neçə başqa sənəd imzalanacaqdır. Bundan əlavə, bir neçə beynəlxalq təşkilatla Azərbaycan arasında sənədlər imzalanacaqdır.

S u a l: Cənab Prezident, əvvəla, Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv olması münasibətilə Sizi təbrik edirəm. İkincisi, Sizin bu hadisəyə münasibətinizi bilmək istədim. Yəni bundan sonra Avropanın Azərbaycana tələb və tövsiyələri çoxalacaqdır.

C a v a b: Mən bunu bir neçə dəfə demişəm. Siz həmişə mənim görüşlərimdə olursunuz, olmayanda da televiziya ilə onları seyr edirsiniz. Axırıncı dəfə, İtaliyanın nümayəndə heyəti burada olanda – bilirsiniz ki, indi İtaliya Avropa Şurasında sədrlik edir. Ona görə də onlar çox böyük heyətlə gəlmişdilər. İtaliya Xarici İşlər nazirinin müavindən əlavə, İtaliyanın Avropa Şurasındakı daimi səfəri, İtaliyadan Avropa Şurasında çalışan bir neçə yüksək vəzifəli şəxs də gəlmişdi – mən onlara dedim və bu sözü bir neçə dəfə təkrar etmişəm ki, Avropa Şurasına daxil olmaq bizim üçün bal yemək, cənnətə düşmək deyildir. Avropa Şurasına daxil olmaq üzərimizə yeni-yeni çox böyük məsuliyyətlər götürməkdir.

Təbii ki, biz sevinməliyik – Azərbaycana diqqət göstərilir, Avropa Şurası istəyir ki, Azərbaycan onun həqiqi, tam hüquqlu üzvü olsun. Biz də istəyirik olaq. Amma ola bilər ki, bundan sonra bizim qarşımıza daha çox vəzifələr qoyulsun. Bir şeyi anlamaq lazımdır ki, – bunu Avropa Şurasında da anlamalıdırlar, təəssüf ki, bəziləri anlamır – Avropa qitəsindəki ölkələrin hamısının mentaliteti, səviyyəsi bir deyildir. Məsələn, indi fransızlardan tələb olunanı Azərbaycandan da tələb etmək o qədər də ədalətli olmaz.

Allah xeyirli eləsin. Hesab edirəm ki, yaxşı olacaqdır.

S u a l: Cənab Prezident, hazırda Avstriya ATƏT-in sədridir. Sizin səfərinizdən sonra Avstriyanın Xarici İşlər naziri xanım Benita Mariya Ferrero-Valdnerin Azərbaycana səfəri gözlənilir. Sizin səfərinizdən sonra ola bilərmə ki, Avstriya hər hansı yeni təkliflə gəlsin?

C a v a b: O həm Azərbaycana, həm də Ermənistana gələcəkdir. Mən xahiş edəcəyəm. Çünki dünən ATƏT-in Minsk qrupunun mənimlə görüşən həmsədrləri ayın 12-də ATƏT-in hazırkı sədrinə – Avstriyanın Xarici İşlər nazirinə öz məlumatlarını verəcəklər. Mən də bundan öncə onunla görüşəcəyəm və bu məsələ mənim üçün ən əsas məsələlərdən biridir.

S u a l: Cənab Prezident, Mahir Cavadovun Avstriya vətəndaşlığına qəbul edilməsi ilə bağlı iradınızı söyləmişdiniz. Bunu Avstriya rəsmilərinə də çatdıracaqsınız mı?

C a v a b: Bilirsiniz, mən deməmişəm ki, o, Avstriya vətəndaşlığına qəbul olunubdur. Düzü, heç bilmirəm ki, ona hansı status verilibdir – bəzisi deyir ki, siyasi sığınacaq verilib, bəzisi deyir başqa şey verilibdir.

Təbiidir ki, Avstriya özünü çox ədalətli, demokratik ölkə hesab edir. Eyni zamanda terroristi bir neçə il orada saxlayıblar və onun İrana getməsinə də imkan veriblər. Ancaq Avstriya vətəndaşı, heç köklü avstriyalı olmayan, türkiyəli, türk millətindən olan Kənan Gürəl 1995-ci ilin mart hadisələrində həmin Mahir Cavadovla və başqa terroristlə birlikdə Azərbaycanda dövlət çevrilişi cəhdinin ən fəal iştirakçılarından biri idi. Mən sizə deyə bilərəm ki, xarici ölkələrdən iki fəal iştirakçı vardı. Biri Dəmirkol idi, hansını ki, Türkiyə prezidentinin xahişi ilə mən onlara verdim, o da getdi orada çox axmaq işlər gördü.

Amma bu, cəza aldı və cəzasını da çəkməli idi. Ancaq Avstriya hökuməti bir neçə dəfə bizə müraciət etmişdi, mən də o müraciəti nəzərə alaraq onu onlara verdim. Onun ailəsindən mənə minnətdarlıq məktubu da gəlir. Allah eləsin ki, doğrudan da islah edilmiş olsun. Amma bəzən belə olmur, görürsən, düşdüüyü yerdən çıxandan bir az sonra yenə də fikri pozulur. Ancaq bunlar bizi narahat etmir, çünki biz belə hallarla çox rastlaşmışıq.

S u a l: Cənab Prezident, Avropa Şurasının Azərbaycana tövsiyələrindən biri ədalətli, demokratik parlament seçkilərinin keçirilməsidir. Prezident aparatında hazırlanan layihə Milli Məclisdə kəskin müzakirələrə səbəb olur. Hamının fikri budur ki, layihə barədə prezident nə deyəcəkdir?

C a v a b: Qoy müzakirə etsinlər, axırda mən fikrimi deyərəm. Sağ olun.

AVSTRİYANIN FEDERAL PREZİDENTİ TOMAS KLESTİL İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

*Vyana,
Prezident aparatı*

4 iyul 2000-ci il

T o m a s K l e s t i l: Ölkəmizə xoş gəlmisiniz, cənab Prezident. Dəvətimizi qəbul edərək Vyana rəsmi səfərə gəldiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Azərbaycan ilə Avstriya arasında qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr hər iki tərəf üçün çox faydalıdır.

Avstriya zəngin iqtisadi potensiala malik olan Azərbaycan Respublikası ilə bütün sahələrdə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə böyük maraq göstərir. Əmin olduğumu bildirirəm ki, Sizin rəsmi səfəriniz zamanı aparılacaq danışıqlar, imzalanacaq sənədlər ölkələrimizin arasında münasibətlərin daha da möhkəmlənməsinə güclü təkan verəcəkdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Möhtərəm cənab Prezident! Səmimi sözlərə, rəsmi səfərə dəvətə görə Avstriya dövlətinin başçısı olan Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Azərbaycanın öz dövlət müstəqilliyini əldə etməsindən sonra ölkələrimizin əməkdaşlığının ardıcıl surətdə sıxlaşdırılması sahəsində görülən işləri mən yüksək dəyərləndirirəm.

Bazar münasibətləri, demokratik inkişaf yolunu seçmiş müstəqil Azərbaycan Respublikasında hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu sahəsində həyata keçirilən tədbirlər, islahatlar müvəffəqiyyətlə aparılır. Bunun nəticəsində böyük uğurlar əldə olunmuşdur. Respublikamız dünya ölkələri ilə münasibətlərini suverenlik, qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq əsasında qurur, öz iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatı ilə bağlanmasına xüsusi əhəmiyyət verir.

Respublikamızın qarşılaşdığı ən ağırlı problem Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. Ermənistanın Azərbaycana qarşı 12 ildən bəri davam edən təcavüzü, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən ölkəmizin ərazisinin 20 faizinin işğal olunması bütün beynəlxalq normalara ziddir. Zəhmət olmazsa bir xəritəyə nəzər salın. Bizim bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovularaq neçə ildən bəri çadırlarda ağır, dözülməz şəraitdə yaşayır.

1994-cü ildə bizim əldə etdiyimiz atəşkəs rejimi sülh prosesini sürətləndirmək yolunda mühüm addımdır. Bu münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün 1992-ci ildə yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupu da fəaliyyət göstərir.

Yadıңызadırsa, ATƏT-in 1994-cü il Budapeşt, 1996-cı il Lissabon, 1999-cu il İstanbul zirvə görüşlərində biz Sizinlə birgə iştirak etmişdik. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün Lissabon zirvə görüşündə üç prinsip qəbul olunmuş, Avstriya o zaman Azərbaycanın mövqeyini müdafiə etmişdir. Çox təəssüf ki, təcavüzkar Ermənistan BMT, ATƏT və digər beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi qətnamələrə, qərarlara, bütün dünya ölkələri tərəfindən tanınmış hüquq normalarına məhəl qoymur.

Azərbaycan ərazisinin bir hissəsi olan Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirmək, yaxud orada yeni bir erməni dövləti yaratmaq iddiası yolverilməzdir və biz bununla heç vaxt razılaşa bilmərik.

Bizim ölkəmiz sülh istəyir. Biz bu münaqişənin Lissabon zirvə görüşündə ATƏT-in üzvü olan 53 ölkənin dövlət və hökumət başçıları tərəfindən qəbul edilmiş prinsiplər əsasında aradan qaldırılmasına tərəfdarıq, Azərbaycan dövlətinin tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək səviyyəli özünüidarə statusu verməyə hazırıq.

Münaqişənin həlli üçün son illər ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində birbaşa danışıqlar aparmış, Minsk qrupunun həmsədri olan böyük dövlətlər – Rusiya, ABŞ, Fransa bu sahədə fəaliyyət göstərmişlər. Əmin olduğumu bildirirəm ki, hazırda ATƏT-ə sədrlik edən Avstriya Respublikası Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması işinə kömək göstərmək üçün öz imkanlarından səmərəli istifadə edəcəkdir.

T o m a s K l e s t i l: Cənab Prezident! Sizin uzaqgörən siyasətiniz sayəsində demokratik inkişaf yolu ilə inamlı addımlayan müstəqil Azərbaycan Respublikasında qazanılmış nailiyyətləri yüksək dəyərləndirirəm. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, respublikamızın üzvləşdiyi münaqişə sülh yolu ilə, beynəlxalq normalara uyğun surətdə tezliklə aradan qaldırılacaq və Azərbaycan dünyanın ən qabaqcıl ölkələrindən birinə çevriləcəkdir.

Mənim ölkəm hazırda ATƏT-in sədridir. Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün Avstriya öz səylərini gücləndirəcək və bütün imkanlarından istifadə edəcəkdir. Avstriyanın Xarici İşlər naziri, ATƏT-in hazırkı sədri xanım Benita Ferrero-Valdnerin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iyulun ortalarında bölgəyə səfərə gələcəkdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən bilirəm ki, Siz də, cənab Prezident, Avstriya ilə Azərbaycan arasında yaranmış və durmadan inkişaf edən əməkdaşlığı, Bakıda və Vyana müxtəlif səviyyələrdə keçirilmiş görüşləri, aparılmış danışıqları, imzalanmış sənədləri yüksək dəyərləndirirsiniz. Bu münasibətlərin daha da möhkəmləndirilməsi, əlbəttə ki, hər iki tərəf üçün çox faydalı olacaqdır. Nəhayət, mən Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

T o m a s K l e s t i l: Təşəkkür edirəm. Dəvətinizi məmnunluqla qəbul edirəm* .

---

* Dövlət başçıları beynəlxalq aləmdə, regionda vəziyyət və hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə də müzakirələr apardılar.

AZƏRBAYCAN VƏ AVSTRİYA HÖKUMƏTLƏRİ ARASINDA SƏNƏDLƏRİN İMZALANMASI MƏRASİMİNDƏN SONRA BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT

*Vyana,
Prezident aparatı*

4 iyul 2000-ci il

Avstriya Federal Prezidenti Tomas Klestilin bəyanatı

Azərbaycan Respublikasının prezidentini böyük maraqla, böyük sevinclə salamladım. Əvvəla, ikitərəfli münasibətlər baxımından iki dövlət arasında əlaqələrin olması vacibdir və müsbət haldır. İkincisi, hazırda Avstriya ATƏT-in sədridir və bu mənada biz Cənubi Qafqazın həmin bölgəsinə xüsusi əhəmiyyət, üstünlük veririk.

Cənab prezidentlə söhbətimiz zamanı biz bu bölgədəki münaqişələrlə bağlı müxtəlif məsələlərə, o cümlədən Dağlıq Qarabağ məsələsinə toxunduq. ATƏT-in hazırkı sədri, Avstriyanın Xarici İşlər naziri indi bu məsələ ilə məşğuldur və tezliklə Bakıya səfər edəcəkdir. Cənab prezidentlə görüşümüzdə biz indiyədək Minsk qrupunun əldə etdiyi nəticələr, habelə digər səviyyələrdəki nəticələr haqqında da danışdıq. Aydın oldu ki, bu bölgədəki münaqişənin çox böyük coğrafi-siyasi təsiri var. Belə ki, bura Ermənistan, Azərbaycan, İran və bir çox başqa ölkələrin qonşu olduğu ərazidir. Eyni zamanda bu bölgə digər maraqların olduğu bir yerdir. Ona görə də biz ATƏT-ə sədrlik etdiyimiz müddətdə bu münaqişə ilə məşğul olmağa və imkan daxilində onun həllinə öz töhfəmizi verməyə çalışırıq. Bildiyiniz kimi, bu işlə əsasən, hazırda ATƏT-ə sədrlik edən Avstriyanın Xarici İşlər naziri məşğul olur.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin bəyanatı

Hörmətli cənab Prezident!
Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli mətbuat nümayəndələri!

Mən Avstriya prezidentinin dəvəti ilə bu gün Vyana rəsmi səfərdə olduğumdan çox məmnunam.

Cənab Prezident, məni dəvət etdiyinizə və çox qonaqpərvərliklə, mehribanlıqla qarşıladığınıza görə Sizə təşəkkür edirəm. Bu, Avstriya ilə Azərbaycan arasında yaranmış əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün mühüm bir mərhələdir. Biz bunu yüksək qiymətləndiririk.

Cənab Prezident, siz söylədiyiniz kimi, indi bizim təkbətək danışığımız zamanı bir çox məsələlər, o cümlədən, xüsusən, Cənubi Qafqazdakı vəziyyət, bu problemin içərisində 12 il davam edən Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi müzakirə edildi.

Cənab Prezident, Siz bu problemi yaxşı bilirsiniz. Biz sizinlə ATƏT-in 1994-cü il Budapeşt, 1996-cı il Lissabon, 1999-cu il İstanbul sammitlərində görüşmüşük və həmin sammitlərin hər birində bu məsələ gündəlikdə olubdur. ATƏT-in bu sammitlərində məsələnin ədalətli həll olunması üçün Azərbaycana verdiyiniz dəstəyə görə təşəkkür edirəm.

Bu gün biz bu məsələni sizinlə bir daha çox ətraflı müzakirə etdik. Mən hiss etdim ki, Siz bu problemi bilirsiniz, bu problem Sizi də narahat edir. Çünki Qafqaz bölgəsində – dünyanın mühüm regionlarından biri olan bölgədə sülhün, sabitliyin, əmin-amanlığın olması Avstriya üçün də vacibdir. Mən Sizə bildirdim ki, Azərbaycan bu barədə çox səylər qoyubdur və bir çox addımlar atıbdır. 1996-cı ildə ATƏT-in Lissabon sammitində çox mühüm bir qərar qəbul ediləlibdir. Biz onun həyata keçirilməsinə çalışmışıq. Amma Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqeyi nəticəsində biz onu həyata keçirə bilməmişik.

Bu məsələlərlə 1992-ci ildən ATƏT-in Minsk qrupu məşğul olur. Minsk qrupuna Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya, Fransa rəhbərlik edirlər. Ancaq bu səylər lazımi nəticə vermədiyinə görə 1999-cu ildə Ermənistan prezidenti Robert Köçəryan ilə Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev arasında bilavasitə bir neçə təkbətək görüş keçirilməsinin lazım olması məsələsi meydana çıxmışdır.

Biz bu görüşlər zamanı müəyyən qədər irəliləmişik. Hər iki prezident belə fikrə gəlir ki, məsələni həll etmək üçün qarşılıqlı güzəştlərə getmək lazımdır. Ancaq 1999-cu ildə bu məsələdə əldə edilmiş irəliləyiş təəssüf ki, sonra müəyyən qədər ləngiyibdir. Biz məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına bundan sonra da çalışacağıq.

Cənab Prezident, mən Sizə bildirdim ki, bu münaqişə nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın ərazisinin 20 faizini işğal edibdir və həmin ərazilər Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. İşğal

edilmiş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlı zorla çıxarılıb, öz ölkələrində köçkün vəziyyətində çadırlarda ağır şəraitdə yaşayırlar.

Altı il bundan öncə, 1994-cü ildə Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşin kəsilməsi haqqında saziş imzalanıb ki, məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olaq. İndi müharibə yoxdur, amma sülh də əldə edilməyibdir. Bu, Azərbaycan üçün həyati məsələdir: Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunmalıdır, Ermənistan silahlı qüvvələri işğal olunmuş torpaqlarımızdan çıxmalıdır. Beynəlxalq hüquq normalarına, ATƏT-in prinsiplərinə Ermənistan da riayət etməlidir və bir milyondan artıq Azərbaycanlı öz yerlərinə-yurdlarına qayıtmalıdır.

Onu da bilməlisiniz ki, işğal olunmuş torpaqlarda hər şey dağıdılıbdır. Öz yerlərinə qayıdan adamlar ancaq torpaqlarına qayıdacaqlar. Onların orada yaşaması üçün hələ bir neçə il çox iş görülməlidir və buna böyük vəsait lazımdır. Amma hesab edirik ki, əgər sülh əldə olunsaydı, təbii ki, gələcək illərdə Dünya Birliyinin, Avropa Birliyinin, böyük donorların köməyi ilə bu məsələləri də həll etmək olar.

Avstriya bu il ATƏT-in sədri vəzifəsini həyata keçirir. Biz sizə çox ümidlər bəsləyirik. Xarici İşlər naziri xanım Ferrero-Valdner bu yaxınlarda bölgəmizə gələcək, Azərbaycanda olacaqdır. Biz sizi səbirsizliklə gözləyirik. Arzu edirik ki, bu ilin ikinci yarısında – Avstriyanın ATƏT-ə sədrlik etdiyi zaman bu məsələnin həllində real bir nəticə əldə olunsun.

Cənab Prezident, siz Avropada və dünyada çox tanınan, böyük hörmətə malik olan dövlət xadimisiniz. Mən arzu edirəm və xahiş edirəm ki, Siz öz şəxsi siyasi imkanlarınızdan da istifadə edib bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasında bizə yardım göstərsiniz. Biz Avstriyaya, prezidentə, Xarici İşlər nazirinə və ATƏT-ə çox böyük ümidlər bəsləyirik.

Nəhayət, cənab Prezident, mən istərdim Sizə bildirim ki, İkinci Dünya müharibəsində alman ordusu tərəfində vuruşmuş və sovet ordusuna əsir düşmüş Avstriya əsgərlərinin bir qismi Azərbaycana gətirilib və onlar orada su elektrik stansiyasının tikintisində iştirak ediblər. Onlardan 45 nəfəri orada vəfat edib və dəfn olunubdur. Onların qəbirləri indiyədək qorunur. Mən həmin qəbirlərin fotolarını Sizə təqdim etmək istəyirəm. Bu isə onların xatirəsinə vurulmuş lövhədir. Mən bu barədə məlumatları da Sizə təqdim edirəm. Güman edirəm ki, fotoreportyorlar o şəkilləri çəkib nümayiş etdirdisələr daha yaxşı olar.

* * *

S u a l: Cənab Prezident, mənim sualım Dağlıq Qarabağ məsələsi barədədir. Sizcə, bu məsələdə irəliləyişə, sülhə necə nail olmaq mümkündür?

H e y d ə r Ə l i y e v: ATƏT-in bütün gücünü sərf edib, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransanın təsirindən istifadə edib bu məsələdə irəliləyişə, sülhə nail olmaq mümkündür. Hesab edirəm, bunun üçün Ermənistanla həqiqəti anlatmaq lazımdır. Əsas da beynəlxalq hüquq normalarını, Helsinki aktını, dövlətlərin sərhədlərinin toxunulmazlığı və ərazi bütövlüyü prinsipini ortaya qoymaq lazımdır. Əgər bütün dövlətlər bunu səmimiyyətlə ortaya qoysalar və Ermənistandan bunu tələb etsələr, onda məsələni həll etmək mümkündür.

S u a l: Mənim sualım hər iki prezidentədir. Azərbaycan dövlət müstəqilliyi qazandıqdan sonra onun prezidenti Avstriyaya ilk dəfə səfər etmişdir. Bilmək istərdim, aparılmış danışıqlar və imzalanmış sənədlər Avstriya ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin gələcək inkişafına necə təsir göstərə bilər?

T o m a s K l e s t i l: Mən hesab edirəm və inanıram ki, bizim bugünkü görüşümüz və apardığımız söhbət, cənab prezidentin hələ bu gün və sabah da aparacağı danışıqlar qarşılıqlı anlaşmanı yaxşılaşdırmaq üçün yaxşı zəmin yaradacaqdır. Bu isə öz növbəsində siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələrin yaxşılaşmasına səbəb olacaqdır.

Avstriyanın ATƏT-ə sədrlik etdiyi dövrdə bizim üçün ən öncül vəzifələrdən biri məhz Cənubi Qafqaz regionunda münafişlərin, ən əsası isə Ermənistan–Azərbaycan münafişləsinin həllinə nail olmaqdır. Bəri başdan demək lazımdır ki, biz realistik, başa düşürük ki, münafişə təkə Ermənistanla Azərbaycan arasında deyildir. Orada çox şey qarışıb, çulğışıb, başqa münafişlər də mövcuddur. Mən artıq dedim ki, həmin regionun çox böyük coğrafi-siyasi, hətta qlobal rolu var. Ona görə də məsələyə realistsinə yanaşmaq lazımdır. Hesab edirəm, biz bunun həllinə kömək göstərə biləcəyik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən də cavab verməliyəm. Mən hörmətli prezidentin cavabı ilə tamamilə razıyam. Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə edəndən sonra ölkələrimiz arasında əlaqə yaranıbdir. Müxtəlif nazirliklər arasında bir çox müqavilələr imzalanıbdir. Avstriyanın ayrı-ayrı nümayəndələri Azərbaycanda, Azərbaycanın nümayəndələri Avstriyada olublar. Keçən il Azərbaycanda 23-dən artıq Avstriya biznesmeni var idi və onlar Azərbaycana investisiya qoymaq məsələləri ilə məşğul olurdular. Elmi-mədəni sahələrdə, təhsil sahəsində və digər sahələrdə də ölkələrimiz arasında əlaqələr mövcuddur. Azərbaycan tələbələri Avstriyada təhsil alırlar. Avstriyanın diplomatiya kurslarında da Azərbaycan tələbələri təhsil alırlar.

Amma bunlar hamısı bu günə qədər görülmüş işlərdir. Hesab edirəm ki, mənim səfərimdən və prezidentlə apardığımız söhbətlərdən sonra bizim əlaqələrimiz daha da genişlənəcəkdir. Avstriya iqtisadi cəhətdən, texnika, texnologiya cəhətdən çox inkişaf etmiş ölkədir. Azərbaycanın zəngin təbii sərvətləri, böyük iqtisadi potensialı var. Azərbaycan xarici investisiyalara çox böyük maraq göstərir. 1994-cü ildən başlayaraq dünyanın 32 neft şirkəti Azərbaycana gəlib, müqavilələr bağlayıblar və işləyirlər. Hesab edirəm, Avstriya biznesi gərək Azərbaycana da öz münasibətini göstərsin, geri qalmasın. Düşünürəm ki, bu görüşdən sonra biz həmin məsələləri həll edə bilərik.

Amma, cənab prezidentin dediyi kimi, ən əsas məsələ Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması və bu sahədə Avstriyanın bizə yardımındır.

Hörmətli cənab Prezident, mən Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm. Bu ay Xarici İşlər naziri gələcəkdir. Sizə münasib olan bir vaxtda Sizi Azərbaycanda görməkdən çox məmnun olaram. Güman edirəm, mənim bu dəvətimi qəbul edib onu həyata keçirməyə çalışacaqsınız.

Sizə bir daha təşəkkür edirəm.

**AVSTRİYANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ,
ATƏT-in HAZIRKI SƏDRİ
XANIM BENUTA FERRERO-VALDNER İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

*Vyana,
Prezident aparatı*

4 iyul 2000-ci il

F e r r e r o - V a l d n e r: Xoş gəlmisiniz, cənab Prezident! Sizinlə – görkəmli dövlət xadimi ilə görüşdən şərəf duyuram. Əmin olduğumu bildirirəm ki, Vyana rəsmi səfəriniz Azərbaycan–Avstriya əməkdaşlığının inkişafında yeni mərhələ yaradacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Xoş sözlərinizə görə təşəkkür edirəm, xanım Ferrero-Valdner. Azərbaycan ilə Avstriya arasındakı əlaqələrin bütün sahələrdə sürətlə inkişaf etməsi həqiqətən də vacibdir.

Demokratik inkişaf və bazar münasibətləri yolunu seçmiş müstəqil Azərbaycan Respublikasında hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu sahəsində artıq xeyli iş görülmüş, islahatlar müvəffəqiyyətlə aparılmış, nəticədə böyük uğurlar əldə olunmuşdur. Azərbaycanın üzləşdiyi ən ağırlı, çətin problem Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir.

Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycana təcavüzü nəticəsində ölkəmizin ərazi bütövlüyünə qəsd edilmiş, torpaqlarımızın 20 faizi işğal olunmuşdur. Bütün bunları Siz bu xəritədə aşkar görə bilərsiniz. Bir milyondan çox vətəndaşımız doğma yurdundan zorla qovulmuş, uzun illərdən bəri çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır. Bu münaqişənin aradan qaldırılması üçün 1992-ci ildə yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupu fəaliyyət göstərir.

1994-cü ildə müharibədə atəşkəs rejimi barədə saziş imzalandı, ATƏT-in 1994-cü il Budapeşt, 1996-cı il Lissabon, 1999-cu il İstanbul sammitlərində Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması məsələsi müzakirə edildiyi nəzərdə tutulmuşdur. Lakin münaqişənin aradan qaldırılması üçün Lissabon sammitində qəbul olunmuş üç əsas prinsip, təcavüzkar Ermənistan beynəlxalq hüquq normalarına, nüfuzlu təşkilatların qərar və qətnamələrinə məhəl qoymur.

Bu münaqişənin ATƏT-in prinsiplərinə, beynəlxalq hüquq normalarına uyğun şəkildə, sülh yolu ilə həllinə Azərbaycan tərəfdardır. Son illər Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa aparılan danışıqlar olmuşdur. Lakin Minsk qrupunun həmsədrləri olan Rusiyanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Fransanın sülh prosesini sürətləndirmək sahəsində səylərinin artırılmasına ehtiyac duyulur.

ATƏT-in bu sahədəki fəaliyyətinə Azərbaycan böyük ümidlər bəsləyir. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, Avstriya ATƏT-ə sədrlik etdiyi dövrdə münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün lazımı səylər göstərəcəkdir.

F e r r e r o - V a l d n e r: Hörmətli cənab Prezident! Sizin uzaqgörən siyasətiniz sayəsində Azərbaycanın haqq işinin qalib gələcəyinə, münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılacağına əmin olduğumu bildirirəm. Mən bu yaxınlarda Sizin bölgənizə səfər edəcəyəm.

Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə tezliklə həll olunması üçün Avstriya ATƏT-in hazırkı sədri kimi, bütün imkanlarından istifadə edəcəkdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Biz buna böyük ümid edirik. Mən həmçinin, ümidvaram ki, Azərbaycan–Avstriya əlaqələri daha genişləndiriləcək, bölgədə vəziyyət axır ki, sabitləşəcək.

VYANA ŞƏHƏR MERİYASINDA GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

4 iyul 2000-ci il

Hörmətli cənab mer!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi – Vyananın merini, şəhərin bütün əhalisini səmimi-qəlbdən salamlayıram, Avstriyada, Vyana və şəhər meriyasında olmağımdan çox məmnun qaldığımı bildirmək istəyirəm.

Avstriya, onun paytaxtı Vyana çox qədim, zəngin tarixə malikdir. Uzaq keçmişdə Vyana quranlar böyük abidələr – memarlıq, heykəltəraşlıq abidələri və şəhərin başqa gözəlliklərini yaratmışlar. Bunlar bizi həddindən artıq heyran edir. Burada nə qədər gözəl sənət əsərləri, yüksək mədəniyyəti nümayiş etdirən memarlıq abidələri vardır. Hesab edirəm ki, bu sizin, Vyananın ən böyük sərvətidir.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra Avstriya, onun paytaxtı Vyana çox yüksək sürətlə inkişaf edibdir. Cənab mer buradakı nitqində bu barədə çox geniş məlumat verdi. Biz bunları bilirik, yəni kitablardan oxuyur, kütləvi informasiya vasitələrindən eşidirik. Amma hörmətli cənab merin verdiyi məlumat Vyananın bugünkü müasir həyatda nə qədər böyük rol oynadığını göstərir.

Mən bu nailiyyətlər münasibətilə sizi təbrik edirəm. Ümid edirəm ki, Vyana Avropada özünəməxsus olan xüsusi rolu bundan sonra da uğurla həyata keçirəcəkdir.

Vyana yerləşən beynəlxalq təşkilatlar bütün dünyada, xüsusən Avropada sülhün, əmin-amanlığın, təhlükəsizliyin təmin olunması üçün bundan sonra daha çox səylər qoyacaqlar. Biz Vyana, Avstriyaya bu arzularla, bu istəklərlə gəlmişik. Mən bu rəsmi səfərimdən çox məmnunam. Məni burada mehribancasına qarşıladığınıza görə sizə təşəkkür edirəm.

Vyana ilə Azərbaycanın paytaxtı Bakı arasında müəyyən əlaqələr yaradılıb. Amma bu əlaqələri daha da genişləndirmək olar. Biz bunu çox istəyirik. Çünki Bakının inkişafı üçün Vyana şəhərindən çox şeylər öyrənmək olar. Mən sizi Vyana–Bakı əməkdaşlığına dəvət edirəm.

Mən sizə bir daha təşəkkür edirəm. Vyana şəhərinin sakinlərinə, Avstriyanın vətəndaşlarına və cənab mer, sizə cansağlığı, səadət və bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

* * *

Şəhər meriyasının fəxri qonaqlar kitabına
yazdığı ürək sözləri:

«Gözəl Vyana şəhəri keçmiş tarixi və bugünkü nailiyyətləri ilə məni heyran etdi. Vyana şəhərinin sakinlərinə, Avstriyanın bütün vətəndaşlarına sülh və əmin-amanlıq, rifah arzulayıram.»

***Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyev***

4 iyul 2000-ci il».

**AVSTRİYA RESPUBLİKASI PARLAMENTİNİN
SƏDRİ HAYNTS FİŞER İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ* SÖHBƏTDƏN**

H a y n t s F i ş e r: Cənab Prezident! Sizi səmimiyyətlə, mehribanlıqla salamlayıram və bu görüşdən məmnun olduğumu bildirirəm. Qeyd edirəm ki, ölkələrimiz arasında bütün sahələrdə əməkdaşlığın daha da möhkəmlənməsinə biz xüsusi əhəmiyyət veririk.

Dəvətimizi qəbul edərək Avstriyaya rəsmi səfərə gəldiyinizə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Əmin olduğumu bildirirəm ki, bu səfər Azərbaycan–Avstriya əlaqələrində yeni mərhələ açacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Xoş sözlərə və səmimi qonaqpərvərliyə görə cənab Haynts Fişer, Sizə minnətdarlıq edirəm. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının dünya ölkələri, o cümlədən Avstriya ilə bütün sahələrdə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurmağa böyük maraq göstərdiyini vurğulayıram.

Xatırlatmaq istəyirəm ki, Strasburqda Avropa Şurası Parlament Assambleyasının sessiyasında Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv kimi qəbul edilməsi barədə qərar qəbul olundu. Bu məsələdə Avstriyanın Azərbaycana verdiyi dəstəkdən çox məmnun qaldığımı bildirirəm.

Bildiyiniz kimi, ölkəmiz üçün ən ağırlıq problem Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. Nəzərinizə çatdırım ki, Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın 20 faizi işğal olunmuş, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovularaq uzun illərdən bəri çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır.

Münaqişənin dincliklə aradan qaldırılması sahəsində Azərbaycan sülh tərəfdarıdır. Biz ölkəmizin işğal altında qalan torpaqlarının azad edilməsini, respublikamızın ərazi bütövlüyünün təmin olunmasını, yurdlarından zorla qovulmuş azərbaycanlı köçkünlərin və qaçqınların öz doğma yerlərinə qayıtmasını istəyirik.

ATƏT-in Budapeşt, Lissabon, İstanbul zirvə görüşlərində Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi sahəsində müzakirələr keçirilmiş, Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa danışıqlar aparılmışdır. Əmin olduğumu bildirirəm ki, hazırda ATƏT-ə sədrlik edən Avstriya bu sahədəki səmərəli fəaliyyəti ilə sülhün əldə edilməsinə lazımi kömək göstərəcək, öz imkanlarından istifadə etməyə çalışacaqdır.

H a y n t s F i ş e r: Avropanın tərkib hissəsi olan Azərbaycanda Sizin, prezident Heydər Əliyevin müdrik siyasəti, böyük təcrübəsi sayəsində həyata keçirilən tədbirləri yüksək qiymətləndirirəm. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, Avstriyanın Xarici İşlər naziri, ATƏT-in hazırkı sədri xanım Benita Ferrero-Valdnerin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin bölgəyə qarşıdakı səfəri bu münaqişənin həllinə, sülh prosesinin sürətlənməsinə müsbət təsir göstərəcəkdir.

Cənab Prezident, mən Sizin ölkənizi görmək arzusundaydım. Azərbaycan Milli Məclisinin sədrindən rəsmi dəvət aldığımı və imkan tapan kimi respublikanızı ziyarət edəcəyimi söyləyirəm.

---

*Görüşdə Azərbaycan və Avstriya parlamentləri arasında əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsinin vacib olduğu nəzərə çatdırıldı, hər iki tərəfi maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə geniş fikir mübadiləsi aparıldı.

**AVSTRİYA RESPUBLİKASININ
FEDERAL KANSLERİ
VOLFQANQ ŞÜSSEL İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Vyana

4 iyul 2000-ci il

V o l f q a n q Ş ü s s e l: Avstriyaya rəsmi səfərə xoş gəlmisiniz, cənab Prezident. Sizinlə görüşdən olduqca məmnun qaldım. Mən hələ 1999-cu ilin iyulunda Avstriya Respublikasının vitse-kansleri, Xarici İşlər naziri kimi, Bakıya səfər etmişdim. Sizinlə keçirdiyim görüşü, apardığım danışıqları həmişə razılıqla xatırlayıram.

Vyanaya rəsmi səfəriniz ölkələrimiz arasındakı əlaqələrin inkişafında mühüm mərhələ olacaqdır. Sözsüz ki, Avstriya zəngin ehtiyatlara malik olan, demokratik inkişaf yolu ilə uğurla addımlayan müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə bütün sahələrdə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurmağa böyük maraq göstərir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Səmimi sözlərə və Vyanaya rəsmi səfərə dəvətə görə təşəkkürümü bildirirəm. Avropada iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdən biri olan Avstriya ilə əməkdaşlığın daha da sıxlaşdırılması Azərbaycan üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Bazar münasibətlərini, demokratik inkişaf yolunu seçmiş, hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quran müstəqil Azərbaycan Respublikası dünya və Avropa dəyərləri ilə sıx bağlıdır. Ölkəmizin Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv kimi qəbul olunması barədə Avropa Şurası Parlament Assambleyası qərar qəbul etmişdir. Bu gün respublikamız üçün ən ağır problem 12 ildən bəri davam edən Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir.

Zəhmət olmasa bir xəritəyə baxın. Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunub, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovularaq çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır, işğal edilmiş ərazilərdə şəhərlərimiz, kəndlərimiz, qədim tarixə malik mədəniyyət abidələrimiz dağıdılaraq viran qoyulur.

Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli sahəsində ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa danışıqlar aparılır. Bu məsələnin həllində ölkəmiz həmişə konstruktiv mövqe tutur və tutacaq. Təəssüflə bildirirəm ki, Ermənistan tərəfi sülh sazişinin əldə edilməsinə hər vasitə ilə mane olur, təcavüzkar niyyətindən əl çəkmək istəmir.

Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya, ABŞ, Fransa sülh prosesini sürətləndirmək üçün səylər göstərir. Əmin olduğumu bildirirəm ki, hazırda ATƏT-ə sədrlik edən Avstriya bu münaqişənin sülh yolu ilə tezliklə aradan qaldırılması üçün bütün imkanlarından səmərəli istifadə edəcəkdir.

V o l f q a n q Ş ü s s e l: Möhtərəm cənab Prezident. Mən də Sizi əmin edirəm ki, Avstriya tərəfindən Azərbaycanın mövqeyi dəstəklənəcək. Avstriyanın Xarici İşlər naziri, ATƏT-in hazırkı sədri xanım Benita Ferrero-Valdner bölgəyə səfər edəcəkdir. Deməliyəm ki, mənim ölkəm bu münaqişənin sülh yolu ilə həllinə hər cür kömək göstərməyə hazırdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab kansler! Mən inanıram ki, Azərbaycan–Avstriya iqtisadi əlaqələri daha da inkişaf edəcəkdir.

Bu sahədə apardığımız siyasət və həyata keçirdiyimiz tədbirlər, əlbəttə ki, uğurla nəticələnəcəkdir.

Cənab kansler, mən Sizə təşəkkür edirəm və Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

V o l f q a n q Ş ü s s e l: Çox sağ olun. Dəvətinizi məmnunluqla qəbul edirəm.

AVSTRİYA İQTİSADİYYAT PALATASINDA ÖLKƏNİN XARİCİ SİYASƏT VƏ BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏR CƏMİYYƏTİNİN ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* NİTQ

4 iyul 2000-ci il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizin hamınızı səmimi-qəlbdən salamlayıram və Avstriyada, Vyanada olduğum zaman sizinlə, Xarici Siyasət və Beynəlxalq Əlaqələr Cəmiyyətinin üzvləri ilə görüşməyi özüm üçün çox mühüm bir hadisə hesab edirəm. Təşəkkür edirəm ki, siz mənimlə görüşməyə maraq göstərmisiniz və bu gün buraya toplaşmışınız. Təbiidir ki, bu sizin Azərbaycana olan marağınızla əlaqədardır.

Cənab səfir, indi burada söylədiyiniz nitqə görə mən sizə təşəkkür edirəm. Siz Azərbaycan haqqında ətraflı məlumat verdiniz. Ona görə də mənim deyəcəyim sözlərin bir qismini siz dediniz. Ancaq deməyə mən də söz taparam. Hələ ki, deyiləsi sözlər çoxdur. Azərbaycan haqqında çox düzgün məlumat verdiyinizə görə və mənim tərcümeyi-halım barədə verdiyiniz məlumatlara görə sizə təşəkkür edirəm.

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bilirsiniz ki, mən Avstriya prezidentinin dəvəti ilə rəsmi səfərə gəlmişəm. Bu gün səhərdən görüşlər keçirirəm. Cənab prezident ilə çox faydalı görüşlərimiz, danışıqlarımız olubdur. Xarici İşlər Naziri ilə görüşlərim olubdur. Parlamentin sədri ilə görüşüm, yaxşı danışıqlarımız olubdur. Vyananın meriyasında olmuşam. Federal kansler ilə də görüşüb danışıqlar aparmışam. İndi isə sizin hüzurunuza gəlmişəm. Mən Vyanada birinci dəfəyəm, Avstriyaya birinci dəfədir gəlmişəm. Ona görə bu qısa zamanda məndə çox böyük təəssüratlar vardır. Əlbəttə, tarixdən Avstriyanın keçmişi haqqında, mədəniyyəti haqqında çox oxumuşam. Ancaq gördüklərim məni heyran edir. Yəni «gördüklərim» deyəndə, Vyana şəhərinin gözəl memarlıq abidələrini, gözəl heykəltəraşlıq abidələrini, gözəl sarayları və o saraylarda olan gözəl rəsm əsərlərini deyirəm. Ancaq bu, Vyananın və Avstriyanın keçmişidir. Vyananın, Avstriyanın bu günü isə keçmişindən də yaxşıdır. Çünki Avstriya Avropada inkişaf etmiş dövlətlərdən biridir və çox böyük nailiyyətlər əldə edibdir. Ona görə də mən sizin hamınızı– Avstriyanın vətəndaşlarını, Vyana sakinlərini bu nailiyyətlərə görə təbrik edirəm.

Əlbəttə ki, Azərbaycan haqqında qısa müddətdə sizə lazım olan məlumatı vermək çətindir. Mən ancaq bir neçə məqama toxunacağam.

Azərbaycan XIX əsrin əvvəlində İran ilə Rusiya arasında gedən müharibə nəticəsində iki yerə parçalanıbdir: Azərbaycanın şimal hissəsi – indi bizim yaşadığımız Azərbaycan Rusiya imperiyasının tabeliyinə keçibdir, cənub hissəsi– indi İranda olan hissəsi isə İran imperiyasının əlinə keçibdir. Beləliklə, Azərbaycan parçalanıbdir.

Burada deyildiyi kimi, XX əsrin əvvəlində Rusiya imperiyası dağılandan sonra 1918-ci ildə Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan edib, xalq cümhuriyyəti yaranıbdir. Ancaq bu cümhuriyyət, bu dövlət, bu hökumət çox yaşaya bilməyibdir. 23 aydan sonra Rusiyanın mərkəzində sovet hakimiyyəti, bolşeviklər hakimiyyəti özlərini möhkəmləndirəndən sonra Qafqaza doğru irəliləyib və Azərbaycan 1920-ci ilin aprel ayının sonunda öz müstəqilliyini itirib və o vaxtdan Sovetlər İttifaqının tərkibində bir müttəfiq respublika olubdur. 1991-ci ilin sonunda Sovetlər İttifaqı dağılan zaman Azərbaycan da öz müstəqilliyini əldə edibdir. Doqquz ildir ki, biz müstəqil dövlətlik və Dünya Birliyində özümüzə məxsus olan yeri tuta bilmişik.

Ancaq Azərbaycan hələ Sovetlər İttifaqının tərkibində olduğu zaman bir çox çətinliklərlə rastlaşıbdır. Çünki Azərbaycanla qonşu olan Ermənistan – bilirsiniz ki, Sovetlər İttifaqının tərkibində 15 müttəfiq respublika var idi. Bu respublikalardan üçü, yəni Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan Cənubi Qafqazdadır. Biz bir-birimizlə qonşuyuq – Azərbaycanın qədim və əzəli torpağı olan Dağlıq Qarabağ vilayətini əlinə keçirmək üçün hələ 1988-ci ildə, sovet hakimiyyəti dövründə münaqişəyə başlayıbdır. Bu münaqişə əvvəlcə ayrı-ayrı qrupların silahlı münaqişələri şəklində olubdur.

Bu münaqişə Dağlıq Qarabağı ələ keçirmək üçün Ermənistan tərəfindən başlanıbdır. Gördüyünüz xəritədə Dağlıq Qarabağ qırmızı rənglə rənglənmiş ərazidir. Sovet hakimiyyəti qurulandan sonra Dağlıq Qarabağ 1923-cü ildə Azərbaycanda muxtar vilayət statusu almışdır. O vaxtdan da muxtar vilayət kimi, Azərbaycanın tərkibində idi. Dağlıq Qarabağın tarixi və Azərbaycanın tarixi onu göstərir ki, Dağlıq Qarabağ torpağı heç vaxt Ermənistana məxsus olmamışdır. Ancaq o vaxt–1923-cü ildə Dağlıq Qarabağa muxtariyyət statusu verilən zaman Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilər azərbaycanlılara nisbətən çoxluq təşkil edirdilər. Ona görə də bu

* Görüşdə Avstriyanın tanınmış ictimai-siyasi xadimləri, iş adamları, xarici ölkələrin səfirləri, mətbuat nümayəndələri iştirak edirdilər.

Cəmiyyətin prezidenti, səfir Volfqanq Şelenberq görüşü giriş sözü ilə açdı. Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev görüşdə «Azərbaycan XXI əsrin astanasında: problemlər və perspektivlər» mövzusunda nitq söylədi.

muxtariyyət statusu verilmişdir. Son 70 ildə də vəziyyət belə olmuşdur. Yəni Dağlıq Qarabağda münaqişə başlanan zaman cəmi 170 min əhali yaşayıbdır. Onun 70 faizi ermənilər, 30 faizi isə azərbaycanlılar olublar. Ermənistan belə hesab edir ki, «Dağlıq Qarabağ Ermənistan torpağıdır, ona görə də bunu Ermənistana bağlamaq lazımdır».

Siz xəritədən görürsünüz ki, bu qırmızı rənglə rənglənmiş ərazi Azərbaycanın mərkəzində yerləşir. Onu Ermənistana aid etmək olmaz və təbiidir ki, Ermənistana bağlamaq da olmaz.

Bu münaqişə başlananda Sovetlər İttifaqı güclü bir dövlət idi və təbiidir ki, öz ölkəsinin daxilində olan münaqişələri aradan qaldırmağa qadir idi. Ancaq təəssüflər olsun ki, 1988-ci ildə Sovetlər İttifaqının rəhbərliyi, hökuməti və şəxsən Mixail Qorbaçov bu məsələdə düzgün mövqə tutmadılar.

Yəni bu münaqişənin qarşısını almaq əvəzinə – təbiidir ki, lazımı tədbirlər görülməli idi ki, bu münaqişə müharibəyə çevrilməsin, silahlı vuruşmaya çevrilməsin – çox naməlum mövqə tutmuş, bəzən neytral olmuş, bəzən Ermənistanı müdafiə etmiş, bəzən də istəmişdir ki, Ermənistanla Azərbaycan özləri bir-biri ilə danışıqlar.

Belə bir şəraitdə Ermənistan parlamenti hələ 1988-ci ildə qərar qəbul edib ki, Dağlıq Qarabağ Ermənistana bağlansın. Əlbəttə ki, parlamentin bu qərarı o vaxtkı Sovet İttifaqının Konstitusiyasına, qanunlarına zidd olan bir qərar idi. Bunların qarşısı alınsaydı, o qədər qan da tökülməzdi, müharibə də olmazdı. Təəssüf ki, bunların qarşısı alınmayıbdır. Beləliklə bu, kiçik münaqişədən böyük bir müharibəyə çevrilibdir.

1990-cı ildə Ermənistan silahlı qüvvələrinin yardımı ilə Dağlıq Qarabağın ərazisi tamamilə işğal olunubdur. Orada yaşayan azərbaycanlıların hamısı Dağlıq Qarabağ ərazisindən çıxarılıbdır və Dağlıq Qarabağ Azərbaycan dövlətinin tabeliyindən tamamilə çıxıbdır. Ondan sonra isə müharibə gedibdir, vuruşmalar gedibdir, həm o tərəfdən, həm bu tərəfdən itkilər olubdur və nəhayət, 1991-ci ildə Sovetlər İttifaqı dağılan zaman həm Ermənistan, həm Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra bu müharibə daha da qızıqıb və açıq-açıqına artıq təkcə Dağlıq Qarabağ problemi yox, Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişəyə, müharibəyə çevrilibdir.

Sonrakı dövrdə bəzi səbəblərdən – o səbəblər də ondan ibarətdir ki, təəssüf ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə edən zaman ikinci bir böyük problemlə rastlaşmışdı. O da Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi sabitliyin olmaması idi.

O vaxt Azərbaycanda bəzi qüvvələr, silahlı dəstələr gedib Ermənistan silahlı qüvvələrindən Azərbaycan torpaqlarını qoruyaraq daha da silahlanmışdılar və ondan sonra bəzi qüvvələr – həm siyasi qüvvələr, həm də ayrı-ayrı silahlı qüvvələr Azərbaycanda hakimiyyət mübarizəsinə cəhd göstərmişdilər. Bu hakimiyyət mübarizəsi Azərbaycanın daxilində sabitliyi pozmuşdu.

Azərbaycanda 1990-cı ildə, hələ Sovet İttifaqı zamanı bir dəfə hakimiyyət dəyişilmiş, 1992-ci ildə yenə hakimiyyət dəyişilmiş və 1993-cü ilin iyun ayında, yeddi il bundan öncə bir tərəfdən, Ermənistan Azərbaycanın torpaqlarını işğal etdiyi halda, Azərbaycanın daxilində vətəndaş müharibəsi başlamışdı – bütün bu səbəblərdən də təbiidir ki, Ermənistan silahlı qüvvələri çox məharətlə istifadə ediblər və Dağlıq Qarabağın ərazisindən çıxıb, onun ətrafında olan rayonları, – orada sırf azərbaycanlılar yaşayıbdır və onların Dağlıq Qarabağ vilayəti ilə heç bir əlaqəsi, münasibəti yoxdur – o rayonları, əraziləri işğal etməyə başlayıblar.

Bu dövrdə Azərbaycanın tarixində bir faciəli səhifə də var. O, 1990-cı ildəki yanvar hadisələridir. Bu barədə bəlkə də sizin məlumatınız var, ancaq bu çox dəhşətli bir hadisədir. Bu da ondan ibarətdir ki, 1988-ci ildə, 1989-cu ildə sovet hökuməti, onun rəhbərliyi Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsində ədalətli mövqə tutmadığına görə, Azərbaycana qarşı ədalətsizlik etdiyinə görə və bunların nəticəsində Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında olan bəzi bölgələr Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunduğuna görə Azərbaycanda xalq, kütlə kommunist rejiminin əleyhinə, sovet hökumətinin əleyhinə qalxmış, insanlar meydanlara, küçələrə toplaşmışdılar. İnsanlar sovet hökumətinə – həm mərkəzdə, Moskvada, həm də Azərbaycandakı hakimiyyətə öz etirazını bildirmiş və onların istefalarını tələb etmişdilər. Belə bir vəziyyətdə sovet hökuməti, partiyanın Siyasi Bürosu və onun başçısı olan Qorbaçov yenə də böyük bir cinayət etmişdir. O cinayət də ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda xalq kütlələrinin qarşısını almaq üçün bir gecənin içərisində Bakıya böyük qoşun hissələri yeridilmişdir.

Onu da sizə deyim ki, – burada deyildi, mənim tərcümeyi-halımı bilirsiniz – Kommunist Partiyasının birinci katibi kimi, mən Azərbaycana 14 il rəhbərlik etmişəm. Mənə yaxşı məlumdur ki, Azərbaycanın ərazisində sovet ordusunun böyük hərbi hissələri yerləşirdi. Bunlara baxmayaraq, sovet hökuməti, Siyasi Büro, Qorbaçov Rusiyanın başqa vilayətlərindən böyük hərbi hissələri gətirib Bakıya yeridiblər. Görün bu əməliyyat onlar üçün nə qədər vacib olubdur ki, ölkənin Müdafiə naziri marşal Yazov, Daxili İşlər naziri Bakatin, Dövlət Təhlükəsizliyi nazirinin birinci müavini və bir çox başqa generallar bu ordu hissələri ilə birlikdə gecə, xəbər vermədən Bakıya daxil olublar, Bakının küçələrində atəşlər açılıbdır, dinc əhali öldürülüb. Belə hallar olub ki, məsələn, öz evində heç bir şeydən xəbəri olmayan, öz mənzilində olan adam atılan güllədən – güllə pəncərədən keçib gəlib – öz evində ölübdür. O gecə 135 adam həlak olubdur, 700 nəfərə qədər adam yaralanıbdır. Bunlar da hamısı dinc adamlar, heç bir pis iş etməyən, sadəcə, bu vaxt küçələrdə olan adamlardır.

Bu böyük cinayət, təbiidir ki, Azərbaycanda sovet hakimiyyətinə qarşı, kommunist rejiminə qarşı daha çox, böyük narazılıq yaradıbdır. O vaxt Azərbaycanın Kommunist Partiyasının başçısı Rusiyanın, Sovet İttifaqının

hərbi təyyarələri vasitəsilə Moskvaya qaçırılıb. Çünki xalq artıq ona qarşı çox qəzəbli idi. Beləliklə, 1990-cı ilin yanvar ayında hakimiyyət dəyişilmişdir.

Ancaq Azərbaycanda bu daxili vəziyyət sabitləşməmişdi. Bunun səbəbi, yenə də deyirəm, bir tərəfdən, Azərbaycana qarşı göstərilən ədalətsizlik, Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycan ərazisinin bir qismini işğal etməsi, ikinci tərəfdən isə, Azərbaycanın daxilində ayrı-ayrı qüvvələrin bu qarmaqarışlıqdan istifadə edərək hakimiyyət mübarizəsi aparması idi. Nəticədə 1992-ci ilin fevral ayında Azərbaycanda hakimiyyət yenidən dəyişilmişdir.

Yəni o vaxt Azərbaycanda Kommunist Partiyasının başçısı olan və Sovetlər İttifaqı dağılanda prezident elan edilən adam və başqaları yenə də işdən kənarlaşdırılmış, Moskvaya qaçmışdılar.

Azərbaycanda üç-dörd ay hakimiyyətsizlik olmuşdur. Sonra 1992-ci ilin iyun ayında seçkilər keçirilmiş və xalq kütlələrinin içərisindən çıxmış xalq cəbhəsinin nümayəndələri bu seçkilərdə qalib gəlmiş, prezident seçmişlər. Ancaq bunların arasında yenə birlik olmamış, yenə daxili hakimiyyət mübarizəsi aparılmış və bunlardan da istifadə edərək Ermənistan silahlı qüvvələri daha da irəliləmişlər. Nəticədə 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanın daxilində vətəndaş müharibəsi başlanmışdır. Bu şəraitdən istifadə edən Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazilərini daha da çox işğal etməyə nail olmuşlar. Bunun nəticəsində Dağlıq Qarabağın ətrafında olan, o xəritədə yaşıl rənglə rənglənmiş ərazilər Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. Bu ərazilər hamısı birlikdə Azərbaycan ərazisinin 20 faizini təşkil edir, həmin bu ərazidən bir milyondan artıq azərbaycanlı zorla çıxarılmış, bu müharibə davam etmişdir.

1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başladığı zaman xalq məni Bakıya dəvət etmişdir. Mənim tərcümeyi-halımı burada dedilər. Ancaq iki məqamı demək istəyirəm ki, 1990-cı ildə sovet hökuməti, Siyasi Büro Azərbaycana sovet qoşunlarını yeritdiyinə görə mən Moskvada yaşadığım zaman Kommunist Partiyasından çıxmışam, imtina etmişəm. Ondan sonra bir müddət Moskvada yaşayıb Azərbaycana qayıtmışam. Ancaq Moskvada Sovet İttifaqının rəhbərliyi və Azərbaycanın kommunist rəhbərliyi mənim Bakıda yaşamağıma imkan verməyiblər. Ona görə də mən Naxçıvan Muxtar Respublikasına – xəritədə görürsünüz, o da Azərbaycan torpağıdır, ancaq ərazi nöqtəyi-nəzərindən Ermənistan ərazisi ilə Azərbaycanın əsas ərazisindən ayrı düşübdür. Bu da həmin 1920-ci ildə edilən ədalətsizliyin nəticəsidir. Yəni o vaxt sovet hökuməti xəritəni bu cür qurubdur – oraya getmişəm. Mən orada doğulmuşam, orada üç il yaşamışam. Naxçıvan blokada idi, ağır şəraitdə idi, amma yaşamağa məcbur oldum.

1993-cü ildə xalq məni tələb etdi. Mən Bakıya gəldim. Həm daxili vəziyyəti normallaşdırmaq, həm də torpaqları qorumaq lazım idi. Şiddətli müharibə gedirdi. Daxili vəziyyəti normallaşdırmaq çox asan olmadı. Çünki 1994-cü ilin oktyabr ayında yenə də bəzi silahlı qüvvələr Azərbaycanda dövlət çevrilişinə cəhd etdilər. Ancaq biz bunun qarşısını aldığımız. Bu dəfə xalq ayağa qalxdı və prezidenti, dövləti müdafiə etdi. Ondan altı ay sonra yenə də böyük silahlı dəstələr xarici ölkələrin bəzi xüsusi xidmət orqanlarının iştirakı ilə, köməyi ilə Azərbaycanda hakimiyyəti devirmək və Azərbaycan prezidentinə qarşı terror etmək istədilər. Bunun da qarşısı alındı. Beləliklə, 1995-ci ildən sonra Azərbaycanda daxili sabitlik yaradıla bildi.

Təbii ki, belə bir vəziyyətdə – dediyim kimi, Azərbaycan o torpaqları itirmişdi – ancaq 1994-cü ilin may ayında biz Ermənistanla danışıqlar apardıq və belə qərara gəldik ki, müharibə dayansın. Atəşkəs rejimi haqqında saziş imzalandı. Bu məqsədlə ki, məsələni müharibə ilə yox, döyüşlərlə yox, sülh yolu ilə həll edək. Altı ildir ki, müharibə yoxdur, döyüşlər yoxdur. Ancaq hələ sülhə də nail ola bilməmişik.

Məsələnin həll edilməsi ilə ATƏT-in Minsk qrupu – ATƏT 1992-ci ildə Minsk qrupu adlı bir təşkilat yaradıbdır – məşğul olur. Minsk qrupunun həmsədrləri indi Rusiyadır, Amerika Birləşmiş Ştatlarıdır, Fransadır. Həmsədrlər öz nümayəndələrinin vasitəsilə bu illər çox işlər görmüş, bölgədə olmuş, danışıqlar aparmış, Ermənistan tərəfinin, Azərbaycan tərəfinin mövqelərini öyrənmiş və müəyyən qədər sülhə nail olmuşlar. Ancaq məsələni həll etmək mümkün olmamışdır. Çünki Ermənistan Azərbaycan torpaqlarının iyirmi faizini işğal etdiyinə görə qeyri-konstruktiv mövqe tutur – özünün üstünlüyündən istifadə edir ki, «mən bu torpaqları işğal etmişəm, qoyulan tələb həll olunmalıdır». Tələb də bundan ibarətdir ki, Ermənistan Dağlıq Qarabağa müstəqillik statusu verilməsi tələbini qoyur.

Bu məsələ 1994-cü ildə ATƏT-in Budapeşt zirvə görüşündə də, 1996-cı ilin dekabr ayında ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə də müzakirə olunubdur. O vaxt məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün bəzi variantlar meydana çıxıb. O variantların bəzilərini biz qəbul etdik, amma Ermənistan qəbul etmədi. Əgər 1997-ci ildə o variantlardan biri qəbul olunsaydı, onda biz həqiqətən sülh əldə edə bilərdik və tədricən vəziyyəti normallaşdırmağa bilərdik. Ancaq Ermənistan o variantları qəbul etmədi. Bildiyiniz kimi, 1998-ci ilin əvvəlində, fevral ayında Ermənistanda hakimiyyət dəyişikliyi baş verdi. Prezident Levon Ter-Petrosyan elə bu məsələlərdə fikir ayrılığına görə istefa verdi. Ondan sonra Ermənistanda yeni prezident seçkiləri prosesi getdi. Ona görə 1998-ci il, demək olar ki, bizim üçün itdi, heç bir iş görə bilmədik. ATƏT-in Minsk qrupu da hər dəfə bizə dedi ki, siz gözləyin, Ermənistanda yeni prezident seçildəndən sonra müəyyən bir şərait yaradılsın.

1999-cü ildə heç bir nəticə əldə olunmadığına görə Ermənistan prezidenti Robert Köçəryan ilə Azərbaycan prezidenti, mənim aramda bilavasitə danışıqlar başlandı. Biz bu danışıqları aprel ayında Vaşinqtonda başladığımız. Ondan sonra bir neçə dəfə – iki dəfə Cenevrədə, bir dəfə Yaltada, bir dəfə də Ermənistan–Azərbaycan

sərhədində, Naxçıvan ərazisində görüşdük, danışdıq. Bu danışıqlar zamanı biz, demək olar ki, müəyyən qədər irəli gedə bildik və bunun da səbəbi ondan ibarət oldu ki, hər iki tərəf, yəni Ermənistan prezidenti də, Azərbaycan prezidenti də bu məsələdə müəyyən kompromislərə getməyə razılıq verdilər. Bu kompromislər, əlbəttə ki, həm Ermənistan üçün, amma Azərbaycan üçün çətin, daha da ağır kompromislərdir. Ancaq biz belə bir qərara gələ bildik.

Bilirsiniz ki, 1999-cu ilin oktyabr ayında Ermənistan parlamentində terror hadisəsi baş verdi. Parlamentin sədri, Baş nazir və bir neçə deputat parlamentin binasında qətlə yetirildilər, güllələndilər və Ermənistanda daxili vəziyyət gərginləşdi. Təbii ki, belə bir vəziyyətdə biz danışıqlar apara bilməzdik.

ATƏT-in İstanbul zirvə görüşündə biz bu danışıqları yenə də bərpa etməyə çalışdıq. Həmsədrərdən Amerika prezidenti Bill Klinton, Fransa prezidenti Jak Şirak, Rusiya prezidenti ora gəlmişdilər. Amma Rusiya prezidenti getdi, onunla orada görüşmədik. İki prezident və Rusiyanın Xarici İşlər naziri ilə həm prezident Robert Köçeryan, həm də mən görüşdük və əldə olunmuş kompromis razılığa dəstəklər aldığımız. Ancaq ondan sonra vaxt keçdi, biz yenə də heç bir nəticəyə gələ bilməmişik.

Beləliklə, münaqişə indiyə qədər həll olunmayıbdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü pozulubdur. Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. İşğal olunmuş torpaqlardan zorla çıxarılmış bir milyondan artıq azərbaycanlı ölkəmizin müxtəlif bölgələrində – onlar xəritədə nöqtələrlə göstərilibdir – çadırlarda yaşayırlar. Çünki bu adamları yerləşdirməyə başqa yerimiz yoxdur. Biz məktəb, uşaq bağçası binalarını azad edib onları yerləşdirmişik. Onların bir çoxunu dəmir yol vaqonlarında, istirahət evlərində yerləşdirmişik. Amma bunlar da çatmır. Qaçqınların əksəriyyəti çadırlarda yaşayırlar.

Təsəvvür edin, məsələn, altı-yeddi ildir insanlar çadırdə yaşayır. Oranı ziyarət edən xarici nümayəndələr çox dəhşətli bir mənzərə görürlər və geri dönərkən hətta göz yaşları tökürlər. Çünki həqiqətən, bəlkə də dünyada belə bir dəhşətli mənzərəyə təsadüf etmək olmaz. Məsələn, orada beş yaşında uşaq çadırdən savayı heç bir şey görməyibdir: ev görməyib, şəhər, kənd görməyibdir, çadırın altında yaşayır. Biz belə bir ağır vəziyyətdəyik.

Biz istəyirik ki, məsələ sülh yolu ilə həll olunsun. Biz müharibənin yenidən başlanmasının tərəfdarı deyilik və mən bunu bu gün sizin qarşınızda bəyan edirəm. Ancaq gərək Ermənistan tərəfi də bu barədə konstruktiv mövqe tutsun ki, məsələ sülh yolu ilə həll oluna bilsin. Bunları sizə çatdıraraq, mən eyni zamanda nikbin olduğumu bildirmək istəyirəm. Bizim üçün nə qədər çətin olsa da, güman edirəm, biz məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olacağıq. Ancaq hesab edirəm, iki prezidentin – Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin bilavasitə görüşləri yenə də davam etməlidir. Eyni zamanda, ATƏT-in Minsk qrupu fəaliyyətini artırmalıdır və ATƏT fəaliyyətini artırmalıdır.

Bilirsiniz ki, bu il ATƏT-ə sədrliyi Avstriya aparır. Ona görə də mən bu gün danışıqlarımda bu məsələ haqqında geniş məlumatlar verdim və öz təkliflərimi verdim. Avstriyanın Xarici İşlər naziri indi ATƏT-in sədri vəzifəsini aparır. Bu ayın 16–17-də o, bölgədə olacaq, həm Ermənistanda, həm də Azərbaycanda danışıqlar aparacaqdır. Biz ümid bəsləyirik – görək, bu danışıqlar nə verəcəkdir.

Hər halda, biz ATƏT-ə, onun Minsk qrupuna çox böyük ümidlər bəsləyirik. Minsk qrupuna üç böyük dövlət – Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya, Fransa rəhbərlik edir. Əgər bu dövlətlər hamısı bir fikrə gəlsə, əgər bu dövlətlər öz beynəlxalq nüfuzlarından istifadə etsələr, əlbəttə ki, bu münaqişəni həll etmək mümkündür.

Azərbaycan haqqında başqa bir neçə məlumat da vermək istəyirəm. 1991-ci ildən, dövlət müstəqilliyini əldə edəndən Azərbaycan demokratiya yolunu tutubdur. Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi gedir. Doğrudur, indi mən sizə çatdırdığım məlumatlar – Azərbaycanın daxilində sabitliyin pozulması, dövlət çevrilişinə göstərilən cəhdlər və hakimiyyətin bir neçə dəfə dəyişilməsi, əlbəttə ki, bu prosesin lazımı səviyyədə aparılmasına imkan verməyibdir. Ancaq 1995-ci ildə biz daxili ictimai-siyasi sabitliyi təmin edəndən sonra Azərbaycanın ilk demokratik Konstitusiyasını qəbul etdik, parlament seçkiləri və 1998-ci ildə prezident seçkiləri – əvvəlcə 1993-cü ildə keçmişdi, bir də 1998-ci ildə – keçirdik. Bizdə bütün demokratik təsisatlar təmin olunubdur. Mətbuat azadlığı, söz azadlığı, vicdan azadlığı – hamısı tamamilə təmin edilibdir. Həm Konstitusiyada təsbit olunubdur, həm də əməli surətdə həyata keçirilir. Biz bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedirik, iqtisadi islahatlar aparırıq.

Məsələn, biz torpaqları iki il bundan öncə özəlləşdirib kəndlilərə vermişik. Artıq bizdə kənd təsərrüfatında dövlət sektoru yoxdur, kolxozlar, sovxozlar yoxdur və kəndlilər öz torpaqlarını alıblar, özləri istifadə edirlər. Bunun da müsbət nəticələrini görürük.

İqtisadiyyatın başqa sahələrində də özəlləşdirmə proqramı həyata keçirilir. Bir çox sahələr özəlləşdirilibdir. Məsələn, ticarət 98 faiz özəlləşdirilibdir, yaxud, kənd təsərrüfatı, demək olar, 98 faiz özəl sektorun əlindədir, sənayenin 35 faizi özəl sektorun əlindədir, nəqliyyatın təxminən 70 faizi özəl sektorun əlindədir və başqa xidmət sahələrinin, infrastrukturaların çoxu özəl sektordadır. Yəni biz Avropa dəyərlərindən, dünyada iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsindən istifadə edərək, iqtisadiyyatımızı inkişaf etdiririk.

1990-cı ildən başlayaraq Azərbaycan həm siyasi böhran keçiribdir, həm də iqtisadi böhran keçiribdir. İqtisadi böhran da ondan ibarət olubdur ki, hər il Azərbaycanda iqtisadiyyat tənəzzül edibdir. Hər il sənaye, kənd təsərrüfatı istehsalı, ümumi daxili məhsul təxminən 20–25 faiz aşağı düşübdür. İnflyasiya ən yüksək səviyyəyə qalxıbdir. Biz 1995-ci ildə bunların qarşısını aldığımız, yəni sabitlik yaratdıq. İnflyasiyanı tamamilə ləğv etdik və

iqtisadiyyatın tənəzzülünün qarşısını aldıq. 1996-cı ildən bizdə iqtisadiyyat inkişaf edir. Ümumi daxili məhsul hər il orta hesabla 4–5–6 faiz artır. Məsələn, keçən il 7 faiz artıb. Bu ilin birinci yarısında da təxminən 7 faiz artıb. Kənd təsərrüfatı istehsalı təxminən 3 faiz artır, sənaye istehsalı təxminən 3 faiz artır və bütün başqa sahələrdə də inkişaf var. Bütçə tamamilə yerinə yetirilir.

Bilirsiniz ki, MDB ölkələrinin çoxunda bütçə yerinə yetirilmədiyinə görə maaşlar aylarla verilmir, yaxud pensiyalar ödənilmir. Biz bunların qarşısını almışıq: maaşlar da, pensiyalar da – hamısı verilir. Bunlar bir tərəfdən, bizim həyata keçirdiyimiz iqtisadi islahatların nəticəsidir, ikinci tərəfdən də, xarici investisiyanın Azərbaycana cəlb olunmasının nəticəsidir.

Burada hörmətli səfir bildirdi ki, Azərbaycanın zəngin təbii sərvətləri vardır. Həm zəngin torpağı, zəngin kənd təsərrüfatı potensialı, böyük sənaye potensialı və çox zəngin yeraltı sərvətləri – neft, qaz və başqa yeraltı sərvətləri vardır.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan ən qədim neft ölkəsidir. Hələ 1848-ci ildə dünyada ilk dəfə Azərbaycanda sənaye üsulu ilə neft alınmışdır. Məsələn, Amerika Birləşmiş Ştatlarında sənaye üsulu ilə neft Bakıdan, Azərbaycandan təxminən altı il sonra alınmışdır. O vaxt Avropanın şirkətləri Azərbaycana gəliblər və burada neft sənayesinin inkişaf etməsinə çox xidmətlər göstərirlər. Sonra isə Azərbaycanın bütün neft sənayesi sovet dövlətinin əlinə keçibdir, hamısı dövlətə xidmət edibdir.

İndi biz müstəqil olandan sonra bunlar hamısı müstəqil Azərbaycan dövlətinindir. Ona görə də biz özümüz öz məsələlərimizi həll edirik və zəngin neft və qaz yataqlarından səmərəli istifadə etmək üçün, iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək üçün xarici ölkələrin neft şirkətlərini, yəni yüksək texnikaya, texnologiyaya, vəsaitə malik olan neft şirkətlərini Azərbaycana dəvət etdik. İlk dəfə 1994-cü ilin sentyabr ayında böyük bir müqavilə imzalandı. 11 Avropa və Amerika şirkəti birlikdə konsorsium yaradıb Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə müqavilə imzaladılar. Bu müqaviləyə görə 8 milyard dollar investisiya qoyulmalıdır və 60 milyon ton, ondan da artıq neft hasil olunmalıdır.

Deyə bilərəm ki, bu müqavilə həyata keçirilir. Hasil olunan nefti dünya bazarlarına ixrac etmək üçün biz iki neft kəməri yaratmışıq: biri Bakı–Novorossiysk, yəni Rusiyanın Qara dənizdə olan Novorossiysk limanına, ikincisi isə Bakı–Supsa, yəni Gürcüstanın Qara dənizdə olan limanına. Hasil edilən neft bu iki neft kəməri ilə dünya bazarlarına ixrac olunur.

Ancaq Azərbaycanda böyük neft gözlənilir. Birinci müqavilə 1994-cü ildə imzalanmışdır. Ondan sonra 19 müqavilə imzalanmışdır. Biz 14 dövlətə mənsub olan 32 böyük neft şirkəti ilə birlikdə müştərək işlər görürük və hər bir müqavilənin özünün perspektivi vardır. Bu müqavilələrin hamısı üzrə birlikdə Azərbaycana 30 il müddətində təxminən 60 milyard dollar sərmayə gəlməlidir. Neft hasilatı, əlbəttə ki, 60 milyon ton yox, 100–200 milyon tona qalxacaqdır.

Ona görə də biz bir neçə ildir ki, böyük ixrac neft kəməri haqqında işlər aparırıq. Bu neft kəməri Bakıdan Gürcüstan, Tbilisiyə, Gürcüstandan Türkiyə ərazisinə, Türkiyənin Aralıq dənizində olan Ceyhan limanına qədər gedəcəkdir. Bu təxminən 2 min kilometr məsafədir. Bunun 1000 kilometrindən çoxu Türkiyənin ərazisindədir, 400–500 kilometri Azərbaycanın ərazisindədir, qalanı isə Gürcüstanın ərazisindədir.

Bəziləri Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəməri layihəsinin tərəfdarı idi, bəziləri tərəfdarı deyildilər.

Nəhayət, keçən ilin noyabr ayında İstanbulda biz bu müqaviləni imzaladıq. Yəni, Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, Azərbaycan Respublikasının prezidenti, Gürcüstan Respublikasının prezidenti, Qazaxıstan Respublikasının prezidenti müqaviləni imzaladılar. Bizimlə bərabər, bu müqavilənin həyata keçirilməsinə təminatçı olan Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klinton da bu müqaviləni imzaladı. Sonra, təbiidir ki, bu müqavilə parlamentlərdə təsdiq olunmalı idi. Artıq həm Azərbaycan parlamenti, həm Gürcüstan parlamenti, həm də Türkiyə parlamenti bu müqaviləni təsdiq edibdir. İndi konsorsium əməli işə başlayır və bu neft kəmərinə tikmək üçün yeni bir konsorsium – neft kəmərinin inşası konsorsiumu yaranacaqdır və bura da təxminən 2 milyard 200 milyon dollar dəyərində investisiya qoyulmalıdır. Üç-dörd il içərisində bu neft kəməri də tikilib hazırlanmalıdır.

İndi biz neftdən əlavə, böyük qaz yataqları da açmışıq. Azərbaycanda keçmişdə də qaz hasil olunurdu və Azərbaycan özünü qazla təmin edirdi. Ancaq o qaz yataqları köhnəlmişdir. Biz bir neçə şirkətlə – Bi Pi, «AMOKO», «Statoyl» və başqa şirkətlərlə başqa bir müqavilə imzalamışıq. Bu sayca ikinci müqavilədir və Xəzər dənizindəki «Şahdəniz» yatağı barədədir. Onun adını biz «Şahdəniz» qoymuşuq. Bu, sadəcə, simvolik bir şeydir. Biz orada böyük qaz yataqları açmışıq. Orada azı bir trilyon kubmetr, bəlkə də daha çox qaz ehtiyatı vardır. Başqa yerlərdə daha da çox qaz gözlənilir. Ona görə də biz indi artıq dünya bazarlarına qaz ixrac olunması haqqında danışıqlar aparırıq, lazımı tədbirlər görmək istəyirik.

Beləliklə, Azərbaycanın bu zəngin neft və qaz yataqlarında biz Dünya Birliyinin, yəni dünyanın böyük şirkətlərinin iştirakı ilə böyük işlər görmüşük və bu işlərin də yaxşı gələcəyi vardır. Ancaq Azərbaycanın başqa sektorlarına da indi xarici investisiyalar gəlir və maraq göstərilir. İndi Azərbaycanın özəlləşdirmə proqramının ikinci mərhələsi həyata keçirilməyə başlanır. Böyük sənaye müəssisələri də özəlləşdiriləcəkdir. Biz arzu edirik və qəbul etdiyimiz qanunda da bu öz əksini tapıb ki, hər bir xarici vətəndaş, xarici şirkət gəlib Azərbaycanda özəlləşdirmədə iştirak edə bilər və lazımı sərmayə qoyub iş görə bilər.

Xarici sərmayənin Azərbaycana gəlməsi üçün biz bir çox qanunlar qəbul etmişik və o qanunlar xarici sərmayəçilərin Azərbaycana gəlib, sərmayə qoyub fayda götürməsinə imkan yaradır.

Biz bilirik ki, xarici sərmayəçinin, xüsusən Avropa və Amerikanın böyük sərmayə sahiblərinin hər hansı bir ölkəyə, xüsusən keçmiş SSRİ-yə mənsub olmuş dövlətlərə gəlməsi üçün bir neçə şərt lazımdır. Onlardan birincisi daxili ictimai-siyasi sabitlikdir. Azərbaycanda biz bunu təmin etmişik. Baxmayaraq ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi hələ həll olunmayıbdır, baxmayaraq ki, bir milyondan artıq vətəndaşımız çadırlarda qaçqın vəziyyətində yaşayır, biz Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi sabitliyi təmin etmişik.

İkinci şərt lazımı qanunlardır ki, bu, sərmayəçilərə lazım olan təminatların verilməsi, ticarətin liberallaşdırılması, ümumiyyətlə, iqtisadiyyatın liberallaşdırılması – bunlar hamısı təmin olunubdur. Bütün başqa şərtlər də – hamısı. Ona görə də Azərbaycana indi sərmayə gəlir.

Əgər iki il bundan öncə sərmayənin əksəriyyəti neft sektoruna gəlirdisə, 1999-cu ildə sərmayənin 60 faizi qeyri-neft sektoruna, 40 faizi neft sektoruna gəlir. Bu onu göstərir ki, indi tək neft sektoruna yox, başqa sektorlara da xarici sərmayə gəlir. Beləliklə, Azərbaycanın iqtisadi imkanları böyükdür və gələcəyi də yaxşıdır.

Hörmətli səfirin dediyi kimi, Azərbaycanın çox mühüm coğrafi-strateji mövqeyi vardır. Yəni Azərbaycan Şərqlə Qərb arasında, Asiya ilə Avropa arasında mühüm bir bölgədir, Xəzər dənizinin sahilində, Qafqazın cənubunda yerləşən, böyük imkanlara malik olan ölkədir. Bizim cənubda İranla, şimalda isə Rusiya ilə sərhədimiz vardır. Kiçik bir məsafədə Türkiyə ilə də sərhədimiz vardır. Ermənistanla sərhədimiz pozulubdur, Gürcüstan ilə də sərhədimiz vardır.

İndi Qafqaza dünyanın bir çox böyük ölkələri maraq göstərirlər. Qafqaz uğrunda ayrı-ayrı ölkələr arasında müəyyən rəqabət də var. İndi bu da dünya siyasətinin bir hissəsidir. Ancaq Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini çox möhkəm qoruyur və saxlayır. Azərbaycanın ərazisində xarici ölkələrin bir nəfər də olsun əsgəri yoxdur. Ermənistanın ərazisində isə Rusiyanın həddindən çox hərbi bazaları var və çox böyük silahları– SS–300 raketləri, «Skad» qurğuları, MİQ–29 və başqa müasir təyyarələri var. Amma biz buna yol verməmişik. Çünki biz müstəqil dövlətik. Bizim dövlətimizin ərazisində başqa ölkənin silahlı qüvvələri ola bilməz.

Bizim vəziyyətimizi ağırlaşdıran odur ki, məsələn, 1997-ci ildə aşkar oldu ki, Rusiyanın Müdafiə Nazirliyi gizli, qanunsuz olaraq Ermənistana bir milyard dollar dəyərində silah-sursat və texnika vermişdir. Təbiidir ki, burada mafioz qruplar hərəkət edir. Bunlar dövlətin silah-sursatıdır. Ancaq ayrı-ayrı adamlar yəqin ki, burada pul qazanırlar. Bu da, əlbəttə ki, bölgədə vəziyyəti daha da gərginləşdirir.

Siz o xəritəyə baxın. Orada görə bilərsiniz ki, məsələn, Ermənistanda olan raketlər, silahlar, filanlar Qafqazda və xüsusən Azərbaycanda hansı nöqtələri dəf edə bilər, hansı nöqtələrə çata bilər. Təbiidir ki, bu da Cənubi Qafqazda vəziyyəti mürəkkəbləşdirir. Biz isə istəyirik ki, Cənubi Qafqazda sülh, əmin-amanlıq yaransın. Cənubi Qafqazın tək Cənubi Qafqaz üçün yox, bütün Avropa, Asiya ölkələri üçün çox böyük əhəmiyyəti var. Ona görə də əgər Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh yaransa, üç Cənubi Qafqaz ölkəsi – Gürcüstan, Ermənistan, Azərbaycan çox səmərəli əməkdaşlıq edə bilərlər və böyük dövlətlərin də Cənubi Qafqazda öz maraqlarını təmin etməsi üçün, təbiidir ki, Cənubi Qafqazda sülhün, təhlükəsizliyin, əmin-amanlığın təmin olunması üçün bir pakt yarana bilər.

Keçən il ATƏT-in İstanbul zirvə görüşündə öz çıxışında mən belə bir paktın yaranması fikrini irəli sürdüm və həm Rusiyaya, Amerikaya, Avropa ölkələrinə, Türkiyəyə, həm də başqa ölkələrə müraciət etdim ki, yığışqın belə bir təhlükəsizlik paktı yaratsınlar. Cənubi Qafqazda əmin-amanlıq, münaqişələrin ləğv edilməsi Rusiya üçün də həqiqi mənada çox əhəmiyyətlidir, Qafqazı əhatə edən başqa ölkələr üçün də əhəmiyyətlidir, Avropa üçün də əhəmiyyətlidir. Ancaq hələ ki, biz buna nail ola bilməmişik. Güman edirəm ki, aparılan işlər və xüsusən iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi bu sahədə də müəyyən nailiyyətlərin əldə olunmasını təmin edəcəkdir.

Mən bildirdim ki, Azərbaycan Asiya ilə Avropanın, Şərqlə Qərbin qovuşağında yerləşən bir ölkədir. Azərbaycan öz qədim, milli ənənələrini yaşadaraq, eyni zamanda iki əsrdir ki, Avropa dəyərlərindən də, dünyəvi, bəşəri dəyərlərdən də istifadə edir. Azərbaycan öz milli mənşəyinə görə müsəlman ölkəsi olaraq, öz milli mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlayaraq, eyni zamanda, XIX əsrdən Avropa dəyərlərini, ümumbəşəri dəyərləri mənimsəməyə başlamışdır. Azərbaycanda Avropa dəyərlərinin, ümumbəşəri dəyərlərin ölkəmizin milli mənəvi dəyərləri ilə sintezi çox gözəl nəticələr vermişdir. Bunlar da Azərbaycanda hüquqi, dünyəvi, demokratik dövlət qurmağımıza əsas yaratmışdır. İndi biz bu yolla gedirik. Bu yolla gedərək biz Qərblə, Avropa ilə daha da çox inteqrasiya etmək istəyirik. Yəni Avropa dəyərlərindən, ümumbəşəri dəyərlərdən daha da çox faydalanmaq istəyirik. Bu səbəbdən də biz indi Avropa Şurasına daxil olmaq ərəfəsindəyik.

Bilirsiniz ki, dörd ildir Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan Avropa Şurasına namizəd qəbul olunublar. Dörd ildir ki, biz Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq edirik. Bir il bundan öncə Gürcüstan Avropa Şurasının tam, həqiqi üzvü oldu. Bu il isə, keçən ayın 28-də Avropa Şurasının Parlament Assambleyası qərar qəbul etdi ki, Azərbaycan və Ermənistan birlikdə Avropa Şurasına qəbul olunsun. Biz bunu çox yüksək qiymətləndiririk və hesab edirik ki, Avropa ölkələri, Avropa Şurasına daxil olan ölkələr Azərbaycana böyük qayğı, diqqət göstəriblər.

Amma eyni zamanda, biz anlayırıq ki, Avropa Şurasına daxil olarkən öz üzərimizə yeni, əlavə məsuliyyətlər və vəzifələr də götürürük. O vəzifələrin nə qədər ağır, çətin olduğunu da bilirik. Çünki bəzən Avropada və Amerikada belə hesab edirlər ki, əgər biz özümüzü demokratik dövlət elan etmişiksə, elə dərhal tam demokratik

olmalıyıq. Yəni Fransada, Avstriyada, yaxud da Amerikada olan demokratiya kimi, eynən Azərbaycanda da olmalıdır, yaxud başqa MDB dövlətlərində də olmalıdır. Təbiidir ki, bu, real bir şey deyildir. Çünki elə siz, avstriyalılar da demokratiyaya doğru uzun illər getmişiniz, on illər boyu bu yol ilə getmişiniz. Bir, beş, on il içərisində demokratiya mühitində olmamısınız. Əsas məsələ bu yol ilə getmək və bu yolu strateji yol hesab etməkdir. Əsas budur və biz bunu əsas götürərək, bu yolu strateji yol hesab edərək bu yol ilə gedirik. Ona görə də Avropa Şurasına daxil olaraq, Avropa Şurasının tələblərini öz çiyinlərimizə götürürük ki, onları Avropa ölkələrinin o nailiyyətləri əldə etdiyi vaxtdan da qısa bir zamanda həyata keçirə bilək. Güman edirəm ki, indi Avropa Şurasının nazirlər komitəsi də bu məsələyə baxacaq və biz bu il Avropa Şurasının tamhüquqlu üzvü ola biləcəyik. Əmin edirəm ki, biz Avropa Şurasına üzv olmağa layiq olacağıq.

İndi Azərbaycan dövləti qarşısında duran əsas məsələ dövlət müstəqilliyini qorumaq, saxlamaq və əbədi etməkdir. Biz daha öz milli azadlığımızı, dövlət müstəqilliyimizi itirmək istəmirik. Biz istəyirik ki, müstəqil dövlət kimi yaşayaq. Biz istəyirik ki, xalqımız azad olsun. Biz istəyirik ki, öz taleyimizin sahibi olaq, öz ölkəmizin sahibi olaq və təbiidir ki, bütün ölkələrlə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr quraq, bütün ölkələrlə dostluq əlaqələri yaradaq, bütün ölkələrlə sülh əlaqələri yaradaq. Biz sülhün tərəfdarıyıq. Həm Cənubi Qafqazda sülhün tərəfdarıyıq, həm Qafqazda sülhün tərəfdarıyıq, həm də bütün dünyada sülhün tərəfdarıyıq. Çünki artıq sona çatan XX əsr bu müharibələrlə bəşəriyyətə nə qədər zərbələr vurduğunu göstərdi. Bunlardan hamı nəticə çıxarmalıdır. Hər bir xalq nəticə çıxarmalıdır və bizim kimi kiçik Azərbaycan xalqı da nəticə çıxarmalıdır.

Bax, biz XXI əsrin astanasında, üçüncü minilliyin astanasında olarkən bu siyasəti aparırıq və XXI əsrdə də bu siyasətlə irəli gedəcəyik.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Əgər suallarınız varsa, mən onlara cavab verməyə hazırım.

* * *

V o l f q a n q Ş e l e n b e r q (*Avstriya Xarici Siyasət və Beynəlxalq Əlaqələr Cəmiyyətinin prezidenti, səfir*): Cənab Prezident, çox maraqlı nitqinizə görə Avstriya Xarici Siyasət və Beynəlxalq Əlaqələr Cəmiyyəti adından Sizə təşəkkür edirəm. Bu bizim üçün çox maraqlı idi. Biz çox şey öyrəndik.

Avstriya ictimaiyyəti üçün Dağlıq Qarabağ problemini daha yaxşı başa düşmək çox vacibdir. Eyni zamanda biz ölkənizdə gedən demokratikləşmə proseslərini də yaxşı başa düşməliyik. Biz Azərbaycanın gələcəyinə böyük nikbinliklə yanaşırıq.

Hesab edirəm, cənab prezidentin də dediyi kimi, o, suallara cavab verə bilər. Siz suallarınızı verə bilərsiniz.

S u a l: Cənab Prezident, mən bilirəm ki, bu problem yalnız Azərbaycanla bağlı deyil, bu problem bilavasitə Xəzər dənizi regionu ilə, yəni coğrafi-siyasi məsələlərlə bağlıdır. Bunun Rusiyadan da böyük əsliyyəti vardır. Mən belə fikirləşirəm. Məsələ heç də Cənubi Qafqazla əlaqəli deyildir. Əlbəttə, Burada qərar qəbul olunmalıdır ki, Xəzər dənizindən çıxan neft Rusiya ərazisi ilə gedəcək, Gürcüstan ərazisi ilə Türkiyəyə gedəcək, yoxsa Qara dəniz vasitəsilə gedəcəkdir. Bu çox gözəldir ki, hazırda Sizin iqtisadiyyatınız inkişaf edir, imzalanmış müxtəlif müqavilələr işləyir. Əlbəttə, bu bizə nikbinlik verir. İstərdim Siz bu barədə öz fikirlərinizi bildirəsiniz.

C a v a b: Bilirsiniz, mən sualın nə olduğunu anlamadım və ona görə də üzr istəyirəm. Ancaq əgər cənab səfirin dediyi kimi, bu, şərh idisə, bu şərhə mən müəyyən qədər razıyam.

S u a l: Cənab Prezident, istərdik siz Dağlıq Qarabağ məsələsində Minsk qrupunun həmsədrləri arasında əldə olunmuş güzəştlər, kompromislər barədə bizə məlumat verəsiniz.

C a v a b: Bilirsiniz, güzəştlər haqqında indi heç nə deyə bilmərəm. Çünki biz belə danışıyıq ki, əgər bu güzəştlər nəticəsində hansısa bir qərara gəlmiş olsaq, təbiidir ki, bu qərar əsasında sazişlər imzalayacağıq, onda da güzəştlər bilinəcəkdir. Bir halda ki, hələ bu güzəştlərlə əlaqədar biz razılığa gəlməmişik, ona görə, bağışlayın, sizə heç bir məlumat verə bilmərəm.

S u a l: Cənab Prezident, çox yaxşı məruzənizə görə Sizə minnətdarlıq edirəm. Mənim sualım da Dağlıq Qarabağ məsələsinə aid olacaqdır. Ancaq məni maraqlandırır ki, Rusiyada baş verən çeçen müharibəsi Azərbaycana hansı təsir göstərmişdir və Çeçenistanın Azərbaycanda nümayəndəliyi varmı? Eyni zamanda, Dağlıq Qarabağ məsələsində irəliləyişlərin əldə olunmasına ümidlər varmı?

C a v a b: Mən sizin sualınızın axırıncısına cavab vermək istəyirəm. Çıxışımnda dedim ki, mən nikbinəm və ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrinə böyük ümid bəsləyirəm. O cümlədən, ATƏT-in indiki sədri, Avstriyanın Xarici İşlər naziri bölgədə olacaqdır – ola bilər ki, o da bir nəticə versin. Beləliklə, mən ümitsiz deyiləm. Çox böyük ümidlə yaşayıram ki, biz bu məsələni həll edəcəyik. Mənim nitqimə verdiyiniz qiymətə görə təşəkkür edirəm.

Çeçenistan haqqında... Təbiidir ki, Çeçenistan ərazi cəhətdən Azərbaycana çox yaxın bir yerdir. Bizim Rusiya ilə sərhədimiz Dağıstan–Azərbaycan sərhədindən keçir. Dağıstan Respublikasından sonra şimalda Çeçenistan yerləşir. Bilirsiniz ki, Çeçenistanda son müharibə başlayanda çeçen terroristləri, ekstremistləri gəlib Dağıstanın bir-iki rayonunu zəbt etmişdilər. Təbiidir ki, bu, Dağıstanı da narahat edirdi, bizi də narahat edirdi. Ancaq Rusiyanın hərbi hissələri onları vurub oradan çıxartdılar. Biz nə deyə bilərik? İstəyirik ki, bütün Qafqazda sülh olsun, Çeçenistanda sülh olsun, insanlar qırılmasın. Amma eyni zamanda, biz terrorizmin,

ekstremizmin, separatizmin əleyhinəyik. Azərbaycan 12 ildir ki, separatizmdən əziyyət çəkir. Rusiya isə Çeçenistanda müharibə apararaq, bəyan edir ki, o, Rusiyanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək istəyir, Rusiyanın dağılmasına yol vermək istəmir. Yəni separatizmlə mübarizə aparır. Ona görə də bizim mövqeyimiz burada tamamilə aydındır.

Bilirəm, bəlkə sizə də məlumdur ki, Rusiyanın bəzi mətbuat orqanlarında, yaxud televiziya, radioda bəzən Azərbaycan haqqında qərəzli məlumatlar verirlər ki, guya o terroristlər hansısa Şərqi ölkələrindən gəlib Azərbaycandan Çeçenistana keçirlər, yaxud Azərbaycan hansısa yardım edir. Biz dəfələrlə Rusiyadan Azərbaycana yüksək səviyyəli nümayəndələr dəvət etmişik – gəliblər, yoxlayıblar və bəyan ediblər ki, mətbuatda verilən məlumatlar hamısı yalandır.

Məsələn, Rusiyanın federal sərhəd qoşunlarının rəisi general Totski bir ay bundan öncə Azərbaycana gəlmişdi. O bütün sərhədə baxdı, sonra gəldi mənimlə görüşdü və açıq-açıqına bəyan etdi ki, Rusiyanın federal sərhəd qoşunları komandanlığının Azərbaycana heç bir iradı yoxdur. Ancaq indi qəzetçilər belədir – burada da qəzetçilər var, onların çoxu yaxşı yazır, mən hamısına hörmət edirəm: yaxşı yazana da, yalan yazana da – amma təəssüf ki, yalan yazanlar da var. Nə edək? Mən bizim bu barədə münasibətimizi bildirdim.

S u a l: Cənab Prezident, Azərbaycanda xarici sərmayəçilər üçün vergi sahəsində hansı üstünlüklər vardır?

C a v a b: Bilirsiniz, mən indi buna konkret cavab verə bilmərəm. Üstünlüklər çoxdur. Bu yaxınlarda biz böyük bir Vergi Məcəlləsi qəbul etmişik, orada bu üstünlükləri daha da artırmışıq. Ona görə də siz mənim sözlərimə inanın ki, həqiqətən Azərbaycanda xarici investorlar ən az vergi verirlər.

S u a l: Hörmətli Prezident, mən sualı türk dilində verəcəyəm. Azərbaycanda Dağlıq Qarabağdan, yurdlarından didərgin olmuş bir milyondan çox qaçqın insanın yaşayış səviyyəsi hazırda necədir? 1992-ci ildə Şimali İraqdan Türkiyəyə sığınan 900 mindən çox insana Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən yardım göstərilmişdir. Dağlıq Qarabağdan, doğma yurdlarından qaçqın düşən azərbaycanlılara da yardım göstərilirmi?

C a v a b: Təşəkkür edirəm. Güman edirəm ki, tərcüməçi bunu alman dilinə tərcümə etdi. Bir milyondan artıq olan bu qaçqınlara əvvəllər dünyanın bir çox donorlarından, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının humanitar yardımlar qurumundan və ayrı-ayrı ölkələrdən, o cümlədən Türkiyədən də müxtəlif miqdarda yardım gəlirdi. Ancaq bu yardımlar get-gedə azalır. Hətta Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının başçısı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının humanitar yardım qurumunun rəhbərliyi Azərbaycanda olduğu zaman biz böyük bir konfrans keçirdik. Orada onlar bəyan etdilər ki, indi dünyanın başqa yerlərində də münafişələr vardır, qaçqınlar çoxalıb və ona görə də biz sizə yardımları azaldırıq. Biz buna etiraz etdik. Bu gün də burada, Vyanada mən buna etirazımı bildirirəm. Qaçqınlar ağır vəziyyətdədirlər və bütün humanitar təşkilatlardan, bütün dövlətlərdən, Avropanın zəngin dövlətlərindən Azərbaycanda olan qaçqınlara yardım göstərməyi rica edirəm.

S u a l: Cənab Prezident, Siz dediniz ki, Azərbaycanda xarici sərmayələr həm neft sektoruna, həm də başqa sahələrə qoyulur. Qeyri-neft sahələri hansılardır?

C a v a b: Bunlar həm sənaye, kənd təsərrüfatı, infrastruktur, ticarət, inşaat, nəqliyyat və həm də bir çox başqa sahələrdir. Bu sahələrə investisiyalar gəlir.

V o l f q a n q Ş e l e n b e r q: Cənab Prezident, belə maraqlı məruzə etdiyinizə görə Sizə bir daha dərin təşəkkürümü bildirirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən də sizin hamınıza təşəkkür edirəm.

BMT BAŞ KATİBİNİN MÜAVİNİ, NÜMAYƏNDƏLİYİN BAŞ DİREKTORU PİNO ARLAKKI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

*Vyana,
BMT nümayəndəliyinin binası*

5 iyul 2000-ci il

Pino Arlakki: Cənab Prezident, bir neçə həftə bundan öncə Tehrandə keçirdiyimiz görüşdən sonra Sizinlə burada görüşməkdən məmnunluq duyuruq. Siz BMT-nin Vyanadakı mərkəzini ziyarət etməklə bizə böyük şərəf verdiniz. Əminəm ki, Sizin ziyarətiniz Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bu mərkəzi ilə ölkəniz arasında münasibətlərin inkişaf etdirilməsi yolunda həlledici mərhələ olacaqdır.

Bizim mərkəzin qarşısında duran ən böyük vəzifələrdən biri, Baş katibin obrazlı şəkildə dediyi kimi, «sivil olmayan cəmiyyətə qarşı mübarizədir». Baş katib bunu deyərəkən cəmiyyətlərin sabit inkişafına zərbə vuran, ona təhlükə doğura biləcək bütün amillərə qarşı mübarizəni, xüsusən narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə, mütəşəkkil cinayətkarlığa və «çirkli pulların yuyulmasına» qarşı birgə mübarizəni nəzərdə tutur.

Biz terrorizmin də daxil olduğu yeni təhlükələrə qarşı birgə mübarizəni təşkil etmək üçün BMT-nin üzvü olan dövlətlərlə birlikdə mübarizənin yeni strategiyaları və konsepsiyaları üzərində çalışırıq.

Adını çəkdiyim sahələr üzrə üzv dövlətlərdə həyata keçirilən tədbirlərin hamısı bizim üçün əhəmiyyətlidir. Bu baxımdan, fürsətdən istifadə edərək, ölkənizdə korrupsiyaya qarşı mübarizə ilə əlaqədar son dövrdə gördüyünüz tədbirlər münasibətilə, habelə Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbul olunması ilə bağlı Sizi təbrik etmək istəyirəm. Biz bunu belə başa düşürük ki, Azərbaycan korrupsiyaya, mütəşəkkil cinayətkarlığa, terrorizmə və digər təhlükəli meyillərə qarşı mübarizə sahəsində öz qanunvericiliyini də beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq niyyətindədir.

Biz bu sahələrdə Sizinlə birgə çalışa bilərik. Artıq bizim Qafqazda həyata keçirdiyimiz proqramımız, layihəmiz vardır. Lakin Sizin bölgənin Əfqanıstandan Avropaya narkotik maddələrin daşındığı yolun üzərində yerləşdiyini nəzərə alsaq, deyə bilərik ki, görməli işlərimiz daha çoxdur. Bu gün imzalanacaq birgə protokol və həmçinin Sizinlə bugünkü müzakirələr, zənnimcə, gələcək çox məhsuldar əməkdaşlığımızın əsası olacaqdır.

Heydər Əliyev: Hörmətli cənablar, xanımlar!

Mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Vyanadakı mərkəzinə ziyarətimi özüm üçün və ölkəm üçün çox əhəmiyyətli hadisə hesab edirəm.

Azərbaycan 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra dərhal Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən tanınmış və BMT-nin üzvüdür. Biz bunu müstəqilliyimizin ən mühüm amillərindən biri hesab edirik. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə daim əməkdaşlıq edirik və bundan sonra da edəcəyik.

Doğrudur, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə əməkdaşlığımız dövründə bəzi məsələlərdə narazıyıq. Bu da ondan ibarətdir ki, bölgəmizdə Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlərin qarşısının alınmasında Birləşmiş Millətlər Təşkilatı təsirli qərarlar qəbul edə bilmir. Bilirsiniz ki, bu münasibət nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal edibdir. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlı yerindən-yurdundan zorla çıxarılıb və uzun müddətdir–altı-yeddi ildir ölkəmizin müxtəlif yerlərində çadırlarda çox ağır vəziyyətdə yaşayırlar.

1992–1993-cü illərdə Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın ərazilərini işğal edərkən Azərbaycan Birləşmiş Millətlər Təşkilatına müraciət etmişdi. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı bu müraciətlərə Təhlükəsizlik Şurasında dörd dəfə, bəlkə də çox baxmışdır. Hər halda, 1992–1993-cü illərdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycandan qeyd-şərtsiz çıxması haqqında dörd qətnamə qəbul etmişdir. BMT Təhlükəsizlik Şurasının bu barədə bir neçə xüsusi bəyanatı da olmuşdur.

Amma Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan Ermənistan BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi qərarların heç birisini yerinə yetirməyibdir. Belə çıxır ki, Təhlükəsizlik Şurası qərar qəbul edir, amma yerinə yetirmir. Bu da Birləşmiş Millətlər Təşkilatına hörmət gətirmir.

Mən həm keçmiş Baş katib Butros Qaliyə, həm də indiki Baş katib Kofi Annana bu sualı bir neçə dəfə vermişəm. Ancaq hər dəfə belə cavab almışam ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının qətnamə və qərarlarının həyata keçirilməsi mexanizmi yoxdur. Əgər belə bir mexanizm yoxdursa, onu yaratmaq lazımdır. Əgər o yaradılmırsa, demək, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı özü qəbul etdiyi qətnamələrin həyata keçirilməsinə biganə qalır.

Mən bu gün burada bu sözləri deməyə məcburam. Çünki ölkəmizin düşdüyü vəziyyət məni buna məcbur edir. Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi indiyə qədər Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Doğrudur, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı bu məsələni bir növ öz üzərindən götürüb və ATƏT-ə həvalə edibdir.

1992-ci ildən bu məsələ ilə ATƏT məşğul olur və ATƏT də Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini həll etmək üçün xüsusi Minsk qrupu yaradıb. Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransadır.

ATƏT-in 1994-cü il Budapeşt zirvə görüşündə, 1996-cı il Lissabon zirvə görüşündə bu məsələnin həll edilməsi üçün mühüm qərarlar qəbul olunmuşdur. Amma Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqeyi nəticəsində bu qərarlar da həyata keçirilmir.

İndi ATƏT-in Minsk qrupu fəaliyyətini davam etdirir. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Avstriyanın Xarici İşlər naziri bu yaxın vaxtlarda bizim bölgəyə gələcəkdir.

Bilirsiniz ki, biz 1994-cü ildə Ermənistanla Azərbaycan arasında müharibəni dayandırmışıq, atəşkəs haqqında saziş imzalamışıq və məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün danışıqlar aparırıq. Ancaq hələ bir nəticə yoxdur.

Keçən ildən başlayaraq, Ermənistan prezidenti Robert Köçeryanla Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev arasında bilavasitə bir neçə görüş də keçirilmişdir. Bu məsələlər bir neçə dəfə Amerika prezidenti cənab Bill Klintonun yanında müzakirə olunub, son vaxtlar Rusiyanın yeni prezidenti cənab Putinin iştirakı ilə müzakirə ediləndir, Fransanın prezidenti cənab Jak Şirakin iştirakı ilə müzakirə olunubdur. Ancaq hələ ki, Azərbaycan torpaqları Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bir milyondan artıq azərbaycanlı altı-yeddi ildir öz ölkəsində qaçqın-köçkün vəziyyətində, çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır.

Hesab edirəm ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı bu məsələlərə daha diqqətlə yanaşmalıdır. İndiki halda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı və Humanitar Yardımlar üzrə Ali Komissarlığı da Azərbaycanın ağır vəziyyətdə yaşayan qaçqın-köçkünlərinə daha səmərəli yardımlar göstərməlidirlər. Təəssüf ki, məlum olmayan səbəblərdən son illər bu yardımlar tədricən azalır. Bu da bizi narahat edir.

Cənab Arlakki, mən bilirəm, bu sizin sahəniz deyildir. Amma siz Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin müavinisiniz və mən BMT-nin Vyana ofisindəyəm. Bu sözləri deməyə bilmərəm. Ümid edirəm ki, bu sözlər sizin üçün yalnız məlumat olmayacaq, mənim fikirlərimə öz tərəfinizdən reaksiya verəcəksiniz. «Reaksiya» deyəndə mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən əməli hərəkətləri nəzərdə tuturam.

İndi isə sizinlə bugünkü söhbətimizin əsas mövzuna keçə bilərik. Siz bildirdiniz ki, son vaxtlar Azərbaycan narkotiklərlə mübarizə, mütəşəkkil cinayətkarlığa, korrupsiyaya qarşı mübarizə barəsində ətraflı əməli tədbirlər həyata keçirir. Mən təşəkkür edirəm ki, siz gördüyümüz işləri vurğulayırsınız və qiymətləndirirsiniz. Biz həqiqətən bu sahələrdə mübarizəni dövlətçiliyimizin qorunması üçün və ümumiyyətlə, dünyada bu çox təhlükəli halların qarşısının alınması üçün dövlətimizin mühüm vəzifəsi hesab edirik.

Narkotiklərlə mübarizə sahəsində biz bir çox tədbirlər görmüşük. Xüsusən sizə məlumdur ki, mənim fərmanım ilə ayrıca komissiya yaradılmışdır və ona Baş nazirin müavini rəhbərlik edir. Deyə bilərəm ki, bu komissiya çox güclü fəaliyyət göstərir. Biz narkotiklərlə mübarizə sahəsində üç konvensiyaya qoşulmuşuq. Amma bizim qonşularımız bu konvensiyalara hələ qoşulmayıblar.

Narkotiklərlə mübarizə sahəsində BMT ilə birlikdə mühüm bir proqram həyata keçirilir. Onun həyata keçirilməsi üçün BMT xüsusən bizim gömrük təşkilatı və Daxili İşlər Nazirliyi ilə əməli işlər görübdür. Bu proqramın birinci hissəsi başa çatıb. Onun həyata keçirilməsi üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatı müəyyən məbləğdə vəsait ayırıbdır. Ancaq mən bildirmək istəyirəm ki, sizinlə birlikdə tərtib olunmuş proqram həyata keçirilir, onun üçün ayrılan vəsaitdən istifadə ediləndir. Biz istəyirik ki, proqramın ikinci mərhələsini həyata keçirək. Amma bunu sizinlə birlikdə həm tərtib etməliyik, həm də, təbiidir ki, proqramın ikinci hissəsinin həyata keçirilməsi üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən yenə də maliyyə köməyi göstərilməlidir.

Siz qeyd etdiniz ki, Azərbaycan öz coğrafi vəziyyətinə, mövqeyinə görə narkotiklərin həm Əfqanıstandan, Mərkəzi Asiyadan Qərbə, həm də İrandan Şimala, Qərbə daşdığı yolun üzərində yerləşir. Biz bunu bilirik, nəzərə alırıq, lazımi tədbirlər görürük. Ancaq bildirmək istəyirəm ki, nə Mərkəzi Asiyadan, Əfqanıstandan, nə də İrandan narkotiklərin Azərbaycan ərazisi vasitəsilə Qərbə çatdırılması üçün başqa kanallara bənzər güclü kanallar yoxdur. Yəni bizim apardığımız işlər bunların qarşısını alıbdır. Ona görə də bizim ərazi o qədər istifadə olunma bilmir. Bu da onunla əlaqədardır ki, biz bu sahədə həmişə çox ciddi tədbirlər görmüşük. Sizinlə bərabər tərtib olunmuş və həyata keçirilmiş proqram öz müsbət nəticələrini verir. Ancaq biz arxayınlaşmırıq, həmin kanalların qarşısını almaq üçün daim lazımi tədbirlər görürük və görəcəyik.

Biz nəinki narkotiklərin daşınması üçün tranzit ölkə kimi bununla mübarizə aparırıq, eyni zamanda istəyirik ki, ölkəmizdə vətəndaşlarımız arasında narkotik vasitələrdən istifadə yayılmasın. Böyük məmnuniyyətlə deyə bilərəm ki, başqa ölkələrə, çox ölkələrə nisbətən, bəlkə də hamısına nisbətən Azərbaycan əhalisi arasında narkotiklərdən istifadə olunması çox aşağı səviyyədədir. Şübhəsiz ki, biz mübarizə aparırıq, əhalimizin sağlamlığını qoruyuruq.

Mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə barədə. Təbiidir ki, narkotiklərlə mübarizə bunun bir hissəsidir. Amma mütəşəkkil cinayətkarlıqla məşğul olan qruplar bir çox başqa sahələrdə də özlərini göstərir. Məsələn – terrorizm, ekstremizm, separatizm. Biz bunlara qarşı həmişə mübarizə aparmışıq.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra ölkədə daxili sabitlik pozulmuşdu. Azərbaycanda qanunsuz silahlı dəstələr həm 1990–1991-ci, həm də 1992–1993-cü illərdə silah yolu ilə dövlət çevrilişi etmək və bir neçə terror aktı həyata keçirmək cəhdləri göstərmişlər.

1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi mövcud idi. Biz onun qarşısını aldıq. Ondən sonra silahlı dəstələr tərəfindən iki dəfə dövlət çevrilişinə cəhdlər göstərilmişdir. Bunların da qarşısı alınmışdır. Amma həmin cinayətkarların bir çoxu müxtəlif ölkələrdə gizlənilər və özlərinin terrorçuluq niyyətlərindən əl çəkmirlər.

Məsələn, 1995-ci ildə Ukrayna prezidenti cənab Kuçma ilə mən Bakıdan hava limanına gedəndən iki saat öncə məlum oldu ki, yoldakı körpünün altına iki yüz kiloqram trotil qoymuşlar ki, avtomobillər keçəndə partlasın və iki prezident həlak olsun. Bizim hüquq-mühafizə orqanları yaxşı işlədi və bunun qarşısını aldılar.

Yaxud da, 1995-ci ilin payızında Azərbaycan prezidenti xarici səfərdən dönərkən müəyyən edilmişdi ki, prezidentin təyyarəsi hava limanına enəndə onu raketlə vurmağı idilər. Bu halda isə bizə hüquq-mühafizə orqanları yox, Allah kömək etdi. Bakı hava limanına təyyarələr iki istiqamətdən enir.

Amma əksər hallarda həmin raketin qurulduğu tərəfdən enir. Biz enərkən küləyin istiqaməti dəyişib, ona görə də təyyarə raket olan tərəfdən yox, başqa tərəfdən enmişdi. Amma onda bilmirdik ki, bizi vurmaq istəyirlər. Təyyarəni vurmaq üçün raket ata bilmədilər. Ancaq bir neçə gün sonra biz məsələni araşdırdıq, tapdıq. Terroristlərin bir qismi cəzalandırıldı. Amma bəziləri hələ də başqa ölkələrdə gizlənilər.

Demək istəyirəm ki, bütün bu hallarda – dövlət çevrilişi, terror aktları cəhdlərində bəzi ölkələrin xüsusi xidmət orqanları da iştirak ediblər. Bu gün də bizə qarşı, Azərbaycan prezidentinə qarşı terror aktları törətmək niyyətləri qalmaqdadır.

Məsələn, 1995-ci ildə dövlət çevrilişinə cəhd edən qrupun başçılarından biri sonra gəlib Avstriyada, Zalstburq şəhərində gizlənməmişdi. İki il burada yaşamışdı və ona burada sığınacaq vermişdilər. Biz onun Azərbaycana qaytarılması barədə Avstriya hökumətinə bir neçə dəfə müraciət etdik. Ancaq bizim müraciətlərimiz təmin olunmadı.

Sonra isə o, İrana getdi. İki ildir ki, orada ətrafına terrorist qruplar toplayır və Azərbaycan prezidentinə qarşı terror etmək istəyir. İran hökuməti də bizim tələbimizi yerinə yetirmir, onu qaytarmır. Ona görə mən Tehrana gedəndə orada məni xüsusi mühafizə edirdilər. Elə burada da mənim mühafizəmi çox gücləndiriblər. Çünki məlumat var idi ki, o, İrandan buraya gələcəkdir. Hər halda, onun ailəsi Zalstburqda yaşayır.

Yəni bu faktları sizə çatdıraraq demək istəyirəm ki, bizim dövlətin siyasətində mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə xüsusi yer tutur. Çünki ölkəmiz belə bir vəziyyətdədir.

Eləcə də korrupsiyaya qarşı çox güclü mübarizə aparılır. Mən 1997-ci ildə bu barədə çox ciddi fərmanlar vermişdim, lazımi tədbirlər görüldü. Yeni fərman vermişəm və qanun hazırlanır. Bu barədə bizim mövqeyimiz çox kəskindir.

Beləliklə, görürsünüz ki, bu sahələrdə bizim təcrübəmiz var. Ona görə əgər siz Cənubi Qafqazda narkotiklərlə mübarizə, mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə ilə əlaqədar bir büro yaratmaq istəyirsinizsə – mən eşitmişəm ki, istəyirsiniz – onun qarargahını Bakıda, Azərbaycanda yaratsanız daha da faydalı olar.

Mən sizə bildirdim ki, biz konvensiyalara qoşulmuşuq. Bu gün memorandum imzalanacaqdır. Ancaq biz bilirik ki, hələ 1996-cı ildə siz Mərkəzi Asiya ölkələri ilə narkotiklərlə mübarizə haqqında memorandum imzalamısınız. Mənə məlumat verdilər ki, bu memorandum açıq sənəd xarakteri daşıyır və ona qoşulmaq olar. Mən bu gün bəyan edirəm ki, biz həmin memorandumda da qoşulmağa hazırıq. Təşəkkür edirəm.

P i n o A r l a k k i: Cənab Prezident, ölkənizdəki vəziyyətlə əlaqədar bizə verdiyiniz ətraflı məlumata görə çox sağ olun. Munaqişənin həlli və narkotiklərlə mübarizə sahəsində görülən tədbirlər haqqında verdiyiniz məlumata görə Sizə təşəkkür edirik.

Narkotiklərin daşınması, terrorizm, vətəndaş müharibələri ifadələri bir çoxları üçün yalnız mücərrəd məna daşıyır. Onlar bu barədə ancaq qəzetlərdən, kitablardan oxuyur və bir də televiziyadan eşidirlər. İnsanların əksəriyyəti müharibənin nə demək olduğunu anlamır, terror aktının insan həyatı üçün nə qədər təhlükəli olduğunu təsəvvür etmirlər. Amma Sizin şəxsi həyatınız və iş təcrübəniz ölkədə güclü dövlət qurmaq və idarəçiliyi tam surətdə təmin etmək məqsədi ilə narkotik maddələrin daşınmasına və terrorizmə qarşı mübarizədə sərt mövqe tutmağın nə qədər vacib olduğunu göstərir.

Çıxışınızın əvvəlində dediniz ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı munaqişələrin, xüsusilə Sizin bölgədə olan munaqişənin aradan qaldırılmasında səmərəli rol oynamayıb, Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri həyata keçirilməyibdir. Mən BMT-də olan bu problemdən xəbərdaram. Sizin ölkənizdəki munaqişə ilə əlaqədar qəbul olunmuş dörd qətnamədən də tam xəbərim var. Təəssüf ki, icra olunmamış qətnamələr təkcə Sizin ölkənizə aid deyildir. Bir çox munaqişələrə, müharibələrə dair, hətta dövlətlər arasında olan bir çox məsələlərin həllinə dair qətnamələr qəbul edilib, ancaq onlar da həyata keçirilməyibdir.

Cənab Prezident, amma onu da bildirmək istəyirəm ki, həmin qətnamələrin yerinə yetirilməməsini bu gün mənim burada təmsil etdiyim Baş katibin o qətnamələri yerinə yetirmək niyyətinin olmaması ilə izah etmək düzgün olmazdı. Başqa sözlə desək, həm Baş katib, həm də onun mənim kimi təmsilçiləri əllərindən gələni edir

ki, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri həyata keçirilsin, bir mexanizm olsun ki, qətnamələrin həyata keçirilməsi təmin edilsin.

Amma hər halda, mən Sizin bu fikrinizi Baş katibə çatdıracaq, Sizinlə bugünkü görüşüm barədə onunla şəxsən danışacağam. Sizi əmin edirəm ki, biz ölkənizin təhlükəsizliyi məsələlərinə daha həssas mövqedən yanaşacağıq.

BMT ilə Sizin ölkəniz arasında narkotiklərə, terrorizmə və mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində əməkdaşlığa gəldikdə isə, mən də məmnuniyyətlə bildirmək istəyirəm ki, ölkənizlə birgə həyata keçirdiyimiz proqramın birinci hissəsi daha məhsuldar əməkdaşlıq üçün yaxşı zəmindir.

Əfqanıstandan və İrandan gətirilən narkotiklərin qarşısının alınması üçün Sizin ölkənizdə görülən tədbirlər yalnız öz ölkənizin xalqının sağlamlığını təmin etmək məqsədi daşımır, həm də bu narkotiklərin çatdırılması nəzərdə tutulan son nöqtənin, yəni Avropa ölkələrinin problemlərinin aradan qaldırılmasına xidmət edir. Ona görə də biz Qərbi Avropa ölkələri ilə birgə fəaliyyətimizdə həmin ölkələrə narkotik maddələrin daşınmasının qarşısını almaqda Azərbaycanın aparıcı rol oynadığı barədə məlumatları da onlara çatdıracağıq.

Anlaşma memorandumunu imzalamaqla biz qarşılıqlı əməkdaşlığımızı daha da gücləndirəcəyik. Mərkəzi Asiya ölkələri ilə imzaladığımız memoranduma qoşulmaq barədə bu gün burada bəyan etdiyiniz niyyəti də yüksək qiymətləndirir və alqışlayırıq. Hesab edirik ki, Mərkəzi Asiyanın beş ölkəsi ilə imzaladığımız həmin anlaşma memorandumuna Azərbaycanın qoşulması ilə bu əməkdaşlığın çərçivəsi genişlənəcək və tam şəkildə alacaqdır.

Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, biz başqa sahələrdə – məsələn, terrorizm kimi meyillərə qarşı mübarizədə də yeni imkanlardan və perspektivlərdən istifadə edə bilərik. Mənim məsul olduğum idarə həm də terrorizmə qarşı mübarizə sahəsinə cavabdehdir və indi biz bundan ötrü xüsusi struktur yaradıırıq.

Bizim işləyib hazırlamaq istədiyimiz vasitələrdən biri terroristlərin bir ölkədən digərinə ekstradisiyasını – təhvil verilməsini təmin etməkdir. Siz öz çıxışınızda terrorizmə qarşı mübarizədə tam əməkdaşlığın olmamasının əyani, bariz nümunəsini göstərdiniz. Bu sahədə daha sıx əməkdaşlığın təmin olunması hazırda sizin üzləşdiyiniz təhlükənin azaldılmasına və ölkənizdəki sabitliyin möhkəmlənməsinə xidmət edərdi.

Bütün bunları deməklə diqqəti ona yönəltmək istəyirəm ki, terrorizmə qarşı mübarizə sahəsindəki beynəlxalq əməkdaşlıq özündə daha konkret elementləri əks etdirir. Bu, sadəcə, vəkillərin, hüquqşünasların bir otağa toplaşaraq hazırladığı əməkdaşlıq sənədlərindən ibarət deyildir. Ona görə də hesab edirəm ki, biz birgə çalışmaqda bir çox sahələrdə, o cümlədən mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində böyük irəliləyişlərə nail ola bilərik.

Siz çox yaxşı bilirsiniz ki, terrorizm, narkotiklərin daşınması, mütəşəkkil cinayətkarlıq bəzən bir-biri ilə sıx bağlı olan meyillərdir. Eyni qrupa mənsub adamlar bu sahələrdə fəaliyyət göstərirlər və çox zaman da narkotik maddələrin qanunsuz satışından əldə edilən vəsait məhz terror aktlarının maliyyələşdirilməsinə sərf olunur.

Məlumat üçün bildirirəm ki, bu ilin oktyabrında Daşkənd şəhərində narkotik maddələrin daşınmasına qarşı mübarizə sahəsində tədbirlər barədə beynəlxalq konfrans keçirəcəyik. Mən fürsətdən istifadə edərək, Sizi bu ilin sonunda İtaliyanın Palermo şəhərində keçiriləcək beynəlxalq tədbirə dəvət edirəm.

İndi biz burada, Vyana şəhərində mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizəyə dair beynəlxalq konvensiyanın işlənilib hazırlanmasının birinci mərhələsini bitirməkdəyik. Həmin konvensiya dünyanın bütün bölgələrində mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində ən güclü vasitə olacaqdır. Bunun sayəsində biz mütəşəkkil cinayətkarlıqla məşğul olan şəxslərin əmlakının müsadirə edilməsini, bu şəxslərin daha səmərəli şəkildə və tez bir zamanda bir ölkədən digərinə təhvil verilməsini təmin edə biləcəyik.

İtaliyanın Palermo şəhərində keçiriləcək tədbirimiz dekabrın 12-nə təyin edilib və dövlət, hökumət başçıları səviyyəsində təşkil olunacaqdır. BMT-nin Baş katibi Kofi Annan, Avropa Komissiyasının sədri, İtaliya prezidenti və bir çox digər dövlət başçıları bu tədbirdə iştirak etmək barədə öz razılıqlarını veriblər. Dəvətimizi qəbul edib bu mühüm konfransda bizimlə bərabər olsaydınız, bizə şərəf verərdiniz və çox məmnun olardıq.

Heydər Əliyev: Qəbul edirəm və mütləq gələcəyəm.

Pino Arlakki: Əmin edirəm ki, orada Sizin üçün müvafiq təhlükəsizlik tədbirləri də təmin olunacaqdır. Sizin problemlərinizə oxşar problemləri olan bir şəxs kimi, mən Sizin nəyi nəzərdə tutduğunuzu başa düşürəm. Həm Siz, həm də mən bəxti gətirmiş insanlarıq.

Heydər Əliyev: Siz də belə şeylə rastlaşmısınız?

Pino Arlakki: Bəli.

Heydər Əliyev: Onda Siz məni yaxşı başa düşürsünüz.

Pino Arlakki: İcazə verirsinizsə, anlaşmanı imzalayırıq.

Heydər Əliyev: Bir məsələni də demək istəyirəm. Siz bilirsiniz ki, uzun illərdir Azərbaycanda kosmik tədqiqatlar mərkəzi yaradılıb. Onun əməkdaşları buraya gəlib prosedura iştirak ediblər. Keçən il BMT-nin konfransında da iştirak ediblər. Bu da sizin sahəyə aid olan işdir. Əgər siz Azərbaycanın bu təşkilatını bölgə üçün bir mərkəz kimi müəyyən etsəniz, faydalı olar. Bu sahədə bizim yaxşı təcrübəmiz, alimlərimiz var. Hələ Sovetlər İttifaqı vaxtından, təxminən iyirmi ildir ki, bu təşkilat fəaliyyət göstərir. Ona görə bu əməkdaşlığı da genişləndirmək yaxşı olardı.

Pino Arlakki: Cənab Prezident, Sizi əmin edirəm ki, biz bununla məşğul olacağıq. Burada da kosmik tədqiqatlarla məşğul olan bir mərkəz var və o, bilavasitə mənə tabedir.

Heydər Əliyev: Bəli, mən ona görə sizə müraciət edirəm.

Pino Arlakki: Mən həmin mərkəzin menecerləri ilə danışıram. Əlimizdən gələni edərək ki, sizin ölkənlə bu sahədə də əməkdaşlığı təmin edək. Hesab edirəm ki, sizin ölkənin təcrübəsindən və orada olan ekspertlərin xidmətlərindən istifadə edə bilərik. Neçə illər əvvəl olduğu kimi, həmin regionda Azərbaycanı indi də tədqiqat işlərini həyata keçirən bir mərkəzə çevirə bilərik.

* * *

Sonra prezident Heydər Əliyev və cənab Pino Arlakki «Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan, İran İslam Respublikası və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının narkotiklərə nəzarət üzrə beynəlxalq proqramı arasında narkotiklərə nəzarət və qanunsuz əldə edilmiş pulların qanuniləşdirilməsinə qarşı fəaliyyət sahəsində əməkdaşlıq üzrə qarşılıqlı anlaşma memorandumunu»nu imzaladılar.

* * *

Nümayəndəliyin fəxri qonaqlar kitabına
yazdığı ürək sözləri:

«Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Vyana qərargahını məmnuniyyətlə ziyarət etdim. Bizim ölkəmiz üçün böyük əhəmiyyətə malik olan məsələlər ətrafında danışıqlar, fikir mübadiləsi apardıq, sənədlər imzaladıq.

Azərbaycan BMT ilə bütün sahələrdə əməkdaşlığı xarici siyasətimizin əsas istiqamətlərindən biri hesab edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyev

5/7-2000-ci il».

BMT-nin SƏNAYE İNKİŞAFI TƏŞKİLATININ – YUNİDO-nun BAŞ DİREKTORUNUN MÜAVİNİ NİLMADXABON MOXANTI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

*Vyana,
BMT nümayəndəliyinin binası*

5 iyul 2000-ci il

Nilmadxabon Moxanti: Sizi səmimiyyətlə salamlayıram. Bütün dünyada məşhur, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev ilə görüşdən böyük şərəf duyduğumu bildirirəm. Azərbaycan ilə əlaqələrin daha da genişləndirilməsinə YUNİDO-nun xüsusi marağ göstərdiyini nəzərə çarpdırıram.

YUNİDO-nun Azərbaycanda həyata keçirdiyi proqram barədə məlumat verərək bildirirəm ki, bu təşkilatın geniş tərkibli nümayəndə heyətləri, ekspertləri Azərbaycanda olmuş, sənayenin müxtəlif sahələrinin inkişafına dair öz tövsiyələrini vermişlər. Biz Sumqayıtda ətraf mühitin təmizlənməsinə dair bir sıra proqramların həyata keçirilməsinə yardım göstərməyə hazırıq.

Azərbaycanda kiçik və orta biznesin inkişafına dair bir sıra beynəlxalq təşkilatların ayırdığı maliyyə yardımları hesabına respublikamızda sənayenin inkişafı, ətraf mühitin qorunması proqramlarının həyata keçirilməsində YUNİDO-nun yaxından iştirak edəcəyini bildirirəm.

Onu da qeyd edirəm ki, BMT-nin sənaye inkişafı təşkilatı bir sıra çətinliklər, problemlərlə qarşılaşır. Dünyanın ən görkəmli şəxsiyyətlərindən, liderlərindən biri olan prezident Heydər Əliyevin dəstəyinə YUNİDO böyük ehtiyac duyur.

Heydər Əliyev: Səmimi sözlərə və verilən məlumata görə təşəkkür edirəm, BMT-nin Vyanadakı nümayəndəliyinə gəlməkdən çox məmnun oldum. YUNİDO-nun rəhbərləri ilə apardığım danışıqları Azərbaycan üçün çox əhəmiyyətli hesab edirəm.

Müstəqil ölkəmizin ən ağır problemi Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal edilmişdir. Bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovularaq uzun illərdən bəri çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır. Onların böyük bir hissəsi işləmir. Keçid dövrünü yaşayan ölkələrin problemləri ilə məşğul olan YUNİDO-nun məhz bu məsələlərə xüsusi diqqət yetirməsinin vacibliyini nəzərə çarpdırıram.

YUNİDO-nun köməyi ilə ölkəmizdə həyata keçirilən proqramı yüksək dəyərləndirirəm. Gələcəkdə Azərbaycanla əməkdaşlıqda ətraf mühitin qorunması, ümumiyyətlə, görüləcək işin istiqamətlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsi məsələlərinə xüsusi əhəmiyyət verməyi BMT-nin sənaye inkişafı təşkilatının rəhbərlərinə tövsiyə edirəm.

Respublikamızda xarici sərmayələrə ehtiyac duyulduğunu bildirirəm. Onu da xatırladıram ki, bu işdə Azərbaycana yardım göstərmək üçün YUNİDO ilə ölkəmiz arasında konkret sahələrdə əməkdaşlıq qurulmalıdır.

YUNİDO ilə Azərbaycan arasında imzalanacaq sənəd barədə öz fikirlərimi bildirərək qeyd edirəm ki, biz bununla əlaqədar birgə proqram yaradıb onu həyata keçirə və ümumi işimizin, yəni sənayenin inkişafının real nəticələrini görə bilərik*.

---

* Эюрцшдя щяр ики тяряфи марагландыран бир сыра диэяр мясяляяр барядя дя ятрафлы фикир мцбадиляси апарылды.

Сонра «Азырбайъан Республикасы щюкумяти вя БМТ-нин сянайе инкишафы тяшкилаты арасында сянайе инкишафы сашясиндя ямякдашлыг щаггында меморандум» имзаланды.

YUNİDO-nun fəxri qonaqlar kitabına
yazdığı ürək sözləri:

«Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Vyana mərkəzində YUNİDO təşkilatı ilə əməkdaşlığımızı əhəmiyyətli hesab edirəm. Bu məqsədlə bu gün bu təşkilatın rəhbərləri ilə lazımi danışıqlar apardıq, gələcək müştərək fəaliyyətimiz üçün müvafiq memorandum imzaladıq. Biz bu əməkdaşlığı davam etdirəcəyik.

Mən bu təşkilata əhəmiyyətli işində uğurlar arzulayıram.

***Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyev***

5 iyul 2000-ci il».

BMT-nin VYANADAKI NÜMAYƏNDƏLİYİNDƏ NÜVƏ SİLAHLARININ HƏRTƏRƏFLİ QADAĞAN EDİLMƏSİ ÜZRƏ TƏŞKİLATIN HAZIRLIQ KOMİSSİYASININ İCRAÇI KATİBİ VOLFQANQ HOFFMANIN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

5 iyul 2000-ci il

V o l f q a n q H o f f m a n: Cənab Prezident, xoş gördük, Sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram. Sizin ərazi hesab edilən BMT-nin Vyanadakı nümayəndəliyinə gəlməyinizdən böyük şərəf duyduqlarımızı bildiririk. İndi Azərbaycan dilində sözlər eşidəndə bu, ürəyimə çox yaxın olan bir dili mənə xatırlatdı. Çünki mən uzun illər Almaniyanın Ankaradakı səfirliyində çalışmışam.

H e y d ə r Ə l i y e v: Xoş sözlərə minnətdarlığımı bildirirəm. Nüvə silahlarının hərtərəfli qadağan edilməsi üzrə bu təşkilat böyük əhəmiyyət daşıyır.

Xatırladım ki, nüvə silahından 1945-ci ildə Yaponiyaya qarşı istifadə olunması çox böyük faciələr verdi. Kütləvi qırğın silahından istifadənin qarşısının alınması bəşəriyyətin əsas məqsədi olmalıdır.

Üç il bundan əvvəl yaradılmış bu komissiyanın fəaliyyətini yüksək dəyərləndirirəm. Xatırladım ki, nüvə silahının yayılmaması haqqında beynəlxalq müqaviləyə Azərbaycan imza atmışdır. Bu sənəd respublikamızın Milli Məclisində təsdiq edilmişdir. Onu da bildirim ki, Azərbaycan nüvə silahının yaradılmasının və sınaqdan keçirilməsinin əleyhinədir.

Rusiyada və bir sıra digər ölkələrdə nüvə silahları, Azərbaycanla münaqişədə olan Ermənistanda Atom Elektrik Stansiyası vardır. Bütün bunların bölgəmiz üçün təhlükə yaratdığını vurğulamaq istəyirəm*.

* * *

Təşkilatın fəxri qonaqlar kitabına
yazdığı ürək sözləri:

«BMT-nin nüvə silahlarının hərtərəfli qadağan edilməsi üzrə təşkilatı ilə görüşümüz çox maraqlı və faydalı oldu. Azərbaycan bu məsələyə aid olan beynəlxalq müqaviləni imzalayıb və parlamentdə təsdiq edibdir. Bizə verilən məlumatlar çox maraqlıdır. Azərbaycan gələcəkdə öz mövqeyini davam etdirəcəkdir. Təşkilatın çox vacib fəaliyyətinə uğurlar arzulayıram.

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyev*

5 iyul 2000-ci il»

---

* Görüşdə hər iki tərəfi maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

**BMT-nin VYANADAKI NÜMAYƏNDƏLİYİNDƏ BEYNƏLXALQ ATOM ENERJİSİ
AGENTLİYİNİN BAŞ DİREKTORU
MƏHƏMMƏD ELBARADE İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

5 iyul 2000-ci il

M ə h ə m m ə d E l b a r a d e: Cənab Prezident, xoş gördük. Sizinlə, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev ilə görüşdən şərəf duyduğumu bildirirəm.

Məlumatımız var ki, Beynəlxalq Atom Enerjisi Agentliyinin sentyabr ayında konfransı keçiriləcək Azərbaycanın bu quruma üzv qəbul olunması məsələsi də müzakirə ediləcək. Əmin olduğumu bildirirəm ki, bundan sonra Azərbaycan ilə bu agentlik arasında əməkdaşlıq daha da genişlənəcəkdir.

Nəzərə çarpdırım ki, nüvə avadanlığından həm elektrik enerjisi almaq üçün, həm də səhiyyə sistemində xəstələrə düzgün diaqnoz qoyulmasında, kənd təsərrüfatında məhsuldarlığın artırılmasında, sənayedə geoloji məmulatın tərkibinin düzgün müəyyənəşdirilməsində istifadə edilir. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, Azərbaycan bu quruma üzv qəbul edildikdən sonra agentliyin bir sıra texniki proqramlarından faydalanacaqdır.

Onu da bildirim ki, radiasiya çirklənmələrinin qarşısının alınması və tullantıların zərərsizləşdirilməsi üçün Beynəlxalq Atom Enerjisi Agentliyi Azərbaycana hər cür yardım göstərməyə hazırdır.

H ə y d ə r Ə l i y e v: Səmimi sözlərə və verilən məlumata görə Sizə, Beynəlxalq Atom Enerjisi Agentliyi ilə əlaqələrin genişləndirilməsinə Azərbaycan böyük əhəmiyyət verir.

Xatırladım ki, Azərbaycan Respublikası ilə Beynəlxalq Atom Enerjisi Agentliyi arasında nüvə silahının yayılmaması haqqında müqavilə ilə əlaqədar təminatların tətbiqi barədə saziş imzalanmışdır. Mən bu agentliyin nümayəndə heyətinin respublikamıza səfər etmək niyyətini dəstəkləyirəm*.

---

* Görüşün sonunda «Azərbaycan Respublikası və Beynəlxalq Atom Enerjisi Agentliyi arasında nüvə silahının yayılmaması haqqında müqavilə ilə əlaqədar, təminatların tətbiqi barədə saziş əlavə protokol» imzalandı.

AVSTRİYA RESPUBLİKASININ İQTİSADİYYAT PALATASINDA BU ÖLKƏNİN İŞGÜZAR DAİRƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Vyana

5 iyul 2000-ci il

Rixard Şöntc (*Palatanın vitse-prezidenti, «OM VAT» neft və qaz şirkətinin baş direktoru*): Xoş gəlmisiniz, cənab Prezident! Sizi Avstriyada görmək və salamlamaq bizə həm xoşdur, həm də biz bu görüşdən böyük şərəf duyduq.

Cənab Prezident, görüşdə iştirak edən sənaye və maliyyə qurumları nümayəndələri Azərbaycanda həyata keçirilən iqtisadi islahatlar barədə mülahizələrinizi dinləməyi arzu edirlər. Onlar Azərbaycanla Avstriya arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafına öz töhfələrini verməyə hazırdırlar.

D-r P e t ş e: Mən müasir texnologiyalar sahəsində dünyanın aparıcı şirkətlərindən biri olan «ABB» beynəlxalq konserninin Avstriya nümayəndəliyinin rəhbəriyəm. Mənim təmsil etdiyim qurum energetika avtomatika, neft və qaz sənayesi, elektrik avadanlığı istehsalı, maliyyə xidmətləri və bir sıra başqa sahələrdə Azərbaycanla əməkdaşlığa böyük maraq göstərir.

Rixard Şöntc: Cənab Prezident! Onu da deyim ki, Neft və qaz sənayesi avadanlığı, metallurgiya, energetika və bir sıra digər istiqamətlərdə fəaliyyət göstərən şirkətlərin, habelə maliyyə dairələrinin, başqa sahələrin nümayəndələri ölkəmizlə qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq etmək niyyətindədirlər.

Heydər Əliyev: Mən bundan çox məmnunam. Mən sizin hamınıza səmimi sözlərinizə və istəklərinizə görə təşəkkür edirəm və bir daha bu görüşdən məmnun olduğumu bildirirəm. Səfərin gedişi, Avstriya Respublikasının rəhbərliyi ilə görüşlər, apardığım danışıqlar və imzalanmış sənədlər ölkələrimizin dost münasibətlərini təsdiq edir. Əminəm ki, bu səfər Azərbaycan ilə Avstriya arasında hərtərəfli əməkdaşlığın, o cümlədən iqtisadi əlaqələrin inkişafına yeni təkan verəcəkdir.

Biz son illər ağır problemlərlə üzləşsək də, hazırda ölkəmizdə yaradılmış sosial-siyasi sabitlik iqtisadi islahatlara, xarici investorların fəaliyyətinə geniş yol açıb.

Dünyanın iri şirkətləri Azərbaycanda fəal işləyir. Respublikamızın iqtisadiyyatının bütün sahələri əməkdaşlıq üçün böyük maraq doğurur, xarici sərmayələrin təşviqi və qorunması üçün lazımı qanunlar qəbul edildi və sərmayə qoyuluşu üçün əlverişli şərait yaradılır, ümumiyyətlə, ölkəmizin iqtisadiyyatına xarici sərmayələr geniş cəlb olunur.

Çıxışının sonunda Avstriya İqtisadiyyat Palatasının üzvlərini, ölkənin bütün işgüzar dairələrini Azərbaycanda fəal əməkdaşlığa dəvət edirəm.

Azərbaycan haqqında geniş təsəvvür yaradan maraqlı çıxışına görə dərin təşəkkürümü bildirir və bir daha deyirəm ki, Avstriyanın iş adamları Azərbaycanla hərtərəfli iqtisadi əməkdaşlığa hazırdırlar.

* * *

Avstriya İqtisadiyyat Palatasının fəxri qonaqlar kitabına yazdığı ürək sözləri:

«Avstriyanın İqtisadiyyat Palatasında belə səmərəli görüşdən, aparılan danışıqlardan məmnunam. Avstriya dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkəsidir. Avstriya ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələr mövcuddur. Ancaq onlar hər iki ölkənin imkanlarına uyğun deyil. Biz bu məsələləri ətraflı müzakirə etdik. Avstriyanın müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərən şirkətlərini Azərbaycana dəvət edirəm. Onların Azərbaycanda iş görməsi üçün bütün imkanlar var.

Mənə göstərilən diqqətə və faydalı danışıqlarımıza görə təşəkkür edirəm.

Heydər Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

5/7 iyul 2000-ci il».

VYANADA VƏ ƏTRAF ŞƏHƏRLƏRDƏ YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARIN BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

5 iyul 2000-ci il

V a q i f S a d ı x o v (*Azərbaycanın Avstriyadakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri*): Hörmətli cənab Prezident!

Hörmətli qonaqlar!

Hörmətli soydaşlarımız!

Azərbaycan ilə Avstriya arasında əlaqələr tarixində bu gün əlamətdar bir gündür. 1991-ci ildə ölkəmiz öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan prezidenti cənab Heydər Əliyev Avstriya prezidentinin dəvəti ilə ilk dəfədir ki, Vyanaya rəsmi səfərə gəlmişdir.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev son iki gündə Avstriya Respublikasının federal prezidenti cənab Tomas Klestil ilə, ölkənin digər rəhbərləri ilə görüşlər keçirmiş, danışıqlar aparmışdır. Bu görüşlər zamanı Azərbaycan ilə Avstriya arasında siyasi, iqtisadi, humanitar sahələrdə əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə dair ətraflı söhbətlər keçirilmişdir. Dövlətimizin başçısı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Vyanada yerləşən nümayəndəliyində olmuş, bir sıra beynəlxalq qurumların rəhbərləri ilə görüşlər keçirmiş, danışıqlar aparmışdır.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev səfər proqramının çox gərgin olmasına baxmayaraq, Avstriyanın bir neçə şəhərində yaşayan Azərbaycan icmaları fəallığının arzusunu nəzərə alaraq onlarla görüş keçirməyə imkan tapıbdir.

Bu görüşdə iştirak edən soydaşlarımız Avstriyanın paytaxtı Vyanada və Qrats, Zaltsburq şəhərlərində yaşayan Azərbaycan icmalarını təmsil edirlər. Bizdə olan məlumata görə, Avstriyada təxminən 4 minə qədər azərbaycanlı yaşayır. Onların arasında elm, təhsil, incəsənət xadimləri, iş adamları və digər sahələrdə çalışanlar vardır.

1990-cı ildən etibarən Vyanada Azərbaycan mədəniyyət cəmiyyəti fəaliyyətə başlayıbdir. 1997-ci ildə Qrats şəhərində Avstriya–Azərbaycan İqtisadiyyat Assosiasiyası qurulubdur. 1998-ci ildən etibarən Zaltsburq şəhərində də Azərbaycan cəmiyyəti yaradılıbdir.

Avstriyada yaşayan azərbaycanlıların səyləri nəticəsində Vyana və Zaltsburq şəhərlərində Azərbaycan nəşrləri də fəaliyyət göstərir. Vyanada və digər şəhərlərdə yaşayan soydaşlarımız Azərbaycan ilə Avstriya arasında əlaqələrin genişləndirilməsi, xalqımıza xas olan gözəl xüsusiyyətlərin və yüksək mənəvi dəyərlərimizin təbliğ edilməsi üçün çox böyük işlər görürlər. Mənə elə gəlir ki, onlar öz çıxışlarında bu barədə söhbət açacaqlar.

S ə t t a r P ü r a n (*Vyanadakı Azərbaycan mədəniyyət cəmiyyətinin sədri*): Cənab Prezident, mən Sizi İran azərbaycanlıları adından salamlayıram. Avstriyaya çox xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz!

Biz çox böyük iftixar hissi duyuruq ki, Siz Vyanada Avstriya Respublikasının prezidenti ilə, hökumətin, parlamentin rəhbərləri ilə, digər rəsmi şəxslərlə çoxlu görüşlər keçirdiniz, ölkələrimizin siyasi, iqtisadi, humanitar sahələrdə əməkdaşlığının daha da genişləndirilməsi barədə danışıqlar apardınız. Çox sağ olun ki, səfər proqramınızın gərgin olmasına baxmayaraq, bizimlə görüşə də vaxt ayırmısınız. Buna görə Sizə dərin təşəkkürümüzü və minnətdarlığımızı bildiririk.

İcazə verin, Avstriyada yaşayan İran azərbaycanlılarının arzularını Sizə çatdırım.

Mənim rəhbərlik etdiyim mədəniyyət cəmiyyəti 1990-cı ildə fəaliyyətə başlamışdır. Bu cəmiyyət 1990-cı ildə Avstriya hökuməti tərəfindən tanınıbdir.

Belə bir cəmiyyət yaratmaqda məqsədimiz o idi ki, Avstriyada yaşayan bütün azərbaycanlıları və azərbaycansevərləri bu cəmiyyət ətrafında birləşdirək, üzləşdiyimiz problemləri birgə müzakirə edək, onların həll olunması yollarını müəyyənləşdirək. Allaha şükürlər olsun ki, cəmiyyətimiz xeyli işlər görübdir və bizim fəaliyyətimiz bir sıra xarici ölkələrin mətbuat orqanları vasitəsilə geniş təbliğ ediləbdir. Fəxr edirik ki, Azərbaycanın keçmişinin, bu gününün, müstəqil Azərbaycan Respublikasının son illər əldə etdiyi nailiyyətlərin təbliğ olunmasında biz də müəyyən işlər görürük.

Bizim üçün çox xoşdur ki, 1995-ci ildə Vyanada Azərbaycan səfirliyi fəaliyyətə başladı. Mən səfir cənab Vaqif Sadıxova, səfirliyin bütün əməkdaşlarına təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm. Vaqif Sadıxov Vyanaya gəldiyi ilk gündən bizə dedi ki, səfirliyin qapısı Sizin üzünüzdə həmişə açıqdır, əgər müəyyən bir probleminiz olsa, gecə də, gündüz də – istədiyiniz vaxt mənə müraciət edə bilərsiniz. Həqiqətən də elə günlər olurdu ki, biz qarşılaşdığımız problemlər barədə gecə saat 11–12-yə qədər səfirlikdə müzakirələr aparmışıq. Səfirliyin əməkdaşları problemlərin həllində bizə həmişə qardaşlıq köməyi göstərirlər. Bütün bunlardan başqa biz xalqımızın, müstəqil Azərbaycan Respublikasının milli və dövlət bayramlarında həmişə bir yerdə olmuşuq.

Bizim bir sıra problemlərimiz də var. Məsələn, cəmiyyətimizin hələ binası yoxdur. Əgər cəmiyyətimizin yeri olsa, biz orada kitablar nəşr edər, xarici ölkələrlə daha sıx əlaqələr qıra bilərik. Yeri gəlmişkən deyim ki, Avstriyada xalqımızın, müstəqil dövlətimizin geniş təbliğ olunması üçün Azərbaycan dilində kitablar çox azdır. Əgər bizə çoxlu kitab göndərsə, biz Azərbaycanı daha geniş tanıda bilərik.

Cənab Prezident, Azərbaycan televiziyası və radiosu verilişlərinin Avstriyada da yayılması, mənim fikrimcə, çox böyük fayda verir. Xahiş edirəm, əgər imkan olsa, bu işə kömək göstərsin. Azərbaycan televiziyası və radiosunun verilişlərini burada yaymaqla biz xalqımızı, torpağımızı, müstəqil dövlətimizin nailiyyətlərini Avropanın bu bölgəsində geniş təbliğ edə bilərik.

Bugünkü görüşdə iştirak edənlərin, xüsusilə Sizin vaxtınızı çox almaq istəmirəm. Əziz prezidentimiz, Sizə, bütün azərbaycanlılara cənaəti, xoşbəxtlik arzu edirəm. Sağ olun.

Orxan Ciftçi (*Avstriyada yaşayan iş adamı*): Hörmətli Prezidentim, Avstriyaya xoş gəlmisiniz!

Mənim atam və anam vaxtilə buraya Azərbaycandan, Gəncə bölgəsindən gəliblər. Doğrudur, mən Türkiyədə doğulmuşam, amma valideynlərim Azərbaycanı, doğma torpağı heç vaxt unuturdular. Onlar doğma bacı-qardaşdan ayrı düşdülər, qohumlarımızın bir hissəsi Azərbaycanda qaldı, digərləri Türkiyəyə gəldilər, qalanları vəfat etdilər.

Mən hər il Bakıya gedib öz qohumlarımı tapmağa çalışıram. Onların bir hissəsini tapa bildim, qalanlarını isə yox. Sağ olsun səfirimiz, bu işdə mənə yaxından kömək etdi.

Cənab Prezident, Sizin Avstriyaya rəsmi səfərə gəlməyiniz məni ürəkdən sevindirir. Bayaq dediyim kimi, ata-anamız doğma torpağı heç vaxt unutmadılar. Çox şadam ki, ana Vətən də bizi unutmayıb. Azərbaycan nümayəndə heyəti tez-tez Vyanaya gəlir. Biz buna çox sevinirik. İnşallah, bu gəlib-gətmələr həmişə davam edəcəkdir. Çox şükür ki, Allah bu günləri bizə qismət etdi.

Mənim atam-anam 45 il Vətəndən heç bir xəbər ala bilmirdilər. Onlar Vətəndən gələn hər bir məktubu bağır-larına basıb ağlayırdılar. Vaxtilə mən Moskvaya, oradan isə Azərbaycana getdim, Balakən rayonunda yaşayan qohumlarımla görüşdüm. Bəli, bizim ailəmiz çox həsrət çəkib. Şükürlər olsun ki, bu günləri gördük.

Cənab Prezident, biz inanırıq ki, Azərbaycan Sizin sayənizdə, kölgəniz altında daha da inkişaf edəcəkdir.

Yeri gəlmişkən onu da deyim ki, bu yaxınlarda Vətəndə olarkən xahişimi nəzərə alıb, məni Yeni Azərbaycan Partiyasına üzv qəbul etdilər. Dostum Nurəddin Osmanlı bu işdə mənə yaxından kömək göstərmişdir. Mən buradan ona çox böyük hörmətimi bildirir və salamlarımı göndərirəm. Biz burada da bu işi təşkil etmişik, ona görə də Nurəddin Osmanlı qardaşımı Avstriyaya dəvət edirəm. Allah qoysa, Avstriyada da Yeni Azərbaycan Partiyasının ilk təşkilatını yaradıb, onu bütün Avropaya yayacağıq. Təkrar edirəm, Nurəddin Osmanlı ilin axırınadək burada gözləyirəm ki, o gəlsin, biz burada bu işi təşkil edək. Hesab edirəm ki, biz Vətəndən uzaqda Azərbaycan üçün xeyirli iş görsək, ata-anamızın ruhu şad olar.

Cənab Prezident, Sizi təkrarən ürəkdən salamlayıram. Xoş gəlmisiniz!

Xosrov Elmiyyə (*Opera müğənnisi*): Mənim adım Xosrov Elmiyyədir. Mən 25 ildir ki, Vyanada yaşayıram, burada musiqi təhsili almışam, opera müğənnisiyəm.

Bilirsiniz ki, Avstriya öz zəngin mədəniyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Çox sevinərdim ki, Azərbaycanın gözəl opera müğənniləri, musiqiçiləri tez-tez Vyanaya gəlsinlər. Mənim fikrimcə, incəsənət ustalarının Avstriyaya səfərləri doğma vətənimizin mədəniyyətinin geniş təbliğ edilməsində mühüm rol oynaya bilər. İstərdim ki, Azərbaycandan buraya daha çox klassik musiqi ifaçıları gəlsin. Doğrudur, müğənni Səkinə İsmayılova buraya gəlmişdi. Bu çox yaxşı haldır. Amma mən çox sevinərdim ki, Azərbaycanın orkestrləri, klassik musiqi ustaları Avstriyaya daha çox səfər etsinlər. Çünki avstriyalılar klassik musiqini daha çox sevirlər və onu gözəl başa düşürlər.

Amerikada yaşayan Yaqub Zurufçu mənim uşaqlıq dostumdur. Biz vaxtilə onunla tez-tez televiziya çıxış edərdik.

Təkrar edirəm, Azərbaycanın klassik musiqi ustalarının Avstriyaya səfərləri doğma Vətənimizin daha yaxından tanınmasında çox fayda verə bilər. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Ruhiyyə Quliyeva (*tələbə*): Cənab Prezident, biz- Azərbaycan Dillər Universitetinin üç tələbəsi Vyana Universitetində təhsilimizi davam etdiririk. Allah qoysa, Bakıya qayıdıb burada hazırladığımız elmi işimizi müdafiə edəcəyik.

Cənab Prezident, bizim üçün şərəf və xoşbəxtlikdir ki, Sizi Vyanada görmək imkanı əldə etdik. Ona görə də Sizə təşəkkür edirəm.

Heydər Əliyev: Siz burada hansı ixtisas üzrə təhsil alırsınız?

Ruhiyyə Quliyeva: Cənab Prezident, biz burada germanistika üzrə təhsil alırıq.

Heydər Əliyev: Azərbaycanda hansı ali məktəbdə təhsil alırdınız?

Ruhiyyə Quliyeva: Mən Azərbaycan Dillər Universitetinin magistraturasında təhsil alırdım.

Heydər Əliyev: Alman dilini yaxşı bilirsənmi?

Ruhiyyə Quliyeva: Bəli.

Heydər Əliyev: Çox gözəl, bizə belə gənc kadrlar lazımdır.

R u h i y y ə Q u l i y e v a: Cənab Prezident, biz Vyana Universitetində Azərbaycanı yüksək səviyyədə təmsil etməyə çalışırıq. Məsələn, Yaqut xanım Avstriyada bir azərbaycanlı yazıçı haqqında çıxış etmişdi. Həmin çıxış böyük uğur qazanmışdır.

Biz Vyana Universitetinin germanistika fakültəsində Azərbaycan gecəsi keçirdik və Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında danışdıq. Çalışırıq ki, Azərbaycanı burada yaxşı təmsil edək.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun.

B ə x t i y a r S i r a c o v (*BMT-nin Atom Enerjisi Agentliyinin əməkdaşı*): Hörmətli Prezident, Avstriyaya xoş gəlmisiniz! Bizim üçün böyük şərəfdir ki, Vyanada Sizinlə görüşürük, öz problemlərimiz barədə fikir mübadiləsi aparırıq.

Səfir Vaqif Sadıxovun məlumat verdiyi kimi, mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Atom Enerjisi Agentliyində çalışıram. Beş ildir ki, orada fəaliyyət göstərirəm, fərdi kompüterlərin proqram təchizatı üzrə mütəxəssisəm.

Bakıdan Vyanaya gələn yüksək səviyyəli qonaqlardan həmişə soruşardım ki, Azərbaycan BMT-nin Atom Enerjisi Agentliyinə nə vaxt üzv olacaqdır? Bu gün, artıq bu sualı vermirəm. Çünki Azərbaycan Respublikasının bu mötəbər agentliyə üzv qəbul edilməsi məsələsi bu gün demək olar ki, həll olundu. Mən buna çox sevinirəm. Çünki beş ildir ki, burada işləyirəm, ancaq Azərbaycanın adı heç bir yerdə çəkilmirdi. Bu hadisənin baş verməsi məni həddindən çox sevindirdi. Mən bu münasibətlə Sizə təşəkkürümü bildirirəm, Azərbaycan xalqını təbrik edirəm. Güman edirəm ki, bu mötəbər təşkilatda Azərbaycanın uca səsi eşidiləcək, ölkəmizin maraqları qorunacaqdır.

Cənab Prezident, biz burada ölkəmizin başını uca etməyə çalışırıq və bu istiqamətdə işimizi bundan sonra da davam etdirəcəyik.

Səttar Püranın və başqalarının burada dediyi kimi, bizim əsas problemimiz vətənlə mənəvi cəhətdən daha möhkəm tellərlə bağlanmaqla əlaqədardır. Əlbəttə, bu qürbət ölkədə Azərbaycan teatrı, kinosu yoxdur. Ancaq Avstriyada yaşayan azərbaycanlı ailələr bir-biri ilə sıx əlaqə saxlayırlar. Biz bir-birimizə tez-tez qonaq gedirik, milli adət-ənənələrimizi saxlamağa çalışırıq.

Xosrov Elmiyyənin burada dediyi kimi, çox arzu edərdik ki, heç olmasa ildə bir-iki dəfə Azərbaycandan buraya elm, mədəniyyət, incəsənət xadimləri, şairlər, yazıçılar gəlsinlər.

Burada Azərbaycan dilini öyrənmək istəyənlər lazımi ədəbiyyat olmamasından müəyyən çətinliklər çəkirlər. Amma Vaqif Sadıxov bu işdə bizə həmişə kömək göstərir. Hətta Vyana Universitetində Azərbaycan dili kursları da açılmışdı. Bizim avstriyalı dostlarımız gedib orada təhsil alırdılar. Demək istəyirəm ki, burada Azərbaycan dilini öyrənməyə həvəs göstərilir.

Cənab Prezident, bir daha deyirəm, xoş gəlmisiniz, gözümüz üstə yeriniz var! İnşallah, Sizin rəhbərliyiniz altında Azərbaycanda görülən işlər bundan sonra da uğurla davam edəcəkdir. Bizi səbrlə dinlədiyinizə görə çox sağ olun.

Ə l i T o y r a n (*Zaltsburq Azərbaycan dərnişinin sədri*): Cənab Prezident, Zaltsburq Azərbaycan dərnişinin adından Sizi salamlayıram, «Avstriyaya xoş gəlmisiniz!» deyirəm.

Biz, Zaltsburqda yaşayan azərbaycanlılar, xalqımızın üzləşdiyi ağırlı problem – Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi barədə düşünürük, ölkəmizin haqq işini burada geniş təbliğ etməyə çalışırıq.

Biz Zaltsburqdakı bir sıra təhsil müəssisələri ilə danışıqlar apardıq ki, ayrı-ayrı məktəblərdə Azərbaycan dili tədris edilsin, orada mədəniyyətimiz barədə şənliklər təşkil olunsun.

Cənab Prezident, vaxtınızı çox almaq istəmirəm, Sizinlə görüş bizə şərəf verdi. Sizə bir daha «Xoş gəlmisiniz!» deyirəm. Sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Əziz soydaşlarımız!

Əziz bacılarımız, qardaşlarımız!

Əziz azərbaycanlılar!

Mən üçüncü gündür ki, Avstriyadayam, Vyanadayam. Hətta Avstriyanın dövlət, hökumət adamları mənim səfər proqramımın gərgin olmasına təəccüb edirlər. Səhər tezdən axşama qədər ardıcıl olaraq görüşlər keçirirəm, danışıqlar aparıram. Bəlkə də normal qayda-qanuna riayət etsən, bu görüşləri keçirmək, danışıqları aparmaq üçün 4–5 gün lazımdır. Amma mən bütün bunları iki gün müddətində həyata keçirmişəm, indi də sizinlə görüşürəm. Sabah səhər Azərbaycana dönəcəyəm.

Bizim ölkəmizdə – Azərbaycanda da mənim işim çoxdur. Mən xarici ölkələrdə də çox iş görməyə məcburam və görməliyəm. Burada nə istirahət etməyə, nə gəzməyə imkan yoxdur. Mən Vyanaya birinci dəfədir gəlirəm. Elə avtomobillə ora-bura gedəndə görürəm ki, burada çox gözəl saraylar, binalar, gözəl memarlıq, heykəltəraşlıq abidələri var. Təbiidir ki, bunların əksəriyyətini mən kitablardan, müxtəlif musiqi əsərlərindən, televiziya, radiodan bilirəm. Ancaq mən bunları gördükcə şəhərə heyran oldum.

Vyana həqiqətən çox gözəl şəhərdir. Gözəlliyi də ondan ibarətdir ki, o qədər də böyük şəhər deyil, amma vaxtilə, keçmiş zamanlarda bu ölkənin başçıları, rəhbərləri, bizim dilimizdə desək, buranın padşahları, kralları, hersoqları gözəl əsərlər yaradıblar, gözəl irslər qoyublar.

Mənim arzum var ki, məsələn, hər muzeyə gedim, gedib bu binaları daha da yaxından görüm, onlara baxım. Bir də ki, mən incəsənəti, memarlığı, heykəltəraşlığı çox sevən adamam. Ancaq mən bunlardan məhrumam. Təkcə bu ölkədə deyil, hansı ölkəyə, şəhərə gedirəmsə, oranı yalnız avtomobilin pəncərəsindən görürəm. Mənim başqa imkanım olmur. Bunlar hamısı ona görədir ki, biz gənc, müstəqil ölkəmizi, Azərbaycanı yaşatmalıyıq, inkişaf etdirməliyik. Belə səfərlərdə biz vaxta çox qənaət etməliyik.

Beləliklə, Avstriyaya səfər proqramımın gərgin olmasına baxmayaraq, mən sizinlə də görüşməyi çox vacib hesab edirəm. Səfərə gələrkən səfir Vaqif Sadıxova dedim ki, sən çalış, əgər burada yaşayan azərbaycanlılarla görüşmək mümkün olsa, mən onlarla məmnuniyyətlə görüşərəm.

Mən sizin hamınızı Azərbaycan xalqı, torpağı adından salamlayıram. Burada da deyildi, müğənni Yaqub Züfərcunun belə bir mahnısı var ki, «Azərbaycandan sizə salam gətirmişəm». Mən də sizin hamınıza Azərbaycandan salam gətirmişəm.

Məni sevindirən nədir? Azərbaycan xalqı böyük xalqdır. Tarix belə hökm edibdir ki, XX əsrdə bizim xalqımız bir çox dövrlərdə bir-birindən ayrı düşübdür. Xalqımız ayrı-ayrı ölkələrə səpələnibdir. Burada çıxış edən soydaşlarımızdan biri dedi ki, biz 45 il nə məktub yaza bilməmişik, nə də bir məlumat ala bilməmişik, vətəndən ayrı qalmışdıq. Bunun da əsas səbəblərindən biri odur ki, Azərbaycan 70 il Sovetlər İttifaqının tərkibində olubdur. Sovet hökumətinin qayda-qanununa görə heç bir xarici ölkə ilə əlaqə saxlamağa icazə verilmirdi. Kim belə bir əlaqə saxlayırdısa, o çox əzab-əziyyətlə düşürdü, bəzən onu həbs edirdilər, cəzalandırırdılar.

Bizim xalqımız belə bir şəraitdə yaşayıbdır. Amma bir-birimizdən nə qədər ayrı, uzaqda olsaq da, qəlbimiz bir-birimizdən heç vaxt uzaqda olmayıbdır. Qəlbimiz bir yerdə olubdur. Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlıların qəlbə respublikamızın hüduqlarından kənarında yaşayan soydaşlarımızla bir vuruşdur və vətəndən uzaqda yaşayan azərbaycanlıların da qəlbə Azərbaycanla bir vuruşdur.

Xalqımız böyük bir ərəzidə yaşayır. İranda da, Azərbaycanda da yaşayır. İndi dövlət müstəqilliyini əldə etmiş, dünya Birliyində öz yerini tutmuş respublikamızda da, Türkiyədə, də Amerikada da, Fransada da, Avstriyada da – çox ölkələrdə azərbaycanlılar yaşayır. Tale hərəni bir yerə salıbdır. Amma xalqımızın əksəriyyəti bizim doğma torpaqlarımızda yaşayır.

Azərbaycanlıların hamısı azərbaycanlıdır, hamısı birdir. Yəni bu, eyni kökə, dilə, dinə, adət-ənənələrə bağlı bir millətdir. Bizim millətin özünün tarixi, milli mənəvi dəyərləri vardır. Millətimizin dini, özünün dili, böyük və zəngin tarixi vardır. Bizim millətimiz dünya, bəşəriyyət xəzinəsinə çox dəyərli əsərlər – elm, mədəniyyət əsərləri veribdir. Bu, bir il, yüz il deyil, bu, min illərlə belədir.

İndi Avropanın ən mötəbər kitabxanalarında, muzeylərində Azərbaycan xalqının şairlərinin, yazıçılarının, alimlərinin əsərləri vardır. Məsələn, X əsrdə, yəni min il bundan öncə, XI-XII əsrlərlə, XV əsrdə, yəni 700–800 il bundan öncə yazılmış dəyərli əsərlər bu muzeylərdə indi də qorunub saxlanılır.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan xalqının ulu dastanı olan «Kitabi-Dədə Qorqud»un 1300 illik yubileyini son iki il içərisində qeyd edirdik. Bəli, Azərbaycan xalqının ən qədim yazılı əsəri «Kitabi-Dədə Qorqud»dur. Bu «Kitabi-Dədə Qorqud» məhz Azərbaycan dilində yazılıbdır. Əlbəttə, vaxt var idi ki, heç bir xalqın yazısı yox idi. Ona görə də bəzən daşlarda, qayalarda işarələr olunurdu. Amma Azərbaycanda yazılı ədəbiyyatın tarixi 1300 ildir və bunun da başlanğıcını «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı qoyubdur.

Bu elə bir dastandır, xəzinədir ki, onunla tanış olan, onu oxuyan dərhal dərk edir ki, bəli, bu xalq nə böyük tarixə malik olan xalqdır. Ancaq «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı da özündən bir neçə yüz il əvvəl olan Azərbaycan xalqının qəhrəmanlarının, böyük şəxsiyyətlərinin tarixini yazıbdır. Demək, biz onu götürsək, bu, 1300 il yaşı olan yazılı ədəbiyyatımızın tarixidir. Amma bizim xalqın ondan qabaq da yüz illərlə tarixi var. Azərbaycan xalqının 2000 il, 3000 il, 4000 il tarixi var.

Ona görə də harada olursa-olsun, bizi birinci növbədə birləşdirən azərbaycançılıqdır. Biz hamımız azərbaycanlıyıq. Azərbaycan dünyanın ən qədim diyarlarından biridir. Dünyada insan məskunlaşdığı zaman Azərbaycan insanların ən qədimdən məskunlaşdığı bir yerdir. Yəni də deyirəm, bizi birləşdirən bizim azərbaycanlı olmağımızdır, kökümüzdür. Amma bizim bu azərbaycanlı kökümüz min illərə gedib çıxır.

Azərbaycan xalqı islam dinini qəbul edəndən sonra bizim islam dinimiz mənəvi dəyərlərimizdən biri olubdur və bu din də bizim hamımızı daha da yaxınlaşdırıbdır. Ancaq bizim elə adət-ənənələrimiz var ki, onlar biz hələ islam dinini qəbul etməmişdən əvvəl var idi.

Yəqin ki, hamınız, məsələn, Novruz bayram kimi qeyd edirsiniz. Elədirmi? Novruz Azərbaycan xalqının ən əziz bayramıdır. Məsələn, biz Sovetlər İttifaqında yaşayanda sovet kommunist ideologiyası bütün dinlərə qarşı idi, bu ideologiya hər bir xalqın tarixi ənənələrini əzmək, dağıtmaq, yaddan çıxarmaq istəyirdi. Nə üçün? Çünki Sovet İttifaqının siyasəti bundan ibarət idi ki, bütün millətləri birləşdirsin, onları milli köklərindən ayırsın. Nəhayət, «Yeni insan cəmiyyəti», «sovet xalqı» adı altında belə bir nəzəriyyə ortaya atılmışdı. Məsələn, sən azərbaycanlısan, gürcüsən, türkmənsən, rüssən, ukraynalısan, belorüssən, tatarsan və sair – Sovetlər İttifaqında yüzdən çox millət yaşayırdı – dəxli yoxdur, demək, bunlar hamısı get-gedə öz milliliyini unutmalı, hamısı bir millət olmalı idi. Onların hamısı deməli idi ki, «biz sovet xalqıyıq, nə azərbaycanlıyıq, nə rusuq» və sair – əlbəttə, burada hegemonluq rusların əlində idi – yəqin dil də rus dili olmalı idi.

Demək, dinimizi əlimizdən almışdılar. Çünki kommunist ideologiyası dinin əleyhinə idi, dini qadağan etmişdi və ateist siyasəti aparırdı. Dinimizi əlimizdən alanda bizim adət-ənənələrimizin də çoxunu – dinlə bağlı olduğuna görə – qadağan etmişdilər. Beləliklə, bizi köklərimizdən ayırırdılar. Ancaq mən sizə deyim, biz 70 il belə bir rejimdə yaşadığımız, nə dinimizi, nə dilimizi, nə də adət-ənənələrimizi unutmadıq, hamısını saxladıq.

Biz o hökumət dövründə doğulmuş, yaşamış adamlarıq. Azərbaycanlıların içərisində mən özüm həmin hökumətin dövründə doğulmuş və bu yaşa gəlib çatmış adamlardan biriyəm. Ancaq mən sovet hökumətinə də xidmət etmişəm. Bilirsiniz ki, mən sovet hökumətinin, həmin fövqəldövlətin ən yüksək səviyyəsinə çatmış, yəni o dövlətin üç-dörd başçısından biri olmuşam, Kremlə işləmişəm. Siyasi Büronun üzvü, Sovet İttifaqı Baş nazirinin birinci müavini olmuşam. Yəni mən yeganə müsəlmanam, azərbaycanlıyam ki, gedib həmin fövqəldövlətdə yüksək zirvəyə çatmışam. Ancaq mənə nə dilimdən, nə dinimdən, nə də adət-ənənəmdən ayırıblar.

Necə ki, mən gənc olanda anam həmin Novruz bayramını bayram edirdi, plov bişirirdi, yumurta rəngləyirdi, şəkərbura, yaxud da paxlava bişirirdi, ayrı-ayrı şirnilər gətirib bizi sevindirirdi, eləcə də sonralar ailəmdə bunu xanımım, qızım edibdir.

Amma bu Novruz bayramının tarixi islam dininin tarixindən xeyli çoxdur. Deyirlər ki, bu bayramın 3000–4000 illik tarixi vardır. Yəni biz bu qədim adət-ənənəni, bayramı yaşatmışıq, saxlamışıq. Ancaq təbiidir ki, xristianlar bu bayramı qəbul etməyiblər. Bunu müsəlmanlar qəbul ediblər. Müsəlmanların da hamısında bu bayram o qədər də geniş qeyd olunmur. Yəni mən bununla nə demək istəyirəm? Demək istəyirəm ki, xalqımızın çox dərin kökləri vardır. Bu köklərə həmişə hörmət etmək lazımdır, bu kökləri unutmaq lazım deyildir.

Əgər biz Sovet İttifaqının, sovet hökumətinin tərkibində, təzyiqlə altında olmuşuqsa, siz də öz ölkənizdən gedib başqa ölkələrdə yaşamağı arzu etmişiniz, istəmişiniz. Bu ölkələrə təhsil almağa, işləməyə gəlmisiniz. Bunların heç biri qüsur, günah deyildir. İnsan ancaq öz doğulduğu kənddə, şəhərdə yaşaya bilməz. Dünya böyükdür. Əlbəttə, dünya inkişaf etdikcə insanlar da öz kəndindən çıxıb başqa bir şəhərdə yaşayırlar. Bu çox müsbət haldır. Məsələn, mən çox sevinirəm ki, azərbaycanlılar təkcə öz kəndində, şəhərində, torpağında yaşamırlar. Azərbaycanlılar Amerikada da, Fransada da, İngiltərədə də, Avstriyada da yaşayırlar. Düzdür, bu ölkədə yaşayan azərbaycanlılar azdırlar. Əgər biz özümüzü başqa millətlərlə müqayisə etsək, bu azdır.

Bizim qonşu olan erməni xalqı var. Biz onlarla 12 ildir ki, qanlı münaqişədəyik. Məsələn, ermənilər dünyanın hər yerinə səpələniblər. Özü də elə ölkə var ki, orada xeyli erməni yaşayır. Məsələn, Amerikada 1 milyon erməni yaşayır. Doğrudur. Amerikanın 280 milyon əhalisinə görə bu, böyük bir şey deyildir. Ancaq bu bir milyon erməninin orada gücü var. Çünki onlar çox çalışıblar, bir olublar. Onlar harada yaşayıblarsa, orada öz kilsələrini qurublar. Onlar öz dillərində məktəblərini yaradıblar, dillərini qoruyublar. Yəni onlar erməniliyini heç vaxt unutmayıblar. Bu ermənilik onları həmişə birləşdiribdir. Amma eyni zamanda onlar yaşadıkları ölkənin mühitinə, şəraitinə də uyğunlaşıblar və böyük işlər görüblər, zəngin olublar.

Bilirsiniz ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi vardır. Ermənistan Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazisinə iddia edir ki, guya bu, Ermənistan torpağıdır. Bu isə qəti yalandır. Dağlıq Qarabağ qədim Azərbaycan torpağıdır. Orada bir miqdar ermənilər yaşayıb. Sovet İttifaqı mövcud olan vaxt ermənilər hücum edib, Dağlıq Qarabağı işğal ediblər. Bundan sonra Azərbaycan ərazisinin təxminən 20 faizi bəzi səbəblərdən Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal edilmiş həmin torpaqlardan bir milyondan çox azərbaycanlı öz yerindən-yurdundan zorla çıxarılibdir, indi onlar ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşayırlar.

Biz bu məsələlərin həll edilməsi üçün müharibə aparmırıq. Altı ildir ki, müharibə getmir, biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Amma eyni zamanda, biz bu münaqişəni özümüz həll edə bilmirik, böyük dövlətlərin vasitəsilə həll etməyə çalışırıq.

Mən, məsələn, Amerikanın prezidenti Bill Klintonla bu barədə bir neçə dəfə danışmışam. O bizə kömək etmək istəyir. Amma deyir ki, bilirsiniz nə var, Amerikada bir milyon erməni yaşayır, onlar böyük kapitalla malikdir, həmin ermənilərin çox böyük təsiri var, onlar seçkilərdə bizə səs verir, ona görə də biz ermənilərlə hesablaşmalıyıq.

Fransada 500 min erməni yaşayır. Fransanın 65 milyon əhalisi var. Ancaq ermənilər orada elə mövqe tutublar ki, Fransanın hökumətinə təsir edə bilirlər. Fransanın prezidenti Jak Şirak mənim dostumdur. Mən onunla bu barədə dəfələrlə danışmışam. O deyir ki, ermənilər bizim qədim dostumuzdur, onlar 200–300 ildir bizimlə birgə yaşayırlar. Amma siz bizimlə yenidən dostlaşmışınız. Biz onları da ata bilmərik, amma sizinlə də dost olmaq istəyirik.

Yəni demək istəyirəm ki, bizim azərbaycanlıların öz yuvasından çıxaraq gedib ayrı-ayrı ölkələrdə məskunlaşması, ya biznes, ya elm, yaxud başqa sahələrdə yaxşı iş görməsi və həmin ölkələrdə Azərbaycan icmalarının yaranması Azərbaycan xalqı üçün çox lazımdır.

Siz burada, Avstriyada yaşayırsınız, iş görürsünüz. Arzu edirəm ki, işiniz daha da yaxşı olsun, daha çox pul qazanasınız, zəngin olasınız, yaxşı yaşayasınız, ancaq doğma Azərbaycan torpağı ilə həmişə bağlı olasınız və öz adət-ənənələrinizi heç vaxt unutmayasınız, burada bir olasınız.

Avstriyada məscidləriniz var, onlardan istifadə edin. Amma ola bilər ki, burada məktəblər də açasınız. Uşaqlarınıza alman dilindən əlavə, Azərbaycan dilini də öyrədin ki, onlar öz doğma dillərini unutmasınlar.

Başqa işlər də görün. Azərbaycanın buradakı səfirliyi bu işləri görəcəkdir. Amma bilin ki, Azərbaycan cəmi doqquz ildir ki, dövlət müstəqilliyi əldə edibdir, gənc bir dövlətdir. Bu gənc dövləti isə yaralayablar. Bəzi ölkələr ermənilərə kömək edib, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal ediblər. Biz müharibəni dayandırmışıq, sülh əldə etmək istəyirik. Bu isə çətin bir problemə çevrilibdir. Amma bilin, biz bu məsələni həll edəcəyik. Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqları azad olunacaqdır, ölkəmizin ərazi bütövlüyü bərpa ediləcəkdir və yerindən-yurdundan didərgin düşmüş vətəndaşlarımız öz yerlərinə qayıdacaqlar, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunacaqdır.

Bilin ki, indi sizin müstəqil dövlətiniz var, Azərbaycan dövlətinin bayrağı var. Bu indiyə qədər heç vaxt olmayıbdır. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan 188 ölkədən biri Azərbaycandır. Müstəqil bir dövlət kimi, müstəqil xalq kimi, bizim hər yerdə səsimiz var.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Avstriyaya rəsmi səfərə gəlib, bu mehmanxananın üstündə ölkəmizin bayrağı var. Mənim avtomobilimin üzərində Azərbaycanın bayrağı var. Hara gedirəmsə, görürəm ki, orada Azərbaycanın bayrağı dalğalanır.

İyulun 4-də mən Avstriya Respublikası Federal Prezidentinin Aparatına gəldim, gördüm ki, orada bizim bayrağımız asılıbdır. Federal kanslerin sarayına, sonra parlamentə getdim, gördüm ki, həmin yerlərdə də Azərbaycan bayrağı var. Yaxud, Vyana şəhər Meriyasına getdim. Meriyanın çox hündür binası var, onun üzərində Azərbaycanın çox böyük bir bayrağı dalğalanırdı. Bunları gördükcə mənim ürəyim dağa dönür. Niyə? Çünki əsrlər boyu öz dövlətçiliyindən, öz müstəqilliyindən məhrum olmuş Azərbaycan xalqı, milləti indi Dünya Birliyində öz yerini tutub, onun bayrağı var.

İyulun 4-də Avstriyanın federal prezidenti məni qarşılayanda Prezident sarayında hərbi orkestr Azərbaycanın dövlət himnini çaldı. Mən baxdım ki, Avstriyanın hərbi orkestri Azərbaycanın dövlət himnini çox gözəl çaldı. Mən sonra federal prezidentə dedim ki, sizin orkestriniz Azərbaycanın dövlət himnini çox gözəl ifa etdi.

Bütün bunlar bizim qısa müddətdə – doqquz ildə əldə etdiyimiz nailiyyətlərdir. Bu nailiyyətlər get-gedə artacaq, genişlənəcəkdir. Ona görə də həm Azərbaycanın daxilində xalqımızın birliyi, həm də bütün ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızın birliyi çox vacibdir.

Hər bir ölkədə yaradılmış Azərbaycan icması bir-biri ilə daha da yaxın, dost olsa, bir-birinə yardım etsə, necə deyərlər, şad günündə də, kədərli günündə də bir yerdə olsa, xalqımızın ayrı-ayrı ölkələrdəki icmaları daha da möhkəmlənəcək, inkişaf edəcəkdir.

Bağışlayın ki, indi mənim vaxtım qurtarır. Mən sizinlə çox danışa bilərdim. Amma protokol nümayəndəsi gəlib dedi ki, mən beş dəqiqədən sonra başqa bir tədbirə getməliyəm. Ona görə də ürəyimdə sizə deyiləsi sözlərimin çox olmasına baxmayaraq, mən nitqimi bununla tamamlamaq istəyirəm.

Ancaq qısaca onu deyim ki, Azərbaycan dövləti, prezidenti dünyanın hər bir yerində, ən uzaq güşəsində yaşayan azərbaycanlı haqqında düşünür, ona qayğı göstərir, hər bir soydaşlarımızın həm yaxşı yaşamasını, həm də yaxşı təhsil almasını ürəkdən arzulayır.

Burada sizin qaldırdığınız problemlər haqlı problemlərdir. Sizə çoxlu ədəbiyyat çatdırmaq lazımdır. Bəli, bizim musiqiçilərimiz, incəsənət xadimlərimiz buraya tez-tez gəlməlidirlər. Dediniz ki, müğənni Səkinə İsmayılova burada olub, Alim Qasımov gəlib Azərbaycanın gözəl muğamlarını burada oxuyubdur. Özü də burada muğamlarımıza böyük həvəs göstəriləndir. Ancaq Azərbaycanda bizim gözəl müğənnilərimiz var, onlar Motsartı da, Bethoveni də, Ştrausu da, başqalarını da ifa edirlər. Azərbaycanda 100 ildir klassik opera var. Qərbin bütün klassik operaları ölkəmizdə tamaşaya qoyulubdur.

İndi müstəqil Azərbaycanda yaşayan millətimiz öz milli mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlayaraq, eyni zamanda, ümumbəşəri dəyərləri, yəni Avropa dəyərlərini, inkişaf etmiş ölkələrin dəyərlərini bir-birinə birləşdiribdir. Azərbaycan dünyəvi dövlətdir. Xalqımız həm öz tarixi kökünə hörmət edir, həm də dünya mədəniyyəti səviyyəsindədir. Ona görə də biz dünyanın hər bir ölkəsinə gəlib, dövlət başçısı ilə baş-baş danışib öz sözumüzü deyirik, fikrimizi ifadə edə bilirik və ölkəmizin mənafeələrini qoruya bilirik.

Mən sizin hamınıza cənsağlığı arzulayıram. Azərbaycanla əlaqələrinizi saxlayın, daimi edin. Tez-tez Azərbaycana gəlin. Burada, Avstriyada Azərbaycan icmasını daha da möhkəmləndirin. Sizə cənsağlığı, səadət və hər birinizə uzun ömür arzu edirəm. Sağ olun.*

* Görüşün sonunda respublikamızın rəhbəri soydaşlarımıza prezidentin həyat və fəaliyyətindən bəhs edən «Heydər Əliyev» kitabını bağışladı.

Avstriyada yaşayan azərbaycanlılar prezident Heydər Əliyevə kitablar və hədiyyələr təqdim etdilər.

**BMT-nin SƏNAYE İNKİŞAFI TƏŞKİLATININ – YUNİDO-nun BAŞ DİREKTORU
KARLOS MAQARİNOS İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Vyana

5 iyul 2000-ci il

Karlos Maqarinos: Hörmətli cənab Prezident! Xoş gəlmisiniz! Sizinlə görüşdən şərəf duyuram. Səfər proqramınızın çox gərgin olmasına baxmayaraq mənimlə görüşə vaxt ayırdığınıza görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Onu da deməyi özümə borc bilirəm ki, rəhbərlik etdiyim təşkilat Azərbaycanla əlaqələri daha da sıxlaşdırmağa böyük maraq göstərir.

Heydər Əliyev: Cənab Maqarinos! Səmimi sözlərinizdən məmnun qaldım. Avstriyaya rəsmi səfər proqramı həqiqətən çox gərgindir. Mən Vyanaı ancaq avtomobilin pəncərəsindən görürəm. Amma elə bu da məndə çox gözəl təəssürat yaradır. Vyana həqiqətən çox gözəl şəhərdir. Bu şəhərdə gözəl memarlıq abidələri, saraylarda çox gözəl təsviri sənət nümunələri vardır. Bu binanın özü də çox gözəldir.

Dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarından biri olan BMT ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin hazırkı vəziyyəti məni qane edir. Lakin mən YUNİDO-nun ölkəmizlə daha geniş əlaqələr qurmağa böyük maraq göstərməsindən çox məmnun qaldım.

Bazar münasibətləri, demokratik inkişaf yolu seçmiş müstəqil Azərbaycan Respublikasında hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu sahəsində mühüm işlər görülmüş, islahatların müvəffəqiyyətlə aparılması nəticəsində əldə olunmuş uğurlar çoxdur. Son illər ölkəmizin iqtisadiyyatının bütün sahələrində, o cümlədən sənayedə çox müsbət irəliləyişlər baş vermişdir.

Dünyanın bir çox ölkələri ilə Azərbaycan arasında həm neft sahəsində, həm də qeyri-neft sahələrində çox faydalı əlaqələr qurulur. Zəngin iqtisadi potensialı olan Azərbaycanda bir sıra müəssisələr BMT-nin sənaye inkişafı təşkilatı ilə yaxşı əlaqələr yaratmaq üçün geniş imkanlara malikdir.

Biz BMT-nin sənaye inkişafı təşkilatının respublikamızda həyata keçirmək niyyətində olduğu proqramları geniş müzakirə etməli, Azərbaycanın bir çox iri sənaye müəssisələri ilə YUNİDO arasında qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurulmasının perspektivləri və hər iki tərəfi maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə fikir mübadiləsi keçirməliyik.

VYANA MOTSAKT ORKESTRİNİN KONSERTİNİ DİNLƏDİKDƏN SONRA ORKESTRİN YARADICI KOLLEKTİVİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT*

Vyana,
Hofburq kral sarayı

5 iyul 2000-ci il

Heydər Əliyev: Çox uğurlu konsertə görə mən opera müğənniləri Marianna Kulikova və Markus Pelts, dirijor Ernst Ottenzamer və bütün ifaçılara, orkestrin rəhbərliyinə təşəkkürümü bildirirəm. Əladır. Mən sizi bütün orkestrlə və bu gözəl müğənnilərlə birlikdə Azərbaycana dəvət edirəm və düşünürəm ki, siz çox məmnun qalacaqsınız. Mən sizi Azərbaycanda gözləyəcəyəm. Azərbaycanda musiqini – klassik, simfonik musiqini, Motsartın, Ştrausun musiqisini çox sevirlər. Ölkəmizə gəlin.

Dirijor **Ernst Ottenzamer** respublikamızın rəhbərinə təşəkkür edərək dedi: Cənab Prezident, çox sağ olun, Azərbaycana mütləq gələcəyik.

Heydər Əliyev: Müğənni Marianna Kulikova, siz çox gözəl oxudunuz. Mən dirijorunuzla birlikdə sizi Azərbaycana dəvət edirəm. Siz orada böyük uğur qazanacaqsınız. Əladır, buna görə də mən sizi səmimi-qəlbədən Azərbaycana, Bakıya dəvət edirəm. Sağ olun.

Marianna Kulikova: Çox sağ olun, cənab Prezident.

Motsart orkestrinin xatirə kitabına
yazdığı ürək sözləri:

«Vyana Motsart orkestrinin konserti məni heyran etdi. Gözəl klassik musiqi əsərləri orkestrin ifasında böyük təsir etdi. Dirijor, orkestrin bütün ifaçıları, vokal artistləri mahnıları məharətlə ifa etdilər. Mən böyük həzz aldım. Səmimi-qəlbədən təşəkkür edirəm.

*Orkestrə yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram. Orkestri Azərbaycana dəvət edirəm.
Böyük hörmətlə,*

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyev*

5 iyul 2000-ci il».

* * *

Heydər Əliyev: Motsart orkestrinin konsertini mənimlə birlikdə dinlədiyinizə görə, Sizə, Avstriya Prezidenti Aparatı rəhbərinin müavini Alfons Klosa təşəkkürümü bildirirəm.

Mənim səmimi minnətdarlığımı federal prezident cənab Tomas Klestilə çatdırın. Mən bu səfərimdən çox razıyam və gözəl hissiyyatlarla Azərbaycana qayıdırəm. Hesab edirəm ki, səfər zamanı biz Avstriya–Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etməsi üçün çox faydalı işlər gördük.

Mənə göstərilən qonaqpərvərliyə, qayğıya, diqqətə görə cənab prezidentə təşəkkürlərimi çatdırmağınızı rica edirəm. Sizə də xidmətinizə görə təşəkkürümü bildirirəm.

---

* Концертя оркестр вя солистляр Мотсартын «Фигаронун тойу» операсындан Фигаронун арийасыны, кларнет цццн концертини, «Дон Жуан» операсындан Лепореллонун арийасыны, 40-гы симфонийасыны, «Кичик бир эея шяргиси»ни, «Сещрли флейта» операсындан Папагенонун арийасыны, Папагено иля Папагенонын дуетини вя башга ясярлярини бюйцк мящарятля ифа етдиляр.

AVSTRİYANIN NÜFUZLU MƏTBUAT ORQANLARINI TƏMSİL EDƏN JURNALİSTLƏRLƏ GÖRÜŞ* VƏ ONLARA MÜSAHİBƏ

Vyana,

*Azərbaycan prezidentinin iqamətgahı
«Imperial» oteli*

6 iyul 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Sabahınız xeyir olsun! Mən sizi dinləyirəm. Yəqin ki, siz mənim Avstriyaya səfərim haqqında təəssüratlarımı öyrənməyə gəlmisiniz.

Deyə bilərəm ki, təəssüratlarım çox yaxşıdır. Avstriyaya ilk rəsmi səfərim uğurlu olubdur. Bu səfərdə nəzərdə tutduğum məsələlərin hamısı həll ediləndir. Nəzərdə tutulmuş bütün görüşlər keçirilmişdir. Bu görüşlər çox işgüzar şəraitdə, dostluq, mehribanlıq şəraitində keçmişdir. Burada mənə çox gözəl, səmimi münasibət, mehribanlıq və qonaqpərvərlik göstərilmişdir. Səfərimdən razıyam.

Mən qeyd etdim ki, bu, Avstriyaya ilk səfərimdir. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Avstriya ilə Azərbaycan arasında əlaqələr yaranmış və müxtəlif səviyyələrdə inkişaf etmişdir. Nazirlər səviyyəsində, müxtəlif dövlət orqanları səviyyəsində həm Vyana, həm də Bakıda görüşlər keçirilmişdir. İndiyə qədər Avstriya ilə Azərbaycan arasında müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq etmək üçün bir çox müqavilə, saziş və memorandum imzalanmışdır.

Amma Avstriyaya mənim rəsmi səfərim, təbiidir ki, bizim əlaqələrimizi daha da yüksək səviyyəyə qaldırdı. Birincisi, federal prezident cənab Klestil ilə çox səmərəli, məzmunlu, ətraflı danışıqlarımız oldu. Biz bir çox əsas məsələləri müzakirə etdik. Bunların sırasında ikitərəfli Avstriya–Azərbaycan əlaqələri, beynəlxalq məsələlər və bizim üçün ən əsas məsələ olan Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həlli məsələləri var idi.

Bilirsiniz ki, bu il Avstriya ATƏT-də sədrlik vəzifəsini həyata keçirir. Buna görə də Vyana, həm də Bakıda olduğum zaman bütün görüşlərdə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll edilməsinə Avstriyanın təkə ATƏT-in üzvü və dünyanın nüfuzlu dövləti kimi yox, eyni zamanda bu il ATƏT-də sədrlik edən dövlət kimi yanaşması baxımından danışıqlar aparırdım.

Biz başqa məsələləri də müzakirə etdik. Mənim digər görüşlərim də oldu. Federal kansler cənab Şüssel ilə görüşdüm. Parlamentdə cənab Fişer ilə görüşüm oldu. Vyana meriyasını ziyarət etdim və orada da çox gözəl görüşlərimiz oldu.

Bilirsiniz ki, sizin ölkənin Xarici İşlər naziri indi ATƏT-in sədri vəzifəsini həyata keçirir. İyulun 16–17-də Xarici İşlər nazirinin bizim bölgəyə səfəri gözlənilir. Burada biz onunla Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həllinə dair danışıqlar prosesinin mövcud vəziyyəti haqqında geniş müzakirə apardıq.

Bütün görüşlərdə – federal prezidentlə, federal kanslərlə və Xarici İşlər naziri ilə görüşlərdə mən təkidlə xahiş etdim ki, Avstriya həm öz dövlət nüfuzundan istifadə edərək, həm də bu il ATƏT-in sədri olmasından istifadə edərək Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həllinə daha artıq səy göstərsin və ən əsası – biz əməli nəticə əldə edək.

Mən bütün bu danışıqlarda hiss etdim ki, Avstriya dövləti, hökuməti Dünya Birliyində tutduğu yerinə görə Azərbaycanın əhəmiyyətini həqiqətən çox qiymətləndirir, Azərbaycanla əməkdaşlığa çox maraq göstərir, Qafqazda Azərbaycanın coğrafi-strateji, coğrafi-siyasi vəziyyətini də qiymətləndirir və bunu Avstriya ilə əməkdaşlıq üçün çox əhəmiyyətli amil hesab edirlər. Mən hiss etdim ki, bizim barəməzdə çox yaxşı səmimiyyət var. Təbiidir ki, biz də və şəxsən mən də buraya ən səmimi hissiyyatlarla gəlmişik.

İqtisadiyyat Palatasında biz bir qrup biznesmenlə görüş keçirdik və iqtisadi əməkdaşlıq haqqında çox ətraflı danışıqlar apardıq. Mən onlara Azərbaycanın iqtisadiyyatı haqqında məlumat verdim, onları Azərbaycanla əməkdaşlığa dəvət etdim. Avstriya biznesmenləri üçün Azərbaycanda sərmayə qoyub yaxşı iş görmək imkanları olması haqqında məlumat verdim.

Bir də qeyd edirəm, mən buradakı görüşlərimdən çox razıyam. Təbiidir ki, Vyana şəhərində ilk dəfə olduğuma görə bu barədə də bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Gözəl şəhərdir! Biz Vyananın, Avstriyanın tarixini yaxşı bilirik. Ancaq kitablardan oxuduğumuz o qədər də dərin təəssürat yaratmır. Ümumiyyətlə, şəhərin özü, xüsusən tarix-memarlıq, heykəltəraşlıq abidələri, çox əzəmətli saraylar və bu sarayların həm xarici, həm daxili gözəlliyi, həm də bu saraylarda olan qiymətli rəssamlıq əsərləri çox böyük təəssürat bağışladı.

---

* Görüşdə Livia Klinql («Kuryer» qəzeti), Paul Zablondil (APA Agentliyi), Viland Şnayder («Di presse» qəzeti) və Cozef Kirxenqast («Standart» qəzeti) iştirak edirdilər.

Avstriya bitərəf ölkədir. O, iqtisadi cəhətdən çox inkişaf etmişdir. Mənə məlumat verdilər ki, Avropa Birliyindəki dövlətlər içərisində Avstriya öz iqtisadiyyatına görə təxminən beşinci yerdə durur. Əhalinin həyat, yaşayış səviyyəsi yüksəkdir. Burada keçmişdə olduğu kimi, yüksək mədəniyyət hiss etdik. Motsart orkestrinin konserti də mənə çox heyran etdi.

Bilirsiniz ki, ayın 4-də mənim proqramım çox gərgin idi, bir dəqiqə də boş vaxt yox idi. Həddindən çox görüşlər, danışıqlar nəzərdə tutulmuşdu. Bəziləri təəccüblənirdilər ki, biz nə üçün belə gərgin proqram tərtib etmişik. Amma mən isə istəyirdim ki, mümkün qədər çox iş görüm. Bütün bu gərgin işdən sonra, axşam saat 8-də Hofburq sarayındakı konsert salonunda Motsart orkestrinin konserti mənim bütün yorğunluğumu çıxartdı. Çox gözəl konsert idi.

Avstriyanın mədəniyyət sahəsində böyük, tarixi ənənələri var. Bunlar bizə yenə də kitablardan çox məlumdur. Hətta gərək ki, siz və ya kimsə mənə Bakıda sual vermişdi ki, «Avstriya» deyəndə birinci növbədə gözümlün qarşısına nəyi gətirirəm. Dedim ki, İohann Ştraus! Ancaq Avstriyanın musiqi mədəniyyəti təkcə İohann Ştrausla bitmir. Motsart, Bethoven, Haydn, Ştraus – atası da, oğlu da...

Sizə bir şey demək istəyirəm. Hörmətli prezident bizə yemək verdiyi zaman süfrə arxasında sərbəst söhbət edirdik. Onda mən Ştrausun həyatına və musiqisinə həsr olunmuş bir filmi xatırladım. Bu, «Vyana meşəsinin nağılı» filmidir. Ancaq təəssüflər olsun ki, süfrə arxasında olan sizin adamlardan heç kəsin bu filmdən xəbəri yox idi. Ola bilər ki, o vaxt gənc olublar və bu filmə fikir verməyiblər.

Bilirsiniz ki, İkinci Dünya müharibəsi zamanı sovet ordusu müttəfiqlərin qoşunları ilə birlikdə Vyana, Avstriyanı azad etmişdi, buradan bir çox qənimətlər götürmüşdü. Həmin film də bunların içərisində idi.

L i v i a K l i n q: Mən həmişə elə bilmişəm ki, bu qənimətlərin içərisində saatlar da olmuşdur. Bizdə belə deyirlər ki, ruslar Avstriyaya gələndən sonra bütün saatları özləri ilə aparmışlar.

H e y d ə r Ə l i y e v: Ola bilər, qənimət çox aparırlar. Bunu nə ediblər, bilmirəm. Ancaq o filmi rus dilinə çevirib bütün Sovetlər İttifaqında göstərirdilər. Çox gözəl bir filmdir. Mən o zaman, gənc vaxtlarımda kinoteatrda bu filmə bəlkə də on-on beş dəfə baxmışam. Mən bu filmi xatırladanda gördüm ki, heç kimin xəbəri yoxdur. Amma bir-iki saatdan sonra mən parlamentə gələndə parlamentin sədri cənab Fişer mənə dedi ki, ziyafətdən çıxandan sonra əmr verdim ki, bütün arxivləri axtarıb o filmi tapsınlar. O həmin filmin surətini mənə təqdim etdi. Düzdür, qutunu açmamışam, onun içərisindəkinin həqiqətən həmin film olub-olmadığını bilmirəm. Hər halda, Bakıda açıb baxacağam, gördüyüm həmin film olsa, çox məmnun qalacağam. Əgər o film olmasa, çalışacağam ki, keçmiş Sovetlər İttifaqının kino arxivlərindən filmi tapıb cənab Fişərə göndərim.

Motsart orkestrinin konsertinin proqramı çox zəngin idi. Dirijor çox məharətlə idarə edirdi, orkestr çox gözəl idi. Bizim xoşumuza gələn o idi ki, musiqiçilərin hamısı qədim formada, paltarlarda, parikdə idilər. İki vokalçı var idi, onlar da çox gözəl oxuyurdular. Ona görə də konsertdən qayıdıandan sonra mən elə hiss etdim ki, sanki o gün heç işləməmişəm.

İkinci gün, dünən mən bütün günü beynəlxalq təşkilatlarla görüşlərə həsr etdim. Hesab edirəm, Vyananın dünyada ən böyük rolu bir də ondan ibarətdir ki, burada bir çox beynəlxalq təşkilatların Avropa mərkəzləri yerləşir. Mən onların hamısı ilə görüşdüm. Çünki hər bir təşkilatla danışıq aparıb müəyyən məsələləri həll etməyə ehtiyacımız var. Onlar da bu görüşlərdən razı idilər, mən də razı idim.

Dünən də axşama qədər işlədik. Bir şeyə təəssüf edirəm: heç olmasa on dəqiqə imkanım olmadı ki, Vyananın küçələrini avtomobilsiz, piyada gəzim, binalara baxım. Gördüklərimin hamısı avtomobilin pəncərəsindən gördüyümdür. Əlbəttə, saraylarda olduğum zaman onların içərisini gördüm.

Gözəl ölkəniz, gözəl tarixiniz var. Avstriya bu gün də çox inkişaf etmiş ölkədir. Ona görə də xoşbəxt adamlarsınız. Mən sizə uğurlar arzulayıram.

S u a l: Cənab Prezident, birinci sualım belədir: Sizin fikrinizcə, Azərbaycan Avropa Şurasına nə vaxt daxil olacaq? İkincisi, Siz mətbuat konfransında dediniz ki, Azərbaycan ümid edir ki, bu ilin sonunadək Qarabağ probleminin həllində müəyyən irəliləyiş ola bilər. Bununla əlaqədar ölkəmizin Xarici İşlər naziri Ferrero-Valdnerin regionunuza səfərindən real olaraq nə gözləyirsiniz?

C a v a b: Mən unudum, bağışlayın. İyun ayının 28-də Strasburqda Avropa Şurasının Parlament Assambleyasında Azərbaycanın Ermənistanla birlikdə, eyni vaxtda Avropa Şurasına qəbul edilməsi haqqında qərar qəbul olunubdur. Parlament Assambleyasındakı Avstriya deputatlarının da hamısı Azərbaycanın qəbul olunmasına səs veriblər, bizə yardım ediblər. Mən buna görə təşəkkürümü bildirdim.

Ancaq bir mərhələ də var. O da budur ki, Parlament Assambleyasından sonra Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi bu məsələyə baxmalıdır. Ola bilər ki, onlar məsələyə bu ay baxsınlar. Hər halda, bizə deyiblər ki, sentyabr ayında Strasburqda, Avropa Şurasında Azərbaycanın bayrağını qaldıracağıq.

İkinci məsələ – Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll olunmasıdır. Bilirsiniz ki, Minsk qrupu 1992-ci ildə yaranıb. 1993-cü ildən mən Azərbaycanın prezidentiyəm və o vaxtdan indiyə qədər müxtəlif səviyyələrdə həddən artıq görüşlər keçirilibdir. Məsələn, onu deyə bilərəm ki, ATƏT-in 1994-cü ildə Budapeşt zirvə görüşündə, 1996-cı ildə Lissabon zirvə görüşündə və 1999-cu ilin noyabrında İstanbul zirvə görüşündə bu məsələni ən yüksək səviyyədə müzakirə etmişik.

Biz xatırladıq ki, bütün bu zırvə görüşlərində prezident cənab Klestil də iştirak edib və həmişə Azərbaycanın mövqelərini dəstəkləyibdir. Ancaq məsələ indiyə qədər həll olunmayıb. Bunun da səbəbi Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqə tutmasıdır. Ermənistan Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal etdiyinə görə öz üstünlüyünü hiss edir və bundan sui-istifadə edir. Onlar mümkün olmayan, ATƏT-in qərarlarına, beynəlxalq hüquq normalarına zidd olan tələblər irəli sürüblər, Dağlıq Qarabağa dövlət müstəqilliyi statusu verilməsini istəyirlər. Təbiidir ki, bu mümkün deyildir. Amma onlar bütün başqa təklifləri – hansılar ki, ATƏT-in zırvə görüşlərində öz əksini tapıb – qəbul etmirlər.

S u a l: Cənab Prezident, Siz Azərbaycanın mühüm coğrafi-strateji mövqeyindən danışdınız. Bildiyiniz kimi, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycan nefti ilə bağlı xüsusi coğrafi-strateji maraqları var. Eyni zamanda, Rusiya ABŞ-ın regionda həm iqtisadi, həm də siyasi cəhətdən güclənəcəyindən qorxur. Sizcə, bu baxımdan Dağlıq Qarabağ probleminin, eləcə də digər vacib problemlərin həlli ABŞ-la Rusiya arasında razılıq olmadan mümkündürmü?

C a v a b: Mümkün deyildir.

S u a l: Siz nikbinsinizmi, bununla razılaşmaq mümkündürmü?

C a v a b: Bəli, nikbinəm.

S u a l: Nə əsasla?

C a v a b: Çünki dünyada heç bir münaqişə daimi ola bilməz. Hər bir münaqişənin sonu var. Məsələn, keçən il, nəhayət, Ermənistan prezidenti Robert Köçəryanla Azərbaycan prezidenti arasında bir neçə təkbətək görüş olmuşdur.

Bu görüşlər zamanı hər iki prezident belə fikrə gəlmişdir ki, məsələni həll etmək, çıxış yolu tapmaq üçün hər iki tərəf kompromislərə getməlidir. Əgər biz bu kompromisləri müəyyənləşdirə, iki prezident arasında müəyyən bir razılığa gələ bilsək, onda məsələnin həll olunması asanlaşar. Ancaq siz dediyiniz kimi, gərək böyük dövlətlərin də bu məsələlərə ədalətli münasibəti olsun.

S u a l: Cənab Prezident, Siz Avstriyada investisiyalar barədə də danışdınız. Siz inanırsınız ki, Dağlıq Qarabağ problemi mövcud olduqca, Azərbaycana sərmayə gəlməsi mümkündür?

C a v a b: İnanıram, çünki Azərbaycana sərmayələr gəlir. Son beş ildə Azərbaycana 5 milyard dollardan artıq sərmayə gəlibdir. Biz dünyanın 32 böyük neft şirkəti ilə – bunlar 14 ölkəni təmsil edir – böyük müqavilələr imzalamışıq. Bu müqavilələrin icra müddəti 30 ildir. Amma hesab edirəm ki, bu müqavilələr XXI əsrin axırınadək və bəlkə sonra da davam edəcəkdir.

Bizim imzaladığımız bu müqavilələrə görə Azərbaycana 60 milyard dollar investisiya gəlməlidir. Əgər həmin ölkələr və dünyanın böyük neft şirkətləri arxayın olmasaydılar, təbiidir ki, Azərbaycana gəlməz, müqavilələri imzalamaz və böyük sərmayə də qoymazdılar.

S u a l: Mən bildiyimə görə 5 milyard dollar sərmayənin 3 milyard dolları neft sektoruna cəlb olunmuşdur. Eyni zamanda, sizin dediklərinizdən belə başa düşdüm ki, Azərbaycan təkcə neft sektoruna deyil, qeyri-neft sektoruna da investisiyaların cəlb edilməsinə çalışır. Məsələn, turizm sektoruna və digər sahələrə investisiya qoyula bilər. Ona görə də soruşmaq istərdim: Ermənistanla Azərbaycan arasında hər hansı sülh sazişi imzalanmasa, digər sahələrə güclü investisiya axını mümkündürmü?

C a v a b: Siz rəqəmləri dəqiq deyirsiniz: 3 milyard dollar neft sektoruna, 2 milyard dollar da qeyri-neft sektoruna gəlibdir. Əgər bu qısa müddətdə qeyri-neft sektoruna 2 milyard dollar sərmayə gəlibsə, demək, bundan sonra da gələcəkdir. Çünki bizim qeyri-neft sektorunda da çox cəlbedici sahələr var. Onlardan biri də turizmdir, siz bunu çox doğru dediniz.

S u a l: Cənab Prezident, mən planlaşdırılan neft kəməri haqqında sual vermək istəyirəm. Çərçivə sazişi imzalanmışdır. Lakin şübhələr var ki, əgər regionda vəziyyət sabitləşməsə, ABŞ sərmayəçiləri bu kəmərin çəkilməsinə vəsait ayırmayacaqlar. Siz isə dediniz ki, ola bilsin, bu kəmərin üç-dörd il ərzində tikilib istifadəyə verilsin. Bu o deməkdir ki, əgər vəziyyət sabitləşməsə də, üç-dörd ildən sonra neft kəmərinə istifadə etmək olar?

C a v a b: Bilirsiniz, indi iki neft kəməri işləyir: Bakı–Novorossiysk, Bakı–Supsa. Bu birincisi. İkincisi, əgər Amerikanın, yaxud da Avropanın neft şirkətləri gəlib sərmayə qoyublarsa, neft yataqlarında iş görür və neft hasil edirlərsə – indi böyük qaz yataqları da aşkar olunmuşdur – axı, bunu ixrac etməli, dünya bazarlarına çıxarmalıdırlar.

Bunun üçün də, təbiidir ki, artıq bizim müqavilə imzaladığımız Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin inşasına başlanmalıdır. Bilirsiniz ki, biz müqaviləni imzalamışıq və üç dövlətin – Azərbaycanın, Gürcüstanın və Türkiyənin parlamentləri bunu patifikasiya ediblər.

Yəni, əgər xarici şirkətlər bunun inşasına başlamasalar, onda nəyə görə neft hasilatını artırmaq üçün geniş işlər görürlər? Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri dünyada müzakirə mövzusunda çevrilibdir. Ola bilsin, bəziləri real vəziyyəti bilmədiklərinə görə səhv fikirlər irəli sürürlər. Bəziləri isə, sadəcə, bu layihənin əleyhinə olduqlarına görə belə fikirlər söyləyirlər.

Amma sizə həqiqəti mən deyirəm – bu məsələni mən bildiyim qədər heç kəs bilmir.

S u a l: Bu kəmərin inşasına Ermənistanın cəlb olunması mümkündürmü? Çünki iqtisadiyyatı zəif olan Ermənistan buna cəlb edildiyi halda nə isə qazana bilər.

C a v a b: İndi mümkün deyildir. Biz vaxtilə Ermənistana təklif etmişdik ki, neft kəməri Türkiyənin ərazisinə oradan keçsin. Biz bunu münaqişənin həll olunması üçün bir vasitə hesab edirdik. Amma onlar razı olmadılar. İndi onlar «oyundankənar» vəziyyətdədirlər.

S u a l: Siz şəxsi həyatınıza əsaslanaraq, Rusiyanın yeni seçilmiş prezidentinin siyasətini necə qiymətləndirirsiniz? O özünün bəyan etdiyi kimi, həqiqətən güclü prezident ola biləcək, ya yox? Keçmiş Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsindəki həmkarları bəzi məsələlərdə ona kömək edə bilirlərmə?

C a v a b: Bilirsiniz, son illər Rusiyada prezident çox zəifləmişdi. Yeltsin, demək olar ki, prezidentlik etmirdi. Ona görə cəmiyyət ölkəyə layiq prezident istəyirdi. Təbiidir, Rusiya elə bir ölkədir ki, orada insanlar, əhalinin əksəriyyəti istəyir ki, prezident güclü olsun. Yeltsindən sonra Putin meydana çıxdı və birinci addımları ölkədə tezliklə onun üçün populyarlıq yaratdı.

J u r n a l i s t: Onun ilk addımları müharibə oldu.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz müharibə deyirsiniz, amma o belə hesab edir ki, dövlətini möhkəmləndirir. Buna görə də əhalinin əksəriyyəti onu dəstəklədi. Rusiyanın bu həqiqətini bilmək lazımdır. Bəzən siz Qərbdə elə hesab edirsiniz ki, hər yerdə belə olmalıdır. Amma hər ölkənin öz xüsusiyyəti, hər xalqın öz mentaliteti var.

J u r n a l i s t: Amma hər yerdə əsgərlər ölür.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təbiidir, harada ki, müharibə gedir, əsgərlər ölür. Biz istəyirdikmi Azərbaycanın əsgərləri ölsünlər? Biz istəyirdikmi Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan tərəfindən işğal olunsun? Biz istəyirdikmi bir milyondan artıq vətəndaşımız qaçqın olsun və 7–8 ildir çadırlarda yaşasın? Biz bunu istəmirdik və bunun günahkarı deyilik. Amma Ermənistan bunu etdi. Ermənistan bu münaqişəni başlayanda Ermənistan da, Azərbaycan da hələ SSRİ-nin tərkibində idi. Ancaq güclü SSRİ hökuməti və şəxsən Qorbaçov bu münaqişənin qarşısını almədılar.

SSRİ dağılandan, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra da bu münaqişənin qarşısının alınması üçün, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının azad edilməsi üçün heç bir dövlət bütün beynəlxalq təşkilatlarda təsirli iş görmədi.

1992–1993-cü illərdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası Azərbaycan torpaqlarının işğal olunması ilə əlaqədar dörd qətnamə qəbul etdi. Bu qətnamələrdə göstərilirdi ki, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarından qeyd-şərtsiz çıxmalıdır. Amma Ermənistan bunu etmədi, qətnamələri yerinə yetirmədi.

1996-cı ildə ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə bir qərar qəbul olundu. Bu bizim üçün o qədər də əlverişli qərar deyildi, ancaq məsələnin sülh yolu ilə həllini müəyyən qədər təmin edərdi. ATƏT-in 54 üzvündən 53-ü bu qərarın lehinə səs verdi, təkcə Ermənistan buna etiraz etdi. Amma bu qərar da kağız üzərində qaldı və ATƏT heç bir şey etmədi ki, həmin qərar yerinə yetirilsin.

ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri üç böyük dövlətdir: Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa. Amma onlar indiyə qədər məsələni həll etmirlər. Nəinki həll etmirlər, hətta Ermənistanı Azərbaycana qarşı təcavüzkar kimi qiymətləndirmirlər.

Halbuki bu, hərbi təcavüzdür. Yəni silahlı qüvvələr müharibə edib, qonşu dövlətin – Azərbaycanın torpaqlarını işğal ediblər, işğal olunmuş torpaqlardan bir milyon azərbaycanlıyı zorla çıxarıblar. Bu, hərbi təcavüzdür. Hərbi təcavüzün buynuzu olmaz ki! Beynəlxalq hüquq normalarına görə bu, hərbi təcavüzdür. Amma ATƏT bunu hərbi təcavüz kimi qiymətləndirmir. Ona görə də ədalət yoxdur.

Azərbaycanda bu qədər qan töküldü, insanlar qırıldı, amma bir dənə böyük dövlət, Avropa dövləti Azərbaycanın hüquqlarını qorumadı. Yaxud, indi bizim bir milyondan artıq vətəndaşımız çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır, onların hüquqları tapdalanıbdir. Bir dövlət demir ki, onların hüquqları tapdalanıbdir.

Mən müharibənin, insanların qırılmasının tərəfdarı deyiləm. Ona görə də hələ altı il bundan öncə, 1994-cü ildə Ermənistanla atəşin dayandırılması haqqında saziş imzalamışım. Amma Azərbaycana qarşı ədalətsizlik də bizi incitmişdir.

S u a l: Mən Putinlə bağlı suala bir daha qayıtmaq istərdim. Siz uzun müddət Rusiyada işləmişiniz, zəngin siyasi təcrübəniz var. Ona görə də soruşmaq istərdik: hazırda Rusiya Çeçenistanda apardığı müharibəni antiterror əməliyyatı kimi qiymətləndirir. Əslində isə bu müharibədir, orada insanlar həlak olurlar. Sizcə, bunu müdafiə etmək mümkündürmü?

C a v a b: Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsini müdafiə etmək mümkündürmü? Mümkündürmü?

J u r n a l i s t: Bunun mənə dəxli yoxdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Necə yəni dəxli yoxdur? Siz mənə sual verirsiniz. Niyə dünyada ikili standart var? Siz bir yerə ciddi maraq göstərirsiniz...mən bunun əleyhinə deyiləm. Mən Çeçenistanda gedən müharibəni müdafiə etmirəm. Ancaq Avropada və bütün dünyada ikili standartın olmasından narazıyam.

J u r n a l i s t: Mən nə Ermənistanın, nə də Rusiyanın təcavüzünü dəstəkləmirəm, sadəcə, müharibənin əleyhinəyəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Onda mən səninlə razıyam və xahiş edirəm, Ermənistanın təcavüzünə də Rusiyanın təcavüzü kimi qiymət verəsiniz.

S u a l: Cənab Prezident, Siz dediniz ki, həmkarınız Köçəryanla apardığınız danışıqlarda bəzi kompromislər barədə razılığa gəlmisiniz. Bunları açıqlaya bilərdinizmi?

C a v a b: Yox, indi bunu açıqlamağa ehtiyac yoxdur. Çünki biz bu kompromisləri gərək tam razılaşıraq. Gərək Minsk qrupu ilə, başqası ilə razılaşıdırıla. Qarşıda hələ çox işlər var.

S u a l: Hazırda ATƏT-də sədrlik edən Avstriya Ermənistanın konstruktiv mövqe tutması üçün nə edə bilər?

C a v a b: Bunu ATƏT-in sədrindən soruşun.

S u a l: Siz ondan nə gözləyirsiniz?

C a v a b: Mən onunla çox ətraflı danışdım. Sizin Xarici İşlər naziri çox gözəl bir qadındır. Amma eyni zamanda ağıllı qadındır. Güman edirəm, o nəşə edə bilər. Bəzən qadınlar kişilərdən çox iş görə bilirlər.

S u a l: İstərdim Putinlə bağlı suala bir daha qayıdam. Siz inanırsınızmı ki, Putin öz mövqeyini gücləndirəcək, güclü prezident olacaq və sizin regionda daimi, davamlı sülhə və əmin-amanlığa nail ola biləcəksiniz?

C a v a b: Bilirsiniz, bunlar elə suallardır ki, birmənalı cavab vermək olmaz. Soruşursunuz ki, güclü prezident olacaq, Rusiyanı qaldıracaq, məsələləri həll edəcəkmiz? Mən bunları arzu edirəm. Hesab edirəm, indiyə qədər gördüklərim məndə elə təəssürat yaradıb ki, prezident Putin belə keyfiyyətlərə malikdir. Sizin suallarınızın cavabını gələcək göstərəcəkdir.

Mənim protokolumdakı vaxt qurtardı. Sizinlə söhbət etmək mənim üçün çox xoşdur. Görürsünüz ki, suallarınıza da çox açıq cavab verirəm. Mənimlə söhbətdən razı qaldınızmı?

J u r n a l i s t l ə r: Əlbəttə, çox sağ olun. *

* * *

Vətənə yola düşməzdən əvvəl, səfər günlərində ona iqamətgah kimi ayrılmış «İmperial» otelinin fəxri qonaqlar kitabına yazdığı ürək sözləri:

«Avstriyanın, Vyananın «İmperial» oteli böyük, zəngin, əzəmətli memarlıq abidəsidir. Bu abidə ilə tanış olmaqdan məmnun oldum. Oteldə yüksək səviyyədə göstərilən xidmət Avstriyaya səfərim zamanı mənim gərgin iş proqramımın həyata keçirilməsinə kömək etdi.

Təşəkkür edirəm. Otelin bütün işçilərinə yeni nailiyyətlər arzulayıram.

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyev*

6 iyul 2000-ci il»

---

* Heydər Əliyev «Kuryer» qəzetinin əməkdaşı xanım Livia Klinqlə onun Azərbaycanda olduğu zaman çəkilmiş şəkillərini hədiyyə etdi.

VYANADAN BAKIYA QAYIDARKƏN BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB

6 iyul 2000-ci il

S u a l: Cənab Prezident, səfərinizin nəticələrindən razısınız mı?

C a v a b: Mən çox razıyam. Hesab edirəm ki, çox uğurlu səfərdir və Azərbaycan üçün çox əhəmiyyətlidir. Bu səfərlər, yəni prezidentin, dövlət başçısının səfərləri iki məqsəd daşıyır: birincisi, Azərbaycanla səfər edilən ölkə arasındakı əlaqələri inkişaf etdirmək üçün yeni, əlavə tədbirlər görmək, ikincisi də Azərbaycanı daha yaxından tanımaq, Azərbaycanın həqiqətlərini çatdırmaq. Bunu mən nə üçün xüsusi qeyd edirəm? Təəssüflər olsun ki, indi Azərbaycan hələ çox ölkələrdə olduğu kimi tanınmır. Bəzən yüksək vəzifəli dövlət adamları da bunu bilmirlər. Mən bunu dəfələrlə demişəm, məsələn, Azərbaycanın çox əhəmiyyətli coğrafi-strateji vəziyyəti, zəngin təbii sərvətləri, Azərbaycan dövlətinin neft strategiyası, ölkəmizdə xarici şirkətlərin, sərmayəçilərin işləməsi – bunların hamısını müxtəlif səviyyələrdə bilirlər.

Ancaq çox yerlərdə rastlaşırım ki, təəssüflər olsun, 12 ildir davam edən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini dövlət başçıları, dövlət adamları, müxtəlif səviyyələrdə olan təşkilatlar istənilən dərəcədə bilmirlər. Bu münaqişədə Ermənistanın günahkar, təcavüzkar olduğunu, Azərbaycan torpaqlarının işğal edildiyini, ölkəmizdə bir milyondan artıq qaçqın olduğunu və məsələnin də məhz Ermənistan qeyri-konstruktiv mövqe tutduğuna görə indiyə qədər həll edilmədiyini bilmirlər.

Bu bizim üçün əsas məsələdir – hər dəfə mən hansı ölkəyə səfərə gedirəmsə, görürəm ki, bunu ya bilmirlər, yaxud səthi bilirlər. Danışqlar apararkən, bunu izah edərkən, xəritələrlə və başqa əyani vasitələrlə göstərəkən, nümayiş etdirərkən görürsən ki, həqiqətən, fikirləri dəyişir. O mənada yox ki, dərhal hesab edirlər ki, bu məsələni həll etmək olar, amma onlarda obyektiv təəssürat yaranır.

Bu baxımdan bu səfər çox əhəmiyyətli oldu. Çox görüşlər keçirdim. Mənim səfər proqramım həmişə gərgin olur. Bu dəfə də çox gərgin idi və hətta bir çox dövlət adamları təəccüb edirdilər ki, nə üçün belə gərgin proqram tutulubdur, bir-iki gün də vaxt ayırmaq olardı. Ancaq işimiz çoxdur, mən istədim ki, qısa müddətdə bu işləri görüm.

Bu səfərin bir xüsusiyyəti də ondan ibarətdir ki, Avstriya bir çox beynəlxalq təşkilatların – yəni ATƏT-in, yaxud Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bir çox təşkilatlarının Avropa mərkəzidir. Ona görə də mənim səfərimin ikinci gününün çox hissəsi həm ATƏT-də, həm də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qurumlarının oradakı mərkəzlərində görüşlərə həsr olundu. Bunlar da bizim üçün lazım idi.

Müqavilələr imzalandı – Avstriya ilə Azərbaycan arasında da, bəzi beynəlxalq təşkilatlarla da müəyyən müqavilələr, protokollar imzalandı. Hər halda, mən çox məmnunam. Bizim üçün çox əhəmiyyətli odur ki, orada beynəlxalq əlaqələr mərkəzi, institutu var – dövlət başçıları gələndə onu dinləmək istəyirlər. Bu dəfə də belə bir tədbir nəzərdə tutulmuşdu. Mən oraya getdim. Oraya səfirlər, yüksək səviyyəli mətbuat nümayəndələri, siyasi xadimlər toplaşırlar. Avstriyada həm ayrı-ayrı dövlətlərin bu ölkədəki səfirləri, həm də bir çox ölkələrin buradakı təşkilatlarda, məsələn, ATƏT-də və sairədə səfirləri var. Ona görə də çox maraqlı auditoriya idi.

Mən orada bir saatdan artıq çıxış etdim, vəziyyəti onlara anladım, suallara cavab verdim.

Bu gün səhər Avstriyanın mətbuat nümayəndələri ilə bir saatdan artıq söhbət apardım. Qəzetlər əvvəlcədən də Azərbaycan haqqında müsbət məqalələr dərc etmişdi – bir müddət öncə onların müxbirləri Azərbaycana gəlmişdilər, mən onlara müsahibə vermişdim. Biz orada olan zaman da səfərimizi müsbət işıqlandırırtdılar.

Qalan şeylərin hamısını siz televiziya da görəcəksiniz, hamısı çəkilibdir.

S u a l: Cənab Prezident, Siz ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri ilə Bakıda görüşərkən onlara öz iradlarınızı bildirdiniz. ATƏT-in hazırkı sədri ilə Avstriyada görüşünüz zamanı yeni təkliflər oldumu?

C a v a b: ATƏT-in sədri Avstriyanın Xarici İşlər naziridir, yəni Avstriya bu il ATƏT-ə sədrlik edir. Elə bu baxımdan da mənim Avstriyaya səfərim çox vacib idi. Sədrlik vəzifəsini, adətən, Xarici İşlər naziri həyata keçirir. Oranın Xarici İşlər naziri gözəl bir xanımdır. O buraya gələcək, onu görəcəksiniz. Onunla çox ətraflı söhbətim oldu. O, bu ayın 16–17-də bizim bölgədə – 16-da Ermənistanda, 17-də Azərbaycanda olacaqdır.

Təəssüflər olsun ki, o da məsələnin mahiyyətini və bizim apardığımız danışıqların, Köçəryanla mənim aramda olmuş danışıqların əsas məzmununu o qədər dərinləndirə bilmir. Ona görə də mənim bu görüşüm çox əhəmiyyətli oldu.

Ancaq mən ona nə irad tuta bilərəm? Bilirsiniz, ATƏT elə bir təşkilatdır ki, ildə bir ölkə ona sədrlik edir. Amma onun daimi işçiləri var. Bizim üçün isə daimi təşkilat məsələmizin həlli üçün ATƏT-in yaratdığı Minsk qrupudur, onun həmsədrləridir.

Keçən il ATƏT-ə sədrlik edən Norveç idi, Vollebek buraya gəlmişdi. Ondan qabaq sədrlik edən Polşa idi. Bilirsiniz ki, bu il Avstriyadır. Bunların fəaliyyətinin müəyyən əhəmiyyəti var. Amma əsas iş böyük dövlətlərdən asılıdır, indi Minsk qrupuna sədrlik edən Rusiyadan, Amerika Birləşmiş Ştatlarından, Fransadan asılıdır. Hər halda, mən ATƏT-in sədri ilə burada da çox ətraflı söhbət edəcəyəm.

S u a l: Cənab Prezident, bu günlərdə ABŞ-ın və Azərbaycanın Müdafiə nazirləri birgə bəyannamə imzalayıblar. Bunu necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Yaxşı qiymətləndirirəm. Düzdür, hələ bilmirəm, çünki Müdafiə naziri ilə sabah görüşəcəyəm. Ancaq hesab edirəm ki, bu, müsbət haldır.

S u a l: Cənab Prezident, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri dünən Yerevanda çıxış edərkən deyirdilər ki, bizim heç bir ümumi təklifimiz yoxdur, tərəflər kompromisli variantları özləri tapmalıdırlar. Bəs Avstriyanın Xarici İşlər naziri necə – o, yeni təkliflə gələcək, yoxsa?..

C a v a b: Gələr, görürük.

S u a l: Cənab Prezident, dünən parlamentdə Milli Məclisə seçkilər haqqında qanun üçüncü oxunuşda qəbul edildi. Bu qanuna Sizin münasibətinizi bilmək istərdik.

C a v a b: O qanunu mən təqdim eləmişəm, bunu bilirsiniz. Amma sonra müraciət etmişdim ki, bəzi dəyişikliklər olunsun. İndi gedirəm işə, baxım, görün vəziyyət necədir. Burada ayaqüstü bir şey deyə bilmərəm.

S u a l: Cənab Prezident, Sizin təkliflər parlament çoxluğu tərəfindən qəbul olunmadı. Siz həmin qanunu imzalayacaqsınız mı?

C a v a b: Baxım, bəlkə veto qoyacağam.

S u a l: Siz dediniz ki, beynəlxalq təşkilatlarla sənədlər imzalandı. ATƏT-lə hansısa sənəd imzalandı mı?

C a v a b: ATƏT-lə sənəd imzalamağa ehtiyac yox idi.

S u a l: Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə əlaqədar gələcək görüşlərinizdə Minsk qrupu həmsədrlərinin indiyədək verdikləri təkliflər yenidən müzakirə olunacaqmı?

C a v a b: Bilirsiniz, təkliflər o qədər olub ki, bilmirəm hansını deyirsiniz. Çox təkliflər olubdur. İndi burada dedilər ki, Yerevanda bəyan ediblər ki, təklifləri yoxdur. Ona görə də çox işləmək lazımdır.

S u a l: Bu onu göstərmirmi ki, ATƏT artıq kənara çəkilmək istəyir?

C a v a b: Yox, ATƏT kənara çəkilmir, qətiyyətlə kənara çəkilmir. Ancaq Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri görüşməyə başlayanda, sadəcə, bir az fasilə verdi ki, bu görüşlər nəticəsində nəşə həll olunsun ki, onlar bunun icrasında iştirak etsinlər. ATƏT-siz biz heç bir şey edə bilmərik. Biz danışıq, hansısa razılığa gələ bilərik. Əgər razılığa gələsək, onu sənədləşdirmək, həyata keçirmək çox çətin məsələdir. Siz elə təsəvvür eləməyin ki, məsələn, hansısa variantla münaqişənin həlli barədə saziş imzalasaq, hər şey qurtarır. Yox! Sonra bundan da çətin zaman gəlir. Təsadüfi deyil ki, ATƏT-in həmsədrləri burada bəyan etdilər – siz bunu eşitdiniz – onlar bir-iki həftə öncə Cenevrədə yığılmışdılar, 20-dən artıq beynəlxalq maliyyə mərkəzinin nümayəndələri ilə danışıqlar aparmışdılar. Prezident Klinton da, prezident Şirak da dəfələrlə bəyan ediblər. Bilirsiniz ki, səfərdən bir neçə gün öncə prezident Şirakla telefonla danışırdım. Prezident Şirak mənə dedi ki, ayın 1-dən onlar Avropa Birliyində sədrlik edəcəklər, sədrlik fəaliyyətindən də, başqa imkanlardan da istifadə edəcəklər. Sülh əldə olunandan sonra rayonların bərpası və ümumiyyətlə, çox işlərin görülməsi üçün biz onlarsız heç bir şey edə bilmərik.

Lakin sülh əldə olundu, bəli, torpaqlarımız azad edildi, insanlar qayıtdı – orada nə var, hər şey dağılıbdır. Torpağa qayıtmaq həqiqətən böyük bir hadisə olacaqdır. Ancaq yəqin ki, oraya qayıdanda ilk vaxtlar çadırları söküb orada quracaqlar. Çünki ev yox, eşik yox, hər şey dağılıbdır – yollar, kommunikasiyalar dağılıbdır.

Biz bunları beynəlxalq birliklə bir yerdə bərpa edə bilərik. Ona görə xeyli vaxt bundan sonra da ATƏT-in rolu qalacaqdır. Məsələn, əgər münaqişə bu il həll edilsə, biz bir neçə il buna möhtac olacağıq.

S u a l: Cənab Prezident, ümumiyyətlə, Ermənistan tərəfinin imkanlarını, onun indiki vəziyyətini necə qiymətləndirirsiniz? Oskanyan da ATƏT-in həmsədrlərini məzəmmət edib ki, regiona gec-gec gəlirlər. Digər tərəfdən də, Keri Kavano çıxışında demişdir ki, istər Ermənistan, istərsə də Azərbaycan prezidentlərinin söyləri onların sülhə nail olmağa cəhd göstərdiklərini bildirir.

C a v a b: Sən özün öz sualına cavab verdin.

S u a l: Cənab Prezident, parlamentə seçkilər haqqında qanun qəbul olunduqdan sonra müxalifət bildirdi ki, seçkiləri boykot edəcəkdir. Onlar bildirirlər ki, ümid yalnız prezidentədir. Prezident bu qanuna baxacaqmı? Sizin fəaliyyətiniz dövründə ilk dəfədir ki, parlament prezidentin təklifindən imtina etmişdir. Siz qərarınızda israrlı olacaqsınız mı?

C a v a b: Mən sizə dedim ki, hələ heç bir şey bilmirəm. İşə gedim, baxaram. Əgər mənim təklifimi qəbul etməyiblərsə, əlbəttə ki, bu mənim üçün bir az yaxşı hal deyildir. Bir də əgər nəzərə alsaq ki, hamınız – o cümlədən müxalifət də – öyrənmisiniz ki, Milli Məclis Heydər Əliyevin dediyinin hamısını təsdiq edir, indi görürsünüz, Milli Məclis özündə cəsarət tapıb mənim təkliflərimin bəsisini qəbul etməyibdir. Bu elə məsələdir ki, mən sizə heç bir şey deyə bilmərəm. Mən Milli Məclislə görüşəcəyəm, vəziyyəti öyrənəcəyəm. Bundan sonra öz qərarımı qəbul edəcəyəm.

S u a l: Cənab Prezident, Siz Mərkəzi Seçki Komissiyası haqqında qanunu imzaladınız. YAP-ın üzvü olan deputatlardan bəziləri toplantı keçirib bildiriblər ki, MSK haqqında qanuna yenidən baxılmalıdır, çünki orada boşluqlar var və müxalifət bundan istifadə edə bilər.

C a v a b: Qızım, bu demokratiyadır. Demokratiyanı tək-cə müxalifətdə olan deputatlar ifadə etməlidirlər? Demokratiyanı hamı ifadə etməlidir. YAP-çılar bəzən mənim əleyhimə də sözlər danışirlar. Mən heç vaxt bundan incimərəm. Bu onların öz fikridir. Xüsusən YAP-dan olan deputatlar bəzən qəzetdə elə şey yazırlar ki, baxıram, heç müxalifətdə olan adam belə şey yazmır. Amma mən bundan narazı olsam, yaxud da irad tutsam düzgün olmaz. Gərək yavaş-yavaş hamımız – YAP-çılar da, müxalifət də, siz də, biz də demokratiyaya öyrənək. Sağ olun.

MONQOLUSTANIN PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB NATSAQIYN BAQABANDIYƏ

Hörmətli cənab Prezident!

Monqolustanın milli bayramı – Xalq inqilabı günü münasibətilə Sizə və dost monqol xalqına səmimi salamlarımı və təbriklərimi yetirir, Sizə və Monqolustanın bütün vətəndaşlarına sülh, əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Monqolustan arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi xalqlarımızın mənafeyinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

QAZAXISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATI-ALİLƏRİ
CƏNAB NURSULTAN NAZARBAYEVƏ

Hörmətli Nursultan Abişeviç!

Sizi əlamətdar yubiley – doğum gününüzün 80 illiyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Siz qazax xalqına mürəkkəb tarixi dövrdə başçılıq edirsiniz. Suveren Qazaxıstanın ilk prezidenti kimi, Siz öz düşünülmüş və uzaqgörən siyasətinizlə ölkənizi müstəqillik, demokratiya və iqtisadi dəyişikliklər yolu ilə inamla irəli aparırsınız.

Qardaş qazax xalqının tərəqqisi və firavanlığı uğrunda yorulmadan fəaliyyət göstərməyiniz Sizə yüksək nüfuz və hörmət qazandırmışdır.

Xalqlarımız və dövlətlərimiz arasında dostluq, əməkdaşlıq və mehriban qonşuluq münasibətlərinin inkişaf etdirilib möhkəmləndirilməsinə Siz sanballı töhfələr verirsiniz.

Əminəm ki, qlobal əhəmiyyətli regional layihələrin həyata keçirilməsi sahəsində birgə söylərimiz regionda sülh və sabitlik işinə, ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın daha da genişlənməsinə və dərinləşməsinə xidmət edəcəkdir.

Mən qarşılıqlı hörmət, etimad və səmimiyyət duyğularına əsaslanan şəxsi münasibətlərimizi yüksək qiymətləndirirəm.

Əziz Nursultan Abişeviç, Sizə möhkəm cansağlığı, səadət və qardaş Qazaxıstanın daha da çiçəklənməsi naminə dövləti fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram.

Dərin hörmətlə,

Bakı şəhəri

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

VENESUELA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB HUQO ÇAVES FRİASA

Hörmətli cənab Prezident!

Venesuela Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizə və dost Venesuela xalqına səmimi salamlarımı və təbriklərimi yetirir, Sizə cansağlığı və uğurlar, ölkənizə sülh, tərəqqi və firavanlıq arzulayıram.

Əmin olduğumu bildirirəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Venesuela Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri getdikcə genişlənəcək, xalqlarımızın mənafeyinə, bütün dünyada sülhün və əmin-amanlığın möhkəmlənməsinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

**QƏMƏR ADALARI FEDERAL
İSLAM RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB KOLONEL AZALİ ASSUMANİYƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Qəmər Adaları Federal İslam Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik elan edilməsi günü münasibətilə Sizi və Qəmər adalarının dost xalqını ürəkdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizə firavanlıq və əmin-amanlıq arzulayıram.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafı xalqlarımızın tərəqqisinə və rifahına xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

ƏRƏB ÖLKƏLƏRİ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

7 iyul 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli qonaqlar, Azərbaycana xoş gəlmisiniz!

Hörmətli Şeyxülislam sizinlə yaxın əlaqədədir və mən bilirəm ki, burada görüşlər keçirmisiniz. Mədəniyyət, ədəbiyyat sahəsində bəzi görüşləriniz olubdur.

Mənə verilən məlumata görə, siz çox işlərlə məşğulsunuz, xeyriyyəçilik işləri görürsünüz. Bu çox gözəldir. Azərbaycana gəlməyinizdən də mən çox məmnunam. Bilirsiniz ki, mən ölkədə yox idim, Avstriyaya getmişdim, dünən axşam dönmüşəm. Mən ölkədə olmayanda da işlər çox tökülür qalır. Hörmətli Şeyxülislam xahiş etdi ki, sizinlə görüşüm. Proqramın çox çətin olmasına baxmayaraq, mən də sizinlə görüşməyə vaxt tapmışam. Buyurun, sizi dinləyirəm.

Əbdəl-Əziz Səud əl-Babteyn (*Küveytdən gəlmiş məşhur xeyriyyəçi və iş adamı şeyx*): Qiymətli vaxtınızdan bizə ayırdığınız üçün mən öz adımdan və həmkarlarım, qardaşlarım, dostlarım adından Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Sizinlə birlikdə olmaqdan özümüzü xoşbəxt sayırıq. Mənim üçün şərəfdir ki, ölkəmizin başçısı, əlahəzrət şeyx Cabir əl-Əhmədin salamını sizə yetirirəm. Ümumiyyətlə isə, bütövlükdə ərəb xalqının salamlarını sizə yetirirəm.

Eyni zamanda xüsusi olaraq Küveyt xalqının salamlarını sizə yetirirəm. Azərbaycan xalqının Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qaldığı dövrdə keçirdiyi hissləri Küveyt xalqı da təcavüzlə qarşılaşarkən keçirmişdir. Biz hər dəfə Azərbaycana səfər edərkən qəlbimizdəki məhəbbətiniz daha da artır. Xüsusilə, ölkənizdə bu cür irəliləyişi hər dəfə görəndə özümüzü daha xoşbəxt hesab edirik.

Şəxsən mən bir neçə dəfə sizin ölkənizə gəlmişəm və buraya sərmayə qoymaq fikrim olubdur. Körfəz ölkələrində də belə fikirdə olanlar az deyildir. Təbii ki, sərmayə qoymaq üçün sərmayədarlar ölkədə sabitlik olmasını istəyirlər. Biz bunun şahidiyik ki, ölkənizdə sabitlik vardır və buraya sərmayə qoymaq fikrimizi sizə bildiririk.

Eyni zamanda biz əl-Əzhər Universitetində təhsil alan tələbələrə yardım fondu yaratmışıq. Həmin universitetdə azərbaycanlı tələbələrin böyük bir qrupu da təhsil alır. Arzu edirik ki, həmin tələbələr buraya qayıdıandan sonra öz ölkələrinə xidmət göstərmək üçün, ölkələrinin tərəqqisi üçün əllərindən gələni etsinlər.

Biz Sizin müdrik rəhbərliyiniz sayəsində Azərbaycana daim inkişaf və tərəqqi arzulayırıq. İcazə verin, fürsətdən istifadə edərək, möhtərəm şeyx həzrətlərinə təşəkkürümü bildirim. O bizim rahatlığımız, səfərimizin yaxşı keçməsi üçün əlindən gələni edir. Buna görə də biz qəlbən onu Küveytin və yaxud ərəblərin Azərbaycandakı səfiri kimi qəbul edirik.

İndi isə icazə verin, həmkarlarımı Sizə təqdim edirəm.

Biz Sizi Küveytdə böyük səbirsizliklə gözləyirik. Bir il–il yarım bundan əvvəl Siz vəd etmişdiniz. Ona görə də biz bu səfərin həyata keçirilməsini böyük səbirsizliklə gözləyirik. Təşəkkür edirəm.

Heydər Əliyev: Sağ olun. Sizə təşəkkür edirəm ki, nümayəndə heyətinizin üzvlərini mənə təqdim etdiniz. Çox mötəbər nümayəndə heyətiniz var. Mən çox məmnunam ki, siz hamınız Azərbaycana gəlmisiniz, ölkəmizlə tanış olursunuz. Hiss etdim ki, Azərbaycanda ilk dəfə deyilsiniz. Qeyd etdiniz ki, Azərbaycandakı bu inkişafı, sabitliyi görürsünüz və buna görə də Azərbaycana sərmayə qoymaq fikrindəsiniz.

Mən bunu dəstəkləyirəm. Sizi əmin edə bilərəm ki, indi Azərbaycanda xarici sərmayəçilərin fəaliyyət göstərməsi üçün həqiqətən, çox gözəl imkanlar yaranıb. Birincisi, sizin qeyd etdiyiniz kimi, ölkədə sabitlik var və artıq dönməzdir. Yəni bu sabitlik həmişə olacaqdır. Hər bir sərmayəçi üçün sabitlik xüsusi rol oynayır.

İkincisi, xarici sərmayəçilərin işini təmin etmək üçün bizim çox əlverişli qanunlarımız var. Bunlar həm xarici sərmayəçilərə sərmayə qoymaq imkanları yaradır, həm də sərmayəçilərin hüquqlarını qoruyur. Yol sizin üçün açıqdır. İndi hər şey sizdən asılıdır. Buyurun, gəlin, sərmayə qoyun və öz sərmayənizdən faydanızı götürün.

Təbii ki, gördüyünüz işlər yaşayacaqdır. Mən bilirəm, siz çox yerlərdə məktəblər, xəstəxanalar, universitetlər tikmişiniz. Bunlar da çox əhəmiyyətlidir.

Qeyd etdiniz ki, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünü siz daha da yaxşı hiss edə bilərsiniz, çünki vaxtilə özünüz belə bir təcavüzə məruz qalmışdınız. Mən o günləri xatırlayıram. Doğrudan da, İraq tərəfindən sizin ölkəyə qarşı hərbi təcavüz edilmişdi və bu, ölkənizə çox zərərlər gətirmişdi. Amma tezliklə sizə yardım etdilər və bunun nəticəsində də təcavüzdən tezliklə xilas oldunuz. Təcavüzkarı da cəzalandırdılar, indi də öz cəzasını çəkir.

Ancaq Azərbaycana edilən təcavüzün qarşısını heç kəs almayıbdır. Bəzi ölkələr isə təcavüzkara – Ermənistana kömək göstərişlər və indi də kömək edirlər. Bilirsiniz ki, Azərbaycanın torpaqlarının 2– faizi işğal olunubdur. Bir milyondan artıq azərbaycanlı – müsəlman öz yerindən-yurdundan çıxarılıb və çox illərdir ki, çadırlarda yaşayırlar.

Bizim yardıma ehtiyacımız var. Əgər siz xeyriyyəçilik işinizdə yerindən-yurdundan didərgin düşmüş həmin qaçqınları nəzərə alsanız, çox xeyirxah iş görmüş olarsınız. Bu, Allaha da çox xoş gedər. Rica edirəm, bu barədə bir az düşünün.

Qahirədə oxuyan azərbaycanlı tələbələrə yardımınıza, qayğınıza görə sizə təşəkkür edirəm. Güman edirəm ki, sizin Azərbaycana daha çox yardım etməyə imkanlarınız vardır.

Ölkənizin əmirinin, dostumun mənə göndərdiyi salamlara görə təşəkkür edirəm. Hörmətli dostum əmir Cabir əs-Sabahın dəvətini mən çoxdan almışam, ürəyim çox istəyir ki, Küveytə gedim. Birincisi, sizin ölkəni görməmişəm, ikincisi də, qardaşlarımla görüşmək istərdim. Bu dəvəti mütləq həyata keçirəcəyəm. Amma indi yəqin ki, sizdə havalar bizdə olduğundan da istidir.

Əbd əl-Əziz Səd əl-Babteyn: Bizdə havanın istiliyi 50 dərəcədən yuxarıdır.

Heydər Əliyev: Ola bilər ki, indi əmir də ölkədə yoxdur, sərin yerlərə gedibdir.

Əbd əl-Əziz Səd əl-Babteyn: O ölkədədir. Çoxları gedib, təkcə əmir ölkədədir.

Heydər Əliyev: Görürsünüzmü, mən sizin xasiyyətinizi bilirəm. Mən bu dəvəti mütləq həyata keçirəcəyəm. Xahiş edirəm mənim salamlarımı, hörmət və ehtiramımı əziz dostum əmir Cabir əs-Sabaha çatdırasınız. Mən sizin ölkənizlə dostluğu Azərbaycan üçün çox əhəmiyyətli hesab edirəm.

Oktyabr ayında Qətərdə İslam Konfransı Təşkilatının zirvə görüşü olacaqdır. Əgər sizin əmir orada olsa, onunla görüşərək və mənim səfərim üçün yaxşı bir vaxt müəyyən edərik. Mən sizə uğurlar arzulayıram.

Əbd əl-Əziz Səd əl-Babteyn: İcazə versəydiniz bir söz deyərdim. Keçən il Sizə vəd etmişdik ki, qaçqın düşərgəsində məktəb tikib istifadəyə verəcəyik. Biz o vədimizə əməl etmişik. Bu gün Sizinlə görüşdüyüm üçün başqa bir iş görməyi, yerinə yetirməyi vəd edirəm. Biz bilirik ki, Siz dünən Avstriyadan vətəninizə gec qayıtmısınız və vaxtınız məhduddur. Mənim Sizdən bir xahişim var. Təbiidir ki, biz Sizin vaxtınızın az olduğunu bilirik və bunu qiymətləndiririk. Təşəkkür edirik ki, bu gün bizim üçün vaxt tapdınız. Bizim bu axşam bir ziyafətimiz vardır. Əgər imkanınız olarsa, vaxt tapıb gəlsəniz biz Sizin iştirakınızdan şad olarıq.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Təşəkkür edirəm.

Adil Abdulla əl-Fələh (*Beynəlxalq Asiya Müsəlmanları Komitəsi İdarə Heyətinin sədri*): Zati-aliləri cənab prezidentin vaxtının az olmasına baxmayaraq bizim üçün bu şəraiti yaratdığına və bizə bu şərafi göstərdiyinə görə bir daha minnətdarlığımızı bildiririk. Bu gün şeyx Əbd əl-Əziz əl-Babteynə göstərilən diqqət və qayğı, onun mükafatlandırılması, ona elmi dərəcə verilməsi eyni zamanda bütün Küveyt xalqına olan hörmətin, diqqətin bir təzahürüdür, ölkələrimiz arasında dostluğun, qarşılıqlı ehtiramın daha da möhkəmləndirilməsinə həm bu gün, həm də gələcək üçün möhkəm zəmindir.

Mən sizinlə bu görüşümüzdən istifadə edərkən, Asiya Müsəlmanları Komitəsi haqqında çox müxtəsər, qısa bir şey demək istəyirəm. Asiya Müsəlmanları Komitəsi Azərbaycanda 1992-ci ildən fəaliyyət göstərir. Bu komitə, hesab edin ki, həm də sizin komitənizdir. Onun fəaliyyəti bir çox sahələri – xeyriyyə, mədəni, din və bir sıra başqa sahələri əhatə edir. Azərbaycan onun fəaliyyətində, məcazi mənada desək, «şir payı» – çox böyük bir pay götürübdir. Bu vaxta qədər də mən çox düşünürəm – bunun səbəbi nədir ki, komitənin fəaliyyətinin böyük bir hissəsi Azərbaycana verilibdir?

Mən elə düşünürəm ki, bu, Azərbaycana olan sevgi-məhəbbətdir. Mən hesab edirəm ki, cənab Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadənin səyinin nəticəsidir ki, komitənin burada xeyriyyə işləri uğurla həyata keçirilir.

Gördüyümüz işlərdən biri 1993-cü ildə Sizin həyatınıza və fəaliyyətinizə həsr edilmiş kitabın ərəb dilinə tərcümə olunub ərəb ailələri arasında yaymağımız oldu. Azərbaycanın Qahirədəki səfiri İsrafil Vəkilovun köməyi ilə, onunla əməkdaşlıq şəraitində biz bunu həyata keçirə bildik. Bu gün də biz Küveyt dövlətinin əmiri şeyx Cabir əs-Sabahın həyat və fəaliyyətinə həsr edilmiş kitabın Azərbaycan dilinə tərcüməsinin yayılmasına nail olduq.

Zati-aliləri, biz Azərbaycanda gördüyümüz nailiyyətlərə görə Sizi təbrik edirik. İcazə verin, Sizin müdrikliyiniz, rəhbərliyiniz sayəsində Azərbaycanın ən gərgin, ən çətin mərhələlərini keçə bildiyinizə görə Sizə öz heyranlığımı bildirim. Mən Sizin çıxışlarınızı, nitqlərinizi izləyirəm və islam hüququnun, islam əxlaqının bu ölkədə geniş yayılması üçün Sizin göstərdiyiniz səyləri yüksək qiymətləndirirəm. Asiya Müsəlmanları Komitəsinin 1993-cü ildən başlanmış fəaliyyəti xüsusilə qaçqınlara həsr olunmuş konfransdan sonra daha geniş inkişaf etmişdir. Yəni o konfransdan sonra bizim ölkələrdə qaçqınların məsələləri ilə məşğul olan bütün təşkilatların fəaliyyətinin məqsədyönlü şəkildə istiqamətləndirilməsinə nail ola bilmişik. Biz qaçqınların problemləri ilə, demək olar ki, gündəlik məşğul oluruq. Mən hər gün komitənin nümayəndəlikləri ilə əlaqə saxlayıram və onlardan kifayət qədər məlumat alıram. Öyrənirəm ki, qaçqınlara hansı yardımlar göstərilib, vəziyyət necədir.

Qaçqınlarla bağlı bizim bəzi təkliflərimiz, fikirlərimiz vardır. Bu təklifləri Baş nazirin müavini, Dövlətqaçqınkomun sədri Əli Həsənova təqdim etmişik. Biz Sizdən icazə istəyirik ki, qaçqınların işləri ilə, onların problemləri ilə daha məqsədyönlü, daha faydalı, səmərəli məşğul olmaq üçün xüsusi bir komissiya yaradılmasına razılıq verəsiniz.

Asiya Müsəlmanları Komitəsi öz xeyriyyəçilik fəaliyyətini daha da artıraraq digər sahələrə də keçməyə başlamışdır. Bu komitə Azərbaycanla Küveyt arasında bir vasitəçi, bağlayıcı təşkilat rolunu oynayır. Biz Azərbaycana etdiyimiz hər səfər zamanı ən önəmli adamlarımızı, şəxsiyyətlərimizi buraya gətiririk ki, bu işlərdə bizə yardımçı olsunlar. Biz istərdik elə bir müəssisə yaradaq ki, orada iki yüz, üç yüz, bəlkə də min nəfər işləyə bilsin. Bu, min nəfərin vəziyyətinin yüngülləşdirilməsinə kömək edər. Mən onu demək istəyirəm ki, bizim tacirlərimizin, iş adamlarımızın Azərbaycanda işləmək üçün olduqca böyük istəkləri vardır. İnşallah, Sizin diqqətiniz və qayğınız sayəsində onlar burada əllərindən gələni etməyə hazır olduqlarını bildirirlər. Tacirlərdən, iş adamlarından başqa, burada yazıçılar, ədiblər vardır ki, onların Azərbaycan haqqında yazıları ilə minlərlə, on minlərlə oxucu tanış olur.

Zati-aliləri cənab Prezident, eyni zamanda Sizə məlumat verirəm ki, biz Azərbaycan – Küveyt Dostluq Cəmiyyətinin yaradılmasını bitirmək üzrəyik. Küveyt tərəfindən bu cəmiyyətə tanınmış xeyriyyəçi, iş adamı şeyx Əbd əl-Əziz Səud əl-Babteyn başçılıq edir.

Bu fürsəti bizə verdiyinizə, öz fikirlərimizi Sizə çatdırmağa imkan yaratdığınıza görə Sizə bir daha minnətdarlığımızı bildiririk.

Mən öz adımdan və dostlarım adından Sizə təşəkkürümü yetirirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Asiya Komitəsinin Azərbaycanla əlaqədar gördüyü işlərə görə sizə təşəkkür edirəm.

Asiya Komitəsinin Bakıda keçirdiyi konfrans mənim xatirimdədir. Yəqin siz də xatırlayırsınız ki, mən o konfransda iştirak etmişəm və nitq söyləmişəm. Ona görə də sizin verdiyiniz məlumatlar məni sevindirir ki, o konfransdan sonra iş güclənibdir. Küveyt–Azərbaycan Dostluq və Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin yaradılması təklifini də mən dəstəkləyirəm və cənab Əbd əl-Əziz Səud əl-Babteynin bu işə rəhbərlik etməsi, təbiidir ki, bu cəmiyyətin fəaliyyətinin çox güclü olmasını təmin edəcəkdir. Azərbaycan tərəfdən bu cəmiyyətə rəhbərlik edəcək şəxsi biz təyin edərək.

Hamınızı Azərbaycanda qaçqın vəziyyətində yaşayan insanlara yardımınızı əsirgəməməyə bir daha çağırıram. Yardımınızı əsirgəməyin, hətta artırmağa çalışın.

Təşəkkür edirəm. Mənim salamlarımı Küveyt xalqına, Küveyt əmiri şeyx Cabir əl-Əhmədə çatdırın. Sağ olun.

**YAPONİYANIN BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB YOŞİRO MORİYƏ**

Hörmətli cənab Baş nazir!

Yaponiyanın Baş naziri vəzifəsinə yenidən seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan ilə Yaponiya arasında daim genişlənməkdə olan dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm. Əminəm ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr bundan sonra da xalqlarımızın rifahı naminə dərinləşəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Yaponiya xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 iyul 2000-ci il

**MEKSİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB VİSENTE FOKS KESADAYA**

Hörmətli cənab Prezident!

Meksika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan Respublikası ilə Meksika Birləşmiş Ştatları arasında təşəkkül tapmış dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm. Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın rifahı naminə daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Meksika xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 iyul 2000-ci il

**DÜNYA BANKININ AZƏRBAYCAN,
GÜRCÜSTAN VƏ ERMƏNİSTAN ÜZRƏ DİREKTORU CUDİ OKONNOR İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

8 iyul 2000-ci il

Heydər Əliyev: Azərbaycanı xoş gəlmisiniz! Biz Dünya Bankı ilə əlaqələrimizi çox əhəmiyyətli hesab edirik. Əməkdaşlığımız da Azərbaycan üçün çox faydalıdır. Təbii ki, biz bu əməkdaşlığı bundan sonra da davam etdirəcəyik. Ona görə də mən sizin səfərinizi bir daha əhəmiyyətli hesab edirəm.

Baş nazir mənə məlumat verdi ki, siz bir neçə dəfə nazirlərlə və başqaları ilə görüşmüşünüz. Bu çox yaxşıdır. Sizə aid məsələlərin hamısını müzakirə etmişiniz. Yəqin ki, mənə qısa məlumat verə bilərsiniz.

Cudi Okonno: Bəli, mən Sizə məlumat verə bilərəm. Cənab Prezident, hər şeydən öncə, icazə verin, Dünya Bankının prezidenti cənab Vulfensonun salamlarını və xoş arzularını Sizə yetirim və Azərbaycanı yenidən ziyarət etməyimdən məmnunluq duyduğumu bildirim. Azərbaycan ilə Dünya Bankı arasındakı əlaqələri və əməkdaşlığı genişləndirməyin mühümlüyü barədə Sizin söylədiyiniz fikirlər, şübhəsiz ki, bizim üçün çox xoş və sevindirici xəbərdir. Həm Dünya Bankının üzvü kimi, həm də bu Beynəlxalq Maliyyə Təşkilatının sahiblərindən biri kimi, Azərbaycanın Dünya Bankının nəzarətində və imkanlarında olan ən yaxşı ekspertizadan, məsləhətlərdən, tövsiyələrdən faydalanmaq hüququ vardır. Azərbaycan buna layiqdir.

Əməkdaşlığımıza dair məsələlərin müzakirəsinə başlamazdan əvvəl mən Dünya Bankı adından Sizi Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv qəbul olunması münasibətilə təbrik etmək istəyirəm.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm.

Cudi Okonno: Mən hesab edirəm ki, bu, Azərbaycanın əhəmiyyətli coğrafi mövqeyinin bir daha təsdiq olunmasının əlamətidir. Azərbaycan Şərqi ilə Qərbi arasında yerləşən əhəmiyyətli ölkədir.

Mən firsətdən istifadə edib Sizi bir də ona görə təbrik etmək istəyirəm ki, bu yaxınlarda məşhur «Piç» Beynəlxalq Kreditlərin Dərəcələrini Müəyyənləşdirmə Agentliyi Azərbaycana «B üstəgəl» qiyməti veribdir. Bu, Rusiya da daxil olmaqla, MDB dövlətləri arasında ən yüksək göstəricidir. Bu o deməkdir ki, Azərbaycan iqtisadi göstəricilərinə görə kredit almağa layiq ölkə kimi digərlərindən öndədir.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm. Mən bunu heç bilmirdim. Çox yaxşı xəbərdir.

Cudi Okonno: Mən hesab edirəm ki, bu, çox yaxşı xəbərdir. Bu bir daha onu göstərir ki, Azərbaycanda aparılan makroiqtisadi islahatlara, valyuta məzənnəsinin müəyyənləşdirilməsi, pul-kredit siyasəti ilə bağlı həyata keçirilən islahatlara çox yaxşı qiymət verilir. Bunun ən böyük əhəmiyyəti həm də ondan ibarətdir ki, kredit almaq qiymətinin, dərəcəsinin Sizə verilməsi beynəlxalq biznesmenlərə, maliyyə qurumlarına, xarici ölkələrin investorlarına Azərbaycanda sərmayə qoymağa yaxşı işarədir və məsləhətdir.

Heydər Əliyev: Çox yaxşı. Bu bizim nailiyyətimizdir, yoxsa sizinlə birlikdə apardığımız siyasətin nailiyyətidir?

Cudi Okonno: Tamamilə doğru buyursunuz. Beynəlxalq Kredit Dərəcələrini Müəyyənləşdirən «Piç» Agentliyinin hesabatında da yazılıbdır ki, Azərbaycanın bütün bu göstəricilərə nail olmasında yüksək qiymət əsasən Sizə düşür. Eyni zamanda, Dünya Bankının və Beynəlxalq Valyuta Fondunun tövsiyələrinə riayət edilməsi məsələsi də qeyd olunur. Xoşbəxtlikdənmi və ya təsadüfənmi, bizim də adımızı çəkirlər və mən də o baxımdan həm özümün, həm də məndən əvvəl bu vəzifədə çalışmış adamların xidmətlərinin burada qeyd olduğunu bildirirəm və bu qiyməti qəbul etdiyimi təsdiqləyirəm.

Heydər Əliyev: Sizi təbrik edirəm.

Cudi Okonno: Sağ olun. Son bir neçə ayda Azərbaycanın neftdən əldə etdiyi gəlirlər gözlənilməyincə çox olubdur. Məhz buna görə gələcəkdə neftdən belə gözlənilməz, olduqca çoxlu miqdarda gəlirlərin əldə edilməsi nəticəsində yarana biləcək narahatlıqlar da bu hesabatda qeyd edilə bilər. Mən əminəm ki, həm Siz, həm də Sizin həmkarlarımız gələcəkdə belə təhlükələrin qarşısının alınması barədə də düşünürsünüz.

Heydər Əliyev: Nəzərə gətirərsiniz, nəzərləyərsiniz. Çünki indi neftin qiyməti artıb. Biz istəyirik ki, həmişə belə olsun. Amma bəzi ölkələr istəməirlər ki, neftin qiyməti bu qədər yüksək olsun. O ki qaldı narahatçılığa, narahat olmayın. Biz öz məsuliyyətimizi yaxşı dərk edirik. Hər halda, onu deyim ki, neftdən əldə olunan həmin gəlirlərin heç bir senti də xərclənməyibdir.

Cudi Okonno: Son olaraq, onu da demək istəyirəm ki, axır vaxtlar Sizinlə ermənistanlı həmkarınız prezident Köçəryan arasında birbaşa təmaslar bizə ruh verir. Bunu deməyi mən özümə borc bilirəm. Ümid

edirik ki, uzun müddətdən bəri davam edən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi mümkün olacaqdır.

Heydər Əliyev: Çalışırıq həll edilsin.

Cudi Okonno: Sizə onu da bildirmək istəyirəm ki, ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin dəvəti, təşəbbüsü ilə beynəlxalq maliyyə qurumlarının, Dünya Bankının, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının, BMT-nin və digər təşkilatların iştirakı ilə Cenevrədə donorların görüşü keçirilmişdir. Bu görüşdə əsas məqsəd münaqişə həll edildikdən sonra işğaldan azad olunacaq zonalardakı dağıntıların aradan qaldırılmasına, yenidən qurulmasına və əhalinin məskunlaşmasına bizim töhfəmizi verməkdən ibarət olmuşdur.

Sizə onu da bildirmək istəyirəm ki, ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin dəvəti, təşəbbüsü ilə beynəlxalq maliyyə qurumlarının, Dünya Bankının, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının, BMT-nin və digər təşkilatların iştirakı ilə Cenevrədə donorların görüşü keçirilmişdir. Bu görüşdə əsas məqsəd münaqişə həll edildikdən sonra işğaldan azad olunacaq zonalardakı dağıntıların aradan qaldırılmasına, yenidən qurulmasına və əhalinin məskunlaşmasına bizim töhfəmizi verməkdən ibarət olmuşdur.

Sizə bildirmək istəyirəm ki, Dünya Bankı bu proseslərdə yaxından iştirak edir. Biz Azərbaycan və Ermənistan hökumətlərindən, həmçinin Minsk qrupunun həmsədrələrindən dəvət gözləyirik ki, gələcəkdə bu bölgədə həyata keçiriləcək yenidənqurma və bərpa işlərinin qiymətləndirilməsi üçün, hansı ehtiyacların olduğunu müəyyənləşdirmək üçün buraya bir missiya göndərək. Ümidvarıq ki, bu işdə biz də yaxından iştirak edəcəyik.

Cənab Prezident, mənim burada olmağımın bir inzibati səbəbi də vardır. Mən burada Sizinlə, Sizin hökumətin üzvləri ilə görüşlər keçirərkən təəssüfdoğurucu bir məqamı da bölüşürəm. Bu da ondan ibarətdir ki, Dünya Bankının son üç ildə Azərbaycanda təmsilçisi olmuş Təvfiq Yaprak – o, əvvəllər Beynəlxalq Valyuta Fondunun ölkənizdə təmsilçisi olmuşdur – Azərbaycandakı fəaliyyətini artıq başa çatdırır. Bazar ertəsi o, ölkənizi tərk edəcəkdir. Bundan sonra Dünya Bankının Gürcüstandakı daimi nümayəndəsi kimi çalışacaqdır.

Heydər Əliyev: Mən də çox təəssüf edirəm. Təvfiq Yaprakın burada işlədiyi beş il müddətində göstərdiyi xidmətlərə görə ona təşəkkür edirəm.

Onun getməyi sizdən asılıdır. Bizdən asılı olsaydı, onu burada saxlayardıq. Bir halda ki, siz belə qərar qəbul etməsəniz, biz sadəcə olaraq, buna tabe olmalıyıq. Bir məsələ də vardır – bilmirəm, Gürcüstanla əməkdaşlığımıza siz necə baxırsınız. Hər halda, Təvfiq Yaprak beş il ərzində burada yaxşı təcrübə toplayıbdir. Güman edirəm ki, siz onu Gürcüstana göndərirsiniz ki, burada torladığı təcrübəni orada tətbiq etsin. Gürcüstanla Azərbaycan çox dost ölkələrdir. Bəzən belə də olur: dost özündən kəsb dostuna verir. Biz də buna belə qiymət veririk.

Cudi Okonno: Cənab Prezident, çox sağ olun.

Təvfiq Yaprak: Cənab Prezident, icazə verin, mən Sizə öz minnətdarlığımı bildirirəm. Son beş il mənim bir maliyyəçi kimi peşəkar fəaliyyətimdə ən xoşbəxt illərdir. Bu dövrdə mənə göstərdiyiniz iltifata, köməyə görə Sizə təşəkkür etmək istəyirəm.

Heydər Əliyev: Sağ olun. Verdiyiniz məlumatlara görə sizə təşəkkürümü bildirirəm. Öncə Dünya Bankının hörmətli prezidenti cənab Vulfensondan mənə gətirdiyiniz salama görə sizə təşəkkür edirəm. Xahiş edirəm, mənim səmimi salamlarımı və ən xoş arzularımı cənab Vulfensona çatdırasınız.

Təxminən bir il bundan öncə biz onunla Antalyada görüşdük. Onda mən ABŞ-da üzərimdə aparılmış cərrahiyyə əməliyyatından sonra orada istirahət edirdim. Onun isə Azərbaycana səfəri əvvəlcədən planlaşdırılmışdı. Amma o, Azərbaycana səfərindən əvvəl Antalyaya gəldi. Biz orada çox ətraflı söhbət etdik, ondan sonra isə Bakıya gəldi. Mən onun bu xidmətini heç vaxt unutmaram. Xahiş edirəm, mənim hörmət və ehtiramımı ona yetirəsiniz. Sizin «Piç» Kredit Agentliyinin bizə və sizinlə bizim əməkdaşlığımıza verdiyi qiymətə görə mən bir daha öz sevincimi bildirirəm və sizə təşəkkür edirəm. Deməli, biz öz işimizdən nə qədər narazı olsaq da, nöqsanlarımız haqqında nə qədər çox danışsaq da, müvəffəqiyyətlərimiz yaqın ki, vardır və bu müvəffəqiyyətlərə görə belə qiymət almışıq.

Hər halda, siz bilirsiniz ki, MDB ölkələri içərisində Azərbaycan ən ağır vəziyyətdə olan ölkədir. Çünki torpaqlarımızın 20 faizi Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. Bir milyondan artıq vətəndaşımız, azərbaycanlılar işğal olunmuş torpaqlardan zorla çıxarılıblar və çadırlarda yaşayırlar. Onların əksəriyyəti işsizdir. Axır zamanlar, təəssüf ki, beynəlxalq humanitar təşkilatlar da onlara yardımı azaldıblar. Amma bunlara baxmayaraq, biz islahatlar aparırıq, bazar iqtisadiyyatı prinsiplərini həyata keçiririk, iqtisadiyyatımız inkişaf edir və MDB ölkələri içərisində, qeyd etdiyiniz kimi, birinci yerə çıxmışıq.

Təbiidir ki, biz bununla öyünməməliyik. Bu, sadəcə olaraq, bizim bundan sonra daha da yaxşı işləməyimiz üçün stimül olmalıdır. Biz bunu dəyərləndiririk. Yəni sizinlə – Dünya Bankı ilə, Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əməkdaşlığımız və bizim ardıcıl surətdə apardığımız iqtisadi siyasət, xüsusilə iqtisadi islahatların və struktur dəyişikliklərinin həyata keçirilməsi və başqa bu kimi tədbirlər öz müsbət nəticəsini verir. Bu bizi bir daha əmin edir ki, bu yolla daha da irəli gedə bilərik.

Ona görə də sizinlə əməkdaşlığımızı bir daha yüksək qiymətləndirirəm. Güman edirəm ki, indi biz gələcək işlər haqqında danışmalıyıq.

Mənə məlumat verdilər ki, siz sabah Biləsuvara qaçqınların yaşadıkları şəhəriyə getmək istəyirsiniz. Buna görə mən sizə əvvəlcədən təşəkkür etmək istəyirəm. Çünki ölkəmizə gələn adamların bəziləri Bakıda olurlar və deyirlər ki, çox gözəl şəhərdir, son illər burada xeyli dəyişikliklər baş vermişdir, hər şey yaxşıdır. Onlar elə bilirlər ki, Azərbaycanda hər şey yaxşıdır.

İndi burada ictimai-siyasi sabitlik tamamilə təmin olunubdur. İnsanlar istirahət edirlər. Bu gün istirahət günüdür, amma biz sizinlə işləyirik. Ancaq Bakı əhalisinin yarısı indi Xəzərin sahilindədir, dənizdə çimirlər. Bu da ona görədir ki, onların yaşayışı yaxşılaşmışdır. Ac adam gedib dənizdə çimməz – o çalışacaq ki, özünə yemək axtarsın.

Ancaq o çadırlarda yaşayanları – bu gün görürsünüzmü, hava necə istidir və bundan sonra da isti olacaqdır – sabah gedib gördə siz hiss edəcəksiniz ki, Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü və bu məsələnin indiyə qədər həll olunmaması ölkəmizə nə qədər böyük zərbələr vurubdur.

Siz qeyd etdiyiniz kimi, mən də hesab edirəm ki, Ermənistan prezidenti Robert Köçeryanla görüşlərim bundan sonra da davam edəcək, bu danışıqlar məsələnin həll olunmasına yardım göstərəcəkdir.

Mən Minsk qrupu həmsədrələrinin fəaliyyətini də qiymətləndirirəm. Biz çox məmnunuq ki, onlar Cenevrədə, siz dediyiniz kimi, dünyanın ən böyük maliyyə mərkəzlərinin nümayəndələri ilə görüş keçiriblər, sülh yaranandan sonra həyata keçiriləcək bərpa işlərinə dair problemləri müzakirə ediblər. Bu da sevindirici haldır.

Bilirsiniz ki, son üç gün mən Avstriyada səfərdə idim. Avstriya indi ATƏT-də sədrlik fəaliyyətini həyata keçirir. Bu ölkənin Xarici İşlər naziri ATƏT-in sədridir. Siz onu tanıyırsınızmı?

C u d o O k o n n o r: Onunla heç vaxt görüşməmişəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: O da sizin kimi gözəl xanımdır. Bu ayın 17-də Bakıya gələcəkdir, biz onu gözləyirik. O əvvəlcə Ermənistanda olacaq, sonra Azərbaycana gələcəkdir. Mən Avstriyada olarkən onunla ətraflı danışıqlar apardım. Beləliklə, biz hər vasitədən istifadə etməyə çalışırıq ki, məsələnin həll edilməsinə nail olaq.

Avropa Şurasına qəbul olunmağımız haqqında Parlamentlərarası Assambleyanın qərarı ilə əlaqədar təbrikinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Bunun özü də, sizin dediyiniz kimi, bizim Avropa dəyərləri, ümumbəşəri dəyərlər əsasında inkişaf etməyimizin göstəricisidir.

Bir sözlə, biz sizinlə bundan sonra da səmərəli əməkdaşlıq edəcəyik. Təvfiq Yaprakın yerinə də yaxın ki, bir yaxşı adam təyin edəcəksiniz.

C u d o O k o n n o r: Yeni təyin ediləcək şəxs mütləq kişi olmalıdır?

H e y d ə r Ə l i y e v: Əgər sizin kimi bir qadın olsa, daha yaxşı olar. Ancaq elə edin ki, Təvfiq Yaprakdan yaxşı olmasa da, ondan pis də olmasın.

C u d o O k o n n o r: Ondan yaxşısını tapmaq çətin olacaq, amma çalışacağıq ki, ona bərabər yaxşı bir işçi tapa bilək.

Cənab Prezident, bəzi narahatlıqlar barədə fikirlərimi də sizinlə bölüşmək istəyirəm. Ümidvaram ki, onları dinləyərkən məyus olmayacaqsınız.

H e y d ə r Ə l i y e v: Dinləyəcəyəm.

PERU RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ALBERTO FUXİMORİYƏ

Hörmətli cənab Prezident!

Peru Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizə və dost Peru xalqına təbriklərimi yetirir, sizə cansağlığı və səadət, ölkənizə sabitlik, firavanlıq və tərəqqi arzuladığımı bildirirəm.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Peru Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafı xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 10 iyul 2000-ci il

FRANSA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB JAK ŞİRAKA

Hörmətli cənab Prezident!
Əziz dostum!

Fransa Respublikasının milli bayramı – Bastiliyanın alınmasının 211-ci ildönümü münasibətilə Sizi və dost Fransa xalqını ürəkdən təbrik edir, Sizə və ölkənizin bütün vətəndaşlarına sülh, əmin-amanlıq, xalqınızın rifahı naminə fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram.

Biz Azərbaycanla Fransanın əməkdaşlığının inkişafına böyük əhəmiyyət verir və Fransa xalqının dünyada demokratiyanın inkişafı, insan hüquqlarının qorunması işinə verdiyi töhfələri yüksək qiymətləndiririk.

Hörmətli dostum, Sizinlə səmimi dostluğumuzu əziz tutur, hər bir görüşümdən məmnunluq duyuram. Aramızda yaranmış şəxsi dostluq və qarşılıqlı etimad xalqlarımızın və ölkələrimizin əlaqələrinin daha da möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Ymidvaram ki, Siz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin ATƏT-in prinsipləri əsasında dinc yolla həll olunmasına yönəldilmiş söylərinizi bundan sonra da davam etdirəcəksiniz və biz Qafqazda sülh və əmin-amanlıq yaranmasına nail ola biləcəyik.

Fürsətdən istifadə edib, Sizə, ailənizə və Fransanın bütün xalqına cansağlığı və səadət arzulayıram. Bayramınız mübarək olsun!

Səmimiyyətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 10 iyul 2000-ci il

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ ƏHMƏD NECDƏT SEZƏR İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

11 iyul 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli cənab Prezident! Qardaş və dost Türkiyədən Azərbaycana xoş gəlmisiniz. Sizi səmimi-qəlbdən salamlamaqdan məmnun olduğumu bildirmək istədim. Mənim dəvətimi qəbul edərək respublikamıza rəsmi səfərə gəldiyinizə görə Sizə dərin minnətdarlığımı və təşəkkürümü bildirirəm.

Türkiyənin onuncu prezidenti olan Sizin xarici ölkələr arasında ilk dəfə Azərbaycana rəsmi səfərə gəlməyinizi çox əlamətdar hadisə kimi dəyərləndirirəm.

Respublikalarımız arasında dostluq, qardaşlıq münasibətləri, qarşılıqlı əməkdaşlıq dərin köklərə malikdir. Bu əməkdaşlıq Azərbaycan Respublikasının və Türkiyə Cümhuriyyətinin dövlət siyasətinin əsasını təşkil edir.

Demokratik inkişaf, bazar münasibətləri yolunu seçmiş Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu sahəsində mühüm işlər görülür. İslahatların müvəffəqiyyətlə aparılması nəticəsində uğurlar əldə olunur. Ölkəmiz üçün ən ağırlı problem Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir.

Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycana təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın 20 faizi işğal olunmuş, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovularaq uzun illərdən bəri çadırlarda ağır, dözülməz şəraitdə yaşayır. Bu münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa aparılan danışıqlar.

Türkiyənin bu sahədə respublikamıza göstərdiyi daimi dəstəyi məmnunluqla qeyd edirəm. Türkiyə ilə Azərbaycan arasında bütün sahələrdə əlaqələrin durmadan inkişaf etməsi bizi çox sevindirir. 1999-cu ildə İstanbulda məşhur «Çırağan» sarayında bir sıra ölkələrin dövlət başçılarının iştirakı ilə Bakı–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri barədə sazişin imzalanmasını çox böyük tarixi hadisə kimi dəyərləndirirəm.

Ə h m ə d N e c d ə t S e z ə r: Dost ölkədə mənə göstərdiyiniz iltifata və səmimi sözlərə görə, xalqımıza və əziz qardaşım, Sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm. İlk dəfə Azərbaycana rəsmi səfərə gəlməyimdən böyük qürur duyuram.

Sizin, cənab Prezident, düzgün siyasətiniz nəticəsində son illər Azərbaycanda yaranmış müsbət dəyişiklikləri yüksək qiymətləndirirəm. Bölgənin iki mühüm ölkəsi olan Türkiyə ilə Azərbaycan arasında bütün sahələrdə əlaqələrin böyük sürətlə inkişaf etməsindən, beynəlxalq təşkilatlarda qardaş ölkələrimizin eyni mövqedən çıxış etməsindən, bir-birini daim dəstəkləməsindən məmnunluq duyuram.

Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün prezident uzaqgörən siyasətiniz nəticəsində son vaxtlar göstərilən səylərdən razılıq hissi ilə danışmamaq mümkün deyil. Türkiyə bu münaqişənin aradan qaldırılmasında Azərbaycanın mövqeyini bundan sonra da dəstəkləyəcəkdir.

Mən əminəm ki, Azərbaycan–Türkiyə əlaqələri daha da inkişaf edəcək, beynəlxalq aləmdə, bölgədə vəziyyət, hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə biz yenə də eyni fikirdə olacağıq. İcazə verin Sizə bir daha təşəkkür edim və Sizi Türkiyəyə rəsmi səfərə dəvət edim.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən də Sizə minnətdarlığımı bildirirəm və dəvətinizi məmnunluqla qəbul edirəm.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ VƏ TÜRKİYƏNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTLƏRİ ARASINDA AZƏRBAYCAN–TÜRKİYƏ DANIŞIQLARINDA ÇIXIŞ

Prezident sarayı

11 iyul 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Zati-aliləri, Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, əziz dostumuz hörmətli Əhməd Necdət Sezər!

Hörmətli qonaqlar, dostlar!

Mən sizi Azərbaycanda səmimi–qəlbdən salamlayıram. Hörmətli cənab Prezident, Sizin Azərbaycana bu səfərinizi və bizim bu görüşlərimizi çox əlamətdar hadisə kimi qiymətləndirirəm.

Türkiyə Cümhuriyyəti ilə Azərbaycan Respublikası arasında dostluq, qardaşlıq və geniş əməkdaşlıq əlaqələri dərin köklərə malikdir. Ancaq Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra bu əlaqələr sürətlə inkişaf edibdir. Əlaqələrimiz o qədər yaxındır ki, biz bir-birimizi ayrı bir dövlət, xalq kimi hiss etmirik. Belə bir zamanda, dönəmdə Türkiyənin yeni seçilmiş onuncu prezidenti hörmətli Əhməd Necdət Sezərin ilk xarici ölkəyə səfərinin Azərbaycana olması bizim üçün çox əzizdir, hörmətlidir və biz, Azərbaycan xalqı bunu yüksək qiymətləndiririk.

Təbiidir ki, biz bunu belə də düşündük və arzumuz da bu idi ki, Türkiyənin yeni seçilmiş prezidenti ilk səfərini Azərbaycana etməlidir. Belə görünür ki, bizim də, sizin də qəlbimiz eyni fikirdəymiş. Ona görə də belə bir səfər indi mövcuddur, biz sizi qarşıladıq.

Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələr sıx dostluq, qardaşlıq əlaqələridir. Bu əlaqələr heç vaxt dəyişməzdir, əyilməzdir, pozulmazdır. Çünki, birincisi, bu, xalqlarımızın iradəsidir; ikincisi, həm Türkiyə Cümhuriyyətinin, həm də Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətidir. Bu əlaqələr həm dostluq, həm də strateji tərəfdaşlıq əlaqələri xarakteri daşıyır. Ancaq insanlar, xalqlar arasında əlaqələr həmin bu formulalardan daha da çoxdur, genişdir.

Ötən illər biz bu əməkdaşlığımızdan çox faydalar əldə etmişik. Birincisi, 70 il bir-birimizdən ayrı olduğumuza görə keçmiş zamanda itirdiklərimizi bərpa etməyə çalışmışıq. İkincisi də bütün sahələrdə – həm iqtisadi, həm siyasi, həm elmi, həm də mədəni sahələrdə çox əhəmiyyətli işlər görmüşük.

Məlumdur ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edən zaman böyük bir problemlə rastlaşmışdır: 1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycana qarşı torpaq iddiası ilə çıxış edibdir, Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparıb Ermənistana bağlamaq iddiasına düşübdür. Sonra bu proses genişlənilib, müharibəyə çevrilib və Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal ediləndir. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyon azərbaycanlı zorla çıxarılıb ölkəmizin başqa bölgələrində çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır.

12 ildən bəri davam edən ağır münəqişə zamanı Türkiyə Cümhuriyyəti, xalqı Azərbaycanla həmişə bir olubdur və ölkəmizə dəstək veribdir, yardım edibdir. Türkiyə Ermənistanı dünyada təcavüzkar bir dövlət kimi qiymətləndiribdir və bəyan edibdir.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini elan edən kimi, onu ilk tanıyan dövlət Türkiyə Cümhuriyyəti olmuşdur. Müstəqillik dövründə bir çox problemlərimizin həll olunmasında biz həmişə Türkiyənin dəstəyindən, yardımından istifadə etmişik.

Məlumdur ki, biz Ermənistan ilə Azərbaycan arasında olan münəqişəni 1994-cü ildə dayandırmışdıq, atəşkəs rejimi yaranıbdır. Biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Bu illərdə aparılmış bütün sülh danışıqlarında həm ATƏT-in Minsk qrupunun üzvü kimi, həm də Azərbaycanın yaxın dostu kimi, Türkiyə həmişə ölkəmizə yardım edibdir.

Xatırimdədir, ATƏT-in 1994-cü il Budapeşt, 1996-cı il Lissabon və nəhayət, 1999-cu il İstanbul zirvə görüşündə Türkiyə Cümhuriyyəti, onun dövləti, prezidenti, əziz dostumuz hörmətli Süleyman Dəmirəl bu məsələ ilə əlaqədar Azərbaycanın mövqelərini müdafiə etmək üçün, məsələnin həll olunması üçün nə qədər səylər göstərmişdir. Ancaq həmin səylər təkə bu zirvə görüşləri zamanı deyil, daim davam edir. Türkiyənin bütün hökumət, dövlət orqanları, Xarici İşlər Nazirliyi və başqa orqanları bu işdə həmişə bizimlə bərabərdirlər.

Türkiyə ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələrin ən önəmli hissəsi Azərbaycanın təbii sərvətlərinin, neft və qaz yataqlarının dünyanın böyük şirkətləri ilə müştərək işlənilməsinə başladığımız zaman Türkiyə ilə yenə də bərabər olmağımızdan ibarətdir.

1994-cü ilin sentyabr ayında ilk dəfə biz dünyanın 11 böyük neft şirkəti ilə «Əsrin müqaviləsi» adlanan müqavilə imzaladıq. Həmin müqavilə imzalanan zaman da biz uzağa, irəliyə baxırdıq. Düşündük ki, biz buradan çoxlu neft hasil edəcəyik, dünya bazarlarına çıxaracağıq, onun da yolu ancaq Türkiyədən ola bilər. Ona görə də hələ o vaxt biz bu müqavilədə Bakı–Ceyhan əsas ixrac neft kəməri – indi ona Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas

ixrac neft kəməri deyirik – haqqında cümlə yazmışdıq. Biz ötən beş ildə bu barədə birgə çox böyük işlər gördük. Nəhayət, keçən ilin noyabrında İstanbulda «Çırağan» sarayında Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin inşa edilməsi barədə yüksək səviyyədə saziş imzaladıq. Bu sazişi Türkiyə Cümhuriyyətinin, Azərbaycan Respublikasının, Gürcüstanın, Qazaxıstan Respublikasının prezidentləri imzaladılar. Amma bununla bərabər, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klinton da bu sazişə öz imzasını atdı.

Sonrakı dövrdə Türkiyənin Böyük Millət Məclisi, Azərbaycanın Milli Məclisi, Gürcüstanın parlamenti bu sazişi təsdiqləyiblər, ratifikasiya ediblər. İndi biz əməli işə başlamışıq. İyun ayının 27-də Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin inşa edilməsi ilə əlaqədar böyük bir təqdimat mərasimi keçiribdir. Burada dünyanın 27 böyük neft şirkəti iştirak edibdir. Onlara bütün şərtlər elan olunubdur. İndi bu sahədə əməli iş gedir.

Hörmətli cənab Prezident, güman edirəm ki, biz Sizinlə təkbətək görüşdüyümüz zaman hörmətli Cümhur Ərsumər və Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin rəhbərləri bu məsələ barədə söhbət ediblər. Hesab edirəm, yaqın ki, burada bütün məsələlər normal vəziyyətdədir, bir problem yoxdur.

Bu məsələlər ondan ibarətdir ki, birincisi, biz birlikdə Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəmərinin inşasına başlamalıyıq. İkincisi, bilirsiniz ki, Azərbaycanın böyük qaz yataqları – birinci növbədə «Şahdəniz» qaz yatağı – aşkar edilibdir. Türkiyənin qaza ehtiyacı var.

Ötən ilin noyabrında İstanbulda biz Türkmənistanın Türkiyəyə qaz satması barədə Türkmənistan, Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə arasında bir anlaşma imzaladıq. Təəssüflər olsun ki, bu anlaşmanın həyata keçirilməsi hələ ki, görünür – ya ləngiyir, yaxud da hansı vəziyyətdə olduğunu biz bilmirik. Amma biz o vaxt da hesab edirdik ki, bu qaz kəməri ilə Azərbaycan qazı da Türkiyəyə ixrac olunacaqdır. Ancaq indi biz Azərbaycan qazını müstəqil olaraq Türkiyəyə ixrac etmək üçün tədbirlər görürük. Hörmətli Cümhur Ərsumər, güman edirəm, siz bu barədə də danışıqlar aparmısınız, razılığa gəlmisiniz.

Bunlar böyük layihələrdir. Amma bunlarla bərabər, iqtisadi sahədə çoxlu başqa işlər görülür. Türkiyəli iş adamları Azərbaycanda çoxlu işlər görürlər, ölkəmizə yardım edirlər. Azərbaycanın bir çox elm, mədəniyyət xadimləri Türkiyənin universitetlərində dərslər deyirlər. Ölkəmizin çoxlu tələbələri Türkiyədə təhsil alırlar. Türkiyədən gəlmiş çoxlu tələbələr Azərbaycanda oxuyurlar.

Bir sözlə, əlaqələrimiz çox genişdir. Bu günə qədər əldə etdiyimiz nailiyyətlər bizi sevindirir. Ancaq biz irəli baxırıq, gələcəyi görürük. Hesab edirəm, gələcək də ümumiyyətlə, çox sevindiricidir. Xüsusən, Türkiyə–Azərbaycan əlaqələrinin gələcəyi çox sevindiricidir və daha uğurlu olacaqdır.

Hörmətli dostum, cümhur başkanı, hesab edirəm, Sizin Azərbaycana ilk ziyarətiniz bu əlaqələrin inkişaf etməsinə, genişlənməsinə böyük təkan verəcəkdir. Türkiyə ilə Azərbaycan arasında indiyə qədər olan bütün əlaqələr bundan sonra da davam edəcəkdir. Təbiidir ki, buna heç bir şübhə yoxdur və şübhə etməyə əsas da yoxdur.

Mən sizi salamlayıram. Mənim dəvətimi qəbul edib xaricə ilk səfərinizi Azərbaycana etdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm və çox məmnun olduğumu bildirirəm. Sizə bildirmək istəyirəm ki, xalqımız, Azərbaycanın vətəndaşları da Sizin bu qərarınızdan – ilk səfərinizi Azərbaycana etməyinizdən çox məmnundurlar.

Sizi bir daha salamlayıram.

Ə h m ə d N e c d ə t S e z ə r: Hörmətli cümhur başkanı!

Səmimi sözlərə və qonaqpərvərliyə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm.

Cümhur başkanı seçildikdən sonra Kıbrıs nəzərə almasaq, xarici ölkəyə ilk səfərim Azərbaycana oldu. Bu qərarımda yanılmadığımı bu gün çox yaxşı görürəm. Bakıya qədəm qoyduğumuz andan bəri bizə göstərilən mehribanlıq xoşbəxtliyimizi daha da artırmışdır. Sizin dəvətinizlə ilk dəfə gəldiyim Azərbaycanın paytaxtı Bakıda olmaqdan xüsusilə şərəf duyuram.

Bir qədər əvvəl Sizinlə çox faydalı və səmərəli danışıqlar apardıq. Bu fürsətdən istifadə edərək, ikitərəfli münasibətlərimizi bütün cəhətləri ilə müzakirə etmək imkanı tapdıq. İki ölkə arasındakı siyasi münasibətlərin dostluq və qardaşlıq əsaslarına söykənən nümunəvi keyfiyyəti əlaqələrimizin gələcəyi baxımından bizə inam təlqin edir. Biz bunu birlikdə gördük və bundan çox şad olduq. Əlaqələrimizin bundan sonra da hər sahədə inkişaf etdirilməsinə bəslədiyimiz inamı eyni şəkildə paylaşdığımızı gördük.

Bunu da bildirmək istəyirəm ki, Türkiyə–Azərbaycan münasibətləri Türkiyədə dövlət başçısının dəyişməsi ilə hər hansı bir dəyişikliyə məruz qalacaq əlaqələr deyildir. Bunlar öz kökünü tarixdən, qardaşlıqdan, qan birliyindən alan əlaqələrdir. Buna görə də bu əlaqələr həmişə olduğu kimi, yenə də ahəngdar şəkildə davam edəcəkdir. Bunu bilməyinizi xahiş edirəm.

Beynəlxalq hüquq qaydalarına və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qərarlarına məhəl qoymayan Ermənistan tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının beşdə birinin işğal edilməsi bölgədə sülhə və sabitliyə böyük təhlükə yaradır. Türkiyə bu problemin həlli yolunda bu günə qədər göstərilən sülh söylərinə və Azərbaycan Respublikasının müsbət mövqeyinə verdiyi dəstəyi bundan sonra da davam etdirəcəkdir. Biz Azərbaycan xalqının öz azad iradəsi ilə qəbul edəcəyi ədalətli sülhü hər zaman dəstəkləməyə hazırıq. Azərbaycan xalqı münaqişənin hansı həllini qəbul edəcəksə, həmin həll Türkiyə tərəfindən də dəstəklənəcəkdir. Sanıram ki, bunu bilməyiniz çox faydalıdır.

Azərbaycanda olmaqdan böyük sevinc duyduğumu bir daha təkrarlayır, bizi dəvət etdiyiniz üçün dərin minnətdarlığımızı bildiririk.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun. Təşəkkür edirəm. Biz sizinlə baş-başa çoxlu söhbət apardıq, digər şəxsləri burada gözləməyə məcbur etdik. Amma bizim söhbətimiz, apardığımız danışıq çox faydalı oldu. Biz məsələlərin çoxunu orada müzakirə etdik. Ona görə də həmin müzakirəni burada təkrar etməyə ehtiyac yoxdur. Ola bilər, biz neft məsələləri barədə məlumatları ayrıca dinləyərək.

Ə h m ə d N e c d ə t S e z ə r: Bəli, necə istəsəniz, elə də edərək.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yaxşı, oldu. Onda biz protokol üzrə birgə bəyanat imzalamalıyıq. Sonra mətbuat konfransı keçirməliyik. Daha sonra isə protokol üzrə digər tədbirləri keçirməliyik. Sağ olun.

AZƏRBAYCAN VƏ TÜRKİYƏ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTLƏRİ ARASINDA DANIŞIQLAR BAŞA ÇATDIQDAN SONRA BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT

Prezident sarayı

11 iyul 2000-ci il

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin bəyanatı

Zati-aliləri, Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, əziz dostumuz, hörmətli Əhməd Nəcdət Sezər!

Hörmətli qonaqlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli mətbuat nümayəndələri!

Bu gün Türkiyə Cümhuriyyəti prezidentinin Azərbaycana səfəri xalqımız üçün çox əlamətdar hadisədir. Türkiyənin yeni seçilmiş prezidenti, onuncu prezidenti xarici ölkəyə ilk səfərini Azərbaycana edibdir. Hörmətli cənab Prezident, mənim dəvətimi qəbul etdiyinizə, bu səfərə gəldiyinizə görə Sizə təşəkkür edir, minnətdarlığımı bildirirəm. Bütün xalqımızın, millətimizin, vətəndaşlarımızın minnətdarlığını bildirirəm.

Bu fakt, təbiidir ki, Türkiyə–Azərbaycan əlaqələrinin nə qədər yüksək səviyyədə olduğunu nümayiş etdirir. Ancaq bu səfər eyni zamanda gələcək üçün yeni əsaslar yaradır, əlaqələrimizin daha da inkişaf etməsi, genişlənməsi üçün böyük imkanlar açır.

Biz indicə birgə bəyanat imzaladıq. Bu bəyanat indiyə qədər Türkiyə–Azərbaycan əlaqələrinin əsasını təşkil edən sənədlərin hamısında əks olunan fikirləri, maddələri özündə ifadə edir.

Məlumdur ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Türkiyə ilə Azərbaycan arasında sıx əlaqələr yaranıb. Buna görə də çox müqavilələr, sazişlər, anlaşmalar, dostluq, əməkdaşlıq, strateji tərəfdaşlıq xarakteri daşıyan başqa sənədlər imzalanıb. Ona görə Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin bütün sahələrdə inkişaf etməsi üçün hüquqi-normativ baza yaranıb.

Bu gün Türkiyənin yeni, onuncu prezidenti hörmətli Əhməd Nəcdət Sezərlə Azərbaycan prezidenti arasında imzalanan birgə bəyanat, qeyd etdiyim kimi, indiyə qədər imzaladığımız sənədlər əsasında. Eyni zamanda bu, gələcəyə yönəlibdir, gələcəkdə əlaqələrimizin inkişaf etməsi üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır və özündə xüsusi fikirlər əks etdirir.

Beləliklə, bizim dostluğumuz, qardaşlığımız, əlaqələrimiz yaşayır, inkişaf edir və edəcəkdir. Gördüyümüz və gələcəkdə görəcəyimiz işlər xalqlarımızı daha da birləşdirəcək, daha da yaxınlaşdıracaq və Türkiyə–Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı əbədi, dönməz olacaqdır.

Hörmətli cənab Prezident, mənim dəvətimi qəbul edib Azərbaycana rəsmi səfərə gəldiyinizə görə Sizə bir daha təşəkkür edirəm. Ümidvaram ki, bu səfər zaman nöqtəyi-nəzərindən qısa da olsa, Sizde Azərbaycanın gerçəkliyi haqqında müəyyən təəssürat yaradacaqdır. Sizə təşəkkür edirəm.

Türkiyə prezidenti Əhməd Nəcdət Sezərin Bəyanatı

Hörmətli mətbuat nümayəndələri!

Azərbaycan prezidenti, dəyərli qardaşım Heydər Əliyevin dəvəti ilə ilk dəfə gəldiyim Azərbaycanın paytaxtı Bakıda olmaqdan böyük bir qürur duyuram. Bir az bundan əvvəl hörmətli Əliyevlə həm təkbətək, həm də heyətlər arasında çox səmərəli və faydalı danışıqlar apardıq. Bu fürsətdən istifadə edərək, ölkələrimiz arasındakı ikitərəfli münasibətlərin bütün cəhətlərini müzakirə etdik. İki ölkə arasındakı siyasi münasibətlərin qardaşlıq və dostluq əsaslarına söykənən yüksək səviyyəsi həmin əlaqələrin gələcəyi baxımından bizə böyük inam hissi aşılacağı üçün çox şad olduq. Münasibətlərimizin bundan sonra da hər sahədə inkişaf etdirilməsi barədə əzmkarlığı paylaşmaqda olduğumuzu gördük. Ölkələrimiz arasındakı iqtisadi əlaqələrin daha yüksək səviyyəyə qaldırılması üçün görülməsi lazım olan tədbirləri də müzakirə etdik. Türk iş adamlarının Azərbaycandakı investisiyalarını artırmaları üçün daha həvəsləndirici mühit yaradılması lüzumunu vurğuladıq.

Türkiyə və Azərbaycan bölgəmizin iki mühüm ölkəsidir. Ölkələrimiz beynəlxalq platformalarda dünyanın və bölgənin mühüm problemləri barədə eyni görüşləri paylaşmaqda, bir-birinə dəstək verməkdədirlər. Məsələlərə eyni baxışımız və birgə fəaliyyətimiz danışıqlar zamanı bir daha təsdiq edilmişdir.

Beynəlxalq hüquq normalarına və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qərarlarına məhəl qoymayan Ermənistan tərəfindən Azərbaycan ərazisinin beşdə birinin işğal edilməsi bölgədə sülhü və sabitliyi pozan bir vəziyyət yaratmışdır. Türkiyə bu problemin həlli yolunda bu günədək göstərilən sülh səylərinə və Azərbaycan

---

Respublikasının müsbət mövqeyinə verdiyi dəstəyi bundan sonra da eyni qaydada davam etdirəcəkdir. Biz Azərbaycan xalqının öz azad iradəsi ilə qəbul edəcəyi ədalətli sülhü dəstəkləməyə hazırıq.

Sabah biz Azərbaycan torpaqlarının işğalı nəticəsində öz doğma yurd-yuvasından didərgin düşmüş qaçqınların yaşadığı bir düşərgəni ziyarət edəcəyik. Türkiyə illərdən bəri həyatını ağır şəraitdə davam etdirən bu insanlara öz imkanları ölçüsündə yardım göstərir. Bu ziyarətimiz vəsiləsi ilə Qızıl Ay Təşkilatının göndərdiyi 41 ton ərzaq, müxtəlif dava-dərman bu düşərgədə əhaliyə paylanacaq və Qızıl Ayın həkim briqadası adamları müayinə edəcəkdir.

Türkiyə hər sahədə olduğu kimi, Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlara üzv olmaq, Qərbin qurum və təsisatlarına inteqrasiya edilmək üçün göstərdiyi səylərə də kömək edir. Cənab Əliyevlə danışıqlarımız zamanı bu köməyin eyni şəkildə davam edəcəyini, Azərbaycanın Avropa Şurasına üzvlüyünün gerçəkləşməsi üçün Türkiyənin öz səylərini davam etdirəcəyini bir daha vurğuladım.

Noyabrın 5-də Azərbaycanda parlament seçkilərinin demokratik, şəffaf və ədalətli keçiriləcəyinə heç bir şübhəmiz yoxdur. Bu da Azərbaycanın özünə məqsəd kimi müəyyənləşdirdiyi Qərb ilə inteqrasiya prosesinə mühüm bir töhfə olacaqdır. Azərbaycan Avropa Şurasına daxil olmaqla Avropa hüquq sisteminə bağlı ölkələr arasında bərabərhüquqlu bir üzv kimi yer tutacaq və hər sahədə öz mövqeyini digər ölkələrə bildirmə biləcəkdir.

Danışıqlar zamanı bölgəmiz və ölkələrimiz üçün son dərəcə əhəmiyyətli olan Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəməri barəsində də fikir mübadiləsi apardıq. Kəmərin çəkilişi ilə bağlı sazişin Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə parlamentlərində təsdiq olunmasını məmnuniyyətlə qeyd etdik. Bundan başqa, Azərbaycanın təbii qazının Türkiyəyə nəqli barədə müvafiq danışıqların başlanmasını da qərara aldığımızı vurğuladıq. Bu boru kəmərinin layihəsinin gerçəkləşdirilməsi üçün müştərək səylər göstərilməsi lüzumunu qeyd etdik.

Bakıya qədəm qoyduğumuz andan bəri bizə göstərilən mehribanlıq və qonaqsevərlik bizi çox duyğulandırdı. Hörmətli qardaşım Heydər Əliyevə bildirdim ki, onu tezliklə Türkiyədə qonaq kimi görmək arzusundayıq. Bu dəvəti qəbul etdiyi üçün təşəkkürlərimi dilə gətirmək istəyirəm.

Bir qədər sonra Azərbaycanın Baş naziri hörmətli Artur Rasizadə ilə və Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri hörmətli Xanlar Hacıyevlə ayrı-ayrılıqda görüşəcəyəm. Sabah isə Azərbaycan Milli Məclisini ziyarət edərək məclisin sədri hörmətli Murtuz Ələsgərovla görüşəcəyəm. Azərbaycan Milli Məclisində çıxış etməkdən də şərəf duyacağam. Hörmətli Heydər Əliyev ilə danışıqlarımızı sabah da davam etdirəcəyik.

Bakıda olduğum üçün özümü xoşbəxt sandığımı təkrarən bildirir və hamınıza təşəkkür edirəm.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ADINDAN TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ ƏHMƏD NECDƏT SEZƏRİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ

«Gülüstan» sarayı

11 iyul 2000-ci il

Zati-aliləri, Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, əziz dostumuz, hörmətli Əhməd Necdət Sezər!

Hörmətli qonaqlar!

Xanımlar və cənablar!

Bu gün Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidentinin Azərbaycana rəsmi səfəri başlanıb. Türkiyə Cümhuriyyətinin yeni seçilmiş prezidenti hörmətli Əhməd Necdət Sezərin Azərbaycana rəsmi səfəri Türkiyə–Azərbaycan əlaqələrində, ölkəmizin həyatında əlamətdar hadisədir. Yeni seçilmiş prezident xarici ölkəyə ilk səfərini Azərbaycana etdi. Bu, Türkiyə Cümhuriyyətinin və onun prezidentinin Azərbaycana böyük önəm verdiyini nümayiş etdirir. Bu, eyni zamanda, Türkiyə–Azərbaycan dostluğunun, qardaşlığının həm Türkiyə Cümhuriyyəti, həm də Azərbaycan Respublikası üçün nə qədər əziz olduğunu nümayiş etdirir.

Əziz dostum, mən Sizə təşəkkür edirəm ki, dəvətimi qəbul edib xarici ölkəyə ilk rəsmi səfərinizi Azərbaycana etmişiniz. Bu fürsətdən istifadə edib, Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi bir daha səmimi–qəlbədən təbrik edirəm. Bu böyük, şərəfli işinizdə Sizə uğurlar arzulayıram.

Hörmətli prezident ilə, başqa qonaqlarla bu gün biz ətraflı danışıqlar apardıq. Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti ilə mənim aramda təkbətək, baş-başə və çox uzun sürən danışıqlar oldu. Bu da təbiidir. Çünki biz dostuq, qardaşıq. Türkiyə və Azərbaycan dost, qardaş ölkələrdir. Bizim əlaqələrimizin çox dəyərlə tarixi var. Buna görə də bu məsələləri bir daha xatırlamaq, bunlar haqqında fikir mübadiləsi aparmaq və fikirlərimizin eyni olduğunu müəyyən etmək lazımdır.

Hörmətli Prezident, mən bugünkü görüşümüzədən, danışıqlarımızdan çox məmnunam. Çünki bizim bu ilk görüşümüz, danışıqlarımız onu göstərir ki, Türkiyə–Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı, əlaqələri ardıcıl surətdə davam edir, inkişaf edir və bundan sonra da inkişaf edəcəkdir. Bu onu göstərir ki, Türkiyə–Azərbaycan dostluq, qardaşlıq əlaqələrini heç bir hadisə dəyişdirə bilməz. Çünki bu əlaqələr dərin köklərə bağlıdır.

Xalqlarımızın əlaqələrinin qədim tarixi vardır. Biz eyni kökə, dilə, dinə, adət-ənənələrə malik olan xalqlarıq. Biz öz tarixi keçmişimizlə daim fəxr etmişik və fəxr edirik. Eyni zamanda, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonrakı dövr Türkiyə–Azərbaycan əlaqələrində xüsusi yer tutur və böyük əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan əsrlər boyu azadlıq, müstəqillik arzusunda olubdur. Rus imperatorluğu dağılandıqdan sonra 1918-ci ildə Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini bəyan etdi, xalq cümhuriyyəti yarandı. Ancaq bu cümhuriyyət cəmi 23 ay yaşadı, ondan sonra Rusiyanın mərkəzində möhkəmlənmiş kommunist rejimi vaxtilə rus imperiyasına tabe olmuş əraziləri, torpaqları ələ keçirməyə çalışdı. Bunun nəticəsində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süqut etdi. Ondən sonrakı dövrdə – 70 ildə Azərbaycanın həyatının həm dəyərlə, həm də faciəli səhifələri oldu. Bütün çətinliklərə, məhrumiyətlərə baxmayaraq Azərbaycan xalqı yaşayıb, inkişaf edib, böyüyüb, təhsillənib, elmini, mədəniyyətini inkişaf etdiribdir.

Azərbaycan məhz XX əsrdə keçdiyi böyük inkişaf yoluna güvənərək bu gün dünyəvi, inkişaf etmiş bir dövlətdir. Ancaq yenə də arzularla yaşayırıq ki, biz daim müstəqil olaq, daim öz taleyimizin sahibi olaq və müstəqil dövlət kimi, Dünya Birliyində öz yerimizi tutaq.

Sovetlər Birliyinin dağılması ilə əlaqədar 1991-ci ilin sonunda Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini bəyan etdi. Biz bu gün dövlət müstəqilliyimizin doqquzuncu ilini yaşayırıq. Amma həmin andən, ondan da öncə Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələr artıq genişlənməşdir. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan edən kimi, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini dünya ölkələri sırasında ilk tanıyan ölkə Türkiyə oldu.

Həmin dövrdə biz hələ dünyanın bir çox ölkələri ilə əlaqələr qurmağa çalışırıdıq. Türkiyə Cümhuriyyəti Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıyan kimi, ölkələrimiz arasındakı sərhədlər, qapılar dərhal açıldı, əlaqələr quruldu, qohumlar, dostlar bir-biri ilə görüşdü, insanlar uzun illərdən bəri çəkdikləri həsrətdən qurtuldular. Beləliklə də, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən indiyədək ölkəmizin ən yaxın dostu, Azərbaycanla ən yaxın əməkdaşlıq edən dövlət Türkiyə Cümhuriyyətidir. Azərbaycan da öz xarici siyasətində Türkiyə Cümhuriyyəti ilə dostluğa, əməkdaşlığa, qardaşlığa xüsusi əhəmiyyət verir.

Ötən illərdə bizim əlaqələrimiz inkişaf edibdir. Biz çox şeyə nail olmuşuq. Ən əsası odur ki, Türkiyə–Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı əbədidir, dönməzdir. Biz bütün sınaqlardan keçərək həm Türkiyə, həm də Azərbaycan üçün bunu müəyyən etmişik. Bizim gələcək əlaqələrimiz üçün bu çox gözəl bir təməl yaradıbdir.

Biz böyük bir ağacın – pələng ağacının təməlini qoymuşuq. Bu ağac, yəni Türkiyə–Azərbaycan dostluğu əbədi olaraq yaşayacaqdır, inkişaf edəcəkdir, onun budaqları artacaqdır və xalqlarımız daha da birgə olacaqdır.

Öz müstəqilliyini elan edən kimi, Azərbaycan bəyan etmişdi ki, demokratiya, bazar iqtisadiyyatı, sərbəst iqtisadiyyat yolu ilə gedəcəkdir. İndi Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi həyata keçirilir. Biz bu sahədə çox böyük nailiyyətlər əldə etmişik.

1995-ci ildə Azərbaycanın ilk demokratik Konstitusiyası qəbul olunubdur, parlament seçilibdir. Milli Məclis bu il öz fəaliyyətini başa çatdırır. Bu ilin noyabr ayında parlamentə yeni seçkilər təyin olunubdur. Şübhə yoxdur ki, yeni seçkilər də tam demokratik, aşkarlıq şəraitində keçəcək, xalqın seçimi ilə Azərbaycanın yeni parlamenti seçiləcəkdir.

Azərbaycanda bütün insan azadlıqları – din, söz, mətbuat, fikir azadlığı təmin olunubdur və bundan sonra da təmin olunacaqdır. Bir sözlə, Azərbaycan hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət kimi, indi inkişaf mərhələsindədir. Təbiidir ki, qarşımızda hələ çox vəzifələr var. Biz bu vəzifələri yerinə yetirmək üçün əsas yarada bilmişik.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edən kimi, bir çox problemlərlə rastlaşdı. Məlumdur ki, Azərbaycan hələ Sovetlər İttifaqının tərkibində olduğu zaman, 1988-ci ildə Ermənistan ölkəmizə təcavüz etmiş, torpaq iddiası qaldırmış, Azərbaycanın qədim torpağı olan Dağlıq Qarabağı ələ keçirməyə çalışmışdır. O vaxtkı proseslər Azərbaycan üçün xeyirli olmamışdır. Bu gün təəssüflə deyə bilərik ki, Ermənistan qısa bir müddətdə Dağlıq Qarabağı işğal edə bilmiş, müharibə başlamışdır. Bu müharibədə bizim çoxlu itkilərimiz olubdur, qan tökülüb, torpaqlarımızın müdafiəsi uğrunda şəhidlər vermişik. Təbiidir ki, bu, müstəqil Azərbaycanın gənc müstəqil bir dövlət kimi daha da inkişaf etməsinə çox maneçilik törədibdir.

Digər tərəfdən, vaxtilə Azərbaycan Respublikasının daxilində ictimai-siyasi vəziyyət sabit olmayıb. Həm Ermənistanla aparılan müharibə, həm Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyin olmaması ölkəmizdə dövlət quruculuğu prosesini və müxtəlif islahatların həyata keçirilməsini ləngidibdir.

Azərbaycan ağır bir dövr yaşayıb. Vaxtilə 3–4 ilin içərisində Azərbaycanda üç dəfə hakimiyyət dəyişibdir. Təbiidir ki, bunlar Azərbaycanın həyatının bütün sahələrinə mənfi təsir göstərmişdir. Nəhayət, 1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlamışdı. Şükürlər olsun ki, biz bunların və 1994-cü ildə, 1995-ci illərdə dövlət çevrilişinə silahlı cəhdlərin qarşısını ala bilmişik. İndi Azərbaycanda möhkəm daxili sabitlik yaranıb.

Azərbaycanın iqtisadiyyatı 1990-cı ildən başlayaraq böhran içərisində olubdur. Ümumiyyətlə, 1989–1990-cı illərdə Azərbaycan həm ictimai-siyasi, həm də iqtisadi cəhətdən böhran dövrü yaşayıb. Ölkənin iqtisadiyyatı inkişaf etmək əvəzinə ilbəlilə tənəzzülə uğrayıb. Yəni iqtisadiyyatın bütün sahələri üzrə göstəricilər hər il 20–25 faiz aşağı düşüb.

Biz 1995-ci ildə bunun da qarşısını ala bildik. Yaxşı bilirsiniz ki, 1994-cü ildə Azərbaycanda inflyasiya 1400–1600 faizə çatırdı. Dediym kimi, iqtisadiyyat çox bərhad vəziyyətdə idi. Biz 1995-ci ildə sabitlik yaratdıq, 1996-cı ildən Azərbaycanda iqtisadiyyat inkişaf etməyə başladı. Bu inkişaf da hər il artır.

Böyük məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərik ki, 2000-ci ilin birinci yarısında Azərbaycanın yaxşı iqtisadi göstəriciləri vardır. Ümumi daxili məhsul 8 faiz artıb. Sənaye məhsulu istehsalı 4 faiz, kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalı 7 faiz artıb. Başqa sahələrdə də artım vardır. Azərbaycanda bir neçə ildir ki, inflyasiya sıfır faiz həddindədir. Belə olan halda istehlak mallarının qiyməti aşağı düşür.

Azərbaycanda iqtisadiyyatın, xarici ticarətin liberallaşdırılması, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi ölkəmizə dünyanın hər yerindən müxtəlif növ istehlak mallarının gəlməsini təmin edibdir. Təbiidir ki, bu da insanlar üçün çox böyük rahatlıq yaradıb.

İqtisadi göstəricilərin əsasını Azərbaycan dövlətinin iqtisadi siyasəti təşkil edir. Ölkəmiz bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir. Təbiidir ki, 70 il sosialist iqtisadiyyatı şəraitində yaşamış bir ölkədə qısa bir zamanda əvvəlki sistemin əksinə olan bir sistemə keçmək asan bir iş deyildir. Ancaq nə qədər çətin də olsa, biz bu yolla gedirik.

Azərbaycanda bir sıra iqtisadi islahatlar həyata keçirilibdir, torpağın hamısı sahibinə – kəndlilərə paylanıb. Ölkəmizdə özəlləşdirmə proqramı həyata keçirilir, iqtisadiyyatımızın böyük bir hissəsi özəlləşdirilibdir. Bunların nəticəsində də, məsələn, sənaye istehsalı inkişafının 35–40 faizini özəl sektorun hesabına əldə edirik. Kənd təsərrüfatının təxminən 98 faizi, ticarətin 98 faizi özəl sektorun əlindədir. Başqa sahələrdə də belə yüksək göstəricilər vardır. Mən onların hamısını deyib vaxt almaq istəmirəm. Bir sözlə, bizim həyata keçirdiyimiz bütün islahatlar, struktur dəyişiklikləri çox yaxşı nəticələr veribdir və böyük perspektivlər açıb.

Ölkəmizin iqtisadiyyatının böyük bir hissəsini Azərbaycanın yeni neft strategiyası, xarici investisiyanın respublikamıza cəlb olunması təşkil edir. Biz 1994-cü ildən başlayaraq bu işlə ciddi məşğul oluruq. Məlumdur ki, 1994-cü ilin sentyabr ayında dünyanın 11 böyük neft şirkəti ilə ölkəmiz arasında Xəzər Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənilməsi haqqında müqavilə imzalanmışdır. Bu müqavilə həyata keçirilir. Biz 1997-ci ildə həmin müqavilə üzrə neft hasil olunmasına başlamışdıq, indi onu iki neft kəməri ilə ixrac edirik. Həmin kəmərlərdən biri Novorossiysk limanına, digəri isə Gürcüstanın Supsa limanına gedir və bu neft oradan dünya bazarlarına çıxarılır. Ancaq «Əsrin müqaviləsi» imzalanan zaman biz böyük neft kəmərinin yaranmasının əsasını qoymuşduq. Bu kəmərin Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməridir.

Bundan sonra bir çox digər müqavilələr – 19 müqavilə imzalanıb. İndi dünyanın 32 böyük neft şirkəti Azərbaycanda fəaliyyət göstərir. Azərbaycana 5 milyard dollardan artıq investisiya gəlir. Onun 3 milyard dollardan çoxu neft sektoruna qoyulub.

Bizim bu və başqa tədbirlərimiz, ölkəmizin iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatı ilə bağlanması sahəsində gördüyümüz işlər Azərbaycanda iqtisadiyyatın inkişafını, xalqımızın rifah halının yaxşılaşmasını təmin etmişdir.

Biz dövlət büdcəsini tamamilə yerinə yetiririk. İlin ötən altı ayı üzrə dövlət büdcəsi tam yerinə yetirilib. Əhalinin maaşları, pensiyaları təmin olunub. Yeri gəlmişkən onu da deyə bilərəm ki, Dünya Bankının nümayəndəsi ilə bu günlərdəki görüşümdə o mənə dedi ki, bütün iqtisadi göstəricilərə görə və xüsusən kredit almaq imkanına görə Azərbaycan Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan ölkələr içərisində birinci yerdədir.

Bütün bu nailiyyətlərin hamısı ölkəmizdə iqtisadi islahatların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinin nəticəsidir. Təbiidir ki, bütün bu proseslərdə Azərbaycan ilə Türkiyə əlaqələri – həm siyasi, həm iqtisadi, həm də humanitar sahələrdə olan əlaqələr xüsusi yer tutur. Onu deyə bilərəm ki, özünün nefti olmasa da indi Türkiyə neft ölkəsinə çevrilib.

Çünki Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənilməsi üzrə imzalanmış dörd müqavilədə Türk petrolları şirkətinin payı vardır və bu paylar artıq 35 faizə çatıb. Beləliklə, biz Türkiyə Cümhuriyyətini də neft istehsalına cəlb etmişik. Təbiidir ki, bu da bizim ölkələrin iqtisadi əlaqələri üçün çox böyük əhəmiyyət daşıyır.

Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəməri barədə biz beş il çətin yollardan keçərək iş apardıq. Çünki bu işə mane olanlar çox idi. Ancaq bizim iradəmiz – Türkiyənin və Azərbaycanın göstərdiyi iradə bütün maneələrin qarşısını aldı. Nəhayət, keçən ilin noyabrında ATƏT-in İstanbul zirvə görüşü keçirildiyi gündə Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəməri haqqında saziş imzalandı. Ondan sonra Türkiyənin Böyük Millət Məclisi, Gürcüstan parlamenti və Azərbaycanın Milli Məclisi bu sazişi təsdiq etdi. İndi biz bu sahədə əməli işə başlamışıq.

Beləliklə, Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri nəzəriyyədən əməli işə keçibdir. Türkiyədən gələn qonaqlarımıza bildirmək istəyirəm – mən qardaş ölkəyə hər dəfə gələndə soruşurdular ki, Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəməri olacaq, ya olmayacaq, nə vaxt olacaqdır? Mən ATƏT-in İstanbul zirvə görüşü zamanı da dedim, bu gün bir daha bildirirəm ki, Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft boru kəməri var, olacaq və yaşayacaqdır. Bu elə bir neft kəməridir ki, yüz il, bəlkə də ondan da çox yaşayacaqdır. Bu da Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı iqtisadi əlaqələrin inkişaf etməsi üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır, rol oynayır. Bu həm iqtisadi əlaqələrimizi möhkəmləndirir, eyni zamanda xalqlarımızı, ölkələrimizi bütün sahələrdə bir-birinə daha da möhkəm bağlayır.

Azərbaycanın ən ağır, çətin problemi Ermənistanın təcavüzündən xilas olmaq və işğal edilmiş torpaqlarımızın azad olunmasıdır. Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi müxtəlif səbəblərdən işğal altındadır. Bir milyondan artıq vətəndaşımız, azərbaycanlılar yerindən-yurdundan zorla qovularaq çadırlarda ağır şəraitdə yaşayırlar. Təbiidir ki, bu da Azərbaycanda həm ictimai, həm siyasi, həm də iqtisadi vəziyyəti ağırlaşdırır. Ancaq ən əsası odur ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi pozulub.

Biz 1994-cü ildə müharibədə atəşi dayandırmışıq. İndi müharibə yoxdur. Altı ildən çoxdur ki, sülh əldə etmək istəyirik. Biz bu sahədə də Türkiyə ilə daim əməkdaşlıq edirik. Mən bu gün böyük məmnuniyyət, minnətdarlıq hissi ilə demək istəyirəm ki, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü başlayandan indiyə qədər Türkiyə Azərbaycanla bir yerdə olubdur, ölkəmizi dəstəkləyibdir, müdafiə edibdir. Türkiyə Ermənistanı təcavüzkar bir ölkə kimi dünyada pisləyibdir. Bütün beynəlxalq təşkilatlarda Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması məsələsi müzakirə edilərkən Türkiyə həmin müzakirələrdə fəal iştirak edibdir. Bu münaqişənin həll olunması, Azərbaycana qarşı təcavüzün aradan götürülməsi üçün Türkiyə əlindən gələni edibdir.

Türkiyə ATƏT-in Minsk qrupunun üzvüdür. Türkiyə Cümhuriyyəti həm ATƏT-in Minsk qrupunun üzvü kimi, həm də Dünya Birliyində olan hörmətindən, imkanlarından istifadə edərək, Azərbaycanın qarşılaşdığı bu münaqişənin həll olunmasına çalışır. Ona görə də mən bir daha təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm.

Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi çətin, ağır problemdir. Bəzi vaxtlarda biz bu münaqişənin həll olunmasına yaxınlaşırıq, bəzən ayrı-ayrı maneələr meydana çıxır. Ancaq bu gün biz Türkiyənin hörmətli prezidenti ilə bu barədə çox ətraflı danışdıq. Biz eyni fikirdəyik ki, məsələni sülh yolu ilə həll etmək lazımdır. Bundan sonra da söylərimizi artırıb münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına nail olmaq lazımdır. Mən ümidvaram, inanıram ki, biz buna nail olacağıq və şübhə etmirəm ki, Türkiyə həmişə olduğu kimi, bundan sonra da bizimlə bərabər olacaqdır, münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün bizimlə birgə çalışacaqdır.

Demokratik dövlət kimi, Azərbaycan bəşəri dəyərləri öz milli dəyərləri ilə birlikdə ölkəmizin hər yerində tətbiq etməyə çalışır. Məhz bunların və Azərbaycanda gedən proseslərin nəticəsidir ki, ölkəmiz Avropa Şurasına daxil olubdur. Avropa Şurasının Parlament Assambleyası Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul olunması barədə iyunun 28-də qərar qəbul etmişdir. Mən bunu deyərək bildirmək istəyirəm ki, dörd ildir

---

Azərbaycan Avropa Şurasında namizəd kimi təmsil olunur. Bu illərdə Türkiyə Cümhuriyyəti və onun Avropa Şurasının Parlament Assambleyasında təmsil edilən deputatları Azərbaycana hər dürlü yardım göstərirlər. Məhz Türkiyənin Azərbaycana yardımı ölkəmizin Avropa Şurasına üzv qəbul olunmasına çox kömək edibdir.

Hörmətli prezident ilə bu gün bizim apardığımız danışıqlar və Türkiyənin yeni prezidentinin Azərbaycanda rəsmi səfərdə olması Azərbaycan–Türkiyə əlaqələrində yeni bir addımdır. Təbiidir ki, nə Türkiyənin, nə də Azərbaycanın bizim əlaqələrimiz barədə siyasəti dəyişmir və dəyişməyəcəkdir. Ancaq bu əlaqələri inkişaf etdirmək üçün belə görüşlərin, danışıqların, fikir mübadilələrinin çox böyük əhəmiyyəti vardır.

Mən çox məmnunam ki, hörmətli prezident Əhməd Nəcdət Sezər ilə apardığım danışıqlarda və bizim nümayəndə heyətləri ilə birgə apardığımız danışıqlarda bütün sahələr üzrə eyni fikirdə olduq. Biz həm beynəlxalq aləmdə gedən, həm Qafqazda olan proseslər, həm Azərbaycan–Türkiyə əlaqələri, həm də ölkələrimizin əlaqələrinin gələcəyi haqqında eyni mövqedə, fikirdə olduğumuzu bildirdik. Bu onu göstərir ki, biz bundan sonra daha sürətlə irəli gedə biləcəyik. Mən buna əminəm.

Mən çox şadam ki, biz bu gün yenə də bir yerdəyik. Baxmayaraq ki, Türkiyə prezidentinin Azərbaycana rəsmi səfəri çox qısamüddətlidir, ancaq bu səfər çox səmərəlidir, əhəmiyyətlidir. Bir daha bildirmək istəyirəm ki, Türkiyənin yeni prezidentinin ilk səfərinin Azərbaycana olması bütün dünyaya böyük bir işarə verir. Bu, eyni zamanda bizə göstərilən diqqət, münasibət və qayğıdır. Biz bunu yüksək qiymətləndiririk və qiymətləndirəcəyik.

Hörmətli qonaqlar!

Hörmətli cənab Prezident!

Azərbaycana rəsmi səfərə gəldiyinizə görə mən Sizə bir daha təşəkkür edirəm. Sizə, qardaş türk xalqına, Türkiyə Cümhuriyyətinə qarşıda duran bütün məsələlərin həll olunmasında uğurlar arzulayıram. Mən qardaş türk xalqına səadət, sülh, əmin-amanlıq arzulayıram.

Qədəhlərimizi Türkiyə Cümhuriyyətinin, Türkiyə–Azərbaycan dostluğunun, qardaşlığının, Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, əziz dostumuz cənab Əhməd Nəcdət Sezərin, bütün qonaqlarımızın şərəfinə qaldırmağınızı rica edirəm.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN VƏ
TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ ƏHMƏD NECDƏT SEZƏRİN
MÜVƏQQƏTİ MƏSKUNLAŞMIŞ
QAÇQINLARLA GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTİ**

*Bakı,
Səttarxan adına Neft Maşınqayırma Zavodunun
inzibati binası*

12 iyul 2000-ci il

Binanın qarşısına toplaşanlar dövlət başçılarını hərarətli alqışlarla, «Xoş gəlmisiniz!» nidaları ilə qarşıladılar. Onlara gül-çiçək dəstələri təqdim olundu.

Məktəblilər prezident Heydər Əliyevin və prezident Əhməd Nəcəf Sezerin gəlişi şərəfinə şeirlər söylədilər:

*Haqqın, ədalətin
od nəfəsiyik,
Uzaq keçmişlərdən
gələn səsiyik,
Azəri türkünün, azər oğlunun
Savaş meydanında
hünər oğluyuq.*

*Biz ki, türk ürəkli
yenilməz bir türk,
Biz ki, türk ürəkli
qorxubilməz türk,
Türkəm mən, düşmənə
əyilməz başım,
Türkəm mən, türklərdir
əsl qardaşım.*

* * *

*Qanında var igid
Atatürk qanı,
Mənim Heydər babam,
mehriban babam.
Sən xilas edirsən
Azərbaycanı,
Mənim Heydər babam,
xilaskar babam!*

*Baba, qoyma düşmən
çox fəallaşa,
Koroğlutək özün
girdin savaşa,
Düşmənin planı
çixacaq boşa,
Mənim Heydər babam,
qəhrəman babam!*

* * *

E l ş ə n O r u c o v (*Nərimanov rayonundakı 177 nömrəli məktəbin şagirdi*): Cənab Prezident, biz ümid edirik ki, işğal olunmuş torpaqlarımız Sizin uğurlu daxili və xarici siyasətiniz nəticəsində azad ediləcək və

yüzminlərlə qaçqın soydaşlarımız öz el-obasına, doğma yurd-yuvalarına qayıda biləcəkdir. Siz Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsinə, onun əbədi və dönməz xarakter almasına çalışırsınız. Bu yolda Sizə uğurlar diləyirik.

Heydər Əliyev: Biz bunların hamısını Türkiyə Cümhuriyyəti ilə bərabər edəcəyik.

Sahib Rəhimov (*Dövlətqaçqınkomun sədr müavini*): Cənab Prezident, məlumat verərək deyim ki, Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində işğal olunan Qubadlı, Zəngilan, Cəbrayıl, Laçın, Kəlbəcər, Şuşa, Ağdam, Füzuli rayonlarında doğma el-obalarından didərgin salınmış 170 qaçqın ailəsi heç bir şəraiti olmayan bu binada yerləşdirilmişdir. Ümumiyyətlə, tikintisi yarımçıq qalmış 450 belə binada 150 minə yaxın qaçqın və məcburi köçkün müvəqqəti yaşayır. Eyni zamanda köçkünlər sanatoriyalarda, yataqxanalarda da müvəqqəti sığınacaq tapmışlar.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev və Türkiyə prezidenti Əhməd Necdət Sezər Xocavənd rayonundan olan qaçqın Dilşad Quliyevanın şəraitsiz, darısqal otaqda sığınacaq tapmış ailəsi ilə, buradakı ağır şəraitlə tanış oldular.

Dilşad Quliyev a: Sizi Türkiyə Cümhuriyyətinin yeni prezidenti seçilməyiniz münasibətilə bütün qaçqınlar adından təbrik edirəm. Azərbaycana, öz doğma qardaş ölkənizə ilk dəfə rəsmi səfərə gəldiyinizə görə Sizə minnətdarıq.

Əhməd Necdət Sezər: Təşəkkür edirəm.

Heydər Əliyev: Siz haradansınız?

Dilşad Quliyev a: Dağlıq Qarabağdan, indiki Xocavənd rayonundanam. 1992-ci ildən qaçqınam. Ermənilər bizi zorla qovublar. Birinci biz qaçmışıq və çox pis vəziyyətdə qaçıb gəlmişik. Burada müvəqqəti məskunlaşmışıq. Hamı bizə hörmət edir. Heydər Əliyevi sağ olsun – necə ki, atəşkəs razılığı əldə edib, elə də bizim böyük ümidimiz var ki, öz torpağımıza qayıdacağıq. Çünki torpağın vurğunuyuq. Bizim üçün burada yaşamaq çətinidir. Nərimanov Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı bizə hər cür şərait yaradıbdır. Cənab Heydər Əliyev bizə hər cür kömək edir. Amma heç nə torpağımızın yerini vermir. İstəyirik Heydər Əliyevə kömək edəsiniz ki, torpaqlarımız alınsın, biz də öz yerlərimizə qayıdaq.

Əhməd Necdət Sezər: İnşallah, inanıram ki, öz torpaqlarınıza gedəcəksiniz. Hörmətli cümhur başkanı da bunun üçün çalışır, biz də onu dəstəkləyirik.

Dilşad Quliyev a: Bizim Heydər Əliyevə böyük ümidimiz, inamımız var ki, o, bax, bu körpələri öz torpağımıza qaytaracaqdır.

Heydər Əliyev: Türkiyə Cümhuriyyəti ilə bərabər, dostumuz, Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti ilə bərabər.

Əhməd Necdət Sezər: İnşallah, birlikdə. Biz hörmətli Heydər Əliyevə bütün dəstəyimizi veririk.

Dilşad Quliyev a: İndi özünüz fikirləşin, yeddi baş külfətdir, bu bir otaqda yaşayırdıq. Üç ailədir. Oğlum təzə evlənibdir. O şəkildəki də uşaqların rəhmətlik atasıdır. Kömək edirlər, amma ev çox darısqaldır. Nə edək?!

Heydər Əliyev: Bacı, sizin dərdiniz ağırdır, çətinidir. Mənim ürəyimi yandırır.

Dilşad Quliyev a: Çox sağ olun. Biz dözüürük. Sizə minnətdarıq. Ümidimiz var ki, sizin əlinizlə torpaqlarımıza qayıdacağıq.

Sonra prezident Heydər Əliyev və prezident Əhməd Necdət Sezər Ağdam rayonundan olan qaçqın Həsərət Məmmədovanın məskunlaşdığı otağa gəldilər.

Ərtan Gönən (*Türkiyənin Qızıl Ay Cəmiyyətinin Baş direktoru*): Hörmətli cümhur başkanı, 1990-cı ildən başlanan maddi və humanitar yardımlarımız indiyə qədər davam edir. Ermənistanın təcavüzü nəticəsində yerindən-yurdundan didərgin düşmüş bir milyon soydaşımızın ehtiyaclarını ödəmək üçün 1993-cü ildə Baş nazirin qərarı və Xarici İşlər Nazirliyinin tələbi ilə Bərdə, Ağcabədi rayonlarında və digər yerlərdə çadır şəhərcikləri salınmışdır. Onlara hər cür ərzaq məhsulları verilir və səhiyyə xidmətləri göstərilir. Soydaşlarımızın təhsil almaları üçün də lazımı işlər görülmüş, onlar üçün tikiş kursları açılmışdır. Bəziləri dini məktəblərdə təhsil alırlar. Kişilər və qadınlar üçün dörd hamam tikilmiş, 40 min nəfər tibbi müayinədən keçirilmişdir. Onların bütün ehtiyacları Türkiyədən göndərilən dərmanlar vasitəsilə təmin edilmişdir. Həmin yerlərdə insanların sağlamlığının qorunması nəzarət altındadır. Türkiyədən bir çox cihazlar göndərilmişdir.

Orada salınmış məktəblərin 75 sinfində iki min şagird təhsil alır və məktəblərdə çalışanların hamısı azərbaycanlı müəllimlərdir. Təhsil üçün lazım olan əşyalar Türkiyədən göndərilmişdir. Bütün bu işlər Bakıdakı səfirliyimiz vasitəsilə əlaqələndirilir və həyata keçirilir.

Hörmətli cümhur başkanı, 1996-cı ildə yardımlarımız dünya ərzaq təşkilatı çərçivəsində davam etdirilmiş və bu köməkdən Azərbaycan yararlanmışdır. Bu, 1998-ci ilə qədər davam etmiş və hazırda hörmətli prezident Heydər Əliyevin, Azərbaycan hökumətinin xahişi ilə təkrar yardımlar göstərilməyə başlanmışdır. 1998-ci ildə 2018 ailəyə, yəni 8500 insana ərzaq, təhsil və səhiyyə yardımları göstərilmişdir və bu, davam etməkdədir. Belə ki, bu gün zati-aliniz buraya təşrifi ilə əlaqədar iki min ailəyə bir aylıq ərzaq məhsulları paylanacaqdır. Ümumiyyətlə, buraya göndərilən yardımların həcmi 11,5 milyon dollara yaxındır. Biz hökumətimizin və

hörmətli Heydər Əliyevin xahişi ilə bu yardımı, təbii ki, davam etdirəcəyik. Bununla bərabər, bu axşam bir qrup səhiyyə işçisi Bakıya gələcəkdir. Onlar Azərbaycanın beş səhiyyə mərkəzində araşdırmalar aparmışlar.

Bir az əvvəl dediyim kimi, bu yardımlar hökumətimizin və Azərbaycan hökumətinin tələbləri çərçivəsində davam edəcəkdir. Amma Türkiyənin və ərəblərin saldıği dörd çadır şəhərciyində indi 86 min nəfərə humanitar yardımlar göstərilir, onlar bu yardımlardan faydalanırlar. Azərbaycanın ayrı-ayrı rayonlarında 800 min qaçqın vardır. Onların ehtiyacları hələ də mövcuddur. Təbii ki, məqsədimiz bu ehtiyacların ödənilməsidir. Əslində, Türkiyə çox böyük yardımlar göstərir, amma bu ehtiyacları bütün dünyanın görməsi lazımdır. Çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Çox təşəkkür edirəm. Hörmətli cümhur başkanı hüzurunda mən indiyə qədər Azərbaycana göstərilən bu yardımlara görə Türkiyə Cümhuriyyətinə və Qızıl Ay Cəmiyyətinə təşəkkür edirəm.

İndi siz məruzə etdiniz. Verdiyiniz məlumatlar hər şeyi göstərir ki, Siz nələ etmişiniz. Bunların hamısına görədir ki, bax, bu ağır vəziyyətdə, çətin şəraitdə yaşayan insanlar bizə dua edirlər. Azərbaycan hökuməti, dövləti, mən də Azərbaycan prezidenti olaraq təşəkkür edirəm. Türkiyə Cümhuriyyətinə təşəkkür edirəm. Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidentinə təşəkkür edirəm. Türkiyə Cümhuriyyətinin hökumətinə təşəkkür edirəm, Qızıl Ay Cəmiyyətinə təşəkkür edirəm. Ümid edirəm ki, sizin bu yardımınız bundan sonra da davam edəcəkdir. Çünki biz dünən hörmətli prezident ilə, cümhur başkanı ilə bu problemlər haqqında çox geniş danışdıq, Azərbaycanın torpaqlarının işğaldan azad edilməsi, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün təmin olunması və bu insanların öz torpağına köçməsi bizim əsas problemimizdir. O vaxta qədər ki, bu insanlar öz torpaqlarına dönməyiblər, o vaxta qədər bizim bu yardıma ehtiyacımız var. Ümidvaram ki, Siz bu yardımların bundan sonra da davam etdirəcəksiniz. Çox sağ olun.

Əhməd Nəcdət Sezər: Təbii ki, bizim də düşüncəmiz Azərbaycanın torpaq bütövlüyünün qorunmasıdır, qaçqınların öz yurd-yuvalarına dönməsidir. Amma o prosesin nə qədər çəkəcəyi bəlli deyil. O proses içərisində biz də Türkiyə olaraq, imkanlarımız daxilində bu yardımları davam etdirəcəyik. Buna əmin ola bilərsiniz. Ancaq mənim təklifim belədir ki, qaçqınlar öz doğma el-obalarına qayıdana qədər yalnız istehlakçı deyil, həm də istehsalçı olsunlar, öz ehtiyaclarını ödəmək səviyyəsinə çatsınlar. Yəni xalçaçılıq, peşə hazırlığı kimi sahələrə yönəlsələr, hər halda, yükləri daha az olacaq, öz imkanları ilə ayağa dura biləcəklər. Təbii ki, biz də imkanımız daxilində kömək edəcəyik. Hörmətli Əliyev, buna əmin ola bilərsiniz.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun.

Həsərət Məmmədova (qaçqın): Cənab Prezident, istəyirik ki, böyük siyasətçi, qayğıkeş insan, əziz prezidentimiz Heydər Əliyevə kömək durasınız. Bizim heç nəyə ehtiyacımız yoxdur. Amma bizim torpaqları alıb özümüzə qaytarasınız.

Əhməd Nəcdət Sezər: Hörmətli Əliyev də ona çalışır və biz də onun bu işini dəstəkləyirik. Ümidimiz sizin öz torpaqlarınıza dönməyinizdir, evlərinizə, yurdlarınıza qovuşmağınızdır.

Həsərət Məmmədova: Çox sağ olun. Allah hamınızın köməyi olsun. Bizim əlimizdən tutursunuz. Allah Sizi bizə çox görməsin. Bütün qaçqınlar və məcburi köçkünlər adından dərin təşəkkürümüzü bildiririk.

Heydər Əliyev: Əziz bacılar, qardaşlar!

Əziz dostlarımız!

Siz bilirsiniz ki, Türkiyə Cümhuriyyətinin yeni seçilmiş prezidenti, əziz dostumuz Əhməd Nəcdət Sezər Azərbaycana rəsmi səfərə gəlir. Dünən bütün günü Azərbaycan dövləti ilə bir çox məsələlər haqqında danışıqlar aparılıb, müzakirələr aparılıb və Türkiyə–Azərbaycan dostluğunun, qardaşlığının davam etməsi, əbədi olması hər iki tərəfdən təsdiq ediləlidir.

Bu gün hörmətli prezident sizinlə görüşə gəlir. Yəni sizin bu yaşadığınız yeri, ağır vəziyyətdə olduğunuzu öz gözləri ilə görmək istəyibdir. Onun arzusu ilə də biz buraya gəlmişik.

Mən bu gün sizin yanınızda, sizin qarşınızda bildirmək istəyirəm ki, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü başlayandan indiyə qədər Türkiyə Cümhuriyyəti, Türkiyə xalqı, Türkiyə dövləti daim Azərbaycanın yanında olub, Azərbaycanla bərabər olub, Azərbaycana yardım edibdir. Həm müharibə gedən illərdə, həm altı ildir ki, biz atəşkəs rejimində yaşayırıq – məsələnin sülh yolu ilə həll olunması sahəsində, bütün beynəlxalq təşkilatlarda, ATƏT-in Minsk qrupunda. Hər yerdə Türkiyə Cümhuriyyəti Azərbaycanı dəstəkləyir və Azərbaycan dövləti ilə bərabər bu məsələnin tezliklə həll olunmasına çalışır. Bu da ondan ibarətdir ki, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqları azad olunmalıdır, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edilməlidir və siz, əziz dostlar, əziz bacılar, qardaşlar, öz torpağınıza, yerinizə-yurduunuza qayıtmalısınız. Biz buna mütləq nail olacağıq. Bütün bu işlərdə Türkiyə Cümhuriyyəti və onun dövləti, onun prezidenti, hökuməti bizə daim yardımçıdır.

Bilirsiniz ki, bu vəziyyət əmələ gələndən indiyə qədər – 1990-cı ildən, xüsusən 1993-cü ildən Türkiyə Cümhuriyyəti qaçqın, köçkün vəziyyətində yaşayan Azərbaycan vətəndaşlarına həm Bakıda, həm müxtəlif bölgələrdə çadırlarda yaşayanlara qida, paltar yardımları, başqa yardımlar edir. Bu dəfə də hörmətli prezidentin Azərbaycana səfəri zamanı belə bir böyük yardım göstəriləlidir. Ona görə də mən sizin adınızdan, Azərbaycanda yerindən-yurdundan didərgin düşmüş bir milyondan çox insanların adından, Azərbaycan vətəndaşlarının adından Türkiyə Cümhuriyyətinə, Türkiyə dövlətinə, hökumətinə və Türkiyənin prezidenti, əziz dostumuz, qardaşımız Əhməd Nəcdət Sezər cənablarına təşəkkürümü bildirirəm.

Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bundan sonra da məsələnin sülh yolu ilə həlli uğrunda Türkiyə Azərbaycanla bərabər çalışacaq, biz buna nail olacağıq və siz yerinizə – yurdunuza qayıdana qədər Türkiyənin Azərbaycana yardımı, yəni sizin burada heç olmasa minimal şəraitdə yaşamağınız üçün yardımı davam edəcəkdir.

Hörmətli qardaşım, əziz prezident, mən bir daha, bir daha təşəkkür edirəm.

Əhməd Nəcəf Sezər: Dəyərli azərbaycanlılar!

Dünən və bu gün məclisdə də söylədiyim kimi, 1918-ci ilin ağır şəraitində Azərbaycana yardım edən Türkiyə bu gün də Azərbaycanı hər sahədə dəstəkləməkdə davam edəcəkdir. Azərbaycana dəstəyimiz hər baxımdan ən yüksək səviyyədə olacaqdır. Ehtiyaclarınız təmin olunacaqdır. Bu yardımlar siz öz yurdlarınıza qayıdana qədər davam edəcəkdir. Biz Türkiyə olaraq, hörmətli cümhur başkanı da dediyi kimi, Azərbaycanın torpaq bütövlüyünün qorunmasının tərəfdarıyıq. Bu bütünlüyü sülh yolu ilə qorumaq bizim də arzumuz və istəyimizdir. Bu sahədə Azərbaycanın cümhur başkanı hər baxımdan dəstəkləyirik. Azərbaycan xalqının qəbul edəcəyi hər hansı bir variantı Türkiyə də qəbul edəcəkdir. Yardımlarımız sizin ehtiyac duyduğunuz müddət ərzində davam edəcəkdir. Bundan əmin olmağınızı xahiş edirəm. Hamınıza təşəkkür edirəm.

SURİYA ƏRƏB RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB BƏŞŞAR ƏSƏDƏ

Hörmətli cənab Prezident!

Suriya Ərəb Respublikasının prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan Respublikası ilə Suriya Ərəb Respublikası arasında təşəkkül tapmış dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın rifahı naminə daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Suriya xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 13 iyul 2000-ci il

**RUSİYA FEDERASIYASI
XARİCİ İŞLƏR NAZİRİNİN MÜAVİNİ,
XƏZƏRİN STATUSUNUN TƏNZİMLƏNMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ ÜZRƏ PREZİDENTİN
XÜSUSİ NÜMAYƏNDƏSİ
VİKTOR KALYUJNİ BAŞDA OLMAQLA
RUSİYANIN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

13 iyul 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli qonaqlar, sizi səmimiyyətlə salamlayıram. Viktor İvanoviç, siz artıq yeni roldasınız?

Viktor Kalyujni: Bəli. Lakin başlıcası, yenə də oradayam və elə həmin əməli problemlərlə məşğulam.

Heydər Əliyev: Deməli, həm də Azərbaycanla bağlı olan həmin problemlərlə.

Viktor Kalyujni: Ümumiyyətlə, hesab edirəm ki, mən öz evimizə gəlmişəm. Bakıya gəlmək həmişə xoşdur, mən buraya yaxşı hisslərlə gəlirəm.

Heydər Əliyev: Mən sizi yeni rolda salamlayıram. Düşünürəm ki, Rusiya prezidenti Vladimir Vladimiroviç Putinin məhz belə bir təşkilat yaratması və sizi təşkilatın rəhbəri vəzifəsinə təyin etməsi düzgün qərardır və bütün Xəzəryanı ölkələrin səmərəli əməkdaşlığına, eləcə də bəzən həll edə bilmədiyimiz məsələlərin həllinə kömək edə bilər.

Viktor Kalyujni: Vaxt tapıb bizi qəbul etdiyinizə görə sağ olun. Çox xoşdur ki, məhz bu səfər Sizinlə ilk söhbətdən və görüşdən başlayır. Mən dedim ki, buraya gəlmək xoşdur, ürək bağlılığı, fikir bağlılığı var. Biz neftçilər kimin necə işlədiyini, neft sahəsində kimin necə yaşadığını izləyirik, ona görə də çox yaxşı haldır ki, indi Azərbaycan irəliləməyə başlayır və görürük ki, sizdə hətta ümumi daxili məhsulun səviyyəsi yüksəlir, sənaye inkişaf edir, bu çox yaxşıdır.

Bu onu göstərir ki, Azərbaycan düzgün yoldadır və bütün bu işləri sürətləndirmək, yaxşılaşdırmaq, genişləndirmək lazımdır. Neftçilər istənilən hakimiyyət üçün həmişə dayaq növtəsi olmuşlar, hakimiyyət isə həm də müdrik olduqda, onlar daha möhkəm dayağa çevrilirlər. Düşünürəm ki, Azərbaycan neft sahəsinin Sizinlə, Sizin nüfuzunuzla, Sizin diqqətinizlə bağlı olan ikinci dirçəlişindən sonra inkişaf üçün kifayət qədər yaxşı təkan almışdır.

Xəzərin problemləri barədə. Onlar mövcuddur, olub və olacaqdır. Biz bu səfərimiz zamanı öz mövqeyimiz barədə danışmaq, söhbət etmək istəyirik. Demək istəyirəm ki, mən diplomatik mühitdə deyil, istehsal sahəsində böyümüşəm, mənə tez bir zamanda son nəticə lazımdır. Ona görə də bu məsələ barədə dövlətlərin rəyi ilə tanış olmaq, bunu cəmləşdirərək məsələnin həlli yolunu axtarmağa çalışmaq üçün kifayət qədər fəal işə başladım. Mən özümüzdə akademiklərlə, aparıcı neft şirkətləri ilə görüşmüşəm. Qazaxıstandan sonra Şimaldan Cənuba tərəf gəlirik. Bu gün sizdəyik, ayın 18–19-da Aşqabadda, 25-də isə İranda olacağıq.

Heydər Əliyev: Qazaxıstanda olmusunuz?

Viktor Kalyujni: Mən Qazaxıstanda olmuşam, bu səfəri Nursultan Nazarbayevin ad günü ilə bir vaxta salmışdım. Prezidentin təbrik məktubunu ona təqdim etdim, ad gününü qeyd etdik və həm də danışdıq.

Sonra isə avqustun təxminən əvvəllərində Həştərxana toplaşmaq üçün Rusiyanın adından prinsipə təşəbbüs göstərmək istəyirəm. Ailə süfrəsi arxasındakı kimi, bir növ iş rejimində, yarı rəsmi şəraitdə danışacağıq və bütün problemləri müzakirə, yerbəyer etməyə və onların növbəliliyini müəyyənləşdirməyə çalışacağıq. Ona görə ki, Tehran növbəti toplantının çağırılmasını uzadır.

Heydər Əliyev: Onlar ki, söz vermişdilər. EKO xətti ilə yüksək səviyyədə görüşlə əlaqədar mən İranda olarkən onlar demişdilər ki, bu toplantını keçirəcəklər. Mən bildirdim ki, biz iştirak edəcəyik. İndi isə təxirə salırlar...

Viktor Kalyujni: Bəli, onlar deyirlər ki, guya elə bir müsbət təkliflər yoxdur, vaxt itirmək lazım deyil və sair. Sonra mən İran Xarici İşlər nazirinin müavini ilə görüşdüm və ona dedim ki, əgər siz toplaşmaq istəmirsinizsə, onda biz özümüz toplaşarıq, siz isə bizimlə olub-olmayacağınız barədə düşünün. O dedi ki, yox, belə isə, biz toplaşarıq. Gərək ki, ayın 24–25-nə planlaşdırdılar. Bu gün biz Sizin XİN-lə danışdıq, onlar qəti bir qərara gəlməyiblər, deyəsən, sentyabrda keçirmək istəyirlər. Zənnimcə, biz gözləməməliyik, təkliflər var, görüşməyə lüzum var, bu problemin fəal müzakirəsinə başlamaq gərəkdir. Hesab edirəm ki, biz onun fəal müzakirəsinə başlasaq, onun həlli yollarını tapacağıq. Bax, başlanğıc üçün indi vəziyyət belədir. Sonra Azərbaycan

prezidenti Heydər Əliyev qonağı dinləyərək dedi: Doğrudur, Viktor İvanoviç. Mən həmişə demişəm və bu gün də deyirəm ki, biz lap əvvəldən bu məsələnin müzakirə və həll edilməsinin tərəfdarıyıq. Məlumdur ki, bu məsələ ilə Azərbaycan əvvəldən, Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarından istifadə edilməsinin yeni mərhələsindən məşğul olmağa başlamışdır. 1994-cü ildə biz, yeri gəlmişkən, Rusiyanın, onun «LUkoyl» şirkətinin iştirakı ilə «Əsrin müqaviləsi»ni imzaladıq. Biz bu müqaviləni imzalayan kimi həmin məsələnin müzakirəsi gücləndi, bəziləri deyirdilər ki, necə yəni, axı Xəzərin statusu var. Biz isə onda da bəyan etdik, bu gün də bəyan edirik ki, belə bir sabit qayda var – əgər yeni qanun, yeni müqavilə və sair yoxdursa, deməli, təşəkkül tapmış praktika mövcuddur. Praktika isə göstərir ki, hələ sovet dövründə Sovetlər İttifaqının hökuməti və Neft Sənayesi Nazirliyi neft hasilatı baxımından Xəzəri sektorlara bölmüşdü.

Biz öz sektorumuzda bu işlə məşğul olmağa başladığımız və daim bunu nəzərə aldığımız ki, indi şərait yenidir, bütün Xəzəryanı ölkələr azad, müstəqil ölkələrdir. Siz həm də bilərsiniz ki, Xəzərdə neft hasilatına hələ 1949-cu ildə, Neft Daşlarındakı yataqlardan ilk neftin çıxarıldığı vaxt başlanmışdı. Sonra isə Xəzərdə bütün kəşfiyyat işlərini Azərbaycan alimləri apardılar və bir çox yataqlar, o cümlədən də Türkmənistanın yaxın olan sahilində yataqlar aşkara çıxardılar. Orada işlədilər, ona görə ki, o vaxtlar vahid dövlət vardı və Xəzərdə Azərbaycanın Xəzər Dəniz Neft Birliyi işləyirdi. O, Azərbaycan sektorunda da, Türkmənistan sektorunda da neft çıxarırdı. Hesabat belə aparılırdı: Türkmənistan sektorunda nə qədər neft çıxarılsa Türkmənistanın, Azərbaycan sektorunda çıxarılan neft isə Azərbaycanın hesabına yazılırdı. Türkmənistan sektorunda neft az çıxarıldı.

O vaxtlar başqa sektorlarda – Rusiya sektorunda da, Qazaxıstan sektorunda da, İran sektorunda da az neft hasil olunurdu. O zaman İran sektoru müəyyən edilmişdi, sərhəd vardı. Yeri gəlmişkən, indi İran 1921-ci ilə, 1941-ci ilə tez-tez istinad edir. Sovetlər İttifaqı ilə İran arasında Astara–Həsənqulu xətti boyunca sərhəd mövcud idi və bu sərhədi sovet sərhəd qoşunları ciddi qoruyurdular və onun İran tərəfindən pozulmasına əsla yol vermirdilər. Bakıda bununla xüsusi məşğul olan briqada, təyyarələr və digər vasitələr vardı, onlar Sovetlər İttifaqının Xəzər dənizindəki sərhədini ciddi şəkildə qoruyurdular.

Deməli, köhnə praktikaya görə, İran da öz sektoruna malikdir. O vaxtlar İran heç düşünmürdü ki, Xəzər dənizində neft çıxarmaq lazımdır, çünki onun hər şeyi İran körfəzində və Cənubda idi. İndi hər şey dəyişmişdir. Xəzərdə beş Xəzəryanı ölkə var – Rusiya, Qazaxıstan, Azərbaycan, Türkmənistan və İran. Biz gözləyə bilməzdik ki, Xəzərin statusu müəyyənləşdirilsin və təşəkkül tapmış praktikadan istifadə etdik. Bununla belə, biz ona tərəfdarıq ki, Xəzər dənizinin statusunu və real surətdə nə edə biləcəyimizi və kimə nə düşüyünü qəti şəkildə müəyyənləşdirmək lazımdır.

Bir dəfə, yeri gəlmişkən, Həştərxanda toplanıldı. O vaxtlar, mənə, 1994-cü ildə Viktor Stepanoviç Çernomırdin bütün ölkələri bir araya gətirdi. Sonra bir neçə belə görüş keçirildi.

Biri, mənə Aşqabadda, digərləri İranda, Moskvada, Almatıda oldu. Bir sözlə, müzakirə aparıldı, amma müzakirə elə müzakirə olaraq qaldı. Ancaq indi görürəm ki, yeni mərhələ başlanır və bu yaxşıdır. Biz bunu istəyirik və zənnimcə, əgər indi siz bu işlə ciddi məşğul olsanız, onda Xəzəryanı ölkələr bəlkə də yekdil razılışmaya gələcək və statusu müəyyənləşdirəcəklər. Bu halda sakit olacaq, heç kəs heç kimə qarşı iddialar irəli sürməyəcəkdir. Bu baxımdan mən sizin təşəbbüsünüzü, gəlişinizi alqışlayıram.

XALQ ARTİSTİ AZƏR RZAYEVƏ

Hörmətli Azər Rzayev!

Sizi – Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin tanınmış nümayəndəsini 70 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi–qəlbdən təbrik edirəm.

Siz böyük sənətkarlar ailəsində dünyaya göz açaraq musiqiyə sonsuz bağlılıq ruhunda tərbiyə alıb yetişmiş bir bəstəkar və ifaçı kimi, hələ gənc yaşlarınızda respublikamızın musiqi ictimaiyyətinin diqqətini cəlb edərək bildiniz. Instrumental musiqinin müxtəlif janrlarında bəstələdiyiniz əsərlər, habelə kinoya və teatr tamaşalarına yazdığınız musiqi Azərbaycan musiqi mədəniyyətini zənginləşdirmiş gözəl sənət nümunələridir. Qanlı Yanvar faciəsinə həsr etdiyiniz «Bakı-90» simfoniyası sizin vətəndaş mövqeyinizi musiqi dili ilə açıqlayır.

Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrına rəhbərlik etdiyiniz dövrdə Azərbaycan bəstəkarlarının bir sıra yeni opera və balet əsərlərinin uğurla tamaşaya qoyulması sizin təşəbbüsünüz və səyləriniz sayəsində mümkün olmuşdur. Dövrü mətbuatda çap etdirdiyiniz məqalələr, radio və televiziya aparıcıları verdiyiniz müsahibələr sizi ölkəmizdə Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin yorulmaz təbliğatçısı kimi də yaxşı tanıtmışdır.

Azərbaycanda yeni ifaçılar nəslinin yetişdirilməsində də sizin böyük xidmətləriniz vardır. Bu gün müxtəlif musiqi kollektivlərində çalışan ifaçıların bir çoxunun sənət aləminə vəsiqə alması sizin yarıməsrlük pedaqoji fəaliyyətinizin konkret nəticəsidir. Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, simli alətlər kafedrasının müdiri kimi, siz bu gün də əzmlə çalışır, Azərbaycan ifaçılıq məktəbinin inkişaf etdirilməsi üçün səmərəli iş aparırsınız. Son illərdə yaratdığınız uşaq simfonik orkestrinin çıxışları musiqi ictimaiyyəti tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. Bədii rəhbəri və dirijoru olduğunuz bu unikal orkestrin yaradılması ölkəmizin musiqi həyatında mühüm hadisə kimi qiymətləndirilmişdir.

Siz musiqi xadimi kimi yaradıcılığınızın müdrik bir dövrünə qədəm qoyursunuz. İnanıram ki, musiqi mədəniyyətimizin inkişaf etdirilməsi üçün zəngin təcrübənizi və bacarığınızı bundan sonra da əsirgəməyəcək, musiqisevərləri yeni əsərlərinizlə sevindirəcək və gənc ifaçı kadrların hazırlanması işinə var qüvvənizi sərf edəcəksiniz.

Sizə cansağlığı, xoşbəxtlik və yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 14 iyul 2000-ci il

AVROPA SİYASİ TƏDQIQATLAR MƏRKƏZİNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

17 iyul 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli dostlar, səfirlər, hörmətli qonaqlarımız, mən sizi görməkdən çox məmnunam. Azərbaycana ziyarətinizi də çox məmnuniyyətlə qəbul edirəm. Çoxdandır ki, buraya gəlmirsiniz. Yaxşı ki, vaxt tapa bilmisiniz, gəlmisiniz.

Dostum Süleyman Dəmirəl mənə bu mövzu barəsində məlumat vermişdi. Bildirmişdi ki, belə bir təşəbbüs var, görüşmək istəyirlər. Mən də dedim ki, hər vaxt hazırım. İndi sizi dinləyirəm.

Ö z d ə m S a n b e r k (*Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyinin keçmiş müşaviri və Londondakı səfiri, Türkiyə İqtisadi və Sosial Tədqiqatlar Fondunun direktoru*): Cənab Prezident, hər şeydən öncə, hörmətli Süleyman Dəmirəlin salamlarını, hörmət və ehtiramını Sizə yetirmək istəyirəm.

Onu da bildirmək istəyirəm ki, bizim nümayəndə heyəti rəsmi heyət deyildir. Cənab Maykl Emerson və Rumıniyanın keçmiş Xarici İşlər naziri cənab Sergiu Çelak Brüsseldə Avropa Birliyi nəzdində fəaliyyət göstərən tədqiqatlar mərkəzinin həmsədrəridir. Amma bu mərkəz Avropa Birliyinə tabe deyildir. Hörmətli Nihad Gökyigit iş adamı, «Tekfen Holding» şirkəti idarə heyətinin sədri, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Birliyinin işçi şurasının üzvüdür. Mənim direktoru olduğum fond da hökumətimizə tabe deyildir. Qərarları hökumətlər qəbul edir, biz isə öz fikirlərimizlə onlara yardımçı olmağa çalışırıq.

Qafqaz Türkiyənin təhlükəsizliyi baxımından çox önəmli bölgədir. Azərbaycan isə Türkiyə üçün qardaş ölkədir. Nəyə görə Qafqazda qeyri-sabit vəziyyət var? Ona görə ki, burada beynəlxalq hüquq normaları pozulmuşdur. Ermənistan beynəlxalq hüquq qaydalarını kobud şəkildə tapdalayaraq, Azərbaycan ərazisinin bir qismini işğal etmişdir, bir milyon azərbaycanlıyı öz yurd-yuvasından didərgin salmışdır. Dünya həm bunu, həm də beynəlxalq hüququn tapdalandığını unutmuşdur. Bunlar barədə biz danışmasaq, kim danışacaqdır? Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılığı eynən İraqın Küveytə qarşı işğalçılığı kimidir.

Biz beynəlxalq hüquq normalarına dönmədən əməl olunmasını istəyirik. İndi görürük ki, Qafqazda sabitliyi bərpa etmək üçün münasib şərait yaranmaqdadır. 1999-cu ilin dekabrında Helsinkidə Türkiyəyə Avropa Birliyində tam üzv olmaq imkanı verildi. Bu, əlbəttə, çox mühüm hadisədir, çünki Türkiyə Avropa Birliyinin bərabərhüquqlu üzvü olanda onun qonşuları – Qafqaz, o cümlədən Azərbaycan Avropa Birliyi ilə bir növ həmsərhəd olacaqdır.

2000-ci il yanvarın 15-də hörmətli Dəmirəl «Qafqazda sabitlik paktı» təşəbbüsünü irəli sürdü. Bundan əvvəl isə Azərbaycan prezidenti hörmətli H.Əliyev ATƏT-in İstanbul zirvə görüşündə çox mühüm nitq söylədi. Ondan sonra böyük ölkələrin, o cümlədən Rusiyanın, Amerikanın, Avropa Birliyi ölkələrinin liderləri də Qafqazda sabitlik barədə fikirlərini açıqladılar.

Avropa Siyasi Tədqiqatlar Mərkəzi bütün bu bəyanatlardan ilham alaraq təkliflər hazırlamışdır. Türkiyə olaraq biz bu təkliflərin bəzilərini qəbul edirik, bəziləri ilə isə razı deyilik. Ancaq bu təkliflərdən araşdırmalar üçün istifadə edilə bilər. Burada xüsusi vurğulanmalı cəhət odur ki, bu təşəbbüs Minsk qrupunu əvəz edə bilməz. Türkiyə Azərbaycanın razılaşmadığı heç bir həll variantını qəbul etməz.

Türkiyə münaqişədə yaranmış indiki vəziyyətlə, yəni status-kvo ilə razılaşmır. Hazırkı vəziyyət bu şəkildə davam edə bilməz. Ancaq heç bir iş görməsək, onda bu vəziyyət olduğu kimi qalar. Möhtərəm Prezident, ona görə də Sizdən xahiş edirik ki, bizim fikirlərimizi məhz bu prizmadan dəyərləndirəsiniz. Bu çərçivədə həm cənab Dəmirəlin, həm də Avropa Siyasi Tədqiqatlar Mərkəzinin təklifləri var. Bunlar bir-birini tamamlaya bilər. Ancaq bu tədqiqatları davam etdirməyimiz üçün, cənab Prezident, bizə rəhbərlik etməyinizi, yol göstərməyinizi arzulayırıq. Buraya da elə bu məqsədlə gəlmişik.

Möhtərəm Prezident, digər bir arzumuz da budur ki, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən bu tipli qeyri-hökumət təşkilatları, habelə Xarici İşlər Nazirliyinin əməkdaşları, elmi ictimaiyyətin nümayəndələri bizimlə əlaqə yaratsınlar, Türkiyəyə və Brüsselə gəlsinlər, birgə əməkdaşlıq edərkən.

N i h a d G ö k y i g i t: Möhtərəm Prezident, mən biznes aləminin nümayəndəsiyəm, ancaq, necə deyərlər, həddimi aşıb bu siyasi işlərə qarışdım. Məqsəd isə budur ki, bu məsələləri xalq daha yaxşı başa düşsün. Əgər xalq bu təşəbbüsləri anlasa, dəstəkləsə, onda siyasətçilərin də işi yaxşı gedər.

Biznes dünyası sabitlik tələb edir. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, biznes öz işini davam etdirir. Ancaq işlərin genişlənməsi üçün sabitlik əsas şərtidir. Biznes və sabitlik bir-birini qarşılıqlı surətdə tamamlayan amillərdir.

Cənubi Qafqazdakı enerji dəhlizinə sərmayə qoyuluşu davam edəcəkdir. Amma enerji sektoru əsas olmaqla, bir çox digər layihələr də – hava və dəniz limanları, yollar və s. gündəlikdədir. Avropa Birliyi də bu dəhlizə böyük əhəmiyyət verir. Ona görə də mən, bayaq dediyim kimi, həddimi aşaraq bu məsələlərə girişdim. Biznes dünyasının özünəməxsus həyəcanı və dinamikası var.

Dünən biz Tbilisidə Gürcüstan prezidenti cənab Şevardnadze ilə görüşdük, bu gün isə Bakıda – cənab Əliyevin hüzurundayıq. İş adamı olaraq biz də siyasət aləminə öz töhfəmizi vermək istəyirik.

M a y k l E m e r s o n (*Avropa Siyasi Tədqiqatlar Mərkəzinin həmsədri*): Cənab Prezident, icazə verin Qafqazda sabitlik paktı kitabını, bizim təkliflərimizi Sizə təqdim edək. Bizim sənədlərimizin türk dilində icmalı da var, onları Sizə təqdim edirik. Kitabımda isə onun haqqında rus dilində məlumat var. Həmin sənədlərin ilk altı maddəsi bizim təkliflərimizin məğzini əks etdirir.

Keçən ilin noyabrında ATƏT-in zirvə görüşündə Sizin söylədiyiniz nitqi diqqətlə öyrəndik. Eyni zamanda digər çıxışlarla da, xüsusilə prezident Dəmirəlin, prezident Şevardnadzenin və prezident Köçəryanın çıxışları ilə tanış olduq. Ondan sonra bizim işimizə güclü təkan ATƏT-dən gəldi. ATƏT bizdən daha ətraflı iş cədvəli hazırlanmasını, həmin çıxışlarda qaldırılmış fikirlərin həyata keçirilməsi sahəsində fəaliyyət proqramı yaradılmasını istədi.

Biz tədqiqatlarımız sayəsində gəldiyimiz nəticələri ümumiləşdirdikdə üç əsas məsələyə diqqət yönəldirik. Bu üç əsas məsələ bilavasitə Cənubi Qafqazla əlaqədardır. Sonrakı üç məsələ isə Cənubi Qafqazın ətrafında olan ölkələrin də bu işə qoşulmasını tələb edir. Cənubi Qafqaz üçün önəmli əhəmiyyəti olan birinci üç məsələ bunlardır: münaqişələrin həll olunması, regionun ölkələri arasında əməkdaşlıq və bunun sonradan inteqrasiyaya çevrilməsi, Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik təminatlarının hazırlanması.

Biz çalışmışıq ki, özlüyündə hər biri önəmli əhəmiyyət daşıyan bu məsələlər arasında ardıcılığın necə formalaşdırılmasına, onların bir-biri ilə əlaqəsinin olub-olmamasına da müəyyən aydınlıq gətirək. Hesab etdik ki, bu məsələlərin içərisində ən önəmli münaqişələrin, xüsusilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılmasıdır. Beləliklə, biz bütün bu təklifləri hazırlayarkən o ehtimallara əsaslandıq ki, əgər Dağlıq Qarabağ münaqişəsi yaxın vaxtlarda həll olunmasa da, Ermənistanla Azərbaycan arasındakı bu münaqişənin həllində yaxın vaxtlarda tərəqqi əldə ediləcəkdir.

Biz münaqişədən sonrakı dövr üçün rejimin necə olacağı barədə fikirlərimizi açıqlamışdıq və eyni zamanda bu sahədə görüləcək işləri də müəyyənləşdirmişdik.

Təklif etdiyimiz proqram çərçivəsində birinci mərhələdə Cənubi Qafqaz ölkələri arasında dövlətlər və hökumətlər səviyyəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsini nəzərdə tuturuq. Sonrakı mərhələlərdə isə regionun Avropa strukturları ilə inteqrasiya olunmasının və əməkdaşlığının formalarını müəyyənləşdirmək nəzərdə tutulur. Şübhəsiz ki, bu zaman Türkiyənin Avropa Birliyinə qəbul edilməsi məsələsini də unutmur, bunun əhəmiyyətini də nəzərə alırıq.

Regionun dövlətləri üçün təhlükəsizlik təminatlarına gəldikdə isə, demək istəyirəm ki, biz bu barədə də düşünmüşük. İlk dövrə NATO-nun təhlükəsizlik barədə öhdəlikləri olmasa da, fikirləşirik ki, regionun dövlətləri üçün ATƏT-dən xüsusi təhlükəsizlik təminatları əlaqə və bunları yazılı sənəd halına salaq.

Proqramımızın ikinci bölməsində isə tövsiyə edirik ki, Rusiya, Şimali Qafqaz və Avropa Birliyi arasında əməkdaşlıq mexanizmləri də işlənilib hazırlansın.

Biz növbəti mərhələlərdə hazırda Azərbaycanın da üzv olduğu Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsindən də kənara çıxaraq, Qara Dəniz–Qafqaz–Xəzər dənizi regionu ölkələri arasında əməkdaşlıq forumunun yaradılması tövsiyələri ilə çıxış edirik.

Nəhayət, regionun neft və qaz ehtiyatlarından daha sürətlə və səmərəli istifadə olunmasına dair təkliflərimiz də var. Mən həmin mövzu üzərində dayanmayacağam, çünki bu sahədə Sizin böyük təcrübəniz var.

Cənab Prezident, bildirmək istəyirəm ki, Cənubi Qafqazda sabitlik paktı ilə əlaqədar proqram üzərində işlərimiz və Qərbi dövlətlərinin rəhbərləri ilə danışıqlar belə deməyə əsas verir ki, ümumən Qərbi dövlətlərinin rəhbərləri səviyyəsində də bu məsələyə böyük dəstək vardır. Sizin liderliyiniz sayəsində bu layihənin həyata keçirilməsi mümkündür. Ona ediləcək texniki yardımlar da mümkündür. Lakin növbəti addımların nədən ibarət olacağını biz aydınlaşdırmalıyıq. Hesab edirik ki, bunları aydınlaşdırmaqdan öncə, şübhəsiz, Sizin kimi dövlət başçılarının təklifləri və konkret layihələri ilə də tanış olmağımız, ümumiləşdirmələr aparmağımız lazımdır. Yəni biz birlikdə Qərbi dövlətlərini inandırırıq ki, belə bir proqramın həyata keçirilməsi mümkündür və bu, regiona səmərə gətirəcəkdir.

Cənab Prezident, dünən prezident Şevardnadze ilə keçirdiyimiz görüş zamanı o, təşəbbüs göstərərək bildirdi ki, həm hökumət orqanlarını, dövlət strukturlarını, həm də qeyri-dövlət strukturlarını təmsil edən nümayəndələrdən, mütəxəssislərdən ibarət işçi qrupu yaradacaq ki, bizim təqdim etdiyimiz təkliflərlə maraqlansın və bizimlə yaxından əməkdaşlıq etsin. O belə bir məsələ də qaldırdı ki, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri də bu cür addım atsalar, müvafiq işçi qrupları yaratsalar, biz birlikdə Avropa strukturları ilə əməkdaşlıq edərək çox mürəkkəb məsələlər barəsində ümumi anlaşmaya gəlib çıxmaqla bilirik.

S e r g i y Ç e l a k: Cənab Prezident, mənim danışmağa, demək olar, sözüm qalmadı. İyunun 14-də mən və Maykl Emerson ATƏT-in təklifi ilə onun Vyanadakı səfirlərinə bu layihəni təqdim etdik.

Bu layihə ATƏT-in üçlüyünün – onun əvvəlki, hazırkı və gələcək sədrlərinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilir. Onlar Norveç, Avstriya və Rumıniyanı təmsil edirlər.

Etdiyimiz təqdimat nəticəsində ATƏT-in hazırkı sədri təşkilatın regiondakı mövcud strukturlarına belə bir tapşırıq verdi ki, yerli hökumətlərlə əlavə danışıqlar aparıb bu təklifə münasibətlərini və onların əlavə təkliflərini araşdırsınlar, beləliklə, layihəni daha irəli aparmaq yolları ilə ciddi məşğul olsunlar.

Hesab edirik ki, birinci addım kimi, biz bu ilin sentyabrında seminar keçirməliyik. Həmin seminar zamanı Maykl Emerson və mən bu layihənin təqdimatını edəcəyik. Bu seminarı ATƏT həm təşkil edəcək, həm də maliyyələşdirəcəkdir.

Biz başa düşürük ki, ATƏT zəif təşkilatdır. Amma bəzən zəifliyin özündə də xeyirli cəhət olur. Bəzən zəiflik adamı daha çox diplomatik olmağa, yəni güc yox, ağıl işlətməyə məcbur edir. Biz bu layihəyə müstəqil alimlər kimi qoşulmuşuq. Cənubi Qafqazda sabitlik paktı üzərində çalışan digərləri də bizim kimi müstəqil alimlərdən ibarətdir.

Cənab Prezident, bizim bu işimizə Sizin dostunuz və bu dostluğu daim fəxrlə vurğulayan, yad edən Terri Adams tərəfindən də böyük dəstək aldıq.

Bizim aldığımız bütün siqnallar onu deməyə əsas verir ki, bu cür maddi məsələləri həll etmək üçün zaman da yetişməkdədir. Daha ciddi fəaliyyət göstərmək üçün Minsk qrupuna bir təkan lazımdır. Həm sabitlik paktının həyata keçirilməsi, həm də bunun üçün ən birinci şərtlərdən olan münaqişələrin aradan qaldırılmasından ötrü regionun dövlətlərindən və onların rəhbərlərindən əlavə təkana, əlavə dəstəyə ehtiyac vardır.

Biz sabitlik paktını münaqişənin həllinin əvəzi kimi görmürük. Sadəcə olaraq, biz belə bir fikri bölüşürük ki, Siz bu münaqişələri aradan qaldırdıqdan sonra və ona paralel olaraq regionun gələcək taleyi necə olacaq, hansı addımlar atılacaqdır. Bu barədə düşünmək lazımdır və sabitlik paktı da o məqsədlərə xidmət edəcəkdir. Mən həmkarım və dostum səfir Sanberk ilə tamamilə razıyam ki, müəyyən məsələlər olacaq ki, biz razılaşacağıq, bəzi məsələlərdə isə fikir ayrılığımız olacaqdır. Maykl Emerson və mən ayrı-ayrı ölkələri təmsil etmirik. Hətta vətəndaşı olduğumuz ölkələri də təmsil etmirik. Biz sadəcə, bütün səylərin birləşdirilməsinə və ümumi bir sənədin ortaya çıxarılıb əlavə fikir mübadiləsi aparılmasına səy göstərmişik. Şübhəsiz ki, son qərarı yalnız və yalnız Siz verəcəksiniz.

Heydər Əliyev: Mən çox məmnunam ki, siz hamınız Qafqaz, xüsusən Cənubi Qafqaz üçün çox vacib olan bir problemlə məşğulsunuz. Son 12 ildir ki, Cənubi Qafqazda sabitlik pozulubdur. Bu, birinci növbədə, 1988-ci ildə Ermənistanın Azərbaycana torpaq iddiası etməsi nəticəsində başlanmış müharibə və digər tərəfdən, Gürcüstanda Abxaziya, Osetiya münaqişələrinin yaranması ilə əlaqədardır. İkincisi isə, Şimali Qafqazda, Çeçenistanda yaranmış vəziyyət və orada gedən müharibə ilə əlaqədardır.

Bütün bunlar hamısı Qafqazda sabitliyi pozubdur. Təbiidir ki, Qafqazda yaşayanlar, ətrafımızdakı ölkələr bu regionda sabitliyin bərpa olunmasını istəyirlər. Çünki bu bizim həyatımızın bütün sahələri üçün lazımdır. Bu baxımdan bir qeyri-dövlət təşkilatı, elmi araşdırmalar mərkəzi kimi, sizin bu işlə məşğul olmanız çox təqdirəlayiq haldır.

ATƏT-in ötən ilin noyabr ayında keçirilən İstanbul zirvə görüşündəki nitqimdə – siz bunu bildirdiniz – Cənubi Qafqazda sülh – təhlükəsizlik və sabitlik paktının yaranması haqqında təklif irəli sürdüm, bu problemin aradan qaldırılmasında maraqlı olan bütün ölkələri bu məsələnin həll olunmasına dəvət etdim.

Türkiyənin hörmətli prezidenti cənab Süleyman Dəmirəl o vaxt daha da geniş bir təkliflə çıxış etdi. Bildiyimə görə, iki-üç ay bundan öncə o, dünyanın Qafqazla əlaqədar 14 ölkəsinin dövlət başçılarına Qafqazda sülh, təhlükəsizlik və sabitlik yaradılması ilə əlaqədar məktublar göndərib öz fikirlərini açıqlamışdır. Belə bir məktubu mən də almışam. Bu məsələ ilə əlaqədar mən hörmətli Süleyman Dəmirəllə bir neçə dəfə telefon danışığı aparmışam. Hörmətli Süleyman Dəmirəl mənə dedi ki, onun yazdığı bu məktublara bütün dövlət başçıları müsbət münasibət göstərirlər.

Beləliklə, məlumdur ki, bütün ölkələr – yəni bu bölgəyə marağı olan ölkələr Qafqazda, o cümlədən Cənubi Qafqazda sülhün, təhlükəsizliyin, sabitliyin yaranmasını istəyirlər və bu sahədə öz səylərini artırmağa hazırdırlar. Ona görə də mən sizin bu sahədəki fəaliyyətinizi və təşəbbüsünüzü dəstəkləyirəm.

Siz də bildirdiniz, mən də demək istəyirəm ki, bu o qədər də asan problem deyildir, ancaq eyni zamanda, asandır. Çünki bu proqramı nəzərdə tutulan təklifləri həyata keçirmək üçün bir şərt var. Bu da birinci növbədə, Cənubi Qafqazdakı münaqişələrə son qoymaqdan ibarətdir.

Bilirsiniz ki, 12 il bundan öncə başlanmış Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın ərazisinin 20 faizini işğal edibdir. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlı zorla çıxarıldır və artıq 7–8 ildir ki, çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayırlar.

Müharibə gedib, qanlar tökülüb. Ancaq biz 1994-cü ilin may ayında, altı il bundan əvvəl müharibəni dayandırmışıq. Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşkəs haqqında saziş imzalanıbdır. Altı ildən çoxdur ki, müharibə getmir, qan tökülür, atəşkəs rejimi davam edir. Amma eyni zamanda, münaqişə aradan qaldırılmayıbdır. Yəni atəşkəs zamanı – 1994-cü il mayın 12-dəki vəziyyət indiyə qədər davam edir.

Bir daha bildirirəm ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü pozulub, torpaqlarımızın 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. İşğal edilmiş bu ərazilərdə yaşamış bir milyon azərbaycanlı qaçqın və köçkün vəziyyətindədir.

Biz altı ildən çoxdur ki, ATƏT-in Minsk qrupunun və Minsk qrupu həmsədrlərinin – Rusiyanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Fransanın və başqa ölkələrin, beynəlxalq təşkilatların vasitəsilə sülhə nail olmaq istəyirik. Sülh əldə etmək üçün Ermənistan silahlı qüvvələri gərək işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından çıxsınlar, ölkəmizin ərazi bütövlüyü bərpa edilsin, bir milyondan çox vətəndaşımız öz yerinə-yurduna qayıtsın.

Ancaq biz buna nail ola bilmirik. Çünki Ermənistan qeyri-konstruktiv mövqe tutur. Ermənistan bu torpaqları işğal etməyindən istifadə edərək, Azərbaycana mənsub olan Dağlıq Qarabağa dövlət müstəqilliyi statusu əldə etmək istəyir. Belə olan halda, Azərbaycanın ərazisinin bir hissəsi olan Dağlıq Qarabağ müstəqillik alaraq ölkəmizin ərazisindən çıxır, yəni Azərbaycan öz torpaqlarının bir hissəsini itirir. Ermənistan bəyan edir ki, bu halda o, Dağlıq Qarabağın ətrafında işğal etdiyi rayonları azad etməyə hazırdır. Biz isə bu şərtlərlə razı ola bilmərik. Çünki beynəlxalq hüquq normaları, ATƏT-in prinsipləri vardır. Heç bir ölkə ərazi bütövlüyünün, sərhədlərinin pozulmasına yol verməz. Ona görə də münaqişə indiyədək həll olunmayıbdır.

Gürcüstanda da Abxaziya, Osetiya münaqişələri həll edilməyibdir. Gürcü millətindən olan insanlar Abxaziyadan zorla çıxarılibdir. Amma Gürcüstandakı münaqişə daxili xarakter daşıyır, ölkənin daxilindədir. Azərbaycanda isə münaqişə iki müstəqil dövlətin arasında olan münaqişədir. Bu münaqişə Ermənistan ilə Azərbaycan, yəni Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan iki müstəqil dövlət arasında gedən müharibədir və münaqişədir.

Ona görə də bütün bu proqramları, hörmətli Süleyman Dəmirəlin təklifini, ATƏT-in İstanbul zirvə görüşündə mənim irəli sürdüyüm təklifi və sizin arzu, istəklərinizi həyata keçirmək üçün gərək Ermənistan Azərbaycan torpaqlarını azad etsin, bir milyondan artıq vətəndaşımız öz yerinə-yurduna qayıtsın, Dağlıq Qarabağa isə – dəfələrlə bəyan etdiyimiz və ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə öz əksini tapdığı kimi – Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə statusu verilə bilər.

Əgər biz bunlara nail ola bilməsək, Cənubi Qafqazda heç bir sabitlikdən söz gedə bilməz. Ermənistan prezidenti Robert Köçəryanla mənim aramda keçən il bilavasitə bir neçə görüş olmuşdu. Bu görüşlər zamanı biz çalışmışdıq ki, bir qədər irəliyə gedək, məsələni həll edək. Hər ikimiz, yəni Azərbaycan prezidenti və Ermənistan prezidenti belə bir fikir irəli sürmüşdük ki, bunun üçün gərək hər iki tərəf kompromisə getsin. Mən kompromisə getməyə hazır olduğumu bildirdim. Ermənistan prezidenti də bunu birdirdi. Amma təəssüflər olsun ki, oktyabrın 27-də Ermənistanda baş vermiş terror hadisəsindən sonra bizim bu danışıqlar kəsildi.

Bilirsiniz ki, o vaxt Ermənistan parlamentinin sədri, Baş nazir və bir neçə deputat terroristlər tərəfindən qətlə yetirilmişlər.

ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Avstriyanın Xarici İşlər naziri dünən və bu gün Ermənistandadır, axşam Azərbaycana gələcəkdir. Onun səfəri ATƏT-in sədri kimi, Ermənistanın və Azərbaycanın fikirlərini öyrənib, bu məsələni həll etmək məqsədi daşıyır. Mən bu yaxınlarda Avstriyada rəsmi səfərdə olarkən o bu barədə fikirlərini mənə deyib. Mən bilmirəm, o buradan hansı məlumatlarla qayıdacaqdır. Hər halda, biz kompromislərə getməyə hazırıq. Amma gərək Ermənistan da kompromislərə getsin və bu kompromislərin müəyyən çərçivəsi olmalıdır. Əgər bu məsələ həll olunmasa, bütün bu proqramların heç birisi real deyildir.

Cənubi Qafqazda Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında bütün sahələrdə, o cümlədən iqtisadi sahədə çox yaxşı əməkdaşlıq vardır. Gürcüstan ilə Ermənistan arasında da bütün sahələrdə yaxşı əməkdaşlıq vardır. Amma Cənubi Qafqazın üç dövlətinin indi birlikdə əməkdaşlıq etməsi mümkün deyildir. Mən dostum cənab Nihad Gökyigitin bu barədə fikirləri ilə razı ola bilmərəm. Bu, yeni fikir deyildir. Bir çox ölkələr bizə belə təkliflər veriblər və Ermənistan da bizə təklif irəli sürür ki, gəlin iqtisadi əlaqələri davam etdirək, ticarət edək, onda qarşılıqlı inam yarana bilər və biz sülhə nail olmağa daha da yaxınlaşa bilərik.

Ermənistan bizə belə təkliflər veribdir. Başqa dövlətlərin də belə təklifləri vardır. Görürəm ki, sizin bu proqramınızda da belə fikirlər vardır. Hörmətli Nihad Gökyigit hesab edir ki, bu işlər paralel getməlidir. Mən bununla razı deyiləm. Biz bununla heç vaxt razı ola bilmərik. Nə üçün? Çünki Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal altında olduğu bir milyondan çox vətəndaşımız çadırlarda yaşadığı, Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh olmadığı halda, biz Ermənistanla heç bir əməkdaşlıq edə bilmərik.

Mən bilirəm ki, Ermənistanın iqtisadi vəziyyəti ağırdır, onun belə əməkdaşlığa ehtiyacı vardır. Biz etiraz etmirik. Amma sülh yaratmaq lazımdır. Sülh yaranandan sonra bu əməkdaşlıq avtomatik olacaqdır. Sülh yaranmadığı halda, bir-biri ilə münaqişədə olan iki ölkə hansı əməkdaşlıq edə bilər? Biz istəsək də, buna millətimiz yol verməz. Amma iş burasındadır ki, mən də bunu heç vaxt istəməyəm.

Bilirsiniz ki, Türkiyə ilə Ermənistan arasında sərhədlər bağlıdır, heç bir diplomatik və ticarət əlaqələri yoxdur. Ermənistan çalışır ki, Türkiyə ilə iqtisadi əməkdaşlıq etsin. Dostum cənab Gökyigit də bu barədə bəzi təşəbbüslərdə olubdur. Mən vaxtilə ona öz etirazımı bildirmişəm.

Amma Türkiyə Cümhuriyyətinin siyasəti belədir ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi həll olunmayana, Ermənistan silahlı qüvvələri işğal etdikləri Azərbaycan torpaqlarından çıxmayana, bir milyondan çox

vətəndaşımız öz yerinə-yurduna qayıtmayana qədər Türkiyə Ermənistanla sərhədini açmayacaq, heç bir ticarət etməyəcək və heç bir yolu açmayacaqdır. Türkiyənin dövlət və hökumət başçıları bunu dəfələrlə bəyan ediblər.

Türkiyənin doqquzuncu prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəl bu fikri dəfələrlə bəyan edibdir. Türkiyənin yeni prezidenti hörmətli Əhməd Nəcdət Sezər bu günlərdə Azərbaycanda rəsmi səfərdə olduğu zaman yenə də belə bir bəyanat veribdir.

Türkiyənin sərhəd yerlərində, məsələn, Qars bələdiyyə başkanı və başqaları bu siyasəti anlamayaraq belə fikirlər söyləyirlər ki, «Qapıları açın, biz ticarət edək». Amma mənim dostum Süleyman Dəmirəl bu yaxınlarda Qarsda olduğu zaman onlara yaxşı cavab verib, deyibdir ki: «Bir neçə qəpik-quruşdan, xırda ticarətdən ötrü biz azərbaycanlı qardaşlarımızın mövqeyini qurban verə bilmərik».

Siz də bizim mövqeyimizi burada açıq bilməlisiniz. Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi həll edilən, sülh yaranan, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları azad edilən kimi, sülh, təhlükəsizlik və sabitlik paktının yaranması tamamilə real olacaqdır. Bu olmasa – fantaziya.

Amerika Birləşmiş Ştatları beş–altı ay bundan öncə belə bir təklif irəli sürmüşdür ki, Cənubi Qafqaz iqtisadi forumu yaransın. Bu nə deməkdir? Demək, Gürcüstan, Azərbaycan, Ermənistan bir iqtisadi forum yaradır və orada iqtisadi əməkdaşlıq edir. Biz bu təklifə də etiraz etdik və buna razı olmadıq.

Sizin başladığınız iş çox yaxşıdır. Siz bilməlisiniz ki, hansı məsələ realdır, hansı məsələ real deyildir. Mən təşəkkür edirəm ki, siz qeyri-dövlət təşkilatının üzvlərisiniz, alim və çox təcrübəli insanlarsınız. Məsələn, mən bilirəm ki, Özdəm Sanberk çox təcrübəli bir siyasətçi, diplomatdır. Cənab Emerson da belədir. Rumıniyanın keçmiş Xarici İşlər naziri Sergiy Çelak da təcrübəli bir insandır. Cənab Nihad Gökyigit deyir ki, mən biznes adamıyam, siyasətə qarışmıram. Amma o çox təcrübəli bir adamdır və mənim də yaxın dostumdur.

Sizin bu təcrübəniz, hərəkətləriniz bizə çox lazımdır. Bir daha deyirəm ki, mən sizin bütün bu təşəbbüsünüzü dəstəkləyirəm. Amma öz fikirlərimi də sizə bildirirəm. Sizə təşəkkür edirəm.

Nihad Gökyigit: Cənab Prezident, bu barədə bir fikrimi Sizə bildirmək istəyirəm. Biz Ermənistanla əlaqələr qurmadıq, əməkdaşlıq etmirik və etməyəcəyik.

Heydər Əliyev: Çox yaxşı etmişiniz ki, əlaqələr qurmamısınız.

Nihad Gökyigit: Biz Azərbaycanın da, Ermənistanın da qarşılaşdığı çətinlikləri öyrənirik. Biz ermənilərə dəfələrlə bildirmişik ki, görürsünüz, xarici iş adamları Azərbaycanla sıx əlaqələr qurur, orada böyük işlər görürlər.

Heydər Əliyev: Bəli. Görürsünüz, biz Bakı–Supsa neft kəmərinə işə saldıq.

Nihad Gökyigit: Mən bir daha deyirəm ki, biz Azərbaycanla bütün sahələrdə əməkdaşlığı davam etdirəcəyik.

Heydər Əliyev: Davam etdirin.

Nihad Gökyigit: Ermənistanla əlaqələr qurmaq barədə Türkiyənin düzgün xarici siyasəti vardır. Biz dövlətimizin siyasətinə tabeyik – o nə desə, onu etməliyik.

Heydər Əliyev: Bəli, siz Türkiyənin xarici siyasətinə tabe olun.

Nihad Gökyigit: Bəli, biz bu siyasətə tabeyik, bu siyasətdən heç vaxt kənara çıxmırıq. Mənim demək istədiklərim bunlardır. Biz bu sahədəki fəaliyyətimizi davam etdirəcəyik.

Heydər Əliyev: Çox gözəl. Təşəkkür edirəm.

ALMANİYA BUNDESTAQININ DEPUTATI, BUNDESTAQIN «QAFQAZ QRUPU»NUN ÜZVÜ DOKTOR XANIM İRMQARD ŞVAYTSER İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

17 iyul 2000-ci il

Heydər Əliyev: Azərbaycanca xoş gəlmisiniz! Mən sizi salamlayıram. Bildiyimə görə, siz bir neçə gündür Azərbaycanla tanış olmusunuz. Bu çox yaxşı haldır. Çünki biz istəyirik ki, ölkəmizi hər yerdə, o cümlədən Almaniya da daha da yaxşı tanısinlar. Buyurun, mən sizi dinləyirəm.

İrmqard Şvaytser: Cənab Prezident, Azərbaycana səfərim müddətində vaxt tapıb məni qəbul etdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Mən Azərbaycana ilk dəfədir gəlmişəm. Lakin ümid edirəm ki, Sizin bu gözəl ölkənizdə sonuncu dəfə deyiləm.

Səfərimin əsas səbəbi Almaniyanın Fridrix Naumann fondu tərəfindən təşkil edilən, Azərbaycanın Avroatlantika strukturlarına inteqrasiyasına həsr olunmuş tədbirdə iştirak etmək idi. Hesab edirəm ki, mən bu işlərə müəyyən qədər öz töhfəmi verə bilmişəm.

Almaniya, xüsusilə mənim təmsil etdiyim liberallar partiyası Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil olmasını dəstəkləmişdir. Ümid edirəm ki, Azərbaycan növbəti mərhələni də uğurla keçəcəkdir. Eyni zamanda Nazirlər Komitəsi Sizin ölkənin Avropa Şurasına daxil olmasını müsbət qiymətləndirəcəkdir.

Mən Azərbaycanda bəzi siyasi partiyalarla görüşlər keçirmişəm və Azərbaycanda qarşıdakı parlament seçkiləri bu görüşlərin diqqət mərkəzində olmuşdur.

Dünən Yeni Azərbaycan Partiyasının bir sıra üzvləri ilə Bakıdan kənarda, gözəl bir yerdə çox ətraflı söhbət etmişəm. Yalnız söhbət etməmişəm, eyni zamanda Sizin mətbəxinizə aid gözəl yeməklərdən dadmışam. Hesab edirəm ki, müzakirə və dadlı yemək bir-birini yaxşı tamamlayır.

Heydər Əliyev: Elədir.

İrmqard Şvaytser: Ümumiyyətlə, əgər tərəflər bir-biri ilə razılığa gələ bilməsələr, bəlkə də yaxşı yemək, dadlı balıq əti bu razılışmanı tezləşdirə bilər.

Azərbaycanda mövcud olan bəzi müxalifət partiyalarının nümayəndələri ilə də görüşmüşəm və bu görüşlərdə bir sıra məsələləri müzakirə etmişik.

Məni qəbul etdiyinizə görə Sizə bir daha təşəkkür edirəm. Bildirmək istərdim ki, Almaniya parlamentində, Bundestaqında Almaniya–Qafqaz dostluq qrupu ilə yaxından məşğul oluram. Bizim belə bir proqramımız mövcuddur: noyabr ayında keçiriləcək seçkilərdən sonra yeni seçilən deputatların bir qrupunu Almaniya da dəvət etmək istəyirik. Ümid edirəm ki, onlarla orada görüşüb ətraflı söhbət edə biləcəyik.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. Sizin Azərbaycanda olduğunuz zaman gördüyünüz işlər bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Mən qeyd etdim, birinci növbədə, ona görə ki, siz Azərbaycanın bugünkü reallığını özünüz görürsünüz. Güman edirəm, burada, Bakıda Azərbaycanın müsbət tərəfləri ilə yanaşı, dərdləri ilə də tanış olmusunuz. Bilirsiniz ki, dərdlərimiz də böyükdür – Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizinin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmasıdır və işğal edilmiş torpaqlardan zorla çıxarılmış bir milyon azərbaycanlının ağır vəziyyətdə yaşamasıdır. Yeni, gənc müstəqil dövlət kimi, əlbəttə, bizim problemlərimiz təkcə bundan ibarət deyildir, çoxdur.

Almaniya ikinci dünya müharibəsindən sonra çox böyük yol keçdi, amma nə qədər də problemlərlə rastlaşdı. Almaniyanın birləşdirilməsi üçün siz nə qədər çalışdınız və buna nail oldunuz. Almaniyanın parçalanması sizi çox incidirdi, elədimi? Baxmayaraq ki, onun şərq hissəsində də almanlar yaşayırdılar, amma başqa dövlət sistemində yaşayırdılar. Biz də Almaniyanın birləşməsinə alqışladığımız.

Amma mən sizə deyirəm – Azərbaycanın 20 faizi işğal altındadır və bu ərazilərin hamısı viran olubdur. Bir milyon vətəndaşımız ağır şəraitdə çadırlarda yaşayır. Bu bizim ən böyük dərdimizdir, ən böyük problemimizdir. Başqa problemlər də var. Mən sizə dedim, biz onlarla məşğuluq, həll edirik.

Belə bir ağır problemə baxmayaraq, siz bilirsiniz, görürsünüz ki, artıq Azərbaycanda iqtisadiyyat inkişaf edir. Siz burada bazar iqtisadiyyatını görürsünüz, özəl sektoru görürsünüz. Amma beş il bundan öncə bunların heç biri yox idi. Gözəl mağazalar, restoranlar, otellər görürsünüz – bunlar yox idi. Bunlar bizim apardığımız iqtisadi siyasətin nəticəsidir, bazar iqtisadiyyatının nəticəsidir. Amma mən demirəm ki, biz hər şeyə nail olmuşuq. Bu sahədə də çox problemlərimiz vardır. Amma edildiyi şəraitdə, yəni torpaqlarımızın 20 faizi işğal edildiyi şəraitdə iqtisadiyyatda bu cür inkişafa nail olmaq onu göstərir ki, biz düz yol ilə gedirik.

Güman edirəm, siz bu görüşlər zamanı Azərbaycanın ictimai-siyasi mənzərəsini də hiss etmişsiniz. Bəli, qarşıdan gələn parlament seçkiləri bizim hamımız üçün ən əsas məsələlərdən biridir. Amma güman edirəm ki, bu ötən beş il ərzində, keçən parlament seçkilərindən indiki parlament seçkilərinə qədər xalqımız da inkişaf

---

edibdir, cəmiyyət də dəyişibdir. İndi biz ümidliyik ki, seçkilər yüksək səviyyədə keçəcəkdir, tam demokratik şəraitdə keçiriləcəkdir və xalq öz iradəsini sərbəst, azad ifadə etmək imkanını tamamilə əldə edəcəkdir.

Almaniya ilə Azərbaycan arasında çox yaxın dostluq əlaqələri vardır. Biz bu dostluq əlaqələrinə çox böyük əhəmiyyət veririk. 1996-cı ildə mən Almaniya rəsmi səfər etmişdim, çox əhəmiyyətli görüşlərimiz olmuşdur. Almaniyanın dövlət adamları da Azərbaycanı ziyarət ediblər. Keçmiş Xarici İşlər naziri cənab Kinkel də Azərbaycanda olubdur, iqtisadiyyat naziri də, bir çox başqa nazirlər də və Bundestaqın deputatlarından da bir çoxu Azərbaycanda olubdur. Azərbaycana ən çox gələn deputatlardan cənab Vimmer yadımdadır. Siz onu tanıyırsınız?

İ r m q a r d Ş v a y t s e r: O mənim partiya yoldaşımdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz bir partiyadansınız?

İ r m q a r d Ş v a y t s e r: Bəli.

H e y d ə r Ə l i y e v: Onda bizim dostumuzsunuz. Çox gözəl.

Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil olması ilə əlaqədar Almaniyanın göstərdiyi səylərə və verdiyi dəstəyə görə təşəkkür edirəm. Sizin sözləriniz də mənim qulağımda qalacaqdır ki, Nazirlər Komitəsində də Almaniya öz fəaliyyətini göstərəcəkdir ki, bu prosedura tamamilə başa çatsın. Hər halda, cənab Yoşka Fişerə bu barədə yaxşı məlumat verərsiniz.

İ r m q a r d Ş v a y t s e r: Cənab Prezident, bununla əlaqədar bəzi problemlər var, Sizinlə danışmaq istərdim.

H e y d ə r Ə l i y e v: Danışırıq, danışırıq. Yenə də deyirəm, biz Almaniya ilə bundan sonra da bütün sahələrdə əlaqələrimizi genişləndirməyə çalışırıq. İqtisadi əlaqələrimizdə çox nailiyyətlərimiz vardır və sizin Azərbaycana səfəriniz də, təbiidir ki, burada öz rolunu oynayacaqdır.

**TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİ
QRU QOŞUNLARININ KOMANDANI,
ORDU GENERALI ATILLA ATƏŞ İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

17 iyul 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli general, hörmətli dostumuz!

Azərbaycana xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz! Mən sizin Azərbaycana səfərinizdən çox məmnunam. Çünki Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı dostluq və qardaşlıq əlaqələri bütün sahələrdə, o cümlədən ordu quruculuğu sahəsində də inkişaf edir. Təbiidir ki, sizin Azərbaycana gəlməyiniz və buradakı vəziyyətlə tanış olmağınız bizim əməkdaşlığımızı daha da irəli aparmağa imkan verəcəkdir.

Atilla Atəş: Möhtərəm Prezident, səmimi qəbul üçün təşəkkür edirəm. Sizə məlum olduğu kimi, mən qardaş Azərbaycan Respublikasının Müdafiə naziri general-polkovnik Səfər Əbiyevin dəvəti ilə Azərbaycana gəlmişəm. Təbii ki, burada, Sizin sərrast ifadənizlə desəm, «Bir millət, iki dövlət»dən biri olan Azərbaycanda olmaqdan böyük şərəf duyuram. Hədsiz məşğul olmağınıza baxmayaraq, vaxt tapıb məni qəbul etdiyiniz üçün Sizə son dərəcə minnətdaram. Bu səfər zamanı biz həm nazir Əbiyevlə ölkələrimiz arasında müdafiə və ordu quruculuğu sahəsində fikir mübadiləsi aparmaq, həm də burada işləyən dostlarımızın fəaliyyətini görmək imkanı əldə etdik. Vaxt tapıb məni qəbul etdiyiniz üçün bir daha təşəkkürümü bildirirəm.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Bu günlərdə Türkiyənin prezidenti hörmətli Əhməd Necdət Sezər Azərbaycana gəldi. O, Türkiyə prezidenti seçildikdən sonra ilk xarici səfərini Azərbaycana etdi. Biz bunu gözləyirdik, bu səfərdən çox sevindik. Gördük ki, ölkələrimiz arasındakı münasibətlər eyni səviyyədə davam edir. Möhtərəm prezident Sezər burada bəyan etdi ki, şəxsiyyətlər dəyişsə də Türkiyə–Azərbaycan münasibətləri dəyişməyəcək. Dövlət öz siyasətini dəyişməz. Türkiyə ilə bizi çox qüvvətli tellər bağlayır. Onlar heç vaxt qırıla bilməz, əksinə, daha da möhkəmlənə bilər.

Atilla Atəş: Möhtərəm Prezident, Siz son dərəcə təcrübəli siyasətçi və dövlət adamı kimi, hər zaman bu həqiqətləri dilə gətirirsiniz. Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı münasibətlər birtərəfli deyil, çoxşaxəlidir. Bütün sahələrdə – siyasi, iqtisadi, hərbi sahələrdə möhkəm əməkdaşlığımız mövcuddur. Qardaş Azərbaycanı ziyarət etmək bizim üçün həqiqətən bəxtiyarlıqdır. Mənə belə bir imkan verdiyiniz üçün Sizə bir daha dərin təşəkkürlərimi bildirirəm.

Heydər Əliyev: Siz Azərbaycana ilk dəfə gəlirsiniz?

Atilla Atəş: Bəli.

Heydər Əliyev: Türkiyə ordusunun baş qərargah rəisi hörmətli Hüseyn Kıvrıkoğlu Azərbaycanda olmuşdur. O, keçmişdə bir dəfə hörmətli Süleyman Dəmirəllə bərabər gəlmişdi.

O, Azərbaycanı tanıyır. İndi siz də gəlib tanış oldunuz.

Atilla Atəş: İcazə versəniz, hörmətli Kıvrıkoğlunun Sizə salamlarını yetirərdim.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun.

**ATƏT-in HAZIRKI SƏDRİ,
AVSTRİYANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ
XANIM BENİTA FERRERO-VALDNER İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

18 iyul 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli xanım Ferrero-Valdner, sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram, xoş gördük sizi. Azərbaycana və bölgəyə səfərinizi yüksək dəyərləndirirəm. Bu səfəriniz zamanı ATƏT-in qarşısında Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll edilməsi qədər çətin bir problemin olmağını nəzərinizə çatdırıram.

Mən bu il iyul ayının 3–6-dakı Avstriyaya rəsmi səfərimi, federal prezident Tomas Klestil, federal kansler Volfqanq Şüssel, parlamentin sədri Haynts Fişer və ATƏT-in hazırkı sədri, Avstriyanın Xarici İşlər naziri xanım Benita Ferrero-Valdner ilə keçirdiyim görüşləri, apardığım danışıqları, imzalanmış sənədləri razılıq və məmnunluqla xatırlayıram.

Avstriyaya bu rəsmi səfərim məndə çox gözəl təəssürat yaratmışdır. Mənim bu səfərim Azərbaycan ilə Avstriya arasında əlaqələrin inkişafında yeni mərhələ açacaqdır.

ATƏT-in 1992-ci ildə yaradılmış Minsk qrupu, onun qrupunun həmsədrləri Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa bu münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması sahəsində səylərini artırmalıdır. Əmin olduğumu bildirirəm ki, ATƏT-in hazırkı sədrinin bölgəyə səfəri sülh prosesinin sürətləndirilməsində, problemin həllində mühüm rol oynayacaqdır.

Benita Ferrero – Valdner: Qonaqpərvərliyə, Avstriyaya rəsmi səfəriniz haqqında gözəl təəssürat barədə söylədiyiniz xoş sözlərə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Bu səfəri Vyanada məmnunluqla xatırlayırlar. Müdrik, çox təcrübəli, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev ilə yenidən bu görüşümdən məmnun qaldığımı vurğulayıram. Bölgəyə səfərimə, keçirdiyim görüşlərə, apardığım danışıqlara böyük əhəmiyyət verdiyimi bildirirəm.

Heydər Əliyev: ATƏT-in 1994-cü il Budapeşt, 1996-cı il Lissabon, 1999-cu il İstanbul zirvə görüşlərində Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi barədə məsələlər müzakirə edilmiş, Budapeşt və Lissabon sammitlərində bu barədə çox əhəmiyyətli qərarlar qəbul olunmuşdur. Çox təəssüf edirəm ki, bu qərarlar indiyədək həyata keçirilməmişdir.

Minsk qrupu, həmsədrlər 1997-ci ilin iyulunda və sentyabrında təkliflər irəli sürürlər. Bunlar Azərbaycan tərəfindən əsasən qəbul olunmuşdu. Lakin Ermənistanda hakimiyyət dəyişikliyinə baş verməsi və bu təkliflərdən imtina edilməsi nəticəsində o vaxt sülh prosesində irəliləyiş əldə olunmadı.

Azərbaycan prezidenti ilə Ermənistan prezidenti Robert Köçəryan arasında 1999-cu ilin aprelində Vaşinqtonda ilk təkbətək görüş oldu. Belə görüşlər sonra davam etdirildi. Xatırladım ki, münaqişənin aradan qaldırılması üçün kompromislərə getməyin vacibliyi barədə hər iki tərəf eyni fikirdə idi.

Məlumunuz olsun ki, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal edilmiş, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovularaq uzun illərdən bəri çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır. Müharibədə 1994-cü ildə yaradılmış atəşkəs rejimi heç bir ayırıcı qüvvə olmadan həm Azərbaycan, həm də Ermənistan tərəfindən indiyədək qorunub saxlanılır.

Benita Ferrero – Valdner: Mən münaqişə barədə ətraflı məlumat toplamış, azərbaycanlı qaçqınlarla görüşdə onların ağır vəziyyəti ilə yaxından tanış olmuşam. ATƏT-ə sədrlik Avstriya üçün və şəxsən mənim üçün böyük məsuliyyət deməkdir və mən münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün bütün imkanlardan istifadə etməyə çalışacağam.

Mən Azərbaycanın sülh təşəbbüslərini, prezident Heydər Əliyev ilə prezident Robert Köçəryanın birbaşa görüşlərini yüksək qiymətləndirirəm. Sizi əmin edirəm ki, ATƏT-in Minsk qrupunun və həmsədrlərin səylərinin artırılmasına xüsusi diqqət yetirəcəyəm, münaqişənin qarşılıqlı güzəştlər əsasında tezliklə həll edilməsinə çalışacağam.

**ATƏT-in HAZIRKI SƏDRİ,
AVSTRİYANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ
XANIM BENİTA FERRERO-VALDNERİN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

18 iyul 2000-ci il

He y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli xanım!

Hörmətli nazir!

Hörmətli qonaqlar!

Mən sizi Azərbaycanda səmimi-qəlbdən salamlayıram və ATƏT-in sədri kimi, bizim bölgəmizə, o cümlədən Azərbaycana səfərinizi çox yüksək qiymətləndirirəm. Mənə belə gəlir ki, ATƏT-in fəaliyyətində Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması kimi çətin problem yoxdur. ATƏT bu problemlə 1992-ci ildən məşğul olur. Münaqişə isə bilirsiniz ki, bir neçə il ondan öncə başlamışdır və 1992-ci ildə ATƏT bu münaqişənin həll olunması üçün Minsk qrupunu təşkil edibdir. İndi Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransadır.

ATƏT-in zirvə görüşlərində – 1994-cü ildə Budapeştdə, 1996-cı ildə Lissabonda və 1999-cu ildə İstanbulda Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar məsələ müzakirə edilmişdir. 1994-cü il Budapeşt sammitində və 1996-cı il Lissabon sammitində məsələnin həll edilməsi üçün əhəmiyyətli qərarlar qəbul olunmuşdur. Ancaq təəssüf ki, bu qərarları həyata keçirə bilməmişik.

Xatırlatmaq istəyirəm ki, 1997-ci ildə ATƏT-in Minsk qrupu və onun həmsədrləri – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa məsələni həll etmək üçün iki təklif irəli sürmüşdülər. Birinci təklif 1997-ci ilin iyul ayında verilmişdi, adına «Paket təklifi» deyirdilər, yəni məsələnin hamısının bir yerdə həll olunması təklifi idi. Biz bu təklifi qəbul etdik, amma Ermənistan bunu qəbul etmədi.

1997-ci ilin sentyabrında ATƏT-in Minsk qrupu, onun həmsədrləri yeni təklif irəli sürdülər. Biz bunu qəbul etdik. Ermənistan tərəfindən də – Ermənistanın keçmiş prezidenti və bir çoxları bu təklifi qəbul etmək istəyirdilər. Amma sonra Ermənistan bu təklifdən də imtina etdi. Bilirsiniz ki, ondan sonra Ermənistanda hakimiyyət dəyişikliyi baş verdi və demək olar ki, 1998-ci ildə biz bu barədə irəliləyiş əldə edə bilmədik.

1999-cu ilin aprel ayında Vaşinqtonda Ermənistan prezidenti Köçəryanla Azərbaycan prezidenti arasında təkbətək görüş başlandı. Ondən sonra bu görüşlər 1999-cu il ərzində bir neçə dəfə davam etdi. Bütün bu görüşlərdə Ermənistan prezidenti və Azərbaycan prezidenti eyni fikirdə oldular ki, məsələni həll etmək üçün hər iki tərəf kompromislərə getməlidir. Biz bu kompromisləri razılaşırdıq.

Sonra isə – 1999-cu ilin oktyabr ayında Ermənistanda baş vermiş terror hadisəsi və ondan sonrakı dəyişikliklər bizim bu danışıqlarımızı, demək olar ki, kəsdi. Beləliklə, zaman keçir, vaxt keçir, məsələ həll olunmur.

Bilirsiniz ki, 1994-cü ilin may ayında Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşin dayandırılması haqqında saziş imzalanıbdir. Biz bu sazişi hər iki tərəfdən – həm Azərbaycan, həm Ermənistan – indiyə qədər qoruyub saxlamışıq. Hesab edirəm ki, bu, böyük nailiyyətdir. Çünki burada bir-birinə qarşı duran ordu hissələri arasında heç bir ayırıcı qüvvələr, yaxud sülhməramlı qüvvələr yoxdur. Bu onu göstərir ki, Azərbaycan da, Ermənistan da atəşkəs rejimini pozmaq istəmirlər. Ancaq indiyə qədər məsələ həll olunmayıbdır.

Bilirsiniz ki, Ermənistan silahlı qüvvələri müharibə nəticəsində müxtəlif səbəblərdən Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal ediblər və indiyə qədər işğal altında saxlayırlar. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyon azərbaycanlı zorla çıxarılıb, əksəriyyəti çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır.

Hörmətli nazir, mən sizə təşəkkür edirəm ki, siz burada səfər proqramınızın çox gərgin olmasına baxmayaraq, bu gün qaçqınların yaşadığı bir yerə getmişiniz, onların vəziyyətini özünüz gözlərinizlə görmüşünüz. Ancaq biz bu gün sizinlə təkbətək danışan zaman razılığa gəldik ki, siz gələn dəfə gələndə çadırlarda yaşayan qaçqınları da birlikdə görəcəyik. Güman edirəm, elə bu gün gördükləriniz də sizdə təəssürat yaradıb ki, insanlar uzun müddət – altı, yeddi, səkkiz il belə şəraitdə yaşaya bilməzlər. Amma yaşayırlar, dözürlər. Çünki biz yenidən döyüşlərin, müharibənin başlanmasının tərəfdarı deyilik. Bütün çətinliklərə dözürük və Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll etmək istəyirik.

Hörmətli nazir, bu barədə biz təkbətək çox geniş fikir mübadiləsi apardıq. Sizinlə apardığım bu danışıqlardan mən çox məmnunam. Bu gün bir də bəyan etmək istəyirəm ki, məsələnin həll olunması üçün mütləq Minsk qrupu və onun həmsədrləri öz fəaliyyətini gücləndirməlidirlər.

Mən belə fikirdəyəm ki, Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin bilavasitə görüşləri də davam etməlidir. Ancaq eyni zamanda, Minsk qrupu və onun həmsədrləri, ATƏT bu məsələ ilə daim məşğul olmalıdırlar. Yalnız bu yol ilə, hamımız birlikdə bu məsələnin həll edilməsinə nail ola bilərik.

Hörmətli nazir, mən sizə bildirdim ki, bizim təkbətək danışıqlarımızda – Ermənistan prezidenti və Azərbaycan prezidenti – biz eyni fikrə gəldik ki, məsələni həll etmək üçün müəyyən kompromislər olmalıdır. Bu gün də sizə dedim ki, mən bu mövqeyimin üzərində dururam. Ancaq kompromislər, təbiidir, hər iki tərəf üçün uyğun olmalıdır və xüsusən, zərər çəkən tərəf Azərbaycan olduğuna görə, onun ərazisi işğal edildiyinə görə. Demək, kompromislər bunları nəzərə alaraq qəbul olunmalıdır.

Beynəlxalq hüquq normaları var, ATƏT-in prinsipləri var. Helsinkidə qəbul olunmuş Helsinki Aktının prinsipləri var ki, hər bir dövlətin ərazi bütövlüyü toxunulmazdır, hər bir dövlətin sərhədləri toxunulmazdır. Ancaq təəssüflər olsun ki, on ildən artıqdır ki, Azərbaycanın sərhədləri də pozulubdur, ərazi bütövlüyü də pozulubdur, torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. ATƏT öz prinsiplərinin yerinə yetirilməsinə indiyə qədər nail ola bilməyibdir.

Hörmətli xanım, biz sizinlə Vyanada, mənim Avstriyaya rəsmi səfərim zamanı bu barədə çox ətraflı söhbət etmişdik. Avstriyanın və şəxsən sizin bu il ATƏT-in sədri vəzifəsini aparmağınız həm Avstriya hökumətinin, həm də sizin üzərinizə böyük məsuliyyət qoyur. Mən çox arzu edirdim ki, Avstriyanın dövləti, hökuməti və şəxsən siz, hörmətli nazir, ATƏT-in indi fəaliyyətdə olan sədri kimi, bu sədrlik müddətinizdə bu məsələnin həll edilməsinə nail ola bilərsiniz.

Fürsətdən istifadə edib, Avstriyaya rəsmi səfərim ilə əlaqədar ən gözəl təəssüratlarımı bəyan etmək istəyirəm. Bu səfər zamanı mənim prezident cənab Klestil ilə, federal kansler cənab Şüssel ilə və şəxsən sizinlə, başqa dövlət, hökumət nümayəndələri ilə görüşlərimiz və imzaladığımız sənədlər Avstriya–Azərbaycan əlaqələrində yeni mərhələ açmışdır. Bunlar hamısı ümid verir ki, indi Avstriya Azərbaycanı daha da yaxşı tanıyır. Güman edirəm ki, siz bu səfəriniz zamanı – həm Ermənistanda olduğunuz zaman, həm də Azərbaycanda bu qısa müddətdə olduğunuz zaman bizim bölgəni artıq əvvəlkindən yaxşı tanıyırsınız və düşdüyümüz vəziyyəti də görürsünüz. Ona görə biz bu barədə sizinlə çox danışmışdıq. Bir daha nümayəndə heyətinin yanında sizə müraciət edərək, rica edirəm ki, bu məsələlərlə bundan sonra daha da fəal məşğul olasınız. Buyurun, təşəkkür edirəm.

Benita Ferrero–Valdner: Cənab Prezident!

Cənab Xarici İşlər naziri!

Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvləri!

İcazə verin onu bildirim ki, mən həqiqətən də bu regiona səfərimi çox mühüm hadisə hesab edirəm və birinci Ermənistanda olmağımı da düzgün hesab edirəm. Çox məmnunam ki, mənim regiona səfərim Sizin Avstriyaya rəsmi səfərinizdən bilavasitə sonraya təsadüf edir və fürsətdən istifadə edərək, Vyanaya səfəriniz zamanı aldığımız xoş təəssüratları bizə bildirdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm.

Siz çox doğru buyurursunuz, ATƏT-də sədrlik Avstriya üçün və şəxsən mənim üçün çox böyük məsuliyyət deməkdir. Eyni zamanda onu da birdirmək istəyirəm ki, biz bu sədrlikdən həm də məmnunluq duyuruq. Ona görə ki, qarşıda duran böyük vəzifələrin həll olunması üçün öz töhfəmizi vermək imkanı əldə etmişik. Bu problemlərin həll edilməsinə yardımçı olmaq şansımızdan faydalanmaq istəyirik.

İcazə verin onu da deyim ki, mən həmişə səy göstərmişəm ki, bizim yardımçı olmaq və sülhə gətirib çıxarmaq istədiyimiz bu münaqişə barədə hər zaman ətraflı məlumat almağa çalışmışam, münaqişə ilə əlaqədar sülh prosesinin əvvəlki mərhələləri ilə də tanış olmuşam. Bir tərəfdən, mənim xüsusi müşavirim kimi, səfir Kasprşik, eyni zamanda ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri regiona ziyarətimdən öncə mənə ətraflı məlumat veriblər. Hesab edirəm ki, iki ölkənin prezidentləri arasında birbaşa təmasların davam etdirilməsi çox mühüm olmuşdur. Eyni zamanda, Sizinlə apardığım danışıqlardan mən belə bir nəticə çıxardım ki, Siz çox istəyirsiniz, arzu edirsiniz ki, Sizin birbaşa danışıqlarınızla bərabər, ATƏT-in Minsk qrupu da öz səylərini daha da artırsın.

Mən Sizə demək istəyirəm ki, biz qarşımızda duran bu böyük vəzifənin öhdəsindən gəlməyə çalışacağıq. Biz çalışacağıq ki, əlavə təmaslar həyata keçirək, bu çox mürəkkəb danışıqlar prosesinin sülh ilə nəticələnməsi üçün səylərimizi göstərək və cənab Prezident, Siz qeyd etdiyiniz kimi, qarşılıqlı güzəştlər əsasında məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olaq. Onu demək istəyirəm ki, mən bu münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün hər iki tərəfdə böyük siyasi iradə olduğunu gördüm. Ümidvaram ki, bundan faydalana biləcəyik. Mənə belə gəlir ki, biz məhz bu imkandan da istifadə etməliyik.

Hesab edirəm ki, prezident Köçəryan tərəfindən də sülhə nail olmaq üçün siyasi iradənin olduğunu və buna sadıqlıq bir təzahürü kimi, dünən onun tərəfindən söz verilmiş və bu gün artıq həyata keçirilmiş bir əlaməti gördük. Bu da Dağlıq Qarabağda saxlanılan dörd əsirin və Ermənistanda, Yerevanda saxlanılan iki əsirin buraxılmasıdır ki, indi onlar Azərbaycandırlar.

Hətta onu da bildirmək istəyirəm ki, mənim imkanım oldu və Yerevanda üç azərbaycanlı əsir ilə görüşdüm. Onlar Ermənistanın Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təcridxanalarında saxlanılırdı. Mən onlarla görüşdüm. Ümid edirdik ki, onlar bu gün artıq Azərbaycana veriləcəklər. Bildirmək istəyirəm ki, həmin şəxslər artıq

Azərbaycandadırlar. Görüşdüyüm üç nəfərdən biri Xankəndində saxlanılırdı. Lakin xəstəxanada müalicə keçmək üçün Yerevana gətirilmişdi.

Siz qeyd etdiyiniz kimi, bu gün mən Bakıda məskunlaşmış bəzi qaçqınlarla da görüşmək imkanı əldə etdim və onların yaşadığı ağır şərait ilə tanış oldum. Xüsusilə onu bildirmək istəyirəm ki, bir qadın kimi, qaçqınların bu vəziyyəti mənə çox dərin təsir göstərdi, çox böyük iz buraxdı. Mən orada qaçqın qadınların, uşaqların ağır şəraitdə yaşadığını gördüm, işsiz kişilərin vəziyyəti ilə tanış oldum. Onların hamısı öz vətənlərinə dönmək və fəal həyata qayıtmaq arzusundadırlar.

Cənab Prezident, Sizin söylədiklərinizin təsdiqi olaraq bir daha bildirirəm – mən Sizə söz verdim ki, gələnlərdə səfərim zamanı Sizinlə bərabər qaçqın düşərgələrinə gedib, çadırlarda yaşayan qaçqınlarla da görüşəcəyəm.

Cənab Prezident, onu da demək istəyirəm ki, itkin və əsir düşmüş şəxslərin işi ilə məşğul olan müştərək komissiyanın fəaliyyətinin gücləndirilməsi üçün Sizin lazımı tapşırıqlar verəcəyiniz barədə bəyanatınızı da, mənə verdiyiniz sözü də çox yüksək qiymətləndirirəm. Hesab edirəm ki, artıq mövcud olan belə bir komissiyanın fəaliyyətini canlandırmaq üçün Azərbaycan tərəfindən xüsusi göstərişin verilməsi Azərbaycanın sülh prosesinə sadiqliyinin göstəricisidir.

Cənab Prezident, Sizi bir daha əmin etmək istəyirəm ki, biz mövcud imkanlarımızdan istifadə edərək əlavə səylər göstərəcəyik ki, sülh prosesi irəli getsin və sülh daha da yaxınlaşdırılsın. Arzu edərdim ki, indiki şəraitdə sülhə tam nail olmaq mümkün olmasa da, heç olmasa, hər iki tərəfdən inamverici tədbirlərin həyata keçirilməsi təmin edilsin. Xalqlar arasında böyük etimadsızlıq mövcuddur. Qarşılıqlı etimadsızlığın aradan qaldırılması üçün inamverici tədbirlər çox faydalı ola bilər. Ona görə də mən Sizi dəvət edirəm ki, mümkün olan variantlardan, imkanlardan istifadə edib bu cür inamverici tədbirlərin həyata keçirilməsinə çalışsınız.

Cənab Prezident, icazə verin onu da bildirim ki, bu gün Sizin Xarici İşlər naziri ilə birlikdə ATƏT-in Azərbaycandakı yeni ofisinin açılışını keçirdik. Məmnuniyyət hissi ilə bildirmək istəyirəm ki, bizim Azərbaycandakı yeni ofisimizin rəhbəri və onun müavini artıq təyin olunubdur. Onlar da bu gün nümayəndə heyətinin tərkibindədirlər. Cənab Kornelisen ATƏT-in Azərbaycandakı nümayəndəliyinin rəhbəri olacaqdır. O Hollandiyadandır, müavini isə Polşadandır. Ümidvarıq ki, ATƏT-in Azərbaycanda ofisinin açılması Azərbaycanın və bu regionun Avropaya daha da yaxınlaşmasında növbəti bir addım olacaqdır, mühüm rol oynayacaqdır.

Mən fürsətdən istifadə edərək, ATƏT-in Parlament Assambleyası tərəfindən Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbul olunması barədə çıxarılmış qərar münasibətilə Sizi təbrik etmək istəyirəm. Nazirlər Komitəsi, adətən, bu məsələlərə daha yaxından münasibət göstərir. Mən əminəm ki, tezliklə onlar bu qərarı təsdiqləyəcəklər və Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbulu başa çatdırılacaqdır.

Azərbaycanın Xarici İşlər naziri ilə dünən keçirdiyim görüş zamanı da mən bir çox məsələlərə toxunmuşdum, biz müxtəlif səpgili bir sıra məsələləri müzakirə etmişdik. Mən həmin məsələlərdən birinə yenə də toxunmaq istəyirəm.

ATƏT «Mərkəzi Seçki Komissiyası haqqında» qanuna əlavələr edilməsini və bu qanunun dəyişikliklərlə qəbul olunmasını alqışlayır. Biz bu barədə öz fikirlərimizi həm Sizinlə görüşümüzdə, həm də ictimaiyyət üçün bəyan etdik. Digər tərəfdən, biz təəssüf hissi keçiririk ki, növbəti parlament seçkiləri haqqında yeni qanunda da bir sıra ciddi çatışmazlıqlar vardır. Biz belə hesab edirik ki, ən ciddi çatışmazlıq odur ki, bu qanunda geriyyə yönəlmiş bir addım atıldı, bu seçki qanunu qüvvəyə mindikdən xeyli əvvəl qeydiyyattan keçmiş bir partiya bu parlament seçkilərində iştirak etmək imkanı verilmədi, partiya bu imkandan məhrum edildi.

İcazə verin, ümidvar olduğumu bildirim ki, bu və digər çatışmazlığın aradan qaldırılmasına hələ imkanlar vardır və bu qanun daha da təkmilləşdirilə bilər. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu Sizin sərəncamınızdadır. Siz onun tövsiyələrindən faydalana bilərsiniz.

Cənab Prezident, mən regional əməkdaşlıq məsələsinə də toxunmaq istəyirəm. İndi dünyanın bir çox bölgələrində regionlararası əməkdaşlıq getdikcə geniş vüsət almaqdadır. Biz bunu istər Avropa Birliyi çərçivəsində, istərsə də dünyanın bir çox yerlərində genişlənməkdə olan regionlararası əməkdaşlığın timsalında görürük. Dünyanın ayrı-ayrı bölgələri arasında mövcud olan bu cür əməkdaşlıq həmin bölgələrdə yaşayan əhəlinin yaşayış standartlarının artmasına və onların həyatının daha yaxşı təmin edilməsinə yardım göstərir.

Mən Gürcüstanda prezident Eduard Şevardnadze ilə, Ermənistanda prezident Robert Köçəryanla da bu məsələni müzakirə etmişəm. Cənab Prezident, ona görə də mən istərdim ki, regional əməkdaşlıq barədə Sizin mövqeyinizi, fikirlərinizi öyrənim və baxışlarınızla tanış olum.

Cənab Prezident, Sizə bir daha təşəkkür edirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli nazir, çox dəyərli fikirlərinizə və tövsiyələrinizə görə təşəkkür edirəm.

Mən sizinlə təkbətək danışanda da demişəm – bizim üçün ən əsas problem Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin həll edilməsi, respublikamızın işğal edilmiş torpaqlarının azad olunması, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpa olunması və bir milyondan çox azərbaycanlının öz yerinə-yurduna qayıtmasıdır.

Düşünürəm ki, bu cür dəhşətli vəziyyət dünyanın heç bir ölkəsində yoxdur: bir milyon insan öz ölkəsində köçkün vəziyyətində yaşayır. Ona görə də mən sizin bu sahədə söylərinizi qiymətləndirirəm. Rica edirəm ki,

həm ATƏT, həm ATƏT-in sədri, həm də bizim üçün dost olan Avstriyanın Xarici İşlər naziri kimi, siz bu məsələnin həll olunmasına çalışsınız. Mən sizə demişdim – siz bu ilin sonunadək ATƏT-ə sədrlik edirsiniz, çalışın ki, bu müddətdə bu sahədə ciddi bir irəliləyiş əldə olunsun.

Biz Ermənistanla Azərbaycan arasında, Qafqaz bölgəsində, Cənubi Qafqazda sülh istəyirik. Ona görə də bu cür ağır vəziyyətə dözüürük. Ancaq hər bir dözüümün də müəyyən bir sərhədi vardır. Bunu siz də bilməlisiniz, bütün ATƏT də, Minsk qrupu da, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı da bilməlidir ki, Azərbaycana qarşı bu cür ədalətsizliyə son qoyulmalıdır. Bir daha rica edirəm ki, sizin fəaliyyətinizdə bu, birinci növbəli məsələ kimi yer tapsın.

Ermənistandan buraya gələrkən orada olan azərbaycanlı əsirlərin azad edilməsi və ölkəmizə gətirilməsi sahəsində göstərdiyiniz səylərə görə sizə çox təşəkkür edirəm.

Mən sizə bildirdim, bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycanda Ermənistandan heç bir əsir yoxdur. Ancaq müharibə zamanı – hər halda, bizim səlahiyyətli orqanların verdiyi siyahılara görə və konkret hər bir adam haqqında verilən dosyeyə görə – 800 nəfərdən artıq azərbaycanlı orada əsir vəziyyətində yaşamışdır. İndi onlar sağdır, sağ deyil, nə olub, bilmirəm. Ancaq bir neçə il bundan öncə bizim bu barədə dəqiq məlumatımız var idi. Güman edirəm ki, bu məsələyə də diqqət yetirmək lazımdır.

Sizin burada olmağınız böyük bir əlamətdar hadisə ilə də bağlıdır ki, Bakıda ATƏT-in ofisi açılıbdır. Mən bu münasibətlə sizi də, özümüzü də təbrik edirəm. Çünki bu həm sizin, həm də bizim istəyimiz nəticəsində baş vermişdir.

Biz bu ofisin açılması işinə çoxdan başlamışdıq. Ancaq çox gözəl haldır ki, bu ofis sizin iştirakınızla, yəni ATƏT-in sədrinin iştirakı ilə açıldı. Güman edirəm ki, onlar burada uğurlu fəaliyyət göstərəcəklər və ATƏT-lə əməkdaşlığımızda bizə çox yardım göstərəcəklər. Təbiidir ki, bu, ATƏT-lə bizim aramızda əlaqələrin inkişafına – onlar indi Ermənistan – Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi məsələsi ilə məşğul olurlar, amma digər məsələlərlə məşğul olurlar – çox kömək edəcəkdir.

Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbul olunması üçün göstərdiyiniz səylərə görə təşəkkür edirəm. Mən həm Avstriya hökumətinə, həm də ATƏT-in hazırkı sədri kimi, sizə təşəkkür edirəm. Siz bu gün bəyanat verdiniz ki, Nazirlər Komitəsinin iclası bu məsələnin həll olunması barədə qərar qəbul edəcəkdir. Bu bizdə böyük ruh yüksəkliyi doğurur.

Mən dəfələrlə demişəm – Avropa Şurasına daxil olmaq bir tərəfdən şərəflidir, amma ikinci tərəfdən ölkənin öz üzərinə yeni böyük məsuliyyətlər götürməsi ilə əlaqədardır.

Azərbaycan Avropa qitəsinə məxsus olan bir ölkədir. Amma onun bir xüsusiyyəti də ondan ibarətdir ki, Avropa ilə Asiyanın, Qərb ilə Şərqi qovuşduğu yerdə yerləşən bir ölkədir. Biz Şərq mədəniyyəti, dəyərləri ilə Qərb dəyərlərinin birləşdirilməsində xüsusi rol oynayırıq. Ona görə də mən hesab edirəm ki, biz Avropa Şurasında lazımlı bir ölkəyik. Avropa Şurasının tamhüquqlu üzvü olmağımız təkcə bizim üçün yox, Avropa Şurası üçün də faydalı olacaqdır. Ancaq biz məsuliyyətimizi də hiss edirik. Məsuliyyətimiz artacaqdır. Biz buna hazırıq.

Noyabr ayında Azərbaycanda yeni parlament seçkiləri keçiriləcəkdir. Hesab edirəm ki, biz keçən parlament seçkilərindən ötən beş il müddətində demokratiya sahəsində – böyük bir yol keçmişik – ölüm hökmünü ləğv etmişik, mətbuat azadlığını tamamilə təmin etmişik, fikir, söz, vicdan azadlıqlarının hamısı Azərbaycanda mövcuddur. Amma biz heç də hesab etmirik ki, çox şeyə nail olmuşuq. Demokratiyanın yolu çox uzundur. Hesab edirəm ki, siz də hələ finişə çatmamısınız. Elədirmi?

Benita Ferrero – Valdner: Bəli.

Heydər Əliyev: Amma biz hələ yolun başlanğıcındayıq. İnanın ki, biz bu yolla gedirik və gedəcəyik.

Mən seçki qanunu haqqında sizin fikirlərinizi anlayıram. Güman edirəm, bilərsiniz ki, bu məsələ parlamentdə müzakirə olunarkən mən bu qanundakı bir neçə maddə haqqında milli məclisə müraciət etmişdim. Bunlar məhz o maddələrdir ki, siz onlar haqqında öz fikirlərinizi bildirdiniz. Amma parlament mənim bu məktubumla razılaşmamışdır. Güman edirəm, sizin də parlamentdə belə hallar az olmur.

Ancaq biz bu sahədə öz səylərimizi davam etdirəcəyik. Əmin ola bilərsiniz ki, noyabrda Azərbaycanda parlament seçkiləri bizim maksimum imkanlarımız dərəcəsinə demokratik, aşkarlıq, şəffaflıq şəraitində keçiriləcəkdir. Biz ATƏT-in Bakıdakı ofisi ilə də bu sahədə əməkdaşlıq edəcəyik.

Mən onu bildirmək istəyirəm ki, Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun nümayəndəsi artıq burada, bizim seçki komissiyasında oturubdur. O, seçki komissiyasında oturub və seçkilər sona çatanaqədər orada oturacaqdır. Bunu biz özümüz istəmişik ki, hər şeyə nəzarət etsin, ortaya çıxan məsələlərin həll olunmasında, buraxılan səhvlərin qarşısının alınmasında bizə yardım göstərsin. Bildirdiyim kimi, biz bu sahədə səylərimizi davam etdirəcəyik.

Mən sizə bir daha təşəkkür edirəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bizim çox geniş danışığımız əsasında siz başlıca məsələnin həll olunması sahəsində öz səylərinizi davam etdirəcəksiniz. Sağ olun.

Benita Ferrero – Valdner: Cənab Prezident, çox sağ olun. Mən bir daha bəyan etmək istəyirəm – biz əlimizdən gələni edəcəyik ki, bu sülh prosesinə öz töhfəmizi verək. Bir tərəfdən, prezidentlərin apardıqları danışıqlar, digər tərəfdən, ATƏT-in öz fəaliyyətini gücləndirməsi ümid verir ki, bu münaqişənin həllinə tezliklə

---

nail ola biləcəyik. Mən buradan geri döndükdən sonra ATƏT-in həmsədrlərinə tapşırıq verəcəyəm ki, onlar da öz səylərini daha da artırınsınlar. Bir daha təşəkkür edirəm.

Heydər Əliyev: Siz görürsünüz ki, bizim mətbuat nümayəndələrinin hamısı buradadır. Onlar bizim bütün danışqlarımızı eşitdilər. İndi gedib onların qarşısında bir daha söz deməyə ehtiyac varmı?

Benita Ferrero – Valdner: Mənə belə gəlir ki, buna ehtiyac yoxdur.

Heydər Əliyev: Mən də belə fikirdəyəm. Onlara da təşəkkür edirəm ki, bizim fikirlərimizi eşitdilər. Sağ olun.

**BELÇİKANIN KRALI
ƏLAHƏZRƏT II ALBERTƏ**

Əlahəzrət!

Belçika krallığının milli bayramı – Andıçmə günü münasibətilə Sizi, kral ailəsinin bütün üzvlərini və dost Belçika xalqını səmimi–qəlbədən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizə sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Belçika krallığı arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri bundan sonra da xalqlarımızın rifahı və tərəqqisi naminə inkişaf edəcəkdir.

Əlahəzrət, Sizə bir daha hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

**BELÇİKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB Gİ BERHOFSTADTA**

Hörmətli cənab Baş nazir!

Belçika krallığının milli bayramı – Andicmə günü münasibətilə Sizə və dost Belçika xalqına səmimi salamlarımı və təbriklərimi yetirir, Sizə cansağlığı və səadət, ölkənizə əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, bundan sonra da qarşılıqlı səylərlə ölkələrimiz arasındakı dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin genişlənilib möhkəmlənməsinə nail olacağıq.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

ÜMUMRUSİYA «RİFAH» İCTİMAİ-SİYASİ HƏRƏKATININ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

21 iyul 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli dostlar, hörmətli qonaqlar, mən sizi salamlayıram. Məmnunam ki, təşəbbüs göstərmiş və Azərbaycana gəlmisiniz. Mən sizin fəaliyyətinizlə bir qədər tanış olmuşam və görürəm ki, faydalı iş aparırsınız. Azərbaycanda olmağınız, təbii ki, sizə ölkəmizin, həyatımızın, xalqımızın bugünkü reallığına baxmaq imkanı verəcəkdir. Təbii ki, bu da sizə gələcək praktiki fəaliyyətinizdə kömək edəcəkdir.

Ə b d ü l v a h i d N i y a z o v (*Ümumrusiya «Rifah» İctimai-Siyasi hərəkatının sədri, Dövlət Dumasının Parlament və İşin Təşkili Komitəsi sədrinin müavini*): Hörmətli cənab Prezident! Səmimi qəbula görə Sizə təşəkkür edirik.

Şübhəsiz ki, dünya siyasətinin patriarxlarından biri, təkcə keçmiş postsovet məkanının, müasir birlik ölkələrinin deyil, həm də ümumən bütün türk, müsəlman dünyasının şəksiz liderlərindən biri tərəfindən qəbul olunmağımız bizim üçün böyük şərəfdir. Əlbəttə, hesab edirəm ki, bugünkü gün çoxlarımız üçün tarixi bir gün olacaq, biz uşaqlarımıza böyük siyasətçi Heydər Əliyevlə necə görüşdüyümüz barədə danışacağıq. Şübhəsiz, mən və həmkarlarım başa düşürük ki, bu görüş bizə bir növ avans olaraq göstərilən, əlbəttə, Rusiya Federasiyasında yaşayan 20 milyon müsəlmanın hamısına, ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan xalqına qardaş olan ölkəmizə, xalqımıza hörmət əlaməti olaraq göstərilən böyük şərəfdir. Ölkəmizə və xalqımıza sizin necə səmimi hisslər bəslədiyinizi bilirik. Siz görkəmli həyatınızın praktiki olaraq çox hissəsini vahid ölkədə yaşamışınız və şübhəsiz ki, biz bu görüşü məhz belə qiymətləndiririk.

Siz yaqın bilirsiniz, bizim hərəkat çox gəncdir, iki ildən də az bir müddətdir ki, qeydiyyatdan keçmişik, bir ilə yaxındır real siyasi fəallıq rejimində çalışırıq. Ancaq biz Qorbaçovun yenidənqurmasından sonrakı on illik təcrübəyə – müsəlman ictimai fəaliyyətinin mümkün olduğu dövrün təcrübəsinə əsaslanırıq. Hazırda biz həqiqətən ən böyük müsəlman ictimai-siyasi hərəkatıyıq. Bundan əlavə, biz – Rusiyanın yerli türkdilli xalqları da digər xalqlar arasında iş aparılmasına böyük diqqət yetiririk. Çünki həmin 25 milyon həmvətənimiz də Rusiya Federasiyasının 20 milyonluq müsəlmanlarının qarşılaşdıqları problemlərlə üzləşmişdir, onların qarşısında da eyni vəzifələr durur.

Bizim təşəbbüs göstərərək Azərbaycana gəlməyimiz müsəlman ölkəsinə rəsmi, yüksək səviyyədə ilk səfərimizdir. Bununla biz istər hərəkatımızın, istərsə də Rusiya müsəlmanlarının Azərbaycana böyük əhəmiyyət verməsini vurğulayırıq və ümid edirik ki, yeni prezident Vladimir Vladimiroviç Putin başda olmaqla, Rusiya dövləti də belə addımlar atacaqdır. Biz görürük ki, Xəzər regionu barəsində xarici siyasətə öncül yer verilməsi nəzərə çarpır. Bizim böyük dostumuz, Xarici İşlər nazirinin müavini Viktor İvanoviç Kalyujni prezidentin xüsusi nümayəndəsi təyin edilib və o bu yaxınlarda burada olmuşdur. Biz bilirik ki, siz onunla görüşmüşünüz.

Şübhəsiz ki, bu gün Azərbaycan həm Xəzər regionunun, həm böyük Qafqaz regionunun istər siyasi, istərsə də iqtisadi baxımdan lideridir. Ona görə də ölkələrimizin sabitliyi, iqtisadi və siyasi tərəqqisi də xeyli dərəcədə Rusiyadan və Azərbaycandan asılı olacaqdır. Bizim ölkələrimiz çox ciddi separatizm problemi ilə qarşılaşmışdır və yaqın ki, biz bu ümumi problemdən məhz birlikdə, bəlkə də regionun Gürcüstan kimi digər ölkələri ilə birlikdə çıxmalıyıq.

Təəssüf ki, son vaxtlar istər Rusiya Federasiyasının, istərsə də Azərbaycanın bədxahları Çeçenistandakı, Şimali Qafqazdakı hadisələrlə əlaqədar, ölkəmizin keçirdiyi çətin vəziyyətdən istifadə edərək, ərazisinin xeyli hissəsinin işğal edilməsi və bir milyondan çox qaçqının olması – biz bu gün onların bəziləri ilə görüşdük – nəticəsində Azərbaycanın keçirdiyi çətinliklərdən istifadə edərək, ölkələrimiz arasındakı qarşılıqlı münasibətləri zəiflətməyə cəhd göstərirlər. Mətbuatda vaxtaşırı fitnəkar xarakterli yazılar verilir. Ancaq biz əminik ki, rus xalqı da, Heydər Əliyevlə Əliyev kimi lider başda olmaqla, Azərbaycan Respublikası və Azərbaycan xalqı da bir-birini tərəfdaş kimi görür. Biz yeni prezidentimiz Vladimir Vladimiroviç Putinə çox inanırıq, ilk günlərdən, hələ keçən ilin avqustunda «Yedinstvo» hərəkatı yaradaraq onu birincilər sırasında dəstəklədik.

Əminik ki, mehriban qonşuluq, qardaşlıq münasibətlərinin davam etməsi və möhkəmlənməsi, çox vaxt süni şəkildə yaradılan narahatlıqların aradan qaldırılması üçün iki lider mümkün olan hər şeyi edəcəkdir. Biz – Rusiya müsəlmanları Rusiya – Azərbaycan tandeminin region ölkələrinin rifahı naminə, Müstəqil Dövlətlər Birliyi naminə, böyük Qafqaz regionunda, Xəzər dənizi regionunda yaşayan bütün xalqların rifahı naminə möhkəmlənməsi üçün əlimizdən gələni etməyə hazırıq.

Cənab Prezident, icazə verin, Bakıda olduğumuz iki gün ərzində burada hansı hissləri keçirdiyimizi bəri başdan bildirək.

Axırıncı dəfə biz Bakıda, zənnimcə, 1992-ci ildə olmuşuq. O vaxtkı Bakı və bugünkü Bakı bambaşqa şəhərlərdir. Bugünkü Bakı sürətlə inkişaf edən perspektivli ölkənin gündən-günə dəyişən paytaxtıdır. Adamların üzü gülür, yeni binalar tikilir, başqa sözlə, ölkə hər cəhətdən gələcəyə doğru istiqamətlənmişdir. Əlbəttə, bütün bunlar xeyli dərəcədə Sizin sayənizdə mümkün olmuşdur. Siz 1993-cü ildə yenidən hakimiyyətə gələndə özünüzdə güc tapdınız və ölkəni məhv olmaq, gələcəyini, bütövlüyünü itirmək təhlükəsindən həqiqətən xilas etdiniz. Bu 7 il ərində görülmüş işlər bizi heyran edir, təəccübləndirir. Hətta bəzən yaxşı mənada qibtə ilə baxırıq və ümid edirik ki, yeni prezidentimiz Vladimir Vladimiroviç Putin də Sizin kimi ağsaqqalların sayəsində, Sizin təcrübənizdən istifadə edərək ölkəmizi ona irs qalmış çətinlikdən çıxara biləcəkdir. Biz bunu çox istəyirik, çünki biz də ölkəmizi güclü, vahid, çox dinamik inkişaf edən, iqtisadi və siyasi cəhətdən sabit ölkə kimi görmək istəyirik. Bizim üçün çox xoşdur ki, hazırda Azərbaycan həqiqətən tanınmış, sabit, demokratik dövlətdir.

Parlament seçkilərinə hazırlıqla əlaqədar biz dünən parlamentin rəhbərliyi – spiker cənab Ələsgərova və onun müavinləri ilə görüşdük. Hadisələrin necə maraqlı cərəyan etdiyini bilirik. Bu göstərir ki, Azərbaycan həqiqətən demokratik dövlətdir. Onu da qeyd etmək bizə xoşdur ki, bunların hamısında, şübhəsiz, Sizin xidmətiniz var. O da xoşdur ki, Siz bizə, bizim gənc hərəkatımızı, Rusiya müsəlmanlarını, Rusiyada yaşayan türkləri şərəfləndirdiniz və Rusiya dövlətinə bəslədiyiniz xoş münasibəti bir daha nümayiş etdirdiniz. Heyər Əliyeviç, buna görə Sizə çox minnətdarıq.

İcəzə verin, nümayəndə heyətini Sizə təqdim edirəm. Nümayəndə heyətimizdə müxtəlif regionlar, təşkilatımızda birləşən bütün qüvvələr təmsil olunmuşdur. Biz ictimai-siyasi hərəkat olsaq da, mənəviyyət və əxlaqa böyük diqqət yetiririk. İndiki prezident Putinin hələ prezident vəzifəsini icra edərkən «Ölkəni bərpa etməyə, dirçəltməyə yeni qanundan və ya vergi məəcəlləsindən deyil, mənəviyyəti yüksəltməkdən başlamaq lazımdır» deməsi bizim üçün çox vacib idi. Bizim dini hamilər şuramız var. Ona görkəmli müsəlman dini liderləri, o cümlədən ölkənin çoxdankı dostu, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsində Şeyxülislam Paşazadənin müavini, Şimali Qafqaz Müsəlmanlarının Əlaqələndirmə Mərkəzinin əlaqələndiricisi və rəhbəri, Rusiya Muftiləri Şurasının həmsədri, İnqüşetiyanın muftisi şeyx Məhəmməd Alboqaçiyev daxildir.

Məndən sağda «Yedinstvo»nun siyahısı üzrə uzaq Xantı-Mansi mahalından seçilmiş Qurban Əmiroviç Əmirov əyləşibdir. Mahalın inkişafı həmyerliniz Salmanovun sayəsində mümkün olmuşdur. Bu gün biz Elmlər Akademiyasında onu xatırladıq. Qurban Əmirov Bütçə Komitəsinin üzvü, hərəkatımızın İcraiyyə Komitəsinin sədridir.

Hərəkatımızın həmsədri, prezident seçkilərində Vladimir Vladimiroviç Putinin vəkili, Rusiyanın Türk Xalqları Assambleyasının prezidenti Brontoy Yanqoviç Bedyurov da burada bizimlədir. O əvvəllər Altay Respublikası Baş nazirinin müavini olmuşdur. Ora bizim ümumi vətənimizdir, üç il əvvəl islamı qəbul etmişdir. Bundan sonra Altayın bir çox ziyalıları, gəncləri, ictimaiyyətin liderləri də islamı qəbul etmişlər.

Mən Dolores Xaliulini də təqdim etmək istərdim. O, hərəkatımızın beynəlxalq departamentinin rəhbəridir. Onun səfir dərəcəsi var, Rusiya Federasiyasının Ciddədə baş konsuludur. Siz müqəddəs yerlərdə olmusunuz, səfərinizin yekunlarına dair müsahibənizə baxmışıq.

Azərbaycan diasporu ilə yaxından iş aparmağımız bizim üçün çox xoşdur. Yəqin ki, onu icma adlandırmaq daha düzgün olardı, bu, 2 milyonluq icmadır. Onların bir milyona yaxını Rusiya vətəndaşıdır, daha bir milyona qədəri isə orada müvəqqəti yaşayır. Lakin onlar da getdikcə Rusiyada daha dərin köklər salırlar və odur ki, Azərbaycan icması hazırda Rusiya Federasiyasının ən iri müsəlman icmalarından biridir. Biz onu ölkəmizin tərkib hissəsi sayırıq və ona görə də Azərbaycan icmasının, Rusiyada yaşayan azərbaycanlıların mənafelərini öz mənafelərimizin, onları elektoratımızın tərkib hissəsi hesab edirik. Bu gün, təəssüf ki, Dövlət Dumasında azərbaycanlı deputat yoxdur, amma siz tam əmin ola bilərsiniz ki, «Rifah»ın Dövlət Dumasındakı 12 deputatı Azərbaycan icmasının, Rusiya Federasiyasında yaşayan 2 milyon azərbaycanlının da mənafelərini layiqincə təmsil edəcəkdir.

Azərbaycan ictimaiyyəti Azərbaycanlıların Ümumrusiya Konqresini yaradanda biz bunu çox yüksək qiymətləndirdik və ruh yüksəkliyi ilə qarşıladıq. Konqresin üzvləri onun yaradılmasında, liderləri ilə ilk görüşdə Sizin şəxsən iştirak etməyinizdən çox ruhlanmışdılar. Bu gün burada Azərbaycanlıların Ümumrusiya Konqresi rəhbərliyinin nümayəndələri – İcraiyyə Komitəsinin sədri Məmməd Bağırov, konqresin vitse-prezidenti hörmətli Oqtay Hüseynov iştirak edirlər. Bizim fəallarımız da buradadırlar, onlar eyni zamanda Azərbaycan icmasının fəalları, onun liderləridir. Burada Dağıstan azərbaycanlılarının lideri, Dərbənddən olan hörmətli Seyran Rəhimov da var. Türkdilli ölkələrlə əlaqələr üzrə müşavirimiz Malik Kərimov və «Azərbaycan tayms» qəzetinin redaktoru, bizim fəal tərəfdarlarımızdan biri Məmməd Nəsimov da buradadır.

Yəni, biz Rusiya Federasiyasında yaşayan Azərbaycan icması ilə həqiqətən çox fəal işləyirik, səfirliklə, Ramiz Həsənoviç Rizayevlə çox sıx ünsiyyət saxlayırıq. Bir də təkrar edirəm, hərəkatımız cavan olsa da, Siz ona bütünlüklə etibar edə bilərsiniz, biz isə həm Sizin etimadınızı həqiqətən doğrultmağa çalışır, həm də həmvətənlərimizin – Rusiyada yaşayan azərbaycanlıların mənafelərini layiqincə təmsil etməyə söz veririk.

Hörmətli cənab Prezident, biz bu gün Sizinlə görüşü səbirsizliklə gözləyirdik və nümayəndə heyətinin bəzi üzvləri də Sizə cəmi bir neçə kəlmə demək istərdilər.

H e y d ər Ə l i y e v: Sağ olun. Sizin buraya gəlməyinizlə əlaqədar mən bir daha məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Mənim xəbərim vardı, ancaq bu gün sizin «Rifah» ictimai təşkilatınız haqqında bəzi məlumatlarla tanış oldum. Hesab edirəm ki, siz düz yoldasınız, düzgün iş görürsünüz, çünki keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olan indiki bütün müstəqil dövlətlərdə dəyişikliklər baş verir, onlar demokratiyanı inkişaf etdirmək, demokratikləşmə, azadlıq yolu, hər bir millətdən olan insana bərabər hüquqlar vermək yolu ilə gedirlər. Siz tamamilə düzgün edirsiniz ki, əvvəla, Rusiyanın ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etmək, ikincisi, Rusiyanın müvafiq seçkili orqanlarında, həm də təkcə seçkili yox, ola bilsin, icra orqanlarında təmsil olunmaq üçün Rusiya müsəlmanları olaraq söylərinizi bu ictimai təşkilatda birləşdirirsiniz. Digər tərəfdən isə, bunu öz milli ənənələrinizi, milli adətlərinizi inkişaf etdirmək üçün edirsiniz.

Biz hamımız bir ölkədə, Sovetlər İttifaqında yaşamış, Sovetlər İttifaqı çoxmillətli ölkə idi. Hamımız deyirdik ki, Sovetlər İttifaqında 100-dən çox millət və xalq yaşayır. Mən Sovetlər İttifaqının, Kommunist Partiyasının xadimlərindən biri idim. 14 il Azərbaycan Kommunist Partiyasına rəhbərlik etmiş, 5 ildən çox Moskvada Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun tərkibində olmuş, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini işləmişəm. Yəni, mən də bu siyasəti həyata keçirənlərdən biri idim, özümü kənara çəkmirəm. Amma həyat göstərdi ki, bu siyasət düzgün olmamışdır. Çünki hər bir xalqın öz tarixi, öz kökləri, öz etnik tərkibi var, hər bir xalq öz əcdadlarının dininə mənsubdur.

Odur ki, bunların hamısını bir yerə cəmləmək, hamısını eyni şəkllə salmaq olmazdı. Təbliğ etdiyimiz belə bir nəzəriyyə var idi ki, Sovetlər İttifaqında insanların yeni birliyi – sovet xalqı yaranır. Hələ vaxtilə Stalinin belə bir nəzəriyyəsi var idi ki, bütün millətlər yaxınlaşmalıdırlar, nə vaxtsa fərqlər olmayacaq, vahid millət və vahid dil olacaqdır. O zaman çoxları buna inanırdı, çünki biz hamımız doğulduğumuz və boya-başa çatdığımız ölkədə təbliğ olunan bu ideologiyaya böyük inam bəsləyirdik. Özü də ölkə qapalı idi və biz başqa bir şey bilmirdik.

Bunların hamısının əsassızlığı və tarixi proseslərə uyğun olmadığı aşkara çıxdı. Yer kürəsi böyükdür, burada, dünyada müxtəlif millətlərə, müxtəlif dinlərə mənsub olan, müxtəlif mənəvi, əxlaqi və milli dəyərlərə malik adamlar yaşayır. Bütün bunları getdikcə itirmək, sıxışdırmaq və hansısa vahid əxlaqi, milli dəyərlər modeli yaratmaq, sadəcə olaraq, mümkün deyildir. Məsələn, xristianlar var, özü də onların arasında da pravoslavlar, katoliklər, protestantlar və b. var. Müsəlmanlar, buddistlər və digərləri vardır. Sovetlər İttifaqında nə qədər dinlər təmsil olunurdu.

Din nə deməkdir? Din – xalqların müxtəlif dövrlərdə qəbul etdikləri əsas yaşayış qaydaları və mənəviyyatının başlıca qaynaqlarıdır. Odur ki, ateist təbliğatı, ateizm o zaman heç bir nəticə vermədi. Doğrudur ki, din rəsmən qadağan edilmişdi, lakin adamların böyük əksəriyyəti qəlbən özünün dinə, milli dəyərlərə mənsub olduğunu yaddan çıxarmır, dilini unutmurdu. Halbuki Sovetlər İttifaqında hamının ancaq rus dilində, millətlərarası ünsiyyət dilində danışmalı olması, digər dillərin isə getdikcə ölməli olması fikri təlqin edilirdi. Bəli, bunu çoxmillətli ölkədə qəbul etmək olardı, lakin bir şərtlə ki, hər bir xalq öz dilini də inkişaf etdirdir. Çünki dil insanın milli mənsubiyyətini, milli köklərini müəyyənləşdirən mühüm amillərdən biridir.

Bu haqda çox danışmaq olar. Siz yaxşı bilirsiniz ki, bütün bunları mən də görmüşəm və hesab edirəm ki, bu fikirlərin hamısı səhv və hətta zərərli idi. Fikir verin, kommunist ideologiyası səhnədən gedən kimi, Sovetlər İttifaqı dağılan kimi, əvvəla, müttəfiq respublikalar öz dövlət müstəqilliyini, öz azadlıqlarını elan etdilər, ikincisi isə, hər bir insan öz köklərinə, tarixi, milli köklərinə qayıtmağa başladı.

Odur ki, məsələn, əgər sovet hakimiyyətinin ilk dövrlərində insanları xalqların əsrlər boyu topladığı dəyərlərdən zorla məhrum etməyə çalışırdılarsa, indi bütün bunların bərpası prosesi gedir. Özü də tətbiq edilən zorakılıq tədbirləri, əlbəttə ki, sərt repressiyalarla müşayiət olunurdu və bu, dövlət siyasəti idi. Buna baxmayaraq, həmin siyasət uğur qazanmadı. Xalqlar azadlıq qazandıqdan sonra isə heç kim, heç bir dövlət heç bir siyasət yeritmir. Hər bir xalq özü öz tarixi köklərinə, milli köklərinə, milli dəyərlərinə, milli adət-ənənələrinə qayıtmağa başladı və bu çox qısa müddətdə baş verdi.

Yəni, bütün bunları qadağan etmək mümkün deyildi, bu eksperiment çox zərərli oldu. Lakin bəlkə də insan cəmiyyətinin böyük tarixi baxımından, görünür bəşəriyyət bununla da üzləşməli idi ki, belə bir ideologiyanın bir daha yaşamaq hüququ olmadığını yəqin etsin.

İndi, Sovetlər İttifaqı dağılandıqdan sonra Rusiya özünü suveren federativ dövlət elan etmişdir. Biz hamımız – vaxtilə Sovet İttifaqının tərkibinə daxil olan müttəfiq respublikalar öz dövlət müstəqilliyimizi elan etmişik, öz suverenliyimizi elan etmişik və hər birimizdə milli dövlətçilik quruculuğu prosesi gedir. Mən bilirəm ki, keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olan bütün ölkələrdə demokratikləşmə prosesi, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi gedir, iqtisadiyyatda böyük dəyişikliklər baş verir. Dövlət mülkiyyəti öz gücünü itirir, özəl sektor özünə layiq olan yeri tutur. Bu proseslər çətin, mürəkkəbdir. Ona görə də Rusiyada da, Azərbaycanda da, digər ölkələrdə də olduqca çox çətinliklər – iqtisadi xarakterli çətinliklər, əhəlinin yaşayış səviyyəsi ilə bağlı çətinliklər, sosial, siyasi xarakterli çətinliklər mövcuddur. Mən deyə bilərəm ki, bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, Azərbaycan bu yolla qətiyyətlə irəliləyir. Azərbaycan görünməmiş dərəcədə fəxr edir ki, biz azad millətlik, azad xalqıq, öz torpağımızda müstəqil dövlətimiz var, Dünya Birliyinə daxillik və öz taleyimizin sahibiyik, öz təbii sərvətlərimizin, hər şeyin sahibiyik.

Rusiya yenə də çoxmillətli dövlət olaraq qalmışdır.

Demokratikləşmənin ən vacib prinsiplərindən biri milli mənsubiyyətindən, dilindən, dərisinin rəngindən, dini etiqadından asılı olmayaraq, hamının hüquq bərabərliyi prinsipidir. Azərbaycanda bu azadlıqların hamısı verilmişdir. Azərbaycan da çoxmillətli dövlətdir, hansı millətə mənsub olmasından asılı olmayaraq, bizdə insanların hamısı bərabər hüquqlardan istifadə edir, onlar vətəndaşlardır. Azərbaycanda üç konfessiya – müsəlman, xristian və yəhudi konfessiyaları var. Onlar tamamilə sərbəst şəkildə, müstəqil fəaliyyət göstərirlər və çox xoşdur ki, müsəlman, xristian və yəhudi konfessiyaları arasında sıx qarşılıqlı əlaqə var.

Rusiya bu baxımdan daha rəngarəngdir, Rusiyada xalqlar daha çoxdur. Rusiya genişdir, ərazisi böyükdür, proseslər daha çətin gedir. Bu mənada sizin «Rifah» ictimai təşkilatını yaratmaq təşəbbüsünüz – mən belə başa düşürəm ki, o, dövlətlə də fəal əməkdaşlıq edir, yeni prezident Vladimir Vladimiroviç Putin xəttini dəstəkləyir və siz Dövlət Dumasında «Yedinstvo» birliyinə daxilsiniz – çox yaxşıdır. Biz hesab edirik ki, müsbət amildir.

Bax, siz öz mənəvi dəyərlərinizi, öz milli dəyərlərinizi dirçəldirsiniz. Rusiya müsəlmanlarının da dini birdir, ancaq müxtəlif adətlər, mərasimlər, müxtəlif fərqlər var. Amma bunlar onları bir-birindən çox fərqləndirmir. Çünki, hər halda, xalqlarımız islamı qəbul edəndən bəri bu din onların mənəvi həyatında mühüm rol oynamışdır. Davranış normaları da, milli dəyərlər də, adətlər də, mərasimlər də dini prinsiplər əsasında, Quranda yazılmış müddəalar əsasında yaranmışdır.

Ona görə də birləşmək Rusiyanın müsəlman mənşəli xalqlarını daha da zənginləşdirir. Hesab edirəm ki, siz böyük uğurlara nail ola bilərsiniz. Mən bilmirəm, Rusiyada nə qədər müsəlman yaşayır...

Ə b d ü l v a h i d N i y a z o v: Təxminən 20 milyon.

H e y d ə r Ə l i y e v: Kimsə bir nəfər deyirdi ki, çoxdur. Bu az deyildir, həm də milli respublikaları götürsək, Rusiya Federasiyasına daxil olan milli respublikaların əksəriyyəti müsəlman dininə malik respublikalardır. Ona görə də sizin hərəkətin böyük perspektivi, böyük gələcəyi vardır. Əvvəla, mən sizin gördüyünüz işi dəstəkləyirəm və hesab edirəm ki, düz yoldasınız. Ancaq eyni zamanda, əlbəttə, Rusiya ilə müsəlman dövlətləri arasında münasibətlərin inkişafı və möhkəmlənməsi bizim üçün çox vacibdir. Bilirsiniz, hər halda, keçmiş vaxtlarda Rusiyada şovinizm olub, sovet dövründə də daha çox yerli millətçilik haqqında danışdılar. Yeri gəlmişkən deyim ki, bilmirəm Leninə kim necə yanaşır, amma bu baxımdan Leninin çox düzgün fikirləri var idi. O deyirdi ki, bu da, o birisi də – şovinizm də, millətçilik də təhlükəlidir. Mən bunu bu gün də düzgün hesab edirəm. Amma onun başqa sözləri də var idi. O deyirdi ki, qeyri millətin ruslaşmış nümayəndəsi rus pəzəvəngindən pisdir. Yadıңызdadırımı? Bilirsiniz, bu çox dəqiq ifadədir. Rusiyada bəzən başqa millətin nümayəndəsi – hələ çarizm vaxtında, Lenin bunu əsrin əvvəlində demişdi – digər millətdən olan insanlar ruslaşıb daha çox rus olurdular, necə dəyərlər, «Roma papasının özündən də qatı katolik olmaq istəyirdilər». Bu da var. Bizdə hələ elə adamlar var ki, assimilyasiyaya uğrayır, öz milli köklərini, dilini itirirlər.

Biz, milli respublikalar Sovetlər İttifaqının tərkibində heç nə itirmədik. Biz azad deyildik, yəni müstəqilliyimiz, dövlətçiliyimiz yox idi. Amma öz dilimiz vardı, onu qoruyub saxladığımız, nəinki saxladığımız, həm də zənginləşdirdik. Məsələn, əgər əsrin əvvəlindəki Azərbaycan dilini və bugünkü Azərbaycan dilini müqayisə etsək – bugünkü çox zəngin dildir. Yəni biz öz dilimizi zənginləşdirmişik, dilimiz tədricən inkişaf etmişdir. Biz milli məktəblərimizi, milli mətbuatımızı, milli elmimizi qoruyub saxlamışıq, bütün milli kadrları – hər şeyi qoruyub saxlamışıq. Ona görə də müstəqillik qazananda heç bir problemimiz olmadı. Amma bir üstünlük var, rus dilini yaxşı bilən adamlar vardır – bu da çox lazımdır, o, dünya səviyyəli dillərdən biridir – onlar öz dillərini də yaxşı bilirlər. Doğrudur, elələri var ki, rus dilini öz dilindən yaşayır. Bu da var. Amma bu da müvəqqəti haldır. Hesab edirəm ki, onlar da rus dilini yaxşı bilməklə yanaşı, öz milli dilində danışmağı, ondan yaxşı istifadə etməyi öyrənəcəklər.

Ona görə sizin hərəkətin bir əhəmiyyəti də ondadır ki, ümumi dövlətin tərkibində olan, Rusiya Federasiyasının normaları, Konstitusiyası çərçivəsində yaşayan hər bir milli respublikada hər bir xalq Rusiya Federasiyası dövlətinin siyasətinə uyğun olaraq fəaliyyət göstərə bilsin, eyni zamanda öz milli dəyərlərini – dilini, adətlərini, ənənələrini inkişaf etdirdirsin.

Məsələn, müxtəlif bayramlar var – xristianların bir cür, müsəlmanların başqa cür. Hər ikisinə hörmətlə yanaşmaq lazımdır. Başqa sözlə, bizə qarşılıqlı hörmət lazımdır. Din baxımından sayca böyük xalqlardır, sayca kiçik xalqlardır – heç bir ayrı-seçkilik olmamalıdır. Mənə elə gəlir ki, Vladimir Vladimiroviç Putin prezident seçildikdən sonra Rusiyada məhz bu istiqamətdə çox düzgün siyasət aparılır. Sizin qeyd etdiyiniz kimi, ilk dəfə məhz o, vergi məəcəlləsi deyil, əxlaq məəcəlləsi yaratmaq lazımdır demişsə, bu çox doğrudur. Hər bir xalqın əxlaqı isə onun mənəvi dəyərlərindən başlayır. Mənəvi dəyərlər isə dinlə, milli köklərlə sıx bağlıdır. Hər bir millətin öz xüsusiyyətləri, öz mərasimləri var. Onları heç vaxt əldən almaq olmaz. Bizi Novruz bayramından məhrum etməyə cəhd göstərirdilər, halbuki o, 3000 ildir mövcuddur və heç bir dini mənası yoxdur. Bu bayramı rəsmən keçirmirdilər, lakin hər bir azərbaycanlı ailəsi onu bayram edirdi. İndi isə Novruz bayramı ümumxalq bayramıdır, hamıya sevinc bəxş edir. Burada pis nə var ki?

Rusiya ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı münasibətlərə gəldikdə isə, biz həmişə çalışmışıq və çalışırıq ki, münasibətlərimiz dostcasına, lakin bərabər hüquq əsasında olsun. Biz müstəqil dövlətlik və Rusiya da müstəqil dövlətdir. Heç bir ölkə, respublika barəsində keçmişdəki kimi diktə olmamalıdır. Hər şey bərabər hüquq və

qarşılıqlı surətdə faydalı əsasda olmalıdır. Hesab edirəm ki, bu barədə Rusiya hökuməti də, Azərbaycan hökuməti də eyni mövqedədirlər, aramızda heç bir fikir ayrılığı yoxdur.

Azərbaycanda rus dili çox işləkdir. Çoxlu rus məktəbləri var. Hətta azərbaycanlıların bir çoxu da rus məktəblərində oxuyur. Məsələn, bəlkə də Rusiyanın daha yaxın müttəfiqi sayılan Ermənistanda rus dilində tədris tamamilə qadağan edilmişdir, rus məktəbləri yoxdur. Bizdə isə var. Azərbaycanda təxminən 150 min rus əhali də yaşayır, heç bir problem yoxdur. Onlar öz həyatlarından, öz vəziyyətlərindən razıdırlar. Heç bir şəkildə sıxışdırılmırlar. Yeri gəlmişkən, rusdilli əhaliyə münasibət baxımından Moskvada Azərbaycanı tez-tez nümunə gətirirlər.

İndi münasibətlərimizi genişləndirmək və inkişaf etdirmək üçün yaxşı imkanlarımız var. Tez-tez nümayəndə heyətləri mübadiləsi edirik. Məsələn, bu yaxınlarda Azərbaycanda Rusiya Federasiyası mədəniyyəti günləri, Moskva mədəniyyəti günləri keçirildi. Bütün xalqımız bir neçə gün böyük ruh yüksəkliyi ilə bu tədbirlərdə iştirak etdi. Eyni tədbirlər Moskvada da keçirilir.

Sizin hərəkətiniz bu yöndə bizə kömək edə bilər. Mən bu yaxınlarda Moskvada olanda orada Rusiya azərbaycanlılarının birinci konqresi keçirildi. Mən orada çıxış etdim. Mən onlara çoxlu arzularımı bildirdim. Bu haqda hər şey yazılıbdır. Orada Rusiya Federasiyasında Azərbaycan icmasının olduğu 50 vilayətin nümayəndələri iştirak edirdi. Mən onlara dedim ki, siz Rusiya vətəndaşlarıdır, bir hissəniz Rusiya vətəndaşıdır, bir hissəniz isə orada müvəqqəti yaşayır.

Rusiya vətəndaşları Rusiyanın tam hüquqlu vətəndaşları olmalıdırlar. Başqa sözlə, necə deyərlər, tamamilə Rusiya qanunlarına müvafiq hərəkət etməli və Rusiya vətəndaşlarının bütün hüquqlarından istifadə etməlidirlər. Orada müvəqqəti yaşayan azərbaycanlılar Rusiya qanunlarına hörmət etməli, bütün qaydalara tabe olmalı və əlbəttə, Azərbaycan ilə Rusiya arasında münasibətlərin möhkəmlənməsinə kömək göstərməlidirlər. Ümumilikdə, bizim arzumuz budur və mən bu vəzifəni Azərbaycan Konqresi qarşısında qoydum.

Siz deyirsiniz ki, Rusiyada 2 milyon azərbaycanlı yaşayır. Belə məlumat bizdə də var. Onların vəzifəsi normal yaşamaq, öz bacarıqlarını gerçəkləşdirmək, uşaqlarına təhsil vermək, Rusiya vətəndaşlarının hüquqlarından və digər hüquqlardan istifadə etmək, Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətləri möhkəmləndirməkdən, bir də Azərbaycan haqqında həqiqəti yaymaqdan ibarətdir. Bilirsiniz, təəssüf ki, Azərbaycan haqqında heç də hər yerdə düzgün təsəvvür yoxdur. Xüsusilə də Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə yarandıqdan sonra.

Axı bu münaqişə hələ 1988-ci ildə, Sovetlər İttifaqı mövcud olduğu dövrdə yaranmışdır. Sovet hökuməti Azərbaycana qarşı olduqca ədalətsizlik etdi. Əgər sovet hökuməti həqiqətən də istəsəydi, bu münaqişənin qarşısını ala bilərdi və o bu qədər insanın ölümünə və qan tökülməsinə səbəb olan müharibəyə çevrilməzdi. Lakin onlar bunu etmədilər və bunda hökumət və dövlət, Siyasi Büro və şəxsən Qorbaçov günahkardır.

Sonra bu münaqişə müharibəyə çevrildi. Bu müharibədə Azərbaycan daha pis vəziyyətə düşdü. Çünki Ermənistan Rusiya qoşunları tərəfindən də – o zaman hələ sovet qoşunları idi – digər qüvvələr, xaricdəki erməni diasporu tərəfindən də yardım olunurdu. Azərbaycana isə heç kim yardım göstərmirdi. Digər tərəfdən isə, təəssüf ki, Azərbaycanın daxilində sabitlik, ölkədə etibarlı rəhbərlik yox idi. Burada böyük mübarizə gedirdi. Bir tərəfdən, Ermənistan Azərbaycan ərazisini işğal edirdi, digər tərəfdən isə, daxildə müxtəlif qruplar, özü də silahlı qruplar hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırdılar. Odur ki, 1988-ci ildən 1993-cü ilə qədər burada hakimiyyət beş-altı dəfə dəyişmişdi. 1993-cü ildə Azərbaycan vətəndaş müharibəsi həddinə gəlib çıxmışdı. Onda mənə buraya çağırıldılar. O vaxtdan biz qayda-qanun yaradırıq.

Ermənistan silahlı qüvvələri əzəli Azərbaycan torpağı olan Dağlıq Qarabağa, 170 min adamın – bunların 70 faizi ermənilər, 30 faizi azərbaycanlılar idi – yaşadığı kiçik torpağa iddia edərək, ərazimizin 20 faizini işğal etdilər. Dağlıq Qarabağ Azərbaycan ərazisinin mərkəzində yerləşir. Ermənilər oranı Ermənistanla birləşdirməyə cəhd göstərərək, bu münaqişəyə başladılar. Onlar əvvəlcə Dağlıq Qarabağı işğal etməyə, oradan azərbaycanlıları qovmağa nail oldular. Sonra isə təcavüzü daha da genişləndirdilər. Dağlıq Qarabağın ətrafında olan, yalnız azərbaycanlı əhali yaşayan 7 rayonu işğal etdilər və oradan bir milyon adamı qovdular. İndi bu adamlar Azərbaycan ərazisinin müxtəlif yerlərində, çadırlarda yaşayırlar. Təsəvvür edirsinizmi? Bir baxın, hava necə istidir, bu istidə onlar çadırlarda yaşayırlar.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Ermənistan silahlı qüvvələrinin çıxarılması barədə qərar qəbul edir – Ermənistan tabe olmur. ATƏT qərar qəbul edir, onlar tabe olmur. Rusiya, Amerika və Fransa başda olmaqla, ATƏT-in Minsk qrupu var. Onlar da heç nə edə bilmirlər.

Baxın, biz belə vəziyyətdəyik. Belə vəziyyətdə ikən, yəni təcavüzə, bu cür itkilərə məruz qalarkən, torpaqlarımızın 20 faizi işğal altında olarkən, erməni diasporu – o, Rusiyada da, Amerikada da, Fransada da və bir çox digər ölkələrdə də çox güclüdür – vəziyyət haqqında yalan informasiya verir. Nəticədə dünyanın bir çox ölkələrində belə təsəvvür yaranır ki, bu işdə təqsirkar ermənilər deyil, azərbaycanlılardır. Başa düşürsünüzmü, məsələn nə yerdədir? Erməni diasporu Rusiyada da çox böyükdür, özü də o daha sıx birləşmiş, daha güclüdür, dövlətdə və digər orqanlarda bir çox mühüm mövqeləri tutur.

Məsələn, Amerikada bir milyon erməni yaşayır, Amerikanın əhalisi təxminən 280 milyondur, ancaq ermənilərin böyük kapitalı var və Amerika hökumətinə təsir göstərir. Eləcə də Fransada.

Biz deyəndə isə, axı belə olmaz, deyirlər ki, sizin dünyada təbliğatınız yoxdur. Bizim Amerikada, Fransada, demək olar ki, diasporumuz olmadığı bir halda, dünyada necə təbliğat aparaq, necə? Dünya Birliyində isə ədalət yoxdur. Ona görə də biz Rusiyadakı Azərbaycan icması qarşısında vəzifə qoyuruq ki, özlərinin bütün ümumi işlərindən əlavə, Azərbaycan haqqında həqiqəti də yaysınlar.

Biz həqiqətdən savayı heç nə istəmirik. Əlbəttə, bununla əlaqədar sizin də köməyinizə müraciət edirik. Sizin böyük imkanlarınız var. Xahiş edirik, adamları göndərin, qoy gəlib qaçqınların necə çətin şəraitdə yaşadıklarını görsünlər. Sizi hətta çadır düşərgələrinə deyil, şəhərdə qaçqınların yanına apara bilərlər.

Əbdülvahid Niyazov: Biz görmüşük, sabah da Gəncəyə gedəcəyik.

Heydər Əliyev: Gəncəyə? Çox yaxşı. Ancaq bizim Baş nazirin müavini Əli Həsənova demək lazımdır ki, təşkil etsin, bu işlərlə o məşğul olur. Mən sizdən çox xahiş edirəm, gedib baxın.

Mən sizi salamlayıram, sizə uğurlar arzulamaq istəyirəm və çox şadam ki, bizim aramızda əlaqə yarandı və bu, davam edəcəkdir. Mən sizinlə söhbəti davam etdirərdim, amma bir az sonra mənim başqa, çox böyük görüşüm olacaq, ona görə də təəssüf ki, söhbəti bitirməliyəm.

Əbdülvahid Niyazov görüşün sonunda dedi:

Siz bizim hamımız üçün çox yaxın insansınız, çünki biz Sizi hələ o vaxtdan, Sovet İttifaqının lideri olan vaxtdan tanıyırdıq. Buradakı qardaşlarımızın çoxu çıxış etmək istəyirdi, ancaq çox inamla irəliləyən, çox vacib regionda – bugünkü Qafqazda, Xəzər regionunda çox şeyi müəyyənləşdirən dövlətin başçısı kimi, Sizin vaxtınızın olmadığını başa düşürük. Bizi qəbul etməyə vaxt tapdığınıza görə qardaşlarımızın hamısının adından Sizə minnətdarlıq etmək istəyirik. Yeri gəlmişkən, nümayəndə heyətimizin üzvlərindən biri oğluna Sizin adınızı vermişdir. Ümid edirik ki, balaca Heydər böyüyəndə Kəlbəcər, Laçın və Qubadlının ərazisinə sakitcə gedə biləcək, o yerlər azad olunacaq və bərpa ediləcəkdir. Əgər biz bu işdə kömək göstərə bilsək, xoşbəxt olacağıq.

Bu gün biz qaçqınlarla görüşdük. Bir qadın dedi ki, əgər Heydər Əliyeviçlə görüşsəniz ona deyin ki, bizə heç bir yardım lazım deyil, qoy mümkün olan hər şeyi etsin ki, doğma ocağımıza qayıdaq.

Heydər Əliyev: Onların hamısı bunu istəyir.

Əbdülvahid Niyazov: Dünən biz parlamentdə görüşərkən dedik ki, Rusiyada erməni diasporunun necə güclü, hazırlıqlı olmasına əminik. Biz orada da tədbirlər görməliyik ki, Rusiya ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı anlaşmanı və mehriban qonşuluğu sarsıdan hansısa qərar və ya müraciət qəbul edilməsin.

**KOLUMBİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ANDRES PASTRANA ARANQOYA**

Hörmətli cənab Prezident!

Kolumbiya Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Kolumbiya xalqını ürəkdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizə sülh, sabitlik və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Kolumbiya Respublikası arasındakı dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafı xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

AZƏRBAYCANDA MİLLİ MƏTBUATIN YARADILMASININ 125 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ JURNALİSTLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

Prezident sarayı

21 iyul 2000-ci il

Hörmətli jurnalistlər!
Mətbuat nümayəndələri!
Kütləvi informasiya orqanlarının nümayəndələri!

Mən ən öncə sizi Azərbaycanda demokratik mətbuatın 125-ci ildönümü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizə şərəfli işinizdə uğurlar arzulayıram. Azərbaycanda mətbuat sahəsində çalışanların hamısını təbrik edirəm. Mətbuat bütün Azərbaycan xalqına, yəni cəmiyyətimizə məxsus olduğuna görə xalqımızı, millətimizi təbrik edirəm.

Bilirsiniz ki, mən Azərbaycanda milli mətbuatın yaradılmasının 125 illiyi münasibətilə bu ilin mart ayında böyük fərman imzalamışam. Bu fərmanda Azərbaycanda demokratik mətbuatın yaradılması, inkişaf etməsi və keçdiyi yol haqqında öz fikirlərimi qısa olaraq bildirmişəm. Ancaq eyni zamanda, fərmanın əsas məqsədi ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda demokratik milli mətbuatın yaranmasının 125 illiyi geniş şəkildə, təntənəli qeyd edilsin.

Son aylar ölkəmizdə bu sahədə müxtəlif təşkilatlar tərəfindən çox işlər görülüb. Hər halda, birincisi, bizim xalqımızın böyük demokratik mətbuata malik olduğu bir daha nümayiş etdirilibdir, təbliğ olunubdur və bugünkü nəsilərə çatdırılıbdır. İkincisi də, müxtəlif mətbuat orqanları – indi Azərbaycanda belə jurnalist təşkilatları çoxdur – onlar bu yubiley mərasimlərindən istifadə edərək öz dairələrində lazımı tədbirlər görüblər: mən bəzən televiziyanı izləyərək görürəm ki, ayrı-ayrı mükafatlar veriblər, təltiflər ediblər. Bunlar hamısı çox sevindirici haldır.

Beləliklə, biz Azərbaycanda həm demokratik mətbuatın 125 illik tarixini təbliğ edirik, həm də, eyni zamanda, Azərbaycanda bu gün mətbuatın tutduğu yeri və onun cəmiyyətimizə xidmətini və ümumiyyətlə, həyatımıza olan təsirini göstəririk. Mən bütün bu tədbirləri müsbət qiymətləndirirəm. Güman edirəm ki, bu tədbirlər Azərbaycanda mətbuatın inkişafı üçün yeni bir təkan olacaqdır.

Mən çoxdan arzu edirdim ki, mətbuat nümayəndələri ilə görüşüm. Ancaq təəssüf ki, bu mənə müyəssər olmurdu. Ona görə ki, iki gün öncə özüm üçün yaratdığım iş planı, bir də görürsən, sabahı gün, o birisi gün pozulur. Bunun da səbəbi ondan ibarətdir ki, xarici ölkələrdən Azərbaycana çoxlu nümayəndə heyətləri gəlir. Onlar da bir-iki günə gəlir. Məcbursan ki, bütün başqa işlərini kənara qoyasan, onlarla görüşsən. Çünki onları gözlətmək mümkün deyildir.

Bu gün də mənim bütün günüm, demək olar ki, görüşlərdə keçibdir. Mən bu gün "Nyu-York tayms" qəzetinə və İngiltərənin "Ekonomist" jurnalına müsahibə vermişəm. Ondan sonra isə Rusiyada yaşayan müsəlmanların ictimai-siyasi hərəkəti olan "Rifah" cəmiyyətinin dünən Azərbaycana gəlmiş nümayəndə heyətini qəbul etmişəm, onlarla söhbət aparmışam. Mən bu gün bu işləri görərək, sizinlə nəzərdə tutduğum görüşü pozmamışam. Bir az geciksək də, hər halda, görüşürük.

Beləliklə, yenə də deyirəm, bu gün mənim çoxdankı arzumu yerinə yetir. Amma bilirəm ki, bu sizin də bəzilərinizin arzusu idi. Çünki bir neçə vaxt bundan öncə qəzet redaktorlarından bir neçəsi mənə müraciət edib, görüş istəmişdilər. Ancaq mən düşündüm ki, təkcə onlarla yox, mətbuatımızın geniş nümayəndə heyəti ilə görüşüm. Təbiidir ki, bizim bütün jurnalistləri, mətbuat nümayəndələrini bir yerə toplasaq, gərək Respublika sarayına yığısaq. Çünki indi onlar böyük bir ordudurlar. Bizim ictimai-siyasi şəbəkə bu işlə məşğul oldu, sizinlə razılaşdırılmış bir tərkib müəyyənləşdirdi və həmin tərkib bu gün buraya dəvət olunubdur.

Mən sizi bir daha təbrik edirəm. Sizi salamlayıram. Sizinlə bu görüşümdən çox məmnun olduğumu bildirirəm.

YEKUN NİTQİ

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Biz iki saat yarım ki, burada bir yerdəyik. Hesab edirəm ki, bu çox əhəmiyyətli bir görüşdür. Hər halda, mən özüm üçün bunu belə hesab edirəm. Amma sizin çıxışlarınızdan, əhval-ruhiyyənizdən hiss edirəm ki, siz də mənimlə eyni fikirdəsiniz.

Mən bir daha bildirmək istəyirəm ki, bizim bugünkü görüşümüz Azərbaycanda demokratik mətbuatın 125 illik yubileyinə həsr olunubdur. Amma yubiley edərkən, tariximizə, keçmişimizə qiymət verərkən, təbiidir, biz

həmişə çalışırıq və çalışmalıyıq ki, bugünkü problemləri həll edək və gələcək üçün lazımı tədbirlər görək. Bu mənada bugünkü görüş çox əhəmiyyətlidir.

Buradakı çıxışlar müxtəlifdir. Bir çox çıxışlarda qəzetlərə təzyiqli göstərilməsi, yaxud imkan verilməməsi barədə ciddi tənqidlər var. Bu tənqidlər müxtəlifdir, mən onları bir daha təkrar etmək istəmirəm. Təbiidir ki, bu tənqidlərin içərisində əsaslı tənqidlər də çoxdur. Amma mənə belə gəlir ki, əsassızları da vardır. Buna baxmayaraq, mən hesab edirəm ki, tənqidin əsassızını kənara qoymaq, əsaslısını götürüb bu barədə tədbirlər görmək lazımdır.

Mən sizə bəyan edirəm ki, bugünkü görüşdə deyilən bütün tənqidi fikirlərin hamısı burada yazılıb cəmlənəcək, mən onlara baxacağam və biz mümkün tədbirlərin hamısını görəcəyik. Buna arxayın ola bilərsiniz.

Burada bir çox təkliflər, arzular irəli sürüldü. Onların əksəriyyəti qəzetlərə dövlət qayğısı, maliyyə yardımı barədə və bu cür başqa təkliflərdir, xahişlərdir. Biz bunların da bir qismini edə bilərik. Nə edəcəyik, nə etməyəcəyi – mən bu gün bunu deyə bilmərəm. Ancaq bu görüş hazırlanarkən mən tapşırıq vermişdim və bizim aparatda bu barədə müəyyən layihələr, o cümlədən bir fərman layihəsi də hazırlanıbdır. Bugünkü təklifləri bir daha təhlil edərək mümkün, bu gün bizim imkanımız dairəsində olan məsələləri də həmin fərmanda əks etdirmək şərti ilə mən bu görüşümüz nəticəsində iki-üç günə qədər bir fərman imzalayacağam. Mən deyə bilmərəm ki, həmin fərman bütün yaraları sağaldacaqdır, ancaq sizin müəyyən arzularınızın yerinə yetirilməsinə kömək edəcəkdir.

Siz bilirsiniz, burada çıxış edənlər də dedilər – Azərbaycanda sərbəst, azad, demokratik mətbuatın 10 illik tarixi vardır. Ancaq bizim ümumiyyətlə, demokratik mətbuatımızın 125 illik tarixi vardır. Biz keçən illəri unuda bilmərik.

Mən bilirəm ki, bu gün siz öz qayğılarınızla yaşayırsınız və bu qayğılar sizdə birinci plana çıxır. Ancaq bu yubileyi Azərbaycan dövlətçiliyi, millətimizin tarixi nöqtəyi-nəzərindən qeyd ediriksə, təbiidir ki, biz öz tarixi keçmişimizi qiymətləndirməliyik. Doğrudan da, indi biz fəxr edə bilərik ki, Azərbaycan xalqı müsəlman Şərqi, islam dini mövcud olan bir ölkədə hələ 125 il bundan öncə demokratik qəzet yaratmağa qadir olubdur.

Fəxr edirik ki, bizim dünyəvi teatrın 130 illik tarixi vardır. Fəxr edirik və bu, bölgədəki bütün xalqlardan bizi fərqləndirir. O mənada ki, bizdə demokratik, dünyəvi ideyalar bu günün, dünyanın hadisəsi deyil. 125 il bundan öncə Həsən bəy Zərdabi, onunla bərabər Mirzə Fətəli Axundov və başqaları toplaşmış – təbiidir ki, Həsən bəy Zərdabi «Əkinçi» qəzetinin yaradıcısıdır – belə bir təşəbbüslə çıxış ediblər. Gərək indi biz düşünək ki, o vaxt bu, asan yox, həddindən artıq çətin bir iş idi. Əgər 125 il bundan öncə bu, baş veribsə və biz "Əkinçi" qəzetini 125 ildir xatırlayırsaq, indi görün bu insanlar nə qədər böyük vətənpərvər, millətinin inkişafını istəyən və nə qədər cəsarətli insanlar olublar. Çünki o şəraitdə belə bir qəzeti Azərbaycan dilində yaratmaq çox böyük risklərlə bağlı idi. Amma onlar bu riskləri ediblər. Təsadüfi deyildir ki, «Əkinçi» qısa bir zamandan sonra bağlanmışdır. Ondan sonra rus dilində nəşr olunan bəzi qəzetlərə əlavə olaraq vərəqələr çıxıbdır.

Bilirsiniz ki, sonra Məmməd Ağa Şahtaxtinski "Şərqi - rus" qəzetini çıxarıbdır. Zeynalabdin Tağıyevin təşəbbüsü və pulu ilə "Kaspi" qəzeti buraxılıb, amma o, rus dilində olubdur. Bu bizim tariximizdir. Ancaq Həsən bəy Zərdabinin qoyduğu bu təməl daşı yaşayıb və inkişaf edibdir. Məhz onun nəticəsi olaraq Cəlil Məmmədquluzadə kimi böyük bir şəxsiyyət "Molla Nəsrəddin" jurnalını yaradıbdır. Yenə də deyirəm, o dövrdə bütün müsəlman aləmini götürsək, bu, müstəsna bir haldır. Təsadüfi deyil ki, «Molla Nəsrəddin» jurnalı təkcə Azərbaycanda yox, bütün Qafqazda, Orta Asiyada, İranda, Türkiyədə də yayılırdı.

Demək, bizim xalqın içərisindən çıxan dahi insanlar bu demokratik ideyaları, dünyəvi dəyərləri o vaxt yaradıblar. Onlar xalqımızı oyadırdılar, xalqımızda milli oyanış, milli dirçəliş, milliçilik hissləri yaradırdılar. Bunların davamı olaraq Azərbaycanda Demokratik Xalq Cümhuriyyəti yaranan zaman dahi Üzeyir Hacıbəyov «Azərbaycan» qəzetinə rəhbərlik edibdir. O illər «Azərbaycan» qəzeti çox böyük işlər görübdür.

Bizim bu 125 illik tariximizi mərhələlərə bölsək, birinci mərhələ 1875-ci il iyulun 22-dən təxminən 1920-ci ilə qədərdir. Bu dövr Azərbaycan xalqının tarixində çox şərəfli bir dövrdür. Məhz bu dövr Azərbaycanda dünyəvi, ümumbəşəri dəyərlərin və demokratik fikirlərin yaranmasını ardıcıl surətdə təmin etmiş bir dövrdür. Təbiidir ki, bunu bizə kimsə verməyibdir. Bunu Azərbaycan xalqının içərisindən çıxan ağıllı, mütəfəkkir, çox cəsarətli insanlar ediblər.

Üzeyir Hacıbəyovun başçılıq etdiyi «Azərbaycan» qəzeti çox böyük bir qəzet olubdur. O da bizim tariximizin parlaq bir səhifəsidir.

Ondan sonra mətbuatımızın tarixinin ikinci mərhələsi gəlir. Bu da 1920-ci ildə Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulandan sonrakı dövrdür. Azərbaycanın mətbuatı həmin dövrdə 70 il yaşayıbdır. Siz də bilirsiniz, biz də bilirik, bəlkə gənclər bilmirlər, həmin o illərdə – 1920–1930-cu illərdə, 1940-cı illərdə, sovet hakimiyyəti, kommunist rejimi dövründə də «Əkinçi» qəzeti böyük iftixar hissi ilə xatırlanırdı. O illər «Əkinçi» qəzeti və Həsən bəy Zərdabinin yaradıcılığı haqqında nə qədər böyük tədqiqatlar olubdur. Siz götürüb baxsanız, görürsünüz ki, başqa rejimdə, totalitar rejimdə, kommunist ideologiyası olan bir rejimdə yaşamağımıza baxmayaraq, o illərdə bizim mətbuatımız inkişaf edibdir.

Bilirsiniz ki, «Molla Nəsrəddin» jurnalı 1932-ci ilə qədər çıxıbdır, sonra nəşri dayanıbdır. Ancaq xatirimdədir, 1950-ci illərdə «Kirpi» jurnalını yaratdılar. Amal nədən ibarət idi? Bu amal «Molla Nəsrəddin»

jurnalını diriltməkdən ibarət idi. İndi bilmirəm «Kirpi» jurnalı nə vəziyyətdədir. Amma xatirimdədir, 1950-ci, 1960-cı, 1970-ci illərdə «Kirpi» jurnalının bizim cəmiyyətdə çox böyük rolu olubdur. Çünki «Kirpi» jurnalı kiminsə, hansısa bir məmurun – burada «məmur» sözü çox işləndi – yaxud raykom katibinin və başqasının karikaturasını verəndə, orada bir neçə söz yazanda bu, böyük bir sensasiya olurdu.

Yəni bu dövr Azərbaycanda mətbuatın, o cümlədən demokratik mətbuatın ikinci böyük mərhələsidir. Təbiidir ki, burada demokratik prinsiplər kommunist ideologiyası əsasında qurulmuşdu. Ancaq eyni zamanda, o dövrdəki qəzetləri götürün. Məsələn, «Kommunist» qəzeti nə qədər tənqidi məqalələr dərc edirdi. Yaxud da digər qəzetlər – «Bakinski raboçi», «Azərbaycan gəncləri», «Molodyoj Azerbaydjana», «Sovet kəndi» və başqa qəzetlər nə qədər tənqidi məqalələr dərc edirdilər. Onlar həmin tənqidi məqalələrlə o dövrdə, o cəmiyyətdə çoxlu məsələlərin həll olunmasına kömək edirdilər.

Xatirimdədir, mən Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi olanda hər gün səhər işə gələrkən qəzetləri oxuyurdum. Onda bu qədər qəzet yox idi, bir neçə qəzet var idi. Amma həmin qəzetlərdə haranı oxuyurdum? Onu oxumurdum ki, yazıblar o kolxozda pambıq belə bitir, inəyi belə sağıblar, yaxud da hansısa zavodda filan iş görüldü. Axtarırdım, görüm qəzetdə hansı tənqidi məqalə var. Deyə bilmərəm ki, tənqidi məqalə hər gün olurdu. Arxivlərdən götürüb o qəzetlərə baxa bilərsiniz. Bir tənqidi məqalə olan kimi mən həmin qəzetin redaktoruna telefon edirdim. Nə üçün? Çünki o vaxt belə tənqidi məqalələr dərc etmək qorxulu idi.

Siz məni düzgün başa düşün. Mən 1969-cu ildə Azərbaycana başçı təyin olundum. İndi burada çıxış edən bir jurnalist dedi ki, o vaxt o yazıb ki, «Mixaylo şəhərdədir». Mənim barəmdə bu söz 1969-cu ildə icad olunubdur. O vaxt mən birinci katib təyin edildim. Məni heç kəs tanımırdı. Çünki ondan əvvəl KQB-nin sədri idim, şəhərdə məni tanıyırdılar. Mən iki-üç ay şəhərdə müxtəlif yerlərə – məsələn, mağazalara gedirdim, taksiyə, tramvaya minirdim ki, görüm, insanları aldadırlar, yoxsa yox? Ona görə də bundan sonra həmin söz yayıldı.

Bilirsiniz ki, «Mixaylo» vaxtilə alman faşist işğalçılarına qarşı qəhrəmanlıq göstərmiş bizim Mehdi Hüseynzadənin ləqəbidir. O vaxtlar İtaliyada ona «Mixaylo» deyirdilər. Ona görə də «Mixaylo şəhərdədir» sözləri mənim haqqımda da deyildi.

Mən nəyi gördüm? Mağaza müdirləri, taksii sürücüləri mənim portretlərimi ordan-burdan tapıb bir-birinə satmışdılar, vermişdilər ki, mağazaya gələn olanda bu portretə baxıb görün, bu Əliyevdir, yoxsa yox. Məsələn, mən bir dəfə gedib ət növbəsinə durdum. Nəyə görə? Çünki o vaxt üç növ ət var idi. Bu mənim yaxşı yadımdadır. Bunlardan biri 3 manat 20 qəpik, digəri 3 manat 50 qəpik, o birisi isə deyəsən 3 manat 80 qəpik idi. Qəssab nə edirdi? O üçüncü növ əti birinci növ əvəzinə satırdı, yaxud 3 kiloqram ət verəndə adamları yarım kiloqram aldadırdı.

Mən iki-üç dəfə gedib növbəyə durdum. Məni də aldadanda onu tutdum, milisi və başqalarını çağırdım. Mən şəxsən özüm bir neçə dəfə belə etdim – insanlar bilsinlər ki, axı belə iş görmək olmaz. Üç-dörd aydan sonra mən bunu edə bilmədim, çünki məni artıq tanıdılar. Bax, bu «Mixaylo» sözü də oradan yaranıbdır.

Məsələn, o vaxt niyə belə tənqidi məqalələr verirdilər? Ona görə ki, 1969-cu ildə Azərbaycanın rəhbəri kimi, mən fəaliyyətimə Azərbaycanda olan bütün mənfə halların tənqid edilməsi ilə başladım. Mən bu barədə böyük məruzələr etdim. İndi arxivlərdən götürüb baxmaq olar ki, 1969-cu, 1970-ci illərdə bütün dünya mətbuatında Azərbaycanda gedən proseslər haqqında məlumatlar verirdilər. Çünki Sovetlər İttifaqında belə şey – rüşvətə qarşı bu cür mübarizə aparmaq mümkün deyildi. Amma biz vəzifəsindən sui-istifadə etdiyinə, rüşvət aldığına və başqa əməllərinə görə naziri, raykom katibini və başqalarını işdən çıxarırdıq və sair. Gördüyümüz bu tədbirlər o vaxtkı qəzetlərə əsas verdi.

Bizim o vaxtkı müxbirlərin həqiqətən çoxu həyatımızın bu mənfə cəhətlərini yazmaq istəyirdilər, amma, əlbəttə, hakimiyyətdən qorxurdular. Hakimiyyət isə onlara bir az kömək edəndə, ilham verəndə, necə deyərlər, tərəfdar olanda bunlar daha da çox hərəkət etməyə başladılar. Mənim xatirimdədir, 1970-ci illərdə «Kommunist» qəzeti «Lənkəran hadisələri» haqqında bir səhifə material yazmışdı. Lənkəran rayonunda olan ağır vəziyyət bəlkə sənin yadında olar.

Hacı Hacıyev (*Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin sədri*): Bəli.

Heydər Əliyev: O vaxt «Kommunist» qəzetinin redaktoru Ağababa Rzayev idi. Bəli, «Kommunist» qəzeti «Lənkəran hadisələri» haqqında yazı vermişdi. Mən həmin yazını oxudum, gördüm ki, dəhşətli bir vəziyyətdir.

O vaxt bu məsələləri Mərkəzi Komitənin Bürosu həll edirdi. Mən həmin məsələni on gündən sonra büroya çıxartdım. Müzakirə etdim, rayonun bütün rəhbərlərini işdən çıxartdım və Kommunist Partiyasından xaric etdim. Bu da ölüm bərabər bir iş idi. «Kommunist» qəzeti ruhlandı, sonra gedib Göyçay rayonunda və başqa yerlərdə belə hadisələri açdılar.

Yenə də deyirəm, o vaxt bütün bunlar iqtidarın, necə deyərlər, münasibətindən asılı idi. Amma elə respublikalar var idi ki, orada belə şeylərə yol verilmirdi. Xatirimdədir, bizim «Bakinski raboçi» qəzetini Yerevanda, Tbilisidə 25 manata satırdılar, amma öz qiyməti 2 qəpik idi. Onu niyə belə alırdılar? Çünki həmin respublikalarda da belə proseslər var idi. Amma orada bu proseslərin üstünü bağlayırdılar, açılmağa qoymurdular. «Bakinski raboçi» qəzetini orada oxuyurdular, o buna, bu ona verirdi. Hətta yadımdadır,

Yerevanda elə raykom katibləri var idi ki, bu fikirləri dəyərləndirirdilər, onlar deyirdilər ki, bir qəzet 50 əldən keçir, sonra cırılır.

Elmira Axundova (*«Svoboda» radiostansiyasının və Rusiyada çıxan «Obşaya qazeta»nın Azərbaycan üzrə xüsusi müxbiri*): Cənab Prezident, o vaxt «Literaturnaya qazeta»dakı müsahibəniz çox böyük rəğbətlə qarşılanmışdı.

Fikrət Qoca (*Yazıçılar Birliyinin katibi, xalq şairi*): «Literaturnaya qazeta»da belə yazılar verilirdi.

Heydər Əliyev: «Literaturnaya qazeta» sonranın işidir, mən hələ 1970-ci illərin əvvəllərini deyirəm.

Bilirsiniz, hesab edirəm ki, mənim bu hərəkətlərim düz idi. Amma mən istefa verəndən sonra bu hərəkətlərimi mənim əleyhimə istifadə etdilər.

Xatirimdədir, mən o vaxt «Bakinski raboçi» qəzetində «Qızıl zəncir» sərlövhəli bir məqalə oxudum. Bu məqalənin məzmunu nə idi? Demək, qızlar məktəbə qızıl bilərziklə gəlirdilər. İndi, vallah, nə ilə gəlirlər bilmirəm – ancaq o vaxtlar bu məsələ məni çox hiddətləndirdi. Axı qız niyə gərək orta məktəbə qızıl bilərziklə gəlsin? Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrindəki, lap elə kapitalist ölkələrindəki ən zəngin ailələrdə belə bir şey yoxdur.

Mən həmin məsələni qaldırdım ki, məktəblərdə müzakirə etsinlər, onun qarşısını alsınlar. Amma bu yaxınlarda eşidirəm, parlamentdə müxalifətdən kimsə çıxış edib deyir ki, «Heydər Əliyev o vaxt hüquqları pozurdu ki, kimin qolunda bilərzik, saat var» və sairə. Bəli, bunlar mənim yadımdadır. O vaxt Yaponiyanın «Seyko» markalı saati çıxmışdı. Həmin saat çox bahalı, yəni bizim maaşımızdan beş dəfə baha idi. Görürdüm ki, raykom katiblərindən birinin, o birinin, başqalarının qolunda «Seyko» markalı saat var. İclasların birində dedim ki, əllərinizi qaldırın, saatlarınıza baxacağam. Soruşdum ki, bu «Seyko» saatını hardan almısınız? Sənin məvəcibin bu qədərdir, bu saati hardan alırsan? Bundan sonra heç bir şey deyə bilmədilər. İndi bunu mənə irad tuturlar ki, Heydər Əliyev vaxtilə belə edib. Bəli, edirdim, bu gün də edirəm, sabah da edəcəyəm. Çünki mənəviyyat bizim üçün hər şeydən üstündür.

Fikrət Qoca burada «Literaturnaya qazeta»nın adını çəkdi. O dövrdə Sovet İttifaqındakı mətbuat orqanları arasında bu barədə özünü ən müstəqil aparan qəzet Moskvada çıxan «Literaturnaya qazeta» idi. Ona görə də həmin qəzeti hamı oxuyurdu, onun tirajı da çox böyük idi. Elmira Axundova bunu çox yaxşı bilir. Elmira, doğrudur, sən o vaxt həmin qəzetin müxbiri deyildin, sonra müxbiri oldun.

Mən «Literaturnaya qazeta»ni çox sevirdim. Bu qəzet mənimlə çox yaxşı əlaqədə idi. Biz 1979-cu ildə mənəvi tərbiyə barədə Bakıda böyük bir konfrans keçirdik. Mən həmin konfransda böyük bir məruzə etdim. Sonra bu bütün SSRİ-yə yayıldı. «Literaturnaya qazeta»dan gəldilər ki, siz həmin məruzənizin mövzusu ilə əlaqədar bizə intervü verin, mən də verdim. «Literaturnaya qazeta»nın bir səhifəsi həmin intervü idi, bu intervünün sərlövhəsində yazmışdılar ki, «Qoy ədalət zəfər çalsın». Bu, Nizami Gəncəvinin sözləri idi.

Elmira Axundova: Bəli, bu, Nizami Gəncəvinin sözləridir.

Heydər Əliyev: Doğrudur, çünki mən Nizami Gəncəvinin sözlərindən istifadə etmişdim. Bu sensasiya bütün dünyaya yayıldı. Nə üçün? Çünki Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi olmağıma baxmayaraq, mən sovet hakimiyyətinin, cəmiyyətinin içində olan mənfi halların hamısını açıq göstərmişdim.

Xatirimdədir, o vaxt Andropov SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri, həm də Siyasi Büronun üzvü idi. O, bir neçə gündən sonra mənə telefon etdi. Dedi ki, sənin bu müsahibən böyük bir sensasiya yaradıbdır. Soruşdum ki, nə mənada? Cavab verdi ki, müsbət də var, mənfi də var. Soruşuram ki, nəyi müsbətdir, nəyi mənfidir? Deyir, müsbət odur ki, insanlar bizim cəmiyyətdəki bu yaraları görürlər və sevinirlər ki, kimsə cəsarət edib bunları açıq deyir. Özü də bunu aşağıda yox, ən yüksək vəzifədə çalışan bir adam deyir. Amma bunun əleyhinə olanlar da var. Soruşuram ki, niyə? Bildirir ki, çünki onlar bunun açılmağını istəmirlər.

O vaxt bir çox belə yazılar olub. İstəsəniz axtarın, tapın, oxuyun. Vaxtilə mən ali məktəblərə tələbə qəbulunda rüşvətxorluğa qarşı mübarizə aparırdım. Məsələn, 1970-ci illərdə nəyi gördüm? Bizim dövlət universitetinin hüquq fakültəsi var. O vaxt həmin fakültəyə hər il 50 nəfər qəbul olunurdu. Mən bir dəfə baxıb gördüm ki, bu hüquq fakültəsinə qəbul olunanların təqribən 95 faizi prokurorun, məhkəmə sədrinin, nazirin oğludur və sairə. Yaxşı, belə çıxır ki, atası prokuror, sonra da oğlu, nəvəsi prokuror olacaq. Bəs başqa ailələrdən olan istedadlı gənclər necə olsun? Bəzilərinin heç atası yoxdur, bəs o, hüquq fakültəsinə necə daxil olsun? O vaxt o cümlədən, tarix və şərqşünaslıq fakültələri çox modda idi. Mən vəzifədə olan şəxslərin, xüsusən hüquq-mühafizə orqanlarında – milisdə, prokurorluqda və sairə – çalışan şəxslərin uşaqlarının bu fakültələrə qəbul olunmasını qadağan etdim. Bu, cəmiyyətdə çox böyük əhval-ruhiyyə yaratdı.

İndi mən prokurorluqda, polisində çalışan bəzi işçilərlə görüşürəm. Onlar deyirlər ki, «Bilirsiniz, biz o vaxt Sizin sayənizdə hüquq fakültəsinə daxil ola bildik. Yoxsa bu fakültəyə girə bilməzdik, çünki biz kənddən gəlmişdik, kasıb adam idik, nə rüşvət verməyə pulumuz, nə də himayədarlıq etməyə adamımız var idi».

Mən bütün bunları millətimize görə etdim. Amma hələ Sovet İttifaqı vaxtında bəzi hüquqşünaslar yığışmışdılar ki, «Heydər Əliyev insan hüquqlarını pozur». Bunu mənə Andropov dedi. Soruşdum ki, bəs sənin fikrin nədir? Cavab verdi ki, hamısını düz etmişəm. Soruşdum ki, bəs o hüquqşünaslar? Bildirdi ki, mən baş prokurora telefon edib dedim ki, onların ağzını yum, Heydər Əliyev düz edir.

Amma sonra nə oldu? Mən Siyasi Büronun üzvlüyündən istefa verəndən, işsiz qalandan sonra götürüb burada qəzetlərdə məni günahlandırdılar. Mən o vaxt, məsələn, rəhbər vəzifədə çalışan adamların bağ tikdirməsini qadağan etmişdim. Nə üçün? Çünki Mərkəzi Komitədə işləyən adam, yaxud raykom katibi ayda 320 manat məvacib alırdı. Axı bağ tikdirməyə onun imkanı yoxdur, bəs o bunu nə ilə edir? Əlbəttə, o ya dövlətin – zavodun, fabrikin malından istifadə edir, yaxud da rüşvət alır. Ona görə də mən dedim ki, olmaz, bunu qadağan elədim. Bir neçə vəzifəli şəxs bağ tikdirmişdi, onları da işdən çıxartdım, cəzalandırdım.

Mən bu gün də bu fikirdəyəm. Müxalifət qəzetləri bəzən yazır ki, villalar və sair tikilir. İndi mən nə edim? O vaxt sovet rejimi dövrü idi, mən onların qarşısını alırdım. İndi biri biznesmendir, haqqı var – tikir. Siz dediyiniz kimi, başqası da məmurdur, amma o da tikir. Yəqin ki, o da qanunsuz əldə etdiyi qazanca görə tikir. Amma bu məmur gedib hansısa başqa bir adamın adına tikir və onu sübut etmək də mümkün deyil. İndi mən durub burada istintaq apara bilməyəcəyəm. Ancaq bunu mən özüm də görürəm.

Yəni bu, bir tərəfdən, müsbət haldır. Çünki biz istəyirik ki, sahibkarlar, biznesmenlər təbəqəsi yaransın, azad ticarət olsun, iqtisadiyyatımız daha da inkişaf etsin. Demək, bu insan qanuni yolla pul qazanırsa, o özünə ev də, villa da tikə bilər və sairə. Amma eyni zamanda, bunların içərisində elə adamlar var ki, dövlət işində çalışırlar, bu pulu qanuni yolla qazana bilməzlər, onlar da bunu edirlər. İndi bunu necə seçəsən? Lakin o vaxt mən bunu etdim. Bəs sonrası nə oldu? Mən Moskvada işdən çıxandan, istefa verəndən sonra – bayaq dedim, o vaxt mən müsahibə vermək istəyirdim, amma məndən müsahibə almırdılar – həmin dövrdə «Kommunist» qəzeti – hansı ki, mən bu qəzeti dəfələrlə müdafiə etmişdim, onun yazdığı tənqidi məqalələri müzakirəyə çıxarıb, lazımı qərarlar qəbul etmişdim – bir səhifə yazdı: «Heydər Əliyevin Azərbaycanda qanunsuz hərəkətləri». Nə bilim, bağ tikməyi, hüquq fakültəsinə daxil olmağı qadağan edibdir və sair. Doğrudur, mən buna fikir vermədim. Çünki hesab edirəm ki, mən o vaxt düz etmişdim, bu gün də hesab edirəm ki, düz etmişəm. Hər bir dövrün öz hökmü var.

Yəni demək istəyirəm ki, bəli, o dövrdə bizim mətbuatda belə jurnalistlər, cəsarətli insanlar var idi. Onlara sadəcə, himayədarlıq etmək, kömək göstərmək lazım idi.

Bilirsiniz ki, 1970-ci ildə Eldar Quliyev və Rüstəm İbrahimbəyov gənc kino mütəxəssisləri kimi, «Bir cənub şəhərində» adlı bir film çəkmişdilər. O vaxt mən Mərkəzi Komitədə işləmirdim, KQB-nin sədri idim. Bu filmi yenə də hərdən göstərilir. Həmin filmi o vaxt qadağan etmişdilər. Nəyə görə? Guya bu film bizim millətin pis tərəflərini göstərir. O filmi buradakılar qadağan etmişdilər. Moskvadan da Daxili İşlər Nazirliyi bu filmi ona görə qadağan etmişdi ki, həmin filmdə bir milis obrazı var – o oturub, gələn ona bir manat verir, milis də deyir ki, keç.

Yenə də deyirəm, bunlara görə filmi qadağan etmişdilər. Mən gedib həmin filmə baxdım, gördüm ki, orada hər şey normaldır, düz ediblər. Mən götürüb Moskvaya, Daxili İşlər nazirinə zəng etdim. Ona bildirdim ki, sən deyirsən heç bir milis rüşvət almır? Sən bunu deyə bilərsən? Cavab verdi ki, yox, belə deyil, amma bu bizi ləkələyir. Soruşdum ki, nəyi ləkələyir? Həqiqəti deyəndə, nəyi ləkələyir?

Mən olmasaydım, bu filmi buraxmırdılar. Yaxud, mənim vaxtımda Rüstəm İbrahimbəyovla Rasim Ocaqov "İstintaq" adlı bir film çəkmişdilər. Bu sizə məlumdur. Həmin film mənim xahişimlə, korrupsiya, «sexovşik»lər və sair qanunsuz hərəkətlər barədə bizim əldə etdiyimiz materiallar əsasında çəkilmişdi. Amma bu filmi bizim adamlar sonra qadağan etdilər. Nə üçün? Deyirdilər ki, «bu məsələ bizim daxili işimizdir, amma film bütün SSRİ-də yayılacaq, hər yerdə fikirləşəcəklər ki, görün, Azərbaycanda korrupsiya, qanunsuzluqlar və sair var». Ancaq mən belə fikirdə deyildim, bu gün də belə fikirdə deyiləm. Nə var – odur, biz bunu gizlətməməliyik. Bunu nə qədər gizlətsən, o qədər də pis olacaq.

Bizim yazığımız Anar bir əsər yazmışdı. Xatırlayıram, onun adı «Şəhərin yay günləri» idi. Bəziləri gedib bu tamaşaya baxmışdı, ağızlarını büzmüşdülər ki, «bu nədir, orada prokuror obrazı var, o rüşvət alır» və sair. Mən maraqlandım, gedib həmin tamaşaya baxdım. Gördüm ki, o çox gözəl bir tamaşadır. Sonra gəlib bəyanat verdim ki, bu çox gözəl bir əsərdir. Əksinə, həmin əsər üzrə film də çəkmək, onu rus dilində tamaşaya qoymaq lazımdır və sair.

Yəni elə şeylər o vaxt da var idi. Amma o dövrkü rejim bunun qarşısını alırdı. İndi tamamilə mətbuat, fikir azadlığıdır. Yəni biz 70 il o şəraitdə yaşamışıq. İndi, ötən bu on ildə mətbuat azaddır. Bu on ilin də hamısı yox. Məsələn, 1990-cı ildə burada müstəqil qəzetlər – «Azadlıq», «Səhər», «Azərbaycan», bir də «Aydınlıq» idi. «Aydınlıq» nə vaxt nəşr edilməyə başlayıb?

M a h a l İ s m a y ı l o ğ l u («Xalq qəzeti»nin baş redaktoru): 1990-cı ilin avqustunda.

H e y d ər Ə l i y e v: Bunlar bizim həyatımızda, necə deyərlər, hadisə idi. Ona görə də o vaxt bu qəzetləri hamı həvəslə oxuyurdu. Mən özüm o vaxt «Azadlıq» qəzetinin bütün nömrələrini həvəslə oxuyurdum. Çünki o vaxta görə «Azadlıq» qəzetinin yazdıqlarının hamısı düz, necə deyərlər, mənim ürəyimdən olan yazılar idi.

Ondan sonra yeni-yeni qəzetlər yaranmağa başladı. Yəni demək olmaz ki, mətbuatımız bu on ilin hamısında müstəqil olub. Mətbuatımız tədricən inkişaf edibdir. Xüsusən, biz 1998-ci ildə senzuranı, hərbi senzuranı, bütün maneələri götürəndən sonra Azərbaycanda o qədər qəzet çıxır ki, çoxlarının adını bilmək mümkün deyil. Bilin ki, Azərbaycan prezidenti kimi, mən hesab edirəm ki, bu, müsbət haldır.

Mən hesab edirəm ki, bizim mətbuatımız keçid dövrünü yaşayır. Yəni bir var o bağlıdır, mübarizə aparır ki, çıxsın. Azadlığa çıxandan sonra isə bağlılıqdan nə qədər əziyyət çəkib, çalışır ki, çoxlu mənfi şeylər, cürbəcür şeylər versin. Müstəqil, yaxud müxalifət qəzetləri deyirsiniz, deyin – onların arasında rəqabət gedir ki, hansı özünü daha çox göstərsin, daha çox sensasiya yaratsın. Mən buna da təəccüblənmirəm. Hesab edirəm ki, bu da bizim həyatımızın keçid dövrünün xarakterik cəhətlərindən biridir.

Düşünürəm ki, qəzetlər tədricən daha da mükəmməlləşəcəkdir, sanballı olacaqdır. Zaman gələcəkdir ki, ola bilər, qəzetlərin sayı bu qədər olmayacaq – çünki hər bir qəzet bu rəqabətə dözməyəcəkdir – amma güclü qəzetlər yaranacaqdır. Məsələn, Türkiyədə bu qədər yoxdur, ancaq sanballı qəzetlər var. Onlar kimi istəyirlər – tənqid edirlər. Amma həmin qəzetlərin tənqidi də sivilizasiya səviyyəsindədir.

Mənim fikrim belədir. Ona görə də siz heç narahat olmayın. Ancaq çalışın ki, böhtan yazmayın. İndi burada dedilər ki, bəzi qəzetləri, jurnalistləri məhkəmələrə veriblər. Həmin məhkəmələr heç birinizdən cərimə almayıb, heç birinizi məsuliyyətə cəlb etməyiblər. Elədirmi? Amma məhkəmələrin bunu etməyə əsası var idimi? Var idi. Çünki bizim qanun belədir ki, sən mənə təhqir etmişən, haqqımda yalan yazmışsan, mən də səni məhkəməyə verirəm. Yenə deyirəm, məhkəmələrin buna haqqı var idi. Mən sizə açıq deyirəm ki, biz bunu söndürdük. Vaxt keçdikcə insanlar buna öyrəşdilər, sakitləşdilər. Bu da bizim iqtidarın bütün müxalifət qəzetlərinə və müstəqil qəzetlərə olan qayğısıdır. Qoymadıq ki, heç bir qəzet cərimə versin, əziyyət çəksin. Gündüz Tahirli burada dedi ki, onun iki cinayət işi var. Ola bilər, bu üç, dörd olsun. Amma cinayət məsuliyyətinə ki, cəlb olunmamısan?!

Bilirsiniz ki, mən öz çıxışlarımda müxalifət qəzetlərini ədalətsiz yazılarına görə bir-iki dəfə tənqid etmişəm. Mən bu gün də bu fikirdəyəm. Məsələn, elə qəzet var ki, səhər açıb ona baxıram, həmin qəzetdəki 10–15 məqalədə Heydər Əliyevin adı hallandırılır. Yaxşı, hər şeyin bir dərəcəsi var: yazırsan, Heydər Əliyev haqqında bir, iki məqalə yaz. 15 məqalədə «Heydər Əliyev belə oldu, orada elə oldu» – axı bu yaramaz.

Mən bundan narahat deyiləm. Mən bu gün sizinlə açıq danışaram. Məsələn, 1988-ci ildə Moskvada və burada mətbuatda mənim əleyhinə yalan şeylər yazıldı. Onda mən çox böyük bir əsəbi dövr keçirdim. Çünki mən buna təəccüb edirdim. Təsəvvür edə bilməzdim ki, bu dövlət, bu partiya, bu quruluş – hansılar ki, mən neçə illərlə, on illərlə onlara sədaqətlə xidmət etmişəm və böyük işlər görmüşəm – mənim həyatıma bu dərəcədə biganədir. Qəzetlərə də mənim haqqımda böhtançı yazıları o vaxt özbaşına vermirdilər, Mərkəzi Komitənin sifarişi ilə verirdilər. Yaxud, burada mənim əleyhinə yazıları təşkil edənlər mənim vaxtilə böyütdüyüm, bəslədiyim, vəzifəyə gətirdiyim, vəzifə verdiyim adamlar idi. «Mənim» deyəndə, bu şəxsən mənim deyildi. Yəni mənim Azərbaycana rəhbərliyim dövründə bir neçə pillədən keçib böyük vəzifəyə gəlmiş, bir çox imtiyazlar əldə etmiş adamlar idi.

Bilirsiniz, bu adamlar ev almışdı, deputat olmuşdu və sair. Bunların da hamısı həmin mənim rəhbərliyim altında, həm də mənim qayğıma görə olmuşdu. Elədirmi? Ona görə də götürüb burada haqqımda yalan şeylər yazanda mən həddindən artıq ağır bir dövr keçirdim. Amma ondan bir az sonra hamısını unuttum, dedim ki, nə yazırlar, yazsınlar. Yəni mən artıq bu dövrü keçmişəm.

Mən nə iş gördüyümü bilirəm, gördüyüm bütün işlərə cavabdehəm. Kim harda nə yazır, yazsın – bunun mənim üçün əhəmiyyəti yoxdur. Bilirəm ki, Azərbaycanın ictimai rəyində mənim haqqımda lazımı səviyyədə fikir var. Demirəm hamı hesab edir ki, Heydər Əliyev yaxşıdır. Heydər Əliyevin əleyhinə, Heydər Əliyevdən narazı olan adamlar var: biri vəzifədən çıxıb, başqası filan olubdur və sairə. Belələri var. Bu da təbiidir. Əgər Azərbaycanda yüz faiz hamı bir adamı sevsəydi, yaxud ona hörmət etsəydi, bu, qeyri-təbii bir iş olardı. Heç bir ölkədə belə şey yoxdur.

Bilirəm ki, xalqın əksəriyyəti mənə inanır, etibar edir, xidmətlərimi qiymətləndirir və bu gün mənim Azərbaycana rəhbərlik etməyimi zəruri hesab edir. Ona görə də məndən narazı olan adam qəzeti götürüb beş dəfə oxuyur, bundan ləzzət çəkir. Ancaq bunlar azlıq təşkil edir. Əksəriyyət belə deyil. Bunu da bilin, çoxlarında belə qəzetlərə qarşı nifrət əmələ gəlir. Ona görə də bu müstəqil qəzetlər, müxalifət qəzetləri gərək o dərəcəni saxlasınlar ki, yaxşı imicdən birdən yuvarlanıb mənfi imicə düşməsinlər. Bax, burada bir tarazlıq, dərəcə, sərhəd saxlamaq lazımdır.

Yenə də deyirəm, mənim bir neçə dəfə tənqidlərim olub və həmin tənqidlər bu gün də qüvvədədir. Amma sizin bugünkü çıxışlarınızın heç birisini tənqid etmirəm. Hesab edirəm ki, hamısı normal çıxışlardır. Sizin burada dediyiniz tənqidi sözlərin hamısına baxılacaqdır, hansı ədalətlidir, hansı düzdür – ona lazımı reaksiya veriləcəkdir. Xahişlərinizin, təkliflərinizin hansı mümkündür – onu edəcəyik.

Azərbaycan prezidenti kimi, mənim borcum, vəzifəm və məqsədim ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda həqiqi demokratik cəmiyyət yaransın. Yenə də Gündüz Tahirli burada dedi ki, bəziləri geriye qayıtmaq istəyir. Azərbaycanda geriye qayıtmaq olmayacaqdır. Sən düz deyirsən, geriye qayıtmaq istəyənlər var. Amma nə qədər ki, Heydər Əliyev Azərbaycanda prezidentdir, Azərbaycanda geriye yol yoxdur. Yəni keçmiş quruluşa yol yoxdur, sosializmin, yaxud kommunizmin bərpasına yol yoxdur, totalitarizmə yol yoxdur – bunların heç birinə yol yoxdur. Biz irəliyə gedirik, demokratiya, plüralizm, mətbuat azadlığı yolu ilə gedirik və bu yolla da gedəcəyik. Bu, asan yol deyildir. Bu, çətin yoldur.

Mən bir neçə dəfə demişəm – bəziləri belə hesab edirlər ki, çayın bu tərəfindən o tərəfinə tullandı, hər şey yüz faiz tamamilə dəyişdi. Bir, iki, üç il içərisində insan psixologiyası dəyişməz. Bu, mümkün deyildir. Amma

biz bunu dəyişdiririk. Bu, kimdəsə tez, kimdəsə bir az ləng dəyişir. Biz bunu dəyişdiririk. Dəyişdiririk, dəyişdiririk və dəyişdirəcəyik. Apardığımız işlər bunu edəcəkdir, geriyə yol yoxdur.

Bunu dəfələrlə demişəm – Azərbaycanın müstəqilliyi dönməzdir. Azərbaycanda verilmiş bütün bu azadlıqların hamısı dönməzdir. Azərbaycanda mətbuat, fikir azadlığı dönməzdir – burada heç bir şey ola bilməz, heç kəs də bundan narahat olmasın. Bütün başqa məsələlər də belə. Yəni mənim bəyan etdiyim və apardığım siyasətin hamısı dönməzdir. Mən bunu axıra qədər aparacağam. Bilin ki, bunu mən özüm aparacağam. Qəzetlər səhərdən axşama qədər yazır – «Heydər Əliyev nə olacaq, onun yerinə kim olacaq, bu nə olacaq, o nə olacaq?». Heç kəs narahat olmasın! Heydər Əliyev qarşınızda durubdur, üç saatdır ki, sizinlə bərabərdir. Bu gün bundan əvvəl də nə işlər gördüyümü mən sizə dedim. Bax, Heydər Əliyev budur, sizin qarşınızdadır. Mənim sağlamlığım da budur, məntiqim də budur, enerjim də budur, iş qabiliyyətim də budur. Ona görə də xalqın tərəfindən mənə verilmiş bu etimadı mən sona qədər yerinə yetirəcəyəm.

Bütün bu işlərin içərisində ən birinci, ən əsas məsələ Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini həll etmək, işğal olunmuş torpaqları azad etmək, insanları doğma yerinə qaytarmaqdır.

Buradakı bir-iki çıxışda səsləndi ki, "Bizə məlumat verin, bundan məlumatımız olmur". Əzizlərim, başa düşün – bu elə bir işdir ki, əgər bir işin həll olunma prosesi gedirsə, bu barədə heç kəsə məlumat verilməməlidir. Çünki bu məsələləri ictimaiyyət həll etmir. Məsələn, ayrı-ayrı deputatlar parlamentdə çıxış edirlər ki, gəlin Dağlıq Qarabağ məsələsini müzakirə edək. Müzakirə edib nə edəcəksən? Lap on dəfə müzakirə et, nə edəcəksən?

Ermənistan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qətnamələrini, ATƏT-in Lissabon sammitində qəbul olunmuş tövsiyələri yerinə yetirmir. Mən ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan Rusiyanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Fransanın prezidentləri ilə nə qədər görüşmüşəm, danışıqlar aparmışam. İndi gəlin haqqına danışaq – onlarla mənim kimi danışa bilən, həm şəxsiyyətinə, həm də bütün məntiqinə görə ikinci bir adam varsa, deyim getsin danışsın. Siz bilirsiniz ki, onlar hamısı mənim şəxsiyyətimə çox hörmət edirlər. Siz bilirsiniz ki, onların əksəriyyəti ilə mənim dostluq əlaqələrim vardır. Amma iş burasındadır ki, məsələ həll olunmayıbdır. Biz keçən il bu məsələnin həllinə bir qədər yaxınlaşmışdıq, amma bəzi qüvvələr buna mane oldular.

Bilin, Azərbaycan elə bir yerdədir ki, ölkəmizə hər tərəfdən qarmaqlar uzanıbdır. Ona görə də əgər biz bu məsələnin həllinin, necə deyirlər, 50 faizinə çatmamışıqsa, indi gəlib deyək ki, biz bunu edirik, bunu etmirik – bu, bizə nə verəcəkdir? Bilin, mən belə informasiyanı heç vaxt verməyəcəyəm və bunu da qadağan edirəm. Çox şeyləri də, ola bilər, 3–4 adam bilir, başqa adamlar bilmir.

Bu məsələlərdən narahat olmayın – nə vaxt gördüm ki, bu daha mənim üçün mümkün deyildir, bunu məndən başqa kimsə edə bilər, mən özüm onu gətirib deyəcəyəm ki, sən get bunu et. Amma hələ ki, bu mənim gücümdədir, mən bunu edirəm və edəcəyəm.

Dedim ki, bu, bir nömrəli məsələdir. Amma eyni zamanda, bizim iqtisadiyyatımız inkişaf edir. Biz bunu təmin edirik. Bilirsiniz, gəlin açıq danışaq. Müstəqil, müxalifət, yaxud da partiya qəzetlərinin əksəriyyəti hər yerdə yazır ki, "Azərbaycanın iqtisadiyyatı dağıldı, pozuldu, ölkə batır". Əzizlərim, axı bu, həqiqət deyil, yalandır. Axı hər şey müqayisə ilə ölçülür.

1995-ci ildən sonra iqtisadiyyatımız hər il inkişaf edir. "Nyu-York tayms" qəzetinin və "Ekonomist" jurnalının müxbirləri də bu gün mənə deyirlər ki, bəli, biz burada çox adamlarla görüşmüşük, danışmışıq, hamı bildirir ki, Heydər Əliyevin səbəbinə Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik yaranıbdır, insanlar rahat yaşayır, işləyir. Axı beş il bundan öncə bunlar yox idi. Yeddi il bundan öncə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi gedirdi. Bu özü bir hadisədir ki, ölkədə bu qədər rahatlıq var. İndi gecə bulvara da, kafeyə də, bara da, haradasa bir çayxanaya da rahat gedib-gəlinirsiniz. Amma 1992–1993-cü illərdə bu yox idi. Biz hətta 1995-ci ildə OMON dəstəsini dağıtmayana qədər bu yox idi.

İndi tutublar ki, filankəs siyasi məhbusdur, onu burax. Bunlar mənim şəxsi düşmənim deyillər ki! Amma onlar Azərbaycanı dağıdırdılar. Azərbaycanı dağıdan həmin adamları məhkəmə cinayətinə görə cəzalandırıbdır. İndi gündə qəzetdə birinin, digərinin şəklini ver ki, buna azadlıq, ona azadlıq – bununla heç bir şey çıxmaz.

Bilirsiniz, bu gün Azərbaycana güclü dövlətçilik lazımdır. Əgər Azərbaycanda güclü dövlətçilik olmasa, ölkəmizin həm içindən, həm də kənarından Azərbaycanı dağıdacaqlar. Bunu bilməlisiniz. Ona görə də siz heç olmasa bu sahələrdə obyektiv olun.

Mən, məsələn, o gün Dünya Bankının nümayəndəsini dinləyirdim. Bunu televiziya veriblər, yaqın görmüsünüz. O deyir ki, MDB-nin üzvü olan bütün ölkələr içərisində Azərbaycan birinci yerdədir. Yaxşı, biz bundan artıq nə edə bilərik? Biz gedib Amerikanın, yaxud Fransanın səviyyəsində ola bilmərik. Biz bu gün heç Türkiyənin səviyyəsinə çata bilmərik. Bu mümkün deyil.

İqtisadiyyatı bilməyən adamlar deyirlər ki, sənayenin filan sahəsi, filan zavod işləmir. Axı bunu deyən adam bilmir ki, bu zavod nədir, hansı məhsul verir, onun texnologiyası necədir, imkanları nə vəziyyətdədir, buraxdığı məhsullar hansılardır, o məhsulu hara verir. Qardaş, bacı, mən axı bunları bilirəm. Mən bu zavodların yüz faiz hamısının, hansı zavodun nəyə malik olduğunu bilirəm. Birincisi, mən keçmiş zavodları tanıyıram, ikincisi də, onların əksəriyyəti 1970-ci illərdə yaranıbdır. Əgər onlar o vaxtlar işləyirdisə, hər bir zavodda 4,5,6,7 min adam işləyirdisə və mənim rəhbərliyim altında işləyirdisə – bu gün mən yenə də rəhbərəm və mənim o illərdən də çox

səlahiyyətim vardır – əgər bu gün işləmirsə, yaxud tam gücü ilə işləyə bilmirsə, demək, bunun obyektiv səbəbləri vardır.

Yazırlar ki, guya kənd təsərrüfatı batıbdır. Bu, yalan sözdür. Baxın, biz torpaq islahatı həyata keçirdik. İndi taxıl o qədərdir ki, bilmirsən ki, nə edəsən. Amma mən 1994-cü ildə hər gün taxıl problemi ilə məşğul olurdum. Çörək mağazalarında növbəyə duranlar o günləri yaddan çıxarıblar? Elə sizin özünüz onu yaddan çıxarmısınız? Amma indi bu yoxdur. Yaxud da ət. Mən sizə deyirəm ki, hələ sovet hökuməti vaxtında, 1970-ci illərin əvvəllərində əti talonla verirdilər. Çoxlarınız gəncsiniz, o vaxtları görməmişsiniz. Amma burada bəzi yaşlı adamlar da var, onlar bunu bilir. Talonla ət verirdilər, yadımdadır?

Hacı Hacıyev: Yadımdadır.

Heydər Əliyev: Ayda hər adama bir kiloqram ət, yarım kilo yağ verirdilər. Amma indi küçələr ətlə doludur. Başqa şeylər də belə. Bunlar hamısı görülən işlərin nəticəsidir.

Məsələn, respublikamızda neçə ildir inflyasiya yoxdur. Heç bir ölkədə belə bir vəziyyət yoxdur. Inflyasiyanın olmamağı nə deməkdir? İnsanın aldığı, qazandığı pulun qiyməti var. Inflyasiya olmadığı halda, mal bolluğu olduğuna görə istehlak mallarının qiyməti aşağı düşür. Demək, yenə də bu, vətəndaşlarımızın alıcılıq qabiliyyətini artırır. Əgər inflyasiya olanda onun məvacibi filan qədər idisə, inflyasiya olmayanda ondan çox alır. Inflyasiya olmadığına, mal bolluğu yarandığına görə, satılan malın qiyməti aşağı düşəndə, demək, insanların alıcılıq qabiliyyəti, imkanları artır.

Bunlar hamısı statistikadır. Bu yarı milin yekunları var – bu, statistikadır – məsələn, ümumi daxili məhsul 7 faizdən çox artıbdır. Sənaye məhsulu istehsalı 4,5 faiz, kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalı 7 faiz artıbdır. Bütün başqa rəqəmlər də belə.

Biz əhalinin maaşlarını, pensiyalarını tamamilə vaxtında veririk. Amma Gürcüstana, Ermənistana gedin – bunlar qonşu respublikalardır – gedin: orada insanlar 4–5 aylarla maaş almırlar. Necə olur ki, biz maaşları vaxtında verə bilirik? Çünki biz büdcəni yerinə yetiririk. Demək, biz istehsalı təmin etmişik, gəlirləri, vergiləri toplayırıq, büdcəyə pul gəlir. Ona görə də maaşları da, pensiyaları da veririk.

Bu o demək deyildir ki, hər şey yaxşıdır. Yox. Çox kasıb yaşayan insanlar var. O çadırlarda yaşayan insanlar mənim ürəyimi daim ağrıdır. İşsiz adamlar – indi burada qul bazarından və sair danışdılar – mənim ürəyimi daim ağrıdır. Ancaq hər şeyi bir gündə, bir ildə etmək mümkün deyildir. Amma iş burasındadır ki, biz irəliyə gedirik və gedəcəyik.

Bütün başqa gəlirlərdən savayı, 1994-cü ildə bağladığımız müqavilədən biz bu il 150 milyon dollar gəlir əldə edirik. Onun çox hissəsi gəlibdir, bizim bankdadır. 1994-cü ildə bizdə cəmi 10 milyon dollar valyuta ehtiyatı var idi. İndi bizim bankda 800 milyon dollar valyuta ehtiyatımız vardır. Başa düşürsünüz?!

Ona görə də, yenə deyirəm – bu o demək deyildir ki, hər şey yaxşıdır, hamı yaxşı yaşayır. Xeyr. Eyni zamanda, heç olmasa insafılı olmaq, yaxşıya yaxşı, pisə də pis demək lazımdır. Amma bütün bu müstəqil, müxalifət qəzetlərində Azərbaycanda hər şey qara rəngdədir. Bu da ədalətsizlikdir. İnsanlar bu ədalətsizliyə dözməzlər. Əlbəttə ki, bəziləri bunu oxuyurlar, çünki onlar başqa fikirdədirlər. Amma əksəriyyət – yox.

Ona görə də mən məsləhət görürəm – bütün mənfi halları, qüsurları meydana çıxarın, yazın, amma ədalətli olun. Şayiələr, uydurmalar, filanlar lazım deyil. İndi burada dedilər – yazırlar ki, adını demək istəməyən mənbə belə dedi. Bu, ümumiyyətlə, burada deyil, keçmişdən, 20–30 il bundan qabaq olan bir təcrübədir. Sovet İttifaqında yox idi, amma xarici ölkələrdə belə şeylərdən istifadə olunurdu. İndi burada da istifadə edilir.

O məlumat doğrudan da həqiqətdirsə, mənbəni göstərmək istəmirsinizsə, belə yazın. Amma bu uydurmadırsa – uydurursunuz, yaxud da kimsə uydurur – sonra yazırsınız ki, özünü bildirmək istəməyən mənbə belə dedi. Bu insafsızlıqdır.

Mən sizə tövsiyələrim. Birincisi, peşəkarlığı artırın. Bilirsiniz, indi bizdə jurnalistlər çoxdur. Yəni kəmiyyət nöqtəyi-nəzərindən bizdə çatışmazlıq yoxdur. Amma keyfiyyət nöqtəyi-nəzərindən bizdə çatışmazlıq var. Bəlkə bu da təbii haldır. Əvvəl lazım idi ki, toplaşib geniş bir jurnalistlər ordusu, çoxlu qəzet yaransın, ondan sonra isə get-gedə keyfiyyət artsın. Çalışın ki, indi keyfiyyətə çox fikir verəsiniz, kəmiyyətə o qədər də fikir verməyəsiniz.

Kadr hazırlığı barədə bəzi fikirlər deyildi. Bunun əsası var. Bizdə belə bir fikir var – bəlkə mən fərmanımda da bunu əks etdirdim – bəlkə ayrıca bir jurnalistika institutu yaradaq. İndi siz deyirsiniz ki, testlə hüquq fakültəsinə, yaxud başqa fakültələrə imtahan verib az balla gəlib jurnalistikaya düşürlər. Bir xüsusi jurnalistika institutu yaradaq ki, oraya tələbə qəbul etmək üçün xüsusi qanunlar, orada jurnalistikaya lazım olan fənlər olsun. Qoy qəbul testlə olsun, amma həmin test jurnalistika peşəsinin tələbləri ilə olsun, qabiliyyət imtahanı keçirilsin. Onda doğrudan da jurnalistikaya həqiqətən jurnalist istedadı olan adamlar gələcəklər. Təbiidir ki, həmin institutdan da keyfiyyətli jurnalistlər çıxacaqdır. Amma mən bilmirəm, biz belə bir institut yaratsaq, orada bizim müəllim heyətimiz çatacaqmı? Yəni bizim belə sanballı, peşəkar jurnalistlərimiz varsa...

Vahid Mustafayev (*ANS Televiziya Şirkətinin prezidenti*): Cənab Prezident, jurnalistika institutu olmamalıdır. Politoloq, həkim, yaxud başqa peşə sahibi kurs keçib jurnalist olmalıdır.

Heydər Əliyev: Demək, sən buna etiraz edirsən?

Vahid Mustafayev: Bəli, etiraz edirəm. Belə şey olmaz. Yaradıcılıq başqa şeydir.

Y e r d ə n s ə s l ə r: Biz istəyirik ki, jurnalistika institutu olsun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bilirsən, Vahid, sən öz fikrində ola bilərsən. Yaxşı, bu sənin fikrindir. Görürsən, başqaları bu təklifi bəyənilər.

Mən bu fikri də, o fikri də eşitdim. Biz bu barədə düşünərik, müzakirə edərik, məsləhətləşmə apararıq.

Mən sizinlə görüşməyimdən çox məmnunam. Jurnalistikaya mənim hörmətimə, ehtiramıma şübhənil olmasın. Yenə də deyirəm, mən hesab edirəm ki, lap o qatı yalan yazan jurnalistlər də jurnalistdir – qoy olsun. Azərbaycanda belə bir ifadə var: «Zaman hər şeyi saf-çürük edəcəkdir». Kim bu imtahandan, rəqabətdən keçəcək, həqiqətən hörmətli bir jurnalist olacaqsə, olacaq. Kim isə bu yolu keçə bilməyəcək – yəqin ki, o özünə başqa peşə axtaracaq. Amma bu, ayrı-ayrı fərdlərə aiddir. Ümumiyyətlə isə, bu peşə çox vacib peşədir. Demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlətdə, qanunlarla yaşayan dövlətdə jurnalistika çox vacib bir peşədir, mətbuat çox vacib bir sahədir. Bu mənim fikrimdir və mən bu fikrimi heç vaxt dəyişdirməyəcəyəm.

Sizə, bütün Azərbaycan jurnalistlərinə, mətbuat işçilərinə hörmət, ehtiramımı bildirirəm. Bayram münasibətilə sizi bir daha təbrik edirəm. Hamınıza cansağlığı, işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

**MİSİR ƏRƏB RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB MƏHƏMMƏD HÜSNİ MÜBARƏKƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Misir Ərəb Respublikasının milli bayramı – 23 iyul inqilabının ildönümü münasibətilə Sizi və qardaş Misir xalqını ürəkdən təbrik edirəm.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Misir Ərəb Respublikası arasında səmimi dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafı qədim zamanlardan mədəni və mənəvi tellərlə bir-birinə bağlı olan xalqlarımızın rifahına xidmət edəcəkdir.

Fürsətdən istifadə edib, Sizə cansağlığı və səadət, xalqınıza tərəqqi və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

YAPONİYA MİLLİ NEFT KORPORASIYASININ PREZİDENTİ YOŞİRO KAMATA BAŞDA OLMAQLA KORPORASIYANIN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

25 iyul 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli Prezident, hörmətli qonaqlar!

Mən sizi Azərbaycanda salamlayıram, bilirəm ki, siz artıq bir neçə görüş keçirmisiniz və zənnimcə, bu görüşlərdən razısınız. Biz şadıq ki, artıq neçə illərdir Yaponiya ilə Azərbaycan arasında bütün sahələrdə, o cümlədən də iqtisadi sahədə sıx, yaxşı münasibətlər yaranmışdır və inkişaf edir.

Bu baxımdan ilk addımları Yaponiyanın neft şirkətləri atmışlar və biz bunu fəal surətdə dəstəklədik. İndi Yaponiyanın neft şirkətləri Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft və qaz yataqlarının işlənilməsi sahəsində Azərbaycanda görülən işdə böyük paya malikdirlər.

Bizim aramızda yaxşı dövlətlərarası münasibətlər qurulmuşdur. 1998-ci ildə mənim Yaponiyaya səfərim, həm Yaponiya imperatoru ilə, baş nazirlər və bir çox nazirlərlə, həm də bir çox şirkətlərin rəhbərləri ilə, yəni Yaponiyanın işgüzar aləmi ilə görüşlər istər dövlət xətti ilə, istərsə də biznes xətti ilə Yaponiya–Azərbaycan münasibətlərinin inkişafına təkan vermişdir.

Nəhayət, Yaponiya Azərbaycanda öz səfirliyini açdı və mən bu yaxınlarda Yaponiyanın Azərbaycanda ilk səfirinin etimadnaməsini qəbul etdim. Bu da çox mühüm hadisədir və ölkələrimiz arasında münasibətlərin daha yüksək pilləyə qalxdığını göstərir. İndi Azərbaycanda Yaponiya səfirliyi daim işləyir, fəaliyyətdədir.

Sizin Azərbaycana səfəriniz, Yaponiyanın Milli Neft Korporasiyasının nümayəndə heyətinin səfəri də çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Hesab edirəm ki, bu, neft və qaz sənayesi sahəsində münasibətlərimizin inkişafı üçün daha bir addımdır. Mən sizi salamlayıram.

Yoşiro Kamata: Hörmətli zati-aliləri, cənab Prezident!

Çox məşğul olmağınıza baxmayaraq, nümayəndə heyətimizi qəbul etməyə vaxt tapdığınıza görə çox sağ olun.

Mən Yaponiya Milli Neft Korporasiyasına 1998-ci ilin iyununda rəhbərlik etməyə başlamışam. Bundan sonra mən Sizin dövlətinizə gəlmək imkanını çox gözləmişəm, çünki hesab edirik ki, Azərbaycan bizim neft korporasiyası üçün ən öncül və Yaponiya müəssisələrinin gələcək sərmayələri üçün mühüm dövlətdir. Bu gün ölkənizdə olarkən Sizin güclü rəhbərliyiniz altında dövlətinizin necə dinamik inkişaf etdiyini öz gözlərimlə gördükdə çox şad və dərinədən məmnun oldum.

Bu yaxınlarda ölkənizdə Yaponiya səfirliyinin açılması faktı bizim üçün də sevindirici hadisədir. Yaponiyanın ilk səfiri cənab Xirose buraya gəlmişdir və bu bizə qarşılıqlı münasibətləri daha da möhkəmlətməyə ümid verir.

1998-ci ilin fevralında Sizin Yaponiyaya rəsmi səfərinizi xatırlayırıq. Onda imperatorumuzla, habelə o vaxtkı Baş nazir cənab Haşimoto ilə görüşləriniz oldu. Siz Yaponiyanın siyasi, iqtisadi və sənaye dairələrinin bir sıra rəhbərləri ilə də görüşdünüz və bununla da ikitərəfli münasibətlərin gələcək sıçrayışlı inkişafının möhkəm bünövrəsini qoydunuz. Odur ki, rəhbərliyinizə görə öz dərin minnətdarlığımızı və hörmətimizi bildirmək istərdik.

Biz fürsətdən istifadə edərək, dövlətinizin ərazisində işləyən Yaponiyanın neft və neft kəşfiyyatı şirkətlərinə daim dəstək verdiyinizə və qayğı göstərdiyinizə görə Sizə səmimi–qəlbdən təşəkkürümüzü bildirmək istərdik. Sizin dəstəyiniz sayəsində onlar bir sıra layihələri uğurla həyata keçirirlər. Hökumət orqanlarından biri olaraq milli neft korporasiyamız dövlətlərimiz arasında qarşılıqlı münasibətlərin genişlənməsi və möhkəmlənməsi üçün bundan sonra da əlindən gələni etməyə çalışacaqdır.

Heydər Əliyev: Çox gözəl, təşəkkür edirəm. Bizim rəylərimizin uyğun gəlməsi məni sevindirir. Bir sözlə, biz sizə yaxşı iş şəraiti yaratmışıq, siz isə burada fəaliyyətinizi gücləndirirsiniz. Zənnimcə, bu gün bizim Dövlət Neft Şirkətində bu məsələləri təfərrüatı ilə müzakirə etmisiniz. Mən Azərbaycanda Yaponiya şirkətlərini dəstəkləmişəm və dəstəkləyəcəyəm, nəzərə alın ki, Yaponiya ilə Azərbaycan arasındakı münasibətlərin bizim üçün çox böyük əhəmiyyəti var.

Biz minnətdarlıqla deyirik ki, Yaponiya kreditləri bizə yeni elektrik stansiyaları tikməyə, köhnə elektrik stansiyalarını bərpa etməyə imkan verir. Biz yeni kreditlərə ümid bəsləyirik, Asiya Bankında Yaponiyanın Azərbaycanı dəstəkləyəcəyinə ümid bəsləyirik, biz artıq bu bankın üzvüyük. Düşünürəm ki, Yaponiyanın işgüzar dairələri, Yaponiyanın Milli Neft Korporasiyası Azərbaycanda işləyərək, təbii ki, özləri üçün çox yaxşı nəticələrə malik olacaqlar.

Mənim keçmişdə yaponlarla əməkdaşlıq sahəsində təcrübəm var. 1973–75-ci illərdə burada, Azərbaycanda biz Yaponiyanın «Toşiba» firması ilə çox iri məişət kondisioneri zavodu tikdik. Bu, maraqlı əməkdaşlıq idi və şübhəsiz ki, «Toşiba»nın prezidenti xüsusilə yadımda qalmışdır. Məncə, cənab Doku həm də bütün yapon şirkətlərinin Direktorlar Şurasının sədri idi. O, artıq dünyasını dəyişmişdir, o vaxt, 1975-ci ildə onun 80 yaşı vardı, lakin o çox fəal insan idi. O burada, Azərbaycanda olmuşdu, mən onunla Moskvada görüşmüşdüm. Baxın, tarix necədir. Mən Moskvada işləyərkən, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini və Siyasi Büronun üzvü olarkən Yaponiyanın bir çox dövlət nümayəndə heyətləri ilə görüşürdüm. Beləliklə, mənim Yaponiya ilə münasibətlərimin kifayət qədər böyük və zəngin tarixi var.

Odur ki, bu tarixi, mənim tarixi əlaqələrimi müsbət qiymətləndirərək bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətinin prezidenti olaraq, Yaponiya ilə daha sıx əməkdaşlıq etmək istəyirəm. İnanıram ki, əməkdaşlığımız gələcəkdə daha uğurlu olacaqdır.

Y o ş i r o K a m a t a: Mən ölkəmizin ünvanına söylədiyiniz xoş sözlərdən çox məmnunam. Haqqında burada danışdığınız tarixi – ölkəmizlə necə münasibətlərə və əlaqələrə malik olduğunuzu və bunların əsasında indi Siz dövlətimizlə əlaqələrin möhkəmlənməsi üçün təşəbbüs göstərməyinizi bilərək və təcrübənizə bələd olaraq, biz Sizə daha böyük səmimi hörmət bəsləyirik.

Çox gözəl bilirəm ki, indi Sizin güclü rəhbərliyiniz altında ölkənizdə sabitlik mövcuddur. Siz həm də paralel siyasət – bir tərəfdən, xarici sərmayələrin cəlb edilməsi üçün, digər tərəfdən isə, sənayenin, iqtisadiyyatın yüksəlişi üçün açıq qapı siyasəti aparırsınız. Sizin söyləriniz sayəsində xarici sərmayədarlar üçün, böyük sərmayələr üçün ölkənizdə əlverişli şərait yaranmışdır. Əgər Avrasiyanın, habelə Qafqazın müxtəlif dövlətlərinə nəzər yetirsək, görürük ki, Azərbaycan hüquqi əsasların və digər dövlət sistemlərinin yüksək dərəcədə şəffaflığı ilə güclü şəkildə fərqlənir. Bu isə xarici sərmayədarlara öz sərmayələrini arxayınca qoymağa imkan verir. Biz əslində neft-qaz sektorunda yataqların kəşfiyyatı, işlənilməsi, mənimsənilməsi sahəsində işləyirik. Lakin ürəkdən inanırıq ki, layihələrimiz müsbət nəticələr verdikdə, biz Azərbaycan sənayesinin digər sahələrinə də Yaponiya müəssisələrinin ciddi sərmayə qoymağa başlamasına güclü təkan verə bilərik. Biz həmçinin ürəkdən arzulayırdıq ki, Yaponiya ilə Azərbaycan arasında səmimi və xeyirxah əlaqələr, etibarlı münasibətlər möhkəmlənsin.

H e y d ə r Ə l i y e v: Ölkəmiz haqqında xoş sözlərə görə və bizdəki vəziyyət barədə obyektiv qiymətə görə sağ olun. Həqiqətən, biz sabit ictimai-siyasi vəziyyət – bu, xarici sərmayələrin cəlb edilməsi üçün olduqca böyük əhəmiyyətə malikdir – habelə, dediyiniz kimi, xarici sərmayədarların fəaliyyəti üçün bütün lazımı, kifayət qədər əlverişli şəraiti yarada bilmişik. Mən 1998-ci ildə Tokioda olarkən biz bütün bunlar barəsində çox ətraflı danışdıq. Yeri gəlmişkən, mən bu səfərimi böyük məmnuniyyətlə və böyük səmimiyyətlə xatırlayıram. Baş nazir cənab Haşimoto, sonralar Baş nazir olmuş Xarici İşlər naziri cənab Obuti, bir çox digər dövlət xadimləri ilə görüşlər və danışqlar çox faydalı, çox xoş, yaxşı idi. Lakin cənab Obutin hətətdən belə tez getməsindən bir çox kədərləndik. Yaponiya imperatoru ilə görüş, Tokio və qədim paytaxt Kioto ilə tanışlıq və çay dəsgahı da çox xoş idi. Çay dəsgahı böyük sənətdir. Gördüyünüz kimi, nə qədər xatirələr var və bütün bunlar, əlbəttə, əməkdaşlığımız üçün yaxşı zəmindir.

Y o ş i r o K a m a t a: Həqiqətən, Siz 1998-ci ildə öz rəsmi səfərinizlə Yaponiya ilə Azərbaycan arasında geniş körpü saldınız. Biz hamımız bu səfərə görə Sizə çox minnətdarıq. Onun sayəsində indi biz ölkənizlə sıx əməkdaşlıq edirik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bizi daha bir böyük layihə birləşdirir – bu, tarixi İpək yolunun bərpası layihəsidir. Yaponiya bu layihənin həyata keçirilməsi sahəsində çox böyük fəallıq göstərir. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan bu baxımdan Şərqlə Qərb arasında, Asiya ilə Avropa arasında mühüm mövqə tutur. Bir baxın, qarşıda hələ nə qədər işlər durur və bütün bu işləri biz sizinlə birlikdə yerinə yetirəcəyik.

MALDİV RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB MƏMUN ƏBDÜL QƏYYUMA

Hörmətli cənab Prezident!

Maldiv Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizə və dost Maldiv xalqına səmimi salamlarımı və təbriklərimi yetirir, Sizə cəsağlığı və uğurlar, ölkənizə sülh, tərəqqi və firavanlıq arzulayıram.

Azərbaycan Respublikası ilə Maldiv Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin genişlənməsinə böyük əhəmiyyət verərək əmin olduğumu bildirirəm ki, əlaqələrimiz xalqlarımızın mənafeyi, regionumuzda və bütün dünyada sülhün və əmin-amanlığın möhkəmlənməsi naminə inkişaf edib dərinləşəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

FRANSA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB JAK ŞİRAKA

Hörmətli cənab Prezident!

Paris şəhəri yaxınlığında baş vermiş təyyarə qəzası nəticəsində çoxsaylı insan tələfatı xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailələrinə və yaxın adamlarına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 26 iyul 2000-ci il

**ALMANİYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ
FEDERAL PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB YOHANNES RAUYA**

Hörmətli cənab Prezident!

Paris şəhəri yaxınlığında baş vermiş təyyarə qəzası nəticəsində çox sayda Almaniya vətəndaşlarının həlak olması xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailələrinə, yaxın adamlarına və bütün Almaniya xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 26 iyul 2000-ci il

**ALMANİYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ FEDERAL KANSLERİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB GERHARD ŞRÖDERƏ**

Hörmətli cənab kansler!

Paris şəhəri yaxınlığında baş vermiş təyyarə qəzası nəticəsində çox sayda Almaniya vətəndaşlarının həlak olması xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailələrinə, yaxın adamlarına və bütün Almaniya xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 26 iyul 2000-ci il

KANADANIN «ALBERTA ENERJİ» ŞİRKƏTİNİN SƏDRİ DON STEYSİ VƏ ONUN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

27 iyul 2000-ci il

Heydər Əliyev: Sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram. Bizim köhnə dostumuzsan. Ona görə Azərbaycana yenidən gəlməyinizdən çox məmnunam. 1994-cü ildə sizinlə birlikdə «Əsrin müqaviləsi»ni yaratmışıq. İndi yaxşı da nəticələr əldə edirik.

Don Steysi: Doğrudur.

Heydər Əliyev: İndi siz Kanadadasınız. Siz Kanadaya keçdiyinizə görə biz bu ölkə ilə də əməkdaşlığa başlamışıq.

Don Steysi: Çox gözəl.

Heydər Əliyev: Amma sonra birdən Braziliyaya gedərsiniz – onda gərək Braziliya ilə də əlaqələr yaradaq.

Don Steysi: Cənab Prezident, mən bir neçə il bundan öncə Sizin məni təlimatlandırıdığınız işi görürəm. O da çoxlu xariciləri Azərbaycana gətirmək işidir.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun.

Don Steysi: Cənab Prezident, bizi yenidən qəbul etdiyinizə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Sizinlə bu görüşümüzdən məmnun olduğumu bildirirəm.

Cənab Prezident, Sizə deyim ki, çox yaxşı görünürsünüz. Sizə baxdıqdan sonra, bəlkə mənim də ürəyimdə cərrahiyyə əməliyyatı aparılsa, yaxşı olar.

Heydər Əliyev: Yox, əgər ehtiyac yoxdursa, lazım deyil. Siz də çox yaxşı görünürsünüz. Heç dəyişməmişiniz.

Don Steysi: Cənab Prezident, mən Sizinlə sonuncu görüşümü xatırlayıram. Bu, 1994-cü ildə olmuşdur. O vaxt Siz Hyüstonda Texası ziyarət edirdiniz. Siz Hyüstonda idiniz, mən o vaxt orada yaşayırdım, indi də həmin şəhərdə yaşamaqda davam edirəm. O zaman biz Sizinlə şam yeməyində görüşdük. Həmin şam yeməyi zamanı Sizə nəvənin – balaca Heydər Əliyevin dünyaya gəlməsi xəbərini yetirdilər.

Heydər Əliyev: Bu, 1994-cü ildə yox, 1997-ci ildə olmuşdur.

Don Steysi: Ümidvaram ki, Sizin öz nəvənlə yaxşı vaxt keçirmək imkanlarınız olubdur. Çünki mən özüm də nəvəmi böyütməkdən çox böyük zövq alıram. Əminəm ki, Siz də bu zövqü alırsınız.

Heydər Əliyev: Bilirəm, siz mənə demisiniz ki, 6 nəvəniz vardır. Düz deyirəmmi?

Don Steysi: Mən o vaxt bunu Sizə deyəndə 6 nəvəm var idi. Amma uşaqlarım çox «məhsuldar işləyirlər»: indi 9 qəvəm vardır.

Heydər Əliyev: Amma mənim uşaqlarım sizinkilərdən geri qalırlar. Mənim 6 nəvəm var.

Don Steysi: Doğrudur, amma Sizinlə keyfiyyətli nəvələrdir.

Heydər Əliyev: Təbiidir. Mən Hyüstonda olarkən doğulan nəvəm 1997-ci il avqustun 2-də dünyaya gəlmişdi. Bir neçə gündən sonra onun 3 yaşı tamam olacaqdır.

Don Steysi: Mən ona cansağlığı arzulayıram və əminəm ki, Siz onu böyütməkdən xüsusi zövq alırsınız.

Heydər Əliyev: Sağ olun.

Don Steysi: Axırncı dəfə mən Sizinlə görüşərkən «AMOKO» şirkətində çalışırdım. Amma indi artıq «Amoko» şirkəti mövcud deyil. Dünya dəyişib – indi nə «Arko», nə «Mobil», nə də başqa şirkətlər var.

Heydər Əliyev: Siz gedəndən sonra «Amoko» şirkəti dağıldı.

Don Steysi: Tamamilə mənim fikirlərimi ifadə etdiniz. Böyük məmnuniyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, dünən mən Bakı hava limanına qədəm qoyduqda Azərbaycanda yalnız müsbət istiqamətdə dəyişikliklər baş verdiyinə bir daha əmin oldum. Azərbaycanda Sizin rəhbərliyiniz altında tərəqqi göz önündədir.

Sizə bildirmək istəyirəm ki, Kanadanın «Alberta enerji» şirkəti özünün beynəlxalq əməliyyatları barədə planlarını hazırlayarkən, hansı ölkələrə investisiya qoymaq barədə düşünərkən mən onlara birmənalı şəkildə tövsiyə etdim ki, Azərbaycana getmək lazımdır. Soruşdular ki, nə üçün məhz Azərbaycana? Dedim, ona görə ki, orada mənim dostum prezident Heydər Əliyev vardır. Mən onlara söylədim ki, dünyada ikinci dövlət, ölkə tapmazsınız ki, beş il ərzində 10 prodakşn-şerinq müqaviləsi imzalamış olsun. Mən onlara bildirdim ki, prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında inkişaf edən Azərbaycan investisiyalar üçün yaxşı məkandır və ora sərmayə qoymaq lazımdır.

Bir neçə il bundan öncə Sizin qəbul etdiyiniz qərarlara görə indi Azərbaycan xalqının maddi durumu yaxşılaşmaqdadır və ölkənizin iqtisadi vəziyyəti getdikcə yaxşılaşır.

Möhtərəm Prezident, indi mən həm ABŞ, həm də Kanada vətəndaşıyam. Hazırda Kanadanın «Alberta enerji» şirkətinin sədri vəzifəsində çalışıram. Bildiyiniz kimi, bizim şirkətin Azərbaycanda «Alov» yatağında beş faizlik payı vardır. Lakin biz Azərbaycana bundan da böyük miqdarda yeni sərmayələr qoymaq niyyətindəyik.

«Alberta enerji» şirkəti haqqında Sizə qısaca məlumat vermək istəyirəm. Bizim şirkətimiz Kanadanın ən iri müstəqil şirkətidir. Şirkətimizin illik dövriyyəsi 6 milyard dollar təşkil edir. Biz hər gün 30 min ton həcmində neft hasil edirik.

Bizim şirkət Kanadada ən çox təbii qaz istehsal edən şirkətlər. Biz həmçinin ABŞ-a ən çox qaz ixrac edirik.

«Alberta enerji» şirkəti Kanadanın boru kəmərlərini idarə edən ən böyük şirkətidir. Ona görə də mən «Alberta enerji» şirkətinin boru kəmərləri üzrə prezidentini və vitse-prezidentini özümlə gətirmişəm. Onlar da öz fikirlərini qısaca olaraq Sizinlə bölüşəcəklər.

«Alberta enerji» şirkətinin istehsal sahəsinə cavabdeh olan vitse-prezidenti də nümayəndə heyətinin tərkibindədir. Onu da Sizə deyim ki, o, Everest dağının zirvəsinə qalxıbdir və o da öz fikirlərini Sizinlə bölüşəcəkdir.

Cənab Prezident, mən özümlə bizim müştərək dostumuz olan doktor Zöhrab Sübhanini də gətirmişəm. Doktor Zöhrab Sübhani Azərbaycan – Kanada əlaqələrinin inkişaf etdirilməsinə nail olmaqda bizə yardımçı olacaqdır. Qeyd edirəm ki, bu yaxınlarda doktor Sübhani Kanada parlamentində Azərbaycan və onun əhəmiyyəti barədə dinləmələrdə məruzə etmişdim.

Cənab Prezident, bildirmək istəyirəm ki, mən Sizinlə və Azərbaycanla dostluğumuza sadıq qalırım və Kanadanın «Alberta enerji» şirkətinin sədri kimi, əlimdən gələni edəcəyəm ki, bu şirkətin köməyi ilə Kanada – Azərbaycan münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsinə nail olaq.

Onu da bildirmək istəyirəm ki, bu əməkdaşlıq bizim cənab İlham Əliyevə göndərdiyimiz dövətdən başlayıbdir. Biz cənab İlham Əliyevi Kanadanı ziyarət etməyə, ölkənin rəsmi dairələri ilə, enerji sektorunu təmsil edən hakimiyyət orqanları ilə danışıqlar aparmağa dəvət etmişik.

Cənab Prezident, qonaqpərvərliyinizə görə Sizə bir daha təşəkkür edirəm, bizi qəbul etdiyinizə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun. Hörmətli dostum, mən sizi Azərbaycanda görməkdən bir daha məmnunam. Həqiqətən, 1994-cü ildə biz böyük neft müqaviləsinin əsasını qoymuşuq. Sizin o vaxt başçılıq etdiyiniz ABŞ-ın «AMOKO» şirkəti həqiqətən, Azərbaycana çox böyük maraq göstərmiş, ölkəmizə gələn ilk şirkətlərdən biridir. Əməkdaşlığımız da uğurlu olubdur. İndiyədək 19 müqavilə imzalanıbdir. Azərbaycanda 32 neft şirkəti fəaliyyət göstərir, onlar 14 ölkəni təmsil edirlər. Onlardan biri də Kanadanın «Alberta enerji» şirkətidir.

Sizinlə keçmiş əməkdaşlığımız çox səmimi olubdur. Ona görə də bundan sonra da Sizinlə əməkdaşlıq etməyə mən hazırım. Təbiidir ki, Kanada kimi böyük bir dövlətlə əməkdaşlıq etməyimiz bizim üçün əhəmiyyətlidir. Amma burada əsas rol oynayan, hörmətli Don Steysi, sizsiniz.

Yaxşı əməkdaşlıq etmək üçün inam lazımdır. Bizim aramızda da çox yaxşı inam yaranıbdir. Güman edirəm ki, sizin Kanada şirkətinin Azərbaycanda bundan sonra görəcəyi işlər haqqında təkliflərinizi mən məmnuniyyətlə qəbul edirəm və onların həyata keçirilməsi üçün lazımi tədbirlər görərəm.

Azərbaycanda gördüyünüz müsbət dəyişikliklər haqqında söylədiyiniz fikirlərə görə mən təşəkkür edirəm. İndi əgər konkret təklifləriniz varsa, biz bunları müzakirə edə bilərik.

**AZƏRBAYCAN ELMLƏR AKADEMİYASININ PREZİDENTİ, MİLLİ MƏCLİSİN DEPUTATI,
AKADEMİK FƏRAMƏZ QƏZƏNFƏR OĞLU MAQSUDOV İLƏ VİDALAŞMA
MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ**

31 iyul 2000-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Azərbaycan xalqının böyük şəxsiyyətlərindən biri Fəraməz Maqsudov aramızdan getdi. Fəraməz Maqsudov şərəfli həyat yolu keçmiş, Azərbaycan elminin inkişafında böyük xidmətlər göstərmiş, ölkəmizin həyatında, onun bütün sahələrində, ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etmiş, Azərbaycanın dəyərli insanlarından biridir.

Bu bizim üçün, xalqımız, millətimiz üçün böyük itkidir. Bugünkü gün bizim üçün – təkcə bu salona toplaşanlar üçün yox, bütün Azərbaycan xalqı üçün matəmdir. Çünki biz belə bir böyük insanı itirdik.

Bizim imzaladığımız nekroloqda və natiqlərin buradakı çıxışlarında Fəraməz Maqsudovun həyat yolu, yaradıcılığı, elmi və ictimai-siyasi fəaliyyəti haqqında ətraflı yazılıb və deyilibdir.

Fəraməz Maqsudov fitri istedadla malik olan bir gənc kimi dünyaya gəlmiş və öz fədakarlığı, cəfakəşliyi sayəsində ağır, çətin yol keçərək Azərbaycan elminin zirvələrinə ucalmışdır.

XX əsr Azərbaycan elminin böyük inkişaf dövrüdür. Azərbaycanın qədim və zəngin elmi irsi XX əsrdə sıçrayış dövrü keçiribdir. Riyaziyyat elmi dəqiq elmlər içərisində çətin bir sahədir. Bu elmlə ancaq fitri istedadla olan və bu elmi sevən insanlar məşğul olublar və məşğul ola bilərlər.

Bəlkə də 50 il bundan öncə bəşəriyyət heç təsəvvür edə bilmirdi ki, riyaziyyat, fizika elmləri insanların həyatını nə qədər dəyişdirəcək və elmi-texniki tərəqqidə nə qədər böyük sıçrayışlar yaradacaqdır. Ancaq bunlar bu günün həqiqətləridir. Dünya dəyişibdir və burada riyaziyyat, fizika elmlərinin böyük rolu vardır.

Azərbaycanda böyük riyaziyyatçılar məktəbi yaranmışdır. Bu məktəbin ən görkəmli nümayəndələrindən biri və Azərbaycanda riyaziyyat elmini dünya səviyyəsinə qaldıran alimlərdən biri Fəraməz Maqsudov olmuşdur.

Fəraməz Maqsudov ona həvalə edilən bütün yerlərdə vicdanla çalışmış, öz əməyi, biliyi, istedadı ilə, yalnız və yalnız özünə məxsus olan xüsusiyyətləri ilə elmdə yüksəlmiş, elmimizi inkişaf etdirmişdir. O, cəmiyyətimizdə, xalqımızın içində yüksəlmişdir.

Fəraməz Maqsudov təkcə riyaziyyat elmi ilə yox, başqa sahələrlə də məşğul olmuşdur. Burada oturanların çoxu yaxşı bilir ki, o bizim mədəniyyətə, ədəbiyyata nə qədər dərinədən bağlı bir insan idi. Ədəbiyyatı, doğma dilini – Azərbaycan dilini sevməsi, təbiidir ki, onun böyük üstünlüyünü təşkil edirdi.

Fəraməz Maqsudov həmişə cəmiyyətdə, insanların içində olmuşdur, heç vaxt kənara çəkilməmişdir. Xalqımızın böyük əksəriyyəti kimi, o da Azərbaycanı azad, müstəqil görmək arzusunda olmuşdur və bu arzuya da çatmışdır. Ancaq o bu yolda böyük xidmətlər göstərmiş, daim fəal vətəndaşlıq mövqeyi nümayiş etdirmişdir. 1988-ci ildən sonra Azərbaycanda yaranmış ağır ictimai-siyasi vəziyyət Fəraməz Maqsudovu həmişə narahat etmişdir. Ancaq o, sadəcə narahatlıq keçirərək müşahidəçi olmamış, bu proseslərdə fəal iştirak etmiş, xalqımızın, millətimizin, torpağımızın, vətənimizin müdafiəsi uğrunda mübarizə aparmışdır.

1993-cü ildə – Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başladığı, ölkəmiz parçalanmaq təhlükəsi qarşısında durduğu zaman Fəraməz Maqsudov respublikamızın bir sıra alimləri və ziyalıları ilə bərabər özünü meydana atmış, heç bir şeydən çəkinməyərək, qorxmayaraq Gəncəyə – qardaş qanı tökülən yerə getmiş, komissiyanın üzvü kimi, orada məsələləri araşdırmış və Azərbaycan parlamentində ədalətli, doğru-düzgün fikirləri ilə xalqımızın bu ağır vəziyyətdən çıxmasına kömək etmişdir.

Doğrudur, ona çoxlu təzyiqlər göstərənlər, əziyyətlər verənlər də olmuşdur. Belə böyük alimi, insanı, ziyalını hətta təhqir edənlər də olmuşdur. Ancaq bunların heç birisi Fəraməz Maqsudovu öz yolundan çəkəndirməmişdir. Onun yolu isə vətəninə, millətinə xidmət etmək və millətinin azadlığı yolunda vuruşmaqdan ibarət olmuşdur.

Şükürlər olsun ki, o bu günləri – Azərbaycanın müstəqilliyini, millətimizin azadlığını gördü. Ancaq o, sadəcə vətəndaş kimi yox, böyük bir insan, böyük bir siyasi-ictimai xadim kimi, Azərbaycanın müstəqilliyi illərində öz xidmətlərini göstərmişdir.

Fəraməz Maqsudovun bütün həyatı Elmlər Akademiyası ilə bağlıdır. O, universiteti bitirəndən sonra burada çalışmışdır. Azərbaycan Elmlər Akademiyası ölkəmizin, xalqımızın fəxridir, Azərbaycan elminin əsrlər boyu keçdiyi yolu ən yüksək zirvəyə çatdırmış bir elm məbədidir. Bu mühitdə, bu şəraitdə daim elm içərisində çalışan insan – adi insan yox, yüksək istedadla malik olan insan, təbiidir ki, elmin yaradıcılarından biri olmuşdur.

Fəraməz Maqsudovun ictimai-siyasi fəaliyyətində onun Yeni Azərbaycan Partiyasının qurucularından biri olması da görkəmli yer tutur.

Fəraməz Maqsudovun ölümü bizim üçün çox ağır itkidir. Həyat heç bir insan üçün əbədi deyildir. Ancaq ömrü şərəflə başa çatdırmaq, şərəfli ömür yolu keçmək və həyatda izlər qoymaq, xalqına irs qoyub getmək hər

---

kəsə müyəssər olmur. Fəraməz Maqsudov məhz belə yol keçmişdir. O, böyük vətəndaş, böyük alim, böyük insan, şərəfli şəxsiyyət və gələcək nəsillərə böyük mənəvi, elmi irs qoymuş insandır.

Bizim hamımız, xüsusən onu yaxşı tanıyanlar, onların içərisində mən də bu itkini çox ağır keçiririk. Ancaq bu itkidən ən çox ağırlıq çəkən onun ailəsi, yaxınları, qohum-əqrəbasıdır.

Mən bu matəm günü bütün Azərbaycan xalqına başsağlığı verirəm. Fəraməz Maqsudovun ailəsinə, qohumlarına, yaxınlarına başsağlığı verirəm. Azərbaycan elminə başsağlığı verirəm.

Fəraməz Maqsudovun parlaq siması bizim – bütün Azərbaycan xalqının qəlbində daim yaşayacaqdır. Onun qoyduğu izlər heç vaxt pozulmayacaqdır. Xalqımıza və gələcək nəsillərə onun bəxş etdiyi irs daim yaşayacaqdır.

Allah rəhmət eləsin.

BENİN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB MATYE KEREKUYA

Hörmətli cənab Prezident!

Benin Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Benin xalqını səmimi qəlbdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizin bütün vətəndaşlarına sülh, firavanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Benin Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin daha da inkişafı hər iki ölkənin xalqlarının mənafeyinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 2 avqust 2000-ci il

**MAKEDONIYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB BORİS TRAYKOVSKIYƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Makedoniya Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və ölkənizin dost xalqını salamlayır və ürəkdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, Makedoniyanın bütün vətəndaşlarına sülh, firavanlıq və əmin-amanlıq arzulayıram.

Əminəm ki, müstəqilliyini getdikcə möhkəmləndirən ölkələrimiz arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafı xalqlarımızın tərəqqisinə və rifahına xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 2 avqust 2000-ci il

**İSRAİL DÖVLƏTİNİN PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB MOŞE KATSAVA**

Hörmətli cənab Prezident!

İsrail dövlətinin prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan ilə İsrail arasında təşəkkül tapmış dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm. Əminəm ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr bundan sonra da xalqlarımızın rifahı naminə dərinləşəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost İsrail xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 2 avqust 2000-ci il

**VENESUELA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB HÜQO ÇAVES FRİASA**

Hörmətli cənab Prezident!

Venesuela Respublikasının prezidenti vəzifəsinə yenidən seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan ilə Venesuela arasındakı dostluq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm. Əminəm ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın rifahı naminə daim möhkəmlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Venesuela xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 2 avqust 2000-ci il

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ STENLİ ESKUDERO İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏT

Prezident sarayı

3 avqust 2000-ci il

Heydər Əliyev: Necəsiniz? Neçə vaxtdır burada yox idiniz.

Stenli Eskudero: Doğrudur, iki həftə idi burada deyildim. Vaşinqtonda keçirdiyim görüşlərin, habelə bizim Konqresdə gedən işlərin nəticəsi olaraq Sizə onu deməliyəm ki, Amerikanın Azərbaycanda fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri kimi fəaliyyətimi davam etdirməyin ən azı iki ay da uzanacaqdır.

Heydər Əliyev: Çox yaxşı.

Stenli Eskudero: Elədir, çox məmnunam.

Heydər Əliyev: Siz bundan narazısınız?

Stenli Eskudero: Xeyr, narazı deyiləm, məmnunam. Mən düşünürdüm ki, iyul ayında Azərbaycanı tərk edəcəyəm. Amma məndən sonra işləyəcək səfirin Senatda təsdiq edilməsi proseduru gecikdiyi üçün hələ bir-iki ay da burada səfir kimi fəaliyyət göstərməli olacağam.

Heydər Əliyev: Çox gözəl, mən bundan məmnunam.

Stenli Eskudero: Mən Vaşinqtona gedərkən beynəlxalq terrorizmin izlərinə dair hesabatla əlaqədar burada narahatlıq olduğunu görmüşdüm, bu hesabatda Azərbaycanın adının daxil edilməsi ilə bağlı etirazınızı eşitmişdim. Buradan yola düşməzdən əvvəl mən bu məsələni sizin iki nazirinizlə müzakirə etdim. Vaşinqtonda olanda da bu məsələ ətrafında ciddi danışıqlar apardım. Çox məmnunam ki, Dövlət Departamenti bu məsələ barədə bizim mövqeyimizə aydınlıq gətirən bəyanatla çıxış etdi.

Bizim heç vaxt və heç cür belə bir niyyətimiz olmamışdır ki, Azərbaycanı guya beynəlxalq terrorizmi dəstəkləməkdə ittiham edək. Əksinə, biz bunu həmişə bilirik və təsdiq edirik ki, Azərbaycanın özü terrorizmin qurbanına çevrilmiş bir ölkədir. Bu regionda beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizə sahəsində bizim hökumətimizlə Azərbaycan hökuməti arasında indiyə qədər olmuş və hazırda da davam edən əməkdaşlığı həmişə yüksək qiymətləndirmişik və qiymətləndiririk. Ümidvaram ki, bizim hökumət tərəfindən sonradan verilmiş aydınlaşdırıcı bəyanat bu məsələni tamamilə yoluna qoydu. Bu məsələ ilə əlaqədar bir sıra başqa təfəsilatlar da var və mən bu barədə Sizinlə təkliddə danışmaq istərdim.

Heydər Əliyev: Sizin bu söylərinizə görə təşəkkür edirəm. Dövlət Departamenti sonradan bu barədə həqiqətən bəyanat verdi. Amma bizim münasibətlərimiz həmişə səmimi və açıq olmalıdır. Mən yenə də öz narazılığımı bildirirəm. Çünki Azərbaycanla Amerika Birləşmiş Ştatlarının beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizədə gördükləri müştərək işlər haqqında və Azərbaycanın ümumiyyətlə terrorizmə qarşı daim apardığı mübarizə barədə indi bu dəqiqə dediyiniz sözlər Dövlət Departamentinin buraxdığı məlumatla tamamilə ziddir.

Həqiqət sizin dediyiniz kimdirsə, – mən də hesab edirəm ki, belədir, – onda Dövlət Departamenti bunu haradan götürüb yazıb və nə üçün yazıbdır? Bilirsiniz, biz artıq hər tərəfdən bizə qarşı edilən ədalətsizliyə öyrəşmişik. Ancaq bu qədər ədalətsizliyi mən təsəvvür edə bilmərəm!

Mən sizin Dövlət Departamentinin verdiyi məlumatla o qədər də razı deyiləm. Çünki orada deyilir ki, guya bunun üslubu, nə bilim, belədir, yaxud bu söz elə yox, belə yazılmalı idi. Mən hesab edirəm ki, orada Azərbaycan haqqında heç bir şey yazılmamalı idi. Əgər yazlsa da, yazılmalı idi ki, Azərbaycan beynəlxalq terrorizmlə, ümumiyyətlə terrorizmlə daim mübarizə aparır və bu sahədə Amerika Birləşmiş Ştatları ilə də sıx əməkdaşlıq edir.

Amma güman etməyin ki, mən belə iddiadayam. Biz onsuz da işimizi görürük və beynəlxalq terrorizmlə, bütün terrorizmlə, separatizmlə mübarizə aparmışıq və axıra qədər də aparacağıq. Ona görə yox ki, bu, hansı dövlətinə xoşuna gəlir və ya xoşuna gəlmir. Siz onu da yaxşı bilirsiniz ki, apardığımız bu mübarizə bəzən bizim ölkəmizi böyük təhlükələr altında qoyur. Amma biz bundan da çəkinmirik, bundan da narahat deyilik. Çünki bu bizim dövlətimizin prinsiplial siyasəti, eyni zamanda əməli fəaliyyətidir.

Ona görə, əgər Dövlət Departamenti yeni bir məlumat verirdisə, gərək bildirəydi ki, əvvəl yazılanın heç bir əsası olmayıb, səhv olubdur.

Mən bunu təsadüfi bir şey hesab etmirəm. Bu, sadəcə, Amerika Birləşmiş Ştatlarının müxtəlif dairələrində daim Azərbaycana qarşı olan ədalətsiz münasibətin təzahürüdür. Ona görə də olan olub, keçən keçibdir. Amma bir şey də var ki, yazılan pozulmur. Dövlət Departamentinin o böyük yazısı bütün dünyaya yayılıbdır və necə deyirlər, bütün arxivlərdə qalacaqdır. Bizimlə yaxşı münasibətdə olmayan dövlətlər də dərhal ondan bizə qarşı məharətlə istifadə etdilər. Amma Dövlət Departamentinin verdiyi yeni bəyanat o böyük yazını heç də tamamilə

---

ləğv etmir. Ona görə də mən bu məsələnin müzakirəsini daha davam etdirmək istəmirəm. Sadəcə, onu deyirəm ki, biz bundan narazıyıq və sonradan verilən bəyanat da bizi qane etmir.

İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ ƏLİRZA BİKDELİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

3 avqust 2000-ci il

Heydər Əliyev: Sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram.

Əlirza Bıkdeli: Çox sağ olun, cənab Prezident. Bu qəbula görə Sizə təşəkkür edirəm və Sizə Tehrandan salamlar gətirmişəm.

Heydər Əliyev: Çox gözəl.

Əlirza Bıkdeli: Ağayi Xatəmi, ağayi Əbdüləlizadə, ağayi Xərrazi, ağayi Kələntəri, ağayi Şafei – hamısı Sizə salam göndərdilər. Onlar Sizin Tehrana növbəti əhəmiyyətli səfərinizin təşkilində iştirak etməyi gözləyirlər.

Sizin 9-10 iyun tarixli Tehran səfəriniz həqiqətən çox əhəmiyyətli bir səfər oldu. Baxmayaraq ki, bu səfər EKO çərçivəsində təşkil edilmişdi, Sizin cənab Ayətolla Xamenei və ağayi Xatəmi ilə əhəmiyyətli görüşləriniz çox yadda qalan oldu. Mən də o görüşlərdə iştirak edirdim. Deyə bilərəm ki, Siz çox ciddi məsələlər müzakirə etdiniz və Sizin Tehrana növbəti səfərinizin əsası orada qoyuldu. İndii Tehrandə və Bakıda bu səfərə hazırlıq gedir. Sizə deyə bilərəm ki, inşallah, bu səfər də həm İran xalqına, həm də Azərbaycan xalqına, həm iki ölkənin mənafeyinə uyğun, əhəmiyyətli və səmərəli səfər olacaqdır. Ondan əvvəl cənab ağayi Xatəmi Nyu-Yorka gedəcəkdir. Siz də ora gedəcəksiniz. Orada minilliyin yubileyidir. Yəqin ki, Siz cənab ağayi Xatəmi ilə görüş keçirəcəksiniz. Bu da bizim əlaqələrimizə yeni bir can verəcəkdir və ölkələrimiz bundan bəhrələncəklər.

Sizə ərz etmək istəyirəm ki, ümumiyyətlə iqtisadi əlaqələrimiz ötən aylar ərzində gözəl inkişaf edibdir. Sizin xəbəriniz vardır və ağayi Xatəmi ilə görüşünüzə Sizə buyurdular ki, İran ötən il ərzində Azərbaycana daha çox sərmayə qoyubdur. Bu, onu göstərir ki, İran-Azərbaycan iqtisadi əlaqələrinin təməli hansı səmtə meyl edir.

May ayında Siz özünüz İran sərgisinə təşrif gətirdiniz. Sizin o sərgiyə gəlişiniz və İran tacirlərinin Sizdən gördüyü himayə çox əhəmiyyətli oldu. Biz şahidik ki, İranın neft, avtomobil, dərman, balıqçılıq və kənd təsərrüfatı sahələrində çalışan böyük şirkətləri tez-tez Azərbaycana gəlirlər, müzakirələr aparırlar ki, inşallah, Sizin Tehrana səfərinizə qədər biz bəzi əhəmiyyətli sənədləri və müqavilələri hazır edək.

Bu gün çox şadam ki, mənə Sizinlə görüşmək fərsəti nəsib oldu. Bu görüşdə biz Sizin qarşıdakı səfərinizin təşkili ilə bağlı danışıcağıq. İran ilə Azərbaycan əlaqələrinə aid bəzi məsələlər də vardır, onu Sizə çatdıracağam.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. Mən də İrana səfərimdən çox məmnunam.

Qeyd etmək istəyirəm ki, EKO-nun zirvə görüşü İran tərəfindən çox yüksək səviyyədə təşkil olundu və keçirildi. İndii EKO-nun katibi də İran nümayəndəsidir. Hesab edirəm ki, bu, çox vacib məsələdir. Çünki bu təşkilatın fəaliyyətinin də böyük əhəmiyyəti var. Eyni zamanda, mənəm orada apardığım görüşlər, xüsusən prezident cənab Xatəmi ilə və ali rəhbər cənab Xamneyi ilə görüşlərim çox əhəmiyyətlidir, çox vacibdir və çox da məzmunlu oldu. Başqa görüşlərimiz də oldu, – təbiidir, onları bilirsiniz, siz hamısında iştirak etmişiniz. Mən bunlardan çox məmnunam. Hesab edirəm ki, bu, İran-Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etməsində yeni bir mərhələdir, eyni zamanda, prezident cənab Xatəminin dəvəti ilə mənəm İrana rəsmi səfərimin bir əsasını yaradıbdır.

Mən də bilərəm ki, bizim tərəfdən hazırlıq işləri görülür, sizin tərəfdən də hazırlıq işləri görülür. Bu işləri də bir az sürətləndirmək lazımdır. Çünki, danışdığımız kimi, sentyabr ayının sonunda – indii gərək sizin üçün də, bizim üçün də daha uyğun olan gününü müəyyən edək – mən Tehrana gələcəyəm və rəsmi səfərimi həyata keçirəcəyəm.

İran-Azərbaycan iqtisadi əlaqələri son illər həqiqətən yaxşı inkişaf edir və xüsusən bu il. Burada keçirilən sərginin çox böyük əhəmiyyəti oldu. Bizim iş adamları da, camaat da gördü ki, İranda hansı imkanlar var, İran şirkətləri burada nə iş görə bilirlər. İran avtomobil zavodu deyəsən artıq burada əməkdaşlıq edir, elədir?

Əlirza Bıkdeli: Bəli.

Heydər Əliyev: Bu da çox yaxşıdır. İran ticarətdə də indii birinci yerdədir, onu da bilirsiniz. Bunlar hamısı bizim siyasi əlaqələrimizin nə qədər yaxın olduğunu göstərir. Siyasi əlaqələr yaxşı olmasa iqtisadi əlaqələri inkişaf etdirmək olmur. Bunlar hamısı bir daha sübut edir ki, bizim aramızda bu dostluq əlaqələri var, yaşayır, inkişaf edir və inşallah, mən Tehrandə olanda bu barədə danışıqlar aparacağıq. Güman edirəm ki, lazımı sənədlər də imzalayacağıq.

Əlirza Bıkdeli: İnşallah!

**MACARISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB FERENTS MADLA**

Hörmətli cənab Prezident!

Macarıstan Respublikasının Prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan Respublikası ilə Macarıstan Respublikası arasında təşəkkül tapmış dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm. Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın rifahı naminə daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Macarıstan xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 avqust 2000-ci il

BOLİVİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB HÜQO BANSER SUARESƏ

Hörmətli cənab Prezident!

Boliviya Respublikasının milli bayramı – müstəqilliyinin elan edilməsi günü münasibətilə Sizə və dost Boliviya xalqına ən səmimi təbriklərimi yetirir, sülh, səadət və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Boliviya Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri xalqlarımızın mənafeyinə uyğun surətdə inkişaf edib genişlənəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 avqust 2000-ci il

SİNQAPUR RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB S.R.NATHANA

Hörmətli cənab Prezident!

Sinqapur Respublikasının milli bayramı – Milli gün münasibətilə Sizi və dost Sinqapur xalqını səmimi-qəlbdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizə əmin-amanlıq və böyük tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Sinqapur Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin daha da genişlənməsi hər iki xalqın rifahına xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 avqust 2000-ci il

XALQ RƏSSAMI TOĞRUL NƏRİMANBƏYOVA

Hörmətli Toğrul Narimanbəyov!

Sizi – Azərbaycan mədəniyyətinin görkəmli nümayəndəsini 70 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi qəlbədən təbrik edirəm.

Mövzu və janr rəngarəngliyi, yüksək sənətkarlıq və estetik kamilliyi ilə səciyyələnən yaradıcılığınız Azərbaycan təsviri sənətinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Fırçanızdan çıxmış rəngkarlıq əsərləri Azərbaycanın qədim miniatür sənətinin rənc harmoniyasını və dünya incəsənətinin mütərəqqi ənənələrini özündə birləşdirən sənət inciləri kimi milli incəsənətimizin qızıl fonduna həmişəlik daxil olmuşdur. Vətən təbiətinin gözəlliyini, insanların mənəvi zənginliyini tərənnüm edən əsərlərinizin mövzularının ana xəttini həyata, doğma torpağa, insanlara məhəbbət təşkil edir.

Obrazlı ümumiləşdirmə və emosional təsiri ilə fərqlənən tablolarınızda rənglərin təzadı və oynaqlığı insanı valeh edir. Surətlərin daxili aləminin incəliklərini qabarıq şəkildə əks etdirən portretləriniz bu janrdə yaradılmış əsərlər içərisində öz orijinallığı, bədii forma yeniliyi ilə seçilir. Mənzərə və natürmort janrlarında olan əsərləriniz tamaşaçıda hədsiz sevinc, təbiətə heyranlıq duyğuları oyadır. Sizin yaradıcılığınızda monumental boyakarlıq da mühüm yer tutur. Panno, divar rəsmləriniz və tamaşalara verdiyiniz tərtibat Azərbaycan rəssamlıq sənətinin qiymətli nümunələri kimi gənc nəslin estetik tərbiyəsi işində mühüm rol oynayır.

Bir çox ölkələrdə nümayiş etdirilmiş fərdi sərgiləriniz sizə böyük şöhrət gətirməklə yanaşı, Azərbaycan rəssamlıq məktəbinin beynəlxalq miqyasda geniş tanınmasına xidmət etmişdir.

Yaradıcılığınızda rənglə musiqinin ahəngdar sintezi əsərlərinizə xüsusi bir rəvnəq verir, onlarda xalqımızın musiqili ovqatını əks etdirir. Bu, sənətinizin fenomenallığı, istedadınızın çoxşaxəli olması ilə sıx bağlıdır. Siz bənzərsiz rəsam olmaqla yanaşı, ölkəmizdə gözəl səsə malik bir müğənni kimi də tanınırsınız. Rəssamlığınız kimi, vokal ifaçılığınız da sənətsevərlər tərəfindən həmişə rəğbətlə qarşılanmış və yüksək qiymətləndirilmişdir.

Son illərdəki yorulmaz fəaliyyətiniz bir daha göstərir ki, siz hələ də gənclik həvəsi ilə çalışır, fitri istedad və böyük zəhmətsevərliyin vəhdəti ilə səciyyələnən yaradıcılıq potensialınızı artırmaqda davam edirsiniz. İnanıram ki, siz sənətinizin pərəstişkarlarını bundan sonra da yeni əsərlərinizlə sevindirəcək, Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı və dünyada geniş tanınması naminə əlinizdən gələni əsirgəməyəcəksiniz.

Sizə cəsarət və xoşbəxtlik, sənət yollarında yeni uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 5 avqust 2000-ci il

«LİTERATURNAYA QAZETA»NİN XÜSUSİ MÜXBİRLƏRİ İLƏ SÖHBƏT

– Cənab Prezident, son vaxtlar dərc olunan çoxlu yazılar ölkələrimiz arasında münasibətlərdəki müsbət dəyişikliklərdən xəbər verir. Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin yaxşılaşmasına gətirib çıxara biləcək obyektiv şərait varmı? İqtisadi zəmin, siyasi vəziyyətdə dəyişikliklər mövcuddurmu? Yaxınlaşma prosesi yetişibmi?

H e y d ə r Ə l i y e v: Əvvəla, deməliyəm ki, indi Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin guya pis olduğunu qəti şəkildə iddia etmək düzgün deyildir. Əlbəttə, Rusiya ilə məsələlərimiz var və onlar münasibətlərimizə müəyyən dərəcədə təsir göstərir, amma bunlar yalnız ayrı-ayrı məsələlərdir. Xarici siyasətimizin strateji mənafeləri bundan ibarətdir ki, Rusiya ilə Azərbaycan arasında dostluq münasibətləri olmalıdır, bütün sahələrdə əməkdaşlıq olmalıdır və bu münasibətlər inkişaf etdirilməlidir, çünki onlar birgə həyatımızın çoxillik tarixinə əsaslanır. Unutmaq olmaz ki, biz XIX əsrdə də, XX əsrdə də birlikdə olmuşuq, Azərbaycan xalqı çox şeyə – ümumbəşəri dəyərlərə və Avropa dəyərlərinə, dünyəvi təhsilə Rusiya vasitəsilə qovuşmuşdur. Belə şeylər unudulmur və heç kim bütün bunları amiranə surətdə ləğv edə bilməz. Bizim «xalq cəbhəsi» Rusiyaya düşmənçilik hissləri aşılamağa çalışdı, lakin bu, baş tutmadı. Şəxsən mən heç vaxt bunun tərəfdarı olmamışam və indi də tərəfdarı deyiləm.

Bununla belə, cəmiyyətimizə ağır təsir bağışlamış hadisələr baş vermişdir. Birincisi, bu, Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişəyə çevrilmiş Dağlıq Qarabağ məsələsidir. Sovetlər İttifaqının rəhbərliyi bu məsələyə lap əvvəldən qeyri-obyektiv, qərəzli münasibət göstərdi. Mən uzun illər Siyasi Büronun tərkibində olmuşam və o dövlətin imkanlarını çox gözəl bilirəm. Mən əminəm: əgər hökumət istəsəydi, bu münaqişəyə yol verməzdi. Bu, mənim rəyimdir.

– **Bunun kökündə hansısa şəxslərin insani səhvləri dururdu, yoxsa bu, o vaxtkı Sovet İttifaqının siyasətinin səhvi idi?**

– Siyasət bəsitdən də bəsit idi: Baş katib nə qərara gəlirdisə, o da siyasət idi. Az-az adam tapırdı ki, onun rəyi ilə razılaşmasın. Mən öz baxışlarımı bildirirdim, lakin onlar əslində nəzərə alınmırdı. Məsələn, 1986-cı ildə mən Qazaxıstan barəsində öz rəyimi bildirərək dedim ki, qazax millətindən olmayan adamı oraya respublikanın başçısı göndərmək olmaz. Mən şəxsən Qorbaçovla bu barədə yarım saat danışdım, lakin o, fərqi nə varmadan istədiyi kimi etdi. Bunun nəticələri məlumdur. Əminəm ki, Ermənistanla bizim münaqişəmizə aid məsələlərdə də əsas məsuliyyəti Qorbaçov daşıyır. Ümumiyyətlə, onunla işlədiyim dövrdə mən onun müsəlman ölkələrinə subyektiv münasibət bəslədiyini hiss edirdim.

Xalqda mənfi münasibət doğurmuş birinci məsələ budur.

İkincisi, İyirmi yanvar, Sovet qoşunlarının Bakıya yeridilməsidir ki, bu da günahsız insanlar arasında çoxsaylı tələfata gətirib çıxardı. Mən Sovetlər İttifaqının tarixini çox yaxşı bilirəm. Bu, İttifaqın respublika barəsində misli görünməmiş qəddarlıq hərəkəti idi.

– **Novoçerkasskda buna bənzər hadisə baş vermişdi...**

– Yox, belə deyil. Oraya bu qədər qoşun yeridilməmişdi. Orada bu qədər adam həlak olmamışdı. Həm də Azərbaycan müttəfiq respublika idi. Ona görə bu, milli faciə idi.

Üçüncüsü. Ermənistanla Azərbaycan arasında hər halda müharibə başlayanda İttifaq rəhbərliyi bu müharibəni dayandırmaq üçün heç nə etmədi. Stepanakertdə yerləşən 366-cı alay hərbi əməliyyatlarda fəal iştirak edirdi. Bundan əlavə, Ermənistan Moskvadan çox keyfiyyətli silahla, döyüş sursatı ilə təchiz olunurdu. Siz Xocalıda törədilmiş soyqırımı yada salın.

Bax, bütün bunlar, əlbəttə, əhalidə böyük narazılıq doğururdu və «xalq cəbhəsi» də antirus əhval-ruhiyyəni qızıqdırmaq üçün bundan istifadə edirdi. İş o yerə çatdı ki, Azərbaycan MDB-nin tərkibinə daxil olmadı. Mən buraya 1993-cü ildə gəldim. Heç bilirsinizmi, Azərbaycanın bu təşkilatın tərkibinə daxil olması üçün xalqın razılığını almaqdan ötrü mən nə qədər zəhmət çəkməli oldum! Bunun üçün bir neçə ay vaxt sərf etmək lazım gəldi.

Baxın, sonra nələr oldu. Müharibə dayandırıldı, sülh necə yox idisə, eləcə də yoxdur. Respublikanın ərazisində bir milyon qaçqın var, ərazinin iyirmi faizi işğal edilibdir...

Əminəm və bunu dəfələrlə bəyan etmişəm – Qarabağ probleminin həllinin, regionun normal həyata keçməsinin açarı Rusiyanın əlindədir. Ermənistanla onun təsiri çox böyükdür və vəziyyətin qəti şəkildə nizama salınması Rusiyanın xoş məramından asılıdır. Konkret tədbirlər görülməsini Yeltsindən nə qədər xahiş etmişdim! Vədlərdən savayı, ayrı heç bir iş görülmədi. 1997-ci ildə Prezident Aparatının Nəzarət İdarəsi Ermənistanla qeyri-legal, qanunsuz, pulsuz olaraq bir milyard dollarlıq silah, döyüş sursatı, hərbi texnika verilməsi faktını aşkara çıxardı. Məsələ hətta Dumada müzakirə olunur və Duma işin istintaqının prokurorluğa tapşırılması haqqında qərar qəbul edir. Mən Yeltsinlə görüşürəm, o, hiddətlənir: «Bəli, bütün bunları mənim nəzarət idarəm aşkara çıxarıbdır. Mən göstəriş vermişəm». Bu, 1997-ci ilin martında baş verir. İyulun

əvvəllərində mən Moskvaya rəsmi səfərə gedirəm. Orada bu məsələni qaldırıram, artıq Yeltsinin avazı başqa cür gəlir. Görünür, onu müdafiə olunmağa hazırlamışdılar. O mənə deyir: «Bilirsinizmi, bunu araşdırmaq lazımdır, mənə deyirlər ki, Sovet İttifaqı dağılarkən Azərbaycanda Ermənistandakına nisbətən daha çox silah qalmışdır». Necə də qərribə məntiqdir. Deməliyəm ki, mən öz münasibətimi çox kəskin şəkildə bildirdim. Onda o mənə deyir: «Gəlin, birgə komissiya yaradaq». Mən güzəştə getdim, komissiyanı yaratdıq. Əlbəttə, hər şey bürokratik süründürməçilikdə itib-batdı. İstintaq gedir. Vəziyyət tamamilə aydındır, amma heç nə dəyişməyibdir.

Bütün bunlar yaxınlaşma üçün heç də yaxşı zəmin yaratmır.

– **Cənab Prezident, amma etiraf edin ki, hətta ən yeni tarix də hər halda tarix olaraq qalır. Siyasətçilər irəliyə baxmalıdırlar.**

– Mən həmişə Rusiya ilə dostluq və əməkdaşlıq mövqelərində durmuşam və indi də dururam. Səmimi dostluq və əməkdaşlıq mövqelərində. Azərbaycan da həmişə eyni mövqe tutmuşdur. Anlaşılmazlığa görə təqsirkar biz deyilik. İndi vəziyyət dəyişibdir: Yeltsin yoxdur. Onun komandasından çoxları da yoxdur. Məndə Putinə qarşı etimad yaranmışdır, ümid yaranmışdır ki, o, Azərbaycana daha obyektiv münasibətin formalaşmasına təsir göstərə bilər, Azərbaycanla Rusiya arasındakı kin-küdurətin aradan qaldırılması üçün addımlar ata bilər.

– **Sizin Putinlə şəxsi münasibətləriniz yaranıbmı?**

– Münasibətlərimiz normaldır, hətta çox yaxşıdır, mən onunla söhbətimdən razıyam. Razıyam, amma konkret addımlar gözləmək və başlıcası - Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini həll etmək lazımdır. Qalan hər şeyi tarixin öhdəsinə buraxaq. Açar Rusiyanın əlindədir. Heç yerdə – nə Amerikada, nə Fransada, nə də ATƏT-də deyildir. Ancaq Rusiyadadır.

– **Ermənistan lideri ilə Sizin birbaşa əlaqələriniz varmı?**

– Bəli, əlbəttə. Ötən il biz bir neçə görüş keçirdik.

– **Mövqələrdə hansısa yaxınlaşma mövcuddurmu?**

– Yaxınlaşma var idi, lakin siz bilirsiniz ki, oktyabrda Ermənistanda terror aktı törədildi, sonra orada vəziyyətin sabitliyi pozuldu və əlaqələr, əslində, kəsildi. Biz avqustun 18-də Yaltada görüşməliyik. Orada MDB dövlətləri başçılarının görüşü olacaqdır.

– **Axı, bu münaqişə məşhur neft layihəsinə xeyli dərəcədə mane olur. İndi belə bir fikir var ki, Azərbaycan bütün Cənubi Qafqaz üçün hərəkətverici iqtisadi qüvvə ola bilər. Gürcüstan da, Ermənistan da neft hasilatının inkişafına, boru kəməri çəkilməsinə son dərəcə maraq göstərir. Layihənin indiki vəziyyətini və onun yaxın perspektivlərini qısaca səciyyələndirə bilərsinizmi? Daha bir sual. Bu layihə Azərbaycan üçün hər halda iqtisadi, yoxsa siyasi əhəmiyyətli layihədir?**

– Bu, bizim üçün ilk öncə iqtisadiyyat məsələsidir. Təbii ki, bu layihənin həyata keçirilməsi təhlükəsizliyə müəyyən dərəcədə təminat verir, amma biz iqtisadi məqsəd güdürük. Ona görə ki, respublikamızı mürəkkəb vəziyyətdən çıxarmaq istəyirik. Çıxarıyıq da. 1993-1995-ci illərdə və 2000-ci ildə olanlar arasında yerlə göy qədər fərq var. 1994-cü ildə imzalanmış ilk iri müqavilə planda nəzərdə tutulan müddətlər gözlənilməklə tamamilə həyata keçirilir. 1997-ci ildə biz ilkin nefti hasil etdik, neftin ixracı üçün həmin vaxtadək iki boru kəməri çəkdik. Yeri gəlmişkən, onlardan biri Bakı-Novorossiysk neft kəməridir. Mən Moskvaya getdim, Yeltsinlə, Çernomırdinlə xüsusi olaraq görüşdüm, neft kəməri haqqında saziş imzaladıq. Biz ilk nefti də məhz bu boru kəməri ilə ixrac etməyə başladığımız. Sonra biz ikinci – Bakı-Supsa neft kəmərinə çəkdik. Supsa Qara dənizdə Gürcüstanın limanıdır.

İndi layihənin hələlik birinci mərhələsi gedir, yəqin ki, gələn il ikinci mərhələyə başlayacağıq. Təkcə bu layihə bizə böyük mənfəət verəcək, biz isə daha 19 müqavilə imzalamışıq. Məsələn, dünən mən Kanadanın neft şirkətinin rəhbərliyini qəbul etdim. Bu şirkət bir il əvvəl buraya gəlmişdir və biz yataqların birinin 5 faizini onlara istismara vermişik.

Bu gün mənə dedilər ki, bizimlə əvvəllər də əməkdaşlıq etmək istəyən «Şell» şirkəti yenidən buraya gəlmişdir (onlar çıxıb getmişdilər, lakin sonra buraya qayıtdılar, iki şirkətin payını aldılar). İndi onların imkanlarını genişləndirməyi xahiş edirlər. Bu gündəki imzalanmış müqavilələr 60 milyard dollar məbləğində sərmayə qoyulmasını nəzərdə tutur. Birinci layihədə sərmayələrin məbləği 8 milyard dollar həcmində nəzərdə tutulurdu və indiyədək təxminən 3 milyard dollardan istifadə edilmişdir. Biz iri qaz yatağı aşkara çıxarmışıq və orada işləri genişləndiririk. Bizdə geofiziki işlər çoxdan aparılıbdır, axı, biz 50 ildən çoxdur dənizdə işləyirik. Biz Xəzərin eninə də bələdik, uzununa da. Öz real imkanlarımızı bilirik, perspektivlərimizi bilirik.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan müqaviləsi qəti şəkildə imzalanmışdır. Onun Türkiyə üçün əhəmiyyəti var, Gürcüstan üçün əhəmiyyəti var. Onlar tranzitdən böyük mənfəət götürəcəklər. Elə həmin Bakı-Ceyhan layihəsi ilə əlaqədar olduqca çoxlu şirkət müraciət edir və bu neft kəmərinin inşasına qoşulmağı xahiş edirlər, çünki onun dəyəri 2 milyard 400 milyon dollardır.

Yeri gəlmişkən, biz vaxtilə ermənilərə təklif etdik: gəlin, neft kəmərinə Türkiyəyə Gürcüstandan deyil, Ermənistandan çəkək. Amma onlar məsələni həll etməkdən boyun qaçırdılar və çox şey itirdilər, çünki münaqişəyə əvvəl-axır son qoyulacaqdır.

– Əlbəttə, hər bir müharibə hökmən sülhlə qurtarır. Yeri gəlmişkən, daha bir sual. Rusiya sərmayəsinin iştirakı ilə mümkün ola biləcək hansısa bir alüminium layihəsi Rusiyada çox qızgın müzakirə edilir. Bu, hansısa real niyyətdir, yoxsa hələlik söz-söhbətdir?

– Real imkanlar var. Sumqayıtda iri bir alüminium zavodumuz boş dayanmışdır. Vaxtilə Gəncədə iri gil-torpaq zavodu tikilmişdi. Alunit yataqlarımız var. Alunitin emalından gil-torpaq alınır. Yəni, bir vaxtlar bizdə texnoloji silsilə yaradılmışdı və bu gün o pozulubdur. İndi biz vahid kompleksi yenidən yaradırıq və xarici sərmayələr üçün tender elan etmişik. Danışıqlar aparılır. Namizədlər çoxdur, o cümlədən də Rusiyadan. Bu, böyük perspektivi olan real layihədir.

– **Hər halda, tender həll edəcəkdir?**

– Əlbəttə. Əvvəla, söhbət, necə deyərlər, məhsul bölgüsündən gedir. Bundan başqa, bonus: kim daha çox bonus verirsə, kim maliyyələşdirməyə razıdırsa, üstünlüyü də o şirkətə veririk.

– **Heç bir siyasi üstünlük olmadan?**

– Yox, yox. İndi hər şeyi tender həll edir. Amma, əlbəttə, bizim üçün yüksək texnologiyaya malik etibarlı şirkətləri cəlb etmək vacibdir.

– **Bir daha «siyasi iqtisad» barədə. Siz Kalyujnının Xəzərin problemləri üzrə Rusiyanın nümayəndəsi təyin olunmasını müsbət fakt hesab edirsinizmi?**

– Çox müsbət faktdır, hesab edirəm ki, Rusiyanın keçmiş rəhbərliyinin səhvlərindən biri məhz bu sahədə idi. İnanıram ki, bu təsisat da, neft sənayesi sahəsində böyük təcrübəyə malik olan Kalyujnının özü də bir çox məsələləri tənzimləməkdə bütün Xəzəryanı ölkələrə kömək edə bilər.

– **Xəzər məkanının bölgüsü ideyasının özünə münasibətiniz necədir?**

– Əvvəlcə prinsiplərdən danışmaq lazımdır. Biz bu yaxınlarda məhz Kalyujni ilə həmin məsələni müzakirə etdik. Mən bu fikirdəyəm ki, məsələni mərhələ-mərhələ həll etmək lazımdır. Birinci mərhələdə milli sektorlar müəyyən edilməlidir. İkinci mərhələdə sektor anlayışının özünün nəyə aid olduğu, – bu, ən əvvəl dənizin dibinə aiddir, – sonra isə qalan məsələlər: suyun səthi, balıq ovu, gəmiçilik barədə razılığa gəlinməlidir. Bunlar asan məsələlərdir, ən başlıcası sektorları müəyyənləşdirmək və bu barədə razılığa gəlməkdir.

– **Bu məsələ hələ həll edilməyib?**

– Bizim üçün həll olunubdur. Məsələ Rusiya ilə Qazaxıstan arasında da həll edilib, amma bizimlə, Türkmənistan və İran arasında hələ həll olunmayıbdır.

– **Yeri gəlmişkən, İranın qeyri-adi ideyası olmuşdur. Guya o, Xəzərlə İran körfəzi arasında kanal çəkilməsini təklif etmişdir.**

– Mən bunu eşitmişəm, ancaq, sözün açığı, bunu siyasi zarafat səviyyəsində qəbul edirəm.

– **Görünür, iqtisadiyyatın inkişafı üçün başlıcası regionda sabitlik məsələsidir.**

– Bəli, regionda sabitlik təkcə Azərbaycan üçün deyil, həm də Ermənistan və Gürcüstan üçün vacibdir.

– **Sabitliyin əsas göstəricilərinə görə Azərbaycanın MDB-də tayı-bərabəri yoxdur.**

– Elədir. Çoxsaylı qaçqınların olmasına, burada bir sıra dövlət çevrilişi cəhdləri edilməsinə, birbaşa terror əməlləri və s. Tərədilməsinə baxmayaraq, indi biz möhkəm ictimai-siyasi sabitliyə nail olmuşuq. Daxili işlər naziri ilin birinci yarısının yekunlarına həsr edilmiş geniş kollegiya iclası barədə bu gün mənə məlumat verdi. MDB ölkələri arasında cinayətkarlıqla mübarizədə ən yüksək göstəricilər bizdədir.

– **Mümkünsə, Qarabağdan sonra ikinci baş ağrıdan məsələ, Çeçenistan problemi barədə bir neçə kəlmə deyərdiniz.**

– Mən bu suala belə cavab verəcəyəm – bizə bütün Qafqazda sabitlik gərəkdir. Çeçenistan Azərbaycanın yaxınlığında yerləşir. Çeçenistan hadisələri bizi, təbii ki, narahat edir. Biz istəyirik ki, orada qayda-qanun, sabit vəziyyət olsun. Amma, bununla yanaşı, biz separatçılığa yol verilməməsi mövqelərində möhkəm durmuşuq. Biz hər bir dövlətin ərazi bütövlüyü prinsipini qətiyyətlə dəstəkləyirik, çünki 12 ildən bəri bizə əzab-əziyyət verən separatizmin, dəfələrlə qarşılaşdığımız terrorizmin nə demək olduğunu gözəl bilirik. Hərçənd MDB-də hər hansı sənədlər hazırlanarkən biz oraya separatizmin pislənməsi barədə müddəa daxil etdikdə, ermənistan isə razılaşmadıqda, bu müddəanın çıxarılması üçün bizi dilə tuturlar.

– **«Litqazeta»nın jurnalistləri Sizinlə çoxdan görüşməmişlər. Respublikada çox şey dəyişmişdir. Nə vaxtsa ancaq uzaq gələcəyin planları hesab edilən planlar artıq həyatın reallıqlarına çevrilmişdir. Siz indi deyə bilərsinizmi, Azərbaycanı beş ildən sonra necə görürsünüz?**

– Beş ildən sonra Azərbaycan dünyəvi dövlət, daha yüksək sürətlə inkişaf edən, kifayət qədər güclü iqtisadiyyata və yaxşı həyat səviyyəsinə malik respublika olacaqdır. Bu, həddən çox "əgər"lərdən asılıdır. Əgər Ermənistanla münafişə həll olunarsa, əgər işğal altındakı ərazimiz azad edilərsə, əgər bir milyon qaçqın öz yaşayış yerlərinə qayıdırsa və onlar öz torpağında işləyib çörək pulunu özləri qazanarsa.

Ancaq artıq bu gün sıçrayış üçün zəmin var. Kənd təsərrüfatımızda problemlər yoxdur. Biz qəti addımlar atdıq və torpağı kəndlilərə payladıq – nəticələr də göz qabağındadır. Artıq bu günədək ötən ilin həmin dövrünə nisbətən 400 000 ton çox taxıl yığılmışdır. Sovetlər İttifaqının ən yaxşı illərində biz təxminən 1 milyon 300 min – 1 milyon 400 min ton taxıl yığırıdık, bu il isə 1,5 milyon ton olacaqdır. Bizə başqa ölkələrdən çoxlu ərzaq

gətirilirdi. İndi ərzaq problemlərini özümüz həll edirik. Daha ət gətirmək lazım deyil, çünki özümüzdə ət boldur. Kənd təsərrüfatının məhsuldarlığı 7 faiz artmışdır.

Bizdə ümumi daxili məhsul üzrə artım 7,5 faiz, sənaye üzrə 4,5 faizdir. Neçə illərdir inflyasiya yoxdur. İnflyasiya olmadığından alıcılıq qabiliyyəti yüksəlir, istehlak mallarının satışı artır, onların qiymətləri aşağı düşür. Ötən il və cari il ərzində mən büdcədən maliyyələşdirilən təşkilatlarda çalışan adamların bütün kateqoriyalarının əmək haqqını qaldırmışam. Tədricən emal sahələri yaradılır. Əvvəllər bizdə 120 şərab zavodu vardı, 2 milyon ton üzüm istehsal edirdik, çünki bütün bunlar Sovetlər İttifaqına lazım idi. Biz şərab materialarını Sovetlər İttifaqının hər yerinə göndərirdik, orada şərabi şüşələrə doldurub satırdılar. İndi Rusiya bunların hamısını başqa ölkələrdən alır.

Şəhərlərin problemi sənayenin bərpası problemdir. Bu məsələ Bakıda tədricən həll edilir, çünki biz bir çox müəssisələri, əsasən, özəlləşdirmə yolu ilə dirçəldirik. Mən neft sənayesinin inkişaf edəcəyinə və ondan gəlir götürüləcəyinə əminəm. Məşğulluğu da unutmayacağıq – mədənlərdə əcnəbilər cəmi 10 faizdir, onda doqquzu bizim neftçilərdir.

Xidmət sahəsi genişlənilir. Olduqca çox mehmanxana, restoran açılmışdır. Onlar adamla doludur – deməli, çox adam yüksək əmək haqqı alır.

Əlbəttə, Azərbaycan Rusiyaya dost dövlət olacaqdır.

Yeri gəlmişkən, burada mənə təzyiqli göstərməyə çalışırlar: nə üçün Rusiyanın əslində bütün telekanalları translyasiya edilir? Bizdə rus dilində çoxlu qəzet çıxır, rus teatrı işləyir, Rusiya ifaçılarının müntəzəm surətdə konsertləri olur.

Lap bu yaxınlarda Moskva günləri keçirildi, Moskva hökuməti sədrinin müavini L.Şvetsova gəlmişdi. Biz onunla əslində bütün tədbirlərdə olduq. Bir deyin, hansı respublikada bundan çox edilir? Amma bütün bunları görmək, qiymətləndirmək lazımdır. Bəzi kütləvi informasiya vasitələrində edildiyi kimi, Azərbaycana qara yaxmaq lazım deyildir.

Müxalifət mətbuatı xüsusilə "fərqlənir", amma mən hesab edirəm ki, fəal müxalifətin və müxalifət mətbuatının olması respublika üçün, onun dövlət quruculuğu üçün müsbət əlamətdir.

Yəqin ki, Avropa Şurasında da belə hesab edirlər, axı, Azərbaycan bu mötəbər təşkilata doğru aparan yoldadır.

Bir sözlə, mən respublikanın nurlu gələcəyinə inanıram. İnanıram və ümid edirəm.

("Literaturnaya qazeta", 9–15 avqust, 2000-ci il)

Müsaibənin mətni «Azərbaycan» qəzetində

(12 avqust 2000-ci il) də dərc olunmuşdur.

**EKVADOR RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB QUSTAVO NOBOA BEHARANOYA**

Hörmətli cənab Prezident!

Ekvador Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Ekvador xalqını səmimi–qəlbdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizə sülh, əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Ekvador Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri inkişaf edib genişlənərək xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 9 avqust 2000-ci il

ÇAD RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB İDRİS DEBİYƏ

Hörmətli cənab Prezident!

Çad Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Çad xalqını ürəkdən təbrik edir, Sizə cansağlığı və səadət, ölkənizə sülh, sabitlik və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Çad Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafı xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 9 avqust 2000-ci il

KONQO RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB DENİ SASSU – NQESSOYA

Hörmətli cənab Prezident!

Konqo Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Konqo xalqını səmimi–qəlbdən təbrik edir, Sizə cansağlığı və uğurlar, ölkənizə sülh, əmin-amalıq və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Konqo Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri daha da genişlənəcək, xalqlarımızın rifahının yaxşılaşmasına xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 9 avqust 2000-ci il

**HİNDİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB K.R.NARAYANANA**

Hörmətli cənab Prezident!

Hindistan Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Hindistan xalqını məmnuniyyətlə salamlayır və səmimi–qəlbdən təbrik edir, Sizə cənsağlığı və səadət, ölkənizə əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Hindistan Respublikası arasında qədim tarixi olan dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri inkişaf edib genişlənəcək, xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə, dünyada sülh və sabitlik işinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri,

KOREYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB KİM DAY ÇUNQA

Hörmətli cənab Prezident!

Koreya Respublikasının milli bayramı – Koreyanın azad olunması günü münasibətilə Sizə və ölkənizin dost xalqına səmimi salamlarımı və təbriklərimi yetirir, Sizə cansağlığı və uğurlar, xalqınıza tərəqqi və əmin-amanlıq arzulayıram.

Azərbaycan Respublikası ilə Koreya Respublika arasında dostluq və hərtərəfli əməkdaşlıq münasibətlərinin daha da genişlənməsinə böyük əhəmiyyət verərək əmin olduğumu bildirirəm ki, iki ölkənin sıx əməkdaşlığı xalqlarımızın mənafeyinə, bütün dünyada sülhün və sabitliyin möhkəmlənməsinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

XALQ ŞAİRİ BƏXTİYAR VAHABZADƏYƏ

Hörmətli Bəxtiyar Vahabzadə!

Sizi – iyirminci əsr Azərbaycan ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən birini 75 illik yubileyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Sizin yaradıcılığınız Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında mühüm rol oynamışdır. Dərin məzmunu, yüksək poetik məziyyətləri və ictimai-fəlsəfi siqləti ilə səciyyələnən əsərlərin müəllifi kimi adınız ədəbiyyat tariximizə əbədi həkk olunmuşdur. Əsrlərlə formalaşmış yüksək mənəfi dəyərlərimizi vəsf edən şeir və poemalarınız, səhnə əsərləriniz daim böyük rəğbət və ehtiramla qarşılanmışdır. Xalqımızın keşməkeşli taleyi, yaşadığı faciəli və əzablı günlər vətənpərvər övlad kimi daim Sizi düşündürmüş, onun ağrı-acıları həssas qəlbinizi alovlandırdığı kimi, xoşbəxt günləri də Sizi sevindirmişdir. Qanlı Yanvar faciəsi günlərində tutduğunuz əsl vətəndaşlıq mövqeyi öz tarixi əhəmiyyətini heç vaxt itirməyəcəkdir.

Vətənlə, xalqla, ana dilimizlə qırılmaz tellərlə bağlı olan hər bir misranızdakı hikmət ölkəmizin müstəqilliyi uğrunda vətənpərvər mübarizlərin yetişməsində böyük rol oynamış və gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsində bir örnək olmuşdur. Siz yüksək ideallar tərənnüm edən poeziyanızla millətin birliyinə, ləyaqətinə ehtiram hissləri aşılamiş və onların təntənəsi uğrunda səbrlə, yorulmadan, ardıcıl mübarizə aparmısınız. Bəşəriyyətlə milliliyin vəhdətindən qaynaqlanan əsərləriniz ölkəmizdə milli şüurun yüksəlməsinə güclü təkan vermişdir. Bədii sözə böyük inam və hörmət bəsləyən xalqımızın imperiyaya, totalitarizmə qarşı nifrətini, azadlığa, istiqlaliyyətə olan sevgisini ifadə etməkdə siz bir çox siyasətçinin görə bilmədiyi işi görmüsünüz.

Azərbaycan ziyalıları sizi təkcə bir şair deyil, həm də böyük tədqiqatçı alim, mahir pedaqoq və gözəl publisist kimi tanıyırlar. İdeyalarınızla pərvazlanaraq müstəqil həyata qədəm qoyan neçə-neçə tələbə nəslə bu gün nə vaxtsa sizi dinləməkdən, sizin tələbəniz olmaqdan sonsuz qürur və şərəf hissi duymağdadır.

Sizin ictimai-siyasi xadim kimi də fəaliyyətiniz təqdirəlayiqdir. Yaradıcılığınıza və göstərdiyiniz böyük xidmətlərə görə siz bir çox mükafatlara, fəxri adlara layiq görülmüsünüz. Lakin onların heç biri qazandığınız xalq məhəbbəti qədər qiymətli və əziz ola bilməz.

Əminəm ki, sizin qələminizdən çıxan, xalqımızın arzu və istəklərini tərənnüm edən əsərləriniz Azərbaycan Respublikasının müstəqillik yolları ilə inkişafı uğrunda bundan sonra da ən uca, ən ülvi amalların gerçəkləşməsinə xidmət edəcəkdir.

Sizə uzun ömür, cansağlığı və yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 avqust 2000-ci il

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN QAZILƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏT

Prezident sarayı

15 avqust 2000-ci il

H ə y d ə r Ə l i y e v: Əziz dostlar, əziz qonaqlar!

Mən məmnunam ki, dəvətimi qəbul etmişiniz, Azərbaycana qonaq gəlmisiniz. Siz gələn gündən burada olmağınız mənim nəzarətim altındadır. Çünki siz mənim şəxsi qonağımsınız. Mənə verilən məlumatlara görə, siz Azərbaycanla bir az tanış ola bildiniz, istirahət etmişiniz. İki qardaş xalqın, qardaş və dost ölkələrin bir-biri ilə nə qədər dost, məhəbbət hissiyyatları olduğunu burada hiss etmişiniz.

Bir daha təşəkkür edirəm. Eyni zamanda təbiidir ki, – mən o vaxt Gülhanədə görüşəndə də demişdim, indii də deyirəm, – sizə və sizin simanızda bütün qardaş Türkiyənin, Türkiyə Cümhuriyyətinin qazilərinə böyük hörmət-ehtiramımı bildirirəm. Siz qazilər və qardaş türk xalqının öz dövlətinin bütövlüyünü qorumaq uğrunda, terrorizmə qarşı mübarizədə, PKK terrorizminə qarşı mübarizədə şəhid olmuş bizim qardaşlarımız, övladlarımız – hamınız birlikdə həm türkiyə Cümhuriyyətinin, türk xalqının fəxrisiniz, iftixarisiniz, eyni zamanda Azərbaycan xalqının iftixarisiniz, fəxrisiniz.

Siz bilirsiniz ki, Azərbaycan 12 ildən çoxdur ki, Ermənistanın təcavüzü ilə rastlaşmışdır. 1988-ci ildən Azərbaycana hərbi təcavüz edilirdi. Bəndən sonra böyük müharibə olubdur. Bizim xalqımız çoxlu şəhidlər veribdir. Azərbaycanın da qaziləri var. 1994-cü ildə biz döyüşü, yəni atəşi dayandırmışdıq, bu münaqişəni sülh yolu ilə həll etməyə çalışırıq. Ancaq xalqımızın verdiyi şəhidlərin xatirəsi bizim qəlbimizdə həmişə yaşayır və yaşayacaqdır. Həmin o döyüşlərdə, müharibədə qəhrəmanlıq göstərmiş, yaralanmış, xəsarət almış, əlil olmuş Azərbaycan övladları da bizim əziz övladlarımızdır. Biz onlara daim qayğı göstəririk və onlar buna layiqdirlər. Ona görə Azərbaycan üçün bu məsələ bəlkə başqalarına nisbətən daha da məlum, tanış bir məsələdir.

Siz türkiyə Cümhuriyyətinin içərisində PKK terrorçuları ilə mübarizədə və, yenə də deyirəm, Türkiyənin torpaq bütövlüyü uğrunda, Türkiyənin daxili sabitliyini pozmağa çalışanların qarşısını almaqda qəhrəmanlıqlar göstərmişiniz. Şəhidlər də bu yolda şəhid olublar.

Azərbaycanın qəhrəmanları, şəhidləri də Azərbaycanın torpaq bütövlüyü uğrunda, bir müstəqil dövlət kimi ölkəmizin suverenliyi uğrunda döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərmişlər, şəhid olublar. Ona görə də bizim xalqımızın keçmişi də eynidir, adət-ənənəsi də eynidir, dili də, dini də – hamısı eynidir. İndii burada oturmusunuz, baxırsınız. Kim deyə bilər ki, bu, Anadolu türküdü, yaxud Azərbaycan türküdü? Fərqi yoxdur. Yəni biz bir kökdənlik. Ona görə də bizim xarici görünüşümüz də bir-birinə çox bənzəyir. Bizi bir-birimizdən seçmək mümkün deyildir. Amma bizim dərdlərimiz də böyükdür.

Güman edirəm ki, siz Azərbaycanın torpaqları uğrunda aparılan müharibədə şəhid olanların və eyni zamanda, 1990-cı ilin yanvar ayında kommunist hökumətinin, Moskva hökumətinin Azərbaycana qarşı etdiyi təcavüz nəticəsində şəhid olmuş Azərbaycan övladlarının məzarlarını, qəbirlərini Şəhidlər xiyabanında gördünüz. Ora bizim müqəddəs yerimizdir. Bizim bütün bayram günlərimizdə də, yaxud matəm günlərimizdə, kədərli günlərimizdə də, sevincli günlərimizdə də hər bir Azərbaycan vətəndaşı oranı ziyarət etməyi özünə borc bilir. İndi bizim gənclərimiz ailə quranda, yəni evləndə öncə gedib o Şəhidlər xiyabanında, orada ucaldılmış əbədi məşəl abidəsi qarşısında bir-birinə sədaqət andı içirlər, sonra evlənilər. Bu, təbiidir, çünki insanlar, yəni cəmiyyət, xalq, millət, dövlət gərək heç vaxt öz qəhrəmanlarını, şəhidlərini unutmasın.

Mən yaxşı bilirəm ki, Türkiyədə şəhidlərə, onların xatirəsinə və Türkiyənin müdafiəsi yolunda, – harada olur-olsun, yaxud sərhəd savaşı olsun, yaxud da içəridə, dağlarda PKK terroristləri ilə, başqaları ilə mübarizədə, – fərqi yoxdur, qəhrəmanlıq göstərmiş insanlara nə qədər böyük hörmət, ehtiram vardır və şəhidlər, onların məzarları, onların şəhidliyi nə qədər müqəddəsdir. Mən bunu türkiyədə dəfələrlə öz gözlərimlə görmüşəm, televiziya ilə də seyr etmişəm. Eyni vəziyyət də buradadır. Yəni bu da bizim adət-ənənələrimizin, milli-mənəvi dəyərlərimizin eyni olduğunu, bir-birinə bənzər olduğunu bir daha göstərir.

Mənim xatirimdədir, 1991-92-93-cü illərdə Naxçıvanda işləyirdim. Bilirsiniz ki, Naxçıvan muxtar cümhuriyyətdir. Biz o vaxt Türkiyə ilə Azərbaycanın arasında ilk dəfə bir körpü yaratdıq. Bilirsiniz ki, Araz çayı Türkiyə–Azərbaycan sərhədini təşkil edir. Biz bir olmağımıza baxmayaraq, təəssüflər olsun ki, vaxtilə bu xəritələr elə qurulubdur ki, Azərbaycanla Türkiyənin cəmi 11 kilometrlik məsafədə sərhədi vardır. O da Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsindədir. Ancaq bu sərhəddən Azərbaycan da, Türkiyə də heç vaxt istifadə edə

---

* Görüşdə Türkiyə Cümhuriyyətinin qaziləri – Cəmil Fikrət, Nevzat Sönməz, Səlamı Qaraçoban, Ərcan Çalısır, burak Toprakçayan, Türkiyənin ölkəmizdəki hərbi ataşesi, general Sadiq Ercan, Gülhanə Hərbi Tibb Akademiyasının dosenti, hərbi həkim Əli Şehirlioğlu və tibb bacısı Nesrin Demiral iştirak edirdi

bilməmişdir. 1992-ci ildə Türkiyə hökuməti bizimlə birlikdə qısa bir müddətdə o görpünü inşa etdi və buna insanlar «Həsət körpüsü», «Ümid körpüsü» adı verdilər. Doğrudan da, indii oradan həm Türkiyənin şərq tərəfi – Ərzurumdur, Qarsdır, İqdır, Diyarbəkirdir – bunlar hamısı körpü vasitəsilə Naxçıvana gedib-gəlirlər. Naxçıvandan da oraya təyyarə ilə gəlirlər. Eləcə də buradan. Demək, bu adlar düz verilmişdir: «Həsət körpüsü» – ona görə ki, bizim xalqlarımız 70 il bir-biri ilə görüşmək həsrətini çəkmişdir, «Ümid körpüsü» – ona görə ki, bilirsiniz, Naxçıvan Azərbaycanın bir parçası olaraq müxtər cümhuriyyətdir.

Təəssüflər olsun ki, 1920-ci ildə Sovet hökuməti Ermənistan-Azərbaycan sərhədini elə bölübdür ki, Azərbaycan torpağı olan Naxçıvan ilə Azərbaycanın bu biri hissəsini birləşdirən Zəngəzur mahalını Ermənistana veribdir. Ora da Azərbaycan torpağıdır, orada da azərbaycanlılar yaşayıblar, amma Ermənistana verilibdir. Ona görə də Naxçıvan Azərbaycanın böyük torpağından aralı düşübdür.

Vaxtilə, sovet dövründə elə bir problem yox idi. Çünki onda bir dövlət idi. Ancaq sonra Ermənistanla Azərbaycan arasında müharibə başladı və bu, Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində başladı. Naxçıvan Muxtar Cümhuriyyəti orada bir ada kimi qaldı. Ona görə də o körpünün açılması, yaranması Azərbaycan üçün, onun bir parçası olan Naxçıvan üçün həm «Həsət körpüsü» idi, – ona görə ki, o, 70 illik həsrətdən çıxdı, ikincisi də «Ümid körpüsü» idi, – çünki ümid də orada idi. Başa düşürsünüz?

O vaxtlar Naxçıvanla Ermənistanın sərhədində də bəzən döyüşlər gedirdi. Yəni Ermənistan silahlı qüvvələri çalışırdılar ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında apardıqları savaşa bərabər, orada da bir savaş etsinlər. Üç dəfə belə savaşlar oldu. Bizim gənc övladlarımız vuruşdular, döyüşdülər, şəhid oldular. Amma bəziləri də yaralandılar. Onda Azərbaycanın iqtisadi, siyasi durumu çox çətin idi. Bu, 1992-ci ildə idi. Şəhid olan şəhid oldu, biz onları şəhid kimi torpağa verdik. Amma yaralananları, qaziləri – o vaxt Türkiyənin Baş naziri işləyən, mənim əziz dostum Süleyman Dəmirəl ilə biz telefonla danışdıq – onları oradan Ərzuruma apardılar. Onları Ərzurum xəstəxanasında müalicə edirdilər. İndii bu, yadıma düşür.

Mən o vaxt iki aydan sonra Naxçıvandan Ankaraya getmişdim. Təbiidir ki, oraya İqdır, Ərzurum vasitəsilə gedirdim. Geriyə dönəndə Ərzurumda xahiş etdim ki, – Ərzurum Universitetinin böyük xəstəxanası var, – oradakı Azərbaycan övladlarını, qazilərini ziyarət edim. Oraya getdim, onları gördüm, danışdım. Onların müalicəsi haqqında yenə də bəzi tədbirlər görüldü və onlar sağaldılar, gəldilər.

İndi mən bunu niyə xatırlayıram? Çünki Ankarada da olanda mən Gülhanədə qaziləri gördüm. Yəni 1992-ci ildə Naxçıvanın, Azərbaycanın qazilərini, yaralananlarını görmüşdüm. 1999-cu ildə Gülhanədə isə bunları gördüm. İndii bunlar mənim beynimdə eyni bir mənərə kimi görünür. Ona görə də mən deyirəm ki, Türkiyədə olduğu kimi, bizdə də sizlərə böyük hörmət, ehtiram vardır.

Bilirəm ki, Türkiyədə də sizə çox qayğı göstərilir, dövlətin, hökumətin qayğısı altındasınız. Ən əsas da odur ki, Türkiyənin çox güclü ordusu və çox da intizamlı ordusu vardır. Türk ordusu həmişə güclü olubdur.

İndi bizim bu son illərdəki dostluğumuz, əməkdaşlığımız Azərbaycan müstəqillik əldə edəndən sonra olubdur. Bilirsiniz ki, 1918-ci ildə də Azərbaycan müstəqillik əldə etdi. Amma burada ermənilər yenə də azərbaycanlılara qarşı böyük ədalətsizliklər, savaşlar edirdilər. Onda hələ Osmanlı ordusu idi. Osmanlı ordusunun böyük bir hissəsi, böyük bir korpusu Nuru Paşanın rəhbərliyi altında buraya gəldi. Onlar burada – Bakıda, Gəncədə ermənilərin törətdiyi qırğınların qarşısını aldılar, şəhid oldular. O vaxt orada şəhid olmuşdular. O vaxt da onları indii bizim şəhidlərin məzarları olan yerdə dəfn etmişdilər.

Təəssüf ki, sonralar – sovet hakimiyyəti dövründə bu, tamamilə unudulmuşdu və bizim xalqımız da heç bilmirdi. Xalqımızın tarixində var ki, Türkiyənin Osmanlı ordusu gəlib Azərbaycanın erməni qırğınlarından xilas olunmasına yardım edibdir. Amma adamlar şəhidlərin məzarlarının, qəbirlərinin harada olduğunu bilmirdilər. Bunu biz aradıq, tapdıq. Sadiq Paşa ilə birlikdə, Türkiyənin buradakı səfirliyi ilə birlikdə orada böyük bir abidə yaratdıq. Siz oranı da ziyarət etdiniz. Bunlar hamısı millətimizin qəhrəmanlarına, millətimizin şəhidlərinə göstərilən qayğımızdır, hörmətimizdir.

İndi XX əsr sona çatır. XX əsrin ilk dövründə də bizim xalqımız bir-birinə yardım edibdir. XX əsrin sonunda da biz yenə bir-birimizə yardım edirik. Xüsusən Türkiyənin yardımı bizim üçün əhəmiyyətlidir. Bunları deyərək bir daha onu qeyd etmək istəyirəm ki, türk ordusu keçmişdə də çox güclü ordu olubdur. Amma Mustafa Kamal Atatürk tərəfindən yaradılmış cümhuriyyət və onun ordusu Türkiyəni bütün fəlakətlərdən xilas edibdir.

Siz tarixi yaxşı bilirsiniz. Amma bunu mən bir də qeyd etmək istəyirəm ki, əgər o vaxt Türkiyədə böyük Mustafa Kamal Atatürk kimi şəxsiyyət olmasaydı, bəlkə də Türkiyəni dağıtmaq istəyənlən buna nail ola bilərdilər. Ancaq o vaxt Mustafa Kamal Atatürk və onun silahdaşları, onunla eyni fikirdə olan adamlar birlikdə Türkiyəni xilas etdilər, Türkiyə Cümhuriyyəti yaratdılar. İndii 75 ildir ki, bu Türkiyə Cümhuriyyəti yaşayır və bunun da əsasını təşkil edən Mustafa Kamal Atatürk tərəfindən yaradılmış türk ordusudur. Biz buna həmişə – keçmişdə də heyranlıqla baxmışıq, bu gün də o, çox güclü ordudur, çox intizamlı ordudur, çox mütəşəkkil ordudur və bu ordunun da özünəməxsus ənənələri vardır. Ona görə türk ordusunda xidmət edən hər bir türk oğlu üçün bu, böyük şərəfdir. Amma bu orduda şəhid olmaq, yaxud bu orduda qəhrəmanlıq göstərərək qazi olmaq iqiqat şərəfidir.

Mən sizi bir də ona görə sevirəm ki, siz bizim qarşı Türkiyə Cümhuriyyətinin ordusunun, Mustafa Kamal Atatürkün yaratdığı ordunun əsgərlərsiniz. Türk əsgəri bizim gözüümüzün önündə həmişə qəhrəmanlıq

nümunəsidir. Siz də qəhrəmanlardansınız. Ona görə də mən sizin Azərbaycana gəlməyinizi arzu etdim, siz də gəldiniz. Amma mən çox dəvət etmişdim, az gəldiniz. Mən istəyirdim ki, hamısı gəlsin, Azərbaycanı görsünlər.

Güman edirəm ki, gördükləriniz sizin üçün yeni bir şeydir. Azərbaycanı heç vaxt görməmişdiniz. Ümid edim ki, siz burada olmağınızdan məmnunsunuz. Sizə bir daha hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Sadiq Ercan: Möhtərəm Prezident! Siz Gülhanə Hərbi Tibb Akademiyasında olarkən türk qazilərinə baş çəkdiniz, onlara böyük diqqət və qayğı göstərdiniz. Onları orada bağrınıza basdınız, Azərbaycanda da bağrınıza basmaq istədiyinizi söylədiniz və buraya dəvət etdiniz. Zati-alinizin şəhidlərə, qazilərə və qəhrəmanlara olan sevgisi Azərbaycanda hamıya yaxşı məlumdur. Şəhidlər xiyabanının abadlaşdırılması, 1998-ci ilin oktyabrında açdığınız gözəl türbə-abidə həmin sevginin parlaq nümunəsidir. Sizin məşhur «Biz bir millət, iki dövlət» kəlamınız bütün türklər tərəfindən həvəslə qəbul edilir. Məhz həmin duyğunu paylaşmaq üçün 1918-ci ildə Azərbaycana köməyə gəlmiş və burada şəhid olmuş 1138 türk övladının, habelə 174 azərbaycanlı şəhidin xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq tikilmiş abidə də türk və azərbaycanlı şəhidlərin xatirəsinə Sizin bəslədiyiniz dərin ehtiramdan xəbər verir. Bunun üçün Sizə təşəkkür edirik.

Sizin dəvətinizlə Azərbaycana gələn qazilərimizə göstərilən böyük qayğı, diqqət və qonaqpərvərlik üçün Sizə xüsusilə minnətdarıq. İcazə versəniz, qazilərimiz öz duyğularını şəxsən söyləyərlər.

Əli Şehirlioğlu: Mən zati-alinizin Gülhanə Hərbi Tibb Akademiyasına ziyarəti zamanı Sizi müşayiət edən həkimlərdən biriyəm. Mən hər şeydən əvvəl, bu anda bizimlə birlikdə olmayan qazilərimiz, Gülhanə Hərbi Tibb Akademiyasındakı komandirlərim və müəllimlərim, qəlbi bizimlə bir çarpan türk xalqı adından Sizə salam və sevgimi ifadə etmək istəyirəm. Sizin dəvətinizlə buraya gəldiyimiz andan bəri bizim istirahətimiz üçün son dərəcə gözəl şərait yaradılmışdır. Bu, bizi hədsiz dərəcədə duyğulandırmış, xoşbəxt etmişdir. Bir insanın qurbət ölkədə qəribçilik çəkməsi üçün dili, dini fərqli olmalıdır. Ancaq biz Azərbaycana qədəm qoyduğumuz ilk andan etibarən dili bir, dini bir qardaşlarımızın arasında olduğumuzu gördük. Dalğalanan bayrağın üstündə isə ay və ulduz gördük. Bu, göstərdi ki, biz xarici bir ölkədə deyilik, qərib deyilik, buradakı insanlardanıq. Buraya gəldikdən sonra Sizin «Biz bir millət, iki dövlət» kəlamınızı da eşitdik və o, qəlbimizə nəqş olundu. Kaş ki, vaxtımız çox olaydı, burada öz qardaşlarımızın arasında daha uzun müddət qalayıdıq. Amma neyləmək olar, hər şeyin bir sonu var. Azərbaycandan gedərkən, bizə göstərmiş olduğunuz diqqət və qayğıya görə şəxsən Sizə dostlarım adından çox təşəkkür edir, ehtiramımı bildirirəm.

Heydər Əliyev: Sağ olun, təşəkkür edirəm. Daha bir söz demək istəyən varmı? Yoxsa hamısını doktor dedi?

Cəmil Fikrət: Möhtərəm cümhur başkanı! Bizi Gülhanədə ziyarət etdiyiniz zaman çox xoşbəxt olmuşduq. Buraya gəlməkdən isə daha çox bəxtiyarlıq duyduq. Burada bizə göstərilən qayğı və qonaqpərvərlikdən o qədər razı qaldıq ki, özümüzü xarici ölkədə deyil, lap evimizin içində kimi hiss etdik.

Dili bir, dini bir, qəlbi bir qardaşlarımızı burada görmək bizə səadət bəxş etdi. Mən bir ayağımı Türkiyə Cümhuriyyətinin yolunda verdim, o biri ayağımı isə qardaş Azərbaycan Cümhuriyyətinin uğrunda qurban verməyə hazırım. Çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. Daha bir söz deyən yoxdur?

(Cəmil Fikrət Azərbaycan prezidentinə xatirə hədiyyəsi təqdim etdi.)

Heydər Əliyev: Mən bu görüşdən məmnun olduğumu bir daha bildirmək istəyirəm. Bilirəm ki, siz sabah Türkiyəyə dönürsünüz. Türk əsgərinə məndən salamlar, hörmətlər, sayğılar çatdırmağınızı rica edirəm. Bu fürsətdən istifadə edərək, bütün türk xalqına, qardaş türk xalqına Azərbaycan xalqının sevgi və məhəbbətini bir daha bəyan edirəm. Bizim dostluğumuz, qardaşlığımız əbədidir, sarsılmazdır. Bu ifadələri mən neçə illərdir işlədirəm, nə qədər ki, nəfəsim gedib-gəlir, işlədəcəyəm. Bizim əbədiyyətə qədər davam edəcək bu dostluğumuz, qardaşlığımız həm Türkiyənin, həm də Azərbaycanın inkişafını və bizim birliyimizi təmin edəcəkdir.

Azərbaycan müstəqil dövlətdir və bundan sonra da öz müstəqilliyini əlindən verməyəcəkdir. Bizim əldə etdiyimiz istiqlaliyyət tariximizin ən böyük qələbəsidir, ən böyük nailiyyətidir. Beləliklə, Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi qardaş Türkiyə Cümhuriyyəti ilə dostluğu, qardaşlığı ən əziz nemət hesab edir. Bu, belə də olacaq! Xalqımız da bu fikirdədir, dövlətimiz də bu fikirdədir, mən də bu fikirdəyəm. Xahiş edirəm, bu fikirləri birincisi türk əsgərinə, ikincisi və bütün türk xalqına çatdırasınız. Sağ olun.

MDB-nin ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT BAŞÇILARININ QEYRİ-FORMAL ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN YALTAYA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB

18 avqust 2000-ci il

S u a l: Cənab Prezident, məlumdur ki, MDB-nin Yalta zirvə görüşü qeyri-formal şəraitdə keçəcəkdir. Ölkələri düşündürən bir çox məsələlərin həllində belə görüşlərin nə kimi əhəmiyyəti vardır?

C a v a b: Hər bir görüşün əhəmiyyəti var. Biz, dövlət başçıları son dəfə Moskvada görüşərkən Ukrayna prezidenti Leonid Kuçma belə bir təklif irəli sürdü ki, Yaltada qeyri-formal bir görüş keçirək. Bu görüşün əvvəlcədən heç bir gündəliyi yoxdur. O, dövlət başçılarının sadəcə, qeyri-formal şəraitdə görüşüb fikir mübadiləsi aparması məqsədi daşıyır. Biz hamımız bu təklifi bəyəndik. Həmin görüş bu gün və sabah keçiriləcəkdir. Biz hamımız Yaltada bir yerdə olacağıq.

Belə görüşlər dövlət başçılarının ikitərəfli görüşlər keçirməsinə də şərait yaradır. Ona görə də bunların hamısı faydalıdır. Biz hamımız onu qəbul etmişik. Doğrudur, bəzi ölkələrin dövlət başçıları müəyyən üzürlü səbəblərə görə Yaltaya gələ bilmirlər. Amma mən gedirəm.

S u a l: Cənab Prezident, Siz orada Robert Köçəryanla görüşəcəksinizmi və bu görüşdən nə gözləyirsiniz?

C a v a b: Bəli, mən Robert Köçəryanla Yaltada görüşəcəyəm. Bunu hamı artıq çoxdan bilir. Bunu bütün dünyada da bilirlər və çoxları bu görüşə böyük ümid bəsləyir. Bilirsiniz ki, biz ilk dəfə 1999-cu ilin aprelinde Vaşinqtonda bilavasitə təkbətək görüş keçirdik və ondan sonra bir sıra danışıqlar apardıq, müəyyən irəliləyiş əmələ gəldi. Sonra isə Yerevanda olan terror hadisələri və Ermənistanın daxilində sabitliyin müəyyən qədər pozulması bunlara mane oldu. İndi yəqin ki, biz yenidən fikir mübadiləsi aparacağıq.

S u a l: Cənab Prezident, Siz Qarabağ məsələsinin öncül məsələ olduğu barədə Albert Qorun fikrini necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Mən necə qiymətləndirirəm? Əlbəttə, çox yüksək qiymətləndirirəm. Hazırda Amerika Birləşmiş Ştatlarında prezidentliyə səsə qoyulan Albert Qor əgər belə bəyanat verirsə, deməli, o öz üzərinə öhdəlik götürür. Bu yaxşıdır.

S u a l: Cənab Prezident, Türkiyəyə qaz ixracı məsələsi nə yerdədir?

C a v a b: Bu barədə danışıqlar gedir. Türkiyənin prezidenti Əhməd Necdət Sezər Azərbaycanda olarkən də bu barədə danışıqlar apardıq. Bu işlər indi davam etdirilir, hər halda həyata keçiriləcəkdir.

S u a l: Cənab Prezident, parlament seçkilərinə hazırlığı necə qiymətləndirirsiniz? Müxalifət qüvvələri seçki qanununda bəzi dəyişikliklər edilməsini istəyirlər.

C a v a b: Hesab edirəm ki, parlament seçkilərinə hazırlıq yaxşı gedir. Bu barədə mənim fikrim bundan ibarətdir. Amma qaldı təzyiqlər göstərməyə, gərək heç kəs heç kəsə təzyiq etməsin. Nə dövlət vətəndaşlara, yaxud ayrı-ayrı qruplara, siyasi təşkilatlara, partiyalara təzyiq etməsin, eyni zamanda, əksinə olaraq, ayrı-ayrı partiyalar, yaxud təşkilatlar dövlətə – Azərbaycan dövlətinə – təzyiq etməyə cəhd göstərməsinlər. Çünki bu, normal hal deyildir.

Azərbaycanda müstəqil dövlət yaranıb, qurulub, inkişaf edir. Demokratiya demək olar ki, bütün sahələrdə inkişaf etdirilibdir, insanların hüquqları qorunur. Hər bir partiya sərbəst fəaliyyət göstərir. Yəqin ki, axşamlar televiziya baxırınsınız. Mənim o qədər də vaxtım olmur, amma hərdənbir baxıram. Müxalifət qüvvələri bir gün bu partiyanın, o birisi gün digər partiyanın qərargahında yığışırlar. Bunlar nə deməkdir? Bunlar azadlıq, demokratiya, sərbəstlik deməkdir. Belə bir şəraitdə dövlətə təzyiq göstərməyə çalışmaq ağılsız bir şeydir.

Bilirsiniz, lap o ağır illərdə – 1993, 1994, 1995-ci illərdə, Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi sabitlik tam təmin edilməyəndə də həm xaricdən, həm də daxildən təzyiq göstərənələr olurdu. Mən hesab edirəm, müstəqil dövlətimizin ən böyük nailiyyəti ondan ibarətdir ki, dövlət öz müstəqilliyini günü-gündən təsdiq etdi, nümayiş etdirdi və həm xarici, həm də daxili bütün qüvvələrə öz müstəqilliyini sübut etdi. İndi yeddi ildən artıqdır ki, Azərbaycanda normal ictimai-siyasi vəziyyət yaranıb, islahatlar həyata keçirilir, insanların yaşayışı yaxşılaşır. Siz elə öz həyatınızdan götürün – beş il bundan öncə necə yaşayırdınız, indi necə yaşayırsınız. Mən demirəm ki, indi hər şey yaxşıdır. Yox. Mən bunu heç vaxt deməmişəm və deməyəcəyəm. Hələ çoxlu problemlərimiz, işlərimiz vardır. Hamı eyni səviyyədə yaşaya bilmir. Bundan sonra da hamı eyni səviyyədə yaşaya bilməyəcək. Amma gərək ən kasıb təbəqə normal yaşamaq imkanı əldə etsin.

Biz bunların hamısını həyata keçirdiyimiz, dövlətimizi qoruyub saxladığımız, bu dövləti yaşatdığımız halda hələ ki dövlətə heç bir xeyir verməmiş, ancaq müxalifətçiliklə, hay-küylə məşğul olmuş hansısa qüvvələrin indi Azərbaycan dövlətinə təzyiq göstərməsi ona bərabərdir ki, gedib başını qayaya vurasan.

S u a l: Cənab Prezident, Rusiya gəmilərinin Azərbaycan sərhədini keçməsinə siyasi don geydirirlər. Bu məsələyə münasibətiniz necədir?

C a v a b: Orada elə bir problem yoxdur. Bizim sərhəd qoşunları bu işlə məşğul olurlar. Bizi narahat edən bir şey yoxdur.

S u a l: Cənab Prezident, bəzi qüvvələr Azərbaycan ilə İran arasında münasibətlərin gərginləşməsi üçün müəyyən təbliğat işi aparır. Sizin fikrinizcə, belə təbliğatın əsas məqsədi nədir?

C a v a b: Mən hesab etmirəm ki, Azərbaycanda dövlət səviyyəsində antiiran təbliğatı aparılır. Biz bunu heç vaxt aparmamışıq, aparmayacağıq. Dəfələrlə bəyan etmişəm, – Azərbaycanın prezidenti kimi, mənim siyasətim və dövlətimizin siyasəti qonşu İran ilə bütün sahələrdə əlaqələri inkişaf etdirməkdən ibarətdir. Məhz buna görə mən söz vermişəm ki, sentyabr ayının sonunda İrana rəsmi səfər edəcəyəm. Ancaq müxalifət, müstəqil qəzetlər sensasiya yaratmaqla məşğuldurlar. Mən onlara cavabdeh deyiləm.

**RUSİYA FEDERASİYASININ PREZİDENTİ
VLADİMİR PUTİN İLƏ
TƏKBƏTƏK GÖRÜŞ**

*Yalta,
Foros dövlət iqamətgahı*

18 avqust 2000-ci il

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin Rusiya Federasiyasının prezidenti Vladimir Putin ilə təkbətək görüşü olmuşdur.

Prezident Vladimir Putin ilə görüşündən məmnun qaldığını nəzərə çarpdıran prezident Heydər Əliyev Barents dənizində Rusiyanın "Kursk" atom sualtı qayığının qəzaya uğraması ilə əlaqədar narahatlıq keçirdiyini bildirdi.

Diqqətə görə prezident Heydər Əliyevə təşəkkür edən prezident Vladimir Putin "Kursk" atom sualtı qayığının heyətinin xilas edilməsi sahəsində görülən tədbirlər barədə danışdı.

Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri dövlət başçılarının Yalta görüşünün üzv dövlətlərin əlaqələrinin daha da genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi perspektivləri barədə ətraflı müzakirələr aparmaq üçün lazımi şərait yaratdığını nəzərə çarpdıran prezidentlər əmin olduqlarını bildirdilər ki, bu görüş MDB ölkələrinin qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığının inkişaf etdirilməsinə müsbət təsir göstərəcəkdir.

Ölkəmiz üçün ən ağırlı problem olan Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsindən bəhs edən prezident Heydər Əliyev 12 ildən bəri davam edən bu münaqişə nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizinin işğal olunmasından, bir milyondan çox vətəndaşımızın yerindən-yurdundan zorla qovularaq çadırlarda ağır şəraitdə yaşamasından söhbət açdı.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlardan bəhs edən prezident Heydər Əliyev Minsk qrupunun həmsədrlərindən biri olan Rusiyanın bu münaqişənin sülh yolu ilə tezliklə həlli sahəsində səylərini artırmasının vacib olduğunu bildirdi.

Prezident Heydər Əliyev ilə prezident Robert Köçəryan arasında birbaşa danışıqların Rusiya Federasiyası tərəfindən dəstəkləndiyini vurğulayan cənab Vladimir Putin bildirdi ki, onun ölkəsi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tezliklə sülh yolu ilə aradan qaldırılması istiqamətində səylərini bundan sonra daha da artıracaqdır.

Azərbaycan ilə Rusiya arasında ənənəvi dostluq və mehriban qonşuluq münasibətlərinin perspektivlərini yüksək dəyərləndirən prezidentlər ölkələrimizin bütün sahələrdə əməkdaşlığının daha da inkişaf etdirilməsinin zəruri olduğunu nəzərə çarpdırdılar.

Səmimilik və qarşılıqlı anlaşma şəraitində keçən görüşdə hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə də fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident Heydər Əliyev prezident Vladimir Putini Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etdi. Dəvət məmnunluqla qəbul olundu.

UKRAYNA PREZİDENTİ LEONİD KUÇMA İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞ

*Yalta,
Foros dövlət iqamətgahı*

18 avqust 2000-ci il

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin Ukrayna prezidenti Leonid Kuçma ilə təkbətək görüşü olmuşdur.

Azərbaycan prezidentini böyük səmimiyyətlə qarşılayan Ukrayna rəhbəri onunla yenidən görüşməsindən məmnun olduğunu bildirdi.

Prezidentlər MDB-nin üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Yaltadakı qeyri-formal görüşündə müzakirə edilən məsələləri nəzərdən keçirdilər.

Görüşdə Xəzər dənizinin zəngin karbohidrogen ehtiyatlarının dünya bazarlarına nəqlinə dair regional layihələrin ölkələrimiz arasında mövcud olan ənənəvi dostluq və tərəfdaşlıq əlaqələrinin daha da genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsində mühüm rol oynadığı vurğulandı.

Azərbaycan–Ukrayna ikitərəfli münasibətlərindən bəhs edən prezidentlər gələcəkdə bu əlaqələri bütün sahələrdə daha da inkişaf etdirməyin vacibliyini və bunun üçün geniş imkanlar olduğunu bildirdilər.

Ölkəmiz üçün ən ağırlı problem olan Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi barədə söhbət gedərkən prezident Leonid Kuçma vurğuladı ki, Ukrayna bu münaqişəyə tezliklə sülh yolu ilə son qoyulması sahəsində Azərbaycanın göstərdiyi səyləri bundan sonra da dəstəkləyəcək və problemin həlli üçün öz köməyini əsirgəməyəcəkdir.

Səmimilik və dostluq şəraitində keçən görüşdə prezidentlər qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra digər məsələlər ətrafında da fikir mübadiləsi etdilər.

ERMƏNİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ROBERT KÖÇƏRYAN İLƏ GÖRÜŞ VƏ JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB

Yalta,
Livadiya sarayı

18 avqust 2000-ci il

Görüşdə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması məsələləri müzakirə edildi.

Dövlət başçıları tam sülh əldə olunana qədər tərəflərin atəşkəs rejiminə əməl edəcəklərini nəzərə çarpdıraraq, münaqişənin nizama salınması üçün ikitərəfli görüşlərin, danışıqların əhəmiyyətini vurğuladılar və bunları davam etdirmək niyyətində olduqlarını bildirdilər.

Prezidentlər Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini həll etmək üçün hər iki tərəfin konstruktiv mövqe tutmasının və milli mənafeələrə naminə kompromislərə getməsinin lazım olduğunu vurğuladılar.

ATƏT-in və Minsk qrupu həmsədrlərinin Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması sahəsində fəaliyyətini nəzərdən keçirən dövlət başçıları bu istiqamətdə səylərin daha da sürətləndirilməsinin vacib olduğunu bildirdilər.

***

Saat yarımliq görüş qurtardıqdan sonra Azərbaycan və Ermənistan Prezidentləri jurnalistlərin suallarını cavablandırdılar.

S u a l: Bugünkü görüşün yekunları necədir?

H e y d ə r Ə l i y e v: Hesab edirəm ki, biz mövzu üzrə çox səmərəli söhbət apardıq. Mən bu söhbəti, görüşü iki prezident – Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri arasında ötən ilin aprelində başlanmış dialoqun davamı kimi qiymətləndirirəm. Sonrakı danışıqlar prosesində belə bir qarşılıqlı fikir var idi ki, biz bu məsələni qarşılıqlı güzəştler yolu ilə dincliklə həll edə bilərik. Dialoqumuzu, söhbətimizi də bax, bu məcrada davam etdirdik. Bundan artıq nəsə demək bizim üçün çətindir. Biz Nyu-Yorkda görüşmək haqqında razılığa gəldik. Biz tezliklə orada, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının yubiley sessiyasında olacağıq və bu işi davam etdirəcəyik. O ki qaldı mənə, mən məsələnin dincliklə, sülh yolu ilə həllinə tərəfdar olaraq qalırım. Mən münaqişəyə son qoyulması və Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaradılması üçün qarşılıqlı kompromislərə tərəfdar olaraq qalırım.

R o b e r t K ö ç ə r y a n: Əlavə edirəm ki, bu, dialoqumuzun davamıdır. Ən başlıcası isə, məndə də, hiss edirəm, Azərbaycan prezidentində də səmimi və çox ciddi bir istək var ki, münaqişə aradan qaldırılsın. Sizə deyim ki, razılığa gəlmək, əlbəttə, asan deyildir. Başa düşürük ki, münaqişəni qarşılıqlı güzəştler əsasında həll etmək lazımdır, çünki dünyada heç bir münaqişə başqa cür həll olunmayıbdır və zənn etmirəm ki, bu cür nizamasalma prinsipcə mümkün olsun. Amma təkrar edirəm, vəzifə asan deyildir. Bəlkə də bu danışıqlarla öz üzərimizə məsuliyyət götürməyib, əksinə, həmsədrələr tərəfindən, məsələn, hər hansı təkliflər verilməsi fikrini irəli sürmək, onları qəbul edib-etməmək bizim üçün qat-qat asan olardı. Lakin, görünür, regiona çoxdan səbirsizliklə gözlənilən sülh gətirə biləcək düzgün qərarı hər halda ilk növbədə biz özümüz tapmalıyıq. Nyu-Yorkda görüşmək barədə razılaşmanı mən də təsdiqləyirəm və ümidvaram ki, oktyabrda sizinlə görüşərkən konkret olaraq nə isə deyə biləcəyik.

S u a l: Ermənistan həmişə bəyan edir ki, başlıcası iqtisadi əməkdaşlıqdır, münaqişənin nizama salınması isə ikinci dərəcəli məsələdir. Siz bu mövqeni nə ilə əsaslandırırırsınız və onu düzgünlü hesab edirsiniz?

R o b e r t K ö ç ə r y a n: Mən deməmişəm ki, münaqişənin həlli ikinci dərəcəli məsələdir. Mən bunu demişəm: Əminəm ki, qəti nizamasalmanın formulu iqtisadi əməkdaşlıq vasitəsilə tapmaq asandır. Söhbət bundan gedir. Axı biz bəzi detallar barədə mübahisə edirik və hər hansı formulları axtarıb tapmağa çalışırıq. Lakin əgər adamlarımız ünsiyyətdə olsaydılar, biz vahid iqtisadi mənafeələrlə bağlı olsaydıq, onda bir çox şəkk-şübhələr, deyək ki, indiki kimi belə qorxulu görünməzdi. Əminəm ki, nəinki prezidentlər səviyyəsində, həm də daha aşağı səviyyədə, biznesmenlər səviyyəsində normal əlaqələr elə bir mühit yaradar ki, bu, məsələnin həlli ilə məşğul olan adamların qərarları tapmasını asanlaşdırar. Zənnimcə, bu formul aydın və aşkardır. Mən Azərbaycanın və ya hər halda danışıqlar aparıcıların mövqeyini də başa düşürəm – görünür, belə bir narahatlıq var ki, bu əməkdaşlıq indiki vəziyyəti dondura bilər. Mən qəti əminəm ki, dondurulmuş vəziyyət nə sizə sərfəlidir, nə də bizə. Lakin təkrar edirəm, bütün istiqamətlərdə əməkdaşlıq sadəcə olaraq normal, əlverişli mühit yaradar, bu məsələni həll etməyimizi asanlaşdırar.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, bu, nəzəri cəhətdən belədir, amma praktiki cəhətdən real deyildir.

R o b e r t K ö ç ə r y a n: Burada fikirlərimiz uyğun gəlmir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Robert Sedrakoviç həmişə belə deyir, praktiki cəhətdən isə bu, real deyildir. Ona görə ki, belə bir münaqişə şəraitində, belə bir qarşıdurma şəraitində biz sülh qərarını tapmaqdan, iqtisadi cəhətdən əməkdaşlıq etsək, onda hər şey bir tərəfdə qalar və deyərik ki, gəlin, iqtisadi əməkdaşlığa başlayaq. Bu məsələdə biz müxtəlif fikirlərdəyik. Bu da normal haldır. Hərənin öz rəyi var.

S u a l: **H e y d ə r Ə l i y e v i ç , S i z q e y r i - f o r m a l g ö r ü ş ü n ü z ü n i n d k i s ə v i y y ə s i n i v ə b i r n e ç ə p r e z i d e n t i n b u r a y a g ə l m ə m ə s i n i n e c ə q i y m ə t l ə n d i r i r s i n i z ? B u , g ö r ü ş ü n ü z ü n s ə m ə r ə l i l i y i n ə , q ə b u l e d i l ə n q ə r a r l a r ı n s ə v i y y ə s i n ə t ə s i r g ö s t ə r m ə y ə c ə k m i ? S i z i n d i k i g ö r ü ş d ə n n ə g ö z l ə y i r s i n i z ?**

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz MDB-ni nəzərdə tutursunuz?

M ü x b i r: Bəli. Amma bir neçə prezident gəlmədi.

H e y d ə r Ə l i y e v: MDB-yə gəldikdə, indiki qeyri-formal görüşdür. Bu görüş burada hər hansı gündəliyin müzakirə olunmasını, hansısa qərarların qəbul edilməsini nəzərdə tutmur.

R o b e r t K ö ç ə r y a n: Lakin onların gəlməməsinin obyektiv səbəbi var. Siz indi nələr baş verdiyini bilirsiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bir sözlə, qorxulu şey yoxdur.

GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ EDUARD ŞEVARDNADZE İLƏ GÖRÜŞ VƏ JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB

Yalta,
Azərbaycan prezidentinin iqamətgahı

19 avqust 2000-ci il

Prezident Heydər Əliyev və prezident Eduard Şevardnadze səmimiyyət və dostluq şəraitində keçən, ənənəvi xarakter almış görüşlərindən məmnun olduqlarını bildirdilər. Prezident Eduard Şevardnadze əziz dostu prezident Heydər Əliyev ilə yenidən görüşməsdən son dərəcə razı qaldığını söylədi.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Yalta görüşündə müzakirə olunmuş məsələləri nəzərdən keçirən prezidentlər MDB çərçivəsində əməkdaşlığın perspektivlərindən söhbət açdılar.

Azərbaycan və Gürcüstan prezidentləri Cənubi Qafqazda və ümumən Qafqazda təhlükəsizliyin və sabitliyin bərqərar olmasının xalqlarımızın rifah halının yüksəldilməsində xüsusi əhəmiyyətə malik olduğunu nəzərə çarpdırdılar, regiondakı münaqişələrin – Ermənistan-Azərbaycan, gürcü-abxaz, gürcü-osetin münaqişələrinin sülh yolu ilə tezliklə aradan qaldırılması məsələləri barədə ətraflı fikir mübadiləsi apardılar.

Prezidentlər Xəzərin zəngin karbohidrogen yataqlarının işlənilməsi və enerji daşıyıcılarının dünya bazarına nəqli, o cümlədən XX əsrin sonunun ən böyük və nadir regional layihələrindən olan Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft boru kəmərinin reallaşdırılması sahəsində həyata keçirilən konkret tədbirlərdən söhbət açdılar.

Dövlət başçıları həmin layihə ilə bağlı böyük çətinliklərin aradan qaldırılmasından, indi işlərin son mərhələyə daxil olmasından məmnun qaldıqlarını bildirdilər və bu layihənin əməli surətdə həyata keçirilməsi üçün görülən işləri müsbət dəyərləndirdilər.

Prezident Eduard Şevardnadze bu layihənin meydana gəlməsi və həyata keçirilməsi sahəsində Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin həlledici rolu olduğunu bir daha xüsusi vurğulayaraq, Azərbaycan prezidentinə gürcü xalqının hədsiz minnətdarlığını bildirdi.

Prezidentlər ölkələrimiz arasında ikitərəfli əlaqələrin daha da genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi məsələləri barədə söhbət açdılar, tərəfləri maraqlandıran bir sıra digər problemlər haqqında da fikir mübadiləsi apardılar.

***

Görüş başa çatdıqdan sonra prezidentlər jurnalistlərin suallarını cavablandırdılar.

S u a l: Siz dünən aparılmış danışıqlar baxımından qeyri-formal görüşünüzü necə səciyyələndirirsiniz?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bilirsiniz, dünənki qeyri-formal görüş çox faydalı oldu. Bunun xüsusiyyəti ondadır ki, ümumiyyətlə, nə gündəlik vardı, nə də qabaqcadan hazırlanmış məsələlər. Biz sadəcə olaraq görüşdük, danışdıq. Prinsipcə, dünən biz hamımız dağılışarkən belə bir yekdil fikrdə idik ki, görüşlər faydalı oldu. Ona görə ki, rəsmi görüşlər həmişə qabaqcadan hazırlanmış müəyyən bir rəqlament qoyur və sair. Belə qeyri-formal görüş isə daha sərbəst fikir mübadiləsi aparmağa, öz fikirlərini daha sərbəst ifadə etməyə imkan verir. Zənnimcə, həmin nöqteyi-nəzərdən bu, faydalıdır. Dünən biz hamımız həm də ona tərəfdar olduğumuzu bildirdik ki, görünür, bu cür görüşləri vaxtaşırı keçirməliyik.

E d u a r d Ş e v a r d n a d z e: Mən də bu fikirdəyəm. Mən də belə düşünürəm. Yeganə olaraq əlavə edim ki, gördüyünüz kimi, bu gün prezidentlər səviyyəsində, ikitərəfli əsasda daimi görüşlər keçirilir və mənim Heydər Əliyevlə də, başqa prezidentlərlə də görüşlərim oldu. Dünənki tədbir bir daha ünsiyyətdə olmağa, bizi düşündürən və prezidentlər tərəfindən qərarlar qəbul olunmasını tələb edən bütün problemləri müzakirə etməyə imkan verdi.

J u r n a l i s t: Dünənki bəyanat paylanıb, siz orada razılaşdırılmış mövqedən çıxış etmisiniz. Siz Nyu-Yorka, BMT tərəfindən təşkil olunan minilliyin zirvə görüşünə gedirsiniz, bəyan etmisiniz ki, beynəlxalq təşkilat kimi MDB adından vahid mövqedən çıxış edəcəksiniz.

E d u a r d Ş e v a r d n a d z e: Hesab edirəm ki, ayrı-ayrı ölkələr də, regional təşkilatlar da Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 50 illiyinin keçirilməsini alqışlayırlar. Bu, Birləşmiş Millətlər Təşkilatını dəstəkləyən tamamilə zərərsiz bir bəyanatdır. Heydər Əliyevç də belə hesab edir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz bu bəyanatı daha düzgün başa düşməlisiniz. Bilirsinizmi, hər bir dövlət üçün başlıcası özünün siyasətini, öz suverenliyini və Birləşmiş Millətlər Təşkilatında üzvlük hüququnu qoruyub

saxlamaqdır. Bu baxımdan biz tamamilə müstəqilik, tamamilə sərbəstik. O ki qaldı bu bəyanata, orada başlıca məna ondan ibarətdir ki, bəli biz, Baş Məclisin üçüncü minilliyin əvvəlində çağrılan bu sessiyasını çox mühüm hesab edirik. Qloballaşma məsələləri də olacaq və sair. Yəni bizlərdən hər biri Nyu-Yorkda öz fikrini söyləyə bilər, bəyanatda da elə bunlar ifadə edilmişdir. Suveren dövlətlər olaraq bizi orada narahat edən xüsusi elə bir şey yoxdur.

S u a l: Cənab prezidentlər, dünən Siz prezident Putinlə görüşdünüz. Hansı məsələləri müzakirə etdiniz? İkinci sual. Rusiya tərəfindən yenə də bəyan olunur ki, çeçen yaraqları Gürcüstan və Azərbaycan ərazisindən öz döyüş əməliyyatlarını hazırlayırlar, daha doğrusu, orada məşğul olurlar. Siz belə bəyanatı necə şərh edərdiniz və əgər ümumiyyətlə həmin mövzuda danışımsınızsa Putin bu barədə nə dedi?

E d u a r d Ş e v a r d n a d z e: Məsələn, mən onunla bu barədə danışmadım, bu məsələni qaldırmadım. Bu mənim onunla üçüncü görüşümdür. Lakin əvvəlki görüşlərdə bu barədə söhbət getmişdir. Hesab edirəm ki, bu, Gürcüstan və Azərbaycan üçün tamamilə əsassız ittihamdır, xüsusən də indi belə bəyanat üçün heç bir əsas yoxdur. Dünənki söhbətdə isə bu məsələyə o da toxunmadı və mən də, necə deyərlər, lazım bilmədim.

J u r n a l i s t: Halbuki onun mətbuat katibi bu barədə danışmışdır.

E d u a r d Ş e v a r d n a d z e: Mən mətbuat katibimə tapşıracağam ki, bu suallara cavab versin.

S u a l: Elə isə Siz Putinlə nə barədə danışdınız? Hər halda Rusiya bizim əsas şimal qonşumuzdur və maraqlıdır, siz onunla nə haqda, hansı mövzularda danışdınız, nəyi müzakirə etdiniz?

E d u a r d Ş e v a r d n a d z e: Yəqin ki, Heydər Əliyev bu barədə əlavə olaraq danışacaqdır. Biz başlıca olaraq ikitərəfli münasibətlərimizi müzakirə etdik. Bilirsiniz ki, indi biz mürəkkəb bir zəmanəni yaşayırıq. Çünki Gürcüstandan Rusiya silahlı qüvvələrinin çıxarılması prosesi gedir. Bunun necə çətin proses olduğunu bilirsiniz. Deməliyəm ki, proses normal gedir. Prezident Putinin özü bu prosesdən razıdır. Mən də çox məmnun olduğumu bildirmişəm. Mən ona dedim ki, biz bu prosesi başa çatdırdıqdan sonra iki ölkəmiz arasında münasibətlər daha sistemli, daha dinamik şəkildə, dövlətlər arasında etimad əsasında inkişaf edəcəkdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: İkitərəfli münasibətlər haqqında bizim də söhbətimiz oldu. Ancaq söhbətimizin əksər hissəsi Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılmasına aid idi, belə ki, Rusiya ABŞ və Fransa ilə birlikdə Minsk qrupunun həmsədridir.

Biz ən çox bu barədə və əlbəttə, dövlətlərarası münasibətlər haqqında danışdıq. Mən prezident Putini Azərbaycana dəvət etdim. O, bu səfəri cari ildə həyata keçirməyi vəd etdi.

S u a l: Cənab Prezident, Bakı–Ceyhan layihəsi üzərində iş necə gedir?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bakı–Ceyhan layihəsi üzərində iş, əslinə qalsa, başa çatmışdır. İndi söhbət onu gerçəkləşdirməkdən gedir. Biz ötən beş ildə olduqca böyük çətinlikləri aradan qaldıraraq, nə lazımdırsa etmişik: dünya miqyasında çox böyük olan belə bir müqavilənin imzalanması, – xatirinizdədir, bu, keçən ilin noyabrında İstanbulda olmuşdur, – bu sənədin, bu müqavilənin Türkiyə, Gürcüstan və Azərbaycan parlamentləri tərəfindən ratifikasiya edilməsi. İndi konkret əməli işdən söhbət gedir. Bu işi vaxtilə konsorsium əmələ gətirmiş 11 neft şirkətini özündə birləşdirən Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti və Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti götürürlər. Hesab edirəm ki, işlər normal gedir. Şübhəsiz, çətinliklər də var.

E d u a r d Ş e v a r d n a d z e: Əlavə edim ki, Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsinin baş tutmasında Heydər Əliyev Əliyev həlledici rol oynamışdır. Odur ki, gürcü xalqı bu işə töhfəsinə görə ona hədsiz minnətdardır.

**YALTA ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏN
BAKIYA QAYIDARKƏN
BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİSTLƏRƏ VERDİYİ MÜSAHİBƏ**

19 avqust 2000-ci il

H e y d ər Ə l i y e v: Səfər yaxşı keçdi, çox lazımlı səfər idi. Mən görüşlərimizdən çox məmnunam.

Ölkə daxilində olan vəziyyətə görə bir neçə dövlət başçısı, məsələn, İslam Kərimov, Əsgər Akayev oraya gələ bilməmişdilər. Saparmurad Niyazov da gəlməmişdi. Ancaq qalan dövlət başçılarından hamısı vardı.

Yaxşı fikir mübadiləsi apardıq. Bu görüş qeyri-formal bir görüş idi. Yəni orada gündəlik yox idi, hansısa bir məsələ müzakirəyə çıxarılmamışdı. Sadəcə, biz MDB problemləri ilə əlaqədar fikir mübadiləsi apardıq. Mən bundan çox məmnunam.

Eyni zamanda, ikitərəfli görüşlərimiz oldu – Rusiya prezidenti Putin ilə, Ukrayna prezidenti Kuçma ilə, Ermənistan prezidenti Köçəryan ilə, Gürcüstan prezidenti Şevardnadze ilə. Bunlar xüsusi görüşlər idi, biz xeyli vaxt sərf edib danışdıq.

Ümumiyyətlə isə hamımız bir yerdə idik, görüşürdük, danışırıq.

S u a l: Cənab Prezident, Ermənistan prezidenti Robert Köçəryanla görüşünüz zamanı hansısa yeni təklif səsləndimi? Çünki ATƏT-in Minsk qrupunun ABŞ tərəfdən həmsədri Keri Kavano bildirib ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılmasına dair yeni təklif yalnız iki prezidentin görüşündə ola bilər.

C a v a b: Bilirsiniz, mən həmişə sizə demişəm – mən bizim bu görüşlər haqqında vaxtından əvvəl heç bir məlumat vermərəm. Biz ikimiz də eyni fikirdə olduq ki, prezidentlərin dialoqu davam etməlidir. Biz – prezident Köçəryan da, mən də bunu orada mətbuata bəyan etdik. Dialoq davam etməlidir, məsələnin sülh yolu ilə həllinə nail olmalıyıq və bunlardan ötrü qarşılıqlı kompromislərə getməliyik.

S u a l: Cənab Prezident, yəqin eşitmişiniz, dünən Naxçıvandan Bakıya uçan təyyarəni terrorçu ələ keçirmək istəyirdi, lakin o, tərk silah olundu. Siz bunu necə qiymətləndirirsiniz? Mən terrorçunun müsavətçi olmasını nəzərdə tuturam.

C a v a b: Mən bunu eşitmişəm. Hadisə baş verən kimi məlumat almışam, daim telefon əlaqəsində olmuşam. Ancaq mən bunu heç nə cür qiymətləndirə bilmərəm, bunu yəqin ki, istintaq müəyyən edəcəkdir. Siz deyirsiniz ki, o, müsavətçidir, yəqin, onu müsavətçi kimi qiymətləndirirsiniz. Sağ olun.

İNDONEZİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ƏBDÜRRƏHMAN VAHİDƏ

Hörmətli cənab Prezident!

İndoneziya Respublikasının milli bayramı – Müstəqilliyin elan edilməsi günü ilə əlaqədar olaraq Sizə, ölkənizin hökumətinə və xalqına səmimi salamlarımı və təbriklərimi yetirir, sülh, səadət və əmin-amanlıq arzulayıram.

Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə İndoneziya arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafı dost xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə, ölkələrimizin ardıcıl tərəqqisinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

**UKRAYNANIN PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB LEONİD KUÇMAYA**

Hörmətli cənab Prezident!

Ukraynanın Milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Ukrayna xalqını məmnuniyyətlə ürəkdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və xalqınızın rifahı naminə fəaliyyətinizdə uğurlar, ölkənin bütün vətəndaşlarına sülh, səadət və tərəqqi arzulayıram.

Mən Azərbaycanla Ukraynanın yaxın dostluq əlaqələrinin və hərtərəfli əməkdaşlığının dönmədən inkişaf etməsini yüksək qiymətləndirirəm. Xüsusi qeyd etmək istəyirəm ki, aramızda yaranmış şəxsi dostluq və qarşılıqlı etimad ölkələrimizin strateji tərəfdaşlığının genişlənməsinə, iqtisadi və siyasi əməkdaşlığının daha da möhkəmlənməsinə xidmət edir.

İnanıram ki, Sizin dərindən düşünülmüş uzaqgörən siyasətiniz sayəsində suveren Ukraynanın həyatının bütün sahələri hərtərəfli inkişaf edəcək və çiçəklənəcəkdir.

Səmimiyyətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 avqust 2000-ci il

**URUQVAY ŞƏRQ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB XORXE LUİS BATLYE İBANYESƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Uruqvay Şərq Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Uruqvay xalqını ürəkdən təbrik edir, Sizə cansağlığı və səadət, ölkənizə sülh, firavanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Uruqvay Şərq Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin daha da genişlənməsi hər iki xalqın rifahına xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 avqust 2000-ci il

«BAKI–CEYHAN NEFT ODİSSEYASI–2000» LAYİHƏSİ ÜZRƏ HƏYATA KEÇİRİLƏN MOTOYÜRÜŞÜN İŞTİRAKÇILARI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

22 avqust 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən sizi salamlayıram. Hamınıza təşəkkür edirəm ki, gözəl bir təşəbbüslə çıxış edirsiniz.

Biz beş ildən çoxdur, altı ildir Xəzər dənizində, Azərbaycan sektorunda hasil olunan neftin dünya bazarlarına çıxarılması üçün Bakı – Ceyhan neft borusunun yaranmasına çalışmışıq və artıq buna da nail olmuşuq. Mən bunu tarixi hadisə hesab edirəm. Bizimlə bərabər bunun əsasını qoyanlardan biri, Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin birinci prezidenti cənab Terri Adams da buradadır.

Mən təsəvvür edə bilməzdim ki, siz belə bir təşəbbüs irəli sürəcəksiniz. Görünür ki, bu bizim dostumuz Tomas Qoltsun təşəbbüsüdür. Çünki o, adətən, macəraçıdır, macərələr axtarmaqla məşğuldur. Mən Tomas Qoltsu 1991-ci, ya 1992-ci ildən tanıyıram. O vaxt mən hələ Azərbaycanın prezidenti deyildim, sürgündə idim. Mən blokada şəraitində yaşayan Naxçıvanda idim. O, opaya gəlib mənimlə ilk görüşən şəxslərdən biridir. Ona görə də mən o vaxt da hiss etdim ki, o, macəraçıdır. İndi fikirləşib ki, hansı bir macərə tapım və çox ağıllı bir macərə tapıbdır.

Bir var ki, macərəçilər gedib dağa çıxırlar, meşədə ilan tuturlar, yaxud da heyvanlarla vuruşurlar. Amma bu təşəbbüs, bu macərə həm iqtisadiyyatla, həm siyasətlə əlaqədar bir hadisədir. Ona görə mən bütün təşəbbüskarlara təşəkkür edirəm.

Burada siz özünüz üçün, təbiidir ki, işlər görəcəksiniz. Hesab edirəm ki, bundan xüsusi zövq alacaqsınız. Amma eyni zaman çox böyük beynəlxalq xarakter daşıyan bir iş görəcəksiniz, məşhurlaşacaqsınız.

Məsələn, Everest zirvəsinə çıxanlar da məşhurlaşırlar. Ama siz onlardan da məşhur olacaqsınız. Çünki Everest zirvəsinə çıxmaq sadəcə, – alpinizmi bilmək lazımdır, – çıxıb orada öz bayrağını taxmaqdır. Amma siz buradan – Xəzər dənizinin sahilindən Aralıq dənizinin sahilinə gedəcəksiniz. Dağa da çıxacaqsınız, çay da keçəcəksiniz, cürbəcür yerlər də görəcəksiniz. Bəlkə sizin qarşınıza ayıdan, canavardan çıxdı, onları da vurarsınız.

Mən Azərbaycanın ərazisində, Gürcüstan sərhədinə çatana qədər müşayiətçi vermişəm ki, sizi mühafizə etsinlər. Mən daxili işlər nazirinə əmr vermişəm, onun xidməti avtomobilləri sizi Gürcüstan sərhədinə qədər müşayiət edəcəklər. Amma indi istərdim sizin fikirlərinizi bilim. Bu, mənim eşitdiklərimdir. Amma siz bu işin əsas mənasını bilirsiniz. Buyurun.

T o m a s Q o l t s (*Layihənin təşkilatçısı, jurnalist, ABŞ*): Cənab Prezident!

Köhnə dostlar!

Mən ingilis dilində danışmaq istəyirəm. Çünki bu, mənə daha asandır. Sonra mənə sual verə bilərsiniz, Azərbaycan dilində cavab verməyə öyrəşərəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu, inkilis dilində danışdı?

T o m a s Q o l t s: Azərbaycan dilində danışdım.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən elə bildim, ingilis dilində danışsan.

T o m a s Q o l t s: Mənim daqışığım Azərbaycan dilinə oxşamır? İndi istərdim çıxışımı ingilə dilində edim ki, Azərbaycan dilindəki çıxışıma düzəlişlər etməysiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Lap yaxşı.

T o m a s Q o l t s: Cənab Prezident, bu layihə ilk dəfə bir arzu kimi, fantaziya kimi meydana gəldi. Üç ay ərzində bizim çalışmalarımız və söylərimiz nəticəsində səkkiz ölkəni təmsil edən 26 nəfərin iştirak etdiyi bir dəstə, komanda düzəltdmişik. Bu komanda 12 motosikleti tarixə sürəcəkdir. Bizi bu layihənin həyata keçirilməsində Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti, Gürcüstan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti və Türkiyənin «Botaş» şirkəti dəstəkləyiblər. Onlar rəsmi səviyyədə sponsor kimi çıxış ediblər. Bundan əlavə, Norveçin «Çtatoyl» şirkəti, «Daşınmaz mülkiyyətin idarəçiliyi» şirkəti, «Real Amerika» şirkəti, «Bardes» qrupu və bir çox başqa şirkətlər bizə yardımçı olublar. Bunlar o şəxslərdir ki, bizə inanıblar. Onlar bizə nə üçün inanıblar? Siz doğru dediniz ki, biz bir növ burada macərə axtarıyıq. Lakin bu işdən zövq almağa çalışırıq. Bizim həyata keçirəcəyimiz bu missiya təkə zövq almaqla məhdudlaşmır.

Siz çox doğru qeyd etdiniz ki, bu missiyanın həyata keçirilməsi həm Bakı – Ceyhan layihəsinin siyasi və iqtisadi tərəflərini araşdırmaq, həm də eyni zamanda bu marşrut üzərində mövcud olan reallıqlarla tanış olmaq deməkdir. Bunları deyərkən mən nəyi nəzərdə tuturam?

Sizinlə ilk dəfə 1991-ci ildə Naxçıvanda görüşdükdən sonra, Sizə məlum olduğu kimi, mən Qafqaz bölgəsi ilə, Azərbaycan ilə təmaslar saxlamışam, bu bölgə barədə çoxlu oxumaqla bərabər, həm də yazılar yazmışam. İndi isə bu layihəni həyata keçirərkən biz bu marşrut üzərində xeyriyyə məqsədi ilə bəzi yardımları həyata keçirmək üçün də müəyyən vəsait toplamışıq.

Biz bu layihəni həyata keçirərkən, Azərbaycanda mövcud olan bəzi uşaq xəstəliklərinin müalicəsinə yardım üçün vəsait ayıracağıq. Yolüstü Sabirabaddakı qaçqın düşərgələrinə gedəcəyik və Azərbaycanın bu marşrut üzərində məskunlaşmış qaçqınlarının vəziyyəti ilə tanış olacağıq. Eyni sözləri Gürcüstan barəsində də söyləyə bilərəm. Türkiyəyə gəldikdə isə, orada vəziyyət bir az başqa cürdür.

Bu, bizim məqsədimizdir, missiyamızdır və bizə verdiyiniz dəstəyə görə Sizə «çox sağ olun» deyirəm. Əgər suallarınız varsa, mən onlara cavab verməyə hazırım.

Cənab prezident, bizimlə bərabər getmək istəirsiniz?

Heydər Əliyev: Getmək istəyirəm. Ancaq mən gedib-gəlinə burada işləri kim aparacaqdır? Bu, neçə gün çəkəcəkdir?

Tomás Qolts: Əgər yolda fəvqəladə hadisə baş verməzsə, biz bu gün buradan yola düşməklə, yol boyu 12 dəfə dayanmaqla sentyabr ayının 2-də Ceyhana çatmağı planlaşdırırıq.

Heydər Əliyev: Oradan buraya qayıdacaqsınız, yoxsa yox? Yaxud elə orada qurtaracaq?

Tomás Qolts: Missiyamız Ceyhanda başa çatacaqdır. Lakin bizimlə səyahətə çıxanların bəziləri təyyarə ilə Bakıya qayıdacaqlar, bəziləri oradan- Türkiyədən başqa istiqamətə yola düşəcəklər. Biz motosikletlərimizin bəzilərini yük maşınlarına yükləyib Gürcüstan vasitəsilə yenidən Azərbaycana gətirəcəyik. Bəziləri isə Türkiyədə qalacaqdır.

Mən özüm şəxsən bu missiya başa çatdıqdan sonra dərhal Amerikaya qayıtmalıyam. Planlaşdırıram ki, bu səfər barədə 12 dəqiqəlik bir film hazırlayım və Azərbaycan – Amerika Ticarət Palatası lütfkarlıq göstərərək bizə razılıq veribdir ki, Sizin həmin palatayı ziyarətiniz zamanı, Amerikada olduğunuz zaman 12 dəqiqəlik sənədlı filmi orada nümayiş etdirək.

Heydər Əliyev: Çox gözəl. Mən istərdim soruşum, görüş, sizin film çəkmək üçün, foto çəkmək üçün ləvazimatlarınız varmı?

Tomás Qolts: Bəli, var.

Heydər Əliyev: Hamısı var. Onda Vaşinqtonda görüşəcəyik.

Tomás Qolts: Böyük məmnuniyyətlə.

Heydər Əliyev: Çox sağ ol. Təşəkkür edirəm.

Başqa bir əlavə demək istəyən var? Bizim dostumuz Terri Adams.

Terri Adams (*Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin birinci prezidenti olmuşdur*): Cənab prezident, bu gün yenidən Sizinlə bərabər olmaq mənim üçün xüsusilə xoşdur. Sizi belə çox yaxşı əhval-ruhiyyədə, çox sağlam görmək mənim üçün çox xoşdur. Bu böyük səyahətin başlanğıcından – onlara qoşulmaq mənim üçün çox xoşdur.

Cənab prezident, bu, Sizin xeyir-dua verdiyiniz, motosikletlərin iştirak etdiyi birinci layihə deyildir. Əgər xatırlayırsınızsa, 1996-cı ildə Siz Azərbaycanda, Bakıda gənc əlil uşaqların poçt servisinin təşkil olunmasında, onların motosikletlərlə yola çıxmasının açılış mərasimində iştirak etdiniz və həmçinin o motosikletlərdən birində əyləşdiniz.

Heydər Əliyev: Yadımdadır.

Terri Adams: Bakıdan Ceyhana belə bir səyahətə çıxmaq, doğrudan da, çox gözəl bir ideyadır. Bu, elə bir səyahətdir ki, özündə böyük rəmzləri əks etdirir. Həm də yaxşı sərgüzəştir. Belə bir ideya yalnız bizim yaxşı dostumuz Tomás Qolts kimi adamların ağına gələ bilərdi. Tomás Qolts uzun müddətdir ki, Azərbaycanın yaxın dostudur.

Biz hamımız yaxşı bilirik ki, bir neçə ildir ki Bakı – Ceyhan marşrutu ətrafında ictimaiyyət arasında gedən müzakirələr çox yüksək səviyyələrə gəlib çıxıbdir. Sizə demək istəyirəm ki, Tomás Qolts belə bir ideyası olduğunu mənə söyləyəndə, belə ideya təşəbbüsü ilə çıxış edəndə hesab etdim ki, bu Bakı–Ceyhan layihəsinə dəstək vermək üçün ən yaxşı bir imkandır, şansıdır və biz bundan faydalanmalıyıq. Hesab etdim ki, belə bir layihəyə dəstək verilməsi təkcə Azərbaycan neftinin deyil, eyni zamanda Xəzər dənizinin digər sektorlarında olan neftin də bu marşrutla ixrac olunmasının mühümlüyünü dünyaya göstərmək üçün yaxşı imkandır.

1993-cü ildən başlayaraq Azərbaycan neftin Transqafqaz, Avrasiya marşrutları ilə dünya bazarlarına ixrac edilməsi siyasətinə ardıcıl surətdə sadiq olubdur, bu siyasəti ardıcılıqla həyata keçiribdir. Hesab edirik ki, Bakıdan Ceyhana rəmzi qaydada neftin aparılması beynəlxalq ictimaiyyəti bir daha inandıracaqdır ki, bu layihənin həyata keçirilməsinə, kəmərin tikintisinə başlamaq vaxtı artıq çoxdan çatıbdir.

1995-ci ilin mart ayında mən böyük məmnuniyyətlə Bakıdan Supsaya, Batumiyə maşınla gedərək, ilkin neftin ixrac marşrutunu öz gözlərimlə yoxladım. Onu da deyim ki, bu məsafə sərgüzəştçilərin indi gedəcəyi yolun üçdə ikisi idi. Amma o səfər, yəni mənim Bakıdan Batumiyə səfərim əvvəllər etdiyim böyük bir səfərin də təkrarı idi. Bu, əvvəllər olmuş böyük bir səyahətin sanki təkrarı idi. Çünki 1907-ci ildə Nobel qardaşları və mühəndislər Azərbaycan neftçiləri ilə bərabər Bakıdan Qara dənizə bir kəmər çəkmışdilər. 1907-ci ildə həmin

boru kəmərinin həlledici əhəmiyyəti necə böyük idisə, bu gün Bakı–Ceyhan da məhz həmin o əhəmiyyəti daşıyır.

Onu da demək istəyirəm ki, 1907-ci ildə çəkilmiş həmin boru kəməri dünyanın neftə olan tələbatının 60 faizini nəql etmiş, daşımışdır. Bu, bir daha göstərir ki, tarix müəyyən mənada təkrarlanır. Beləliklə, bu xanımların və cənabların həyata keçirəcəkləri layihə tarixi səyahətin, missiyanın təkrarı olacaqdır. Ümidvaram ki, onlar bu dəfə bu səyahəti Qara dənizdən davam etdirərək gedib Aralıq dənizinə, Ceyhana salamat çıxacaqlar.

Bu gün biz burada bu layihə barədə düşünərkən 1994-cü ildə o böyük layihə imzalananda mövcud olan vəziyyəti də unutmamalıyıq. 1993-cü ildə Azərbaycan çox böyük çətinliklərlə, vəzifələrlə qarşılaşmışdı. Mən burada əyləşənlərin hamısına tövsiyə edərdim ki, «Azərbaycan gündəliyi» kitabını oxusunlar. Həmin kitabda o dövrün bütün hadisələri işıqlandırılıbdır.

Cənab prezident, Sizin çox güclü liderliyiniz sayəsində bu gün biz tamamilə fərqli bir Azərbaycan görürük. Amma Sizin qarşınızda yenə də böyük çətinliklər və vəzifələr vardır.

Xatırlayıram, 1994-cü ilin sentyabrında mən buraya təcrübəsiz bir qərblə kimi gəlmişdim. O vaxt mən siyasi məqsədlərin, qarşıdakı çətinliklərin nədən ibarət olduğunu çox da anlamırdım. O zaman Amerika səfirliyinin birinci katibi mənə çox mühüm bir söz dedi. O bildirdi ki, əgər burada çaşbaş vəziyyətə düşməmişsənsə, onda problemi anlamayacaqsan.

Bunu ona görə deyirəm ki, bu gün Azərbaycan hara getdiyini aydın surətdə dərk edən bir ölkə olubdur. Siz ikinci Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini gücləndirmisiniz. Siz həm regionda, həm də beynəlxalq miqyasda Azərbaycana güclü müttəfiqlər taparaq ölkənizin nüfuzunu bütün dünyada tanıtmısınız, məşhurlaşdırmısınız. İndi elə bir zaman gəlib çatıbdır ki, Sizin həyata keçirdiyiniz o böyük layihəni başa çatdırmaq, Azərbaycan neftini dünya bazarına ixrac etmək üçün Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinə çəkmək lazımdır. Azərbaycan vətəndaşları buna nail olduqdan sonra həqiqi firavanlığın nə olduğunu hiss edəcəklər. Sizin xalqınız buna tamamilə layiqdir.

Cənab prezident, biz hamımız bu səyahətçilərə sağ-salamat səfər arzulayırıq. Mən onların hamısının adından Sizə cansağlığı, müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Bu layihəyə verdiyiniz dəstəyə görə Sizə bir daha təşəkkürümüzü bildiririk. Sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli dostlar!

Verdiyiniz məlumatlar və burada ifadə olunan fikirlər sizin təşəbbüsünüzün nə qədər vacib, əhəmiyyətli olduğunu bir daha nümayiş etdirdi.

Mən sözümə onunla başladım ki, siz macərə axtaranlarsınız. Bu barədə fikrimi onunla yekunlaşdırmaq istəyirəm ki, siz həm də böyük siyasətçisiniz. Çünki sizin bu təşəbbüsünüzün böyük beynəlxalq, siyasi əhəmiyyəti vardır.

Mən sözümə başlayanda sizə dedim ki, biz 1994-cü ildən bəri Bakı–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin yaranması üçün çalışmışıq. Müqavilələr imzalanıbdır. Keçən ilin noyabrında İstanbulda ATƏT-in zirvə görüşündə dörd ölkənin – Türkiyə, Azərbaycan, Gürcüstan və Qazaxıstanın prezidentləri bu layihə barədə müqaviləni imzaladılar. Bu müqaviləni daha yüksəklərə qaldıran o oldu ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klinton da onu imzaladı.

Biz o zamandan bu müqavilənin, Bakı –Ceyhan layihəsinin həyata keçirilməsi ilə məşğuluq. Bunun üçün gərək həmin müqavilə parlamentlərdə təsdiq olunaydı. Azərbaycan parlamenti, Gürcüstan parlamenti və Türkiyə parlamenti bu müqaviləni təsdiq etdilər. Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə birlikdə bunun kommersiya məsələlərini həll edirlər və inşaata başlamaq üçün lazımi tədbirlər görürlər.

Ancaq biz bu işə başlayandan indiyə qədər bu böyük layihənin əleyhinə çıxanlar da, onun istənilən səviyyədə xeyir verməyəcəyini bəyan edənlər, bunun fantaziya olduğunu deyənlər də olubdur. İndi də, artıq hər şey arxada qaldığı zaman yenə də bu işə maneçilik törədənlər az deyil. Bakı–Ceyhan barədə bu müqavilə bizdə, başqa ölkələrdə, bizimlə müştərək iş görən neft şirkətlərində böyük həvəs doğurubsa və onun böyük gələcəyi varsa, amma bilirsiniz ki, dünyada bir ölkənin başqa bir ölkəyə qarşı qısqançlığı da mövcuddür. Ona görə də ayrı-ayrı ölkələrdə, dairələrdə bu layihəni istəməyənlər, bəzən də onun əleyhinə çıxış edənlər vardır.

Hesab edirəm ki, sizin Bakı–Ceyhan marafonunuz, səyahətiniz bizə çox böyük dayaq, lazım olacaq və bu böyük layihəni dünyada daha da geniş təbliğ edəcəkdir. Bu layihəni istəməyənlərə də, yaxud onun əleyhinə çıxanlara da cavab verəcəksiniz ki, o, nə qədər əhəmiyyətli layihə, marşrutdur ki, sizin kimi dəyərli insanlar bu yolla gedir, Bakı –Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin dünyaya nümayiş etdirilməsi üçün öz xidmətlərinizi göstərirsiniz.

Mən bütün bunlara görə sizin bu təşəbbüsünüzü yüksək qiymətləndirirəm, bu qəhrəmanlıq hərəkatınıza görə təşəkkür edirəm. Çünki bu cür işə hər adam dözə bilməz ki, motosikletlə 2 min kilometr yol getsin. Mənim dostum Terri Adams vaxtilə buradan Batumiyə gedibdir. O, hər halda bu yolu minik maşınında, ya «Mercedes»də, yaxud başqa avtomobildə gedibdir. İndi mən ona desəm ki, gəl sən bu yolu motosikletlə get,

---

onda düşünəcəkdir. Amma bu işdə onun rolu çox böyükdür. Ona görə də mən cənab Terri Adamsın burada olmağından çox məmnunam.

1994-cü ildən indiyə qədər Azərbaycanın keçdiyi yol haqqında hörmətli Terri Adamsın dediyi sözlərə görə təşəkkür edirəm.

Hörmətli Tomas Qoltsun yazdığı gözəl kitablara, xüsusən onun gündəliyinə görə çox təşəkkür edirəm. Təbiidir ki, həmin kitablar hörmətli Tomas Qoltsu istedadlı yazıçı, jurnalist kimi bir daha nümayiş etdirir. Amma eyni zamanda o, Azərbaycanın o ağır dövrünün tarixini kənar şəxs kimi obyektiv əks etdirir. Həmin kitablar Azərbaycan dilinə tərcümə olunmayıbdır. Mən göstəriş verəcəyəm ki, onları Azərbaycan dilinə tərcümə etsinlər və nəşr etsinlər.

Mən sizin hamınıza yaxşı yol, sağlamlıq, uğurlar arzulayıram. Heç şübhə etmirəm ki, siz bu yolu məharətlə, uğurla keçəcəksiniz. Həm hazırladığımız film, həm də sizin hər birinizin xatirələri bizim üçün çox dəyərli sənədlər olacaqdır.

Bilirəm ki, siz bir barrel nefti özünüzlə götürəcəksiniz. Mən bir barrel yox, balaca bir çəlləkdə sizə neft verirəm. Bunu sizə hədiyyə edirəm. Əgər istəsəniz, bunu mənim hədiyyəm kimi Ceyhana qədər apararsınız.

Yaxşı, çox sağ olun. Hamınıza yaxşı yol arzulayıram. Mən bir daha görüşmək arzusu ilə sizdən ayrılıram. Sağ olun.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
KEÇMİŞ PREZİDENTİ,
AZƏRBAYCAN XALQ CƏBHƏSİ
PARTİYASININ SƏDRİ
ƏBÜLFƏZ ELÇİBƏYİN VƏFATI İLƏ
ƏLAQƏDAR OLARAQ MÜRACİƏT**

22 avqust 2000-ci il

Hörmətli həmvətənlər!

Böyük kədər hissi ilə bildirirəm ki, bu gün uzun sürən xəstəlikdən sonra Ankarada Türkiyənin Hərbi Tibb Akademiyasının "Gülhanə" xəstəxanasında Azərbaycanın keçmiş prezidenti, Xalq Cəbhəsi Partiyasının sədri Əbülfəz Elçibəy vəfat etmişdir.

Bu xəbəri alan kimi mən Türkiyə Cümhuriyyətinin rəhbərləri ilə bir neçə dəfə telefon əlaqəsi saxladım. Türkiyənin prezidenti hörmətli Əhməd Necdət Sezər ilə bir neçə dəfə – elə 10 dəqiqə öncə də onunla danışdım, – Türkiyənin Baş naziri hörmətli Bülənd Ecevit ilə danışdım və danışıqlarımızda Əbülfəz Elçibəyin cənazəsini Azərbaycana gətirmək məsələlərini müzakirə edirdik.

Mən təklif etdim ki, onun cənazəsinin Azərbaycana gətirilməsi üçün təcili xüsusi təyyarə göndərim. Ancaq onlar mənə dedilər ki, Türkiyə tərəfi bunu özü təmin edə bilər və orada bütün lazımi tədbirləri görüb, Türkiyənin təyyarəsi ilə cənazəni bu gün Bakıya göndərəcəklər.

Mən Əbülfəz Elçibəyin Fəxri xiyabanda dəfn olunması haqqında və dəfn ilə əlaqədar bütün xərcləri Azərbaycan hökumətinin öz üzərinə götürməsi haqqında sərəncam vermişəm.

Əbülfəz Elçibəyin ailəsinə, qohum-əqrəbasına, yaxınlarına və Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyasına dərin hüznlə başsağlığı verirəm.

Allah rəhmət etsin!

**TÜRKİYƏNİN DÖVLƏT NAZİRİ
ABDULHALUK MEHMET ÇAYIN
BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

23 avqust 2000-ci il

H e y d ər Ə l i y e v: Hörmətli qonaqlar, dostlar!

Adətən bizim görüşlərimiz işlər üçün olur, sevincli hadisələr üçün olur. Bugünkü görüşümüz isə kədərli bir hadisə ilə bağlıdır. Azərbaycanın keçmiş cümhur başkanı Əbülfəz Elçibəy dünən Ankarada vəfat etdi. Bu, sizi də kədərləndiribdir, bizi də kədərləndiribdir. Əbülfəz Elçibəyin sağalmasını təmin etmək üçün Türkiyədə uzun müddət çox sayğılar, diqqət, qayğı göstərilmişdir. Məlumdur ki, onun müalicəsi çox yüksək səviyyədə həyata keçirilmişdir. Müalicəsi ilk vaxtlarda dövlət xəstəxanasında, sonra isə Türkiyənin ən yüksək tibb mərkəzi olan Türkiyə Hərbi Tibb Akademiyasının Gülhanə xəstəxanasında aparılmışdır. Ancaq təəssüflər olsun ki, həm həkimlərin, həm sizin, həm də bizim bu barədə cəhdlərimiz öz nəticəsini vermədi və Əbülfəz Elçibəy vəfat etdi.

İnsan həyatı belədir ki, bəzən bütün dünya da yığışsın, hansısa bir xəstəliyin qarşısını ala bilmir. Amma iş orasındadır ki, xəstəliyin qarşısını almaq üçün nə qədər mübarizə aparılıb, nə qədər işlər görülüb. Biz özümüzlə onunla təskinlik verə bilərik ki, sizin tərəfinizdən, Türkiyə Cümhuriyyəti, Türkiyə hökuməti tərəfindən Əbülfəz Elçibəyin xəstəlikdən xilas olması üçün, onun sağlması üçün əlinizdən gələni etmişiniz.

Mən də bir dəfə xəstə oldum, Türkiyəyə gəldim. Müalicə etdilər, qayıtdım gəldim. Bu, hər bir insan üçün ola bilər, hər bir insanın başına gələ bilər. Ancaq, yenə də deyirəm, siz, Türkiyə Cümhuriyyəti hökuməti və Türkiyənin doktorları, həkimləri əlindən gələni edəblər, lakin istənilən nəticə alınmayıb, onun xilas etmək mümkün olmayıb.

Dünən mən bu xəbəri eşidən kimi, səhərdən dərhal həm Azərbaycanda lazımi tədbirlər görülməsi ilə məşğul oldum, həm də ki, Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, cümhur başkanı hörmətli Əhməd Nəcdət Sezər ilə telefon əlaqəsinə girdim. Türkiyə Cümhuriyyətinin baş naziri hörmətli Bülənd Ecevit ilə bir neçə dəfə telefonla danışdım.

Mənim dərhal belə bir fikrim var idi. Mən burada xüsusi təyyarə hazırlamışdım ki, təcili onu göndərək. Ancaq hörmətli Baş nazir Bülənd Ecevit mənə dedi ki, Siz bundan narahat olmayın, hər bir məsələni burada lazımi səviyyədə təşkil edəcəyik, onun cənazəsinin öz vətəninə gətirilməsini təmin eləcəyik. Onv görə də dünən biz bu məsələni izləmişik, bununla məşğul olmuşuq və təşəkkür edirəm ki, siz də onun cənazəsi ilə bərabər Azərbaycana gəlmisiniz.

Mən dünən dərhal bu işlə məşğul olarkən, – hər ölkənin öz qanun-qaydaları var, – bizim adət-ənənəmiz, qanun-qaydamız belədir ki, yüksək səviyyəli, yəni dəyərli insanlar, böyük dövlət, siyasət adamları vəfat edəndə onların haqqında xüsusi qərar qəbul olunur, onların dəfn edilməsi yeri müəyyən olunur, xüsusi komissiya yaradılır. Bunlara görə də mən dərhal bizim Təhlükəsizlik Şurasını, yəni Güvenlik Şurasını topladım, öz fikirlərimi bəyan etdim. Azərbaycanın sabiq prezidenti kimi, Əbülfəz Elçibəyin təbiidir ki, yüksək səviyyədə dəfn mərasimi keçirilməlidir. Bizim də ən yüksək səviyyəyə odur ki, Azərbaycanda hələ 70-80 il bundan öncə xüsusi qəbiristanlıq var, ona Fəxri xiyaban deyirlər, orada Azərbaycanın ən görkəmli adamları dəfn olunur. Qərar verdim ki, dəfn orada keçirilsin.

Azərbaycan Elmlər Akademiyası bizim ən mötəbər elm mərkəzimizdir. Oranın böyük salonu vardır və Azərbaycanın görkəmli alimləri, akademikləri, professorları, yəni ancaq ən görkəmliləri ilə adətən o salonda vidalaşma mərasimi keçirilir. Bunun haqqında da əmr verdim. Qərar verdim ki, dəfnin bütün xərcləri Azərbaycan hökumətinin üzərinə götürülsün.

Dəfni təşkil etmək üçün xüsusi komissiya yaratdıq. Komissiyanın tərkibi sizə məlumdur. Onun sədri, yəni başkanı bizim Milli Məclisin sədridir. Orada xarici işlər naziri də, Bakı şəhərinin valisi də və başqa yüksək vəzifəli şəxslər də vardır. Eyni zamanda, Xalq Cəbhəsindən Əbülfəz Elçibəyin silahdaşları, onun müavinləri də bu komissiyanın tərkibindədir.

Bunları etməzdən əvvəl və bunu edərkən mən televiziya ilə bütün Azərbaycana – burada Türkiyənin də televiziya kanalları var idi, – bəyan etdim. Həm onun vəfatı ilə əlaqədar başsağlığı verdim, həm də qəbul etdiyim qərarların hamısını elan etdim. Onları da biz həyata keçiririk.

Dünən siz onun cənazəsini gətirəndə, bizim yaratdığımız komissiya üzvlərinin hamısı orada sizi qarşılayırdı – Məclisin sədri və başqaları. Ondan sonra mərhumun evinə gediblər. Bu gün səhərdən də onun evindədirlər. Yəni Əbülfəz Elçibəy keçmiş cümhur başkanı kimi yüksək dövlət səviyyəsində dəfn edilir.

Mən Türkiyə Cümhuriyyətinə, Türkiyə hökumətinə, Türkiyə dövlətinə, xüsusən Türkiyənin prezidenti hörmətli Əhməd Necdet Sezərə, Türkiyənin Baş naziri hörmətli Bülend Ecevitə, Türkiyə Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi hörmətli Hüseyin Kıvrıkoğluna və sizlərə, dövlət nazirlərinə, nazirlərə, millət vəkillərinə – hamınıza bu kədərli hadisə münasibətilə, Əbülfəz Elçibəyin həm müalicə olunması, həm də o vəfat edəndən sonra cənazesinin lazımı səviyyədə Azərbaycana göndərilməsi ilə əlaqədar gördüyünüz işlərə görə bir daha təşəkkür edirəm.

Eyni zamanda mən bunu təbii hesab edirəm. Çünki Türkiyə – Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı məhz elə səviyyədədir ki, bunu başqa cür təsəvvür etmək mümkün deyildir. Ancaq hər halda hər bir hadisə özünün qiymətini almalıdır. Ona görə də mən təşəkkürlərimi bildirirəm.

Əbülfəz Elçibəy bu gün yüksək səviyyədə Fəxri xiyabanda dəfn olunacaqdır. Mən xalqımıza da başsağlığı verirəm, sizə də başsağlığı verirəm. Əbülfəz Elçibəyin ailəsinə, yaxınlarına, əqrəbalarına başsağlığı verirəm.

Başınız sağ olsun!

Abdulhaluk Mehmet Çay: Hörmətli cümhur başkanı!

Rəhmətlik Əbülfəz Elçibəyin vəfatı ilə əlaqədar Bakıda olduğumuz bu müddətdə bizi qəbul etdiyiniz üçün zati-alinizə təşəkkür etməyi özümüzə bir borc bilirik.

1918-ci ildəki milli demokratik Azərbaycan cümhuriyyətini yaşadanlardan biri kimi, rəhmətlik Elçibəy 1990-cı illərdə ilk demokratik yol ilə cümhur başkanlığına gələn və Azərbaycanda Sizin davam etdirdiyiniz demokratiyanın inkişafına dəstək verən önəmli liderlərdən biri idi. O, bütün türk dünyasında sevilən, qəlbi türklük üçün döyünən və Türkiyə sevgisini, Atatürk sevgisini yaşadığını bizim yaxından gördüyümüz bir insan idi. Onun vəfat etməsinə görə azərbaycanlı qardaşlarımız qədər, sizlər qədər bizlər də üzgünük.

Hörmətli cümhur başkanıımızın dediyi kimi, türk millətinin, azərbaycanlı qardaşlarımızın başı sağ olsun! Rəhmətliyə Allahdan qəni-qəni rəhmət diləyirik.

Bu vəsilə ilə, hörmətli cümhur başkanı qeyd etdiyi kimi, Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı dostluq və qardaşlıq heç bir gücün yıxa bilməyəcəyi dərəcədə qüvvətlidir. Bunun təməlləri çox dərinliyə enmişdir.

Hörmətli liderlərimizin hər zaman bildirdikləri kimi, biz eyni kökdən gələn bir millətlik, amma iki ayrı dövlətlik. Dövlət olaraq bir-birimizin daxili işlərinə qarışmamağa və qardaşlıq içərisində siyasi münasibətlərimizi inkişaf etdirməyə çalışırıq və bizim yaxşı əlaqələrimiz vardır.

Türkiyə üçün Azərbaycan Qafqazda güvənilən bir dost, müttəfiq və Qafqazda sülhün təminatçısıdır. Həmçinin Bakı–Ceyhan boru xəttini yalnız Azərbaycanın deyil, Orta Asiya türk cümhuriyyətlərinin də inkişafına təminat yarada bilən bir boru xətti kimi qəbul edirik. Bu xəttin Türkiyə üçün çox böyük mənfəəti olmayacaqdır. Düzdür, bir çox ehtiyaclarımızı ödəyəcəkdir. Amma biz Kərkük–Yumurtalıq boru xəttindən də istifadə etməliyik. Belə bir xətdən istifadə etmək mümkündür. Ancaq Türkiyənin əsas önəm verdiyi Bakı–Ceyhan xətti Gürcüstanın, Azərbaycanın və Orta Asiya türk cümhuriyyətlərinin inkişafının təminatçısı ola bilən və Qərblə inteqrasiya edə biləcək çox önəmli strateji bir layihədir.

Hörmətli cümhur başkanıımızın, liderlərimizin xidmətləri ilə bu xəttin sürətlə həyata keçirildiyini bildirmək istəyirəm.

Qarabağ məsələsində Türkiyənin baxışı fərqli deyildir. Tarixçi olduğum üçün söyləyirəm, – Qarabağda ermənilərin heç bir haqqı yoxdur. Çünki ermənilər oranın qonağıdır, oraya sonradan gəlmişlər. 1828-ci ildə Türkmənçay müqaviləsi ilə İrandan, 1829-cu ildə Ədirnə müqaviləsi ilə Türkiyədən süni olaraq gətirilən ermənilərin hesabına ermənilər orada məskunlaşblar. Qarabağ bir türk yurdudur. Qarabağla bağlı Azərbaycan türkünün istəyi xaricində olan hər hansı bir çözümlü Türkiyənin qəbul etməsi heç cür məmkün deyildir. Bunu biz Türkiyə olaraq, zati-alinizə təkrar söyləməkdən məmnunluq duyuruq.

Hörmətli cümhur başkanı!

Bu vəsilə ilə, bir il yarım qurulmuş 57-ci hökumətin türk cümhuriyyətləri ilə bağlı işlərlə məşğul olan naziri kimi, bəzi məsələləri zati-alinizə arz etmək istəyirəm.

Ötən on il içərisində türk cümhuriyyətləri arasındakı əlaqələrin müsbət və mənfi yönlerini, yəni yol verilmiş bəzi səhvləri, – burada Türkiyənin, digər türk cümhuriyyətlərinin səhvi nədir, siyasətçilərimizin səhvi nədir, - bunları müzakirə etmək üçün son bir ildə çoxlu görüşlər keçirdik. İnşallah, önümüzdəki illərdə hökumətimiz tərəfindən bu sahədə bir çox işlər davam etdiriləcəkdir və bu, türk cümhuriyyətlərinin yüksəlməsinə, gücləndirilməsinə, möhkəmləndirilməsinə, iqtisadiyyatın inkişafına, demokratiyanın güclənməsinə xidmət edəcəkdir.

Biz Azərbaycana gəlib zati-alinizə bu sahədə vaxtli-vaxtında məlumat verməyi özümüzə borc bilirik. Bu baxımdan Türkiyə, 57-ci hökumətimiz yeni dövərdə türk cümhuriyyətləri ilə daha sıx iş birliyi qurmaq niyyətindədir. Baş nazirimiz hörmətli Bülend Ecevit, baş nazirin müavini hörmətli Dövlət Baxçalı ziyarətinizə gələcəklər. Zənn edirəm ki, yeni bir dövr başlanacaqdır. Bu yeni dövrdə keçmişdəki səhvləri düzəldəcək, bir-birimizi daha yaxşı sevecək bir siyasət aparmaq fikrindəyik.

Hörmətli cümhur başkanı!

Burada iştirak edənlər arasında mən Azərbaycana nazir kimi ən çox gələnlərdənəm. Zati-alinizlə bir çox görüşlər keçirmək imkanı qazanmışam. Mənə göstərdiyiniz nəzakətə görə Sizə təşəkkür edirəm.

Bizim türk cümhuriyyətlərində bir sıxıntımız vardır. Zati-alininizin icazəsi ilə onu xatırlatmaq istəyirəm və bunu deməyi özümə borc bilirəm.

Son siyasi hadisələr çərçivəsində başqa dövlətlərin təşviqi ilə Türkiyənin iş adamlarına qarşı bir xoşagəlməzlik kimi yanaşmalar vardır. Yəni bunu təkcə Azərbaycan üçün söyləmirəm. Digər türk cümhuriyyətlərində – Qazaxıstanda da, Türkmənistanda da, Özbəkistanda da, Qırğızıstanda da bu münasibətin acı nəticələrini görürük.

Hörmətli cümhur başkanı, əlaqələrimizlə bağlı bir təlimat verməyiniz yerinə düşərdi. Biz qanunlara sadıq, buradakı qanunlara hörmətlə yanaşırıq. Azərbaycanda Azərbaycanın qanunları işləməlidir. Buraya gələn – iş adamı olsun, dövlət adamı olsun, məmur olsun – buradakı qanunlara hörmətlə yanaşmalıdır. Biz sizin bu sahədə qanunlarınıza diqqətliyik. Amma burada çalışan iş adamlarımıza, yəni türk iş adamlarına qarşı mənfi işlərin qarşısının alınması sahəsində zati-alininizin bir fərman imzalamasını arzu edərdik.

Bizi qəbul etdiyinizə, göstərdiyiniz nəzakətə görə, hörmətli cümhur başkanı, – mən hörmətli cümhur başkanı deyirəm, Siz bizim də cümhur başkanıyımsınız, – Sizə çox təşəkkür edirik. Sizlərə təkrar başsağlığı verirəm. İnsanlar fanidir, dövlətlər əbədidir və dövlət hər bir insanın göstərdiyi xidmətlərlə dirçəlir.

Rəhmətlik Əbülfəz Elçibəyə Allahdan rəhmət dilərkən, sizlərə bir daha başsağlığı verirəm. Biz hər zaman əmrlərinizi yerinə yetirməyə hazır olduğumuzu bildiririk. Bir daha təşəkkür edirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm. Türkiyə–Azərbaycan dostluğunun kökləri çox dərin. Azərbaycan–Türkiyə əlaqələri Qafqazda, bütün dünyada çox qısqanclıq, rahatsızlıq yaradıb. Bu gün səhər mən Moskvada çıxan bir qəzetə baxırdım. Orada bu barədə bir məqalə vardır. Belə məqalələri hər gün yazırlar. Çünki böyük bir qorxu yaranıbdır. Baxmayaraq ki, Ermənistan Silahlı Qüvvələri Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal edib, bir milyon azərbaycanlı öz yerindən-yurdundan zorla çıxarılıb, çadırlarda yaşayır, erməni lobbisi çox güclü olduğuna görə dünya ictimaiyyətində həm Azərbaycana, həm də Türkiyəyə qarşı çox böyük təbliğat aparır. Siz bunları yaxşı bilirsiniz.

İndi bir çox ölkələrin qəzetlərində, xüsusən Moskva qəzetlərində çox rahatsızlıq hissi ilə yazırlar ki, Qafqazda, xüsusən Azərbaycanda Rusiyanın və Amerikanın maraqları toqquşur, ziddiyyətdədir, bu işdən udan Türkiyədir. Bu, böyük bir məqalədir, mən ona çox vaxt sərf etmək istəmirəm. Türkiyənin böyük elçisi Moskva qəzetlərinə baxırsa, – əgər baxmırsa, baxmağı məsləhət görürəm, çünki son vaxtlar bu barədə təbliğat çox genişlənişdir, – bunları görür. Amma bu, təkcə bizə qarşı deyil. Həmin təbliğat həm bizə, həm də Türkiyəyə qarşıdır.

Bizim bu dərin köklərimiz, qardaşlığımız həmişə – keçmişdə də, Azərbaycan müstəqillik əldə edəndən sonra da – bəzi dairələr tərəfindən rahatsızlıqla qarşılır. Ona görə də gərək biz daha sıx əməkdaşlıq edək.

Təbiidir ki, Azərbaycan torpaqlarının hamısı Azərbaycana məxsusdur. Hətta indii Ermənistan ərazisində olan torpaqların da böyük bir qismi Azərbaycana məxsusdur. Zəngəzur tamamilə Azərbaycan torpağıdır. Vaxtilə orada yaşayanların tam əksəriyyəti, çoxu azərbaycanlılar olublar. Amma Sovet hakimiyyəti qurulandan sonra, 1920-ci ildə Sovet İttifaqına daxil olan cümhuriyyətlərin sərhədləri qurulanda belə bölüblər, Azərbaycan torpaqlarının bir qismini Ermənistanı veriblər. Dağlıq Qarabağda da bir muxtar, yəni özəl vilayət yaradaraq, gələcəkdə Azərbaycanı parlatmaq üçün onu oraya bir bomba kimi qoyublar.

Siz bunu bilməlisiniz, tarixçisiniz, gərək biləsiniz, – sovet dövründə uzun illər Dağlıq Qarabağı Ermənistanı bağlamaq istədilər. Mən vaxtilə 14 il Azərbaycana rəhbərlik etmişəm. O dövrdə də, ondan əvvəl də çox vaxt, dəfələrlə Ermənistan millətçiləri, ekstremistləri Moskva qarşısında təkliflər qaldırıblar, oraya yazılar göndəriblər ki, «Dağlıq Qarabağ Ermənistanındır, orada ermənilər çoxluq təşkil edir, o, Ermənistanı bağlı olmalıdır». Biz o vaxt bunların qarşısını almışıq. Şəxsən mən özümə şərəf hesab edirəm ki, Azərbaycana 14 il başçılıq edəndə bu məsələnin qarşısını bir neçə dəfə almışam.

1977-ci ildə Sovetlər İttifaqının yeni Konstitusiyası, ana yarası yaranırdı. Bilirsiniz ki, Sovetlər İttifaqının ilk Konstitusiyası 1936-cı ildə yaranmışdı, ona «Stalin Konstitusiyası» deyirdilər. Amma 1977-ci ildə ölkədə hakimiyyət dəyişdiyinə, müəyyən dəyişikliklər olduğuna görə yeni bir Konstitusiya, ana yarası yaratmaq prosesi başlandı və bununla əlaqədar böyük bir komissiya yaradıldı. Həmin komissiyanın başında Sovetlər Birliyinin o vaxtkı rəhbəri Brejnev dururdu. Mən də bu komissiyanın üzvü idim. Biz ayda bir dəfə toplaşırdıq, gələn təklifləri müzakirə edirdik. Bir neçə dəfə təkliflər gəldi ki, «Dağlıq Qarabağı Ermənistanı vermək lazımdır». Bunu həm Ermənistanı, həm Dağlıq Qarabağda bəziləri, həm də – Moskvada ermənilər çoxdur – onlar etmişdilər.

Bizim dərdimiz bundan ibarətdir ki, Türkiyənin də lobbisi hələ çox zəifdir. Mən bir çox ölkələrin təmsalında bunu deyə bilərəm. Amma Azərbaycanın heç lobbisi olmayıbdır. Çünki əvvəllər Azərbaycan müstəqil dövlət deyildi.

Mən o vaxt gördüm ki, Konstitusiya komissiyasında çoxları bu qərarı qəbul etmək istəyirdilər. Mən bir dəfə, iki dəfə böyük etiraz etdim. Sonra isə gedib Brejnevlə bu məsələ barədə iki-üç dəfə baş-baş danışdım ki, siz nə edirsiniz? Əgər belə olsa, onda biz Sovetlər İttifaqının tərkibindən çıxırıq. Mən bu gün bunu bəyan edirəm.

Bax, bu cür cəsarətli addımlarla biz bunların qarşısını aldıq.

1982-ci ilin sonunda məni buradan Moskvaya böyük bir işə apardılar. Mən oraya gedərkən buradakılara bir-iki məsləhət verdim. Dedim, birinci məsələ odur ki, Dağlıq Qarabağ problemini hər gün diqqətinizdə saxlayın. Çünki Azərbaycana qarşı ola biləcək ən təhlükəli hal budur. Doğrudur, bir neçə il burada mənim həmin məsləhətlərimə baxdılar, amma get-gedə unudular. 1988-ci ildə Sovetlər İttifaqında müəyyən proseslər getdi, ermənilər bundan istifadə etdilər.

İş burasındadır ki, mən də tarixçiyəm. Amma mən tarixçidən çox siyasətçiyəm. Çünki mənim həyatım 18-19 yaşımdan siyasətlə bağlı olubdur.

1988-ci ildə bu məsələ başlandı. Mən 1987-ci ildə Siyasi Büronun üzvü idim. O dövrdə bu məsələ Siyasi Bürodə qalxanda mən onun qarşısını alırdım. Sovetlər Birliyinin tarixində mən Siyasi Büronun üzvü olan ilk azərbaycanlı, türk idim. Ondən əvvəl heç kəs olmamışdır. İndi bəziləri deyirlər ki, Heydər Əliyev kommunist, Siyasi Büronun üzvü olubdur. Sizə açıq deyirəm, mən bununla fəxr edirəm. Nə üçün fəxr edirəm? Çünki bir var ki, türk gəlib Azərbaycanda, yaxud türk gəlib Türkiyədə otursun, bir də var ki, türk gəlsin, dünyanın ən böyük imperiyalarından birinin başında otursun. O, gedib orada türk dilini dəyişmiş, türk, azərbaycanlı olaraq qalır, ancaq öz millətinin mənafeyini qoruyur. Mən də orada millətimin mənafeyini beş ildən çox qorudum. Amma sonra mən anladım, son illər orada mənim işim çətinləşmişdi. Nə üçün? Qorbaçov hakimiyyətə gələndə biz ona kömək etdik. Ama sonra mən gördüm ki, müsəlman, türk xalqlarına münasibət dəyişir.

Əvvəllər də bu məsələdə ikili standart var idi. Məsələn, Sovetlər İttifaqının tərkibində 15 cümhuriyyət var idi. Müsəlman, türk cümhuriyyətlərinə münasibət bir cür idi, amma o birilərinə münasibət daha yaxşı idi. Biz bunları yaşamırıq. Mən bunların hamısını yaşamışam və həmişə də bunlarla mübarizə aparmışam.

Yenə də deyirəm, ikili standart həmişə olubdur, amma xüsusən Qorbaçovun vaxtında müsəlman, türk ölkələrinə qarşı daha da gücləndi. Ona görə də mən onunla konfliktdə getdim. Yəni qovğa etmək istəmirdim, mən bu məsələlərə etiraz etdim. Onlar anladılar ki, Siyasi Büro üzvlərinin hamısı öz millətlərindəndir, «içimizdə bir nəfər adam bizə mane olur». Ona görə onlar da istəmədilər, mən də istəmədim. Mən istefaya getdim. Amma onu bilin, mən istefaya gedəndən 25 gün sonra ermənilər Fransanın «Humanite» qəzetində bəyanat verdilər ki, «Qorbaçovla razılışdırılıbdır, Dağlıq Qarabağ Azərbaycandan alınıb Ermənistanə verilir».

O zaman mən heç bir vəzifədə yox idim. Sizin ölkədə indii bir nəfər millət vəkili bu gün millət vəkildir, sabah yox, amma o, siyasətdə var. Yaxud, bir nəfər bu gün baş bakanıdır, sabah yox, amma yenə də siyasətlə məşğul olur. Cümhur başkənəni də belə. Amma Sovetlər Birliyində, kommunist rejimində elə idi ki, sən o böyük yerdən getdin – daha yoxsan, hər şeydən məhrumsan.

Ona görə də o vaxt bu məsələ qalxanda çox çalışdım ki, Qorbaçovla, başqaları ilə görüşüm, onlara anladım ki, siz bu xalqları fəlakətə aparırsınız. Amma təsəvvür edin, 20-25 il bir yerdə işlədiyimiz adamların heç birisi ilə görüşə bilmədim. Mən heç onlarla telefonla da danışa bilmədim.

Sonra da ədalətsizlik oldu. Həm Azərbaycanın rəhbərləri respublikanı idarə edə bilmədilər, həm də, təbiidir ki, həmişə olduğu kimi, ermənilərə daha çox yardım etdilər, nəinki azərbaycanlılara. Bütün bunlar hamısı bu hadisələrə gətirib çıxardı.

Bilirsiniz ki, altı ildir atəşkəs yaratmışıq, məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Türkiyə Minsk qrupunun üzvüdür. Bilirsiniz ki, mən son vaxtlar Ermənistan prezidenti ilə də bir neçə dəfə görüşmüşəm. Amma bu, asan məsələ deyil. Nə üçün? Çünki onlar torpaqlarımızı işğal ediblər, ona görə də öz şərtlərini diqtdə edirlər, bizim şərtlərimizi qəbul etmirlər. Gərək ortada bir hakim olsun, desin ki, bu şərt ədalətlidir, bu şərt ədalətsizdir. Bu da dünyada yoxdur.

Onu da bilin ki, bizim mübarizəmiz davam edəcəkdir. Azərbaycanın torpaq bütövlüyü tam bərpa ediləcək, ölkəmizin suverenliyi təmin olunacaq və Azərbaycan inkişaf edəcəkdir. Siz görürsünüz ki, Azərbaycan son illər inkişaf edir.

Siz Bakı–Ceyhan əsas ixrac neft kəməri barədə danışıdınız. 1994-cü ilin sentyabr ayında biz ilk müqavilə bağladıq və həmin müqavilədə Bakı–Ceyhan əsas ixrac kəmərinin yaradılması nəzərdə tutulmuşdu. Amma altı il lazım oldu ki, Bakı–Ceyhan neft kəmərinə gətirib bu mərhələyə çatdıraq.

Keçən ilin noyabrında ATƏT-in İstanbul zirvə görüşündə son sənədi imzaladıq. Həmin sənədə Amerika prezidenti Bill Klinton da imza atdı. Ondən sonra Türkiyə də, Azərbaycan da Gürcüstan da həmin sənədi öz parlamentlərində təsdiq etdilər. İndi o vaxtdan altı, yeddi, səkkiz ay keçib. İndii bu işləri də aparmaq o qədər asan deyildir. Biz bu sahədə də çox çalışırıq. Çünki bu işə yenə də mane olmaq istəyənlər var. Yəni indii boru kəmərinin inşasına başlamaq lazımdır. Bunun kommersiya şərtləri vardır. Mən indii bunu açmaq istəmirəm, – buna mane olanlar vardır. Mən bu işlə hər gün məşğul oluram.

Təbiidir ki, bu, tarixi bir hadisədir. Çünki həm Azərbaycandakı, həm də Orta Asiyanın bir sıra ölkələrindəki yataqlardan hasil ediləcək neftin Gürcüstandan, Türkiyədən keçərək Aralıq dənizinə getməsi böyük bir hadisədir. Bu, bizim üçün, bu işdə çalışan dünyanın böyük şirkətləri üçün lazımdır. Bu kəmərin Türkiyədən keçməsinin demək olmaz ki, Türkiyəyə xeyri yoxdur. Türkiyə və bir sıra ölkələr bundan pul götürəcəklər. Amma bu, əsas deyildir. Əsas odur ki, bu kəmərin xalqlarımızın təhlükəsizliyi və bir sıra digər məsələlər üçün böyük əhəmiyyəti vardır.

Güman edirəm, bir halda ki, 5-6 il bu mübarizəni davam etdirib həmin işi bu səviyyəyə çatdırmışıq, indən sonra da bunu edəcəyik.

Türkiyənin iş adamları Azərbaycanda çalışırlar. Azərbaycanda heç bir ölkədən Türkiyənin iş adamları qədər iş adamları yoxdur. Türkiyənin böyük elçisi bir dəfə mənə dedi ki, Azərbaycanda beş min türkiyəli iş adamı vardır. Onlar ölkəmizdə iş görürlər və görəcəklər.

Əsas iş odur ki, biz Azərbaycanın neft yataqlarının birgə işlənilməsinə dair imzalanmış müqavilələrdə Türkiyəyə böyük yer verdik. 1994-cü ilin ilk neft müqaviləsində Türkiyənin 1,75 faiz payı vardı. Müqavilə imzalanandan sonra mən Azərbaycanın hissəsindən 5 faiz Türkiyəyə verdim. Başqa ölkələrdən mənə əleyhimə qalxdılar ki, nə üçün bunu Türkiyəyə verirsiniz? Biz həmin hissəni Türkiyəyə verdik və onun payı 6,75 faiz oldu. Ondan sonra yeni müqavilələr imzalandı. Yeni açdığımız «Şahdəniz» yatağında böyük qaz ehtiyatları vardır. Mən bu yatağın imkanlarını bilirdim, ona görə də Türkiyəni həmin müqaviləyə saldım. Türkiyə oradan 10 faiz hissə götürdü. İndi gerek ki, Türkiyənin Azərbaycandakı bütün müqavilələr üzrə payı 36 faizdir. Bu da az deyil.

Bilirsiniz ki, dünyanın ən böyük şirkəti olan Amerikanın «Eksson» şirkəti hər yerdə neft çıxarır. Yaxud, «Şevron», «Bi-Pi». «Bi-Pi» Amerikanın iki şirkətini – «AMOKO» və «Arko» şirkətlərini alıb əlinə keçirdi. Amma Türkiyənin «Türk petrolları» şirkəti kiçik bir şirkətdir. Mən onu gətirib bu böyük şirkətlərin səviyyəsinə qaldırdım. Başa düşürsünüz?

Bu, ən böyük hadisədir. Bilirsiniz, iş adamının gəlib burada bir ticarət, yaxud fabrik yaratması da önəmlidir. Amma bu işlərin isə ən azı 100 il gəliri və əhəmiyyəti vardır. Eyni zamanda, bu sahədə həm Azərbaycanın, həm də Türkiyənin və başqa ölkələrin iş adamlarının işləməsi üçün problemlər də vardır. Bu problemlər bir tərəfdən təbiidir. Çünki biz keçid dövrünü yaşayırıq. Amma digər tərəfdən də ayrı-ayrı məmurların, təşkilatların – demək istəmirəm ki, bu işə mane olurlar – bəziləri mane olmaq, bəziləri şəxsi fayda göütmək istəyirlər. Bu, sizin üçün də məlum olan bir məsələdir. Belə problemlər var, amma onları da həll edəcəyik. Siz bunların heç birindən narahat olmayın. Türkiyə ilə Azərbaycanın əlaqələri Azərbaycan üçün birinci yerdədir.

Mən belə başa düşdüm ki, Siz türkdilli ölkələr üzrə dövlət nazirisiniz. Bu sahədə işləmək lazımdır. Türkdilli ölkələrin dövlət başçılarının son dəfə zirvə görüşü Bakıda oldu və qərar qəbul etdik ki, bundan sonrakı toplantı İstanbulda keçirilsin. Bakıda ilk dəfə müzakirə etdik ki, 1992-ci ildən bizim bu təşkilat var, amma onun daimi katibliyi, yəni bir qərargahı yoxdur. Burada bu barədə qərar qəbul olundu. Həmin qərarı mən təklif etdim. Təkliflər verildi ki, bu qərargah Bakıda, Daşkənddə olsun. Mən dedim ki, gerek bu, İctanbulda olsun. Çünki bu işlərin hamısının başında Türkiyə durur. Sizə deyim, əgər Türkiyə bundan sonra diqqət yetirməsə, bu işlər zəifləyə bilər. Bu sahədə Azərbaycanın mövqeyi məlumdur. Amma siz çalışın ki, başqa ölkələri də fəallaşdırasınız.

Abdülhaluk Mehmet Çay: Hörmətli cümhur başkanı, Siz haqlısınız, onun daimi qərargahı olmalıdır. Bunun üçün türkdilli cümhuriyyətlər arasında parlament birliyinin yaradılması mütləq lazımdır. Yəni türkdilli ölkələrin dövlət başçılarının birliyindən əlavə, parlament birliyinin də olması vacibdir. Zənn edirəm ki, bu, ikitərəfli əlaqələrimizdə daha çox fayda verəcəkdir. Mən məclis başkanıımız hörmətli Yıldırım Akbulutla bu barədə söhbət etmişəm. Yaxın günlərdə onların belə bir təşəbbüsü olacaqdır.

Heydər Əliyev: Hər halda təşəbbüs çox vaxt sizdən olmalıdır.

Qədrî Ecvet Tezcan (*Türkiyənin Azərbaycandakı səfiri*): Cənab Prezident, icazənizlə, hörmətli cümhur başkanıımız Əhməd Nəcdət Sezərin nümayəndəsi Tacan İldem onun başsağlığını Sizə çatdırmaq istəyir. Eyni zamanda, İlhan Yıtıbaşoğlu xarici işlər nazirinin adından Sizə başsağlığı vermək istəyir.

Tacan İldem (*Türkiyə prezidentinin nümayəndəsi, səfir*): Cənab Prezident, cümhur başkanıımız hörmətli Əhməd Nəcdət Sezər zati-alinizə hörmət və ehtiramını çatdırmağı mənə tapşırırdı. Mən bunu söyləməkdən çox məmnunluq duyuram. Cümhur başkanıımız eyni zamanda, Əbülfəz Elçibəyin vəfatı ilə əlaqədar Sizə dərin hüznə başsağlığı verməyi məndən xahiş edibdir.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. Hörmətli cümhur başkanı Əhməd Nəcdət Sezərlə telefonla danışmışam. Onun adından mənə bir daha başsağlığı verdiyinizə görə təşəkkür edirəm.

İlhan Yıtıbaşoğlu (*Türkiyənin Xarici İşlər nazirinin nümayəndəsi, səfir*): Hörmətli prezident, xarici işlər naziri İsmayıl Cəm bu kədərli gününüzdə Sizə başsağlığı verməyi mənə həvalə etmişdir. O, özü buraya gəlməyi çox istəyirdi. Amma bu gün cənab Yasir Ərəfatla görüşü olduğuna görə gələ bilmədi. Öz adımdan və nazirimizin adından Əbülfəz Elçibəyin vəfatı ilə əlaqədar duyduğumuz kədəri Sizinlə bölüşməyi özümüə borc bilirik.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm.

AVSTRALIYANIN SİDNEY ŞƏHƏRİNDƏ KEÇİRİLƏCƏK XXVII YAY OLİMPİYA OYUNLARINDA İŞTİRAK EDƏCƏK AZƏRBAYCAN İDMANÇILARININ YOLASALMA MƏRASİMİNDƏ NİTQ

*Zuğulba,
«Gənclik» Beynəlxalq turizm mərkəzi*

25 avqust 2000-ci il

Əziz idmançılar!
Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli dostlar!

XXVII Beynəlxalq yay Olimpiya oyunları XX əsrin son Olimpiya oyunlarıdır. Olimpiya oyunları hər dəfə bəşəriyyətdə əlamətdar hadisə kimi qiymətləndirilmişdir. Ancaq XX əsrə yekun vuran və bu əsrdə Beynəlxalq Olimpiya hərəkatının nə qədər əhəmiyyətli olduğunu nümayiş etdirən XXVII Sidney yay Olimpiya oyunları olacaqdır.

Biz bu gün böyük iftixar hissi keçiririk ki, Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi, dünya birliyinin bərabərhuquqlu üzvü kimi bu Olimpiya oyunlarında iştirak edəcək və ölkəmizin müstəqilliyini, azadlığını, suverenliyini bir daha nümayiş etdirəcək, Azərbaycanın milli bayrağını qaldıracaq, milli himnini səsləndirəcəkdir.

Olimpiya oyunlarında Azərbaycanın bilavasitə, müstəqil olaraq iştirak etməsi xalqımızın azadlığının və ölkəmizin müstəqilliyinin bəhrəsidir və müstəqil Azərbaycan dövlətinin son illərdə əldə etdiyi nailiyyətlərin böyük bir hissəsidir.

Mən sizi, Olimpiya oyunlarında iştirak edəcək Azərbaycan milli komandasının üzvlərini, ölkəmizin bütün idmançılarını, gənclərini bu hadisə münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın idmançıları XXVII Beynəlxalq yay Olimpiya oyunlarında böyük uğurlar qazanacaq və Azərbaycanın şanını-şöhrətini daha da yüksəldəcəkdir.

Dörd il bundan öncə məhz burada, Azərbaycanın, Bakının gözəl güşəsində, Xəzər dənizinin sahilində biz Olimpiya oyunlarına gedən idmançılarımızla, gənclərlə görüşdük, onlara xeyir-dua verdik, uğurlar arzuladıq. O dövrə görə onlar müəyyən uğurlar qazandılar və müstəqil bir dövlət kimi Azərbaycanı Olimpiya oyunlarında ilk dəfə təmsil etdilər. Həmin hadisə Azərbaycanda Olimpiya hərəkatının inkişafına özü-özlüyündə təkan verdi və ölkəmizdə idmanın, bədən tərbiyəsinin inkişafı üçün gözəl bir nümunə oldu.

Ötən dörd il içərisində vəziyyət çox dəyişilibdir. Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti İham Əliyev bu barədə məlumat verdi. Bu dəyişikliklər sizi nə qədər sevindirirsə, bizi – Azərbaycan dövlətini, hökumətini, ölkəmizin gənclərini, idmançılarını və bütün xalqımızı ondan da çox sevindirir.

Dünyada qədim tarixə malik olan idman insanların istifadə etdiyi gözəl bir adət-ənənədir. Ən qədim zamanlarda insanlar bunu sadəcə, öz həyatında istədiyi kimi həyata keçirirdilər. Ancaq bu Olimpiya oyunlarının da böyük tarixi vardır. Bu tarix təkcə 27 Olimpiya oyunlarından ibarət deyildir. Bu, qədim dövrlərdən yaranmış bir adət-ənənədir. Bu, xalqları, gəncləri, millətləri bir-birinə yaxınlaşdıran, ünsiyyət yaradan gözəl bir ənənədir. Ona görə də həm idman, həm də idmançılar dünyada böyük hörmətə malikdirlər. Təsədüfi deyildir ki, müxtəlif idman oyunları və xüsusən, müxtəlif səviyyələrdə keçirilən yarışlar yüz minlərlə insanın marağını cəlb edir. Demək, bu, insan həyatında ən geniş yayılmış və insanların qəlbində ən dərin kök salmış bir sahədir.

Azərbaycan xalqı, milləti öz genetik, fiziki hazırlığına görə idmanın bütün növləri ilə məşğul olmaq qabiliyyətinə malikdir. Ancaq biz Azərbaycanda idmanın müxtəlif növlərinin inkişaf etdirilməsi, təbliğ olunması məsələsinə dünyanın bir çox ölkələrindən, xalqlarından bəlkə də gec başlamışıq.

Keçmişdə Sovetlər İttifaqının tərkibində olarkən Azərbaycan idmanı inkişaf edibdir, Azərbaycan idmançıları gözəl nəticələr göstəriblər. Ancaq bizim müstəqilliyimiz olmadığına görə, başqa sahələrdə olduğu kimi, idmanda da əldə edilən nailiyyətlər Ümumittifaq qazanında həzm olunubdur. Bəlkə bunlar da Azərbaycanda idmanın istənilən səviyyəyə qalxmasına maneçilik törədibdir. Ancaq indi respublikamızda, müstəqil Azərbaycan dövlətində idman özünə layiq yerini tutubdur.

Azərbaycanda dövlət, hökumət tərəfindən idmana, bədən tərbiyəsinə, idmançılara qayğı günü-gündən artır və sizi əmin edirəm ki, bundan sonra da artacaqdır. Son illərin nailiyyətləri onu göstərir ki, bizim idmana, Olimpiya hərəkatına, gənclərimizə göstərdiyimiz qayğı gənclərimiz, idmançılar tərəfindən səmərəli istifadə olunur və bu gün biz yaxşı nailiyyətlərin şahidiyik. Azərbaycanda Milli Olimpiya hərəkatı son illər sürətlə inkişaf edir, Milli Olimpiya Komitəsi çox səmərəli işlər görür. Bütün bunlar ictimaiyyətin gözü qarşısındadır.

Mən buraya gələrkən bir neçə rəqəmlə tanış oldum. Son üç il ərzində – 1997-ci ildən indiyə qədər Azərbaycan idmançıları beynəlxalq, Avropa, müxtəlif regional səviyyəli yarışlarda fəal iştirak etmiş və 571 medal qazanmışlar. Qısa bir müddətdə bu qədər medallar qazanmaq Milli Olimpiya Komitəsinin, Gənclər və İdman Nazirliyinin son illərdə gördüyü işlərin əməli nəticəsidir. 571 medaldan 220-si qızıl medal, qalanları isə gümüş və bürünc medallardır. Mən bu medalları qazananları, Azərbaycan idmanının hörmətini dünyada qaldıranları, Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinə, Azərbaycan Gənclər və İdman Nazirliyini, bütün idman ictimaiyyətini bu nailiyyətlərə görə ürəkdən təbrik edirəm.

İdmana nə qədər çox qayğı göstərsə, bizim gənclər idmana o qədər çox həvəs göstərəcəklər. Gənclərimiz idmanda nə qədər çox yüksək nəticələr əldə etsələr, dünya, Avropa miqyasında, başqa regional yarışlarda yüksək yerlər tutsalar, Azərbaycan gəncləri bu hərəkata o qədər də çox qoşulacaqlar, həvəslənəcəklər. Bunlar hamısı birlikdə sadəcə oyun, deyil. İdman, bədən tərbiyəsi millətin, xalqın fiziki sağlamlığıdır.

Hər bir ölkənin, hər bir dövlətin ən böyük sərvəti insanlardır. Hər bir dövlət xalqını, öz vətəndaşlarını, insanları daha da sağlam etməyə çalışmalıdır. Sağlamlığın da birinci yolu tibb, dava-dərman – bunlar nə qədər yüksək səviyyəyə qalxsalar da – deyil. Sağlamlığın birinci yolu hər bir insanın öz orqanizmini fiziki cəhətdən inkişaf etdirməsi, bədən tərbiyəsi ilə daim məşğul olması və idmanın yüksək səviyyəyə qalxmasıdır. Ona görə də biz idman haqqında danışarkən bunu böyük siyasi, milli problem kimi qəbul edirik, anlayırıq. Biz bu nöqtəyə nəzərdən də idmana qayğı göstəririk və göstərəcəyik.

Azərbaycanda gözəl gənc nəsil yetişir. İndiki dövrün müxtəlif iqtisadi, məişət çətinliklərinə baxmayaraq, bu gənc nəsil həm təhsildə, həm elmdə, həm mədəniyyətdə, incəsənətdə, həm də idmanda yüksək nümunələr nümayiş etdirir. Bunlar hamısı gənclərin – Azərbaycanın gələcək qurucularının ahəngdar inkişafını təşkil edən amillərdir. Amma hər bir alim, hər bir mühəndis, hər bir həkim, hər bir incəsənət xadimi fiziki cəhətdən sağlam olsa, fiziki cəhətdən özünə vaxtlı-vaxtında fikir versə, o həm cəmiyyətin sağlam üzvü olacaq, həm də öz sahəsində daha səmərəli işlər görəcək, millətimizə, xalqımıza, dövlətimizə daha da çox fayda verəcəkdir. Ona görə də idman insanlar üçün, yaşıdan asılı olmayaraq, həyatda əsas yer tutur.

Mən idmandan danışanda onu geniş mənada nəzərdə tuturam. Əlbəttə, hər bir adam gedib gülşə, boks oynaya, ağırlıq qaldıra bilməz. Hər kəsin öz imkanı var. Hər bir adam öz fiziki hazırlığını, fiziki möhkəmliyini təmin etmək üçün ilk növbədə idmanın ibtidaisini təşkil edən bədən tərbiyəsi ilə daim məşğul olmalıdır. Hər bir adam bununla gəncliyindən, uşaqlığından lap ömrünün sonuna qədər məşğul ola bilər. Beləliklə də cəmiyyətimiz daha da sağlam olar. Təbiidir ki, böyük kütlənin içərisində fiziki cəhətdən ən sağlam adamlar, idmanın müxtəlif növlərində istedadı olan insanlar yüksək səviyyəli idmançı olacaq və Azərbaycan idmanını yüksəldəcəklər.

Mən bu gün bu fürsətdən istifadə edərək bu fikirlərimi təkcə sizə yox, bütün Azərbaycan xalqına, gənclərinə çatdırıram və arzu edirəm ki, mənim bu tövsiyələrimə əməl olunsun. Bunlar mənim şəxsən icad etdiyim tövsiyələr deyil, bunlar əcdadlarımızın qədim zamanlardan bizə etdiyi tövsiyələrdir və qoyub getdikləri vəsiyyətlər, nəsihətlərdir.

Çox sevindirici haldır ki, son illər Azərbaycanda Milli Olimpiya Komitəsi güclü fəaliyyət göstərir. Elə müstəqilliyimizin nəticələrindən biri də ondan ibarətdir ki, Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsi yaranıb. Bu Milli Olimpiya Komitəsi indi böyük işlər görür, Azərbaycan idmanının yüksəlməsində böyük xidmətlər göstərir.

Bu gün biz XXVII Beynəlxalq yay Olimpiya oyunlarına burada elan olunan göstəricilərlə gedirik. Biz Gənclər və İdman Nazirliyini yaradanda çox düşündük, təkcə Gənclər Nazirliyi yox, Gənclər və İdman Nazirliyi yaratdıq. Çünki gənclik idmandan, idman da gənclikdən ayrı ola bilməz. Mən çox məmnunam ki, biz vaxtilə belə bir nazirlik yaratdıq. Bu nazirlik həm gənclərin problemləri ilə, – indi gənclər tamamilə başqa bir keyfiyyət alıblar, – həm də idmanın, bədən tərbiyəsinin inkişafı ilə məşğul olur. Ona görə də bir tərəfdən Milli Olimpiya Komitəsi, digər tərəfdən Gənclər və İdman Nazirliyi və onların müştərək işləri, birgə söyləri indi Azərbaycanda idmanı, bədən tərbiyəsinə yüksəklərə qaldırıbdir.

Mən keçən dəfə burada danışanda xatırlatdım ki, 1990-92-93-cü illərdə Azərbaycanda bütün idman qurğuları dağıdılmışdı. Azərbaycanın ən böyük stadionu bərhad vəziyyətə salınmışdı. Ayrı-ayrı adamlar orada müxtəlif bazarlar, dükənlər açmışdılar, oranı kababxanaya döndərmişdilər. Bilin, mən bu məsələ ilə tanış olanda Azərbaycanda çox şeylər dağıdılmışdı. Amma Azərbaycanın gəncliyi, idmanı üçün ən vacib olan bu stadionun dağıdılması məni həddindən artıq incitdi.

O vaxt demişdim, indi də deyirəm, – xatırlayıram, 1952-ci ildə həmin stadion açıldı və mən onun açılışında iştirak etmişəm. Həmin stadion o vaxtdan Azərbaycan idmanına, gəncliyinə böyük xidmətlər göstərmişdir. Amma iki-üç il içərisində onu vurub-dağıtdılar.

O zaman mən məsələ qaldırdım ki, orada qayda-qanun yaratmaq lazımdır. Stadionu nəinki bərpa etmək, onu müasir, beynəlxalq standartlar səviyyəsinə qaldırmaq lazımdır. O vaxt bəziləri buna inanmadılar. Bir çoxları hesab edirdilər ki, bəzi mafioz qüvvələr orada o qədər kök salıblar ki, onları oradan çıxarmaq mümkün deyil. Bəli, belə düşüncələr o dövrün adamları idilər. Çünki onlar da Azərbaycanda hər şeyi dağıdırdılar. O biriləri də dağıdanda bunların mənəvi haqqı yox idi ki, onlara desinlər, – niyə dağıdırırsınız? Çünki şəxsi məqsədləri üçün hamısı – bu da dağıdırdı, o da dağıdırdı.

Biz oranı qısa bir müddətdə təmizlətdirdik. İndi stadion təmir olunubdur, beynəlxalq standartlar səviyyəsindədir, Azərbaycan gəncliyi üçün fayda verir. Xatirimdədir, həmin stadion çox bərbad vəziyyətdə idi. Bir dəfə orada beynəlxalq futbol yarışı olmalıydı. Gəlib dedilər ki, onu Sumqayıtda keçirmək lazımdır. Bunlar yadınızdadırmı? Mən soruşdum ki, nə üçün Sumqayıtda? Çünki Azərbaycanın mərkəzi stadionu elə bərbad vəziyyətdə idi ki, həmin beynəlxalq futbol yarışını orada keçirmək mümkün deyildi. Ona görə də həmin yarış Sumqayıtda keçirildi.

Təsəvvür edin, biz belə dövr yaşamışıq, belə hadisələrlə rastlaşmışıq. Ancaq indi böyük iftixar hissi ilə deyirəm ki, biz bunların hamısının qarşısını almışıq. Ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitlik yaratmışıq. Respublikamızın iqtisadiyyatı inkişaf edir. Azərbaycan demokratik bir dövlət kimi dünyada özünə layiq yer tutubdur. Azərbaycanda iqtisadi, sosial, siyasi islahatlar həyata keçirilir. Ölkəmizdə müxtəlif qanunlar, o cümlədən idman haqqında qanun qəbul olunubdur.

Baxın, qısa bir müddətdə hər şeyi nə tez dağıtmaq olardı. Həmin o dağıntıları qısa bir müddətdə aradan qaldıraraq Azərbaycanın bugünkü simasını yaratmaq lazım idi. Biz bunu yaratdıq.

Mən çox məmnunam ki, Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsi bir neçə idman müəssisəsi tikibdir. İlham Əliyev bu barədə danışdı. Təkcə Bakıda yox, Gəncədə də, Naxçıvanda da idman müəssisələri tikilibdir. Bunları Milli Olimpiya Komitəsi özü edir, dövlət burada heç vəsait də sərf etmir. Demək, bu işləri etmək olar. Amma bu, nə üçündür? Bu, bir adam üçün deyil, ayrı-ayrı qruplar üçün deyil. Bu, millət, xalq üçündür, bu, bizim gənclərimiz, Azərbaycanda gənclərin fiziki cəhətdən sağlam inkişaf etməsi, ölkəmizdə idmanın inkişaf etməsi üçündür. Əlbəttə, belə təşəbbüslər həmişə alqışlanmalıdır. Mən ümidvaram ki, biz bundan sonra da belə təşəbbüslərin şahidi olacağıq.

İlham Əliyev ötən Olimpiya oyunları ilə bu Olimpiya oyunları arasında qazanılmış nailiyyətlər və XXVII Olimpiya oyunlarında iştirak edəcək Azərbaycan idmançılarının sayı və keyfiyyəti haqqında məlumat verdi. Bu, bizi çox sevindirir. Mən inanıram ki, Olimpiya oyunlarına lisenziya almış 31 nəfər gəncimiz, idmançımız millət, müstəqil Azərbaycan dövlətimiz, xalqımız qarşısında öz məsuliyyətini hiss edərək, indiyə qədər əldə etdiyi nailiyyətləri artıracaq, olimpiya oyunlarına lisenziya almaq səviyyəsinə çatmasını səmərəli həyata keçirəcək və Olimpiya oyunlarında yüksək yerlərə qalxacaqdır.

Təbiidir ki, biz istərdik 31 idmançımızın 31-i də qızıl medal alsın. Bu, tək mənim arzum deyil, – görürsünüz, siz də alqışlayırsınız, – sizin də, bütün xalqımızın da arzusudur. Yenə də deyirəm, indi beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın müxtəlif sahələrdə fəaliyyəti çox yüksək səviyyədədir. Ancaq idman o qədər kütləvi bir sahədir, bütün dünyanın, bəşəriyyətin nəzər-diqqətini o qədər cəlb edir ki, bilin, Azərbaycanda da insanlar Olimpiya oyunlarına gecə-gündüz baxacaqlar, onları izləyəcəklər, hər biri ürəkdən, necə deyirlər, gərginlik hissi keçirəcəkdir ki, görək bizim bu və ya digər idmançımız hansı yerə qalxdı, hansı nailiyyəti əldə etdi.

Gərək ki, natiq dedi, burada həm xoşbəxtlik amili olmalıdır, həm də hakimlərin ədalətliliyi. Təbiidir, ideal vəziyyət belə olmalıdır. Biz də arzu edirik ki, belə olsun. Ancaq mən burada bir şeyi deyə bilərəm ki, biz sizi o qədər ürəkdən sevərək oraya göndəririk və xalqımızın duaları sizə o qədər kömək edəcək ki, qarşınızda duran vəzifəni orada xoşbəxtliklə yerinə yetirəcəksiniz.

O ki qaldı hakimlərin ədalətliliyi, bu, bizdən asılı deyildir. Ancaq arzumuz nədən ibarətdir? Arzumuz ondan ibarətdir ki, ədalət olsun və güman edirəm, Azərbaycanın nümayəndə heyətinə rəhbərlik edən Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin başçısı İlham Əliyev və onun müavini Əbülfəs Qarayev çalışacaqlar ki, orada hakimlərin ədalətli olmasını təmin etsinlər. Mənim belə deməyə əsasım var. Çünki Azərbaycanın Milli Olimpiya Komitəsi qısa bir zamanda bütün Olimpiya təşkilatları ilə çox işgüzar əlaqələr yaradıbdir: həm Beynəlxalq Olimpiya Komitəsinin prezidenti Samaranc və onun müavirləri ilə, bu günlərdə isə Brüsseldə Avropa Olimpiya Komitəsinin prezidenti ilə görüşüblər.

Məsələn, yeniyetmə boksçuların Avropa çempionatının Azərbaycanda keçirilməsi böyük bir hadisə oldu. Heç vaxt Azərbaycanda belə bir beynəlxalq yarış keçirilməmişdi. Ən sevindiricisi də odur ki, bizim boksçular orada yaxşı nailiyyətlər əldə etdilər. Bilirsiniz ki, burada bir yarış da – yeniyetmələr arasında dünya çempionatı da keçiriləcəkdir. Bu da çox əhəmiyyətli nailiyyətdir. Məhz yeniyetmələr arasında. Çünki böyük yaşlı boksçuların təcrübəsi var, amma bizdə boks hələ inkişaf etməlidir. Ona görə gərək yeniyetmələri boksa cəlb eləyək. Dünya çempionatı Azərbaycanda keçiriləcək, artıq bu barədə qərar qəbul edilibdir. Təbiidir ki, bu da Azərbaycan üçün beynəlxalq əhəmiyyətli yeni bir hadisə olacaqdır.

Bax, bütün bu görülən işlər, yaranmış əlaqələr onu göstərir ki, bizim nümayəndə heyətinin rəhbərləri, – siz idmançılar orada meydana yarışanda, yəni biri bokslaşacaq, biri gülə-şəcək, – bütün təşkilati işlərlə gecə-gündüz məşğul olmalı-dırlar ki, sizin nailiyyətləriniz ədalətli qiymətləndirilsin.

Biz sizi uzaq yerə – Sidneyə, Avstraliyaya yola salırıq. Mənim xatirimdədir, deyəsən, 1956-cı ildə idi, – Melburnda, Avstraliyada Olimpiya oyunları keçirilirdi. O vaxt Sovet İttifaqı bu yarışlara təzə qoşulmuşdu və onda bir çoxumuz o qədər də bilmirdik ki, Olimpiya oyunları nədən ibarətdir. Gərək ki, SSRİ bu işə 1952-ci ildə qoşulmuşdu. Elədir, yoxsa yox? Onda o oyunlar bizdə böyük maraq doğurmuşdu.

Amma indi biz Olimpiya oyunlarının tarixini bilirik və müstəqil dövlətin təmsilçiləri kimi Azərbaycan idmançıları həm Atlantada, həm Yaponiyada Olimpiya oyunlarında iştirak ediblər. Təcrübə var və görülən işlər

---

əsas verir deyim ki, çox uzaq məsafəyə getməyinizə baxmayaraq, siz öz fiziki hazırlığınızı qoruyub saxlayacaqsınız, nizam-intizamı daha da möhkəmləndirəcəksiniz, bir-birinizə qayğı göstərəcəksiniz, kömək edəcəksiniz, hər birinizin nailiyyətinə hamınız ürəkdən sevinəcəksiniz, bir-birinizə qısqanclıq etməyəcəksiniz və böyük nailiyyətlər əldə edəcəksiniz. Mən sizə deyirəm ki, yolunuz uğurlu olsun! Mən sizə deyirəm ki, sağ-salamat gedib Azərbaycana qayıdasınız! Mən sizə deyirəm ki, Azərbaycan xalqı sizi səbirsizliklə gözləyəcək və hərərətlə, təntənə ilə qarşılayacaqdır. Sizdən asılı olan işə odur ki, buraya almaçıq, üzüağ qayıdasınız. Mən buna inanıram və bu inamla da, sizə olan bu etibarım da sizə cansağlığı arzu edir, beynəlxalq əhəmiyyəti olan, Azərbaycan üçün dövlət əhəmiyyəti olan bu böyük işdə böyük, böyük, böyük uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

Mən bir şeyi deməyi untdum. Əvvəl Milli Olimpiya Komitəsi, Gənclər və İdman Nazirliyi təklif etmişdilər ki, Olimpiya oyunlarında birinci, ikinci, üçüncü yer tutanlara pul mükafatı verilsin. Təklif vermişdilər ki, birinci yerə 25 min dollar, ikinci yerə 10 min dollar, üçüncü yerə 5 min dollar verilsin. Sonra işə biz Milli Olimpiya Komitəsinin yeni təklifinə baxdıq və mən qərar qəbul etdim ki, birinci yer üçün 50 min dollar, ikinci yer üçün 30 min dollar, üçüncü yer üçün 15 min dollar verilsin. Eyni zamanda deyirəm ki, Milli Olimpiya Komitəsinin də öz mükafatları var, bunları da sonra sizə deyəcəklər.

Sağ olun, sizə yaxşı yol! Sizə bir daha uğurlar arzulayıram.

**ÜMUMDÜNYA SÜLH ZİRVƏ GÖRÜŞÜNÜN
BAŞ KATİBİ
CƏNAB BAVA ÇAYNA**

Hörmətli cənab Bava Çayn!

28 avqust 2000-ci ildə BMT-də keçirilən dini və mənəvi rəhbərlərin yeni minilliyə həsr olunmuş ümumdünya sülh zirvə görüşü ilə bağlı göndərdiyiniz məktuba görə təşəkkürümü bildirirəm.

Sülh, qlobal anlaşma və beynəlxalq əməkdaşlığa nail olunması məqsədi ilə dünyanın dini rəhbərlərinin iştirakı və BMT-nin vasitəçiliyi ilə keçirilən tədbirin məramı və məqsədi müstəqil Azərbaycan Respublikası üçün çox vacibdir.

Ümid edirəm ki, bu forum bütün dünyada hərbi münaqişələrdən və təcavüzkar müharibələrdən əzab çəkən milyonlarla insanın sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq arzusunun parlaq təzahürü olacaqdır.

Azad və demokratik cəmiyyət quruculuğu yolunda qətiyyətli addımlarını atan və geosiyasi cəhətdən olduqca həssas bölgədə yerləşən müstəqil Azərbaycan Respublikası üçün sülhün, sabitliyin hökm sürdüyü təhlükəsiz mühit həyati əhəmiyyət kəsb edən bir məsələdir. Bu zərurət həm də onunla bağlıdır ki, qonşu Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü və əsassız ərazi iddiaları müstəqil dövlətimiz və xalqımız üçün böyük problemlər yaratmışdır. Ərazimizin 20 faizi işğal olunmuş, on minlərlə insan öldürülmüş və yaralanmış, yüzlərlə qadın, uşaq və qoca əsir və yaxud girov götürülmüş, 1 milyondan çox insan öz tarixi-etnik torpağında qaçqın və məcburi köçkünə çevrilmişdir. Bu gün ölkənin hər 8 vətəndaşından biri qaçqın və yaxud məcburi köçkün vəziyyətində yaşamaq məcburiyyətindədir. Güman edirəm ki, erməni təcavüzünün Azərbaycanda həyatın bütün sahələrinə nə dərəcədə mənfi təsir göstərdiyini anlamaq heç də çətin deyil.

Təcavüz nəticəsində xalqımızın böyük mənəvi və maddi itkilərə məruz qalmasına baxmayaraq Azərbaycan Respublikası daxili və xarici siyasətində demokratiya və müstəqil dövlətçilik prinsiplərinə, eyni zamanda beynəlxalq hüquqi normalara daim sadıqlıq nümayiş etdirir. Biz bu yolda xalqımızın sülhsevərlik, humanizm və dözümlülük kimi yüksək mənəvi dəyərlərinə arxalanırıq.

Tarixin heç bir mərhələsində Azərbaycanda dini, milli ayrı-seçkilik, diskriminasiya faktı olmamışdır. Əsrlər boyu burada dünya dinləri dinc yanaşı fəaliyyət göstərmiş, bütün xalqlar dilindən, dinindən, etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq mehriban ailə şəraitində yaşamışlar.

Azərbaycan xalqı öz milli mentalitetinə uyğun olaraq həm də qonşu dövlətlər və xalqlarla mehriban qonşuluq münasibətlərində olmuşdur. Bu mütərəqqi tarixi ənənələr bu gün də davam edir və Azərbaycan dövləti bölgədə sülhün və sabitliyin bərqərar olunması istiqamətində səylərini əsirgəmir.

Təbiidir ki, bütün bu məqsədlərə çatmaq üçün yalnız bir tərəfin istəyi kifayət deyildir. Beynəlxalq hüququn dövlətlərin ərazi bütövlüyü, sərhədlərin toxunulmazlığı, milli və dini azlıqların hüquqlarının müdafiəsi kimi prinsiplərini əsas tutmaqla qarşılıqlı hörmət, anlaşma, etimad və hər şeydən öncə bütün tərəflərin maraqlarının təmin olunması məqsədi ilə güzəştlər edilməsi ümdə şərtlərdəndir. Əks halda bəşəriyyət müharibə və münaqişə ocaqlarından xilas ola bilməz.

Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, dünyanın mötəbər dini və mənəvi rəhbərlərinin xeyirxah məqsədlərə xidmət edən zirvə görüşü zəmanəmizin narahat məsələlərini dərinlən müzakirə edəcək, bəşəriyyətin tarixi haqqı olan sülh, əmin-amanlıq şəraitində yaşaması işinə öz layiqli töhfəsini verəcəkdir.

Bu müqəddəs amal uğrunda hər birinizə böyük uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

MOLDOVA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB PETRU LUÇİNSKIYƏ

Hörmətli cənab Prezident!

Moldova Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Moldova xalqını səmimi qəlbədən təbrik edirəm.

Azərbaycan Respublikası ilə Moldova Respublikası arasında mehriban dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin gözəl ənənələri vardır. Mən Moldova Respublikası ilə bütün sahələrdə əməkdaşlığımızın inkişafına böyük əhəmiyyət verirəm və bundan məmnunluq duyuram. Əminəm ki, əlbir səylərlə biz xalqlarımızın və ölkələrimizin dostluğunu və iş birliyini daha da möhkəmləndirəcək, regionumuzda sülhün və əmin-amanlığın bərqərar olmasına nail olacağıq.

Əziz Petru Kirilloviç, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, böyük hörmət bəslədiyimiz Moldovanın bütün vətəndaşlarına uğurlar, tərəqqi və firavanlıq arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ƏHMƏD NECDƏT SEZƏRƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

«Qalatasaray» futbol klubunun UEFA superkuboku uğrunda yarışda parlaq qələbəsi məni ürəkdən sevindirdi.

Bu qələbə münasibətilə Sizi və qardaş türk xalqını təbrik edir, sevincinizə qoşulur, «Qalatasaray» futbolçularına yeni-yeni uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 avqust 2000-ci il

**MALAYZIYANIN DÖVLƏT BAŞÇISI ƏLAHƏZRƏT SULTAN SƏLAHÜDDİN
ƏBDÜL ƏZİZ ŞAHA**

Əlahəzrət!

Malayziyanın milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi, ailənizin üzvlərini və dost Malayziya xalqını səmimi qəlbdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, Malayziyanın bütün vətəndaşlarına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Malayziya arasında hərtərəfli əməkdaşlıq əlaqələri xalqlarımızın rifahı və tərəqqisi naminə inkişaf edəcəkdir.

Əlahəzrət, Sizə hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 avqust 2000-ci il

MALAYZIYANIN BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB MAHATHİR BİN MƏHƏMMƏDƏ

Hörmətli cənab Baş nazir!

Malayziyanın milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Malayziya xalqını səmimi qəlbdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və işlərinizdə uğurlar, ölkənizə əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, dövlətlərimiz arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri genişlənilib möhkəmlənəcək, xalqlarımızın rifahına, sülhə və sabitliyə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 avqust 2000-ci il

«QURTULUŞ» QAZMA QURĞUSUNUN İSTİSMARA BURAXILMASINA HƏSR OLUNMUŞ MƏRASİMDƏ NİTQ

29 avqust 2000-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli qonaqlar!
Əziz neftçilər!

Bu gün biz Azərbaycanın həyatında yeni bir əlamətdar tarixi hadisə münasibətilə bu təntənəli mərasimə toplaşmışıq. Dünyanın böyük neft şirkətləri ilə Azərbaycanın əməkdaşlığı uğurla həyata keçirilir. Biz son illər çoxlu nailiyyətlər əldə etmişik və bu gün bu istiqamətdə yeni bir addım atılır, yeni qazma qurğusu istismara verilir.

Bildiyiniz kimi, burada da deyildi ki, bu qazma qurğusunun tikilməsində, quraşdırılmasında, yaranmasında bir çox xarici ölkələrin neft şirkətləri və Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti müştərək iş görmüş, bu qazma qurğusunu istismar üçün bizə təqdim etmişlər. Bu qazma qurğusunun yaranmasında xarici şirkətlərin mütəxəssisləri ilə bərabər Azərbaycan neftçiləri, mühəndisləri, mütəxəssisləri, fəhlələri fəal iştirak etmişlər.

Mən bu əlamətdar hadisə münasibətilə sizi təbrik edirəm. Bu qurğunun yaradılmasını və istismara verilməsini təmin edən, bizimlə bərabər işləyən xarici ölkələrin şirkətlərini təbrik edirəm!

Azərbaycanın neftçilərini, xüsusən bu qurğunun yaranmasında zəhmət çəkmiş, fəal iştirak etmiş mütəxəssislərimizi, mühəndislərimizi, bütün neftçilərimizi təbrik edirəm və onlara səmimi qəlbdən təşəkkür edirəm!

Bu əlamətdar hadisə münasibətilə bütün Azərbaycan xalqını, vətəndaşlarını təbrik edirəm!

«Qurtuluş» qazma qurğusu haqqında geniş məruzə ilə çıxış edən Natiq Əliyev və qonaqlarımız bizə ətraflı məlumat verdilər. Bu məlumatlar bizim hamımızı həqiqətən heyran edir.

Bu qazma qurğusunun yaranmasının, bu gün istismara verilməsinin Azərbaycan üçün, xalqımız, millətimiz üçün əhəmiyyəti nədən ibarətdir?

Birincisi, bu onu göstərir ki, müstəqil Azərbaycan dövlətinin yeni neft strategiyası uğurla həyata keçirilir.

İkincisi, bu onu göstərir ki, Azərbaycana xarici sərmayənin gəlməsi davam edir. Burada deyildiyi kimi, bu qurğunun yaranması üçün 175 milyon dollar vəsait sərf olunubdur. Bu, Azərbaycan üçün yeni sərmayədir, yeni yatırımdır.

Bu onu göstərir və bütün dünyaya nümayiş etdirir ki, Azərbaycan xalqı, neftçiləri, mühəndisləri, mütəxəssisləri, fəhlələri nə qədər yüksək səviyyədədirlər və nə qədər böyük işlər görməyə qadirdirlər.

Bu onu göstərir ki, Azərbaycana dünyada ən müasir, ən yüksək səviyyəli olan texnika, texnologiya gəlir, bu da Azərbaycanın həm neft sənayesini inkişaf etdirmək, həm də Azərbaycan mütəxəssislərinin, neftçilərinin, mühəndislərinin səviyyəsini qaldırmaq üçün çox böyük əhəmiyyət daşıyır.

Bu onu göstərir ki, bu qurğunun tikilməsi ilə ölkəmizdə mindən artıq azərbaycanlı yeni iş yeri qazanıbdir, yüksək məvacib alıb, öz rifah halını yaxşılaşdırıbdir. Burada deyildiyi kimi, Azərbaycan bu qurğunun tikilməsindən 28 milyon dollarlıq vergi və başqa vəsaitlər üzrə fayda götürübdir.

Azərbaycanın yeni neft strategiyasının əməli nəticələri, qələbələri budur! Bizim uğurla getdiyimiz yolun nəticələri budur!

Xatirinizdədir ki, 1994-cü ildə Azərbaycanın ağır vəziyyətində, ölkəmiz həm sosial-iqtisadi çətinliklər içərisində yaşadığı, həm də respublikamızda ictimai-siyasi sabitlik lazımı səviyyədə olmadığı bir zamanda biz dünyanın böyük neft şirkətlərini Azərbaycana cəlb etdik. Onlar Azərbaycan dövlətinə inandılar və ölkəmizə böyük sərmayələr qoymaq barədə qərar qəbul etdilər. Birgə işlərimiz nəticəsində 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan dünyanın 11 böyük neft şirkəti ilə müqavilə imzaladı. Bu müqavilə o qədər nəhəng xarakter daşıyırdı ki, ona «Əsrin müqaviləsi» adı verildi.

«Əsrin müqaviləsi» dünyada böyük əks-səda doğurdu. Bu hadisə Azərbaycan xalqını, bizim dostlarımızı sevindirdi, xalqımızda böyük ümidlər yaratdı. Xatirinizdədir ki, eyni zamanda, bu müqaviləyə inanmayanlar, onun həyata keçirilməsinə mane olmaq istəyən qüvvələr də az deyildi. Ancaq həyat və ötən illər sübut etdi ki, Azərbaycan dövləti doğru, düz yol ilə gedibdir və 1994-cü ildə Azərbaycanla müştərək iş görməyə başlayan dünyanın böyük dövlətləri, neft şirkətləri artıq bunun əməli nəticəsini görürlər.

Biz qısa bir zamanda əməli nəticələr əldə etdik. 1997-ci ildə «Çıraq» neft yatağından neft hasil etdik və onu dünya bazarlarına ixrac etməyə başladıq. Bu neft Bakı–Novorossiysk kəməri ilə ixrac edilməyə başlandı. Ondan sonra biz qısa bir zamanda Bakı–Supsa neft kəməri tikdik, 1999-cu ilin aprel ayında onu təntənəli surətdə açdıq və Azərbaycandakı yataqlardan hasil olunan neft bu neft kəməri ilə indi dünya bazarlarına çıxarılır.

Biz Xəzər dənizindəki «Şahdəniz» yatağında böyük, nəhəng qaz ehtiyatlarını aşkar etdik, neft ölkəsi kimi tanınan Azərbaycanın bundan sonra həm də qaz ölkəsi olduğunu və xarici bazarlara qaz çıxarmağa yeni imkanlarımız yarandığını bütün dünyaya bəyan etdik və bu barədə də lazımı əməli işlər görürük. «Əsrin müqaviləsi»ndən sonra ötən illər ərzində 19 müqavilə imzalanıb. Bu müqavilələrdə xarici ölkələrin 30-a qədər neft şirkəti iştirak edir. Bunların hamısı gələcəkdə Azərbaycanın nə qədər böyük miqdarda neft və qaz hasil edib dünya bazarlarına çıxaracağına əyani sübutdur.

Hasıl olan böyük nefti dünya bazarlarına çıxarmaq üçün ötən beş il müddətində biz Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas neft ixrac kəmərinin tikilməsi problemləri ilə məşğul idik. Bildiyiniz kimi, keçən ilin noyabr ayında ATƏT-in İstanbul zirvə görüşündə Türkiyə, Azərbaycan, Gürcüstan və Qazaxıstan prezidentləri Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri haqqında müqaviləni imzaladılar və bu böyük layihəyə Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti də öz imzasını qoydu. Beləliklə də biz böyük neftin dünya bazarlarına çıxarılması üçün əsas neft kəmərinin yaranmasına nail olduq.

İndi Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti, Türkiyənin, Gürcüstanın neft şirkətləri ilə bərabər Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin inşasına başlamaq üçün lazımı tədbirlər görürlər. Bu tədbirləri tezliklə hazırlayıb işə başlamaq lazımdır.

Təəssüf ki, indi biz yeni problemlərlə rastlaşmışıq. Bəziləri Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin həyata keçirilməsinə yenidən mane olmaq istəyirlər. Bəziləri belə fikirlər söyləyirlər ki, Azərbaycanda o qədər neft yoxdur və bu kəmərin tikilməsinə ehtiyac yoxdur.

Təbiidir ki, bu qüvvələrin, dairələrin bəziləri, ola bilər, bunu anlamırlar, bəziləri isə Xəzər dənizi kimi böyük enerji ehtiyatlarına malik olan hövzədən Azərbaycan neftinin dünya bazarlarına çıxarılmasına müxtəlif səbəblərdən mane olmaq istəyirlər. Ancaq onlar heç bir şey edə bilməyəcəklər. Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri layihəsi hazırlanmalıdır, bu barədə müqavilə imzalanıb və bu kəmərin inşasına başlanmalıdır. Həmin kəmərin inşası ediləcək, bu iş vaxtında həyata keçiriləcək və heç kəs ona mane ola bilməyəcəkdir. Bugünkü bu hadisə, bu təntənəli mərasim mənim indicə dediklərimə əyani sübutdur.

Bilirsiniz ki, son bir neçə ildə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda kəşfiyyat işləri aparmaq, quyuların qazılmasını təmin etmək üçün iki nəhəng qazma qurğusu – «Dədə Qorqud» və «İstiqlal» yarım dəniz qazma qurğuları hazırlanıb işə salınıb. İndi onlar öz vəzifələrini yerinə yetirirlər.

Bu gün biz yeni bir qazma qurğusunun tikilməsi, hazırlanması və istismara verilməsinin şahidiyik. Hələ bundan sonra da belə qazma qurğuları yaranacaqdır. Çünki Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda mövcud olan zəngin neft və qaz yataqları və ümumiyyətlə Xəzər bölgəsindəki enerji ehtiyatları belə qazma qurğularının çox olmasını tələb edir ki, qazma, kəşfiyyat işləri aparılsın, neft və qazın hasilatına başlansın. Əgər bu belə olmasaydı, bu cür qazma qurğusunun yaranmasına 175 milyon dollar vəsait qoyulmasına nə ehtiyac var idi?!

Mənim bu dediklərim həmin o bədxahlara, Azərbaycana düşmən gözü ilə baxanlara, ölkəmizə paxıllıq edənlərə və ümumiyyətlə, Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatı ilə inteqrasiya olunmasına maneçilik törədənlərə cavabdır.

Bu sahədə bu günə qədər gördüyümüz işlər və bundan sonra, gələcəkdə görəcəyimiz işlər Azərbaycan xalqının rifah halının yaxşılaşmasına, Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsinə, müstəqil bir dövlət kimi ölkəmizin çiçəklənməsinə gedən yolları təmin edir.

Azərbaycan xalqının tam əksəriyyəti bizim gördüyümüz bu işlərə yüksək qiymət verir, ona böyük ümidlər bəsləyir və bütün bu nailiyyətlərimizə, o cümlədən bugünkü nailiyyətimizə də sevinir. Qoy istəyənlər sevinənlər, istəməyənlər kor olsunlar!

Biz birinci yarım dəniz qazma qurğusuna «Dədə Qorqud» adı verdik. Bunun çox böyük tarixi, milli əhəmiyyəti vardır. Dədə Qorqud bizim ulu babamızdır. Həmin qazma qurğusu ilə Xəzər dənizində yeni neft yataqlarının istifadəyə verilməsinə təmin etmək, Azərbaycan xalqının rifahını qaldırmaq bizim məhz Dədə Qorqud kimi ulu babamızın ruhunu şad edəcəkdir. Ona görə də biz ona «Dədə Qorqud» adı verdik.

Biz ikinci qazma qurğusuna «İstiqlal» adını verdik. Nə üçün? Çünki əgər biz istiqlaliyyətimizi, müstəqilliyimizi əldə etməsəydik, millətimiz azad olmasaydı, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edib dünya birliyində bərabər hüquqlu dövlətlərdən biri olmasaydı biz bu böyük neft strategiyası planını və başqa işləri həyata keçirə bilməzdik. İstiqlaliyyət, müstəqillik bizim üçün, xalqımız üçün bu gün də, gələcəkdə də ən əziz bir anlayışdır. Buna görə də biz həmin qazma qurğusuna «İstiqlal» adı vermişik.

Bu gün istismara verdiyimiz yeni qurğuya isə «Qurtuluş» adı verilmişdir. Bunun da böyük əhəmiyyəti vardır. Nə üçün «Qurtuluş»? Çünki qurtuluş Azərbaycan xalqının əsarətdən, müstəmləkəçilikdən qurtulması deməkdir. Qurtuluş Azərbaycan xalqının azadlığa çıxması deməkdir. Qurtuluş son illərdə Azərbaycan xalqının başına gəlmiş bəlalardan çıxması deməkdir. Qurtuluş 1993-cü ildə Azərbaycanda yaranmış vətəndaş müharibəsindən qurtulmaq deməkdir. Qurtuluş Azərbaycan parçalandığı zaman onun parçalanmasının qarşısını almaq deməkdir. Qurtuluş Azərbaycanın müstəqilliyi, azadlığı deməkdir. Ona görə də bu qurğuya «Qurtuluş» adını daşıyır.

Mən «Qurtuluş» qazma qurğusuna və onu idarə edəcək, orada çalışan insanlara uğurlar arzulayıram və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, «Qurtuluş» qazma qurğusu Azərbaycan dövlətinin yeni neft strategiyasının

---

həyata keçirilməsində öz xidmətlərini göstərəcək, yeni neft quyularının qazılmasında, neftin və qazın hasil olunmasında şücaətlə çalışacaq və öz nailiyyətləri ilə bizi sevindirəcəkdir.

Əziz dostlar!

Bugünkü hadisə bizim hamımızı sevindirir. Çünki yeni bir qələbənin, nailiyyətin şahidiyik. Bir də ona görə sevinirəm ki, çox hörmət etdiyim, mənim üçün çox əziz olan Azərbaycan neftçiləri ilə yenidən görüşmək imkanı əldə etdim.

Yaşasın Azərbaycan neftçiləri!

Yaşasın müstəqil Azərbaycan!

«Qurtuluş» qazma qurğusuna uğurlar, uğurlar, uğurlar olsun!

Sağ olun.

**QIRĞIZISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ƏSGƏR AKAYEVƏ**

Hörmətli cənab prezident!

Qırğızıstan Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizə və qardaş qırğız xalqına səmimi salamlarımı və təbriklərimi yetirirəm.

Azərbaycan Respublikası ilə Qırğızıstan Respublikası arasında əlaqələr hərtərəfli inkişaf edir. Mən ölkələrimizin tarixi dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq münasibətlərinin getdikcə genişlənməsini və möhkəmlənməsini yüksək qiymətləndirirəm.

Əminəm ki, Sizinlə birgə söylərimiz sayəsində qardaş xalqlarımız arasında uğurla inkişaf edən mehriban dostluq əlaqələri və işbirliyi daha da sıxlaşacaq və dərinləşəcək, dili, dini və amalı bir olan xalqlarımızın rifahına və əmin-amanlığına xidmət edəcəkdir.

Əziz Əsgər Akayeviç, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, Qırğızıstanın xalqına sülh, tərəqqi və firavanlıq arzulayıram.

Hörmət və ehtiramla,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 avqust 2000-ci il

ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB İSLAM KƏRİMOVA

Möhtərəm cənab Prezident!

Ölkənizin milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və qardaş Özbəkistanın xalqını ürəkdən təbrik edirəm.

Müstəqil, demokratik və hüquqi dövlət quruculuğu yolunda Özbəkistan qısa müddət ərzində böyük müvəffəqiyyətlər qazanmışdır. Sizin rəhbərliyinizlə elan edilmiş və həyata keçirilməkdə olan müstəqil siyasət, iqtisadi islahatlar Özbəkistanın beynəlxalq nüfuzunun artmasına müsbət təsir göstərmiş, ölkədə sosial-iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşmasına möhkəm zəmin yaratmış, xalqın rifahının yüksəlməsini təmin etmişdir.

Fərəhli haldır ki, dövlət quruculuğu prosesində Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası strateji partnyorlardır. Əminəm ki, Azərbaycan ilə Özbəkistan arasındakı münasibətlər hər iki ölkənin milli mənafeyinə uyğun surətdə bundan sonra daha da möhkəmlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Biz ikitərəfli Azərbaycan – Özbəkistan əməkdaşlığının böyük imkanlarından müvəffəqiyyətlə istifadə edilməsi, beynəlxalq və regional layihələrin gerçəkləşməsi üçün əlimizdən gələni əsirgəməyəcəyik.

Cənab prezident, fürsətdən istifadə edərək Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, məsul dövlət ilərinizdə uğurlar, ölkənizə əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

Bakı şəhəri

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

**«LUKOYL» NEFT ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ
CƏNAB V.Y.ƏLƏKBƏROVA**

Hörmətli Vahid Yusifoviç!

Sizi 50 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edirəm, Sizə cəsağlığı, firavanlıq və fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Sizin başçılıq etdiyiniz neft şirkəti dünyanın ən iri neft şirkətləri ilə birlikdə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda beynəlxalq layihələrin işlənilib hazırlanmasında və həyata keçirilməsində fəal iştirak edir. Sizin şirkətinizin bu mühüm layihələrdə iştirakı həm Azərbaycanın neft və yanacaq-energetika kompleksinin inkişafında, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasında, həm də Azərbaycanla Rusiya arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafında və möhkəmlənməsində xeyli rol oynayır.

Sona yetməkdə olan yüzilliyin tarixinə əfsanəvi neft diyarı kimi həmişəlik daxil olan Azərbaycan Sizin formalaşmağınızda böyük rol oynamışdır. Siz Azərbaycanın neft məktəbini Tümen kimi mürəkkəb neft hasilatı bölgəsində şərəflə təmsil edərək, neftçilər arasında böyük nüfuz qazana bildiniz. Postsovet dövrünün yeni şəraitində – neftin güclü coğrafi-siyasi amilə çevrildiyi şəraitdə Siz iri sərmayə layihələrinin həyata keçirilməsinə fəal surətdə qoşulduunuz və beynəlxalq birliyin işgüzar dairələri ilə səmərəli qarşılıqlı əlaqəni təmin etdiniz. Bərabər başlanğıc şəraitində, bütün neft şirkətlərinə sovet dövrünün neft sənayesindən köhnəlmiş avadanlığın və əməyin səmərəsiz təşkilinin miras qaldığı bir zamanda Siz nymayış etdirdiniz ki, qısa müddət ərzində dünya standartları səviyyəsində işləyən, beynəlxalq bazarda rəqabət qabiliyyətinə malik şirkət yaratmaq mümkündür.

İndi, «LUKOYL»un ən iri neft şirkətləri ilə bir sırada durduğu, qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətləri sahmana sadığı, neft iqtisadiyyatının dünya bazarlarına çıxarılması yollarını, dünya iqtisadi sistemə çıx iteqrasiyanı təmin etdiyi bir vaxtda demək olar ki, sizin seçdiyiniz inkişaf strategiyası öz bəhrələrini vermişdir.

Bütün Azərbaycan xalqı ilə birlikdə Sizin uğurlarınızla fəxr edirəm və ümidvaram ki, fəaliyyətiniz Rusiya ilə Azərbaycan arasında dostluq əlaqələrinin formalaşmasına və möhkəmlənməsinə bundan sonra da xidmət edəcəkdir.

Səmimi arzularla,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 avqust 2000-ci il

ZƏFƏR BAYRAMI VƏ TÜRKIYƏ SİLAHLI QÜVVƏLƏRİ GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ MƏRASİMDƏ NİTQ

Bakı Əyləncə mərkəzi

30 avqust 2000-ci il

Hörmətli cənab səfir!
Hörmətli generallar!
Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli dostlar!

Bu gün türk xalqının, cümhuriyyətinin, dost, qardaş Türkiyənin tarixində çox əlamətdar və tarixi gündür. Birinci dünya müharibəsindən sonra Osmanlı imperatorluğu dağıldı və Türkiyənin düşmənləri nəinki imperatorluğu, eyni zamanda Türkiyəni hər tərəfdən dağıtmağa, parçalamağa çalışdılar. Ancaq türk xalqı bunların hamısına sinə gərdi, öz qəhrəmanlığını göstərdi və türk əsgəri nəyə qadir olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi.

Bütün bunların təşkilatçısı, bu böyük qələbələrin ilhamçısı böyük Mustafa Kamal Atatürk olmuşdur. Böyük Atatürkün rəhbərliyi altında türk xalqı öz gücünü topladı, birliyini təmin etdi və öz torpaqlarının qorunması, qədim türk torpağında Türkiyə dövlətinin yaranması uğrunda mübarizəyə qalxdı. Bu mübarizədə tarixi günlərdən biri də 30 avqust Zəfər günüdür. Ona görə də Türkiyə Cümhuriyyəti, dövləti, qardaş türk xalqı bu günü Türkiyə tarixində böyük qələbə günü, zəfər günü kimi bayram edir. Azərbaycan xalqı da, müstəqil Azərbaycan dövləti də qardaş türk xalqı, cümhuriyyəti ilə bərabər bu günü böyük iftixar hissi ilə bayram edir.

Mən bu bayram münasibətilə sizi, qardaş türk xalqını, Türkiyə Cümhuriyyətini, Türkiyənin qəhrəman əsgərlərini, ordusunu, bütün Silahlı Qüvvələrinin şəxsi heyətini səmimi qəlbdən təbrik edirəm və qardaş türk xalqına, türk əsgərinə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

İndi Türkiyə Cümhuriyyəti dünyanın böyük, qüdrətli, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş və çox güclü orduya malik olan bir ölkəsidir və dünya birliyində özünə layiq olan yeri tutubdur, dünya siyasətində öz sözünü deyib, öz fəaliyyətini göstəribdir. Ancaq türkiyənin bu gün bu səviyyəyə qalxmasının tarixi böyükdür, çox şanlıdır və çox çətinliklərdən keçibdir.

Tarixi heç vaxt unutmaq olmaz. Osmanlı imperatorluğu dağıldıqdan sonra 1920-ci ildə imzalanmış bir müqavilə ilə Türkiyəni tamamilə parçalamaq, ayrı-ayrı ölkələrə vermək və Türkiyə üçün Ankara çevrəsində bir az torpaq saxlamaq haqqında beynəlxalq təşkilatın və bir çox dövlətlərin qərarı çıxarılmışdı. Belə bir qərardan, belə bir ədalətsizlikdən sonra böyük iradə, qəhrəmanlıq lazım idi ki, öz gücünü, türklüyünü, türk xalqının, dövlətinin böyük tarixinə, ənənələrinə sədaqətini göstərəsən və güc toplayıb bütün bunların qarşısını alasan.

Bunların hamısının yaradıcısı, banisi, böyük rəhbəri türk xalqının və bütün türk dünyasının, Azərbaycan xalqının sevimli şəxsiyyəti böyük Mustafa Kamal Atatürk olmuşdur. O, öz silahdaşları, məsləkdaşları ilə türk xalqının daxilində olan böyük mənəvi potensialı, türk xalqının qəhrəmanlıq nümunələrini yenidən birləşdirib düşmənlərə qarşı savaşa qalxdı, müharibə apardı. Böyük döyüşlər getdi, türk xalqı çoxlu şəhidlər verdi, qanlar töküldü. Ancaq türk xalqı zəfər çaldı, qələbə əldə etdi. Məhz bunun nəticəsində də, 1920-ci ildə Türkiyə haqqında qərar qəbul etmiş dövlətlər qəbul etdikləri qərarlardan 1922-ci ildə imtina etdilər və böyük Mustafa Kamal Atatürkün başçılığı ilə Türkiyə Cümhuriyyəti və Türkiyənin Silahlı Qüvvələri yarandı.

Biz Türkiyə Cümhuriyyətinin 75 illiyini təntənə ilə birlikdə qeyd etdik. Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradılmasından 77 il keçir. Türk xalqı böyük mərhələlərdən keçib, nailiyyətlər əldə edibdir. Həm Türkiyə üçün, həm də bizim üçün bunların hamısından əziz olan odur ki, Türkiyə güclənib, qüvvətlənib və onun torpağına göz dikən hər bir düşməne cavab verməyə qadir olubdur. Burada da Türkiyənin Silahlı Qüvvələrinin çox böyük rolu vardır.

Türkiyə ordusunu, Silahlı Qüvvələrini böyük Mustafa Kamal Atatürk yaratmışdır və ordu quruculuğu ömrünün sonuna qədər onun üçün ən əziz, önəmli işlərdən biri olmuşdur. O, elə bir ordu qurmuş, elə bir Silahlı Qüvvələr yaratmışdır ki, Mustafa Kamal Atatürkün yoluna, öz vətəninə, millətinə sadıqdır və onlar öz torpaqlarını şərəflə qorumağa həmişə hazırdırlar.

Biz fəxr edirik ki, Türkiyənin ordusu indi Avropada ən böyük, güclü ordulardan biridir, müasir silahlarla təmin olunmuş, yüksək hərbi peşəyə sahib olmuş əsgərlərdir. Bunu bütün dünya etiraf edir. Ancaq türk ordusunun ən böyük xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, hər bir əsgər öz torpağına, millətinə, Türkiyə Cümhuriyyətinə, Atatürk ideyalarına daim sadıq olmuşdur. Bu, Türkiyə Silahlı Qüvvələrinin bu qədər güclü, qüdrətli olmasının əsas səbəbidir.

Bu, eyni zamanda bizim üçün, yeni müstəqillik əldə etmiş, ordu quruculuğu prosesi aparan Azərbaycan üçün də böyük bir örnək, təcrübə məktəbidir. Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan dostluq, qardaşlıq əlaqələri, müxtəlif sahələrdə bizim əməkdaşlığımız Azərbaycan və Türkiyə ordularının əməkdaşlığı ilə sıx bağlıdır.

Azərbaycanın gənc övladları Türkiyənin hərbi məktəblərində yüksək təhsil alırlar, həm bilik toplayır, həm də türk ordusunun, əsgərinin mənəvi keyfiyyətlərindən, vətənə, millətə, dövlətə sadıq olmaq keyfiyyətlərindən bəhrələnirlər. Hesab edirəm ki, bizim bu əməkdaşlığımız Azərbaycan üçün indiyə qədər faydalı olubdur, bundan sonra da faydalı olacaqdır.

Bu gün bu Zəfər bayramında, təbiidir ki, biz təkcə ordu sahəsində əməkdaşlığımızdan yox, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıqdan da danışmalıyıq. Bu barədə onu deyə bilərəm ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra indiyə qədər bizim dostluq, qardaşlıq əlaqələrimiz aybaay, günbəgün möhkəmlənir, inkişaf edir və bundan sonra da inkişaf edəcəkdir. Buna heç kəs mane ola bilməz.

Türkiyənin həm dövlət, hökumət rəhbərləri, həm də Silahlı Qüvvələrin başçıları ilə çox sıx dostluq, işgüzar əlaqələrimiz vardır. Hörmətli Əhməd Necdət Sezərin Türkiyə prezidenti seçiləndən sonra xarici ölkəyə ilk səfərini Azərbaycana etməsi Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin nə qədər yüksək səviyyədə olduğunu və Türkiyənin Azərbaycana nə qədər böyük əhəmiyyət verdiyini göstərir.

Türkiyənin generalları və zabıtları Azərbaycanda çox uğurlu fəaliyyət göstərir, ordu quruculuğunda ölkəmizə faydalı yardımlar edirlər. Mən bütün bunlara görə Türkiyə Cümhuriyyətinə, Türkiyənin Silahlı Qüvvələrinə və qardaş türk xalqına bu əziz bayram günü dərin təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm.

Hamımız əminik ki, Türkiyə ordusu daha da güclənəcək və Türkiyə Cümhuriyyətinin torpaqlarının qorunması, onun suverenliyinin təmin olunması yolunda bundan sonra da böyük işlər görəcəkdir.

Türkiyənin Azərbaycandakı hərbi attaşesi, hörmətli general – biz general deyirik – Sadıq paşa buradakı nitqində eyni zamanda, Azərbaycanla vidalaşması haqqında məlumat verdi. Sadıq paşa Türkiyə Cümhuriyyətinin Azərbaycanda hərbi attaşesi kimi iki ildir ki, fəaliyyət göstərir, Azərbaycan Silahlı Qüvvələri ilə əməkdaşlıq edir və fəaliyyətini uğurla başa çatdırır. Bu, özü-özlüyündə Türkiyə–Azərbaycan əməkdaşlığının, dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin parlaq təzahürüdür. Ancaq Türkiyə Cümhuriyyətinin əsgərləri, generalları üçün Azərbaycan çox xoşbəxt bir yerdir. Bu, indiyə qədər də belə olubdur, indi də belədir.

Hörmətli Sadıq paşa Azərbaycanda öz fəaliyyətini başa çatdıraraq, gördüyü işlərə, göstərdiyi xidmətlərə görə türk ordusunun tüm-general, yəni general-leytenant rütbəsini alıbdir. Mən bu münasibətlə hörmətli Sadıq paşanı ürəkdən təbrik edirəm. Ümidvaram ki, o, bundan sonra da öz xalqına, millətinə, dövlətinə, şərəfli əsgər borcuna sədaqətlə xidmət edəcəkdir. Əgər o, gəlib Azərbaycanda yenə xidmət etsə, yenə də bir ulduz alacaqdır.

İnsan üçün hər peşə şərəfidir. Hər bir insanın həyatda müəyyən peşəyə ya istedadı, ya da istəyi vardır, yaxud sadəcə, o sahədə çalışmaq istəyir. Hər bir dövlətdə, cəmiyyətdə iş görənlər, təbiidir ki, cəmiyyətinə, xalqına fayda verirlər. Amma bütün bu peşələrin içərisində ən şərəfli peşə vətəni, dövləti qorumaq, əsgərlik peşəsidir. Bu, bütün peşələrin içərisində şərəfidir və həmişə xalq tərəfindən sevilir, sevilir və seviləcəkdir. Məhz buna görə də Türkiyədə orduya bu qədər məhəbbət vardır. Məhz buna görə də Türkiyənin Silahlı Qüvvələri ölkənin həyatında xüsusi rol oynayır və onların xüsusi statusu vardır. Məhz buna görə də türk əsgəri bütün keyfiyyətləri ilə başqa ölkələrin əsgərindən müsbət nöqtəyi-nəzərdən fərqlənir. Güman edirəm ki, müstəqil Azərbaycanın əsgəri də bu peşəni türk əsgəri kimi yüksək qiymətləndirəcək, Azərbaycan dövlətçiliyi, onun bu günü və gələcəyi üçün bu peşənin nə qədər əhəmiyyətli, şərəfli olduğunu dərk edəcəkdir. Türkiyədə olduğu kimi, Azərbaycan əsgəri də ölkəmizdə bu gün də sevilir, gələcəkdə də seviləcək və böyük hörmətə malik olacaqdır.

Mən hörmətli Sadıq paşaya ölkəmizdə uğurlu fəaliyyət göstərdiyinə görə Azərbaycan dövləti adından təşəkkür edirəm, ona cansağlığı, gələcək işlərində uğurlar arzulayıram. Əminəm ki, o, bu yolda hələ bir çox mərtəbələrə qalxacaqdır.

Eyni zamanda, hörmətli Sadıq paşanın arzusu ilə mən burada, buraya toplaşanların qarşısında onun ikinci ulduzunu ona təqdim etmək istəyirəm.*

* * *

H e y d ə r Ə l i y e v: Əziz dostlar, bu bayram münasibətilə sizi bir daha təbrik edirəm, buradan – Azərbaycanın paytaxtı Bakıdan türk xalqına hörmət və ehtiramımızı, sevgi, məhəbbətimizi çatdırmaq istəyirəm. Türk xalqını, Türkiyə Cümhuriyyətini bu Zəfər bayramı günü münasibətilə bir daha təbrik edirəm. Sağ olun.

* Azərbaycandakı uğurlu işinə görə Türkiyə dövləti tərəfindən növbəti hərbi rütbəyə layiq görülmüş hərbi attaşə Sadıq Ercanın xahişi ilə Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev ikinci general ulduzunu onun poqonlarına taxdı.

YENİ DƏRS İLİNİN BAŞLANMASI VƏ BİLİK GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ KEÇİRİLƏN TƏNTƏNƏLİ TOPLANTIDA NİTQ

Bakı,

Nərimanov rayonu, 82 saylı pilot orta məktəbi

1 sentyabr 2000-ci il

Əziz müəllimlər!

Əziz tələbələr!

Əziz uşaqlar!

Əziz gənclər!

Əziz valideynlər!

Bu ümumxalq bayramı – Bilik günü münasibətilə sizi, Azərbaycanın bütün müəllimlərini, tələbələrini, gənclərini, bütün Azərbaycan xalqını səmimi-qəlbdən təbrik edirəm və Azərbaycan məktəbinə, təhsilinə, gəncliyinə yeni-yeni böyük uğurlar arzulayıram.

Bu gün müstəqil Azərbaycanın hər guşəsində məktəblər, ali məktəblər təhsil ilinə başlayır. Uşaqlar, körpələr 1-ci sinf qədəm qoyur, orta təhsil almış gənclər universitetlərin auditoriyalarına daxil olurlar, yay istirahətindən sonra müəllimlər işə başlayırlar. Bu, Azərbaycanın həyatında ən böyük hadisədir. Çünki ölkəmizin əhalisinin demək olar ki, hamısı təhsilə cəlb olunubdur, onların hamısı bunda maraqlıdır. O mənada ki, hər bir ailənin uşağı vardır. Uşaq ya məktəbə, ya da universitetə gedir. Bu isə hər bir valideyn, ailə üçün ən böyük nemətdir. Bu, hər bir ailəyə böyük sevinc hissi gətirir.

Müstəqil Azərbaycanda son illər təhsil sahəsində geniş islahatlar aparılır. Bu islahatlar Azərbaycanın təhsil sistemini, o cümlədən təhsilin səviyyəsini daha da təkmilləşdirir, dünya standartlarına uyğunlaşdırır. Amma bu da həqiqətdir ki, Azərbaycan xalqı XX əsrdə böyük təhsillənmə yolu keçibdir. Azərbaycanda təhsilin XX əsrin əvvəllərindən inkişafı, yeni-yeni məktəblərin açılması, ali təhsil ocağının, – Bakı Dövlət Universiteti 1919-cu ildə yaranmışdır, – ondan sonra onlarca digər ali təhsil müəssisələrinin və bunların davamı olaraq Azərbaycanda böyük elmi tədqiqat müəssisələri şəbəkəsinin yaranması – bunlar hamısı xalqımızın tarixi nailiyyətidir.

XX əsrə sona vuraraq, öz dövlət müstəqilliyimizi, milli azadlığımızı əldə edəndən sonra sərbəst yaşayaraq fəxr edə bilirik ki, bizim millətimiz, xalqımız biliklidir, təhsillidir və bu bərdə dünyanın hər bir ölkəsi ilə rəqabət aparmağa, yarışa girməyə hazırdır.

Bu həqiqətlər Azərbaycan xalqının daxili mənəviyyatını, elm, təhsil sahəsində keçmiş ənənələrini inkişaf etdirməsini və xalqımızın biliyə nə qədər maraqlı olmasını, biliklənmək istəklərini həyata keçirməsini və biliyin yüksəkliklərinə qalxmasını nümayiş etdirir.

Azərbaycanda xalqımızın geniş mənada təhsilli, bilikli olması və çox geniş məktəb şəbəkələrinin, universitetlərin yaranması böyük, çətin və ağır yollar keçmişdir. Vaxt var idi ki, biz 1919-cu ildə Azərbaycanda ilk dəfə universitet yaradarkən orada dərs demək üçün milli müəllim, professor kadrlarına möhtac idik. Belə kadrlar yox idi, çox az idi, çatışmırdı. Ona görə də başqa ölkələrdən gəlib Azərbaycanda universitetin qurulmasında və təhsilin ilk illərində təhsil sisteminin yaranmasında bizə kömək etdilər.

Bizim ilk dünyəvi məktəblərimiz də elə bu əsrin əvvəlindən yaranmışdır. Ancaq onlar da çox məhdud bir miqdarda gənclərin, uşaqların oxuması imkanına malik idi. Geniş kütlələr isə təhsildən, demək, biliklənmək, elmi mənimsəmək, dünyada gedən tərəqqiyə qoşulmaq imkanlarından məhrum idi.

Tarixi nöqtəyi-nəzərdən qısa bir zamanda Azərbaycan xalqı böyük bir yol keçdi. Demək olar ki, 20 il ərzində Azərbaycanda hər yerdə məktəblər, ali təhsil müəssisələri yarandı. Ondən sonra elmi müəssisələr, elmi tədqiqat institutları yarandı. Nəhayət, 1945-ci ildə Azərbaycan elminin ən yüksək zirvəsini təşkil edən Azərbaycan Elmlər Akademiyası yarandı.

Azərbaycan çoxdandır ki, icbari orta təhsil sistemini tətbiq edibdir. Amma Azərbaycandan da böyük ölkələr, bəlkə də iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr var ki, orada 8 illik icbari təhsil sistemini yaratmaq üçün hələ çalışırlar, müxtəlif müzakirələr və mübahisələr aparırlar.

Təbiidir ki, bizim bu nailiyyətlərimiz birinci növbədə xalqımızın, millətimizin təhsilə, biliyə, elmə olan marağı, bununla bərabər, xalqımızın qədim ənənələri ilə əlaqədar olmuşdur. Bunlarla da bərabər, Azərbaycanın təhsil sahəsində aparılan böyük işlər, siyasət öz nəticələrini vermişdir. Məhz bunlara görə Azərbaycan 1991-ci ildə öz dövlət müstəqilliyini əldə edən zaman ölkəmizdə bütün uşaqların oxuması, təhsil alması üçün məktəblər, çox sayda universitetlər, ən önəmlisi odur ki, böyük, yüksək səviyyəli müəllim, professor, ali məktəb müəllimləri ordumuz var idi. Bunlar xalqımızın nailiyyətləridir.

Mən burada gənc müəllimləri, eyni zamanda yaşlı nəslin nümayəndələrini – qocaman müəllimləri görürəm. Müəllimlik sənəti, peşəsi cəmiyyətdə ən yüksək qiymətə layiq olan bir peşədir. Müəllim olmaq kimi şərəfli bir iş yoxdur. Çünki müəllimlər xalqın biliklənməsinin, təhsilin inkişaf etməsinin və nəhayət, xalqın elminin inkişaf etməsinin əsasını qoyanlardır. Ona görə də bu bayram günü mən ilk növbədə müstəqil Azərbaycanın bütün müəllimlərini ürəkdən təbrik edirəm, müəllimə, bu müqəddəs ada öz dərin hörmət və ehtiramımı, sevgi, məhəbbətimi bildirirəm. Bəyan edirəm ki, müəllim bundan sonra da müstəqil Azərbaycanın həyatında görkəmli yer tutacaq, müəllimə qayğı gündən-günə artacaq və müəllimin şanı – şöhrəti daha da yüksələcəkdir.

Biz hamımız həyatımızda əldə etdiyimiz nailiyyətlərə, bütün varlığımıza görə müəllimə borcluyuq. Mən də müəllimə borcluyam, sən də müəllimə borclusan, bu nazirlər də müəllimə borcludurlar. Müəllimə borclu olmayan adam yoxdur, – hamı müəllimə borcludur. Ona görə də, mən dəfələrlə demişəm, – bir insan, adi vətəndaş kimi məktəbə qədəm qoyduğum ilk vaxtdan indiyədək mənim müəllimə böyük hörmətim, sevgim, məhəbbətim olubdur. Mən həyatımda çox yollardan keçmişəm. Həyatımın bəzi hissələrini bəlkə də indi xatırlaya bilmirəm, amma müəllimlərimi heç vaxt unutmamışam, hər bir müəllimin bu dəqiqə də gözümün qarşısındadır.

Müstəqil Azərbaycanda indi təhsilə, demək olar ki, bütün uşaqlar cəlb olunubdur. Bu gün bütün məktəblərdə 1 milyon 662 min şagird dərəcə başlayır. Təsəvvür edin, 8 milyon əhalidən 1 milyon 662 mini məktəblərdədir. Onların bir qismi – bizim lap körpə uşaqlarımız məktəbə bu gün ayaq qoyur, digərləri isə bir sinifdən o biri sinfə keçir. Bu il ali məktəblərimizdə 120 mindən çox tələbə təhsilə başlayıbdır. Bunlar müstəqil Azərbaycanı bütün dünyada tanıdan ən dəyərli göstəricilərdəndir.

Bu bayram bizim üçün ona görə əzizdir ki, biz bu gün də, gələcəkdə də gənclərimizi təhsilə, biliyə cəlb etməliyik, təhsilin keyfiyyətini artırmalıyıq, təhsil sahəsini daha da mükəmməlləşdirməliyik. Ona görə də müəllimlər gərək yerlərində saymasınlar, nə qədər təcrübəli olsalar da daim öz biliklərini artırınsınlar. Çünki dünya çox dinamik inkişafdadır. Bu dinamik inkişaf dünyada sürətlə yeniliklər meydana çıxarır. Ona görə də, təbiidir, müəllim 10-15-20 il bundan öncəki səviyyəsi ilə bizim bugünkü yüksək təhsilimizi təmin edə bilməz. Gərək müəllim öz üzərində daim işləsin, dünyanın texniki, elmi tərəqqi nailiyyətlərindən xəbərdar olsun və onları tələbələrə, gənclərə, uşaqlara çatdırsın.

Təhsil sahəsində bizim apardığımız islahatlar da məhz buna yönəldilibdir. Bilirsiniz ki, indi biz bu barədə Dünya Bankı ilə çox sıx əməkdaşlıq edirik, onların tövsiyələrindən istifadə edirik. Hətta onlar bizim məktəblərin bəzilərini himayəyə götürüblər, 20 pilot məktəbi yaradıblar, bu məktəblərə qayğı göstərirlər. Həmin məktəblərdən biri də bu gün buraya toplaşdığımız məktəb – sizin məktəbinizdir. Bilirəm ki, onlar məktəbin təmirinə də, başqa işlərə də yardım ediblər. Mən bunlara görə Dünya Bankının, ümumiyyətlə, Azərbaycan məktəbinə, təhsilinə yardım göstərən müxtəlif beynəlxalq təşkilatların, ayrı-ayrı ölkələrin işini yüksək qiymətləndirirəm və onlara təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm.

Ancaq gərək bu imkanlardan səmərəli istifadə edəsiniz. Təhsil nazirliyindən başlayaraq təhsil sisteminin ən aşağı həlqəsinə qədər gərək bu işlərin təşkili ilə hər bir məktəbdə müəllim heyəti, məktəbin rəhbərliyi daha da yaxşı məşğul olsunlar və bu imkanlardan istifadə etsinlər.

Mən inanıram ki, biz indi müstəqil dövlət kimi heç kəsdən asılı olmayaraq, özümüz öz həyatımızın sahibi olaraq bundan sonra məktəbimizi daha da inkişaf etdirəcəyik. Amma məktəbimiz həm dəqiq elmlərin mənimsənilməsində daha da inkişaf etməlidir, eyni zamanda ictimai elmlər – Azərbaycan tarixi, Azərbaycan ədəbiyyatı, Azərbaycan dili – bunların hamısı təhsilin çox vacib sahələridir.

Etiraf etmək lazımdır ki, keçmiş zamanlarda, illərdə bu fənlərə bəzən o qədər çox fikir vermirdilər. Çünki o vaxt biz Sovetlər İttifaqının tərkibində idik və Sovet İttifaqının, Sovet hökumətinin təhsil sahəsində olan bütün təlimatları, əmrləri, göstərişləri hər bir respublikada hər millət üçün eyni idi. Demək, burada hər millətin milli ənənələri, dəyərləri, xüsusiyyətləri nəzərə alınmırdı. Ona görə də, məsələn, saydığım bu sahələrə məktəbdə o qədər böyük diqqət yetirilmirdi.

Ancaq indi müstəqil Azərbaycanın hər bir gənci məktəbdə təhsil alaraq, öz xalqının, millətinin qədim zamanlardan indiyə qədər olan tarixini gərək yaxşı bilsin. Əgər bunu bilməsə o, həqiqi vətənpərvər ola bilməz. Əgər bunu bilməsə o, millətini qiymətləndirə bilməz. Əgər bunu bilməsə, öz millətinə olan mənsubiyyəti ilə istənilən səviyyədə fəxr edə bilməz. Ancaq təkcə tarix deyil, bizim zəngin ədəbiyyatımız var. Azərbaycan ədəbiyyatı qədim dövrlərdən indiyədək öz zənginliyi ilə bütün dünya xalqları içərisində öncül yerlərdə olubdur. Demək, bu həm bizim tariximizdir, həm mədəniyyətimiz, həm də milli mənliliyimizdir.

Azərbaycan dili! Bu gün iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, Sovet hakimiyyəti illərində biz Azərbaycan dilini qoruduq, saxladığımız və inkişaf etdirdik. Azərbaycan dili indi çox yüksək səviyyədə, yəni onun qrammatik quruluşu, başqa sahələri yüksək səviyyədə olan bir dildir. Sizə deyə bilərəm ki, başqa ölkələrdə müxtəlif dillərə mənsub olan insanlar Azərbaycan dilini sadəcə eşidərək, onun mənasını o qədər bilməyərək, Azərbaycan dilinin nə qədər şərəf bənzədiyini, xoş ahəngli olduğunu dəfələrlə qeyd ediblər. Biz dilimizlə fəxr etməliyik. Dil hər bir millətin milliliyinin əsasıdır. Ona görə də hər bir gənc öz ana dilini, Azərbaycan dilini, müasir Azərbaycan dilini gərək ən incəliklərinə qədər bilsin və bu dildən istifadə etsin. Biz müstəqil Azərbaycanda Azərbaycan dilini

dövlət dili etdiyimiz kimi, cəmiyyətimizdə də, xalqımızın içində də Azərbaycan dilini mütləq hakim dil etməliyik.

Mən müəllimlərin vəzifələri haqqında dedim. Ancaq bizim gənclərimizin, uşaqlarımızın vəzifəsi bunlardan heç də az deyildir. Müəllim öyrətməlidir, bilik verməlidir, tərbiyə verməlidir. Müəllim çalışmalıdır ki, uşaq nəinki bilik alsın, həm də cəmiyyətdə bütün əxlaq normalarını, prinsiplərini mənimsəsin və onlara riayət etsin, öz həyatını yüksək əxlaqi dəyərlər əsasında qursun. Ancaq tələbə, şagird, gənc isə gərək çalışsın ki, müəllimin bu söyləri ona fayda versin. Ona görə də bu gün birinci sinfə gedən uşaq da, onuncu sinfə gedən gənc də bilməlidir ki, bu 10-11 ildə keçən dövr hər bir insanın həyatında ən dəyərli dövrdür. Çünki bu illərdə kim nəyi itirib, onu sonra bərpa edə, qazana bilməyəcəkdir.

Məktəb illəri hər bir insanın gələcək həyatında ən məsuliyyətli, ən əhəmiyyətli, ən dəyərli illərdir. Ona görə də bizim övladlarımıza, balalarımıza, bu gün məktəbə qədəm qoyan uşaqlara, məktəblərdə oxuyan bütün gənclərə, imtahan verib ali məktəblərə daxil olan tələbələrə tövsiyə edirəm ki, bu illərdən, günlərdən səmərəli istifadə edin, onları itirməyin. Dünən nə isə itirdiniz, bu gün onun yerini doldura bilməyəcəksiniz. Keçən il nə isə itirdiniz, bu il onun yerini doldura bilməyəcəksiniz.

Mən əminəm ki, indi bizim cəmiyyətdə mənəviyyatın, mədəniyyətin səviyyəsi yüksəldiyi kimi, bu sahədə gənclərimizin də keyfiyyətləri yüksək olacaqdır. Ancaq təbiidir ki, burada valideynlərin də üzərinə çox böyük vəzifə və məsuliyyət düşür. Mən bu gün arzu edirdim ki, valideynlər öz uşaqlarının, balalarının təhsil almasına ciddi yanaşsınlar. Etiraf etmək lazımdır ki, bəziləri bu məsələyə o qədər də fikir vermirlər. Bəziləri hesab edirlər ki, uşaq elə diplom alsın gedib işləyəcəkdir. Bəziləri bəlkə də özləri dərk edə bilməyərək həmin məsələlərə biganə qalırlar. Ancaq onlar səhv edirlər. Hər bir ailənin, hər bir valideynin bütün başqa qayğılardan ən böyük qayğısı öz uşaqlarını Azərbaycanın sağlam, bilikli, yüksək mənəviyyatlı vətəndaşları kimi böyütməkdir.

Bu gün məktəbə gedən uşaqlar Azərbaycanın vətəndaşı – yüksək mənada vətəndaş, yüksək biliyə malik olan vətəndaş, yüksək əxlaqa malik olan vətəndaş, dövlətçiliyə sədaqətli olan vətəndaş, vətənpərvər olan vətəndaş olmalıdırlar. Arzu edirəm ki, valideynlər bu işlərə daha da çox diqqət yetirsinlər və qayğı göstərsinlər.

Müstəqil Azərbaycan yaşayır, inkişaf edir. İndi bizim problemlərimiz, çətinliklərimiz də çoxdur. Ən böyük, ən çətin problem Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması, işğal edilmiş torpaqların azad olunması və yerindən-yurdundan didərgin düşmüş soydaşlarımızın öz elinə-obasına qayıtmasıdır. Biz bu sahədə durmadan çalışırıq və bundan sonra da çalışacağıq. İnanıram ki, biz buna nail olacağıq.

Ancaq indi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş rayonlardan köçkün düşmüş ailələrin – əksəriyyəti çadırlarda məskunlaşmışlar, onların övladları, körpələri təbiidir ki, çətin, daha da ağır şəraitdə yaşayırlar. Mənə verilən rəqəmlərə görə, bu gün məktəbə gedənlərdən təxminən 89 min nəfəri həmin işğal olunmuş torpaqlardan zorla çıxarılmış ailələrdəndir.

Çadır şəhərciklərində məktəblər yaranıb. Bilirsiniz, bu fakt mənim ürəyimi incidir ki, səkkiz il köçkün vəziyyətində çadırdadır, yaxud başqa bir ağır şəraitdə yaşayan insan səkkiz il və ya yeddi il bundan öncə övlad dünyaya gətiribdir, amma o, öz yerini, torpağını görməyibdir, ancaq çadırdadır, çadır şəraitində, başqa ağır şəraitdə məktəbə gedir. Təbiidir ki, bu, bir tərəfdən bizim bələmimizin nə qədər böyük, ağır olduğunu, ikinci tərəfdən isə xalqımızın nə qədər mərd, mərdanə, dözümlü olduğunu göstərir. Əgər o çadır şəhərciklərində yaşayan ailələr öz uşaqlarını mütləq məktəbə cəlb edirlərsə, oxudurlarsa, təhsil verirlərsə, onlar ən yüksək qiymətə layiqdirlər. Ona görə də dövlət, hökumət, hər bir dövlət orqanı, Təhsil Nazirliyi, respublikanın bütün təhsil idarələrinin hamısı yerindən-yurdundan didərgin, köçkün düşmüş ailələrin uşaqlarının oxumasını birinci növbədə xüsusi nəzarət altına almalıdırlar, həmin məktəblərə xüsusi qayğı göstərməlidirlər, onlara əlavə yardımlar etməlidirlər. Çünki biz imkan verə bilmərik ki, bu qədər köçkünlük həyatı yaşayan xalqımızın bir hissəsinin uşaqları məktəbsiz, savadsız qalsın. Biz buna yol verə bilmərik.

Mən bu gün hamını bu işə dəvət edirəm. Bizim buradakı toplantımız və mənim nitqim indi dövlət televiziyası vasitəsilə canlı yayımla bütün Azərbaycana verilir. Ona görə də mənim dediyim bu sözlər bütün Azərbaycan xalqına, vətəndaşlarına, Azərbaycanın bütün dövlət, hökumət orqanlarına, hər bir vətəndaşa aiddir.

Bizim gələcəyimiz gənclərdir. Biz öz müstəqil dövlətimizi qururuq və əmin ola bilərsiniz ki, dövlət quruculuğu işi uğurla həyata keçiriləcəkdir. Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi uğurla həyata keçiriləcəkdir. Azad bir ölkə olan Azərbaycanın vətəndaşları hər bir hüquqlarından, azadlıqlarından sərbəst istifadə edəcəklər. Konstitusiyamızda təsbit olunmuş bu müddəaları heç kəs poza bilməz. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı azaddır, sərbəstdir və bizim cəmiyyətimizin bərabərhüquqlu üzvüdür.

Ancaq biz gələcəyə baxırıq. Bizim gördüyümüz işlər, apardığımız iqtisadi islahatlar, dövlət quruculuğu prosesi, təhsil və başqa sahələrdə həyata keçirdiyimiz islahatlar hamısı Azərbaycan dövlətini daha da yüksəltməyə yönəldilibdir. Bunlar eyni zamanda, Azərbaycan xalqının rifah halını yaxşılaşdırmaq, gənclərimizin yaxşı gələcəyini təmin etmək üçündür. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanın bugünkü gəncləri gələcəkdə ölkəmizi idarə edənlər, Azərbaycanı irəli aparacaq olacaqlar. Bizim isə borcumuz bugünkü gənclər üçün güclü, qüdrətli, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş elə dövlət, cəmiyyət yaratmaq və xalqın rifah halını o qədər yüksəltmək məqsədidir ki, onlar biz indi çəkdiyimiz çətinlikləri çəkməsinlər.

Gənclər, gələcək nəsil haqqında danışarkən yenə də müəllimlərə müraciət edirəm ki, onlar nəinki bu gün üçün, gələcək üçün də öz vəzifələrini, məsuliyyətlərini həmişə düşünsünlər. Biz isə Azərbaycanın müstəqilliyini daimi, dönməz edəcəyik. Bizim xalqımız daim müstəqil, azad yaşayacaqdır. Biz bugünkü gənclərə çox yüksək amallara, mənəvi keyfiyyətlərə, yüksək iqtisadi potensiala malik olan dövlət, ölkə əmanət edəcəyik. Ancaq bu işləri gələcəkdə aparmaq üçün daha da biliklənmək, elmə malik olmaq lazımdır. Bu isə sizin, bizim, hamımızın vəzifəmizdir.

Əziz dostlar!

Əziz müəllimlər!

Əziz uşaqlar, gənclər!

Mən sizi bu ümumxalq bayramı – bilik günü münasibətilə bir daha təbrik edirəm, hamınıza cansağlığı, səadət arzulayıram. Azərbaycan məktəbinə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

ÖZBƏKİSTANIN MÜSTƏQİLLİK GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ ÖZBƏKİSTANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ

«Gülüstan» sarayı

1 sentyabr 2000-ci il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən Özbəkistanın milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm, qardaş özbək xalqına sülh, əmin-amanlıq və çiçəklənmə arzulayıram.

Özbəkistan da, Azərbaycan da müstəqil dövlətlərdir. Hər iki ölkənin keçmişi eyni olubdur, amma indi müstəqil dövlət kimi həm Azərbaycanda, həm də Özbəkistanda insanlar öz dövlət dilindən istifadə edirlər. Ona görə də mən nitqimi Azərbaycan dilində, dövlət dilimizdə başladım.

Özbək dili və Azərbaycan dili bir kökə malikdir. Bizim dillərimizdə müəyyən bir fərq var, amma eyni kökə malik olduğumuza görə biz bir-birimizin dilini başa düşürük. Ancaq hamı eyni səviyyədə başa düşmür. İndi hələ ki, nə Özbəkistanda özbək-Azərbaycan dillərinin tərcüməçisi, nə də Azərbaycanda Azərbaycan-özbək dillərinin tərcüməçisi var. Ona görə də mən problem qarşısında yəm.

Mən bu gün öz dilimizdə müraciət etməliyəm, amma eyni zamanda, nəzərə almalıyam ki, bizim özbək qardaşlarımız – hansı ki, biz bu gün onların müstəqillik günü bayramına gəlmişik– ola bilər, mənim dediyim sözlərin çoxunu, yaxud bir hissəsini anlaya bilməsinlər. Mən başa düşürəm, təbiidir ki, ona görə də Özbəkistanın Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri bu gün rus dilində danışdı. Mən bunu nəzərə alaraq nitqimi rus dilində davam etdirmək istəyirəm. Ancaq ümidvaram ki, vaxt gələcək, Özbəkistanda Özbək–Azərbaycan dillərinin tərcüməçisi, Azərbaycanda da Azərbaycan–Özbək dillərinin tərcüməçisi olacaqdır. O vaxt həm Daşkənddə, həm də Azərbaycanda prezidentlər belə mərasimlərdə yalnız öz dövlət dillərində nitq söyləyəcəklər.

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi Özbəkistanın milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm, qardaş özbək xalqına sülh, firavanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Özbəkistanın, özbək xalqının dövlət müstəqilliyi əldə etməsi çox böyük tarixi əhəmiyyətə malik hadisədir. Tarixdən yaxşı məlumdur ki, özbək xalqı keçmişdə öz dövlətçiliyinə, özü də kifayət qədər güdrətli, güclü dövlətçiliyə malik olmuşdur. Amma sonra xalq bu dövlətçilikdən, müstəqillikdən məhrum olmuş və təbii ki, bir çox illər sərbəst inkişaf üçün imkana malik ola bilməmişdir.

Bizim bu baxımdan da taleyimiz eynidir, tariximiz eynidir – mən həm özbək, həm də Azərbaycan xalqlarını nəzərdə tuturam. 1991-ci ildə biz də dövlət müstəqilliyi, milli azadlıq əldə etdik, öz demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlətimizi qururuq, xalqımızın milli mənafeələrinə uyğun olan yolla gedirik. Ona görə də azadlığı əldə etməyin, müstəqillik əldə etməyin və öz milli dövlətçiliyini qurmağın hər bir xalq üçün nə demək olduğunu yaxşı başa düşürük. Sovetlər İttifaqının süqutu bizə – Özbək xalqına da, Azərbaycan xalqına da bundan ötrü şəraiti təmin etdi və gördüyünüz kimi, biz öz müstəqilliyimizi çox tez möhkəmlətməyə və inkişaf etdirməyə başladırıq.

Çox dərin məmnunluq hissi ilə deyə bilərəm ki, müstəqillik, azadlıq illərində özbək xalqı, Özbəkistan böyük uğurlar qazanmışdır.

Özbəkistan Mərkəzi Asiyada mühüm yer tutur, olduqca böyük iqtisadi potensiala, insan ehtiyatlarına malik ölkədir. Özbək xalqının qədim, zəngin tarixi, mədəniyyəti, ədəbiyyatı var. Lakin müstəqillik qazanılması keçmiş vaxtlarda bu və ya digər dərəcədə tələb edilməmiş, istifadə olunmamış qalan bütün bunları hərəkətə gətirməyə imkan vermişdir. Nəticədə müstəqillik illərində Özbək xalqı, özbəkistan həqiqətən böyük uğurlar qazanmışdır.

Özbəkistanın Azərbaycandakı fəvqəlalə və səlahiyyətli səfiri burada bu barədə ətraflı söhbət açdı. O, bu barədə iftixar hissi ilə, sevinc hissi ilə danışdı. Bu gün, bu bayram günündə demək istəyirəm ki, Azərbaycan xalqı və müstəqil Azərbaycan dövləti olaraq biz də Özbək xalqının müstəqillik illərində qazandığı uğurlara eyni dərəcədə sevinirik.

Xalqlarımız – Özbək və Azərbaycan xalqları arasında həmişə səmimi dostluq münasibətləri olmuşdur. Bu münasibətlər ümumi taleyimizə, tarixi köklərimizə, adət və ənənələrimizin, əxlaqi dəyərlərimizin, mənəvi dəyərlərimizin oxşarlığına əsaslanmışdır. Bütün bunlar xalqlarımız arasında dostluq, qarşılıqlı yardım və əməkdaşlıq üçün həmişə şərait yaratmışdır.

XX yüzilliyin tarixindən bütün bunları olduqca parlaq şəkildə göstərən çoxlu misallar çəkmək mümkündür. Biz keçmişdə olanları lazımcına qiymətləndiririk. Lakin bununla yanaşı, biz azadlıq əldə etdikdən, müstəqillik

qazandıqdan sonra vəziyyət tamamilə dəyişmişdir və müstəqilliyin ilk günlərindən Özbəkistanla Azərbaycan arasında dövlətlərarası münasibətlər, diplomatik münasibətlər yaradılmışdır, Azərbaycanın Daşkənddə, Özbəkistanın Bakıda səfirlikləri var. Təbii ki, münasibətlərimiz keyfiyyətcə yeni xarakter almışdır.

Azərbaycan öz xarici siyasətində bunu əsas tutur ki, bütün ölkələrlə, xüsusən qonşu ölkələrlə, əl-xüsusi bizi böyük tarixi keçmişin birləşdirdiyi ölkələrlə qarşılıqlı surətdə faydalı dostluq münasibətlərini inkişaf etdirmək lazımdır. Biz Özbəkistanla bir regionda yerləşirik. Qafqaz və Mərkəzi Asiya, Xəzər hövzəsi – bunların hamısı bir-biri ilə tarixən bağlı olmuşdur. Ona görə də artıq müstəqillik şəraitində əlaqələrimizin konkret əməli nəticələri var. Biz tarixi böyük İpək yolunun bərpası, TRASEKA proqramının həyata keçirilməsi ilə birlikdə fəal məşğul oluruq və deməliyəm ki, Özbəkistan və Azərbaycan bu istiqamətdə böyük uğurlar qazanmışlar.

Biz Transqafqaz magistralından birlikdə fəal istifadə edirik. Biz bir çox digər proqramları birlikdə həyata keçiririk. Ölkələrimiz arasında iqtisadi əməkdaşlıq və siyasət, xarici siyasət sahəsində, beynəlxalq münasibətlər sahəsində əməkdaşlıq yüksək səviyyədədir. Biz beynəlxalq təşkilatlarda, MDB-də, GUÖAM kimi təşkilatda qarşılıqlı surətdə fəal əməkdaşlıq edirik və bunu Özbəkistan üçün də, Azərbaycan üçün də çox mühüm sayırıq.

Böyük sevinc hissi doğurur ki, indi müstəqil dövlət olan Özbəkistan öz təbii ehtiyatlarından, öz iqtisadi potensialından tamamilə istifadə edir və böyük uğurlar qazanır. Şəxsən mən Özbəkistanı çoxdan – 70-ci illərdən və bundan əvvəl, habelə 80-ci illərdən tanıyıram. Mən Azərbaycanın rəhbəri kimi də, Moskvada işlədiyim dövrdə də Özbəkistanla sıx əlaqələr saxlayırdım. Mənim o vaxtlar da çoxlu dostum var idi, indi də var. Buna görə də Özbəkistanın o vaxtlar hansı vəziyyətdə olduğunu, – hərçənd o, öz xalqına maksimum səmərəli fayda gətirmək üçün çox geniş imkanlara malik idi, – və bu gün necə bir vəziyyətdə olduğunu yaxşı bilirəm.

Nəhayət, XX əsrin sonunda nail olduğumuz azadlığın, müstəqilliyin, milli dövlətçiliyin mahiyyəti də məhz bundan ibarətdir.

Təbii ki, bizim bir çox iqtisadi, sosial, siyasi problemlərimiz var. Azərbaycanın ağır bir problemi var – bu, Ermənistan–Azərbaycan münasibəti və Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsinin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğalı, bir milyon azərbaycanlının öz ölkəsində qaçqına çevrilməsi problemi, digər problemlərdir.

Əlbəttə, Özbəkistanda da problemlər var. Bunlar iqtisadiyyatın inkişafı, islahatların aparılması ilə bağlıdır. Bütün bunlar bizim ölkələrimiz kimi ölkələr üçün, yəni bu yaxınlarda müstəqil dövlətlər olmuş ölkələr üçün asan məsələlər deyildir.

Ancaq bizi məyus edən odur ki, son vaxtlar Özbəkistanın Cənubunda gərginlik mənbəyi meydana gəlmişdir, terrorçular, terrorçu quldur dəstələri, islam ekstremistləri çətinliklər törədirlər. Bu təhlükəli hadisələr indi tək-cə Özbəkistanda deyil, Mərkəzi Asiyanın bəzi digər ölkələrində də öz təsirini göstərir.

Təəssüf ki, hazırda terrorizm, təcavüzkar ekstremizm, təcavüzkar separatizm, dini ekstremizm dünyada, o cümlədən, Asiya qitəsinin ölkələrində, – həm də tək-cə Asiya qitəsində deyil, – təhlükəli hala çevrilmişdir. Buna görə də biz orada baş verən hadisələri narahatlıq hissi ilə izləyir, sevinirik ki, Özbəkistan dövləti kifayət qədər güclü qüvvəyə malikdir və quldur basqınlərini, separatçı hərəkatları dəf etməyə, öz ölkəsinin ərazisini hər cür terrorçu və ekstremistlərdən təmizləməyə qadirdir.

Lakin təkrar edirəm, bu, bütün ölkələrin belə hala qarşı necə birgə mübarizə aparmasının labüd olduğunu göstərən daha bir faktdır. Təəssüflər olsun, bəzən görürsən ki, bu cür hallarla rastlaşmayan ölkələr digər ölkələrdə baş verən belə separatçı, terrorçu, ekstremist hadisələrə bəzən laqeyd yanaşırlar. Amma mənə elə gəlir ki, indi bu hallar çox geniş yayılmışdır və ona görə də həmin halların baş verdiyi – yaxud hətta baş vermədiyi – dövlətlərin hamısı bütün dünyada, bütün qitələrdə sabitliyin təmin olunması üçün belə təhlükəli hallara qarşı fəal çıxış etməlidirlər.

Təbii ki, biz özbək xalqının bu ekstremist, separatçı qüvvələrə qarşı mübarizəsində onunla həmrəyik və onu həmişə dəstəkləyəcəyik. Təkrar edirəm, əminəm ki, müstəqil dövlət olaraq Özbəkistan bu halların öhdəsindən uğurla gələcəkdir.

Ölkələrimiz arasında dostluğu və əməkdaşlığı möhkəmləndirən bir də budur ki, hörmətli prezident İslam Kərimovla mənim aramda çox sıx dostluq münasibətləri var. Bu dostluğun da böyük tarixi var, lakin o, indi xüsusi xarakter almışdır və mən buna şadam. Çünki bu, ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişafı üçün, qarşılıqlı fəaliyyət, qarşılıqlı anlaşma üçün və hər hansı mənfi hallara qarşı birgə tədbirlər üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Mən bu gün, bu bayram günü İslam Kərimovun rolunu, xüsusi rolunu nəzərə çarpdırmaq istəyirəm. Azadlıq və müstəqillik əldə edilməzdən hələ bir neçə il əvvəl Özbəkistanın rəhbəri, özbək xalqının lideri olaraq o, dövlətçiliyin möhkəmlənməsi, iqtisadiyyatın inkişafı, demokratik islahatların, iqtisadi, sosial islahatların aparılması, dünya birliyinə inteqrasiya, özbək xalqının rifahının yüksəlməsi üçün və öz ölkəsinin, öz torpağının müdafiəsi üçün çox işlər görmüşdür və görür.

Buna görə də o, nəinki öz ölkəsində, həm də dünyada böyük nüfuza malikdir və bir müddət əvvəl onun həyatına terrorçuların sui-qəsd törətməyə çalışdıqları hadisə kimi hadisələrdən qorxmayaraq, çox cəsarətlə hərəkat edir, inamla hərəkat edir, öz xalqına, öz millətinə sədaqətini göstərir.

Mən bu bayram münasibətilə prezident İslam Kərimova təbrik göndərmişəm. Lakin bu gün burada mən Azərbaycan xalqının özbək xalqına ən xoş arzularını bir daha yetirmək və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm

---

ki, özbək xalqı bütün  etinlikləri dəf edəcək və müstəqil Özbəkistan Mərkəzi Asiyada, bütün dünya birliyində həmişə  z layiqli yerini tutacaqdır.

Hörmətli dostlar, sizi bayram münasibətilə bir daha təbrik edirəm, sizə sülh arzulayırım, səadət diləyirəm, bütün özbək xalqına xoşbəxt gələcək arzulayırım.

**LİVİYA ƏRƏB XALQ SOSIALİST
CƏMAHİRİYYƏSİNİN RƏHBƏRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB MÜƏMMƏR ƏL-QƏZZAFİYƏ**

Zati-aliləri!

Liviya Ərəb Xalq Sosialist Cəmahiriyyəsinin milli bayramı – Böyük İnqilab günü münasibətilə sizə və dost Liviya xalqına səmimi salamlarımı və təbriklərimi yetirir, sizə cansağlığı və səadət, ölkənizə sülh, tərəqqi və firavanlıq arzulayıram.

Əminəm ki, Azərbaycan ilə Liviya arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri inkişaf edib dərinləşəcək, xalqlarımızın mənafeyinə, regionumuzda sülhün və sabitliyin möhkəmlənməsinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 1 sentyabr 2000-ci il

MƏŞHUR NORVEÇ SƏYYAHI TUR HEYERDAL VƏ ONU MÜŞAYİƏT EDƏN ŞƏXSLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

2 sentyabr 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Xoş gördük Sizi. Yenidən Azərbaycana xoş gəlmisiniz! Mən sizi Azərbaycanın böyük dostu hesab edirəm. Xatırlayıram ki, hələ keçmiş zamanlarda, Azərbaycan müstəqil olmadığı bir vaxtda, 1981-ci ildə siz Azərbaycana maraq göstərərək ilk dəfə buraya gəlmişdiniz. Mən o vaxt da Azərbaycanda rəhbər idim.

Xatirimdədir, mənim böyük qardaşım akademik Həsən Əliyev ilə sizin şəxsi mehriban dostluğunuz var idi. O vaxt biz görüşdük, çox ətraflı söhbətlər etdik. Sonrakı illərdə bir neçə dəfə görüşmüşük. Çox məmnunam ki, Osloda sizinlə görüşmək və muzeyinizi ziyarət etmək mənə nəsis oldu.

Yəqin ki, sizə deyirlər, – hər dəfə Norveçdən burada nümayəndə heyəti olanda sizə həmişə salam göndərirəm. İndi də gəlmisiniz, özü də görürəm ki, böyük heyətlə gəlmisiniz. Eşitmişəm ki, sizin adamlar burada çox dəyərli arxeoloji axtarışlar aparırlar. Bunlar hamısı bizim ölkələrimiz, xalqlarımız arasındakı əlaqələrin inkişaf etməsi deməkdir. Onlar əsasən elm sahəsində olan əlaqələrdir.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Azərbaycan ilə Norveç arasında dövlətlərarası çox yaxşı iqtisadi əməkdaşlıq əlaqələri yaranıb. Norveçin «Statoyl» şirkəti burada çox böyük işlər görür. Təkcə bir «Statoyl» deyil, gərək ki, burada 30-40-dan çox Norveç şirkəti fəaliyyət göstərir, – yəqin onu səfirin nümayəndəsi bilir. Bizim bu əlaqələr inkişaf edir.

Mən Osloda olarkən Norveç ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı biz Baş nazir ilə müqavilə imzaladıq. Sizin ölkənizin kralı ilə mənim çox əhəmiyyətli söhbətlərim oldu. Ölkənizin Baş naziri cənab Stoltenberq vaxtilə enerji naziri olarkən Azərbaycanı bir neçə dəfə ziyarət edibdir. Bunlar da Azərbaycan ilə, müstəqil Azərbaycan dövləti ilə Norveç arasında olan iqtisadi əlaqələrdir.

Mən çox məmnunam ki, Norveç şirkətləri burada öz iqtisadi fəaliyyətləri ilə yanaşı, Azərbaycanda humanitar işlər də görürlər və elmin bir neçə sahəsinə, təhsilin bir neçə sahəsinə yardımlar edirlər. Bunlar hamısı bizim ölkələrimizi daha da yaxınlaşdırır, dostluq əlaqələri yaradır.

Mən sizinlə iyirmi il bundan öncə Bakıda görüşəndə bəlkə siz və sizdən savayı az adamlar Norveçdə bilirdilər ki, Azərbaycan var, Azərbaycan hansı bir ölkədir. Çoxları bunu bilmirdi. Çünki Azərbaycan müstəqil dövlət deyildi, Sovetlər İttifaqının tərkibində olan bir respublika idi. İndi isə Norveçdə də Azərbaycanı yaxşı tanıyırlar, Azərbaycanda da Norveçi yaxşı tanıyırlar.

İki gün bundan öncə televiziya «Səhər» proqramında–mən təsadüfi olaraq televizoru açdım, – gördüm ki, bizim incəsənət xadimləri – müğənni Nazpəri Dostəliyeva və Səyavuş Kərimli Norveçdə olublar, çox dəyərli işlər görüblər və orada onlar Norveç xoru ilə birlikdə mahnı oxuyurdular.

P o l a d B ü l b ü l o ğ l u (*Azərbaycanın Mədəniyyət naziri*): Cənab Prezident, onlar orada bir sıra konsertlər vermişlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, bu çox maraqlı bir işdir. İndi görürsünüz, bizim əlaqələrimiz nə qədər genişləniibdir. Amma bunun əsasını 1981-ci ildə sizinlə mən qoymuşam. Güman edirəm ki, XXI əsrdə bu əlaqələr daha da inkişaf edəcəkdir. Siz də, mən də bu əlaqələrin inkişaf etməsinin sükanı arxasında olacağıq.

Xoş gəlmisiniz! Bu dəfəki ziyarətinizin səbəbləri haqqında bir az bilirəm, amma istərdim ki, siz mənə deyəsiniz. Buyurun.

T u r H e y e r d a l: Cənab Prezident, Sizə öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Mən də Sizin kimi, ilk görüşümüzdə çox yaxşı xatırlayıram. O dövr elə bir dövr idi ki, biz qarışıq dünyada həm dostu yduq, həm də düşmən idik. Mən o dövrdə Qərbdə elə bir təlim-tərbiyə görmüşdüm, bizi elə ruhda tərbiyə etmişdilər ki, Qərbdə yaşayan bütün insanlar yaxşıdır, Şərqdə yaşayan bütün insanlar isə pisdir.

Həmin o ağır dövrdə alman nasistləri mənim ölkəmi gözlənilmədən işğal etdilər. Sonra almanlar başqa bir səhv də buraxaraq Sovet İttifaqına hücumu keçdilər. Mən azad Norveç hərbi qüvvələrinə qoşuldum və paraşütçü kimi orada iştirak etdim. Məni ilk dəfə Arktikaya göndərdilər. Gözlənilmədən bu müharibənin gedişində Sovet İttifaqı bizim müttəfiqimizə, Almaniya isə düşmənimizə çevrildi. Mən paraşütlə Murmansk endikdən sonra rus sovet qoşunları ilə bərabər Norveçə daxil oldum. Onda dərk etdim ki, bu insanlar amerikalılar, ingilislər və elə norveçlilər kimi eyni adamlardır. «Soyuq müharibə» illəri dövründə məni bir neçə dəfə Moskvaya dəvət etdilər, Moskvada Elmlər Akademiyasında elmi işimin müdafiəsini təşkil etdilər.

Beləliklə, məhz o dövrdən mənim rus və digər sovet alimləri ilə təmaslarım başladı. O dövrdə mən həm rəssamlar, fermerlər, həyatın müxtəlif sahələrində çalışan insanlarla görüşdüm. Moskva ilə təmaslarım

Lomonosov medalı ilə mükafatlanmağımınla nəticələndi. Sonra məni Sovet İttifaqının Elmlər Akademiyasına üzv qəbul etdilər. Mən o zaman həm də Nyu-York Akademiyasının üzvü idim.

Məhz o dövrdən Qərbdə əldə etdiyim çoxsaylı dostlarla bərabər, Şərqdə də çoxlu dost tapmağa başladım və məni o vaxtlar Azərbaycan Elmlər Akademiyasına dəvət etdilər. Biz hamımız bildik ki, Azərbaycan Elmlər Akademiyası Coğrafiya İnstitutunun direktoru akademik Həsən Əliyev ölkənin rəhbərinin qardaşı idi. Qəribədir ki, biz ilkin vaxtda, tez bir zamanda onunla yaxından dostlaşdıq. Onu da deyim ki, Sizin qardaşınızla bərabər mən Azərbaycanın rayonlarını ziyarət etdim, ayrı-ayrı bölgələrində oldum və bizim ölkələrin arasındakı əlaqələrin lap qədim köklərə malik olması barədə ilk fikirləri məhz ondan öyrəndim. Onun təşəbbüsü ilə mən Qobustana getdim, oradakı yazılarla tanış oldum və beləliklə bizdə, Norveçdə olan bu qəbildən yazılarla onları müqayisə etməyə başladım.

Sonralar sizin ölkənizi dəfələrlə ziyarətlərim sayəsində belə qənaətə gəlməyə başladım ki, çox güman, ölkələrimiz arasında çay sistemləri vasitəsilə – Xəzər dənizindən Volqa, Don çaylarına keçmək və oradan da Baltik dənizi vasitəsilə Norveçlə təmasların olması köklərini araşdırmağım lazımdır.

Onu da deyim ki, İslandiya adlı balaca bir ada mənim diqqətimi yenidən Azərbaycana yönəltdi. O vaxt İslandiyanın prezidenti məni və xanımım Jaklini öz ölkəsinə dəvət etdi və yenicə tərcümə olunmuş saqalar ilə tanış olmağımızı xahiş etdi. Bu tanışlıqdan sonra qənaətim getdikcə daha da dolğunlaşmağa və yəqinləşməyə başladı ki, 800 il bundan öncə İslandiya ilə bu bölgə – Qafqaz arasında və türklərin torpaqları olan bu ərazilər arasında coğrafi baxımdan yaxınlıq olmuşdur. Sonrakı tədqiqatlar bilavasitə sübut etdi ki, hələ vikinqlərin dövründə indiki ölkələrimiz arasında təmaslar və əlaqələr mövcud olmuşdur.

İslandiya IX əsrdə Norveçdən ayrılmışdır. O dövrdən etibarən İslandiya ilə əlaqədar olan bütün sənədlər qorunub saxlanılmışdır.

Sonra mən dünyanın digər ölkələrində olan alimlərlə əməkdaşlığımı davam etdirdim. Bu gün böyük, geniş səpkili tədqiqatlar nəticəsində belə bir qənaətə gəlmişəm ki, ölkələrimiz arasındakı təmaslar hətta vikinqlərin dövründən də qədim tarixə gedib çıxır.

Beləliklə, Azərbaycana indiki səfərimin əsas məqsədi sizin alimlərlə birgə çalışaraq, onlarda vikinqlərdən daha əvvəl əldə edilən Azərbaycan barədə hansı məlumatların olduğu ilə tanış olmaq, bu sahədə onlarla əməkdaşlıq etməkdir. Burada əldə etdiyim məlumatlar nəticəsində belə qənaətə gəlmişəm ki, Skandinaviya ölkələrində mövcud olan kral ailələri öz mənşələrini məhz Azərbaycandan götürmüşlər. Onların əcdadları bizim eramızdan əvvəl birinci əsrdə və yaxud bizim eramızdan sonra bu məmləkətdən, ölkədən törəmiş, çıxmışlar.

Cənab Prezident, bütün bunlarla bərabər, onu da deməyi özümə borc bilirəm ki, Sizinlə tanış olmaq şərafinə nail olduqdan sonra ölkələrimiz arasındakı əlaqələrin belə geniş səpkidə inkişaf etməsi və güclənməsi məni çox sevindirir. Çox məmnunam ki, ölkələrimiz arasında getdikcə daha çox və sıx əlaqələr yaranmaqdadır.

Bilirəm ki, Sizin ölkənizdə lap aşağı səviyyələrdən tutmuş, yuxarı – hökumət səviyyələrinə qədər olan adamlar arasında dövlətimiz barədə məlumatlar daha geniş yayılır və ölkəmizlə tanışlıq daha da artmışdır. Eyni sözləri norveçlilər barəsində də deyə bilirəm. Onu da söyləyim ki, məhz sizin Norveçə rəsmi səfərinizdən sonra ölkəmizdə Azərbaycan haqqında məlumatlar daha geniş yayılmışdır. İndi insanlar Azərbaycanı daha yaxşı tanıyırlar.

Ölkəmizin kralı ilə məxsusi söhbətim zamanı o, mənə Sizinlə keçirdiyi görüşü yaxşı xatırladığımı söylədi və xahiş etdi ki, Sizi bir daha görsəm onun şəxsi salamını sizə yetirim.

Beləliklə, ümid və arzu edirəm ki, Azərbaycan ilə Norveç arasındakı münasibətlər və əlaqələr bundan sonra daha da inkişaf edəcək, güclənəcəkdir. Azərbaycanda Norveçin 30 yox, 30-dan daha çox şirkəti və iqtisadi qurumları təmsil olunacaqdır. Sizin ölkənizlə Norveç arasında qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıqdan hər iki dövlət öz mənafeələrinə uyğun bəhrələnəcəkdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun, təşəkkür edirəm. Mən sizin dediyiniz bütün sözlərlə tamamilə razıyam. Bizim ölkəyə və onun tarixinə maraq göstərməyinizi yüksək qiymətləndirirəm.

Təbiidir, dünyanın böyük alimi kimi, böyük səyyahı kimi, siz birinci növbədə öz xalqınızın əcdadlarının haradan gəlməsini arayırsınız və axtarışlar apararaq gəlib bunun izlərini Azərbaycanda tapmışınız. Təbiidir ki, sizin bu axtarışlarınız, elmi tədqiqatlarınız, arxeoloji tədbirləriniz Azərbaycan alimləri ilə müştərək olmalıdır və elmi axtarışların nəticələri də bir-birinə uyğun olmalıdır.

Tarix elmi, xüsusən qədim dövrlərin elmi heç vaxt siyasətləşdirilməməlidir. Təəssüf olsun ki, indi biz, dünya, o cümlədən bizim region elə bir dövrdə yaşayır ki, ayrı-ayrı konyunktur siyasi məqsədlərə uyğun olaraq, tarixi istəyirlər – belə yazırlar, istəyirlər – elə yazırlar. Bu, bizim keçmiş Sovetlər İttifaqına məxsus olan bir hadisə idi. Çünki Sovetlər İttifaqında, o hakimiyyət dövründə elm, xüsusən tarix elmi idealizə olunmuşdu. İndi biz bundan azad olmuşuq.

Məsələn, Cənubi Qafqaz regionunu götürsək, bilirsiniz ki, 12 il bundan öncə Ermənistan Azərbaycana torpaq iddiası ilə hərbi təcavüzə başlamışdır. Bu, münaqişəyə, müharibəyə çevrilmişdir və indi də davam edir. 1994-cü ilə qədər Ermənistan silahlı qüvvələrinin müəyyən müxtəlif səbəblərdən Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal etməsi mümkün oldu. Bu münaqişənin səbəbi – təbiidir ki, müharibəni, münaqişəni başlayan Ermənistan tərəfi olmuşdur – ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın daxilində olan Dağlıq Qarabağ vilayəti guya Ermənistana

«mənsubdur». Bəziləri tarixin ayrı-ayrı dövrlərini saxtalaşdıraraq belə fikrə gəlmişlər. Amma tarixə obyektiv qiymət verilsə, tarix düzgün təhlil olunsay, bunlar yalandır. Bunun kökü yenə də Sovet İttifaqının quruluşuna, sisteminə gedib çatır, yəni onunla bağlıdır. Məhz Sovetlər İttifaqı yaranarkən Moskvada müttəfiq respublikaların xəritələrini istədikləri kimi çəkildilər. Yəni o mənada ki, kimin gücü çox idi – həmin xəritəni öz xeyrinə çəkdi, kimin gücü az idi – o bundan məhrum oldu. Yəni ədalətsizlik, haqsızlıq olmuşdur.

Ümumiyyətlə, güclünün gücsüzü daha da incitməsi, yaxud çox şeylərdən onu məhrum etməsi yeni bir şey deyildir. Ancaq indi, XX əsrə başa vurarkən, dünyada gedən bütün dəyişiklikləri nəzərə alaraq, gərək keçmişdəki mənfi hallar bundan sonra özünə yer tapmasın. Ona görə də hər şeydə obyektivlik olmalıdır. Obyektivlik o deməkdir ki, ayrı-ayrı şəxslərin subyektiv fikirləri yox, həqiqət, faktlar, dəlillər, sübutlar əsas götürülməlidir.

Bu baxımdan Azərbaycan çox böyük ədalətsizliklərə – Sovet İttifaqı yaranan zaman da, ondan sonrakı dövrlərdə də və son on il müddətində də – məruz qalıbdır. Əlbəttə, bütün bunlar barədə hamı düşünməlidir. Hamı bilməlidir ki, tarixi şəxsi məqsədlərə uyğun olaraq yaratmaq olmaz. Tarix həqiqəti əks etdirməlidir. Bunlar mənim ümumi mülahizələrimdir. Mənim dediyim bu sözlərin sizin apardığınız işlərlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Burada həm sol tərəfdə, həm də sağ tərəfdə tarixçilər əyləşiblər. Mən fürsətdən istifadə edərək bu barədə öz fikirlərimi bildirirəm.

Bəzən ayrı-ayrı tarixçilərin subyektiv fikirləri ilə əlaqədar hətta tarixçilər arasında silah müharibəsi yox, amma söz müharibəsi gedir. Bunlara son qoymaq lazımdır.

Dövlətlər arasındakı münasibətlərdə, siyasətdə konsensus deyilən bir məsələ vardır. Amma tarixin düzgün yazılmasında konsensus ola bilməz. Yəni «sən bununla, mən də onunla razı olum və ikimiz də eyni fikrə gələk». Tarix həqiqət deməkdir, eyni zamanda, burada qarşıdurma da yol vermək olmaz. Konsensus və qarşıdurma bir-birinin əksidir. Amma tarix elmində, tarixi tədqiqatlarda bunlar olmamalıdır. Yəni nə o tərəfə, nə də bu tərəfə əymək olar. Həqiqəti demək lazımdır. Həqiqəti demək lazımdır, amma bu mümkün deyilsə, yaxşı olar ki, heç deməyəsən, nəinki qeyri-həqiqi bir söz deyib problem yaradasan.

Sizin axtarışlarınız, fikirləriniz həqiqətdən çox dəyərlidir. Qədim, eramızdan əvvəlki tarixi ancaq alimlər bilirlər. Başqaları, o cümlədən siyasət adamları bunları o qədər də dərinləndirə bilmirlər. Siz ilk dəfə burada olanda irəli sürdüyünüz «Skandinaviya ölkələri, o cümlədən Norveç xalqları öz qədim keçmişini bu diyarda keçiriblər, yaxud buradan oraya köçüblər» fikrinizi ona qədər heç kəs, hətta bizim tarixçilərimiz, tədqiqatçılarımız da deməmişdilər. Bilmirəm, bəlkə də deyən olubdur. Ancaq, mənə, heç kəs deməmişdi. Bu, sizin ixtiranızdır.

Təbiidir ki, sizin bu elmi mülahizələriniz Azərbaycanda həm tarixçilərdə, həm də bu elmi fikirlərinizi bilən adamlarda iftixar hissi yaradıbdır. Bu mənada ki, biz həqiqətdən çox qədim tarixə maliklik. Bizim torpaqlarda hələ min illər bundan öncə yaşayan insanlar dünyanın başqa tərəflərinə, yaxud hissələrinə köçüblər və yeni xalqlar yaranıbdır, yaxud onlar inkişaf ediblər. Bunlar hər bir ölkə üçün həqiqətdən iftixar hissi gətirir. Mən arzu edirəm ki, sizin bu sahədə axtarışlarınız birincisi, həqiqət əsasında olsun, ikincisi də həqiqətdən, sizin ölkənin, xalqın tarixinin və Azərbaycan xalqının, bizim diyarımızın tarixinin indiyə qədər açılmamış səhifələrini açsın.

Mənə dedilər ki, bizim Şəki rayonunun Kiş kəndində gedən arxeoloji tədqiqatlar çox heyranedicə nəticələr verir. Bunu mənə bizim tarixçilər deyiblər. Bəlkə bir az dərinə getsəniz, bundan daha da çox şeylər tapa bilərsiniz.

Yəni mən bu məlumatları alarkən, bu barədə fikirləşərkən, sizin kimi böyük alimlərlə görüşərkən düşünürəm ki, hələ min illər bundan sonra da dünya öz keçmişini haqqında elmə məlum olmayan yeni-yeni məlumatlar əldə edəcəkdir. Ona görə də bu böyük işlərdə həm sizə, həm də Azərbaycan alimlərinə uğurlar arzulayıram. Hesab edirəm ki, ən düzgün, ən doğru nəticəni siz müştərək işlər vasitəsilə ala bilərsiniz. Mən sizə bir daha uğurlar arzulayıram.

Norveçin əlahəzrət kralına mənim salamımı və hörmət, ehtiramımı çatdırın. Baş nazir cənab Stoltenberq – ümumiyyətlə, Norveçdə mənim dostlarım çoxdur, onların hamısına – mənim salamımı və ehtiramımı çatdırın.

Mən əmr vermişəm ki, burada sizin fəaliyyətiniz üçün lazım olan bütün imkanlar yaradılsın. Əgər nəyəsə ehtiyac varsa, buyurun, mən onları həll edə bilərəm.

T u r H e y e r d a l: Cənab Prezident, çox sağ olun. Xoş sözlərinizə və Azərbaycan alimlərinin bizə göstərdikləri xoş niyyətə, dostluq münasibətinə görə təşəkkür edirəm. Bunlar mənim ümid və arzu etdiklərim idi ki, biz onlara nail olmuşuq.

Mən Sizinlə tamamilə razıyam ki, tarixdə ən mühüm keyfiyyət, məsələ məhz obyektivlik və vicdanlılıqdır. Deyərdim ki, bu, əslində elmin bütün sahələrinə aid olan keyfiyyətdir. Hesab edirəm ki, əsl həqiqətin araşdırılıb üzə çıxarılması üçün elmin müxtəlif sahələri arasında da əməkdaşlığın olmasına ehtiyac vardır. Ona görə də mən Sizin ölkənin Elmlər Akademiyası ilə əməkdaşlığımıza xüsusi önəm verirəm. Bildirirəm ki, bu əməkdaşlıqda həm coğrafiyaçılar, həm elmin genetikası ilə məşğul olan ekspertlər, mütəxəssislər, dilçilər, arxeoloqlar – hamı birgə çalışır. Hər öz bildiyi hissədən öz töhfəsini verir. Beləliklə, bizə ayrı-ayrılıqda məlum olan elmi araşdırmaların nəticələrini bir araya gətirəndə, toplayanda məhz bu əməkdaşlıqdan həqiqət doğur.

Cənab prezident, bir daha təşəkkür edirəm. Çox sağ olun.

H e y d e r Ə l i y e v: Bizim alimlərin deməyə bir sözü varmı? Deyilənlərin hamısı ilə razısınız mı?

Y e r d ə n s ə s l ər: Bəli.

T o o r S e y e r s t a d (*Azərbaycanda Norveç Humanitar Təşkilatının prezidenti*): Cənab prezident, mən Norveç Humanitar Təşkilatının təmsilçisi kimi bir neçə kəlmə söz demək istəyirəm. Bizim təşkilatımız cənab Tur Heyerdalın və Azərbaycan alimlərinin birgə fəaliyyətinin təşkil olunmasında yaxından iştirak edir. Sizinlə görüşdən xüsusi şərəf duymaqla bərabər, ölkənizin bu sahədəki faydalı işinə töhfə verməyimizdən də məmnunluq duyduğumuzu bildirirəm.

Cənab Prezident, mən həm Sizin, həm də cənab Tur Heyerdalın dediyi sözlərə qoşularaq, onu bildirmək istəyirəm ki, bizim ölkələrimiz arasında oxşar təmaslar, əlaqələr həqiqətən olduqca çoxdur, tariximizdə yaxınlıqlar vardır. Biz məhz bu tarixi öyrənməli, ondan nəticələr çıxarmalıyıq.

Norveçin Humanitar Təşkilatı kimi biz Azərbaycanda 1994-cü ildən fəaliyyət göstəririk. Bakı, Gəncə, Şəki şəhərlərində işlər görürük və burada sizin ölkənin insanları ilə çox yaxından əməkdaşlıq edirik. Bütün bu əməkdaşlığa, bizim üçün yaratdığınız şəraitə görə Sizə dərin minnətdarlığımızı bildiririk. Sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm. Mən dedim, bir daha bildirmək istəyirəm ki, Norveçin Azərbaycanda humanitar sahədə gördüyü işlərdən xəbərdaram, bunu qiymətləndirirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu yardımlar, münasibət bundan sonra daha da artacaq, genişlənəcəkdir. Sağ olun.

Cənab Heyerdal, mən Azərbaycanın qədim tarixi ilə əlaqədar sizə bir neçə kitab bağışlamaq istəyirəm. Azərbaycanda sizin ilk dəfə nəzər-diqqətinizi çəkən Qobustan olmuşdur. Bu gün də bildirdiniz ki, məhz o vaxt mənim mərhum böyük qardaşım Həsən Əliyev ilə birlikdə Qobustanı ziyarət edəndən sonra siz Azərbaycanda bu məsələlərə geniş münasibət göstərdiniz.

Bilirsiniz ki, biz bu yaxınlarda Azərbaycan tarixinin ən böyük dastanı, Azərbaycan ədəbiyyatının ən böyük yazılı nümunəsi olan «Kitabi-Dədə Qorqud»un 1300 illik yubileyini keçirdik. Ona görə mən Qobustan haqqında, «Kitabi-Dədə Qorqud» haqqında, Azərbaycan barədə və sair – bütün bu kitabların hamısını sizə bağışlayıram. Doğrudur, onların əksəriyyəti Azərbaycan dilində, bəziləri isə ingilis dilindədir.

Bu kitab indi işğal altında olan Azərbaycan torpaqları – Qarabağ haqqındadır. Bu kitab Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından zorla çıxarılmış insanların həyatı haqqındadır. Onlar bizim bu günümüzü əks etdirir.

Bu kitab isə Azərbaycanın həm keçmişini, həm də bu gününü əks etdirir. Digər bir kitab Qobustan haqqındadır. Bunlar isə «Kitabi-Dədə Qorqud»un yubileyi münasibətilə nəşr olunmuş «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı və «Kitabi-Dədə Qorqud» ensiklopediyasıdır.

Eyni zamanda sizə – şəxsi dostuma özüm haqqında da kitablar bağışlamaq istəyirəm. Bunlar isə mənim həyatıma aid olan fotoalbomlardır. Güman edirəm, sizin üçün maraqlı olacaqdır. Sonra, mən sizə bir neçə foto da vermək istəyirəm. Yəqin xatırlayırınsız, bu şəkil Osloda, sizin muzeyinizdə çəkilibdir. Bu şəkillər isə Osloda mənim sizinlə görüşlərimi əks etdirir.

Bu kitablar ağırdır, sizin yükünüzü ağırlaşdırmaq istəmirəm. Ona görə də onları Norveçin Azərbaycandakı səfirliyinə təqdim edirəm. Təbiidir ki, siz buradan başqa yerlərə də gedəcəksiniz. Amma mən Norveç səfirliyindən xahiş edirəm ki, bunları diplomatik poçtla Osloya, sizə göndərsinlər.

S t e y n İ v e r s e n (*Norveçin Azərbaycandakı səfirinin müavini*): Biz bunu məmnuniyyətlə edəcəyik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Görürsünüz, sizin kitabxananızı necə zənginləşdirdim. Sağ olun.

T u r H e y e r d a l: Cənab Prezident, çox sağ olun. Arzu edərdim ki, verdiyiniz hədiyyələr dəyərinə, qiymətinə mən də Sizə hədiyyə verə biləydim. Mən də öz muzeyimdən – səyahətlərim nəticəsində əldə etdiyim eksponatlardan birini Sizə hədiyyə vermək istəyirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu, onlardan da qiymətlidir. Sağ olun.

**MOSKVANIN «KOMMERSANT» QƏZETİNİN
MÜXBİRİ AZƏR MÜRSƏLİYEVƏ
MƏXSUS MÜSAHİBƏ**

Sizin siyasi rəqibiniz Əbülfəz Elçibəy bu yaxınlarda vəfat etdi. Siz onun doğmalarına və tərəfdarlarına başsağlığı verdiniz, dəfn mərasiminin təşkili üçün dövlət komissiyası yaratdınız. Bundan əvvəl, o, hələ Türkiyədə müalicə edilərkən səfirinizə tapşırıdınız ki, Elçibəyə hər cür kömək göstərsin. Bu, sabiq prezidentə ehtiram əlamətidir, yoxsa ölkənin tarixində Elçibəyin roluna verilmiş qiymətdir?

– Bəli, mən ona qayğı göstərirdim, Türkiyə rəhbərliyi ilə telefon danışıqları aparırdım, onun ən yaxşı klinikaya köçürülməsinə kömək edirdim. Əvvəla, ona görə ki, mən Azərbaycan prezidentiyəm. Konstitusiyaya əsasən, kimliyindən və mənə necə münasibət bəsləməsindən asılı olmayaraq, öz vətəndaşlarımı müdafiə etmək öhdəliyi götürmüşəm. İkincisi, insan prinsipial olmalıdır: lazım gələndə sərt olmalısən, qüسسə-kədə, xəstəlik, ölüm olan yerdə isə xatırlamaq olmaz ki, o, mənə qarşı terror təşkil etmişdi, mənə müxalifətdə idi, bəyan edirdi ki, Əliyev getməlidir. Bütün bunlar tarixdə qaldı. İnsan dünyasını dəyişdi. Üçüncüsü isə, hər necə olsa da, o, Azərbaycan prezidenti olmuşdur. Bir il də olsa. O, necə prezidentlik etmişdir, o vaxt nələr baş vermişdir – bu, artıq ikinci dərəcəli məsələdir. Sabiq prezidentə hörmət etməmək yolverilməzdir.

Bəs indi ölkənin daxilində Sizin ciddi oponentiniz varmı?

– Ciddi oponentlər yoxdur. Amma müxalifət var. Hər hansı demokratik dövlətdə müxalifətin mövcudluğu gerçəkdir. Amma bizdə «partiyabazlıq» meydana gəlmişdir. Hər yerindən duran partiya yaradır. Kimsə 10-15 nəfər qohum-əqrəbasını yığıb partiya təşkil edir. Bizdə qarşıda, noyabrda parlament seçkiləri keçiriləcəkdir. 21 müxalif partiya hansısa bir blok yaratmışdır, gah bir partiyanın iqamətgahında, gah da digər partiyanın iqamətgahında çıxış edir, müzakirələr aparırlar. Bu 21 partiyadan üç-dördü, məhdud da olsa, həqiqətən müəyyən sosial bazaya malikdir, qalanları isə özlüyündə heç bir şey deyildir. Budur, bizim oponentlərimiz.

Digər tərəfdən, müxalifətin hamısı əslən Xalq Cəbhəsindən olanlardır. Bəs Xalq Cəbhəsi nə olan şeydir? O, Qorbaçov başda olmaqla Sovet hökumətinin Ermənistan–Azərbaycan münasibətinə ədalətsiz münasibəti ilə əlaqədar başlanmış xalq hərəkatının dalğası üzərində yaranmışdı. Sonra erməni təcavüzünə sovet təcavüzü əlavə olundu – 1990-cı ilin yanvarında sovet qoşunları Bakıya soxularaq, yüzlərlə günahsız insanı qırdı.

Azərbaycanın o vaxtkı kommunist hökuməti öz xalqına xəyanət mövqeyi tutmuşdu. Nəticədə də hakimiyyətdən getməli oldu. Amma onun yerinə təsadüfi, səriştəsiz adamlar gəldi və tez bir zamanda özlərini gözdən saldılar. Bir ildən sonra onların hərəsi bir yana dağılışdı, o vaxtkı prezident (*Əbülfəz Elçibəy*. – «*Kommersant*») isə doğma kəndinə qaçdı. O zaman çoxları onlara divan tutmaq istəyirdi. Mən onları xilas etdim.

Bir müddətdən sonra isə onlar yenidən hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmağa, mənim istefa verməyimi tələb etməyə başladılar. Onlar sadəcə olaraq, hakimiyyətin şirinliyini unuda bilmirlər.

Hakimiyyət həqiqətən şirindir?

– Xeyr. Bu, ağır, çətin zəhmətdir. Amma hakimiyyətdən varlanmaq mənbəyi kimi istifadə edənlərə o, şirin görünür. Belə adamlar hakimiyyətə gələ bilirlər, lakin onu çox tez itirirlər. Mən istisna etmirəm ki, belə adamlar mənim ətrafımda da var.

Heydər Əliyev, Siz Azərbaycana hələ sovet dövründə, 1969-cu ildən 1982-ci ilədək rəhbərlik etmişiniz. On ildən sonra Siz yenidən Azərbaycanın başçısı oldunuz. Artıq müstəqil Azərbaycanın. Prezident Əliyev birinci katib Əliyevin siyasətini davam etdirir, yoxsa bu, əvvəlki təcrübəni büsbütün inkar edən tamamilə başqa siyasətdir?

– O vaxtlar mən KP MK-nın birinci katibi idim. İndi isə müstəqil dövlətin prezidentiyəm. Bu, tamamilə ayrı bir işdir. Məsələn, bizdə böyük kimya kompleksi var. Əvvəllər mənim vəzifəm ondan ibarət idi ki, bu zavodlar işləsin, məhsul istehsal etsin və Azərbaycana fayda gətirsin. Həmin məhsul haraya gedəcək, sonra onu nə edəcəklər – bu, artıq mənim qaygım deyildi. İndi isə bir şey istehsal etmək üçün bazara malik olmalısən. Hazırda bizdə nə qədər belə müəssisələr boş dayanır, yaxud da az güclə işləyir. Yeri gəlmişkən, Rusiyada da eynilə belədir. Bazar yoxdur. Bizim əsas bazarımız Rusiya idi. Biz Rusiyaya nə qədər meyvə, nə qədər üzüm göndərirdik? İndi bu bazar yoxdur.

O sistemin də öz üstünlükləri vardı. Mən onun imkanlarından istifadə edərək, Azərbaycanın inkişafına çalışırdım. Məsələn, mən üzüm istehsalını 1970-ci ildən 1980-ci ilədək on dəfə – ildə 200 min tondan 2 milyon tonadək artırmışdım. Bunun hesabına Azərbaycan, əlbəttə, zənginləşmişdi.

Təəssüf ki, bizim əvvəllər yaratdıqlarımızın çoxunu 1988-1989-cu illərdən sonrakı keçid dövründə dağıtdılar. Birinci zərbə Qorbaçov antialkoqol kampaniyasına başlayanda endirildi, üzüm plantasiyalarını qırmağa başladılar. Biz müstəqil dövlətə çevrildikdən sonra isə Sovetlər İttifaqında mövcud olmuş iqtisadi

integrasiyadan məhrum olduq. Biz azad bazara çıxmışıq, islahatlar – iqtisadi, sosial, siyasi islahatlar aparırıq. Biz bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedirik. Ona görə də indi vəziyyət sovet dövründə olduğundan qat-qat çətinidir.

Mən iqtisadiyyat haqqında danışırım. Amma, təbii olaraq, məsələ heç də təkə iqtisadiyyatda deyildir. Məsələn, biz 900 müxtəlif qanun yaratmışıq. Yeni qanunlar yaratmaq isə asan deyildir. Əvvəllər bizdə yaxşı işlənmiş bir basmaqəlib – sovet basmaqəlibi vardı. İndi isə bütün qanunlar beynəlxalq standartlara cavab verməlidir.

Lakin mən onda da bütün imkanlardan istifadə edirdim ki, Azərbaycan inkişaf etsin. Bunun üçün bu gün də bütün imkanlardan istifadə edirəm.

Birinci katib vəzifəsində işləyərkən Sizin gördüyünüz tam bir sıra tədbirlər sonra bəzi analitiklərə belə bir nəticə çıxarmağa imkan verdi ki, Siz hələ onda respublikanı müstəqilliyə hazırlayırdınız. Sizin vaxtınızda neft sənayesində tam tsikl yaradılmışdı, dənizdə neft hasilatı üçün platformalar zavodu tikilmişdi, Azərbaycan zabıtləri korpusu formalaşdırılmışdı və sair. Siz doğrudanmı hələ 70-ci illərdə güman edirdiniz ki, SSRİ dağılacqdır?

– Bəli, mən istəyirdim ki, Azərbaycan müstəqil, ilk öncə iqtisadi cəhətdən müstəqil olsun. Çünki hər hansı müstəqilliyin əsasını iqtisadiyyat təşkil edir. Məsələn, mən çoxlu su elektrik stansiyası tikdirmişdim. Moskvada mənə deyirdilər: bu, sizin nəyinizə gərəkdir? İzah edirdilər ki, Sovetlər İttifaqının vahid enerji sistemi var və o, bütün ölkəni elektrik enerjisi ilə təmin edir. Bunun nə üçün lazım olduğunu mən onlara demirdim. Deyirdim, istəyirəm ki, bizdə yeni iş yerləri olsun və i.a. Mingəçevirdə hərəsi 250 meqavatt gücündə doqquz blokdan ibarət iri kompleks, Şəmkir Su Elektrik Stansiyasını tikdirdim. Yenikənd SES-in tikintisinə başladım. Sonra onun tikintisi dayandırıldı. Yeri gəlmişkən, mən qayıtdıqdan sonra Dünya Bankından kredit götürdüm, onu tikdirib başa çatdırdım və istismara verdim.

Bütün bunları etmək üçün mənə imkan vermirdilər. Təkə dərinlik özülləri zavodu üçün sovet büdcəsindən 400 milyon dollar ödənilmişdi. Amma mən bilirdim ki, bizə Xəzər dənizinin dərinliklərinə doğru getmək lazımdır. Mən bilirdim. Bunu da ona görə etdim. İndi isə bu zavod çox kara gəlmişdir.

İstəyirdim ki, mənim ölkəm, xalqım bütün şəraitlərdə müstəqil yaşaya bilsin. Artıq 70-ci illərdə Sovetlər İttifaqı böhran keçirirdi. Hərbi gücü böyük idi, amma iqtisadiyyat tənəzzülə uğrayırdı. SSRİ iqtisadi rəqabətə tab gətirmirdi. Təkə Sovetlər İttifaqı yox, Şərqi Avropa ölkələri də. Mən Şərqi Avropa ölkələrində olurdum. O vaxtlar Şərqi Almaniyada da, Qərbi Almaniyada da, Şərqi Berlində də, Qərbi Berlində də olmuşdum. Şərqdə də, Qərbdə də almanlar yaşayırdı, lakin vəziyyət bambaşqa idi. Mən bunların hamısını görürdüm.

Sizcə, SSRİ-nin dağılması labüd idi?

– Bəli. Bu, nə vaxt olacaqdı – o, ayrı məsələdir. Bu, sonra da baş verə bilərdi. Amma Qorbaçovun gəlişindən sonra yaranmış qarmaqarışlıq dağılma prosesini sürətləndirdi.

Bəs SSRİ-nin dirçəldilməsi mümkündürmü?

– Qətiyyən yox. Əsla yox. Mən heç zaman yol vermərəm ki, Azərbaycan hansısa bir dövlətin tərkibində olsun.

«Kommersant» qəzeti, 5 sentyabr 2000-ci il

Müsahibənin mətni «Azərbaycan» qəzetində (8 sentyabr 2000-ci il) də dərc olunmuşdur.

MOSKVANIN «KOMMERSANT» NƏŞRİYYAT EVİNİN HƏFTƏLİK «VLAST» («Hakimiyyət») JURNALININ AZƏRBAYCANA HƏSR OLUNMUŞ ƏLAVƏ NÖMRƏSİNDƏ MÜSAHİBƏ

– Heydər Əliyev, ötən ilin axırlarında Moskvanın Gürcüstan və Azərbaycan ilə viza rejimi tətbiq etmək niyyəti barədə bəyanatından sonra Rusiya–Azərbaycan münasibətləri sanki havadan asılı qaldı: münasibətlər pisləşməyə də, nəzərəcarpacaq yaxşılaşma görünür. Siz bu münasibətlərin indiki vəziyyətini necə qiymətləndirirsiniz?

– Normal münasibətlər kimi. Əlbəttə, məsələlər, problemlər var. Başlıcası budur ki, Azərbaycan qəti olaraq Rusiya Federasiyası ilə münasibətləri bütün istiqamətlərdə inkişaf etdirmək və dərinləşdirmək niyyətindədir. 1997-ci ildə Moskvaya rəsmi səfərim zamanı mənəm və prezident Yeltsinin imzaladığı dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilə yerinə yetirilir.

Lakin Rusiyanın kütləvi informasiya vasitələrində hazırda Rusiyada, Şimali Qafqazda baş verən proseslərlə əlaqədar gerçəkliyə qətiyyənlə uyğun gəlməyən məqalələr tez-tez dərc edilir. Mən bunu Rusiyanın rəhbərlərinə, xüsusən prezident Putinə dedikdə, o, cavab verir: dövlət xətti ilə biz heç vaxt heç bir bəyanat vermirik, heç bir iddia irəli sürmürük.

Moskvada elə qüvvələr – erməni dairələri də, bəzi digərləri də – var ki, onlar Rusiyanın və Azərbaycanın münasibətlərinin yaxşı olmasını istəmirlər. Müxtəlif qəzetlərdə, o cümlədən «Kommersant»da, «Nezavisimaya qazeta»da müəllif kimi çıxış edən ermənilər Cənubi Qafqaz haqqında cürbəcür əfsanələr uydurur, səhv rəy yaradırlar. Biz başa düşürük, adi oxucu isə yox – axı, o, oxuduğunun hamısına inanır. Mən hər şeyi bir kənara atıram və onu əsas tuturam ki, bizim Rusiya ilə normal dövlətlərarası münasibətlərimiz var və bu münasibətlər uğurla inkişaf etdirilir. Ayrı-ayrı məsələlərə gəldikdə, onlar, əlbəttə, var və olacaqdır.

– Moskva da belə bir rəy yayılıb ki, Azərbaycan tərəfdaş seçməkdə öz mövqeyini qəti şəkildə müəyyənləşdirib: bu tərəfdaş Qərbdir. Belə iddialar nə dərəcədə ədalətlidir?

– Bütün bu uydurmaların əsası yoxdur. İndi heç kim dünyanı Qərbə, Şərqlə bölməyə, kimin haraya istiqamət götürdüyünü müəyyənləşdirməyə cəhd göstərməməlidir. Azərbaycan müstəqil dövlətdir, öz xarici siyasətini özünün milli mənafehlərini əsas tutaraq yeridir. Bu mənafehlər Rusiya ilə də, Qərb dövlətləri ilə də, Şərq ölkələri ilə də, Cənub ölkələri ilə də xoş münasibətlər, dostluq münasibətləri olmasını şərtləndirir.

İndi nə edim, deyim ki, Rusiya Qərbə meylini dəyişib Şərqlə doğru istiqamət götürmüşdür? Prezident Putinin Çinə və son 20 ildə beynəlxalq aləmdən təcrid olunmuş Şimali Koreyaya getməsi ilə əlaqədar Rusiya Çin və ya Şimali Koreya yönümlü istiqamət götürmüşdür? Lakin bununla bərabər Putin Okinavada «Səkkizlər»in görüşündə də iştirak etmiş, İngiltərəyə də getmişdir. Belə isə Rusiyanın mövqeyi necədir – Qərb meyillidir, yoxsa Şərq meyillidir, yoxsa cənub meyillidir?

– Rusiya generaları müntəzəm olaraq bəyanatlarla çıxış edərək bildirirlər ki, Azərbaycan Çeçen separatçılarının imkan yaradır və ya hətta kömək göstərir. Bir qayda olaraq, Bakı təkziblər verir, amma həmişə yox. Buna səbəb nədir?

– Bilirsinizmi, biz hər generala cavab verməyəcəyik. Onlar yalan danışirlar. Onların heç bir konkret faktı yoxdur. Mən Rusiya Federal Sərhəd Xidmətinin direktoru Konstantin Totskini buraya dəvət etdim. O, burada hər yerdə oldu və telekamaralar qarşısında bəyan etdi ki, Azərbaycana heç bir sual yoxdur. Bizim milli təhlükəsizlik xidmətimiz göstərdiyi yardıma görə, demək olar, hər həftə Rusiya FSX-dən təşəkkür məktubu alır.

O ki qaldı Rusiyanın bəzi generallarının fərsiz olmasına, öz vəzifələrini yerinə yetirə bilməməsinə və öz rəhbərliyini pis vəziyyətdə qoymasına, sonra da özlərini təmizə çıxarmaq üçün yalanlar uydurmasına – bu, onların öz işidir. Biz buna məhəl qoymayacağıq.

– Rusiya Çeçenistanda separatçılara qarşı ikinci əməliyyatı aparır. Azərbaycan Rusiyadan nümunə götürə bilirmi, yoxsa Siz Qarabağ probleminin zor gücünə həllinin qəti əleyhinəsiniz?

– Biz artıq altı ildir atəşkəs şəraitində yaşayırıq. Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal edilməsinə, bir milyon Azərbaycanlının isə öz yerindən-yurdundan zorla çıxarılmasına baxmayaraq, biz münaqişənin dincliklə nizama salınması mövqelərində durmuşuq və duracağıq. Ermənistan prezidenti Köçəryanın və Azərbaycan prezidenti Əliyevin Yaltada sonuncu görüşündə biz bu mövqeyi mətbuat qarşısında bir daha təsdiq etdik.

Hərçənd biz, əlbəttə, ağır vəziyyətdəyik: bir tərəfdən, bir milyon Azərbaycanlı çadırlarda yaşayır, digər tərəfdən, işğal edilmiş Azərbaycan rayonlarında (*Dağlıq Qarabağ istisna olmaqla, o da Azərbaycanın bir hissəsidir*) nə varda, hamısı dağıdılmış və qarət olunmuşdur. Bunlar isə böyük rayonlardır. Orada iri sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələri, xəstəxanalar, məktəblər, mədəniyyət sarayları, kitabxanalar, çoxlu yaşayış evləri vardı. Buna baxmayaraq, biz münaqişənin hər halda sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına tərəfdarıq.

– Bəs bu nizamlaşmanın perspektivləri necədir?

– İndi perspektivlərdən konkret surətdə danışmaq olmaz. Amma vəziyyət belə qala bilməz. Bizə böyük ziyan vurublar. Vəziyyətimiz ağırdır. Lakin Ermənistanın vəziyyəti daha ağırdır. Baxmayaraq ki, onların ərazisinin bir metri belə işğal edilməyibdir. Deyirlər ki, onlarda qaçqınlar var. Bəlkə də Azərbaycandan ermənilərin bir qrupu oraya köçmüşdür. Ancaq biz bilirik ki, Azərbaycanda yaşamış olan ermənilər Ermənistanda deyildirlər. Onlar Rusiyada, Amerikada, Avropa ölkələrindədirlər. Bizim qaçqınların isə getməyə yeri yoxdur. Onlar nə Rusiyaya, nə də Amerikaya gedən deyillər, doğma yerlərinə qayıdanadək öz torpağında yaşayacaqlar.

– **Siz Qarabağdan və ona bitişik rayonlardan olan qaçqınları nəzərdə tutursunuz?**

– Xeyr, Ermənistandan olanları. Ermənistandan 300 minədək qaçqınımız var.

– **Sizcə, onların oraya qayıtması realdır mı?**

– Bu da istisna edilmir. Doğrudur, bu, daha mürəkkəb məsələdir. İlk öncə, Azərbaycanda yaşamış azərbaycanlıları öz doğma yerlərinə qaytarmaq lazımdır.

– **Son vaxtlar Rusiyada və Mərkəzi Asiyada islam təməlciliyi təhlükəsindən çox ciddi danışırlar. Bəs Azərbaycanda necə, bu təhlükə duyulur mu?**

– İslam təməlciliyinin müxtəlif cərəyanları var. İndiki halda ən təhlükəli cərəyan vəhhabilikdir. Şimali Qafqazda və Orta Asiyada baş verən hadisələrin əsas səbəbi vəhhabiliyin oraya daxil olmasıdır. Bu, ümumiyyətlə, çox təhlükəlidir. Təkcə müsəlman dinli ölkələr üçün yox, Rusiyanın özü üçün də – mənəcə, orada 20 milyondan artıq müsəlman yaşayır. Belə şeylər çox yoluxucudur. Bizdə məlumat var ki, bəzi ərəb təşkilatları nəinki Azərbaycana, Şimali Qafqaza, Orta Asiyaya, hətta Rusiyanın mərkəzi regionlarına – onların əhalisi islama etiqad edir – ayaq açırlar. Lakin bu o demək deyil ki, vəhhabilərdən savayı, islam təməlciləri yoxdur. Var. Onlardan biz də müdafiə olunuruq.

– **Siz onu nəzərdə tutursunuz ki, Azərbaycan üçün başlıca təhlükə vəhhabilər deyil?**

– Əlbəttə, islam təməlciliyində müxtəlif cərəyanlar var. Məsələn, Orta Şərqdə fəaliyyət göstərən «Hizbullah»ın vəhhabiliyə daxil yoxdur.

– **«Hizbullah» İranın dəstəklədiyi şiə ekspremist təşkilatdır, Sizin ölkəniz isə bu təməlcə şiə dövləti ilə həmsərhəddir...**

– Şiəlik və sünnilik mürtəcə dini cərəyanlar deyildir. Azərbaycanda da əhalinin əksəriyyəti şiədir. Bu o deməkdir ki, burada təməlcilər var?

Axı, Azərbaycan dünyəvi respublikadır.

– Bəli. Amma mən deyə bilmərəm ki, misal üçün, İranda hamı islam təməlciliyini yaymaq məqsədi güdür. Müəyyən təşkilatlar var. Bu ideologiyanın daşıyıcıları onlardır. Odur ki, xalqlara, dini icmalara, ölkələrə qarşı deyil, məhz bu təşkilatlara qarşı mübarizə aparılmalıdır.

– **Azərbaycan yazıçısı Çingiz Abdullayev bir dəfə Bakını «Casuslar şəhəri» adlandırmışdır. Ona görə ki, burada əslində bütün dünyanın kəşfiyyatları fəaliyyət göstərir.**

– Bir çox ölkələrin xüsusi idarələrinin Azərbaycana böyük maraq göstərməsi gerçəklikdir. Əlbəttə, biz istərdik ki, bu casusluq fəaliyyətinə son qoyulsun. Azərbaycan heç bir ölkədə casusluqla məşğul olmur. Biz dinc yaşamaq istəyirik. Çingiz Abdullayevə gəldikdə isə, o, detektivlər yazır. Ona görə də detektivi gerçəklikdən fərqləndirmək lazımdır.

– **Lakin Siz özünüz razılaşdınız ki, Bakıda bir çox ölkələrin xüsusi idarələrinin nümayəndələri var.**

– Onlar hər yerdə var. Məgər onlar Moskvada yoxdur? Ən çox casuslar Moskvadadır.

– **İstənilən halda, bu gün dünyanın az qala bütün ən güclü ölkələrinin mənafeləri Azərbaycanda kəşifir. Belə şəraitdə xarici siyasət amilinin ölkə üçün olduqca böyük əhəmiyyəti var.**

Siz kənardan təzyiq hiss edirsiniz mi?

– Biz xarici təzyiqlə hər tərəfdən, özü də çox güclü şəkildə hiss edirik.

– **Latviya prezidentlərindən biri 30-cu illərdə demişdir ki, Böyük Britaniyanın Baş naziri olmaq asandır, amma kiçik bir dövlətin başçısı olmaq qat-qat çətinidir.**

– Mən də belə hesab edirəm. Azərbaycanın başçısı olmaq xüsusən çətinidir, ona maraq – siyasi, kəşfiyyat və digər maraqlar gündən-günə artır. Digər tərəfdən, 1988-ci ildən başlayaraq Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyət pozulmuşdu. Bu vəziyyət 1990-cı ilin yanvar hadisələri ilə əlaqədar çətinləşmişdi, sonra burada hərbi çevrilişlər oldu. 1993-cü ildə mən Bakıya gəldikdə, respublikada müxtəlif liderlərə və siyasi qüvvələrə tabe olan çoxsaylı qanunsuz silahlı dəstələr vardı. Bütün bunlar Azərbaycanın Ermənistanla müharibədə məğlubiyyətlərinin başlıca səbəblərindən biri idi. Ölkədə vəziyyət tamamilə pozulmuşdu, çoxları öz torpağını təcavüzkardan qorumaq əvəzinə, hakimiyyəti ələ keçirmək üçün vəziyyətdən istifadə etməyə çalışırdı. 1991-ci ildə də, 1992-ci ildə də, 1993-cü ildə də belə olmuşdur.

O vaxtlar nə qoşunlar, nə də inzibati orqanlar mənə tabe idi. Mən tək idim. Mən bütün bunları məntiqin gücü ilə və öz nüfuzumla aradan qaldırdım. Nəhayət, öz cəsarətimlə və qorxmazlığım ilə aradan qaldırdım. Məni qoxudur, öldürməklə hədələyirdilər. Bu, məni qətiyyətlə qorxutmurdu. Mən öz ölkəmi böhran vəziyyətindən çıxarmaq istəyirdim. Əgər bu yolda hər hansısa bir yaramaz məni öldürsə, deməli, mən öz vətənim uğrunda, öz xalqım uğrunda həlak olacağam.

Azərbaycanda vəziyyət tədricən yaxşılaşsa da, 1995-ci ilədək hər halda təhlükəli idi. 1995-ci ilin axırlarında mən Rumıniyadan qayıdarkən təyyarəmi istilik raketini ilə vurmağa cəhd göstərdilər. Sonra gedib-gəldiyim yoldakı körpünü partlatmaq istədilər. Biz bütün bunların qarşısını ala bildik. Ancaq demək olmaz ki, hakimiyyəti ələ keçirməyə can atan cinayətkarlar indi öz niyyətlərindən tamamilə əl çəkmişlər.

Latviya prezidentinin işi asan idi, o vaxtlar onun ölkəsi sakit bir ölkə idi. Amma ərazisinin 20 faizi işğal edilmiş, bir milyon qaçqını olan, müxtəlif dövlətlərdən təzyiq göstərilən, daxildə isə sakitliyi pozmağa hazır dayanan potensial qüvvələrin hələ də olduğu ölkənin prezidenti olmaq nəinki Britaniyaya, həm də hər hansı digər ölkəyə başçılıq etməkdən qat-qat ağırdır.

– **Oğlunuz, Dövlət Neft Şirkətinin vitse-perezidenti haqqında Azərbaycanın ən çox ehtimal edilən növbəti prezidenti kimi danışırlar. Siz İlham Əliyevi Azərbaycanın növbəti başçısı kimi görmək istərdinizmi?**

– Bir ata kimi – yox. Bu, ağır taledir. Amma bu məsələni mən yox, onun özü həll etməlidir. Bir də ki, növbəti prezident barədə danışmaq tezdir. Mən hələ səkkiz il Azərbaycanın başçısı olacağam. Prezidentliyimin müddətinin bitməsinə hələ üç il qalır. Mən isə sonrakı beş il müddətinə də namizədliyimi irəli sürmək niyyətindəyəm.

Q E Y D L Ə R

1. Avstriya, A v s t r i y a R e s p u b l i k a s ı – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 83,8 min km², əhalisi 8,1 milyon nəfərdir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı (Milli Şura və Federal Şura) parlamentdir. Paytaxtı Vyanadır. – 5–117,138,190,194,204–219,210,211.

2. Tomas Klestil (d.1932) – Avstriyanın prezidenti. 1987–92-ci illərdə XİN-nin Baş katibi olmuşdur. – 5,10–18,96,98, 102,204,210.

3. ATƏT – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı. Əsası 1975-ci il iyulun 3–9-da Helsinkidə qoyulmuşdur. Burada Avropanın 33 dövlətinin, ABŞ və Kanadanın dövlət və hökumət rəhbərləri iştirak edirdi. ATƏT «soyuq müharibə»nin qurtarmasından sonra ümumavropa təhlükəsizlik sistemini formalaşdıran, yeni Avropanın siyasi və iqtisadi həyatının sivil birgöyüşə qaydalarını müəyyən edən, dövlətlərarası münasibətləri rəqiblik və münaqişə rəlsindən əməkdaşlıq və qarşılıqlı mənafə istiqamətlərinə yönəldən bir təşkilat funksiyasını icra edir.

Azərbaycan 1992-ci ildən ATƏT-in üzvüdür və 1993-cü ilin ikinci yarısından ATƏT-in zirvə görüşlərində Azərbaycan nümayəndə heyəti fəal iştirak edir. – 5,8,11,13,14,15,16,17,19–20,24,36,38,39,49,54,55, 98,102,103,107,108,112,113,114,115,116,138,141,187,189,190,193,194, 204–219,236,304.

4. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) – müasir dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatı. Qərargahı Nyu-York şəhərindədir. Əsas vəzifəsi beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq və möhkəmlətmək, dövlətlər arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdir. BMT-nin Nizamnaməsi 1945-ci il iyulun 26-da San-Fransisko konfransında 50 dövlətin nümayəndəsi tərəfindən imzalandı və 1945-ci il oktyabrın 24-də qüvvəyə mindi. Hazırda BMT-yə 198 dövlət daxildir.

BMT-nin əsas orqanları Baş Məclis, Təhlükəsizlik Şurası, İqtisadi və İctimai Şura, Qəyyumluq Şurası, Beynəlxalq Məhkəmə və Katiblikdir.

Azərbaycan Respublikası 1992-ci ildən BMT-nin üzvüdür. – 5,50,51,52–64,65–67,68–69,70–71,93–94,112,135,149,153,193, 216,236,259,336,341.

5. Vyana – Avstriyanın paytaxtı. Sahəsi 415 km², əhalisi 1,5 milyon nəfərdir. XII əsrin ortalarından Avstriya hersoqlarının iqamətgahı, 1867–1918-ci illərdə Avstriya–Macarıstanın paytaxtı, 1918-ci ildən isə Avstriya Respublikasının paytaxtıdır. ATƏT-in Baş qərargahı Vyanadadır. – 5–117,189,205, 210.

6. ATƏT-in Minsk qrupu – 1992-ci il martın 24-də yaradılıbdır. 1997-ci ildə Minsk qrupunun tərkibinə aşağıdakı dövlətlər daxil olmuşdur: Azərbaycan, Ermənistan, Belarus, Almaniya, İtaliya, Rusiya, ABŞ, Fransa, Türkiyə, Danimarka və İsveç. 1994-cü ilin dekabrından Minsk qrupuna iki sədr – Rusiya və İtaliya rəhbərlik edirdi. 1996-cı ilin dekabrından onun üç – Rusiya, ABŞ və Fransa həmsədrləri var. Qrupun əsas vəzifəsi Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına və həll edilməsinə bilavasitə kömək etməkdir. – 6,8,11,13,20,24,26,36,38,39,48, 55,113,114,135,143,146,164,174,190,204,206,207,208,209,211,212,236, 259,332,343,344, 371.

7. Türkiyə Cümhuriyyəti – Qərbi Asiyada və Avropanın cənub–şərq kənarında dövlət. Sahəsi 780,6 min km², əhalisi 78 mln. nəfərdir. İnzibati cəhətdən 67 ilə (vilayətə) bölünür. Paytaxtı Ankara şəhəridir. Dövlət başçısı prezident, Ali qanunvericilik orqanı Türkiyə Böyük Millət Məclisidir. – 6, 8,42,44,45,48,50,51,78,84,105,142–175,196,197,202–203,255, 261,306,318–326,328,343,352,356,361–375,390,404–409.

8. Əhməd Nəcdət Sezər (d.1941) – 2000–2007-ci illərdə Türkiyə prezidenti. 1962–83-cü illərdə bir sıra məsul vəzifələrdə çalışmışdır. 1993-cü ildə Türkiyə Kassasiya Məhkəməsinin, 1988-ci ildə isə Türkiyə Konstitusiyaya Məhkəməsinin üzvü seçilib. 1998–2000-ci illərdə Türkiyə Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri olmuşdur. – 6,142–175,196,203,328, 362,363, 390,407.

9. Kipr, Ş i m a l i K i p r C ü m h u r i y y ə t i – 1974-cü ildə Yunanıstanda hakimiyyətə gəlmiş hərbi xunta Kiprin yunan irticaçıları ilə birlikdə Kipri Yunanıstana birləşdirmək məqsədilə ölkədə hərbi çevriliş etdilər və prezident Makariosu hakimiyyətdən uzaqlaşdırdılar. Bundan narahat olan Türkiyə Respublikası Kiprin türk icmasını müdafiə etmək məqsədilə oraya hərbi qüvvələr yeritdi və türk icması yaşayan ərazini yunan irticaçılarından təmizlədi. 1975-ci ildə Türkiyə-Kipr administrasiyası bu ərazidə federativ türk dövləti – Kipr Respub-

likasını elan etdilər. 1983-cü ildə bu dövlətin qanunverici orqanı Şimali Kipr Türk dövləti (ŞKTR) – Kıbrıs elan etdi. – 6.

10. Avropa Şurası (AŞ) – Avropada hökumətlərarası təşkilat. 1949-cu ildə yaradılmışdır. Qərargahı Fransanın Strasburq şəhərində yerləşir. AŞ-nın əsas məqsədi Avropada sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq, seçki sistemində çoxpartiyalılığa riayət etmək, demokratiyanı və insan hüquqlarını qorumaq, möhkəmləndirmək, Avropa ölkələrinin mədəniyyətlərinin yaxınlaşmasına çalışmaq və s. ibarətdir. AŞ-nın ali orqanları Nazirlər Komitəsi, Məsləhət Assambleyası, Sahə nazirliklərinin müşavirəsi və katiblikdir. Azərbaycan 2001-ci ildən AŞ-nın üzvüdür. – 6,7,9,46,47,53,101,102, 198,201,214,217,310.

11. Benita Marya Ferrero Valdner (d.1948) – Avstriya hüquqşünası. Hüquq elmləri doktoru. 2000–2004-cü illərdə Avstriya Xarici İşlər naziri olmuşdur. – 7,12,16,19–20,24,26,102, 204–219.

12. 1995-ci il mart hadisələri – martın 12–13-də Qazax və Ağstafa, martın 16–17-də isə Bakının 8-ci kilometr qəsəbəsində Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsinin bir qrup üzvünün silahlı çıxışı nəzərdə tutulur. Respublika rəhbərliyinin qəti tədbirləri nəticəsində çevrilmiş cəhdinin qarşısı alındı. – 8,58, 160,329.

13. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti – Azərbaycan Respublikası ərazisində muxtar vilayət. 1923-cü il iyulun 7-də təşkil edilmişdir. Dağlıq Qarabağda 1988-ci ilə qədər 170 min əhali yaşayırdı. Ərazisi 4 min km²-dir. Mərkəzi Xankəndidir.

1988-ci ildə Qarabağ separatçıları və millətçiləri Ermənistan silahlı qüvvələri ilə birlikdə bu ərazidə yaşayan azərbaycanlıları doğma torpaqlarından çıxararaq Dağlıq Qarabağı işğal etdilər. BMT-nin 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrinə görə, erməni işğalçıları Azərbaycan torpaqlarını qeyri-şərtsiz tərk etməlidirlər. Ancaq Azərbaycanın bu ərazisi hələ də erməni tapdığı altındadır. – 11,14,23,24,26,30,31,34,36,48,49, 50,66, 88,102,111,114,134,145,159,169,188,193,194,216,259,301,303,308,321, 331,333,335,365,368,369,371,433,447,448.

14. Atəşkəs rejimi – 1994-cü il mayın 12-də Moskvada Ermənistan–Azərbaycan arasında atəşin müvəqqəti dayandırılması (atəşkəs) haqqında müqavilə imzalandı. Müqaviləyə görə müharibə aparən tərəflər sülh müqaviləsi bağlanana qədər atəşin dayandırılması haqqında razılığa gəldilər. – 11,20, 55,103,146,205,208,236.

15. ATƏT-in Budapeşt sammiti – 1994-cü il dekabrın 3–7-də Macarıstanın paytaxtı Budapeştdə keçirilmişdir. Görüşdə ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Heydər Əliyev Budapeşt sammitində regionlarda və bütünlükdə qitədə sülh konsepsiyasının həyata keçirilməsi üçün çox əhəmiyyətli fəaliyyət göstərdi. Budapeşt zirvə görüşündə ilk dəfə olaraq Dağlıq Qarabağ problemi xüsusi məsələ kimi müzakirə olundu və «Dağlıq Qarabağ münafişəsi ilə əlaqədar ATƏT-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi» haqqında qətnamə qəbul olundu. – 11,14,20,36,55,102,146,205,207.

16. ATƏT-in Lissabon sammiti – 1996-cı il dekabrın 2–4-də Portuqaliyanın paytaxtı Lissabon şəhərində ATƏT-in 54 üzvünün dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə növbəti Zirvə toplantısı keçirildi. Lissabon Zirvə toplantısında müzakirə olunan məsələlər arasında Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin təkidi ilə Ermənistan–Azərbaycan münafişəsi geniş diskussiyaya səbəb oldu. Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin başçısı Heydər Əliyevin qəti, prinsipial mövqeyi və gərgin səyi nəticəsində yekun sənədə əlavə kimi qəbul edilən ATƏT sədrinin bəyanatında ilk dəfə olaraq ən yüksək səviyyədə münafişənin həllinin əsası kimi, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü 53 dövlət tərəfindən qətiyyətlə dəstəkləndi və Dağlıq Qarabağın statusunun yalnız Azərbaycan Respublikasının tərkibində müəyyən olunması öz əksini tapdı. – 11,14,20, 36,55,102, 107,146,194,205,207,259.

17. ATƏT-in İstanbul sammiti – 1999-cu il noyabrın 18–20-də Türkiyənin İstanbul şəhərində ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə keçirildi. Bu, ATƏT-in son toplantısı idi. İstanbul sammitində 3 sənəd qəbul olundu. Birincisi – İstanbul xartiyası – dünyada sülhün və təhlükəsizliyin təmin olunması, ölkələrin ərazi bütövlüyünün qorunması, baş vermiş münaqişələrin sülh yolu ilə həll olunması və s. İkinci sənəd Avropada adi silahlar haqqında idi. Üçüncü sənəd isə siyasi bəyannamə idi. – 11,14,20,37,45,102,146,163,185,191,193,205, 207,372.

18. Rusiya, R u s i y a F e d e r a s i y a s ı – Avropanın şərqində, Asiyanın şimalında dövlət. Ərazisi 17075,4 min km², əhalisi 146,3 milyon nəfərdir. Rusiya respublika idarəetmə fərpmalı demokratik federativ dövlətdir. Rusiya Federasiyasına 21 respublika, 6 diyar, 49 vilayət, federal əhəmiyyətli Moskva və Sankt-Peterburq şəhərləri, 10 muxtar vilayət və mahal daxildir.

Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı – Dövlət Duması və Federasiya Şurasıdır. Paytaxtı Moskva şəhəridir. – 12,15,17,20,26,29,30, 34,37,39,41,44,45,48,49,50,55,103,107,108,133,177–181,185,188,204,208, 222–238,259,301–310, 331–332,342,343,344,440–450.

19. Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ) – Şimali Amerikada dövlət. Şimaldan Kanada, cənubdan Meksika, şərqdən Atlantik okeanı və qərbdən Sakit okeanla əhatə olunur. Ərazisi 9,14 milyon km², əhalisi 280 milyon nəfərə yaxındır. İnzibati cəhətdən 50 ştata bölünür. Ali qanunvericilik orqanı ikipalatalı (Nümayəndələr palatası və Senat) ABŞ Konqresidir. Dövlət başçısı prezidentdir. Paytaxtı Vaşinqton şəhəridir. – 12,15,17,20,26,37,39,41,43,46,55,84,88,89,103,105,107,114,136,147,185, 196,204,208,237,239,250,274,275,279,280,281,290–292,304,328,343,344, 350,352,368,448.

20. Fransa, F r a n s a R e s p u b l i k a s ı – Qərbi Avropada dövlət. Sahəsi 551 min km², əhalisi 58,4 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 95 departamentə bölünür. Qanunverici hakimiyyəti iki palatadan (Milli Məclis və Senat) ibarət parlament həyata keçirir. İcra hakimiyyəti prezident və Nazirlər Şurasına məxsusdur. Paytaxtı Paris şəhəridir. – 12,15, 17,20,26,37,39,46,55,107,141,204,208,237,259,274,304,343.

21. İkinci dünya müharibəsi (1939–45) – Almaniya, İtaliya və Yaponiya tərəfindən başlanmış böyük müharibə. İkinci dünya müharibəsi 1939-cu il sentyabrın 1-də Almaniyanın Polşaya girməsi ilə başladı. Sentyabrın 3-də Böyük Britaniya və Fransa Almaniyaya müharibə elan etdi. 1940-cı ilin ortalarından alman qoşunları Danimarka, Norveç, Belçika, Niderland, Lüksemburq, sonra isə Fransanı işğal etdi.

1941-ci il iyunun 22-də Almaniya SSRİ-yə qarşı müharibə elan etdi. 1942–43-cü illərdə sovet ordusunun Stalingrad və Kursk vuruşmalarında qələbəsi Almaniyanı qəti surətdə sarsıtdı.

1945-ci il mayın 2-də sovet ordusu Berlini aldı. Mayın 8-də Karlsruhda (Berlin yaxınlığında) Almaniyanın danışıqsız təslim olması haqqında akt imzalandı.

Yaponiyanın təslim olması haqqında sənəd isə sentyabrın 2-də imzalandı. Bununla İkinci dünya müharibəsi qurtardı. İkinci dünya müharibəsində 72 ölkə iştirak etmişdir. Müharibədə iştirak edən ölkələrin silahlı qüvvələrinə 110 milyon adam çağırılmışdı. Müharibədə 62 milyon adam həlak olmuş, minlərlə şəhər, qəsəbə və kənd dağılmışdı. – 16,21,100.

22. Helsinki aktı – 1975-ci il avqustun 1-də Finlandiyanın paytaxtı Helsinkidə Avropanın 33 dövlətinin, ABŞ və Kanadanın dövlət və hökumət başçılarının müşavirəsi oldu. Onlar Avropada təhlükəsizlik və əməkdaşlıq haqqında Zirvə aktını imzaladılar. Azərbaycan Respublikası bu aktı 1992-ci ildə imzalamışdır. – 17,210.

23. Avropa Şurasının Parlament Assambleyası (Avroparlament) – 2004-cü ildə təşkil olunmuşdur. Avroparlamentin işində 25 Avropa ölkəsinin 732 deputatı fəaliyyət göstərir. – 23,26, 46,102.

24. Volfqanq Şussel (d.1945) – Avstriya politoloqu. 2000–2007-ci illərdə Avstriyanın federal kansleri olmuşdur. – 25–26,98,204,210.

25. XIX əsrin əvvəllərində, R u s i y a – İ r a n m ü h a r i b ə s i (XIX əsr) – 1801-ci ildə Rusiyanın Şərqi Gürcüstanı, Çar-Balakən camaatlığını (1803), Gəncə xanlığını (1804) tutması İran və Türkiyənin, həmçinin İngiltərə və Fransanın güclü müqavimətinə rast gəldi. İran 1804-cü ilin iyununda Rusiyaya qarşı müharibəyə başladı. Lakin Abbas Mirzənin qoşunu İrəvan yaxınlığında vuruşmada məğlub oldu. 1805-ci ildə Qarabağ, Şəki, Şirvan xanlıqları da işğal edildi. 1806-cı il oktyabrın 3-də rus ordusu Bakını işğal etdi. 1813-cü ilə qədər davam edən qanlı döyüşlər Gülcüstan müqaviləsi ilə (1813) nəticələndi. Şimali Azərbaycan xanlıqları Rusiyanın tabeliyinə keçdi.

1826–28-ci illərdə aparılan müharibə nəticəsində isə Naxçıvan, Abbasabad, Yerevan, Xoy, Mərənd, Urmiyə, Ərdəbil, Təbriz işğal edildi. Nəticədə Türkmənçay müqaviləsi (1828) imzalandı. Naxçıvan və İrəvan xanlıqları da Rusiyaya verildi. – 29.

26. İran, İran İslam Respublikası – Cənub–Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 1,65 milyon km², əhalisi 62,2 milyon nəfərdir. Paytaxtı Tehran şəhəridir. İnzibati cəhətdən 24 oстана bölünür. Ali qanunverici hakimiyyət orqanı 4 il müddətinə seçilən Xalq Şurası Məclisidir. Hökuməti Baş nazir təşkil, prezident isə təsdiq edir. – 29,44,57,59,61,64,84,178,179,180, 181,244, 293–295,308,330,449.

27. Sovetlər İttifaqı, S o v e t S o s i a l i s t R e s p u b l i k a l a r ı İ t t i f a q ı (SSRİ) – 1922–1991-ci illərdə keçmiş Rusiya imperiyasının böyük hissəsində mövcud olmuş dövlət. SSRİ-nin yaradılmasına dair Müqaviləyə (dek.1922) əsasən onun tərkibinə Belorusiya (BSSR), Rusiya (RSFSR), Cənubi Qafqaz respublikaları (ZSFSR; 1936-cı ildən müttəfiq respublikalar – Azərbaycan SSR, Ermənistan SSR, Gürcüstan SSR) və Ukrayna SSR, 1925-ci ildə –

Özbəkistan SSR, Türkmənistan SSR, 1929-cu ildə Tacikistan SSR, 1936-cı ildə Qazaxıstan SSR, Qırğızıstan SSR, 1940-cı ildə Moldaviya SSR, Latviya SSR, Litva SSR, Estoniya SSR daxil olmuşdular.

1991-ci ilin dekabrında Belorusiya, Rusiya və Ukrayna SSRİ-nin mövcudluğunun dayandırıldığını elan edərək Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) yaradılması haqqında Saziş imzaladılar (8 dekabr, Minsk). 1991-ci il dekabrın 21-də Latviya, Litva və Estoniya istisna olmaqla keçmiş SSRİ-nin digər müttəfiq respublikalarının başçıları Alma-Atada Bəyannamə imzalayaraq MDB-nin yaradılması haqqında məqsəd və prinsiplərə qoşulduqlarını bəyan etdilər. – 30,31,32,34,35,84,86, 100,101,228,229,230, 232,235,238,301,302,368,369,370,371, 378,414,433,434,443,444.

28. Qorbaçov, Mixail Sergeyeviç (d.1931) – 1985–91-ci illərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi, 1990–91-ci illərdə SSRİ-nin ilk və son prezidenti. Qorbaçov «yenidənqurma» adı ilə «aşkarlıq və demokratiya» siyasi xəttini, «humanist, demokratik sosializm» şüarını meydana atdı. Sovet totalitar rejimi ilə uyuşmayan «yenidənqurma» ölkəni dərin siyasi və iqtisadi böhrana saldı. Qorbaçovun milli münaqişələrə səbəb olan siyasəti xüsusən Azərbaycana qarşı qərəzli, düşmənçilik mövqeyi ilə səciyyələnirdi. Ermənilərin Azərbaycana olan torpaq iddialarını dəstəkləyən Qorbaçov 1990-cı ilin yanvarında Bakıda baş verən Qanlı Yanvar faciəsinin təşkilatçısı və günahkarıdır. – 33,106,223,235,302,370,371.

29. Yazov Dmitri Timofeyeviç (d.1924) – Sovet İttifaqı marşalı. 1987-ci ildən SSRİ Müdafiə naziri olmuşdur. Yazov 1990-cı ilin yanvarında Bakıda baş verən Qanlı Yanvar faciəsinin təşkilatçılarından biridir. – 33.

30. 1990-cı ilin yanvarı – 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanda faciə baş verdi. Yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə fəvqəladə vəziyyət elan edilmədən sovet ordusunun xüsusi təyinatlı cəza dəstələri, dəniz donanmasının və daxili qoşunların bölmələri Bakı şəhərinə yeridildi. Sovet ordusunun bu kütləvi zorakılıq aktı nəticəsində 131 nəfər öldürülmüş, 744 nəfər yaralanmış, yüzlərlə adam qanunsuz həbs edilmiş və itkin düşmüş, dövlət əmlakına, ictimai və şəxsi əmlakla, şəhər təsərrüfatına və vətəndaşlara böyük maddi ziyan dəymişdi. 1990-cı ilin qanlı yanvarı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda aparılan mübarizə tariximizdə Vətənin şəhid övladlarının qanı ilə yazılmış şərəfli səhifə oldu. – 32,33,34,302,441.

31. Bakatin Vadim Viktoroviç (d.1937) – 1989–90-cı illərdə SSRİ Daxili İşlər naziri, 1991–92-ci illərdə SSRİ DTK-nın sədri və Rusiya Federasiyası Təhlükəsizlik İdarəsinin direktoru işləmişdir. Bakatin 1990-cı ilin yanvarında Bakıda baş verən Qanlı Yanvar faciəsinin təşkilatçılarından biridir. – 33.

32. 1993-cü il iyun hadisələri – Azərbaycanı vətəndaş müharibəsi həddinə gətirmiş Gəncə hadisələri, Bakıda Ali Sovetin binası qarşısında keçirilən çoxsaylı mitinqlə, xalqın tələbilə Heydər Əliyevin Naxçıvandan Bakıya gəlməsi, Ali Sovetin sədri seçilməsi, o zamankı respublika prezidenti Ə.Əliyevin (Elçibəyin) Kələki kəndinə getməsi, Ali Sovetin sədri Heydər Əliyevin respublika prezidentinin vəzifəsini icra etməyə başlaması nəzərdə tutulur. – 34,35,160,236,284,329,398.

33. Naxçıvan Muxtar Respublikası (1920–23-cü illərdə Naxçıvan Sovet Sosialist Respublikası, 1923–24-cü illərdə Naxçıvan Muxtar Diyarı, 1924–90-cı illərdə Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası, 1990-cı ildən Naxçıvan Muxtar Respublikası) – Azərbaycan Respublikasının tərkibində muxtar dövlət.

Muxtar respublika ərazisinin sahəsi 5,5 min km², əhalisi 372,9 min nəfərdir. Hazırda 7 inzibati rayona (Babək, Culfa, Ordubad, Sədərək, Şahbuz, Şərur (Kəngərli) bölünmüşdür; 4 şəhəri (Naxçıvan, Ordubad, Culfa, Şərur), 9 qəsəbəsi, 160 kənd inzibati ərazi dairəsi var. – 35,320,321.

34. 1994-cü il oktyabr hadisələri – oktyabrın 3-də Gəncə və Qazaxda, həmçinin Bakıda Azərbaycanın dövlətçiliyinə, müstəqilliyinə düşmən olan qüvvələr tərəfindən dövlət çevrilişi cəhdi nəzərdə tutulur. Həmin gün Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edilmiş və Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev televiziya və radio ilə xalqa müraciət etmişdi. Gecə olmasına baxmayaraq Bakı və ona yaxın yerlərdən yüz minlərlə insan Prezident Sarayı qarşısına toplaşaraq milli və vətəndaşlıq həmrəyliyi nümayiş etdirərək Heydər Əliyevin siyasətini dəstəkləmişlər. – 35,160,329.

35. Klinton Bill, Uilyam Ceferson Blayd (d.1946) – ABŞ-ın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. ABŞ-ın 41-ci prezidenti (1992–2000). Klinton xarici siyasətində SSRİ dağılıdıqdan sonra müstəqillik qazanmış dövlətlərlə, o cümlədən Azərbaycan Respublikası ilə münasibətlərin yaxşılaşdırılmasına mühüm əhəmiyyət vermişdir. – 37,42,55,89,147,372.

36. Jak Şirak (d.1932) – Fransanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1974–76 və 1986–88-ci illərdə Fransanın Baş naziri, 1977–95-ci illərdə Paris şəhərinin meri olmuşdur. 1974–76-cı illərdə qollistlərin Respublikanın Müdafiəsi naminə Demokratik İttifaqı Partiyasının Baş katibi, 1976-cı ildən Respublikanın Müdafiəsi

naminə Birlik Partiyasının sədridir. 1995-ci ildən Fransa Respublikasının prezidentidir. «Heydər Əliyev» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 37,55,89,141,274.

37. Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB) – 1991-ci il dekabrın 8-də Belorusiya, Rusiya və Ukrayna dövlət başçılarının imzaladıqları Saziş əsasında SSRİ dağıldıqdan sonra yeni dövlətlərarası birlik kimi yaradılmışdır. Azərbaycan 1993-cü ilin sentyabrında MDB-yə daxil olmuşdur. Tərkibinə keçmiş SSRİ-nin 12 müttəfiq respublikası – Azərbaycan, Belarus, Ermənistan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldova, Özbəkistan, Rusiya, Tacikistan, Türkmənistan, Ukrayna daxildir. MDB-nin 1993-cü ildə qəbul edilmiş nizamnaməsində aşağıdakı birgə fəaliyyət sahələri nəzərdə tutulur: insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi; xarici siyasi fəaliyyətin əlaqələndirilməsi; ümumi iqtisadi məkanın formalaşdırılmasında, nəqliyyat sisteminin və rabitənin inkişafında əməkdaşlıq; əhalinin sağlamlığının və ətraf mühitin mühafizəsi; sosial və mühacirət məsələləri, mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə; müdafiə siyasətində və sərhədlərin qorunmasında əməkdaşlıq.

MDB-nin orqanları aşağıdakılardır: Dövlət başçıları Şurası; Hökumət başçıları Şurası; Xarici İşlər nazirləri Şurası; Dövlətlərarası iqtisadi Şura; Mərkəzi Sankt-Peterburq şəhərində olan Parlamentlərarası Assambleya və s. MDB-nin daimi fəaliyyət göstərən orqanı Minsk şəhərində yerləşən Əlaqələndirmə Məsləhət Komitəsidir. – 40,46,133,107,224,260,308,327–346,423.

38. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (ARDNS) – respublikada neft və qazın kəşfiyyatına, çıxarılmasına və emal edilməsinə rəhbərlik edən qurum. 1991-ci ildə təşkil edilmişdir. Şirkət neft və qaz quyularının qazılması və istifadəyə verilməsi, nəql edilməsi və s. məqsədlə dünyanın bir sıra ölkələrinin iri neft şirkətləri ilə sazişlər, müqavilələr bağlamışdır. – 41,147,343,351,356,393,396,451.

39. Bakı–Novorossiysk neft kəməri – 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Respublikası hökumətinin xarici neft şirkətləri ilə imzaladığı «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsinin mühüm bir hissəsi Bakı–Novorossiysk neft kəməridir. Bu kəmə 1997-ci ilin noyabrında istifadəyə verilmişdir. – 41,105, 395.

40. Bakı–Supsa neft kəməri – 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan hökumətinin xarici neft şirkətləri ilə imzaladığı «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsinin mühüm bir vəsiləsi Bakı–Supsa neft kəməridir. Kəmərin uzunluğu 830 km, gündəlik maksimum ötürmə gücü 115 min barreldir. Supsada hər birinin tutumu 250 min barrel olan dörd terminal tikilmişdir.

1999-cu ilin aprelin 17-də Supsada ilkin Xəzər neftinin Qərb istiqamətində nəqli üçün Bakı–Supsa ixrac boru kəmərinin və Supsa yerüstü terminalının təntənəli rəsmi açılış mərasimi olmuşdur. – 41,105, 305,395.

41. Bakı–Tbilisi–Ceyhan – 1998-ci il oktyabrın 29-da Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Qazaxıstan, Özbəkistan prezidentləri və ABŞ-ın Energetika naziri Bakı–Tbilisi–Ceyhan marşrutunu müdafiə edən «Ankara Bəyannaməsini» imzalamışlar. Uzunluğu 1695 km olan Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri 2006-cı ildə istifadəyə verilmişdir. – 42,105, 143,146,147,154,162,163,306,339,343,349–358,366,372,396.

42. «Bi-Pi», «British Petroleum» – dünyanın ən iri neft şirkətlərindən biri. 1909-cu ildən bir çox ölkələrdə neftin kəşfiyyatı, çıxarılması, emalı və satışı ilə məşğuldur. Bi-Pi 1994-cü ildən Azərbaycanda fəaliyyət göstərir. Hazırda ABƏŞ-in əsas operatorudur. – 42,373.

43. «AMOKO» – dünyanın ən böyük neft və qaz istehsalçılarından biri. 1989-cu ildə yaradılmışdır. Müxtəlif ölkələrdə 42.000 işçisi var. Şirkət energetika, neft və qaz emalı, kimya və neft-kimya sahələrində də fəaliyyət göstərir. – 42,279,281,373.

44. «Statoyl» – Norveçin «Statoyl» şirkəti 1972-ci ildən fəaliyyət göstərir. Şirkət Şimal dənizinin Norveç sektorunda ən iri neft-qaz istehsalçısıdır. Hazırda dünyanın 19 ölkəsində neftin kəşfiyyatı, çıxarılması və emalı ilə məşğul olur. Şirkət 1994-cü ildən Azərbaycan neft layihələrində fəal iştirak edir. – 42,428-429.

45. Dağıstan, Dağıstan Respublikası – Rusiya Federasiyasının tərkibində. Sahəsi 50,3 min km², əhalisi 2094,6 min nəfərdir. Paytaxtı Mahaçqala şəhəridir. Dağıstan ərazisi bizim eradan əvvəl 1-ci minilliyin axırlarına qədər Qafqaz Albaniyası tərkibində olmuşdur. 1813-cü ildə Gülistan müqaviləsinə əsasən çar Rusiyasına birləşdirilmişdir. – 49.

46. Çeçenistan (İçkeriya) – Rusiya Federasiyasında respublika. Paytaxtı Qroznı şəhəridir.

Orta əsrlərin əvvəllərində Çeçenistanın xeyli hissəsi Alan dövlətinin tərkibində idi. XIX əsrdə Rusiya Şimali Qafqazı işğal etməyə başladı. Çeçenlər öz torpaqlarından çıxarılırlar, onların yerinə burada kazaklar yerləşdirildi. Bu da Çeçenistanda milli-azadlıq hərəkatının başlanmasına səbəb oldu. Dağlıların bu hərəkatı (1817–1864)

1859-cu ildə Şeyx Şamil təslim olduqdan sonra yatırıldı və Çeçenistan tamamilə Rusiyaya birləşdirildi. 1991–92-ci illərdə Rusiya Federasiyası tərkibində müstəqil Çeçenistan Respublikası yaradıldı. – 49,50.

47. Konstantin Vasilyeviç Totski (d.1950) – general-leytenant. Hazırda Rusiya Federasiyası Sərhəd Qoşunları İdarəsinin direktorudur. Totski 1989–91-ci illərdə Azərbaycanca, Lənkəranda sərhəd qoşunları idarəsinin rəisi olmuşdur. – 50,446.

48. Əfqanıstan, Ə f q a n ı s t a n İ s l a m D ö v l ə t i – Cənub–Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 652,2 min km², əhalisi 22,7 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 29 vilayətə və 2 tabe mərkəzi mahala bölünür. Dövlət başçısı prezidentdir. Paytaxtı Kabil şəhəridir. – 53.

49. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası (BMTTS) – BMT-nin daimi fəaliyyət göstərən mühüm orqanı. BMT-nin Nizamnaməsinə görə, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasında əsas məsuliyyət daşıyır. 15 üzvü var: 5 daimi (Çin, Fransa, Rusiya, Böyük Britaniya, ABŞ), 10 üzvü isə 2 il müddətinə seçilir. Şuranın hər bir üzvü bir səsə malikdir. Prosedura məsələlərinə dair qərarlar Şuranın 9 üzvü səs verdikdə qəbul olunmuş sayılır. – 54,60,107.

50. Butros Qali (d.1922) – 1992–96-cı illərdə BMT-nin Baş katibi olmuşdur. – 54.

51. Kofi Annan (d.1938) – 1997–2006-cı illərdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi olmuşdur. Nobel mükafatı laureatı. – 54,63.

52. Putin, V l a d i m i r V l a d i m i r o v i ç (d.1952) – 2000-ci ilin mayından Rusiya Federasiyasının prezidenti. 1975–97-ci illərdə bir sıra məsul vəzifələrdə çalışmışdır. 1998-ci ildə Rusiya Federasiyası prezidenti administrasiyasının rəhbəri, 1998–99-cu illərdə MTİ-in direktoru, 1999-cu ilin avqustundan Rusiya hökumətinin başçısı, 1999-cu ilin dekabrından Rusiya Federasiyasının prezidenti vəzifəsini icra etmişdir. Hazırda Rusiya Federasiyasının Baş naziridir. – 55,108, 109,177,223,224,225,230,233,304, 331–332,445,446.

53. Ukrayna, U k r a y n a R e s p u b l i k a s ı – Cənub–Şərqi Avropada dövlət. Ərazisi 603,7 min km², əhalisi 51,3 milyon nəfərdir. Ukraynanın tərkibinə 24 vilayət və Krım Respublikası daxildir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı – Ali RADA-dır. Paytaxtı Kiyev şəhəridir. – 58,327, 333–334,344–347.

54. Leonid Daniloviç Kuçma (d.1938) – Ukraynanın siyasi və dövlət xadimi. 1994–2005-ci illərdə Ukrayna Respublikasının prezidenti olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 58,327,333–334,344,347.

55. Zaltsburq – Avstriyada şəhər, Zaltsburq əyalətinin inzibati mərkəzi. Əhalisi 144 min nəfər. V.A.Motsartın vətəni. – 58,59,76,82.

56. Palermo – İtaliyada şəhər. Tirren dənizində port, Siçiliya və Palermo vilayətinin inzibati mərkəzi. Əhalisi 695 min nəfər. XII–XIII əsrlərdə Siciliya Krallığında kralların iqamətgahı olmuşdur. – 62,63.

57. YUNİDO, BMT-nin Sənaye İnkişafı Təşkilatı – 1966-cı ildə inkişaf etmiş ölkələrdə, sənayenin inkişafına və sürətləndirilməsinə, həmçinin BMT-nin sənaye sahəsinə diqqətin artırılması üçün yaradılmışdır. YUNİDO-ya 150-dən artıq dövlət üzvdür. İqamətgahı Vyanadadır. – 65–67,93–94.

58. 1945-ci il Yaponiyaya qarşı nüvə silahının işlədilməsi – burada ABŞ-ın Hərbi Hava Qüvvələrinin 1945-ci il avqustun 6-da Xirosimaya, 9-da isə Naqasakiyə atom bombası atdıqları xatırlanır. – 68.

59. Kütləvi qırğın silahları – kütləvi tələfat və dağıntı törətmək üçün silahlar. Mövcud növləri: nüvə silahı, kimyəvi silah, bakterioloji silah. Kütləvi qırğın silahları raket, təyyarə, artilleriya vasitələri ilə istənilər məsafədəki hərbi və mülki obyektlərə qarşı tətbiq edilə bilər. – 68.

60. Beynəlxalq Atom Enerjisi Agentliyi (BAEA) – BMT yanında 1957-ci ildə atom enerjisindən dinc məqsədlərlə istifadə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün yaradılmışdır. 100-dən artıq ölkə bu agentliyin üzvüdür. İqamətgahı Vyanadır. – 70–71,81.

61. Məhəmməd Elbarade (d.1942) – Misir hüquqşünası, beynəlxalq hüquq elmləri doktoru. 1997-ci ildən Beynəlxalq Atom Enerji Agentliyinin (MAQATE) Baş direktorudur. 2005-ci ildə Elbarade MAQATE ilə birlikdə beynəlxalq Nobel sülh mükafatına layiq görülmüşdür. – 70–71.

62. ABB – dünyada ən böyük texnoloji şirkətlərdən biri. ABB-nin istehsal etdiyi avadanlıqları və qərargahları dünyanın 100-dən artıq ölkəsini əhatə edir. ABB-nin tarixi 1883-cü ildən İsveç və 1891-ci ildən İsveçrə ABB-si başlanır. 1988-ci ildə hər iki şirkət birləşərək ABB-ni yaratdılar. Mənzil qərargahı Sürixdədir (İsveçrə). – 72.

63. Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) – Azərbaycanda ən kütləvi-siyasi partiya. YAP 1992-ci il noyabrın 21-də Naxçıvan şəhərində təsis edilib. 81 rayon və 5 minə yaxın ilk partiya təşkilatında birləşən 180 min üzvü var. Partiyada Gənclər Birliyi və Qadın Şurası fəaliyyət göstərir. Parlamentdə 73 deputatla təmsil olunur. YAP Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin daha da möhkəmləndirilməsində, ölkəmizdə demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət qurulmasında və iqtisadi-siyasi islahatların həyata keçirilməsində fəal iştirak edir. YAP ölkəmizin ictimai-siyasi həyatında aparıcı qüvvədir. YAP-ın təsis konfransında (1992) mərhum prezidentimiz Heydər Əliyev yekdilliklə partiyanın sədri seçilmişdi. 2005-ci il mart ayından isə YAP-ın sədri prezident İlham Əliyevdir. – 79,116,117, 199.

64. Səkinə İsmayılova, S ə k i n ə Q u l u q ı z ı (d.1956) – müğənni. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Səkinə İsmayılova muğamı qavalla ifa edən ilk qadın xanəndədir. Opera və Balet Teatrının səhnəsində əksər muğam operalarında aparıcı partiyaları – Leyli («Leyli və Məcnun»), Əsli («Əsli və Kərəm»), Gülbahar («Gəlin qayası») və s. ifa edir. – 79,91.

65. Vyana Universiteti – Avstriyada, əsası 1365-ci ildə qoyulmuşdur. 76 mindən çox tələbə təhsil alır. – 80.

66. «Kitabi-Dədə Qorqud» – türk xalqları və Azərbaycan xalq ədəbiyyatının ən qədim yazılı abidəsi. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının yaranmasından 1300 il keçir. Elm aləminə XIX əsrdən məlum olan bu qəhrəmanlıq dastanının hələlik XV–XVI əsrlərdə köçürülmüş iki əlyazma nüsxəsi (Drezden və Vatikan) saxlanılır. – 85,438.

67. Alim Qasimov, A l i m H ə m z ə o ğ l u (d.1957) – xanəndə. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Muğam sənətinin, xüsusilə də «tarab» janrının bilicilərindəndir. Alim Qasimov 1999-cu ildə Beynəlxalq İMC YUNESKO musiqi mükafatını almışdır. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 91.

68. Motsart Volfqand Amadey (1756–1791) – dahi Avstriya bəstəkarı. Motsart görkəmli musiqi sənətkarları içərisində çox erkən inkişaf edən hərtərəfli istedadı, qeyri-adi taleyi, musiqinin bütün janrlarını əhatə edən yaradıcılığı ilə fərqlənir.

Vyana klassik məktəbinin nümayəndəsi olan Motsartın yaradıcılığı XVIII əsr musiqisinin zirvəsi, Maarifçilik dövrünün yetirməsi idi. Onun operalarında keçmiş musiqi janrları və formaları sintezləşdirilmiş, yeniləşdirilmişdir. Motsartın son üç simfoniyası XVIII əsr simfonizminin ən görkəmli nümunələrindəndir. – 92,95–96,99,100.

69. Bethoven Lüdviq Van (1770–1827) – dahi alman bəstəkarı, 1792-ci ildən Bethoven Vyanaya köçmüş, ömrünün sonuna qədər burada yaşamışdır. Əvvəllər pianoçu, sonra isə bəstəkar kimi məşhurlaşmışdır. Onun ifaçılığı dərin və coşğun dramatiklik, geniş melodikliyi ilə səciyyələnir. 27 yaşından Bethovenin eşitmə qabiliyyəti get-gedə zəifləyirdi. Bu hal onun adamlarla ünsiyyətini məhdudlaşdırır, pianoçu kimi çıxış etməsinə mane olurdu. Buna baxmayaraq, 1818-ci ildən Bethovenin yaradıcılığında yüksəliş dövrü başlayır. Bethovenin son 5 fortepiano sonatası və 5 simli kvarteti, yaradıcılığının zirvəsi olan 9-cu simfoniyası (1824) yeni ifadə vasitələri ilə fərqlənir. Bethoven Qərbi Avropa musiqisi tarixində nəhəng bəstəkar kimi məşhurlaşmışdır. Bethoven hələ sağlığında dünya incəsənətinin klassiki kimi tanınmışdır. – 92,100.

70. Ştraus İohann (ata) – (1804–1849) – görkəmli Avstriya bəstəkarı, skripkaçı və dirijor. J.Lanner ilə birgə Straus yeni vals növünün – Vyana valsının yaradıcısı sayılır. Ritmik çeviklik, melodiyanın ifadəliliyi Vyana valsına geniş şöhrət qazandırmışdır. Ştrausu «valsın atası» adlandırmışlar. Ştraus 152 valsın müəllifidir. – 92,95,100.

71. Avropa Birliyi (AB) – 1951–57-ci illərdə yaranmış üç Qərbi Avropa inteqrasiya təşkilatının ümumi adı (Avropa İqtisadi Birliyi – AİB, Avropa Kömür və Polad Birliyi – AKPB, Avropada Atom Enerjetika Birliyi – (AAEB). AB ümumi prinsiplərin müəyyən edilməsindən birgə fəaliyyətə qədər bir neçə mərhələ (Avropa İnvestisiya Bankının, Avropa Regional İnkişaf Fondunun vahid valyutaya keçməsi – AVRO-ya) keçmişdir. Mühüm mərhələ Vahid Avropa Aktının (1986–1987-ci ildən qüvvəyə minmişdir) qəbul edilməsi

olmuşdur. 1967-ci ildə rəhbər orqanların birləşməsindən sonra – AİB, AKPB və AAEB – Avropa Birliyi, 1993-cü ildə isə Avropa Şurası yarandı. – 99,184,185,186,188.

72. Haydn Frans Jozef (1732–1809) – görkəmli Avstriya bəstəkarı. Vyana klassik məktəbinin banilərindən biri. Haydn öz yaradıcılığı ilə instrumental musiqi janrları və formalarını (simfoniya, sonata, kamera-instrumental ansamblar) bərqərar etmişdir. – 100.

73. Yeltsin Boris Nikolayeviç (1931–2007) – Rusiyanın siyasi və dövlət xadimi. 1991–2000-ci illərdə Rusiya Federasiyasının ilk prezidenti olmuşdur. – 106,303,304,305,445.

74. Monqolustan, Monqolustan Respublikası – Mərkəzi Asiyada dövlət. Sahəsi 1566 min km², əhalisi 2,3 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 18 aymaka, Ulan-Bator, Dərhan və Erdenet şəhərləri xüsusi ərazi bölgüsünə daxildir. Dövlət başçısı prezident, ali dövlət hakimiyyəti orqanı Böyük Xalq Xuralıdır. Paytaxtı – Ulan Batorudur. – 118.

75. Qazaxıstan Respublikası – Avroasiyanın mərkəzi hissəsində dövlət. Sahəsi 2724,9 min km², əhalisi 16 679 min nəfərdir. Dövlət başçısı prezident, qanunvericilik orqanı birpalatalı Ali Sovetdir. Paytaxtı Astana şəhəridir. – 119,147,181,302, 308,356,367.

76. Nazarbayev Nursultan, Nursultan Abiş oğlu (d.1940) – Qazaxıstanın dövlət və siyasi xadimi. 1979-cu ildə Qazaxıstan MK-nın katibi, 1984-cü ildə Qazaxıstan Ali Sovetinin sədri, Nazirlər Sovetinin sədri, 1989–91-ci illərdə Qazaxıstan KP MK-nın Birinci katibi. 1990-cı ildə həm də Ali Sovetin sədri, 1991-cı ildə Qazaxıstan SSR-in prezidenti və 1991-ci ilin dekabrından Qazaxıstan Respublikasının prezidentidir. – 119.

77. Venesuela Respublikası – Cənubi Amerikanın şimalında dövlət. Sahəsi 916,4 min km², əhalisi 22,3 milyon nəfərdir. Venesuela – federasiya 21 ştata bölünür. Dövlət və hökumət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı Milli Konqresdir (Deputatlar palatası və Senat). Paytaxtı Karakasdır. – 120,289.

78. Küveyt, Küveyt dövləti – Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 1708 km², əhalisi 2 milyondan çoxdur. Küveyt konstitusiyalı monarxiyadır. Dövlət başçısı əmirdir. Qanunverici orqan və hökumət əmirə və birpalatalı Milli Məclisə tabedir. Paytaxtı əl-Küveytdir. – 122-129,185.

79. Əl-Əzhər – müsəlman dini və dünyəvi təhsil müəssisələri kompleksi. X əsrdə Qahirədə əl-Əzhər məscidi nəzdində yaradılmışdır. Tərkibində əl-Əzhərin Ali elmi şurası, İslamşünaslıq akademiyası, əl-Əzhər universiteti (universitetin şəriət, ilahiyyat, ərəb dili, mühəndislik, kənd təsərrüfatı, tibb fakültələri,qadın kolleci) var. – 123.

80. İslam Konfransı Təşkilatı (İKT) – 1969-cu ildə yaradılmışdır. Müsəlman ölkələrinin çoxunu birləşdirir. Nizamnaməsinə görə İslam Konfransı Təşkilatının fəaliyyəti müsəlmanların həmrəyliyinin möhkəmlənməsinə, üzv-dövlətlər arasında əməkdaşlığa yönəldilmişdir. İqamətgahı Ciddədədir (Səudiyyə Ərəbistanı). Azərbaycan 1991-ci ildən İKT-nın üzvüdür. – 125.

81. Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə, Allahşükür Hüseyn oğlu (d.1949) – 1980-ci ildən Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin, 1990-cı ildən Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının sədridir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» və «İstiqlal» ordenləri ilə təltif edilmişdir. – 126,226.

82. İsrafil Vəkilov, İsrafil Hacı oğlu (d.1949) – şərqsünas. 1993-cü ildən Misir Ərəb Respublikasında Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiridir. O eyni zamanda Suriya Ərəb Respublikası və Livan Respublikasında Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiridir. – 127.

83. Əli Həsənov, Əli Şamil oğlu (d.1948) – 1998-ci ildən Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini, Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri Üzrə Dövlət Komitəsinin sədridir. 1995–2000-ci illərdə Milli Məclisin üzvü olmuşdur. – 127,237.

84. Meksika, Meksika Birləşmiş Ştatları – Şimali Amerikanın cənubunda dövlət. Sahəsi 1958 min km², əhalisi 91,1 milyon nəfərdir. Meksika federasiyadır, inzibati ərazisi 31 ştata və federal mərkəzi əyalətə bölünür. Dövlət və hökumət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı Milli Konqresdir. (Deputatlar palatası və Senat). Paytaxtı Mexikodur. – 131.

85. Dünya Bankı – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi. 1945-ci ildə ABŞ-da Bretton–Vuds çərçivəsi sistemində yaradılmışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi

və sosial dirçəlişinə kömək etməkdir. Səhmdar cəmiyyəti formasındadır və iştirakçıları yalnız Beynəlxalq Valyuta Fondunun üzvləridir. Banka 130-dan artıq dövlət daxildir. 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası Dünya Bankının üzvüdür. – 132–139,162, 414,443.

86. Vulfenson Ceym (d.1933) –1995–2007-ci illərdə Dünya Bankının prezidenti olmuşdur. – 132,136.

87. Beynəlxalq Valyuta Fondu – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi, beynəlxalq valyuta təşkilatı. 1945-ci ildə yaradılmış, 1947-ci ildən fəaliyyətə başlamışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Dünyanın 130-a yaxın ölkəsi fondun üzvüdür. Nizamnaməsinə görə məqsədi beynəlxalq valyuta əməkdaşlığına yardım etmək, ölkələr arasında valyuta-hesablaşma münasibətlərini nizama salmaq, fonda daxil olan ölkələrin ödəmə balanslarını tarazlaşdırmaq və valyuta məzənnəsini tənzimləməkdən ibarətdir. 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası Beynəlxalq Valyuta Fonduna qəbul olunmuşdur. – 134,135.

88. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı – Qərbi və Şərqi Avropa, MDB ölkələrini uzunmüddətli kreditlə təchiz edən regional dövlətlərarası bank. 1990-cı ildə yaradılmışdır. Londonda yerləşir. Bankın 57 üzvü var, həmçinin Avropa İnvestisiya Bankı və Avropa Birliyi ora daxildir. – 135.

89. Peru, P e r u R e s p u b l i k a s ı – Cənubi Amerikanın qərbində dövlət. Sahəsi 1285,2 min km², əhalisi, 23,95 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 12 rayona bölünür. Dövlət başçısı prezident, ali qanunverici orqanı Demokratik Müəssislər Məclisi Konqresidir. Paytaxtı Limadır. – 140.

90. Bastiliyanın alınması – Parisdə qala, 1370–82-ci illərdə tikilmişdir. XV əsrdən həm də dövlət xəbərçanası idi. Bastiliyada əsasən siyasi dustaqlar saxlanılırdı. 1789-cu il iyulun 14-də Paris üsyançıları Bastiliyanı hücumla aldılar. Bu, Böyük Fransa inqilabının başlanğıcı idi. Bastiliyanın alındığı gün Fransanın milli bayramı (1880) kimi qeyd olunur. – 141.

91. Süleyman Dəmirəl (d.1924) – Türkiyənin görkəmli siyasi, ictimai və dövlət xadimi. Yeddi dəfə hökumətə başçılıq etmiş, 1993–2000-ci illərdə Türkiyə Respublikasının prezidenti olmuşdur. Süleyman Dəmirəlin siyasi fəaliyyətinin mənasını Türkiyəni iqtisadi cəhətdən dinamik inkişaf edən, demokratik dəyərlərə əsaslanan, Avropa ilə qovuşan bir dövlətə çevirmək əzmi təşkil etmişdir. Yeni türk dövlətləri ilə münasibətlərin, xüsusilə Azərbaycanla əlaqələrin genişlənməsi və möhkəmlənməsi Süleyman Dəmirəlin diqqət mərkəzində olmuşdur. Süleyman Dəmirəl: «Türkiyə həmişə Azərbaycanın yanındadır, Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk ölkədir, onun inkişaf etməsi üçün əlindən gələn hər bir yardımı göstərmişdir və göstərməkdə də davam edəcəkdir» kəlamına əbədi sadıq dövlət xadimidir.

S.Dəmirəl Türkiyə–Azərbaycan, xalqlarımız və dövlətlərimiz arasında sarsılmaz dostluq münasibətlərinə xüsusi diqqət göstərdiyinə görə Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 146,184,185,186,187,191,192,193,203,322.

92. «Əsrin müqaviləsi» – 1994-cü ilin sentyabrın 20-də Bakıda «Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda «Azəri», «Çıraq» yataqlarının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənilməsi və hasil olunan neftin pay şəklində bölüşdürülməsi» haqqında dünyanın 11 ən iri neft şirkəti ilə bağlanmış müqavilə. – 146,161,179,277,395.

93. Türkiyə Böyük Millət Məclisi (TBMM) – Türkiyənin ali qanunverici orqanı. Parlament 1920-ci il aprelin 23-də yaradılmışdır. BMM-nin ilk sədri M.K.Atatürk olmuşdur. BMM iki palatadan ibarətdir: Senat (yuxarı palata) və Milli palata. BMM məclis üzvlərindən respublika prezidentini seçir. – 147.

94. Kıbrıs – bax: Şimali Kipr Respublikası.

95. Artur Rasizadə, A r t u r T a h i r o ğ l u (d.1935) – Azərbaycanın dövlət xadimi. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. 1986–92-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini vəzifəsində işləyib. 1996-cı ildən Azərbaycan Respublikasının Baş naziridir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 155.

96. Hacıyev Xanlar, X a n l a r İ r ş a d F a i q o ğ l u (d.1956) – hüquqşünas. 1993–98-ci illərdə Ali Məhkəmənin sədri, 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri olmuşdur. Hazırda Avropa Məhkəməsinin üzvüdür. – 155.

97. Murtuz Ələsgərov, M u r t u z N ə c ə f o ğ l u (d.1928) – Azərbaycanın dövlət xadimi. Hüquq elmləri doktoru, professor. Respublikanın əməkdar hüquqşünasıdır. Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini və par-

tiyanın Siyasi Şurasının üzvüdür. 1993-cü ildə Bakı Dövlət Universitetinin rektoru olmuşdur. 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı seçilmişdir. 1996–2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri olmuş. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 155.

98. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti – Müsəlman Şərqiində ilk dəfə dünyəvi, demokratik respublikanın əsasını qoymuş müstəqil Azərbaycan dövləti. Cəmi 23 ay (1918-ci il mayın 28-də yaradılmış, 1920-ci il aprelin 28-də bolşeviklərin və daşnakların səyi ilə devrilmişdir) yaşamışdır. Paytaxtı əvvəlcə Gəncə (1918, 16 iyun – 17 sentyabr), sonra Bakı şəhəri (1918, 17 sentyabr – 1920, 28 aprel) idi. Azərbaycan hökuməti yeni suveren milli dövlətin müxtəlif problemlərinin həlli yollarında böyük əzmlə çalışırdı. Nazirlər Şurasının 27 iyun 1918-ci il tarixli fərmanı ilə respublikada dövlət dili türk (Azərbaycan) dili elan edildi. Azərbaycan Respublikasının parlamenti 1919-cu il avqustun 11-də Azərbaycan vətəndaşlığı haqqında qanun qəbul etdi. Xalq maarifi sahəsində qısa müddətdə böyük tədbirlər həyata keçirildi. Qori müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsi Qazaxa köçürüldü, Bakı Dövlət Universiteti təsis edildi, xarici ölkələrdə kadr hazırlığı məqsədi ilə 1919–20-ci tədris ilində 100 nəfər gənc Avropanın müxtəlif təhsil müəssisələrinə göndərildi. Məktəblərin xeyli hissəsi milliləşdirildi, kitabxanalar açıldı, savadsızlığın ləğvi üçün kəndlərdə kurslar yaradıldı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət rəmzləri (üçrəngli bayraq, gerb, himn) milli Azərbaycan rəmzləri kimi tanındı. Azərbaycan dövlət bankı yaradıldı, 1918-ci ilin martında dağıdılmış neft sənayesi və Bakı–Batum neft kəməri bərpa edildi. – 157,244, 322,364.

99. T ü r k P e t r o l l a r ı, TRAO,– 1954-cü ildə Türkiyənin neft və qaz sənayesinin inkişafı üçün yaradılmışdır. Karbohidrogen istehsalı və emalı sahəsində Türkiyənin ən böyük şirkətidir. TPAO hazırda MDB, Şimali Afrika və Orta Şərqdə fəaliyyət göstərir. Azərbaycana gələn ilk xarici neft şirkətlərindəndir. – 162,373.

100. Qubadlı – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1933-cü ildə təşkil edilmişdir. Sahəsi 802 km², əhalisi 27,2 min nəfər idi. 1993-cü ildə erməni işğalçıları tərəfindən işğal olunmuşdur. – 169,238.

101. Zəngilan – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil olunmuşdur. Sahəsi 707 km², əhalisi 28,4 min nəfər idi. 1993-cü ildə erməni qəsbkarları tərəfindən işğal edilmişdir. – 169.

102. Cəbrayıl — Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil olunmuşdur. Sahəsi 1050 km², əhalisi 45,8 min nəfər idi. 1993-cü ildə erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. – 169.

103. Laçın – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Sahəsi 1835 km², əhalisi 51 min nəfərdir. 1992-ci ildə erməni işğalçıları tərəfindən işğal edilmişdir. – 169,238.

104. Kəlbəcər – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Sahəsi 1936 km², əhalisi 58 min nəfərdir. 1993-cü ildə erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. – 169,238.

105. Şuşa – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Elmi ədəbiyyatda Şuşanın əsasının 1750-ci illərin əvvəllərində Qarabağ xanı Pənahəli xan Cavanşir tərəfindən qoyulması göstərilərsə də, tədqiqatlar Şuşanın qədim yaşayış məntəqəsi olduğunu qeyd edirlər. Qarabağ xanlığının mərkəzi olan Şuşa bir müddət Pənahəli xanın adı ilə Pənahabad adlanmışdır.

Şuşa 1813-cü il Gülüstən müqaviləsinə əsasən Qarabağ xanlığı tərkibində Rusiyaya birləşdirildi. 1920-ci ilin martında erməni daşnaklarının Qarabağda törətdikləri qırğın nəticəsində Şuşanın bir hissəsi tamamilə yandırıldı və minlərlə günahsız insan qətlə yetirildi. Lakin iyun ayının əvvəlində müsavətçilər və türk generalı Nuru Paşa Şuşanı erməni qəsbkarlarından xilas etdi. 1923-cü il Azərbaycan MİK-nin dekretinə əsasən Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti təşkil olunduqda Şuşa muxtar vilayətin tərkibinə daxil edildi.

1992-ci ildə erməni işğalçıları Şuşanı zəbt etdilər. Hazırda Şuşa yadellilərin tapdağı altındadır. – 169.

106. Ağdam – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Sahəsi 1094 km², əhalisi 101,6 min nəfərdir. 1993-cü ildə Ağdam şəhəri və əksər kəndləri erməni qəsbkarları tərəfindən işğal edilmişdir. – 169.

107. Xocavənd rayonu (1930–91-ci illərdə Martuni rayonu) – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. Kiçik Qafqazda Qarabağ silsiləsinin cənub-şərq hissəsində yerləşir. Sahəsi 1458 km², əhalisi 40,8 min nəfərdir. Mərkəzi Xocavənd şəhəridir. –169.

108. Suriya, S u r i y a Ə r ə b R e s p u b l i k a s ı – Asiyada dövlət. Sahəsi 185,2 min km², əhalisi 14,8 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 10 mühafizə (qubernatorluğa) və Dəməşq municipalitetinə bölünür. Dövlət başçısı prezident, ali qanunverici orqanı Xalq Şurasıdır. Paytaxtı Dəməşqdir. – 176.

109. Bəşşar Əsəd (d.1965) – 2000-ci ildən Suriyanın prezidenti. Bəşşar atası Hafiz əl-Əsəddən fərqli olaraq, siyasətdə daha ardıcıl və humanistdir. 2005-ci ildə BMT ilə əməkdaşlıq etməyə razılıq vermiş və Suriya ordusunu Livandan çıxarmışdır. – 176.

110. Kalyujni Viktor İvanoviç (d.1947) – neftçi mühəndis, diplomat. 1999–2000-ci illərdə Rusiya Federasiyası Yanacaq və Energetika naziri, 2000-ci ilin avqustundan 2004-cü ilə qədər Xarici İşlər nazirinin birinci müavini və Prezidentin Xəzər dənizi statusunun həlli üzrə xüsusi nümayəndəsi işləmişdir. 2004-cü ilin sentyabrından Rusiya Federasiyasının Latviyada Fövqəladə və Səlahiyyətli səfirdir. – 177–181,223, 307.

111. EKO – İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı. Qərargahı Tehrandadır. 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası bu beynəlxalq təşkilatın üzvüdür. – 179,293,294.

112. «LUKOyl» – neft şirkəti. 1993-cü ildə Rusiya Federasiyası hökumətinin qərarı ilə yaradılmışdır. Nəhəng sənaye-maliyyə kompleksinə malik olan «LUKOyl» şirkəti Rusiya, MDB və dünyanın bir çox ölkələrində neft məhsullarının kəşfiyyatı, hasilatı, emalı və satışı ilə məşğul olur. Şirkət 1993-cü ildən Azərbaycanda fəaliyyət göstərir. – 179,402–403.

113. Neft Daşları – Abşeron yarımadasından 42 km cənub–şərqdə, açıq dənizdə, polad dirəklər üzərində salınmış «neft» şəhəri. Bu ərazi oradakı daşların (təqribən 20 ədəd) bəzilərində neft-qaz nişanələrinin olması ilə əlaqədar Neft Daşları adlandırılmışdır. Neft Daşları rayonunda geoloji kəşfiyyat işlərinə 1946-cı ildən başlanmışdır. Çıxarılan neft həm tankerlər, həm də boru kəmərləri vasitəsilə sahilə nəql edilir. – 180.

114. Çernomirdin Viktor Stepanoviç (d.1938) – Rusiya Federasiyasının dövlət xadimi, diplomat. 1992–98-ci illər Rusiya Federasiyasının Baş naziri olmuş, hazırda Rusiya prezidenti yanında müşavirdir. – 181,305.

115. Azər Rzayev (d.1930) – bəstəkar. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Azərbaycan Musiqi Akademiyasının professoru. Çoxlu səhnə, simfonik və kamera əsərlərinin müəllifidir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 182.

116. Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrı – Respublikanın ən böyük musiqi teatrı. Azərbaycan XKS-nin 1920-ci il 1 iyul tarixli qərarı ilə Birləşmiş Dövlət Teatrı tərkibində opera truppası kimi yaradılmışdı. 1924-cü ildə opera truppası bu teatrdan ayrılaraq müstəqil opera və balet teatrına çevrilmişdir. 1928-ci ildə teatra M.F.Axundovun adı verilmişdir. 1959-cu ildən Akademik Opera və Balet Teatrı adlanır. – 182.

117. Bakı Musiqi Akademiyası – 1921-ci ildə yaradılıb. Bakı Musiqi Akademiyası Azərbaycanda ilk musiqi tədris müəssisəsidir. Buranın 4 fakültəsi var. Təhsil iki pilləlidir – bakalavr və magistratura. Bakı Musiqi Akademiyasının tərkibində opera studiyası və musiqi məktəb studiyası fəaliyyət göstərir. – 182.

118. NATO (Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı) – hərbi-siyasi ittifaq. 1949-cu il aprelin 4-də Vaşinqtonda ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Belçika, Niderland, Lüksemburq, Kanada, İtaliya, Portuqaliya, Norveç, Danimarka, İslanidiyanın imzaladıqları Şimali Atlantika müqaviləsi əsasında yaradılmışdır. 1952-ci ildə Yunanıstan və Türkiyə, 1955-ci ildə Almaniya Federativ Respublikası, 1982-ci ildə İspaniya NATO-ya qoşulmuşlar. Varşava Müqaviləsi Təşkilatı dağıldıqdan (1990) sonra əvvəllər sosialist ölkələri düşərgəsinə daxil olmuş ölkələrin bir qismi NATO-ya üzvlüyə qəbul edilmiş, digər qismi isə ilkin mərhələ kimi, NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulmuşlar. Ali orqanı NATO Şurasının sessiyasıdır. Mənzil-qərargahı Brüsseldədir. – 188.

119. Qara Dəniz Ölkələri İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı – 1992-ci ildə İstanbul zirvə görüşündə yaradılmışdır. Buraya Albaniya, Azərbaycan, Bolqarıstan, Ermənistan, Gürcüstan, Moldova, Rumıniya, Rusiya, Serbiya, Xorvatiya, Türkiyə, Ukrayna və Yunanıstan daxildir. Bu təşkilat ancaq iqtisadi əməkdaşlıq maraqları əsasında qurulmuş təşkilatdır. İqamətgahı İstanbuldadır. – 184,188.

120. Almaniya, A l m a n i y a F e d e r a t i v R e s p u b l i k a s ı – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 357 min km², əhalisi 81,9 milyon nəfərdir. AFR tərkibində 16 ərazisi olan federasiyadır. Dövlət başçısı prezident, hökumət başçısı isə federal kanslerdir. Ali qanunverici hakimiyyət orqanı – parlamentdən – bundestaq və bundersatdan ibarətdir. Paytaxtı Berlin şəhəridir. – 198–201,275,276,430,444.

121. Almaniya Bundestaqı – Almaniya parlamentinin aşağı palatası. – 198-201.

122. Səfər Əbiyev, S ə f ə r A x u n d b a l a o ğ l u (d.1950) – general-polkovnik. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Müdafiə naziridir. – 202.

123. Hüseyn Kıvrıqoğlu (d.1934) – Türkiyə hərbi xadimi, ordu generalı. Türkiyə Silahlı Qüvvələrinin Baş qərargah rəisi. – 203,363.

124. Xankəndi – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin mərkəzi. 1990-cı ildən erməni separatçıları tərəfindən işğal edilmişdir. – 212.

125. Belçika, B e l ç i k a K r a l l ı ğ ı – Qərbi Avropada dövlət. Sahəsi 30,5 min km², əhalisi 10,2 milyon nəfərdir. Belçika konstitusiyalı monarxiyadır. Dövlət başçısı kral, qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. Paytaxtı Brüsseldir. – 220,221.

126. Albert II (d.1934) – 1993-cü ildən Belçika kralı. Saksen-Koburq sülaləsindəndir. Leopold III oğludur. – 220.

127. D ö v l ə t D u m a s ı – 1906-cı ildə Rusiyada yaradılan nümayəndəli qanunvericilik müəssisəsi. 17 oktyabr Manifesti əsasında yaradılmışdı. Burada qanunlar müzakirə edilərək Dövlət Şurasına təqdim edilir və çar tərəfindən təsdiq edilirdi. Duma 1917-ci il 6 oktyabra qədər fasilələrlə fəaliyyət göstərdi. 1993-cü il Rusiya Federasiyasının Konstitusiyasına əsasən Duma təzədən bərpa olundu. – 222-238,303.

128. Ramiz Rizayev, R a m i z H ə s ə n o ğ l u (d.1939) – kimya elmləri doktoru, professor. Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü. 1993–2006-cı illərdə Azərbaycan Respublikasının Rusiya Federasiyasında Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri olmuşdur. – 227.

129. Stalin, İ o s i f V i s s a r i o n o v i ç (1879–1953) – 1922–53-cü illərdə SSRİ-nin partiya və dövlət rəhbəri. Sosializm quruculuğuna dair Lenin planını, SSRİ-nin Böyük Vətən müharibəsində (1941–45) müdafiə qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsində və s. rəhbər kimi iştirak etmişdir. Fəaliyyətində nəzəri və siyasi səhvlərin çoxluğu, kobud qanun pozuntuları, bəzi mənfi xüsusiyyətləri Stalinin şəxsiyyətinə pərəstişin yaranması ilə nəticələndi. 30-cu illərdə baş verən və milyonlarla insanın repressiyasına səbəb olan qanlı cinayətlər məhz onun səhvlərinin nəticəsidir. Təkcə 1937-ci ildə Azərbaycanda «xalq düşməni» kimi 29 min nəfər güllələnmiş və ya sürgün edilmişdi. – 228.

130. Lenin, V l a d i m i r İ l i ç (Ulyanov) (1870–1924) – SSRİ-nin siyasi və dövlət xadimi. Hələ tələbəlik illərindən inqilabi hərəkəta qoşulmuşdur. Lenin 1895-ci ildə Peterburq «Fəhlə sinfinin azadlığı uğrunda mübarizə ittifaqı»nın yaradılmasında iştirak etmişdir. 1900-cü ildə Plexanovla birlikdə «İskra» qəzetini nəşr edir. 1903-cü ildən RSDFP-nin 2-ci qurultayında bolşevik fraksiyasına başçılıq edir. 1907-ci ildən xaricə emiqrasiya edilir. 1917-ci ildə Petroqrada qayıdıb silahlı üsyana başçılıq edir. Lenin başda olmaqla 2-ci Ümumrusiya Sovetlər qurultayında hökumət – XKS yarandı. Vətəndaş müharibəsi dövründə «hərbi kommunizm» siyasətinin yaratıcılarından olmuşdur. Bunun nəticəsində ölkə birpartiyalı sistemə keçmiş, ölkədə geniş surətdə repressiya başlanmış, müxalifət qüvvələri və orqanları ləğv edilmiş, görkəmli adamlar və ziyalılar ölkəni kütləvi surətdə tərk etmişlər. 1922-ci ildə xəstələnmiş və ölkənin siyasi həyatından uzaqlaşdırılmışdır. – 232.

131. Gəncə – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Sahəsi 107 km², əhalisinin sayına görə Bakıdan sonra ikinci şəhərdir. Gəncə Azərbaycanın qədim şəhərlərindəndir. Gəncənin salındığı tarix dəqiq məlum deyil. Bəzi müəlliflər Gəncənin Makedoniyalı İsgəndərin dövründə (e.ə.336–323) salındığını qeyd etmişlər. – 237,284,306,382.

132. Kolumbiya, K o l u m b i y a R e s p u b l i k a s ı – Cənubi Amerikanın cənub-qərbində dövlət. Sahəsi 1139 min km², əhalisi 35,7 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 32 departamentə bölünür. Dövlət və hökumət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı Konqresdir. Paytaxtı Boqotadır. – 239.

133. «Nyu-York Tayms» – ABŞ-da gündəlik qəzet. 1851-ci ildən Nyu-Yorkda nəşr edilir. Tirajı 837,2 min (bazar günündə 1,4 milyon) nüsxədir. – 241,260.

134. Həsənbəy Zərdabi, M ə l i k o v H ə s ə n b ə y S ə l i m b ə y o ğ l u (1842–1907) – Azərbaycan maarifçi-demokrat, təbiətşünas alim, publisist və pedaqoq. H.Zərdabi Azərbaycan professional teatrının yaratıcılarındanıdır. O, Nəcəfbəy Vəzirov və Əsgər ağa Gorani ilə birlikdə 1873-cü ildə M.F.Axundovun «Hacı Qara» pyesini tamaşaya qoymuşdur.

Azərbaycan demokratik mətbuatının banisi olan Zərdabi «Əkinçi» qəzetini nəşr etdirmişdir (1875–77). «Əkinçi» qəzetini nəşr etməsi ilə Zərdabi Azərbaycan xalqının maariflənməsinə çox böyük xidmət göstərmişdir. – 244,245.

135. Mirzə Fətəli Axundov (1812–1878) – böyük Azərbaycan yazıçısı, dramaturq, materialist – filosof. Axundov Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində pyesləri və fəlsəfi əsərləri ilə tanınmışdır. 1850–55-ci illərdə yazdığı altı komediya ilə Azərbaycan və bütün Şərqi-Şərqi ədəbiyyatında realist dramaturgiyanın əsasını qoymuşdur. – 244.

136. «Əkinçi» – Azərbaycanda ilk milli qəzet. 1875–77-ci illər Bakıda (iki həftədən bir) nəşr edilmişdir. İlk nömrəsi 1875-ci il iyulun 22-də çıxmışdır. Cəmi 56 nömrə (1875-ci ildə 12, 1876-cı ildə 24, 1877-ci ildə 20) buraxılmışdır. Azərbaycanda dövrü mətbuatın başlanğıcı sayılan «Əkinçi»nin banisi, redaktoru, naşiri, korrektor, bəzən də mürəttibi H.Zərdabi olmuşdur. «Əkinçi» elm, maarif və mədəniyyətin, ədəbiyyat və incəsənətin inkişafına, yeni tipli məktəblərin yaradılmasına zəruriyyətinə aid materiallar dərc edirdi. «Əkinçi»nin ətrafına toplaşmış mütərəqqi ziyalılardan M.F.Axundov, S.Ə.Şirvani, Nəcəf bəy Vəzirov, Ə.Gorani və başqaları qəzetdə fəal iştirak etmiş, ictimai, siyasi və bədii fikrin inkişafına böyük təsir göstərmişlər. Çar senzurası tərəfindən təqib olunan «Əkinçi»nin nəşri 1877-ci ilin sentyabrında dayandırılmışdır. – 244,245.

137. Məmmədəğa Şahtaxtinski, Ş a h t a x t l ı M ə h ə m m ə d a ğ a M ə h ə m m ə d t a ğ ı S u l t a n o ğ l u (1846–1931) – publisist, şərqsünas, dilçi, pedaqoq və ictimai xadim. Beynəlxalq Fonetika Cəmiyyəti (1899), Beynəlxalq Asiya Cəmiyyəti (1900) və Rusiya İmperator Coğrafiya Cəmiyyəti Qafqaz şöbəsinin (1903) həqiqi üzvü.

1902-ci ildə Şahtaxtinski Tiflisdə xüsusi mətbəə açmış, 1903-cü ildən ictimai-siyasi, iqtisadi, elmi, ədəbi «Şərqi-Rus» qəzetinin nəşrinə başlamışdır. 1907-ci ildə İrəvan quberniyasından II Dövlət Dumasına deputat seçilmişdir. Bakı Dövlət Universitetinin (1919) yaradılmasında fəal iştirak etmiş, burada Şərqi dilləri və ədəbiyyatından mühazirələr oxumuşdur. – 244.

138. «Şərqi-Rus» – Tiflisdə Azərbaycan dilində həftədə üç dəfə çıxmış ictimai-siyasi, iqtisadi, elmi, ədəbi qəzet. İlk nömrəsi 1903-cü il martın 30-da, sonuncusu 1905-ci il yanvarın 15-də çıxmışdır. Naşiri və redaktoru M.Şahtaxtılı, son 45 nömrəsinin redaktoru isə C.Məmmədquluzadə idi. – 244.

139. Hacı Zeynalabdin Tağıyev (1838–1924) – məşhur messenat, maarifpərvər, «millətin başçısı, atası», Bakı milyonçusu. Əvvəllər bənna işləmiş Hacı 1872-ci ildən neftçıxarma işinə kapital qoymuş və sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamışdır. Bakıda «Tağıyev H.Z. lifli maddələrin emalı üzrə Qafqaz səhmdar cəmiyyəti»ni, toxuculuq fabrikinə, «Xəzər manufaktura cəmiyyəti»ni, «Tağıyev balıq sənayesi səhmdar cəmiyyəti»ni, yerli sahibkarlarla birlikdə Bakı ticarət bankını yaratmış və bank Şurasının sədri seçilmişdir.

Savadı olmayan Hacı savadsızlığın acısını duymuş və buna görə də Vətən övladlarının, xüsusilə, kasıb oğlan və qızların təhsil almasına böyük qayğı göstərmişdi. O öz vəsaiti ilə Yaxın Şərqi – Bakıda ilk qız gimnaziyası, qadınları işlə təmin etmək üçün toxuculuq fabriki, Mərdəkanda sənət məktəbi, teatr binası tikdirir. Qiraətxanalar üçün qəzet və jurnalların pulunu ödəyir, öz xərcinə Azərbaycan şair və alimlərinin əsərlərini, həmçinin azərbaycancaya tərcümələri çap etdirir. 1905–11-ci illər İran məşrutə hərəkatına silah və pulla yardım edir. İranda onlarla məktəbin açılmasına, məktəb ləvazimatı və zəruri kitablarla təmin edilməsinə, daxildə və xaricdə oxuyan və maddi təminata ehtiyacı olanlara daim yardım edirdi. «Kaspi», «Həyat», «Füyuzat» kimi qəzet və jurnalların nəşri üçün vəsait ayırmışdı.

Hacı Bakıya «Şollar suyu» borusunu çəkdirmiş, Mərdəkanda dən üyüdən elektrik dəyirmanı tikdirmiş və qəsəbənin əhalisini ilk dəfə elektrik işığı ilə təmin etmişdir. – 244.

140. «Kaspi» – ictimai-siyasi, ədəbi qəzet, 1881-ci ilin yanvarından 1919-cu ilin martınadək Bakıda rus dilində nəşr olunmuşdur. Cəmi 10065 nömrəsi çıxmışdır. Naşiri müxtəlif imtiyazlı şəxslər olan «Kaspi» Bakı burjuaziyasının təşəbbüsü ilə yaradılmışdır. – 244.

141. Cəlil Məmmədquluzadə, M i r z ə C ə l i l H ü s e y n q u l u o ğ l u (ədəbi təxəllüsü Molla Nəsrəddin; 1866–1932) – dahi Azərbaycan yazıçısı, jurnalist, ictimai xadim. Mirzə Cəlilin ictimai-ədəbi fəaliyyəti XIX əsrin 80-ci illərinin axırından XX əsrin 30-cu illərinə qədərki böyük tarixi dövrü əhatə edir. 40 illik yaradıcılığı boyu müxtəlif janrlarda yazdığı əsərləri ilə Mirzə Cəlil Azərbaycan realist ədəbiyyatının yüksək pilləyə qalxmasında müstəsna rol oynamışdır. 1906-cı il aprelin 7-də çıxan «Molla Nəsrəddin» jurnalının nəşrinə başlamaqla Mirzə Cəlil Azərbaycanda, eləcə də Yaxın Şərqi satirik jurnalistikanın əsasını qoymuşdur. Bu zamandan Mirzə Cəlil Molla Nəsrəddin adı ilə məşhur oldu. – 244.

142. «Molla Nəsrəddin» – həftəlik, illüstrasiyalı ilk Azərbaycan jurnalı. Birinci nömrəsi 1906-cı il aprelin 7-də Tiflisdə çapdan çıxmışdır. 1906–18-ci illərdə Tiflisdə, 1921-ci ildə Təbrizdə, 1922–31-ci illərdə Bakıda nəşr

olunmuşdur. Redaktoru və naşiri Cəlil Məmmədquluzadə idi. 25 il ərzində 748 nömrəsi çıxmışdır. Mütərəqqi ideyaların carçısı olan «Molla Nəsrəddin» xalq və demokratiya cəbhəsində duraraq azadlıq düşmənlərini – çar mütləqiyyətini, müstəmləkəçilik siyasətini, geriliyi, mövhumatı, millətçiliyi amansız satira atəşinə tuturdu. Bütün təqib və təzyiqlərə baxmayaraq «Molla Nəsrəddin»in haqq səsi Qafqazın hüduqlarını aşib Rusiyada, bütün Yaxın və Orta Şərqdə eşidilmişdi. «Molla Nəsrəddin» Azərbaycan xalqının mütərəqqi qüvvələrini, demokratik ziyalıları öz ətrafında toplamışdı. «Molla Nəsrəddin»in yalnız Azərbaycanın deyil, eləcə də Yaxın Şərq ölkələrinin ictimai və ədəbi-bədii fikir tarixində müstəsna rolu olmuşdur. – 244.

143. Üzeyir Hacıbəyov, Ü z e y i r Ə b d ü l h ü s e y n o ğ l u (1885–1948) – dahi Azərbaycan bəstəkarı, musiqişünas alim, publisist, dramaturq, pedaqoq və ictimai xadim. Müasir Azərbaycan professional musiqi sənətinin və milli operasının banisi, SSRİ xalq artisti, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. – 244,245.

144. «Azərbaycan» – Azərbaycan Respublikasında gündəlik, siyasi, ictimai qəzet. Qəzetin əsası 1918-ci ildə qoyulmuşdur. 1992-ci ildən yenidən nəşr edilir. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin orqanıdır. – 244.

145. KQB – burada SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi nəzərdə tutulur. – 246.

146. Mehdi Hüseynzadə, M e h d i H ə n i f ə o ğ l u (1918–1944) – Yuqoslaviyada və Şimali İtaliyada Müqavimət hərəkatı iştirakçısı, məşhur partizan, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı. Mehdi Hüseynzadə partizan hərəkatında fəal iştirak etmiş və hitlerçilərə qarşı mübarizədə cəsurluğu ilə əfsanəvi şöhrət qazanmışdı. – 247.

147. Hacı Hacıyev, H a c ı Ə l i h e y d ə r o ğ l u (1925–2008) – respublikanın əməkdar jurnalisti. Fəaliyyət sahəsi tarix və jurnalistika olmuşdur. Yaradıcılığı Azərbaycan Demokratik Respublikası tarixinin tədqiqinə həsr edilmişdir. 1989–cu ildən Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin sədri. – 248.

148. Elmira Axundova, A x u n d o v a E l m i r a H ü s e y n q ı z ı (d.1953) – publisist, «Literaturnaya qazeta»nın və «Azadlıq» (ABŞ) radiostansiyasının Azərbaycan üzrə xüsusi müxbiri. 1995-ci ildən Azərbaycan Prezidenti yanında əfvetmə komissiyasının üzvüdür. 2004-cü ildən Milli Məclisdə millət vəkildir. Həsən bəy Zərdabi mükafatı laureatı. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 249,250.

149. «Literaturnaya qazeta» – Rusiya Federasiyasında ədəbi, ictimai, siyasi qəzet. 1929-cu ildən Moskvada (fasilələrlə) nəşr edilir. – 249,250,301–310.

150. Fikrət Qoca, Q o c a y e v F i k r ə t G ö y ü ş o ğ l u (d.1935) – Azərbaycanın xalq şairi. «Qobustan» incəsənət toplusunun Baş redaktoru və Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin birinci katibidir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 249.

151. Nizami Gəncəvi, İ l y a s Y u s i f o ğ l u (1141–1209) – dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri. Dünya ədəbiyyatı tarixinə məsnəvi formasında yazdığı beş epik poemadan ibarət «Xəmsə» müəllifi kimi daxil olmuşdur. Nizami Gəncəvinin ilkin Şərq Renessansının zirvəsi olan yaradıcılığında dövrünün ən humanist, ümumbəşəri ictimai-siyasi, sosial və mənəvi-əxlaqi idealları parlaq bədii əksini tapmışdır. Nizami Gəncəvi Yaxın Şərq ədəbiyyatında mənzum roman janrının əsasını qoymuş, yeni ədəbi məktəb yaratmışdır. Nizami Gəncəvi həm də dövrünün görkəmli mütəfəkkiri olmuşdur. Onun bütün əsərlərində şəxsiyyət azadlığı, insanın mənəvi azadlığı tərənnüm olunur. – 250.

152. Eldar Quliyev, E l d a r T o f i q o ğ l u (d.1941) – kino rejissoru. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 253.

153. Rüstəm İbrahimbəyov, R ü s t ə m M ə m m ə d i b r a h i m o ğ l u (d.1939) – görkəmli yazıçı, dramaturq, kino-ssenarist. Azərbaycanın xalq yazıçısı. Azərbaycan, Rusiya və SSRİ Dövlət mükafatları laureatı. Respublikada və xaricdə əsərləri mütəmadi nəşr edilən yazıçıdır. R.İbrahimbəyovun pyesləri SSRİ və xaricdə 100-ə qədər teatrda tamaşaya qoyulmuşdur. Onun ssenariləri əsasında respublikamızda və xaricdə onlarla film çəkilmişdir. 1981–90-cı illərdə Azərbaycan Kinematografçılar İttifaqının Birinci katibi, 1990-cı ildən isə sədridir. 1996-cı ildə «Günəşdən usanmışlar» kinofilminin ssenarisinə görə Amerika Kino Akademiyasının «Oskar» mükafatına layiq görülmüşdür. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət», Rusiya və Çexiyanın ordenləri ilə təltif olunmuşdur. – 253.

154. Rasim Ocaqov, R a s i m M i r q a s i m o ğ l u (1933–2006) – görkəmli Azərbaycan kino rejissoru. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Azərbaycan və SSRİ Dövlət mükafatları laureatı. 1956-cı ildən «Azərbaycanfilm» kinostudiyasında işləyir. Əvvəllər operator kimi, 1974-cü ildən isə rejissor kimi fəaliyyət göstərmişdir. Azərbaycan Kinematoqrafiya İttifaqının katibi. Filmləri «Tütək səsi», «Ad günü», «İstintaq», «Bağlı qapı» və s.-dir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 253.

155. OMON – 1992–95-ci illərdə Daxili İşlər Nazirliyinin tərkibində olan Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstələri (XTRD). – 260.

156. «ANS» televiziya – Azərbaycanda 1991-ci ildən fəaliyyət göstərən müstəqil televiziya kanallarından biri. – 264.

157. Misir Ərəb Respublikası – Afrikanın şimal–şərqində və Asiyanın Sinay yarımadasında dövlət. Sahəsi 1001,4 min km², əhalisi 61 milyon nəfərdir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı Xalq Məclisidir. Paytaxtı Qahirə şəhəridir. – 266.

158. Hüsnü Mübarək, S e y i d M ə h ə m m ə d (d.1928) – Misir Ərəb Respublikasının görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1975–81-ci illərdə Misir Ərəb Respublikasının vitse-prezidenti, 1981-ci ilin oktyabrından prezidentidir. – 266.

159. Yaponiya – Sakit okeanın Şərqi Asiya sahilləri yaxınlığındakı adalarda dövlət. Sahəsi 372 min km², əhalisi 126 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 47 prefekturaya bölünür. Yaponiya konstitusiyalı monarxiyadır. – 267–272,384.

160. Asiya Bankı, A s i y a İ n k i ş a f B a n k ı – Asiya və Sakit okean hövzəsi ölkələrində inkişaf layihələrinə uzunmüddətli kredit verən beynəlxalq regional bank. Əsası 1966-cı ildə qoyulmuşdur. Asiya İnkişaf Bankına 50-yə yaxın ölkə daxildir. Əsas auksionerləri Yaponiya, ABŞ və Çindir. Mənzil-qərargahı Maniladadır (Filippin). – 269.

161. «Toşiba» – Yaponiya şirkəti. Əsasən, energetika, tibbi avadanlıq və tikinti sahəsində fəaliyyət göstərir. – 269.

162. Haşimoto Ryutaro (1937–2006) – yapon siyasi xadimi. 1996–98-ci illərdə Yaponiyanın Baş naziri olmuşdur. – 271.

163. Tokio – Yaponiyanın paytaxtı, ölkənin əsas sənaye-maliyyə mərkəzidir. Tokio IV əsrin ortalarında salınmış (ilk adı Edo), sonralar Tokuqava hakimlərinin iqamətgahına çevrilmişdir. 1869-cu ildə imperator iqamətgahı Kiotadan Edoya köçürüldü, şəhər Tokio adlandırıldı və Yaponiyanın paytaxtı oldu. – 271.

164. Kioto – 1792–94-cü illərdə salınmış bu şəhər XIX əsrin 70-ci illərində Yaponiyanın paytaxtı olmuşdur. Ölkənin mərkəzində yerləşən Kioto əhalisinin sayına görə Yaponiyada 7-ci yeri tutur. Hazırda beynəlxalq turizm mərkəzi olan Kioto qədim memarlıq və boyakarlıq baxımından abidələr mərkəzidir. – 271.

165. Maldiv, M a l d i v R e s p u b l i k a s ı – Cənubi Asiyada dövlət, Maldiv adalarında. Sahəsi 298 min km², əhalisi 266 min nəfərdir. Millətlər Birliyinə daxildir. Dövlət və hökumət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı Xalq Şurasıdır. – 273.

166. Yohannes Rau (1931–2006) – Almaniya dövlət xadimi. 1999–2004-cü illərdə Almaniyanın federal prezidenti olmuşdur. Almaniya Sosial Demokrat Partiyasının liderlərindən biri. – 275.

167. Çerhard Şröder (d.1944) – Almaniyanın ictimai və siyasi xadimi. 1980-cı ildən Almaniya Bundestaqının üzvü, 1990–98-ci illərdə Aşağı Saksoniya vilayətinin nazir–prezidenti, 2000–06-cı illərdə Almaniyanın federal kansleri olmuşdur. – 276.

168. Hyüston – ABŞ-in cənubunda şəhər və port. Texas ştatındadır. Əhalisi təqribən 2 milyon nəfərdir. Demək olar ki, dünyanın bütün ölkələri ilə biznes və ticarət əlaqələri saxlayır. Hyüston ABŞ-in neft biznesinin mərkəzidir. – 278.

169. Texas – ABŞ-in cənubunda ştat. Sahəsi 691,2 min km², əhalisi 19 milyon nəfərdir. Texas sənaye-aqrar ştatıdır. İnzibati mərkəzi Ostin şəhəridir. – 278.

170. Everest. S o m o l u n q m a – Himalay dağlarında Yer kürəsinin ən yüksək (8848 m) zirvəsi. Himalay dağlarındadır. – 280,350.

171. İlham Əliyev, İ l h a m H e y d ə r o ğ l u (d.1961) – görkəmli ictimai-siyasi və dövlət xadimi, diplomat, siyasi elmləri doktoru, professor. 2003-cü ildən Azərbaycan Respublikasının prezidenti. Prezident Heydər Əliyevin oğlu. 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti, 1997-ci ildən birinci vitse-prezidenti. Azərbaycan Respublikasının neft strategiyasının həyata keçirilməsində mühüm xidmətləri vardır.

2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri olmuşdur. Siyasi və dövlət xadimi kimi, İlham Əliyev beynəlxalq aləmdə böyük hörmət və nüfuz qazanmış, bir neçə ölkənin yüksək mükafatlarına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan idmançılarının beynəlxalq yarışlarda uğurlar əldə etməsində də AMOK-un prezidenti kimi, İlham Əliyevin böyük xidmətləri var. Onun şəxsi təşəbbüsü ilə Bakıda, Naxçıvanda, Gəncədə, Şəkiddə və respublikanın digər rayonlarında dünya standartlarına cavab verən böyük olimpiya kompleksləri tikilib istifadəyə verilmiş, güclü maddi-texniki baza yaradılmışdır.

İlham Əliyevin doğma Azərbaycanımızın inkişafında müstəsna xidmətləri var. Onun dövründə ölkə iqtisadiyyatı, qeyri neft sektoru sürətlə inkişaf etmiş, eyni zamanda ölkəyə qoyulan xarici investisiyalar xeyli artmışdır.

İlham Əliyev tərəfindən irəli sürülmüş «Regionların inkişafı haqqında dövlət proqramı»na əsasən respublikanın şəhər və rayonlarında onlarla sənaye müəssisəsi açılmış, yüz minlərlə iş yerləri yaradılmış və böyük abadlıq işləri görülür.

Ölkədə demokratik islahatlar aparılmasında, hüquqi dövlət quruculuğunda, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsində uğurlu xidmətlər göstərən İlham Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyasının I qurultayında partiya sədrinin müavini, II qurultayında sədrin birinci müavini seçilmişdir. 2005-ci ilin martından isə Yeni Azərbaycan Partiyasının sədridir. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin (1–2-ci çağırış) deputatı, Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti daimi nümayəndə heyətinin başçısı olmuşdur. Azərbaycan haqqında, xüsusilə Ermənistanın ölkəmizə hərbi təcavüzü və onun nəticələri, erməni terrorizmi haqqında həqiqətlərin ən mötəbər beynəlxalq təşkilatlar vasitəsilə dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında müstəsna xidmətləri var. «Heydər Əliyev» və Fransanın «Fəxri legionun böyük xaç komandoru», Rusiya və Ukraynanın ali ordenləri ilə təltif olunmuşdur. Bir çox xarici akademiya və universitetlərin fəxri üzvüdür. – 280,377,382, 383,451.

172. Azərbaycan Elmlər Akademiyası – respublikanın ali elmi ocağı. 1945-ci ildə Bakıda təsis edilmişdir. 2001-ci ilin may ayından Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası adlanır. Azərbaycan Milli EA-nın aşağıdakı bölmələri var: fizika-riyaziyyat və texnika elmləri; kimya elmləri; yer elmləri; biologiya elmləri; humanitar və ictimai elmlər. Burada elmin müxtəlif sahələrinə dair aktual problemlər üzərində tədqiqat işləri aparılır. Hər il onlarca elmi işin nəticəsi istehsalatda tətbiq olunur. – 282–285,412,413.

173. Fəraməz Maqşudov, F ə r a m ə z Q ə z ə n f ə r o ğ l u (1930–2000) – riyaziyyatçı, elm təşkilatçısı, ictimai xadim. 1997–2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti olmuşdur. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 1-ci çağırış deputatı seçilmiş, respublikanın «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 282–285.

174. Benin, B e n i n R e s p u b l i k a s ı – Qərbi Afrikada dövlət. Sahəsi 112,6 min km², əhalisi 5,6 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 6 əyalətə bölünür. Dövlətin və hökumətin başçısı prezident, qanunverici orqanı Milli Məclisdir. Paytaxtı Porto-Novodur. – 286.

175. Boris Traykovski (1956–2004) – hüquqşünas. 1999–2004-cü illərdə Makedoniya prezidenti olmuşdur. –287.

176. İsrail – Yaxın Şərqdə dövlət. Sahəsi 20,8 min km², əhalisi 5,5 milyon nəfərdir. İsrail dövləti BMT-nin Baş Məclisinin 1947-ci il 29 noyabr tarixli qərarına əsasən yaradılmışdır. İsrail inzibati cəhətdən 6 mahala bölünür. Dövlət başçısı prezidentdir, onu birpalatalı parlament (knesset) seçir. Hökumətə geniş səlahiyyəti olan Baş nazir başçılıq edir. – 288.

177. Amerika Konqresi, A m e r i k a B i r l ə ş m i ş Ş t a t l a r ı K o n q r e s i – ali qanunverici hakimiyyət orqanı. İki palatadan – Senatdan və Nümayəndələr palatasından ibarətdir.

Senatın 100 nəfər üzvü var. Ölkənin hər ştatından Senata iki senator seçilir. Nümayəndələr palatasının 435 üzvü var. Bu palatanın üzvləri hər seçki dairəsində yaşayan əhalinin sayına görə seçilir. Qanun layihələri hər iki palatada müzakirə olunur. Konqres tərəfindən qəbul olunan qanunları ABŞ prezidenti təsdiq edir. – 290.

178. Dövlət Departamenti – ABŞ-da 1789-cu ildən Xarici İşlər Nazirliyi funksiyasını həyata keçirən əsas xarici siyasət idarəsi. Dövlət katibi başçılıq edir, prezidentin və Konqresin hazırladığı xarici siyasi xətti həyata keçirir. – 291,292.

179. Xatəmi, Seyid Məhəmməd Xatəmi (d.1943) – İranın siyasi, ictimai və dövlət xadimi. 1989–92-ci illərdə İranın mədəniyyət və islam oriyentasiyası naziri, 1997–2005-ci illərdə İran İslam Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 293,294.

180. Xərrazi Seyid Kamal (d.1945) – İranın siyasi və dövlət xadimi, pedaqoji elmləri doktoru, professor. 1998–2005-ci illərdə İran İslam Respublikasının Xarici İşlər naziri olmuşdur. Hazırda İran İslam Respublikasının Ali Məsləhət Şurasının üzvü və Strateji Tədqiqatlar Mərkəzinin rəhbəridir. – 293.

181. Ayətullah Xamenei, Hüseyn Xamenei Seyid Əli (d.1939) – İranın dini və dövlət xadimi. 1981–89-cu illərdə İranın prezidenti, 1989-cu ildən isə İran İslam Respublikasının dini rəhbəridir. – 293.

182. Macarıstan, Macarıstan Respublikası – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 93 min km², əhalisi 10,2 milyon nəfərdir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı Dövlət Şurasıdır. Paytaxtı Budapeştdir. – 296.

183. Ferents Madl (d.1931) – Macarıstan siyasi və dövlət xadimi. Macarıstan Akademiyasının akademiki. 2000–2005-ci illərdə Macarıstanın prezidenti olmuşdur. – 296.

184. Boliviya, Boliviya Respublikası – Cənubi Amerikada dövlət. Sahəsi 1098,6 min km², əhalisi 7,6 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 9 departamentə bölünür. Dövlət və hökumət başçısı prezident, qanunverici orqanı Milli Konqresdir. Paytaxtı Sukre rəsmi, La-Pas isə faktikidir. – 297.

185. Sinqapur, Sinqapur Respublikası – Cənub-Şərqi Asiyada dövlət. Sahəsi 639 km², əhalisi 3,05 milyon nəfərdir. Millətlər Birliyinə daxildir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı parlamentdir. Paytaxtı Sinqapurdur. – 298.

186. Toğrul Nərimanbəyov, Toğrul Fərman oğlu (d.1930) – rəssam. Azərbaycan və SSRİ xalq rəssamı. Məişət, portret, mənzərə və natürmort janrlarında, monemental boyakarlıq, illüstrasiya və teatr rəssamlığı sahəsində fəaliyyət göstərir. Yaradıcılığında monemental boyakarlıq mühüm yer tutur. «Qobustan kölgələri» (F.Qarayev), «Yeddi gözəl» (Q.Qarayev), «Min bir gecə» (F.Əmirov) baletlərinə verdiyi bədii tərtibat Azərbaycan teatr rəssamlığının qiymətli nümunələrindəndir. Azərbaycan və SSRİ Dövlət mükafatları laureatıdır. – 299-300.

187. Ekvador, Ekvador Respublikası – Cənubi Amerikanın cənub-qərbində dövlət. Sahəsi 283,6 min km², əhalisi 11,7 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 21 əyalətə bölünür. Dövlət və hökumət başçısı prezident, qanunverici orqanı Milli Konqresdir. Paytaxtı Kitodur. – 311.

188. Çad, Çad Respublikası – Mərkəzi Afrikada dövlət. Sahəsi 1284 min km², əhalisi 6,5 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 14 prefektura bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı keçid dövrünün Ali Şurasıdır. Paytaxtı Ncamenadır. – 312.

189. Konqo, Konqo Respublikası – Mərkəzi Afrikada dövlət. Sahəsi 342 min km², əhalisi 2,7 milyon nəfərdir. Ərazisi 9 inzibati rayona və 6 kommunal şəhərə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqan ikipalatalı parlamentdir (Senat və Milli Məclis). Paytaxtı Brazzavildir. – 313.

190. Hindistan, Hindistan Respublikası – Cənubi Asiyada dövlət. Millətlər Birliyinin tərkibindədir. Ərazisi 3,3 milyon km², əhalisi 953 milyon nəfərdir. Hindistan inzibati cəhətdən 22 ştata və 7 müttəfiq əraziyə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. Paytaxtı Dehli şəhəridir. – 314.

191. K.R.Narayanan (d.1920) – hind siyasi və dövlət xadimi. 1997-ci ildən Hindistanın prezidenti. – 314.

192. Koreya, K o r e y a R e s p u b l i k a s ı – Şərqi Asiyada dövlət. Sahəsi 98,5 min km², əhalisi 45,2 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 9 əyalətə və 6 mərkəzi tabe şəhərə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı – birpalatalı Milli Məclisdir. Paytaxtı Seuldur. – 315.

193. Kim Day Çunq (d.1926) – 1997–2003-cü illərdə Koreyanın prezidenti. Milli Konqres Yeni Siyasətdə partiyasının lideri. 2000-ci ildə Kim Day Çunqa Cənubi Koreyada və Şərqi Asiyada demokratiya və insan hüquqlarının müdafiəçisi, həmçinin Şimali Koreya ilə sülh və barışığa görə Nobel mükafatı verilmişdir. – 315.

194. Bəxtiyar Vahabzadə, B ə x t i y a r M a h m u d o ğ l u (1925–2009) – Azərbaycanın xalq şairi, dramaturq, ədəbiyyatşünas. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, 1991–2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı, Azərbaycan Milli EA-nın akademikidir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 316–317.

195. PKK – burada, əsasən Türkiyədə fəaliyyət göstərən senapatist, terrorçu Kürd Fəhlə Partiyası nəzərdə tutulur. – 318,319,320.

196. Naxçıvan – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Naxçıvan Muxtar Respublikasının paytaxtı. Ərazisi 0,013 min km², əhalisi 67 min nəfərdən çoxdur. Naxçıvan Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindəndir. Müasir Naxçıvan qədim, antik və orta əsr şəhər yerinin xarabalıqları üzərində yerləşmişdir.

Naxçıvan e.ə. IX-VI əsrlərdə qədim Manna və Midiyanın, eramızın əvvəllərində isə Albaniyanın tərkibində, IV əsrdən Sasanilərin tərkibində olmuşdur. 654-cü ildə isə Naxçıvanı ərəblər işğal edirlər. 1828-ci il Türkmənçay müqaviləsinə qədər Naxçıvan müxtəlif dövlətlərin nüfuz dairəsində olur. Məhz bu ildən Naxçıvan Rusiya imperiyasına birləşdirildi və qəza mərkəzinə çevrildi. Naxçıvan 1924-cü il fevralın 9-da Naxçıvan MSSR təşkil edilərkən respublikanın paytaxtı oldu. – 320,345,349,382.

197. Həsət körpüsü, Ü m i d k ö r p ü s ü – Araz çayı üzərində körpü (uz. 286 metr). Türkiyə ilə Azərbaycan arasında sərhəddə (Türkiyənin Dilucu və Azərbaycanın Sədərək bölgəsi) iki qarşılıqlı dövlət və ölkəni birləşdirir. 90-cı illərin əvvəllərində Naxçıvan MR-nin keçirdiyi iqtisadi çətinliklərin, xüsusilə nəqliyyat blokadasının ləğvində körpünün müstəsna rolu olmuşdur. – 320,321.

198. Zəngəzur mahalı, Z ə n g ə z u r q ə z a s ı – XIX əsrin 2-ci yarısında Azərbaycanda inzibati ərazi vahidi. 1861-ci ildə təşkil olunmuşdur. Çar Rusiyası hökumətinin 1867-ci il dekabr tarixli fərmanına əsasən yaradılmış Yelizavetpol (Gəncə) quberniyasının tərkibinə daxil edilmişdi. – 321,368.

199. Nuru Paşa (1889–1949) – Türkiyə hərbi xadimi, general. 1918-ci ilin yazında Osmanlı Türkiyəsi Azərbaycanı və Dağıstanı bolşevizmdən xilas etmək üçün qərargah yaradanda Nuru Paşa Qafqaz İslam Ordusunun komandanı təyin edildi. Nuru Paşanın qoşunları 1918-ci il iyunun 17-dən sentyabrın 14-dək uğurlu döyüş əməliyyatları apararaq işğal altında olan Azərbaycan torpaqlarını bolşevik-daşnak işğalçılarından təmizlədi və həmin ilin oktyabrında Bakını azad etdi. – 322.

200. Mustafa Kamal Atatürk, Q a z i M u s t a f a K a m a l (1881–1938) – Türkiyə dövlət, siyasi və hərbi xadimi, Türkiyə Respublikasının banisi və ilk prezidenti (1923–38). Birinci dünya müharibəsi zamanı Dardanel boğazının müdafiəsində (1915) şücaət göstərmişdir.

Atatürk 1919-cu ildən «kamalçılar» milli azadlıq hərəkatına başçılıq etmişdir. 1920-ci ildə Atatürk Ankarada yeni parlament – Türkiyə Böyük Millət Məclisini (TBMM) yaratdı, məclisin və təşkil edilən hökumətin sədri seçildi. Sakarya çayı yaxınlığında qələbəyə görə TBMM Atatürkə marşal rütbəsi və «Qazi» fəxri adını vermişdir. 1922-ci ildə Atatürkün komandanlığı ilə türk ordusu Türkiyəni xarici müdaxiləçilərdən tamamilə azad etdi.

Atatürk soy adı ona 1934-cü ildə TBMM tərəfindən verilmişdir. – 323,324,404,405,406.

201. Gülhanə Hərbi Tibb Akademiyası – Türkiyədə məşhur tibb ocaqlarından biri. 1898-ci ildən fəaliyyət göstərir. Akademiya ən müasir tibb avadanlığı ilə təmin edilmişdir. Burada həm müalicə edilir, həm də elmi tədqiqatlar aparılır. – 324, 325,361.

202. Albert Qor (d.1948) – Amerikanın siyasi və dövlət xadimi. Hüquqşünas. 1992–2000-ci illərdə ABŞ-in vitse-prezidenti olmuşdur. – 328.

203. Şevardnadze E d u a r d A m v r o s i y e v i ç (d.1928) – Gürcüstanın və SSRİ-nin siyasi və dövlət xadimi. 1972–85-ci illərdə Gürcüstan KP MK-nın birinci katibi, 1985–90-cı illərdə SSRİ Xarici İşlər naziri,

1994–2003-cü illərdə Gürcüstanın prezidenti olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 339–343.

204. Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) – 1994-cü ilin axırlarında yaradılmışdır. «Xəzərin Azərbaycan sektorunda neft yataqlarının müştərək işlədilməsi və istifadəyə verilməsi» haqqında Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin və dünyanın bir neçə böyük neft şirkətləri ilə imzalanmış müqavilənin payçıları adından onun şərtlərini həyata keçirmək məqsədilə yaradılmış əməliyyat şirkətidir. Buraya 7 ölkəni (B.Britaniya, Yaponiya, Norveç, Rusiya, Türkiyə və Səudiyyə Ərəbistanı) təmsil edən 11 iri neft şirkəti daxildir. – 343,349,356.

205. İslam Kərimov, İslam Əbdüqəni oğlu (d.1938) – Özbəkistanın siyasi və dövlət xadimi. 1989–90-cı illərdə Özbəkistan KP MK-nın birinci katibi olmuşdur. 1990-cı ildən Özbəkistan Respublikasının prezidentidir. – 344,401.

206. Əsgər Akayev (d.1944) – Qırğızstanın dövlət xadimi. 1989–90-cı illərdə Qırğızstan EA-nın prezidenti, 1990–2005-ci illərdə Qırğızstan Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 344,400.

207. Saparmurad Niyazov, Saparmurad Ata oğlu (1940–2007) – Türkmənistanın siyasi və dövlət xadimi. 1985-ci ilin dekabrından 1990-cı ilə qədər Türkmənistan KP MK-nın birinci katibi, 1990-cı ildən Türkmənistan Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 344.

208. İndoneziya, İndoneziya Respublikası – Cənub–Şərqi Asiyada dövlət. Sahəsi 1904,5 min km², əhalisi 198,2 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 24 əyalətə, əyalət statusu olan 2 xüsusi inzibati əraziyə, 1 metropoliten mahalına (paytaxt) bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı parlament – Xalq Nümayəndələri Şurasıdır. Paytaxtı Cakarta şəhəridir. – 346.

209. Əbdülrəhman Vahid (d.1940) – İndoneziya dövlət və din xadimi. 1999–2001-ci illərdə İndoneziya prezidenti. – 346.

210. Uruqvay, Uruqvay Şərq Respublikası – Cənubi Amerikada dövlət. Sahəsi 178 min km², əhalisi 3,14 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 19 departamentə bölünür. Dövlət və hökumət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı parlament (Senat və Nümayəndələr Palatası) Paytaxtı Montevideodur. –348.

211. Terri Devid Adame (1938) – mühəndis-neftçi, geoloq. Əmək fəaliyyətinə 1963-cü ildə başlamışdır. 1969-cu ildən «Britiş Petroleum» şirkətinin bir çox ölkələrdə nümayəndəsi olmuşdur.

1994–1998-ci illərdə Azərbaycan Beynəlxalq Neft Konsorsiumunun ilk prezidenti olmuşdur.

Azərbaycanda səmərəli fəaliyyətinə görə 1997-ci ildə Britaniya krallığının «Müqəddəs Mixail və Müqəddəs Georgi», 1998-ci ildə isə Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordenləri ilə təltif olunmuşdur. – 349-358.

212. Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatası – 1996-cı ildə yaradılmışdır. Özel, qeyri-kommersiya təşkilatıdır. 160 üzvü var. – 352.

213. Nobel qardaşları – İsveç ixtiraçıları və sənayeçiləri. Silah istehsalı və ağ neft ticarəti ilə məşğul olmuşlar. Robert Nobel XIX əsrin 70-ci illərində Bakıya gəlmiş və neft işi ilə maraqlanmışdı. O sonralar qardaşı Lüdviqi də bu işə cəlb etmiş və onlar 1879-cu ildə «Nobel qardaşları» şirkətini təsis etmişlər. Şirkətin, demək olar, bütün kapitalı, habelə illər boyu götürdüyü yüz milyon manatlarla izafi mənfəət Bakı neftinin hesabına qazanılmışdı. Tərkibinə əsas kapitalı 130 milyon manatdan çox olan 25 müxtəlif müəssisə daxil idi.

Nobel qardaşları inhisarlarının Bakıda fəaliyyəti Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına səbəb oldu. Onların açdığı müəssisələrdə minlərlə azərbaycanlı işləmiş və onlar öz işlərinin gözəl mütəxəssisi olmuşlar. Onların sifarişi ilə İsveçdə tikilən və Xəzərə gətirilən «Zoroastr» gəmisi dünyada ilk neftdaşıyan tanker idi. Beynəlxalq Nobel mükafatları Alfred Nobelın vəsiyyətinə əsasən Nobel fondu tərəfindən təsis edilmişdir. Bu mükafat hər il məşhur alimlərə (etdikləri ixtiralara və gördükləri işlərə), ictimai və siyasi xadimlərə, yazıçı və şairlərə verilir. – 354.

214. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi (AXC) – ictimai-siyasi təşkilat. 1989-cu ildə təsis konfransı keçirilmiş, Proqram və Nizamnaməsi qəbul olunmuşdur. 1999-cu il iyulun 25-də keçirilmiş qurultayının qərarı ilə Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyası adlandırılmışdır. – 359-360,441.

215. Elçibəy, Əliyev Əbülfəz Qədirqulu oğlu (1938–2000) – 1989-cu ildə yaradılan AXC-nin, sonralar AXCP-nin sədri. 1992–93-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 359–360,361,364,367,375, 440,441.

216. Ecevit Bülənd (1925–2006) – Türkiyənin siyasi və dövlət xadimi. 1974,1978–79 və 1997–2003-cü illərdə Türkiyə Respublikasının Baş naziri olmuşdur. 1972–80-ci illərdə Respublika Xalq Partiyasının, 1978–88-ci illərdə Türkiyə Demokrat Sol Partiyasının Baş katibi idi. – 362,363,366.

217. Türkmənçay müqaviləsi (1828) – XIX əsrin əvvəllərində Rusiya–İran müharibələri başa çatdıqdan sonra, Təbriz yaxınlığındakı Türkmənçay kəndində bağlanmış müqavilə. 16 maddədən ibarət olan Türkmənçay müqaviləsinə əsasən Cənubi Qafqaz əraziləri, o cümlədən Şimali Azərbaycan Rusiyaya birləşdirildi, Cənubi Azərbaycan torpaqları isə İranda qaldı. Türkmənçay müqaviləsinin 3-cü maddəsinə əsasən Araz çayının o tayı və bu tayı üzrə İrəvan və Naxçıvan xanlıqları Rusiya imperiyasının tam mülkiyyətinə keçdi. – 365.

218. 1829-cu il Ədirnə müqaviləsi – Rusiya– Türkiyə müharibəsini (1828–29) başa çatdırmış sülh müqaviləsi. Sentyabrın 14-də Türkiyənin Ədirnə şəhərində imzalanmışdır. Ədirnə sülhünə əsasən Dunay çayının, Kuban çayının mənsəbindən Acarıstanın şimal sərhədində Qafqazın Qara dəniz sahili, həmçinin Anapa, Poti, Axalkalaki, Axaltsix qalaları Rusiyaya verildi. Türkiyə Gürcüstan, İmereti, Minqreliya və Quriyanın, həmçinin Türkmənçay müqaviləsinə (1828) əsasən, İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının Rusiyaya ilhaq olunduğunu təsdiq etdi. Ədirnə sülhü Cənubi Qafqazın çox hissəsinin Rusiyaya ilhaq edilməsinin, Azərbaycanın qəti olaraq iki yerə parçalanmasının Türkiyə tərəfindən də təsbit olunmasını başa çatdırdı. – 365.

219. Dövlət Baxçalı (1948) – Türkiyə siyasi xadimi, iqtisadçı. 1997-ci ildə Milliyyətçi Hərəkət Partiyasının sədri seçilmişdir. 1999-cu il seçkilərində qalib gələrək Demokratik Sol Partiya və Ana Vətən Partiyası ilə koalisiya hökumət yaratmışdır. 2007-ci ildə keçirilən seçkilərdə yenidən millət vəkili seçilmişdir. – 366.

220. «Humanite» – Fransada siyasi, ictimai qəzet. Fransa Kommunist Partiyasının orqanı. 1904-cü ildən nəşr olunur. – 371.

221. «Eksson» – dünyanın ən iri və Amerikanın qocaman sənaye korporasiyalarından biri. Mənzil-qərargahı Amerikanın Dallas şəhərində yerləşir. 1882-ci ildə Con Rokfeller tərəfindən yaradılmışdır. Hazırda dünyanın 90-dan çox ölkəsində fəaliyyət göstərir. Korporasiyada 95 min adam işləyir. 18 ölkədə yerləşən 30 neftayırma müəssisəsinin tam və ya şərikli sahibidir. – 373.

222. Yıldırım Akbulut (d.1935) – Türkiyənin siyasi və dövlət xadimi, hüquqşünas. Ana Vətən Partiyasının yaradıcılarından biri. 1983-cü ildə TBMM-nin sədr əvəzi, 1984–87-ci illərdə Türkiyə Daxili İşlər naziri, 1987–2005-ci illərdə TBMM-nin sədri, Baş nazir vəzifələrində çalışmışdır. 2005-ci ildən TBMM-nin deputatıdır. – 374.

223. İsmayıl Cəm – (1940–2007) – Türkiyənin siyasi və ictimai xadimi, 1997–2003-cü illərdə Türkiyə Respublikasının Xarici İşlər naziri vəzifəsində işləmişdir. Türkiyə–Yunanıstan münasibətlərinin yaxşılaşmasında mühüm rolu olmuşdur. – 375.

224. Yasir Ərəfat (1929–2003) – 1969-cu ildən Fələstin Azadlıq Təşkilatı İcraiyyə Komitəsinin sədri, 1996-cı ildən Fələstin milli administrasiyasının rəhbəri və Fələstin hərbi qüvvələrinin Baş komandanı olmuşdur. Nobel mükafatı laureatıdır. – 375.

225. Avstraliya, Avstraliya İttifaqı – Avstraliya qitəsində dövlət. Millətlər Birliyinin tərkibindədir. Ərazisi 7,7 milyon km², əhalisi 18,3 milyon nəfərdir. Avstraliya İttifaqı inzibati cəhətdən 6 ştata və iki əraziyə bölünür. Dövlət başçısı Böyük Britaniya kralıçasıdır. Ölkədə kralıçanı general-qubernator təmsil edir. Qanunverici orqanı ikipalatalı (Senat və Nümayəndələr palatası) parlamentdir. Paytaxtı Kanberra şəhəridir. – 376-385.

226. Sidney – Cənub-Qərbi Avstraliyada şəhər. Yeni –Cənub Uelsin paytaxtı. Əsası 1788-ci ildə qoyulmuşdur. – 376–385.

227. Əbülfəs Qarayev, Əbülfəs Mürsəl oğlu (d.1956) – fəlsəfə elmləri namizədi. 1994-cü ildən 2006-cı ilədək Azərbaycan Respublikası Gənclər, İdman və Turizm naziri, 2006-cı ildən Mədəniyyət və Turizm naziridir. Respublika Olimpiya Komitəsinin birinci vitse–prezidentidir. Gənclər, İdman və Turizm naziri işlədiyi

vaxtda respublikada idmanın və bədən tərbiyəsinin inkişafına ciddi fikir verilmiş, çoxlu idman meydançaları və olimpiya kompleksləri tikilmişdir. – 383.

228. Samaranç Xuan Antonio (d.1920) – beynəlxalq idman hərəkəti xadimi, ispan diplomatı və sənayeçisi. 1966-cı ildən Beynəlxalq olimpiya komitəsinin üzvü, 1974–78-ci illərdə vitse–prezidenti, 1980–2000-ci illərdə isə prezidenti olmuşdur. –384.

229. Moldova, M o l d o v a R e s p u b l i k a s ı – Cənub–Şərqi Avropada dövlət. Sahəsi 33,7 min km², əhalisi 4,36 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 40 rayona bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı parlamentdir. Paytaxtı Kişinyov şəhəridir. – 389.

230. Petru Luçinski (d.1940) – Moldovanın siyasi və dövlət xadimi. 1971-ci ildən 1989-cu ilə qədər dövlət və partiya işlərində müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. 1997–2002-ci illərdə Moldova Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 389.

231. Malayziya – Cənub–Şərqi Asiyada dövlət. Sahəsi 329,7 min km², əhalisi 20,4 milyon nəfərdir. Malayziya federasiyadır. Tərkibinə 13 ştat və federal ərazi – Kuala Lumpuq və Lavyan daxildir. Millətlər Birliyinin üzvüdür. Malayziya konstitusiyalı monarxiyadır. Dövlət başçısı sultanlığın ştat başçıları tərəfindən 5 il müddətinə seçilən kraldır. Qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. Paytaxtı Kuala –Lumpurdur. – 391,392.

232. Səlahüddin Əbdüləziz şah (1926–2001) – 1999-cu ildən Malayziyanın dövlət başçısı və kralı. Onun Malayziyada adi adamlar arasında böyük hörməti olmuşdur. Cənub–Şərqi Asiyada–Malayziyanın paytaxtı Kuala-Lumpurda ən böyük məscid tikdirmişdir. – 391.

233. Natiq Əliyev, N a t i q A g a ə l i o ğ l u (d.1947) – 1993–2006-cı illər Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti olmuşdur. Hazırda Azərbaycan Respublikası Sənaye və Energetika naziridir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 394.

234. Qırğızistan, Qırğızistan Respublikası – Şimal–Şərqi orta Asiyada dövlət. Sahəsi 198,5 min km², əhalisi 4526 min nəfərdir. İnzibati ərazisi 6 vilayətə, 40 rayona bölünür. Dövlət başçısı prezident, ali qanunverici orqanı parlamentdir. Paytaxtı Bişkekdir. – 400.

235. Özbəkistan, Ö z b ə k i s t a n R e s p u b l i k a s ı – Orta Asiyanın mərkəzində dövlət. Sahəsi 447,4 min km², əhalisi 23 206 min nəfərdir. Özbəkistanın tərkibinə Qarakalpak Muxtar Respublikası və 12 vilayət daxildir. Dövlətin başçısı – prezident, qanunverici orqanı – Məclisdir. Paytaxtı Daşkənd şəhəridir. – 400,401,420-426.

236. Vahid Ələkbərov, Ə l ə k b ə r o v V a h i d Y u s i f o ğ l u (d.1950) – 1993-cü ildən Rusiyanın ən böyük neft şirkətlərindən olan «LUKoyl»un prezidentidir. – 402–403.

237. Osmanlı imperiyası, O s m a n l ı i m p e r a t o r l u - ğ u – Sultan Türkiyəsinin rəsmi adı (Osmanlılar sülaləsinin əsasını qoymuş I Osmanın adındandır). XV əsrin 2-ci yarısından Osmanlı dövləti imperiyaya çevrilməyə başlamış, XV–XVI əsrlərdə Asiya, Avropa və Afrikada türk işğalları nəticəsində dünyanın ən böyük dövlətlərindən biri olmuşdur. 1918-ci ildə Birinci dünya müharibəsində məğlubiyyətindən sonra tamamilə dağıldı, 1922-ci ildə Türkiyə sultanlığına da son qoyuldu. – 404.

238. Bakı Dövlət Universiteti (BDU) – Azərbaycanda elmi-pedaqoji kadrlar hazırlayan ən böyük ali təhsil ocağı, elmi-tədqiqat müəssisəsi. 1919-cu ildə yaradılmışdır. İlk vaxtlar tibb və tarix-filologiya fakültələri fəaliyyət göstərmişdir. Hazırda BDU-nun 17 fakültəsi, onlarla kafedrası, elmi-tədqiqat laboratoriyası və s. var. Universitetdə 43 ixtisas üzrə 13 minə yaxın tələbə təhsil alır. – 411.

239. TRASEKA, T r a n s x ə z ə r n ə q l i y y a t d ə h l i z i – Avropanı Asiya ilə birləşdirən yol. Bu nəqliyyat dəhlizini Şərqlə Qərbi birləşdirən orta materik xətti də adlandırmaq olar. Transxəzər nəqliyyat dəhlizi Azərbaycanı, bütünlükdə Qafqazı Avropa ilə birləşdirir. – 423.

240. GUÖAM – Avropada adi silahların azaldılması haqqında müqavilənin cinah sənədi müzakirə olunduqdan sonra həmin sənədi bəyənən ölkələrdən – Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldovadan ibarət qeyri-rəsmi «dördlər qrupu» yaradıldı. Sonralar bu quruma Özbəkistan da qatıldı (10 oktyabr 1997). 2005-ci ildə isə Özbəkistan bu qurumu tərk etdi.

2006-cı ilin mayından bu beynəlxalq qurum «Demokratiya və iqtisadi inkişaf uğrunda təşkilat – GUAM» adlandı. – 423.

241. Liviya, Liviya Ərəb Xalq Sosialist Cəmhəriyyəsi – Şimali Afrikada dövlət. Sahəsi 1759,5 min km², əhalisi 5,4 milyon nəfərdir. Liviyanın rəhbər orqanı–inqilabi rəhbərdir. Qanunverici orqanı Umumi Xalq Konqresidir. Dövlətin funksiyasını Ali Xalq Komitəsi yerinə yetirir. Paytaxtı Tripolidir. – 427.

242. Mühəmmər Əl-Qəzzafi (d.1942) – Liviyanın dövlət və siyasi xadimi. 1970-ci ildən Liviyanın prezidenti. Hakimiyyətə gəldikdən sonra Qərbə yaxınlaşmağa daha üstünlük vermiş, təbii sərvətlərlə zəngin olan kasıb ölkəni inkişaf etdirməyə başlamışdır. – 427.

243. Tur Heyerdal (1914–2002) – Norveç etnoqrafı və arxeoloqu. Köhnə Dünya (Asiya, Avropa, Afrika) və Yeni Dünya (Amerika) arasında xalqların transocean miqrasiyasının mümkünlüyünü tədqiq etmişdir. 1969 və 1970-ci illərdə papyrusdan hazırlanmış «Ra» və «Ra-2» qayıqlarında Afrikadan Amerikaya, 1977–78-ci illərdə qamışdan qayırılmış «Tiqrıs» qayığında Əlkürna (İraq) – Cibuti marşrutu ilə ekspedisiyalar təşkil etmişdir. 2 dəfə Azərbaycanda olmuş, Qobustan qaya təsvirlərinə, qədim Şabran şəhərinin qalıqlarına baxmış, bu abidələr barədə qiymətli mülahizələr söyləmişdir. – 428–439.

244. Polad Bülbüloğlu (d.1945) – bəstəkar, müğənni, dövlət xadimi. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Mahnıları 1960–70-ci illərdə SSRİ məkanında məşhur estrada müğənnilərinin ifasında səslənmişdir. 1988–2005-ci illər Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət naziri olmuşdur. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Rusiyada Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiridir. – 429.

245. Arktika – Yer kürəsinin şimal qütb hissəsi. Avrasiya və Şimali Amerika materiklərinin şimal-sahillərini, Şimal Bizlu okeanı və onun bütün adalarını, eləcə də Atlantik və Sakit okeanların yanaşı hissələrini tutur. Sahəsi təqribən 27 milyon km² (Yer səthinin 5,3%-i).

Arktikanın əsası qədim kristallik qalxanlar və platformalar, Alt Palezoq, Üst Palezoq, Mezozoq qırıqlıq sistemləridir.

İqlimi, əsasən, arktik, cənub kənarlarda isə subarktikdir. İl ərzində temperaturun alçaq olmasının səbəbi Arktikanın yayda az qızması (Günəşi alçaqda olması), qışda isə intensiv soyumasıdır (uzun qütb gecələri). – 430.

246. «Soyuq müharibə» – keçmiş SSRİ və müttəfiqləri, digər tərəfdən isə ABŞ və onun müttəfiqləri arasında olan hərbi-siyasi konfrantasiya. «Soyuq müharibə» İkinci dünya müharibəsindən sonra yaranmış və ona 90-cı illərin əvvəlinə qədər SSRİ-də və digər sosialist ölkələrində siyasi və sosial dəyişikliklər nəticəsində son qoyulmuşdur. – 430.

247. Həsən Əliyev, Həsən Əlirzaoğlu (1907–1993) – torpaqşünas, ümumi əkinçilik və təbiəti mühafizə sahəsində alim, ictimai-siyasi xadim. Elmlər doktoru, professor. Azərbaycan Milli EA-nın akademiki, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. Ayrı-ayrı illərdə Azərbaycan Milli EA Botanika İnstitutunun direktoru, Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı nazirinin birinci müavini və Azərbaycan KP MK katibi, Azərbaycan Milli EA-nın akademik katibi, Azərbaycan Milli EA Coğrafiya İnstitutunun direktoru vəzifələrində çalışmışdır. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. – 431.

248. Vikinqlər – VIII əsrin sonu – XI əsrin ortalarında skandinaviyalıların dəniz quldurluğu, qarət məqsədi ilə hücumlar, böyük hərbi yürüşlər, ticarət səfərlərinin iştirakçıları. Skandinaviya ölkələrində onları vikinqlər, Rusiyada varyaqlar, Qərbi Avropada nonrmanlar adlandırırdılar. Sonralar Şimali Amerikaya qədər gedib çıxmışdılar. – 432.

249. Kiş – Azərbaycan Respublikasının Şəki rayonunda kənd. Kiş çayının sahilində dağ ətəyindədir. Əhalisi 4445 nəfərdir. Kiş Azərbaycanın qədim yaşayış məntəqələrindəndir. Erkən orta əsrlərdə Qafqaz Albaniyasında xristianlığın mərkəzlərindən olmuşdur. Kişdə IV əsrdə xristian məbədi tikilmişdi. Kişdə XIV-XVI əsrlərdə müdafiə qalası olmuşdur. – 435.

250. Qobustan – Azərbaycanın şərqində alçaq dağlıq sahə, uzunluğu 100 km, eni 80 km-ə yaxındır. Qobustan yaxınlığında, Qobustan qoruğu ərazisində zəngin qayaüstü təsvirlərlə yanaşı, Daş dövründən başlamış orta əsrlərədək çoxlu ibtidai insan düşərgəsi, qədim yaşayış məskəni, kurqanlar və s. arxeoloji abidələr vardır.

Onların beşində Mezolit, dördündə Neolit, yeddisində Tunc, birində antik və beşində orta əsrlər dövründə yaşayış olduğunu göstərən mədəni təbəqə və maddi qalıqlar aşkar edilmişdir. – 437,438.

251. «Hizbullah» (Allah partiyası) – Livanda hərbi siyasi və şiə təşkilatı, ölkəyə İslam dövləti yaratmaq istəyənlər. Təşkilat 1982-ci ildə yaradılmışdır. «Hizbullah»ın Baş katibi Səid Həsən Həsruallahdır. Bəzi Qərbi ölkələri «Hizbullah»ı terrorçu təşkilat kimi tanıyırlar. 1985-ci ildə təşkilatın manifestində üç əsas tezis elan edilmişdi: 1) Ölkədən bütün müstəmləkəçi institutları çıxarmaq; 2) falanqistləri cəzalandırmaq; 3) ölkədə İslam qayda-qanunu yaratmaq. – 449.

252. Çingiz Abdullayev (d.1959) – Azərbaycanın xalq yazıçısı. Onlarla detektiv roman və povestlər müəllifidir. Azərbaycan Yazıçılar Birliyi İdarə Heyətinin katibidir. – 449.

Şəxsi adlar göstəricisi

Abdullayev Çingiz	– 449
Adams Terri	– 349–358
Adil Abdulla	– 122–129
Axundov M.F.	– 244
Axundova Elmira	– 249,250
Akayev Əsgər	–344,400
Akbulut Yıldırım	– 374
Albert II	– 374
Alboqaçıyev Məhəmməd	– 226
Anar	– 254
Annan Kofi	– 54,63
Aranqo Andres	– 239
Arlakki Pino	– 52–64
Assimani Kolonel	– 121
Atatürk M.K.	– 323,324,404,405,406
Atəş Atilla	– 202–203
Bağirov Məmməd	– 227
Baxçalı Dövlət	– 366
Bakatin	– 33
Baqavandi Natsaqiyn	– 118
Bedyurov Brontoy	– 226
Beharano Qustavo	– 311
Berhofstadt Çi	– 221
Bethoven Lüdviq	– 92,100
Brejnev Leonid	– 369
Cabir əl-Əhməd	– 122,129
Cabir əs-Sabah	– 125,127
Cavadov Mahir	– 8
Cəm İsmayıl	– 375
Ciftçu Orxan	– 78-79
Çay Mehmet	– 361-375
Çayn Bava	– 386-388
Çelak Sergiy	– 184–198
Çernomırdin	– 181,305
Devi İdris	– 312
–146,184,185,186,187,191,192, 193,203, 322	
Dəmirkök	– 8
Dostəliyeva Nazpəri	– 429
Ecevit Bülənd	– 362,363,366
Elbarade Məhəmməd	– 70–71
–359–360,361,364,367,375, 440,441	
Elmiyyə Xosrov	– 79–80
Emerson Maykl	184
Ercan Sadiq	– 318–326
Eskudero Stenli	– 290–292
Əbdüləlizadə	– 293
Əbiyev Səfər	– 202
Əl-Babteyn Əbd– Əziz Səud	– 122–129
Əl-Qəzzafi Müəmmər	– 427
Əbiyev Səfər	– 202
Ələkbərov Vahid	– 402-403
Ələsgərov Murtuz	– 155
Əliyev Həsən	– 431
Əliyev İlham	– 280,377,382,283,451

Əliyev Nətiq	– 394
Əmirov Qurban	– 226
Ərəfat Yasir	– 375
Ərzümər Cümhur	– 147
Əsəd Bəşşar	– 176
Ferrero Valdner-Benita	– 7,12,16,19–20,24,26,102, 204–219
Fikrət Cəmil	– 318–326
Fikrət Qoca	– 249
Fişer Haynts	– 23–24,204
Fişer Yoşka	– 101,201
Hüqo Çaveş	– 120,289
Fuximori Alberto	– 140
Gəncəvi Nizami	– 250
Gönən Ərtan	– 170
Gökyidit Nihad	– 184–198
Gürəl Kənan	– 8
Hacıyev Hacı	– 248
Hacıyev Xanlar	– 155
Hacıbəyov Üzeyir	– 244,245
Haşimoto	– 271
Haydn	– 100
Heyerdal Tur	– 428–439
Həsənov Əli	– 127,237
Hofman Volfqanq	– 68–69
Hüseynov Oqtay	– 227
Hüseynzadə Mehdi	– 247
Xaliuli Dolores	– 226
Xamenei	– 293
Xatəmi	– 293,294
Xərrazi Kamal	– 293
İbrahimbəyov Rüstəm	– 253
İldem Tacan	– 375
İsmayılova Səkinə	– 79,91
İvanyes Xorxe	– 348
İversen Steyn	– 439
Kalyujni Viktor	– 177–181,223,307
Kasprşik	– 211
Katsa Moşe	– 288
Kavano Keri	– 166,344
Kereku Matye	– 286
Kesada Visente	– 131
Kələntəri	– 293
Kərimli Səyavuş	– 429
Kərimov Malik	– 227
Kərimov İslam	– 344,401
Kim Day Çunq	– 315
Kıvrıqoğlu Hüseyn	– 203,363
–6,10–18,96,98,102,204, 210	
Klinton Bill	– 37,42,55,89,147,372
Klos Alfons	– 95–9
Kornelisen	– 213
–6,37,55,103,108,138,194,205, 206,208,212,215,327,335–338, 344,345,447	
Kulikova Marianna	–95–96
Kuçma Danil	– 58,327,333–334,344,347
Qali Butros	– 54
Qarayev Əbülfəs	– 383
Qasimov Alim	– 91
Qəyyum Əbdül	– 274

Qolts Tomas	– 349–358
Qor Albert	– 328
Qorbaçov Mixail	– 33,106,223,235,302,370, 371
Quliyev Eldar	– 253
Quliyeva Dilşad	– 169,170
Quliyeva Ruhıyyə	– 80
Lenin Vladimir	– 232
Luçinski Petru	– 389
Madl Frents	– 296
Mahal İsmayıloğlu	– 254
Maqarinos Karlos	– 93–94
Maqsudov Fəraməz	– 282–285
Məhəmməd Mahatnir	– 392
Məmmədova Həsərət	– 173
Məmmədquluzadə Cəlil	– 244
Moxanti Nilmadxabon	– 65-67
Mori Yoşiro	– 130
Motsart Volfqanq	– 92,95,96,99,100
Mustafayev Vahid	– 264
Mübarək Hüsni	– 266
Mürsəliyev Azər	– 440–444
Narayanan K.R.	– 314
Nathan S.R.	– 298
Nazarbayev Nursultan	– 119
Nərimanbəyov Toğrul	– 299-300
Nəsibov Məmməd	– 227
Nuru Paşa	– 322
Niyazov Əbdülvahid	– 222–238
Niyazov Saparmurad	– 344
Obuti	– 271
Ocaqov Rasim	– 253
Okonnor Cudi	– 132– 139
Orucov Elşən	– 168
Osmanlı Nurəddin	– 79
Ottenzamer Ernst	– 95–96
Paşazadə Allahşükür	– 126,226
Petşe	– 72-74
Polad Bülbüloğlu	– 429
Püran Səttar	– 75–92
Rasizadə Artur	– 155
Rau Yohansen	– 275
Rəhimov Sahib	– 169
Rizayev Ramiz	– 227
Rzayev Azər	– 182
Sadıxov Vaqif	– 75–92
Sadiq Paşa	– 407,409
Salmanov Fərman	– 226
Samaranç Xuan	– 384
Sanberk Özdəm	– 184–197
Sassu-Nqesso Deni	– 313
Səlahüddin Əbdüləziz	– 391
Siracov Bəxtiyar	– 81-82
Stalin İosif	– 228
Steysi Don	– 277-281
Suares Hüqo	– 297
Sübhani Zöhrab	– 280

Şafei	– 293
Şahntaxtinski M.	– 244
Şehirlioğlu Əli	– 318–326
Şevardnadze Eduard	– 339-343
Şelenberq Volfqanq	– 47-51
Şirak Jak	– 37,55,89,141,274
Şröder Gerhard	– 276
Şönte Rixard	– 72–74
Ştraus İohann	– 92,95,100
Şussel Volfqanq	– 25–26,98,204,210
Şvaytser İrmqard	– 198–201
Şvetsova Lyudmila	– 310
Şussel Volfqanq	– 25–26,98
Tağıyev Zeynaladbin	– 244
Tezcan Qədrı Ecvet	– 361–375
Ter-Petrosyan Levon	– 36
Totski Konstantin	– 50,446
Toyran Əli	– 82
Traykovski Boris	– 287
Vahəbzadə Bəxtiyar	– 316–317
Vahid Əbdülrəhman	– 346
Vəkilov İsrafil	– 127
Vollebek	– 113
Vulfenson	– 132,136
Yapraq Təvfik	– 132–139
Yazov	–33
Yeltsin Boris	– 106,303,304,305,445
Yıtıbaşoğlu İlhan	– 375
Zərdəbi Həsən bəy	– 244,245
Zurufçu Yaqub	– 80

Coğrafi adlar göstəricisi

Abxaziya	– 193	
Ağdam	– 169	
Almaniya	– 198–201,275,276,430,444	
Almatı	– 181	
Altay Respublikası	– 226	
Amerika Birləşmiş Ştatları	– 12,15,17,20,26,37,39,41,43,46, 55,84,88,89,103,105,107,114,136, 147,185,196,204,208,237,279, 280,281,291–292,304,328,343, 344,350,352,356,368,448	
Anadolu	–319	
Aralıq dənizi	– 350,354	
Arktika	– 430	
Asiya	– 44,45,272,424	
Atlanta	– 384	
Avrasiya	– 270	
Avropa	– 6,7,21,25,41,43,44,45,46,85,105, 107,189,272,448	
Avstraliya	– 376–385	
Avstriya	– 5–117,138,190,194,204–219,211	
Bakı	–	12,22,25,35,41,42,59,100,119, 120,121,130,138,140,141,148,149,152,155,176,177,183,199,216,220,221,224,239,250,273,274,275,293,296,29 7,298,300,302,311,312,313,314,315,317,345,346,347,348,374, 382,389,390,391,392,400,401,403, 422,427,429,449
Barens dənizi	– 331	
Batumi	– 354	
Belçika	– 220,221	
Benin	– 286	
Boliviya	– 297	
Brüssel	– 384	
Böyük Britaniya	– 450	
Cenevrə	– 37,135	
Ceyhan	– 42,358	
Cəbrayıl	– 169	
Cənubi Qafqaz	– 13,14,17,45,47,48,59,186,187, 188,189,190,191,192,193,195,196, 216,339,433,445	
Ciddə	– 226	
Çad	– 312	
Çeçenistan	– 49,50,108,308	
Çin	– 446	
Dağıstan	– 49	
Dağlıq Qarabağ	– 11,14,23,24,26,30,31,34,36,48, 159,169,188,193,194,216,259, 301,303,308,321,331,333,335,365,368,369,371,433,447,448	49,50,66,88,102,111,114,134,145,
Daşkənd	– 62,374,421,422	
Diyarbəkir	– 321	
Don çayı	– 431	
Ekvador	– 311	
Əfqanıstan	– 53	
Ərzurum	– 321,322	
Fransa	– 12,15,17,20,26,37,39,46,55,84, 89,114,141,204,208,237,274,304, 343	
Füzuli	– 169	
Gəncə	– 237,284,306,382	
Gürcüstan	– 41,42,45,48,64,105,147,187,193, 196,305,306,339–343,344,351, 356,365,445	
Həştərxan	– 178,181	
Hindistan	– 314	
Hollandiya	– 214	
Hyüston	– 278	

Xankəndi	– 212
Xantı–Mansı (RF-da mahal)	– 226
Xəzər dənizi	– 42,48,178,179,180,267,307,308, 339,351,377,396,397,423,431
Xocalı	– 303
Xocavənd	– 169
İqdir	– 321,322
İndoneziya	– 346
İnqüşetiya	– 226
İraq	– 124,185
İran	– 8,13,29,44,57,59,61,64,84,178, 179,180,181,244,293–295,308,330, 449
İslandiya	– 431
İsrail	– 288
İstanbul	– 343
İtaliya	– 7,62
Kanada	– 277–281,305
Kəlbəcər	– 169,238
Kioto	– 271
Kipr	– 6
Kiş (kənd)	– 435
Kolumbiya	– 239
Konqo	– 313
Koreya	– 315
Küveyt	– 122–129,185
Qafqaz	– 14,44,45,47,99,185,187,191,192, 216,223,244,270,308,366,367,368,423,431
Qahirə	–127
Qara dəniz	– 41,48,305,354
Qars	– 321
Qazaxıstan	– 119,147,181,302,308,356,367
Qəmər adaları	– 121
Qərbi Avropa	– 61
Qərbi Berlin	– 444
Qırğızıstan	– 400
Qobustan	– 437,438
Qrats	– 76
Qubadlı	– 169,238
Laçın	– 169,238
Latviya	– 450
Liviya	– 427
Macarıstan	– 296
Makedoniya Respublikası	– 287
Malayziya	– 391,392
Maldiv	– 273
Meksika	– 131
Melburn	– 384
Mərkəzi Asiya	– 57,59,61,423,426
Mingəçevir	– 443
Misir	– 266
Moldova	– 389
Monqolustan	– 118
Moskva	– 34,35,181,234,252,253,256,270, 303,310,367,368,369,423,334,443,445–450
Naxçıvan	– 320,345,349,382
Naxçıvan MR	– 35,320,321
Norveç	– 113,190,428–439
Novoçerkassk	– 302
Novorossiysk	– 41
Nyu-York	– 293,336,341,430
Okinava	– 446
Orta Asiya	– 244,265,448

Osetiya	– 193
Oslo	– 428,429,438
Özbəkistan	– 401,420–426
Palermo	– 62,63
Paris	– 274,275
Peru	– 140
Rolşa	– 113,214
Rumıniya	– 190,197,450
Rusiya	–12,15,17,20,26,29,30,34,37,39, 41,44,45,48,49,50,55,103,106,114, 133,177–181,185,188,204,208, 222–238,259,301–310,329,331–332,342,343,344,440–450
Sabirabad	– 351
Sidney	– 376–385
Sinqapur	– 298
Stepanakert	– 302
Strasburq	– 23,102
Sumqayıt	– 306,382
Supsa	– 305
Suriya	– 176
Şərqi Berlin	– 444
Şimali İraq	– 50
Şimali Qafqaz	– 188,445,448
Şimali Koreya	– 446
Şuşa	– 169
Tbilisi	– 42,187,248
Tehran	– 59,179,293,294,295
Texas	– 278
Tokio	– 271
Türkiyə	– 6,8,42,44,45,48,50,51,78,84,105, 142–175,196,197,202,203,244,255, 261,306,318–326,328,343,352,356, 361–375,390,404–409
Türkmənistan	– 147,181,308,367
Ukrayna	– 58,327,333-334,344,347
Uruqvay	– 348
Vaşinqton	– 205,290,328
Venesuela	– 120
Volqa çayı	– 431
Vyana	– 5–117,189
Yalta	– 37,327–346,447
Yaponiya	– 68,130,249,267–272,384
Yerevan	– 114,212,248,328
Zaltsburq	– 58,59,76,82
Zəngəzur	– 321,368
Zəngilan	– 169

Kitabı çapa hazırlayan	<i>Tofiq Babayev</i>
Rəssamı	<i>Fuad Fərəcov</i>
Texniki redaktoru	<i>Zoya Nəcəfova</i>
Yığım üzrə operator	<i>İlhamə Kərimova</i>
Kompüter tərtibatı	<i>Məhəbbət Orucov</i>

Cildin hazırlanmasında AzərTAc-ın materiallarından istifadə olunmuşdur.

«Tayms» qarnitur. Formatı 60x90 1/16. Ofset kağızı 1. Şərti çap vərəqi 32,5.
Uçot vərəqi 33. Tirajı 5000. Müqavilə qiyməti ilə.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi
Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. Bakı – Mehdi Hüseyn küç. 61. dalan 2, ev 3.
“Qismət» Nəşriyyat, Poliqrafiya və Ticarət LTD tərəfindən çap olunmuşdur.